ULUSLARARASI KOCAELİ

SPOR TARİHİ SEMPOZYUMU

VII

BİLDİRİLERİ

CİLT 1

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | ÇALIŞINCA OLUYOR

ULUSLARARASI KOCAELİ SPOR TARİHİ SEMPOZYUMU VII

Editörler

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Prof. Dr. Levent ATALI

Prof. Dr. M. Bilal ÇELİK

Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL

-CİLT 1-

KOCAELİ
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ÇALIŞINCA OLUYOR

ULUSLARARASI KOCAELİ SPOR TARİHİ SEMPOZYUMU VII

Editörler

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Prof. Dr. Levent ATALI

Prof. Dr. M. Bilal ÇELİK

Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL

-CİLT 1-

2026 - Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
Kültür, Sanat ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları : 80

ULUSLARARASI KOCAELİ SPOR TARİHİ SEMPOZYUMU VII

Genel Koordinatör
Dr. Hayri BARAÇLI

Editörler
Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. Levent ATALI
Prof. Dr. M. Bilal ÇELİK
Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL

Sempozyum Düzenleme Ve Yürütme Kurulu
Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. Levent ATALI
Prof. Dr. M. Bilal ÇELİK
Prof. Dr. Kürşad SERTBAŞ
Dr. Hayri BARAÇLI
Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL
Murat YAVUZ
Adil YILDIRIM

© Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür, Sanat ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın yazılı izni olmadan elektronik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

E-ISBN • 978-625-90546-6-7
E-ISBN (Takım) • 978-625-90546-5-0

Baskı • Eylül, Kocaeli, 2026

Dizgi/Mizanpaj • Gazi Kitabevi

BİLİM ve DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Azmi ÖZCAN
Prof. Dr. Bergün MERİÇ BİNGÜL
Prof. Dr. Betül BATIR
Prof. Dr. Betül BAYAZIT
Prof. Dr. Chakib BENAFRİ
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK
Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN
Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN
Prof. Dr. Emine DİNGEÇ
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ
Prof. Dr. Enis ŞAHİN
Prof. Dr. Ergün LAFLI
Prof. Dr. Erhan AFYONCU
Prof. Dr. Fehmi YILMAZ
Prof. Dr. Feridun EMECEN
Prof. Dr. Geza DAVID
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK
Prof. Dr. Gülşen ERDAL
Prof. Dr. Hakan UZUN
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ
Prof. Dr. Hülya BOYANA
Prof. Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Prof. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL
Prof. Dr. Kürşad SERTBAŞ
Prof. Dr. Maria IVANİCS
Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU
Prof. Dr. Müesser ÖZCAN
Prof. Dr. Oktay BOZAN
Prof. Dr. Özer ERGENÇ
Prof. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ
Prof. Dr. Sándor PAPP
Prof. Dr. Selda UCA KARACABEY
Prof. Dr. Serap ÇOLAK
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Prof. Dr. Taner BİLGİN
Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN
Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK
Prof. Dr. Yüksel ÇELİK
Prof. Dr. Zekiye BAŞARAN
Prof. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI
Doç. Dr. Aslıhan AKPINAR
Doç. Dr. Rahime AYDIN ER
Doç. Dr. Tülay Polat ÜZÜMCÜ
Doç. Dr. Ümit Kubilay CAN

http://www.kocaelitarihisempozyumu.com
Eposta: kocaelitarihisempozyumu@kocaeli.bel.tr

“Uluslararası Kocaeli Spor Tarihi Sempozyumu VII” başlığını taşıyan
bu eserdeki yazıların bilimsel sorumluluğu yazıları kaleme alan bilim insanlarına aittir.

KOCAELİ
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ÇALIŞINCA OLUYOR

İçindekiler

Başkan Sunuşu xiii

Takdim Düzenleme Kurulu Adına
Prof. Dr. Haluk SELVİ xix

Sempozyum Bildirileri

CİLT 1

KOCAELİ'DEN GLADYATÖR KONULU ROMA DÖNEMİ KANDİLLERİ
Ergün LAFLI 1

BITHYNIA-PONTUS EYALETİ'NİN YÖNETİM MERKEZİ NİKOMEDİA KENTİNDE ROMA İMPARATORLARI ONURUNA DÜZENLENEN OYUNLAR
Alaaddin KALAYCI 15

NİKOMEDİA'DAKİ OYUNLARIN BAŞARILI SPORCULARI
Yusuf KILIÇ 25

ANTİK NİKOMEDİA'DA SPOR RUHU
F. Yavuz ULUGÜN 33

BATI GÖKTÜRKLERİN TANRI DAĞLARI PETROGLİFLERİNDEKİ SPOR VE OYUN SAHNELERİ
Kayrat BELEK 39

MOĞOLİSTANDA YENİ BULUNAN BIR KAYA RESMİNDE GÖÇEBE GÜREŞİNİN TASVİRİ
Ochırpurev DUGER 45

TÜRKİSTAN HANLIKLARINDA BAYRAMLAR VE HALK ŞENLİKLERİNDE SPOR OYUNLARININ SOSYO-KÜLTÜREL İŞLEVİ
Sherzodhon MAHMUDOV 55

ÇARLIK RUSYASI DÖNEMİ TÜRKİSTAN'DA GELENEKSEL HALK VE ÇAĞDAŞ SPOR OYUNLARI
Tolkin AHMEDOV 63

ORTA ASYA TÜRK KÜLTÜRÜNÜN OSMANLI İSTANBUL'UNDAKİ İZLERİNE SPOR ÜZERİNDEN BAKIŞ
Kemalettin KUZUCU 75

SPORT IN ALGERIA IN THE OTTOMAN PERIOD (1519-1830)
Leila KHEIRANI 109

KOCAELİ'DE FUTBOL KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASI: BAHÇECİK "BİTİNYA LİSESİ FUTBOL TAKIMI" ÖRNEĞİ
Mehmet Şirin PİROL 117

KOCAELİ'DE GENÇ DERNEKLERİ FAALİYETLERİ
Mert Can ERDOĞAN 135

VARDAR MAKEDONYASI MÜSLÜMAN NÜFUSU ARASINDA SPOR VE FUTBOL OYUNU (1909-1941)
Redžep ŠKRIJELJ (Recep ŞKRİYEL) 147

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE KOCAELİ'DE SPOR
Esma TORUN ÇELİK 159

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA KOCAELİ'DE SPOR KÜLTÜRÜ VE KURUMSALLAŞMA (1923-1926)
Mehmet SOLAK, Nur Muhammed DEMİRŞEN 187

İZMİT HALKEVİ'NİN SPOR ŞUBESİ VE FAALİYETLERİ
Canan SARIYAR SEZAN 203

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SPOR POLİTİKALARI VE SPORUN DESTEKLENMESİ: KOCAELİ HALKEVLERİ ÖRNEĞİ
Sinan DEMİRAĞ 211

MODERNLEŞME VE SPOR: 1935'TE KOCAELİ'DE CUMHURİYET İDEALLERİNİN İZLERİ
Mahmut KOÇAK 227

1936 TARİHLİ CHP TEFTİŞ RAPORUNA GÖRE KOCAELİ'DE SPOR FAALİYETLERİ
Resul KÖSE 239

KOCAELİ'DEKİ HALKEVLERİNE SPOR MALZEMESİ YARDIMI (1936-1950)
Ayhan YÜKSEL 249

KOCAELİ SPOR MINTIKASI (1933-1935)
Taner BİLGİN 263

KOCAELİ'DE SPOR KÜLTÜRÜNÜN GELİŞİMİNDE ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN ROLÜ
Abdullah ELMAS 275

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KOCAELİ'DE SPOR FAALİYETLERİ (1950-1960)
Bilal TUNÇ 291

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KOCAELİ FUTBOLUNUN GELİŞİM SÜRECİ VE KURUMSALLAŞMA DİNAMİKLERİ (1950-1960)
Işıl TUNA PINAR 305

PROFESYONELLİK ÖNCESİ KOCAELİ FUTBOLU VE 1952 SAADETTİN YALIM (BELEDİYE) KUPASI
M. Serhan YÜCEL 321

KOCAELİ SPOR TARİHİNDE 3 ALTIN ADAM: GAZANFER BİLGE, AYDIN DEMİR, AHMET TAŞÇI
Erdoğan ÖZDEMİR 331

SEKA KAĞITSPOR'UN OLİMPİYAT MADALYALI SPORCUSU: HASAN GEMİCİ
Semra IŞIN 343

PEDALIN İZİNDE BİR HAYAT: HASAN SERT'İN BİSİKLET SPORUNDAKİ YOLCULUĞU (1946-2019)
Halim DEMİRYÜREK 353

KENTİN HAFIZASINDA SPOR: BİR FUTBOL EMEKTARININ ANILARI
Esra BALCI, Eminalp MALKOÇ 367

KOCAELİSPOR'UN EFSANE RUMEN KALECİSİ DUMİTRU STİNGACİU
Recep KANKAL 383

İLK TÜRKİYE YÜZME ŞAMPİYONALARINDA KOCAELİLİ SPORCULAR (1932-1939)
Önder DUMAN 401

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA YÜZME SPORU VE KARAMÜRSELLİ YÜZÜCÜLER
Refik ARIKAN 409

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YÜZME SPORUNUN YAYGINLAŞMASI VE KARAMÜRSELLİ YÜZÜCÜLER
Hakan TAN 421

BAHÇECİK VE SPOR
Süleyman PEKİN, Kadem DURAN 443

FOTOĞRAFLARLA KOCAELİ'DE SPOR TARİHİ
Abdulmecit BÜLBÜL 453

SEKA POSTASI GAZETESİ VE SEKA'DA SPORTİF FAALİYETLERİN KOCAELİ SPOR TARİHİNE KATKILARI
Gürsoy DEĞİRMENCİOĞLU, Mert GÜRER 465

CİLT 2

SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN "SAĞIR OLİMPİYATLARI"
Gül KARAHAN ÇOBAN 477

KOCAELİ LİGLERİNDE İLK ADAPAZARI TAKIMLARI
Resül NARİN 489

KOCAELİ'NİN SPOR TARİHİNDE KARAMÜRSEL İDMANYURDU CEMİYETİ
Erdoğan ÖZDEMİR 509

TURGUT SPOR: BİR İZMİT MAHALLE TAKIMI
Müzeyyen ÜNAL 517

KOCAELİ SPOR TARİHİNDE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BİR KULÜP: TAVŞANCIL GENÇLER BİRLİĞİ
Turgut ÖZEL 535

BİSİKLETİN İCADI, TÜRKİYE'YE GELİŞİ VE YENİ BELGELERİN IŞIĞINDA İZMİT'TE BİSİKLET SPORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI
Veli GÜVEN 573

KOCAELİ'DE YELKENCİLİK SPORUNUN GELİŞİMİ VE KURUMSALLAŞMASI
Fatih ÖZÇELİK 587

YÜZME VE ATLETİZM ALANLARINDA KOCAELİLİ MASTER SPORCULAR. TAVŞANCIL ÖRNEĞİ
Turgut ÖZEL 603

KOCAELİ'DE VOLEYBOL SPORUNUN TARİHİNE DAİR BAZI TESPİTLER
Resül NARİN, Göksu HÜLAGÜ 635

GEBZE'DE GÜREŞ MÜSABAKALARI
Resül ORMAN 649

KOCAELİ'DE KADIN VE SPOR: YAKIN DÖNEM PERSPEKTİFİ
Nagehan MALKOÇ, Abdil CEYLAN 655

SPOR VE KENTSEL KİMLİK: KOCAELİ ÖRNEĞİ
Alpay ALEV 671

KOLEKTİF BELLEĞİN MÜZİĞE YANSIMALARI BAĞLAMINDA KOCAELİSPOR MARŞLARININ SOSYOKÜLTÜREL ANALİZİ
Engin ŞEN, Tuna TAŞDEMİR 683

KOCAELİ'NİN SPOR ALANLARI TARİHİ
F. Yavuz ULUGÜN 693

SPOR COĞRAFYASI PERSPEKTİFİNDE GELENEKSEL TÜRK GÜREŞLERİ
Hasan SAYILAN 743

GELENEKSEL TÜRK SPORLARI YOLUYLA KÜLTÜREL UNSURLARIN VE TERİMLERİN ÖĞRETİMİ
Yasemin ATAGÜL 763

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ BÜNYESİNDE SPOR TEMEL ALANI İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN KONU VE İÇERİK BAKIMINDAN İNCELENMESİ
Muhammet Eyüp UZUNER 775

ADBİLİM VE SOSYOLOJİ AÇISINDAN TÜRK FUTBOLCU LAKAPLARI
Mihrican AYNACI ÇOLAK 791

KENT TARİHİNDE SPOR TARİHİNİN ÖNEMİ
Abdulmecit BÜLBÜL 813

KOCAELİ'DE SPORUN GELİŞİMİNE KATKI SAĞLAYAN SPOR TESİSLERİ
Alparslan ARSLAN 825

İSMETPAŞA STADI: BİRBİRİNİ TANIMAYAN İNSANLARIN BİRBİRİNE SIMSIKI SARILDIĞI YER
Yiğit ÖZCAN 927

KENT SPOR HAFIZASINDA İZMİT ATATÜRK SPOR SALONU
Tahir TARIM 933

KOCAELİ GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ TARİHİ
Mehmet DUMAN 957

TARİHSEL SÜREÇTE KOCAELİ'DE KULÜP, HAKEM, ANTRENÖR VE SPORCU SAYILARI
Levent ATALI, Talha ALTUNTAŞ 971

TÜRKİYE FUTBOL LİGLERİNDE KOCAELİSPOR-TRABZONSPOR REKABETİ
Hikmet ÖKSÜZ 999

BAŞKAN SUNUŞ

Değerli Tarih severler,

Spor, insanlık tarihinin en köklü toplumsal pratiklerinden biri olarak toplumların değişimini ve gelişimini yansıtan güçlü bir medeniyet göstergesidir. Tarih boyunca farklı coğrafyalarda rekabetin, dayanışmanın, eğitimin ve toplumsal bütünleşmenin aracı olmuş; çağlar içinde yeni anlamlar kazanarak insan hayatındaki yerini korumuştur.

Günümüzde spor; eğitimden sağlığa, şehir planlamasından sosyal politikalara, ekonomiden turizme, teknolojiden kültürel diplomasiye kadar pek çok alanla doğrudan ilişki kurmaktadır. Bu yönüyle toplumların yaşam kalitesini yükselten ve gelecek tasavvurunu şekillendiren stratejik alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Bir yandan dijitalleşme, yapay zekâ, veri analitiği, spor bilimlerindeki ilerlemeler ve yeni nesil antrenman teknolojileri sportif performansın sınırlarını yeniden belirlerken, diğer yandan hareketsiz yaşam, kentleşme, nüfusun yaşlanması ve çocuklarımızın giderek daha fazla ekran karşısında zaman geçirmesi sporu önemli bir toplumsal mesele hâline getirmektedir. Dolayısıyla geleceğin spor politikaları; daha fazla çocuğu hareketli yaşamla buluşturmayı, gençlere yeteneklerini keşfedebilecekleri alanlar açmayı, her yaştan insanın aktif yaşama katılımını sağlamayı ve spor kültürünü gündelik hayatın doğal bir parçası hâline getirmeyi hedeflemelidir.

Türkiye açısından bakıldığında sahip olduğumuz genç nüfus, köklü spor geleneğimiz, farklı coğrafyaların sunduğu imkânlar ve giderek gelişen spor altyapımız önemli bir potansiyeli ifade etmektedir. Ancak gerçek başarıyı yalnızca uluslararası organizasyonlarda kazanılan madalyalarla ölçmenin yeterli olmadığı kanaatindeyiz. Bir ülkenin spordaki gücü yalnızca elit sporcularının başarılarıyla değil; çocuklarının spora erişebilmesi, gençlerinin sporla güçlü bir bağ kurması, kadınların, ileri yaştaki vatandaşların ve engelli bireylerin aktif yaşama katılabilmesi, yetiştirdiği antrenör ve spor bilimcileri, kulüplerinin kurumsal yapısı ve toplumda yerleşmiş spor kültürüyle değerlendirilmelidir.

Bu noktada şehirlerin üstlendiği sorumluluk her geçen gün daha da büyümektedir. İnsanların yaşadığı mahalleler, yürüdüğü yollar, çocukların oyun oynadığı parklar, gençlerin buluştuğu tesisler ve doğayla temas ettiği alanlar, bir şehrin spor kültürünün görünür hâle geldiği mekânlardır. Bu nedenle modern belediyecilik anlayışında spor yatırımlarının temel amacı, insan ile spor arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmak; hareketi günlük yaşamın doğal bir parçasına dönüştürmek ve spora erişimi herkes için mümkün kılmaktır. Bir çocuğun evinden çıktığında güvenle spor yapabileceği bir alana ulaşabilmesi, bir gencin yeteneğinin erken yaşta keşfedilebilmesi, bir ailenin birlikte hareket edebileceği yaşam alanlarına sahip olması ve bir büyüğümüzün sağlıklı ve aktif yaş alabilmesi en az büyük organizasyonlar ve sportif başarılar kadar değerlidir.

Kocaeli'yi de tam olarak bu perspektiften değerlendiriyoruz. Sanayisi, üretim kapasitesi ve ekonomik gücüyle Türkiye'nin öncü şehirlerinden biri olan Kocaeli'nin aynı zamanda yaşam kalitesi, kültürü, doğası ve spor imkânlarıyla örnek gösterilen bir şehir olması gerektiğine inanıyoruz. Denizden dağlara, kıyılardan ormanlara uzanan eşsiz coğrafyamız, su sporlarından doğa sporlarına, atletizmden takım sporlarına, geleneksel sporlarımızdan yeni nesil spor branşlarına kadar geniş imkânlar sunmaktadır. Sorumluluğumuz bu potansiyeli bugünün

ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirmek ve gelecek kuşakların spor kültürünü bugünden inşa etmektir.

Bu doğrultuda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak spora yaptığımız yatırımları birbirinden bağımsız tesisler ve organizasyonlar bütünü olarak görmüyoruz. Çocuklarımızın erken yaşta sporla tanışmasından yetenekli sporcuların gelişimine, amatör spor kulüplerimizin desteklenmesinden ulusal ve uluslararası organizasyonlara, mahallelerimizdeki spor alanlarından doğa ve su sporlarına kadar uzanan bütün çalışmalarımızı aynı hedefin birbirini tamamlayan parçaları olarak değerlendiriyoruz. Gayemiz spor yapan, sporla yaşayan ve spor kültürünü kuşaktan kuşağa aktarabilen bir Kocaeli oluşturmaktır.

Çünkü bizim için sporun nihai değeri yalnızca skor tabelasında görünen sonuçlarla ölçülemez. Spor; bir çocuğun kendine güvenmeyi öğrenmesinde, bir gencin disiplin ve sorumluluk kazanmasında, farklı hayatlara sahip insanların aynı takımın parçası olabilmesinde, kuşakların ortak bir heyecanda buluşmasında ve bir şehrin birlikte hareket edebilme kabiliyetinde karşılığını bulur. Mahallelerimizde neşeyle koşan çocuklarımızdan dalgalarla buluşan gençlerimize, doğada yürüyen hemşehrilerimizden salonlarımızda geleceğe hazırlanan sporcularımıza kadar uzanan bu büyük tablo, Kocaeli için ortaya koyduğumuz spor vizyonunun esasını oluşturmaktadır.

Ancak geleceği inşa etmek kadar, o geleceğin üzerinde yükseleceği geçmişi bilmek ve kayıt altına almak da önemlidir. Şehirler hatırladıklarıyla yaşar. Spor tarihi de bir kentin toplumsal hafızasının en canlı alanlarından biridir. Bir zamanlar aynı formayı taşıyan sporcular, mahalle aralarında kurulan takımlar, büyük emeklerle yaşatılan kulüpler, unutulmayan müsabakalar, tribünlerde paylaşılan heyecanlar ve hayatını spora adamış insanlar bir şehrin ortak hafızasının parçalarıdır. Bu hafıza kayıt altına alınmadığında kent kimliğimizin önemli bir bölümünü de kaybetme riskiyle karşı karşıya kalırız.

Bu nedenle sporun geleceğine ilişkin güçlü bir vizyon oluşturmanın yolunun, geçmişimizi bilimsel yöntemlerle araştırmaktan ve gelecek kuşaklara güvenilir kaynaklar bırakmaktan geçtiğine inanıyoruz. Kocaeli'nin spor tarihini kayıt altına almak, bu şehrin sosyal hayatını, insan ilişkilerini, kurumlarını, değerlerini ve değişimini spor üzerinden okuyabilmek anlamına gelmektedir. İşte 2025 yılında gerçekleştirdiğimiz VII. Uluslararası Kocaeli Spor Tarihi Sempozyumu'nu ve bugün elinizde bulunan bu kapsamlı külliyatı, tam da bu tarih ve gelecek bilincinin ürünü olarak görüyoruz.

Bu külliyata katkı sunan akademisyen, tarihçi ve araştırmacılarımıza Kocaeli adına ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Selam ve saygılarımla…

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı

TAKDİM

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde, 2014 yılında *"Kurucu Beylerin İzinde Kocaeli Tarihi"* düşüncesiyle başlatılan uluslararası sempozyumlar dizisi, Kocaeli'nin köklü tarihini, zengin kültürel mirasını ve medeniyet birikimini bilimsel bir zeminde ihya etme yolunda devasa bir hafıza oluşturmuştur. İlk altı sempozyum boyunca Gazi Akça Koca, Kara Mürsel Alp, Gazi Süleyman Paşa, Çoban Mustafa Paşa, Orhan Gazi ve Millî Mücadele'de Servetiye Cephesi gibi bu topraklara yön veren sembol şahsiyetler ve tarihi dönemeçler ele alınmış, yüzlerce bilim insanının katkısıyla 21 ciltten ve yaklaşık 15 bin sayfadan oluşan eşsiz bir külliyat ilim dünyasına ve kent kültürüne kazandırılmıştır. Bu süreklilik Kocaeli'nin hem bir sanayi kenti olduğunu hem de Türkiye'nin kültürel birlik inşasına model oluşturan bir **"Bilge Şehir"** olduğunu göstermiştir.

Bu vizyoner geleneğin yedinci durağı olan ve 14-16 Kasım 2025 tarihlerinde Kocaeli'nde gerçekleştirilen **"Uluslararası Kocaeli Spor Tarihi Sempozyumu VII"** kentin tarihi ve sosyo-kültürel birikimini bu kez spor medeniyeti çerçevesinde ele alarak yeni bir ufuk açmıştır. Elinizdeki bu eser Antik Çağ'dan Osmanlı'ya, Cumhuriyet döneminden günümüze uzanan süreçte Kocaeli'nin sahip olduğu köklü spor geçmişini, gelişen altyapısını, tesisleşme hamlelerini ve ulusal-uluslararası başarılarını kayıt altına alma amacının bir ürünüdür.

"Spor Kenti Kocaeli" vizyonuyla yürütülen ve kenti **"Sporun Başkenti"** olma hedefine taşıyan çalışmalar doğrultusunda bu kitap, kentimizin simgesi olan Kocaelispor'un 58 yıllık şanlı tarihi başta olmak üzere spor kulüplerimizin kuruluş ve gelişim süreçlerini, yelken, yüzme ve kürek gibi su sporlarının yanı sıra dağcılık, trekking, izcilik, kampçılık, bisiklet, oryantiring, dağ bisikleti, off-road ve karavan turizmi gibi doğa sporlarını, kökleri tarihimize uzanan yağlı güreş ve okçuluk gibi geleneksel spor alanlarımızı, şehrimizin spor kültürüne imza atmış sporcu, antrenör, hakem ve yöneticilerin tarihsel rolünü, sporun kent yaşamı, mimarisi, ekonomisi ve toplumsal yapısı üzerindeki derin etkilerini bilimsel araştırmalar ve birinci elden kaynaklarla okuyucuya sunmaktadır.

Yerel tarih çalışmaları açısından Türkiye'de bir model haline gelen bu köklü sempozyumlar dizisinin ve elinizdeki bu kıymetli eserin hayata geçirilmesinde Genel Koordinatörlüğü üstlenerek kültürel birlik vizyonumuza öncülük eden Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı **Sayın Doç. Dr. Tahir Büyükakın**'a, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreteri **Dr.Hayri Baraçlı**'ya, Düzenleme Kurulu üyelerimiz **Prof. Dr. Haluk Selvi**, **Prof. Dr. M. Bilal Çelik**, **Prof. Dr. Levent Atalı**, **Prof. Dr. Kürşad Sertbaş**'a ve **Doç. Dr. Ali Yeşildal**'a, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür, Sanat ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı **Murat Yavuz**'a, değerli Bilim ve Danışma Kurulu üyelerimize, tebliğleriyle eseri zenginleştiren akademisyenlerimize ve emeği geçen tüm kurumsal paydaşlarımıza şükranlarımızı sunarız.

Uluslararası Kocaeli Spor Tarihi Sempozyumu VII Bildiri Kitabı'nın akademisyenlere, araştırmacılara, genç nesillere ve Kocaeli'nin spor geleceğine uzun yıllar ışık tutacak temel bir başvuru kaynağı olmasını temenni ederiz.

Uluslararası Kocaeli Spor Tarihi Sempozyumu

Düzenleme Kurulu

Bu kısa makale
1999 Kocaeli depreminin 27. yıldönümünde
deprem kurbanı Kocaelili kardeşlerimizin anısına ithaf edilmiştir.

KOCAELİ'DEN GLADYATÖR KONULU ROMA DÖNEMİ KANDİLLERİ

Ergün LAFLI*

Özet

Anadolu'da Roma Dönemi'nde gladyatörlere ait tasvirler, MS 1. yüzyılın başlarından MS 3. yüzyılın sonlarına kadar pişmiş toprak yağ kandillerinde sıklıkla yer verilen popüler bir konuydu. Kocaeli Arkeoloji Müzesi koleksiyonunda, içbükey diskuslarında gladyatörlerle ilgili sahneleri ve onlara ait silahları betimleyen, kalıp yapımı dört adet kandil sergilenmektedir. Bu kandillerden ikisi gladyatör düellolarını, yani dövüşen iki gladyatörü tasvir ederken, bir kandil gladyatör silahlarından oluşan bir frizle süslenmiş ve sonuncu kandil ise sağ yöne doğru mızrağıyla hamle yapan ve bir ayı ile mücadele eden bir gladyatörü (veya avcıyı) betimlemektedir. Bu dört figüratif kandilin buluntu yeri bilinmemekle birlikte, bu eserler büyük olasılıkla Roma Dönemi Bithynia'sındaki mezarlarda ele geçmiş olabilirler.

Anahtar Kelimeler: Pişmiş toprak kandiller, gladyatör konuları, ikonografi, kandil araştırmaları, Roma Dönemi, Kocaeli, Nikomedia, Bithynia, Türkiye, Anadolu arkeolojisi, Roma Dönemi arkeolojisi.

1. Giriş

Eski Anadolu'nun yazıt zengini kentlerinden biri olan Nikomedia'nın bu epigrafik derinliğine dayanarak Hellenistik ve Roma Dönemleri'ndeki yaşantısı ve sosyo-ekonomik seviyesine ilişkin birçok bilgiye sahibiz. Bu bilgilerden biri de o dönemin sporcuları ve başta Nikomedia olmak üzere, Bithynia Bölgesi'nde düzenlenen spor yarışmaları üzerinedir. Bithynia'daki spor karşılaşmaları ile ilgili olarak özellikle *Inscriptiones Graecae* (IG) II/III 3.1'deki 3741 numaralı Eski Yunanca yazıt bizi aydınlatmaktadır. Ayrıca Eskiçağ tarihçisi Christian Marek, "Pontus et Bithynia. Die römischen Provinzen im Norden Kleinasiens" [Türkçesi "Pontus et Bithynia. Kuzey Anadolu'daki Roma Dönemi Eyaletleri"] Mainz am Rhein, 2003 tarihli kitabında Bithynia Bölgesi'nin agonistik yaşantısı üzerine bize oldukça değerli bilgiler

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir, e-mail: elafli@yahoo.ca, ORCID: 0000-0002-4722-5018.

sunmaktadır (özellikle sf. 95–99'de). Bu bilgiler arasında; bölgenin Roma Dönemi'ndeki en prestijli spor karşılaşmalarının Nikomedia veya Nikaia (İznik)'te düzenlenen Koina Bithynias, Nikomedia'daki Augousteia Severeia ve Demeteria, İznik'teki Augousteia, Herakleia Pontika'daki (Zonguldak Ereğlisi) Hadrianeios Herakleios Isaktios, Prusias'taki (Bursa) büyük Augousteia Antonineia ve Antinoos'un memleketi Klaudiopolis/Bithynion'daki (Bolu) Hadrianeia Antinoeia Yarışmaları olduğunu öğrenmekteyiz.

Roma İmparatoru Trajan Dönemi'nde MS 110 yıllarında Bithynia ve Pontus Valisi Genç Plinius'un, sinod üyesi olabilecek galip sporcular tarafından, Eiselastik agones maaşlarına ilişkin yeni düzenleme talepleriyle karşı karşıya geldiğini biliyoruz: bu anlatıma göre, bir grup sporcu, Vali Genç Plinius'a başvurur ve maaşlarının eve döndükleri andan itibaren değil, zafer kazandıkları andan itibaren ödenmesi gerektiğini savunur.

Yine *I. Aphr*. 12.215 numaralı yazıta göre Aphrodisiaslı bir koşucunun, Ankyra, Klaudiopolis, Herakleia Pontika, Khalkedon, Nikomedia ve Nikaia'da hem genç, hem de yetişkin parkurlarında yarışarak, yarışmalarda birincilik kazandığı bilinmektedir.

Ayrıca İmparator Hadrianus (MS 117–138), Alexandreia Troas'ta ele geçen ve Dionysos sanatçılarına gönderdiği bir mektubun [*Supplementum epigraphicum graecum* (*SEG*) 56, 1359] 74.–75. Satırlarında, Nikomedialılar'ın festivallerinin birinin geleneksel tarihini ertelemek yerine, tutmaya karar verdiklerinden bahsetmektedir. Tüm bu epigrafik ve tarihi veriler bize kentte Roma Dönemi'nde ciddi bir spor yaşantısı ve geleneği olduğunu göstermektedir. Ancak kentteki arkeolojik buluntuların Nikomedia'nın Roma Dönemi'ndeki spor potansiyeline ilişkin ilintisi henüz kurulmamıştır. İşte bu kısa makale ile daha önce üzerinde pek durulmamış, Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve Erken Roma Dönemi'nin gladyatör dünyasını bize yansıtan dört adet figüratif pişmiş toprak kandil ele alınarak, bir nebze de olsa Nikomedia arkeolojisi aydınlatılmaya çalışılacak ve Eskiçağ Bithyniası'nın yarışma dünyasına arkeolojik bir yolculuk yapılacaktır.

Gladyatörler; Eski Roma dünyasında genellikle savaş esirleri ve kölelerden oluşturulan, Roma halkını eğlendirmek, askerliğe, dövüşlere ve olası savaşlara hazırlamak amacı ile halkın izlettirilen, birbirleri ile veya vahşi hayvanlarla dövüşmek zorunda bırakılan zavallılardır. Gladyatörlerin her biri farklı silahlara sahiptir ki bu teçhizat gladyatörlerin hangi sınıf ya da milletten olduğunu ele verir. Hemen her gladyatör elinde bir kılıç veya mızrak, başında ağır metalden siperli tolga ve üzeri çıplak olarak dövüşürdü. Altlarında bir kasığın örttüğü ve onu tutan bir kemer bulunurdu. Roma Dönemi'nde Antik Nikomedia'da ve Bithynia'da birçok gladyatör olduğunu epigrafik kaynaklardan öğrenmekteyiz; ancak bu grup ile ilgili Nikomedia'daki arkeolojik bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır.

Roma Dönemi'nde gladyatör sahnelerine taş eserlerde, duvar resimlerinde, mozaiklerde ve metal (özellikle gümüş eşyalar), seramik ve cam kaplar gibi günlük kullanım eşyalarında rastlanılmaktadır.[1] Gladyatörlerin ve teçhizatlarının tasvirleri, özellikle Erken Roma Dönemi'nde pişmiş toprak yağ kandillerin diskuslarında konu edilmiştir ve bu gelenek Geç Antik Çağ'a kadar devam etmiştir.[2] Tek başına veya birbirleriyle ya da hayvanlarla mücadele

[1] Roma Dönemi gladyatörlerinin tasvirleri ve arkeolojik verileri hakkında genel olarak, bkz. (kronolojik sırayla) Robert 1940; Coulston 1998; Coarelli 2001 (ve Regina 2001'deki diğer makaleler); Lopez 2005 ve Vujović 2011.

[2] Gladyatör temalı kandillerle ilgili olarak bkz., Wollmann 1917; Couissin 1930; Blázquez 1958; Goldstein 1969; Rosenthal-Heginbottom 1981, ss. xx; Hellmann 1987; Puya García De Leaniz 1988; Morillo Cerdán 2001; Caron 2003; Williams 2004; Bémont 2005; Dejean 2011; Miączewska 2015; Genot 2020. Williams 2004'te,

ederken tasvir edilen gladyatörler, Anadolu'da ele geçmiş kandillerde de sıklıkla tasvir edilmiştir ve bu konuda pek çok bilimsel yayın mevcuttur.[3] Özellikle "gladiatores duo cum scutis" (kalkanlı iki gladyatör) tasviri genel olarak Roma Dönemi kandillerinde popüler bir tema olarak bilinir.[4] İngiliz kandil araştırmacısı Donald M. Bailey'nin (1934–2014) gözlemlediği gibi, bu sahne Flavius Hanedanlığı'ndan İmparator Trajan Dönemine kadarki süreçte (MS 69–98 yılları arası) üretilen kandiller üzerinde daha sıklıkla görülmektedir.[5] İşte tam bu dönem aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun birçok yerinde çok sayıda amfitiyatronun inşa edildiği bir evredir ve bahsettiğim iki durum, Roma halkının bu etkinliklere olan büyük ilgisiyle bağlantılıdır.

Anadolu'daki birçok arkeolojik alanda, özellikle de batı, kuzeybatı ve güney bölgelerinde, Roma İmparatorluğu'nun batısındaki merkezlerde üretilmiş olan kalıp yapımı pişmiş toprak kandillerin ikonografik repertuarındaki gladyatör temalarının tekrar tekrar taklit edilip, kullanılmış olduğu görülmektedir.[6] Bu kandillerin birçoğunun İtalya'dan ithal kandil kalıpları ürünleri olma olasılığı yüksektir, ancak Roma İmparatorluğu'nun doğusundaki kandiller üzerindeki tüm gladyatör sahnelerinin prototipi yeterince bilinmemekte olup, bu konu bugüne değin derinlemesine incelenmemiştir. Anadolu'daki kandillerde yaygın olarak temsil edilen gladyatör sınıfları Samnitler, Hoplomachus, Murmillo ve Thraex'tır; bu grupların tamamı tasvirlerinde ayırt edici çeşitli siperli tolga tipleri ile betimlenir ve genellikle farklı parçalar ve tasarımlardan oluşan bir kılıç ve kalkan taşırlardı. Örneğin Thraex'ler küçük köşeli kalkanlar tutarken, Murmillo'lar ise Hoplomachus ya da Thraex sınıfından olanlarla dövüşürlerdi. Ayrıca, kandillerde sıklıkla resmedilen diğer gladyatör grupları olan Retiarius ve Secutorlar da ayrı birer ikonografik kategoride gruplandırılabilir.

Gladyatör temalı kandillerin çoğunda, ikonografik ayırt edicilik genellikle gladyatörlere ait silahlarla birlikte, gladyatörlerin tasvir edildikleri dar alanlarda sergiledikleri hareketlerin oluşturduğu görsel kombinasyona bağlıdır. Bazı kandillerde ise gladyatörlerle avcıları birbirinden ayırmak zordur ve çoğu zaman savaşçıları gladyatörlerden ayırt etmek de kolay değildir, çünkü bahsedilen her üç grup da mızrak, kargı, kılıç veya kalkan taşır. Anadolu'da ele geçmiş bir gladyatör dövüşü betimlemesine sahip kandillerde neredeyse hiçbir zaman herhangi bir mimari bir sahne düzeni mevcut değildir; ancak figürler çoğunlukla zemin

İskenderiye'de ünlü bir gladyatör okulunun bulunduğu Mısır menşeili Moustaki Kolleksiyonu'ndaki parçaların kısmen İtalyan'dan ithal mallar ve kısmen de Mısır'dan daha önce çalışılmamış olan yerel kopyalar olduğu belirtilmiştir. Londra-British Museum'daki gladyatör temalı kandiller için bkz. Bailey 1980, ss. 51–55, lev. 75, 1342, lev. 84, 1400; ve aynı yazar 1988, ss. 55–58; ve Delos yayını için bkz. Broneer 1930, no. 644, lev. 10, 507.

[3] Anadolu'daki gladyatör temalı Roma kandilleri üzerine kısa ama faydalı bir çalışma, Ephesos'taki yamaç evlerinden çıkan kandiller üzerinedir ve Ephesos'ta yaşamış gladyatörlerle ilgili bilgilerle donatılmış bir sergi kitabında yayınlanmıştır, bkz. Ladstätter 2002. Ayrıca aşağıda 6 numaralı altnota bakınız.

[4] Gladyatörler bazen hayatın belirsizliğinin sembolü olarak kandillerde bir tema olarak kullanılmışlardır: Londra'nın Southwark bölgesindeki bir mezarda, çam kozalakları vb. ile birlikte bir kadına ait eşyalar, bir gladyatör kandili ve neredeyse kesin olarak Southwark'ta epigrafik olarak varlığı belgelenmiş olan İsis'in bir takipçisi Anubis'i tasvir eden üç adet kandil bulunmuştur.

[5] Bailey 1980, ss. xx.

[6] Örneğin, Bergama'dan, bkz. Heimerl 2001, s. 145, no. 581–582 (İ.S. 2. yy.'ın ilk yarısından); Priene'den, bkz. Zahn 1904, s. 455, res. 562; ve Knidos'tan bir kandil kalıbı için, bkz. Walters 1914, no. 1399, çizim no. 331. Türkiye'de gladyatör temalı kandillerinin bulunduğu diğer buluntu yerleri, alfabetik sırayla, Aizanoi (kuzey nekropolünün 1 numaralı mezarında 2016 sezonunda kazılan, olasılıkla Hoplomachus sınıfına ait iki kandilin diskus fragmanları), Milet (Değirmendere çevresindeki nekropolde, 2014 yılında G6b "koridorlu" mezar ve G6c oda mezarında kazılan 1.–2. yy.'a ait üç kandil), Myra ve Andriake (2022 sezonu), Patara (1996 sezonu), Stratonikeia (2 numaralı mezarda, 1996 sezonu) ve Troia (İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenmekte)'dır. Ayrıca Afyonkarahisar, Muğla, Silifke (env. no. 1079) ve Uşak Müzeleri'nde de bu tür kandiller sergilenmektedir.

çizgisine yerleştirilmiştir. Kandil üreticilerinin gladyatör sahnelerini veya sembollerini kullanırken, gladyatöre ait hareketleri daha net ve çarpıcı bir şekilde gösterebilmek için yer yer silahlarının konumunu kasıtlı olarak değiştirdikleri anlaşılmaktadır.

Gladyatör silahlarının bir kısmından, örneğin tolga formundan heykelvari üç boyutlu kandiller üretilmiş olsa da,[7] bu tür kandillere Türk müzelerinde ve arkeolojik alanlarında nadiren rastlanır.

Kocaeli Arkeoloji Müzesi koleksiyonunda, içbükey diskuslarında gladyatörle ilgili sahneleri ve onlara ait silahları tasvir eden dört adet kalıp yapımı pişmiş toprak kandil sergilenmektedir. Bu gladyatör temalı figüratif kandiller arasından, aşağıda katalog numarası 1 ve 2'de gösterilen iki örnek MS 1. yüzyıl İtalyan kandillerinin tipolojisine çok benzeyen ortak bir forma sahiptir. Bu nedenle, Kocaeli'de ortaya çıkan bu dört adet kandil gladyatör sahneleri içeren olası Batı Roma tipi kandillerin yerel (Bithynia?) kopyalarıdır. Bu dört kabartmalı kandilin kökeni bilinmemekle birlikte, büyük olasılıkla Roma Bithynia gömüt alanlarından ele geçmiş olabilirler.

2. Kocaeli'den Dört Adet Kandil

2.1. İki Gladyatörün Dövüşünü Betimleyen Kabartmalı Diskuslu ve Volüt Desenli Burun Deliğine Sahip Kandil (Resim 1)

Uzunluk 13,1 cm, genişlik 8,0 cm, yükseklik 2,9 cm. Bant formlu küçük kulpu noksandır. Açık kahverengi kil rengi ve turuncu-kahverengi sır. Üst kısım mürdüm eriği rengi bir daldırma astarı ile kaplanmıştır.

Tipoloji: Tipik bir "Volutenlampe"dir. Kandilin ana tipolojik özellikleri, yuvarlak, kıvrımlı bir burun deliği, iki eşmerkezli daireyle çevrili kabartmalı bir diskus ile düz, dar ve dik eğimli bir omuzdur. Bu iyi tanımlanmış form, Batı Anadolu'da MS 1. yüzyılda en popüler Roma Dönemi kabartmalı kandillerinden birini temsil eder ve yaklaşık olarak Broneer'in XXII19 Formu ile Loeschcke'nin I.20 Formu'na karşılık gelir.

Süsleme: Kandilin diskusundaki sahne bir zemin çizgisi üzerinde dövüşen iki gladyatörü tasvir etmektedir; olasılıkla bir mücadelenin son aşaması yansıtılmaktadır. Sahne, dairesel alanın tamamını dolduracak şekilde zarif bir şekilde düzenlenmiştir: Solda, cepheden görünümlü, başı üç çeyrek sola dönük, gösterişli bir tolga ve kısa çizmeler giymiş bir gladyatör tasvirlenmiştir. Bu gladyatör sol kolunda büyük bir kalkan taşır. Koruyucu omuzluklu sağ kolu ise vücudunun sağa doğru uzanmış olup, vuruş yapabilmek için kısa bir kılıç tutmaktadır. Sol bacağını sanki yukarı doğru adım atıyormuş gibi kaldırmış, ancak sağındaki rakip gladyatörün sağ bacağına basmaktadır. Rakip gladyatör ise tek dizinin üzerine çökmüş, böylece yenilmiş durumdadır. Sağdaki bu ikinci gladyatör hâlâ sol kolunda kısmen düşmüş olan bir kalkan tutmaktadır. Bazı kandillerdeki bu tür gladyatör dövüş sahnelerinde, tepeli tolga takan bir gladyatörün, yenilmiş ve yere düşmüş, bazen de geri çekilmiş olsa da, kısa kılıcıyla savaşmaya devam eden diğer bir gladyatörün üzerinden yürüdüğü ve hatta bazı durumlarda bu gladyatörün üzerine bastığı görülmektedir.

[7] Miğfer şeklindeki kandiller, liknoloji literatüründe oldukça iyi bilinmektedir, bkz. Greifenhag 1975; PINSKER 2000; Ronke 2012; Bogdanović ve Vujović 2015.

Her iki gladyatör de sol kollarında dikdörtgen bir kalkan (scutum) ve sağ ellerinde kısa kılıçlar (sica veya gladius) tutarlar. Gladyatörlerin kollarında ve bacaklarında koruyucu zırh bulunur. Ayrıca, soldaki gladyatör siperli bir tolga, subligaculum (temel amacı cinsel organları örtmek olan bir tür peştamal), uzun metal omuzluk (galerus ki çoğunlukla retiarii tarafından giyilir) veya sağ omzunda ve kolunda bandajlı kol koruyucu (manica) ve sol dizinde metal dizlik (ocrea) ve sağ dizinde ise pamuk veya keten bandajlar takmış olabilir.

Stilistik olarak her iki gladyatör de kaba bir şekilde modellenmiştir, ancak gladyatörlerin türünü belirlemek kolay değildir. Burada resmedilen gladyatörlerin sınıflarını belirlemenin anahtar faktörü, figürleri en doğru şekilde tayin etmeye yarayacak olan kalkanlardır: Soldaki gladyatör büyük olasılıkla geniş kenarlı bir miğfer takan, kısa kılıçla savaşan ve sağ omzunda manika, sol kolunda ise dikdörtgen bir kalkan taşıyan ve Thraex olarak bilinen Trakya kökenli bir gladyatör tipindedir. Sağdaki gladyatör ise bir secutor olabilir.

Başlıca Karşılaştırmalar: Bu poz, çok sayıda kandilde bulunur, örneğin Walters 1914, s. 85, katalog no. 558 ve 19'da gösterilen bir kandil. Yakın bir örnek Zahn 1904, s. 455, res. 562'de red-on-white (beyaz üstü kırmızı) tarzı bir kandilde bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Perlzweig 1961, s. 87, katalog no. 170.

Uşak Arkeoloji Müzesi'nde, daha geç bir tipolojiye (MS 2. yüzyıl sonu) sahip, ancak Kocaeli'ndeki 1 ve 3 numaralı kandiller ile neredeyse aynı sahneye sahip üç adet yerel üretim kırmızı kandil sergilenmektedir (**Resim 5–6**).[8]

Tarihlendirme: MS 50–yaklaşık 100 yılları.

Resim 1. Kandil no. 1: İki gladyatörün dövüşünü betimleyen kabartmalı diskuslu ve volüt desenli burun deliğine sahip kandil (fotoğraf: E. Laflı, 2018).

[8] Env. no.'ları 7.29.70 ve 6.1.76. Turuncu-bej kil rengi ve ince kırmızı sır rengine sahiplerdir. Diskusları aralarında derin oluk bulunan iki çerçeve halka ile sınırlıdır. Kalp şeklindeki burun deliğinin merkezinden çıkan iki spiral ile eğimli bir kenarı bulunur. Delikli kulplarının ön ve arka tarafı yivlendirilmiştir. Diskusları çok iyi korunmuştur. İmparatorluğun Batı merkezlerindeki benzer kandillerin yerel birer taklididirler.

Resim 5.

Resim 5–6. MS 2. yüzyıl sonu bir tipolojiye sahip, ancak Kocaeli 1 ve 3 numaralı gladyatör kandillerindeki sahneyle neredeyse aynı sahneye sahip iki adet kırmızı kandil. Uşak Arkeoloji Müzesi; **Resim 6a–b.** Env. no. 7.29.70 (fotoğraf: E. Laflı, 2026).

2.2. Volüt Desenli Burun Delikli ve Beş Çift Gladyatör Silahı Tasvir Eden Figürlü Bir Diskusa Sahip Red-on-white (Beyaz Üstü Kırmızı) Kandil (Resim 2)

Uzunluk 12,4 cm, genişlik 7,8 cm, yükseklik 2,7 cm. Kulbu kırıktır. İnce, kremsi kilden yapılmış red-on-white (beyaz üstü kırmızı) bir kandil. Astarı parlak kırmızı tonda değildir.[9]

Tipoloji: Bir önceki kandil ile neredeyse tamamen aynı tipolojiye sahiptir. Diskusu, onu çeviren iki sıra yivlendirilmiş konsantrik daireler ile (çapı 5,1 cm) vurgulanmıştır. Uçları kaburga şeklinde aşağı doğru uzanan, kıvrımlı yuvarlak bir burun deliğine sahiptir.

Süsleme: Diskusun çevresini saat yönünde saran, her biri diskusun iki karşı tarafında, beş çift halinde on adet gladyatör silahından oluşan bir rölyef. Üstte bir çift dizlik, bir çift kol koruyucu ve biri kavisli (rhomphaia) iki kısa (Trakya?) kılıç da dahil olmak üzere beş çift gladyatör silahı (toplamda on adet) tasviri diskustaki ana kabartmayı oluşturur. Tüm bu tasvirler diskusu saat yönünde çevrelemektedirler. Silahlar tiplerine bakılarak Trakya ve Samnit (veya murmillo) gladyatörlerinin silahlarıdır.

Bir kandilin diskusunda sergilenen çeşitli kombinasyonlarda gladyatör silahlarının bu şekilde tasvirlenmesi, Anadolu'ya yabancı bir motif değildir. Bu tür kompozisyonların MS 1. yüzyılın ikinci yarısında oldukça popüler oldukları görülmektedir. Bu tür silahların gladyatör donatımıyla doğrudan benzerlikleri olsa da, bazı silahların savaş alanında bırakılmış gerçek savunma silahlarını temsil etme olasılığı da vardır. Bu şekilde bir komposizyona Anadolu'daki Roma Dönemi sikkelerinde de rastgelinmektedir.

Karşılaştırma: New York'daki Metropolitan Museum of Art'ta bulunan Kıbrıs menşeili MS 40–80 yıllarına ait bir kandilde de (env. no. 74.51.1849) Kocaeli kandiline benzer bir temsil betimlenmektedir. Ayrıca Ephesos'taki Aziz Yuhanna Bazilikası'nda farklı gladyatör silahlarını tasvir eden mermer bir levha bulunmuştur, bkz. Hörmann 1951, ss. 257 vd., lev. 63, res. 1.

Tarihlendirme: Bu tür kandillerin MS 1. yüzyılın sonları ya da 2. yüzyılın başlarında Ephesos'ta üretildikleri oldukça kesin görünmektedir; dolayısıyla Kocaeli kandilinin MS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmesi uygundur.

[9] Bu tür yerel üretim kandiller ilk olarak PERLZWEIG 1961'de ve H. Williams tarafından Yunanistan'daki Kenchreai buluntuları aracılığıyla ele alınmıştır.

Resim 2. Kandil no. 2: Beş çift gladyatör silahını tasvir eden diskuslu ve volüt desenli burun delikli red-on-white (beyaz üstü kırmızı) kandil (fotoğraf: E. Laflı, 2018).

2.3. Mücadele Halindeki İki Gladyatörü Tasvir Eden Aşınmış Bir Diskusa Sahip Başka Bir Kandil (Resim 3).

Uzunluk 9,6 cm, genişlik 7,1 cm, yükseklik 2,5 cm. Formu iyi korunmuş ve eksiksizdir. Sarımsı-yumuşak bej bir kile sahiptir. Süslemesi çok aşınmış bir kalıp ile gerçekleştirilmiştir.

Tipoloji: İki daire ile çevrelenmiş kabartmalı bir diskusa sahiptir. Geniş ve dekorsuz omuzda, dışa doğru eğimli, silinmiş, küçük ovolo desenlerinden oluşan bir sıra mevcuttur. Düz, yuvarlak, kısa burun deliği kusursuz bir şekilde işlenmiştir; düz, topuz benzeri sağlam ulaşmış bir tutamağı vardır.

Süsleme: Kandil tipleri farklı olsa da, derin diskusunda resmedilmiş olan gladyatörler, yukarıdaki 1 numaralı örnekte bulunan gladyatörle neredeyse aynı stilistik özelliklere sahip olup, aynı duruşta gösterilmiştirler. Bir dövüş sırasında kapışan iki gladyatör; ancak soldaki gladyatör sağdakini yenmektedir. Sağdaki gladyatör figürü daha yıpranmıştır. Soldaki gladyatör yere düşmemiştir, ayakta durmakta ve bir kılıç tutmaktadır. Söz konusu gladyatör kolsuz bir üst giysi ve iki uyluk uzunluğunda dizlik giymiştir. Sağdaki gladyatör ise sağ elinde vurmaya hazır olduğu kısa bir kılıç tutmakta, kolunda ise koruyucu bulundurmaktadır. Yenilmekte olan bu gladyatör sağ bacağını öne doğru uzatmış, ayağı rakibinin bacağının arkasında resmedilmiş ve tökezlemek üzere olduğu gözükmektedir. Her iki gladyatörün de tepeli tolgaları ve kısa dikdörtgen kalkanları vardır, ancak bir çizmelerinin olup, olmadıkları belirlenememektedir. Kandilin küçük fitil deliği soldaki figürün bacakları arasında açılmıştır.

Kandil iyi bir modellemeye sahiptir, ancak figürler ve diğer detaylar belirsizdir.

Tarihlendirme: MS 1. yüzyılın sonları.

Resim 3. Kandil no. 3: Aşınmış figürlü iki gladyatörün dövüşünü tasvir eden diskuslu başka bir kandil (fotoğraf: E. Laflı, 2018).

2.4. Bir Gladyatörün (Ya da Avcının) Bir Ayı İle Olan Mücadelesini Tasvir Eden Küçük Kandil (Resim 4a–b).

Env. no. 214.

Uzunluk 9,1 cm, genişlik 6,9 cm, yükseklik 3,0 cm. İyi korunmuş ve eksiksizdir. Kahverengi kil, koyu kahverengi, benekli astar ve kısmen krem beyazı boyaya sahiptir. Sırlanmamıştır. Kararmış bir burun deliği ile grimsi lekeler mevcuttur.

Tipoloji: Düz omuzlar, çift konik gövde, geniş halka kulp, fitil deliği etrafında yükseltilmiş kenar ve düz taban başlıca form özellikleridir. U formundaki kısa burun deliğini iki kazıntı çizgi çevreler. Diskusunu ise kalın ve ardından ince konsantrik halkalarla çerçevelemektedir. Diskusun merkezinde, iki figür arasında küçük bir doldurma deliği bulunmaktadır. Omuzun bantı üzerinde yer alan bir tür nokta veya oval süsleme dizisi aşınmıştır; ancak omuzun büyük bir kısmı süslemesiz bırakılmıştır.

Yaygın olarak bilindiği gibi, Roma gladyatörleri arenalarda kahverengi ayılar ile kıyasıya mücadele ederlerdi. Eski Roma tasvir dünyasında gladyatörlerin ayı ve aslan gibi vahşi hayvanlarla (venatio) mücadele ettiği sahneler çok sayıdadır. Buradaki kandilin diskusunda bir gladyatör veya avcı, profilden gösterilen ayı ile dövüşmektedir: Soldaki gladyatör sağda ayakta duran ayıya uzun ve düz bir sopa, büyük olasılıkla bir mızrak ile, saldırmaktadır; gladyatörün sağ kolu vücudundan yana doğru düz bir şekilde uzanmış ve dirseğinin kıvrımında dik tutulan bu aletle desteklenmektedir. Ancak bu sahnede dövüşen kişinin gladyatör mü, yoksa avcı mı olduğunu ayırt etmek kolay değil.

Gladyatörün saçını işaretleyen beş dikey çizgi vardır. Belki de bu sığ noktacıklar olasılıkla bir tolganın üst kısmını temsil etmektedir. Gözleri ve burnu yüzeysel olarak yuvarlaklaştırılmış olsa da, gladyatörün ağzı, kulakları ve diğer yüz özellikleri belirtilmemiştir. Kısa saçları ve sakalsız yüzü onu genç bir figür olarak göstermektedir. Gladyatör, boyun çizgisinde V şeklinde kıvrımları olan, uyluğunun ortasına kadar uzanan ve dizlerin hemen üzerinde biten kısa kollu bir tunik ve iki yatay çizgiyle gösterilen ve baldırın ortasına kadar uzanan çizmeler giymektedir. Gladyatörün kostümü ve çizmelerinin türü ayrıntılı olarak belirlenmemiş olsa da, rakip ayının kılları dikey kesiklerle gösterilmiştir. Her iki figürün altındaki iki kalın diyagonal çizgi, etkili bir şekilde bir zemin çizgisi oluşturur ve sahneyi diskin etrafını saran iki eş merkezli daireden ayırır.

Roma geleneğinde, venatoresler Roma'daki Kolezyum'da (ya da Flavianus Amfitiyatrosu'nda) sabah etkinlikleri olarak düzenlenen venationes'te dövüşür ve Ludus Matutinus'ta (sabah okulu) eğitim görürlerdi. Gladyatörlerin bir hayvanla dövüştüğünü tasvir eden bu tür sahneler, kandillerden ziyade mozaik zeminlerde daha sık görülürdü; ancak bu betimlemeler Anadolu'daki Roma Dönemi buluntuları arasında nadirdir.

Karşılaştırma: Perlzweig 1961, s. 124, katalog no. 844, lev. 19, res. 844. Söz konusu örnek farklı bir kandil tipolojisi ve yıpranmış bir diskus betimlemesine sahiptir; "ayıyı uzaklaştıran avcı" olarak tanımlanan bu sahne, MS 3. yüzyıla tarihlenmiştir.

Tarihlendirme: MS 2. yüzyıl sonu.

Resim 4a–b. Kandil no. 4: Bir gladyatörün (ya da avcının) bir ayı ile olan mücadelesini tasvir eden küçük kandil (fotoğraf: E. Laflı, 2018).

Teşekkür: Titiz ve özenli bir çalışma ortaya koyan bu kitabın editörlerine, ayrıca sempozyum öncesi, sırası ve sonrası özverili ve samimi yaklaşımlarından dolayı tüm Kocaeli Büyükşehir Belediyesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Makalemi okuyarak, bazı önerilerde bulunan arkadaşlarım (alfabetik sıra ile), Sayın Bay Ahmet Çağlıbulanık (İstanbul), Sayın Dr. Özlem İlbi (İzmir) ve Sayın Dr. Metin Özer (İzmir)'e candan teşekkürlerimi sunuyorum.

Fotoğraflar ölçekli değildir ve kandillerin boyutları katalogda verilmiştir.

KAYNAKÇA

Bailey 1980 – D. M. Bailey, *A catalogue of the lamps in the British Museum*, cilt 2: *Roman lamps made in Italy*, Londra, British Museum Publications Ltd., 1980.

Bailey 1988 – D. M. Bailey, *A catalogue of the lamps in the British Museum*, cilt 3: *Roman provincial lamps*, Londra, British Museum Publications Ltd., 1988.

Bémont 2005 – C. Bémont, "Des gladiateurs et des lampes", *Antiquités nationales* 37, 2005, ss. 149–172.

Blázquez 1958 – J. M. Blázquez, "Representaciónes de gladiadores en el Museo arqueológico nacional", *Zephyrus* 9 (1958), ss. 79–94 <www.man.es/man/en/dam/jcr:77a4e1a5-da87-498e-851b-f4fbbe9f70fc/1958-blazquez.pdf> (1 Ocak 2026 tarihinde erişildi).

Bogdanović ve Vujović 2015 – I. Bogdanović ve M. Vujović, "Keramična oljenka v obliki gladiatorske čelade iz viminacijskega amfiteatra" [Viminacium Amfitiyatrosundan Gladyatör Miğferi Şeklindeki Pişmiş Toprak Kandil], *Arheološki Vestnik* [Arkeolojik Bülten] 66 (2015), ss. 317–331 <https://ojs.zrc-sazu.si/av/article/view/7865> (1 Ocak 2026 tarihinde erişildi).

Broneer 1930 – O. Broneer, *Corinth*, cilt 4/2: *Terracotta lamps*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1930.

Caron 2003 – B. Caron, "Note sur une lampe représentant deux gladiateurs", *Phoenix* 57-1/2 (2003), ss. 139–143.

Coarelli 2001 – F. Coarelli, "L'armamento e le classi dei gladiatori", şurada: A. La Regina (yya.), *Sangue e arena* [Roma Kolezyum'da 22 Haziran 2001 – 7 Ocak 2002 Tarihleri Arası Sergi], Ministero per i beni e le attività culturali, Soprintendenza archeologica di Roma, Milano, Electa, 2001, ss. 153–173.

Couissin 1930 – P. Couissin, "Guerriers et gladiateurs samnites : À propos de deux lampes romaines du Musée Borély à Marseille", *Revue archéologique*, cinquième série, 32 (1930), ss. 235–279.

Coulston 1998 – J. C. N. Coulston, "Gladiators and soldiers: Personnel and equipment in ludus and castra", *Journal of Roman Military Equipment Studies* 9 (1998), ss. 1–17.

Dejean 2011 – H. Dejean, *Gladiateurs sur les lampes à huile antiques*, Paris, Éditions Archeo-Numis, 2011.

Genot 2020 – A. Genot, "Un exemple tenace d'incompréhension : gladiateurs et armes ornant les lampes. Comment faut-il les étudier aujourd'hui ? / A stubborn example of misunderstanding: gladiators and gladiatorial equipment adorning lamps. How should we study these motifs today?" (uzun bir özet ile), şurada: L. Chrzanovski ve M. Ugarković (yya.), *A "globalized" antiquity. Imports and local adaptations of mainstream lamp types: the examples of "Ephesos lamps" in the Mediterranean and Black Sea and of Roman "standard" types during the Early Imperial period in Gaul. Acta of the 6th and 7th round tables of the ILA (Athens, 15th of November 2019 and Geneva, 17th of February 2020) / Une antiquité "globalisée". Importations et adaptations locales des "courants lychnologiques" dominants : les exemples des "lampes d'Éphèse" en Méditerranée et en Mer noire et des types romains "standard" en Gaule durant le haut empire. Actes de la 6ème et de la 7ème table-ronde de l'ILA (Athènes, 15 novembre 2019 et Genève, 17 février 2020)*, Zbornik instituta za arheologiju

[Arkeoloji Bölümü Bildirileri] / Serta instituti archaeologici 16, Zagreb, Institut za arheologiju / Institute of Archaeology, 2020, ss. 287–299.

Goldstein 1969 – S. M. Goldstein, "A terracotta lamp in the McDaniel Collection", *Harvard Studies in Classical Philology* 73 (1969), ss. 291–303.

Greifenhagen 1975 – A. Greifenhagen, "Zu den Lampen mit Gladiatorenhelm", *Зборник Народног музеја* [Ulusal Müze Kolleksiyonu] 8 (1975), ss. 109–114.

Heimerl 2001 – A. Heimerl, *Die römischen* Lampen *aus Pergamon. Vom Beginn der Kaiserzeit bis zum Ende des 4. Jhs. n.Chr.* Pergamenische Forschungen 13, Berlin, Walter de Gruyter.

Hellmann 1987 – M.-C. Hellmann, "Les représentations de gladiateurs sur les lampes romaines", şurada: Chr. Landes ve D. Cazes (yya.), *Les gladiateurs : Lattes, 26 mai-4 juillet 1987, Toulouse, 13 juillet-début septembre 1987. Exposition conçue et réalisé* [sic] *par le Musée archéologique de Lattes,* Lattes, Musée archéologique, 1987, ss. 83–85.

Hörmann 1951 – H. Hörmann, "Plastik und Kleinfunde", şurada: H. Hörmann vdğ., *Österreichisches Archäologisches Institut, Forschungen in Ephesos*, cilt 4/3: *Die Johanneskirche*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1951, ss. 257–267. DOI: 10.11588/diglit.52080.

Ladstätter 2002 – S. Ladstätter, "Lampen mit Gadiatorendarstellungen aus den Hanghäusern in Ephesos", şurada: *Gladiatoren in Ephesos. Tod am Nachmittag: eine Ausstellung im Ephesos Museum Selçuk seit 20. April 2002,* Viyana, Österreichisches Archäologisches Institut, 2002, ss. 97–102.

Lopez 2005 – B. Lopez, "L'art de combat des gladiateurs", *L'Archéologue* 81 (2005), ss. 16–20.

Miączewska 2015 – A. B. Miączewska, *Roman discus lamps: Studies in the significance and meaning of gladiatorial images,* Acta Humanistica Gnesnensia 5, Gniezno, Instytut Kultury Europejskiej UAM [Avrupa Kültürü Enstitüsü, Adam Mickiewicz Üniversitesi], 2015.

Morillo Cerdán 2001 – A. Morillo Cerdán, "Representaciones gladiatorias y circenses en lucernas romanas de la región septentrional de la Península Ibérica", şurada: L. A. García Moreno vdğ. (yya.), *Hispania en la antigüedad tardía. Ocio y espectáculos. Actas del II Encuentro Hispania en la antigüedad tardía, Alcalá de Henares, 15 a 17 de Octubre de 1997,* Acta antiqua complutensia 2, Alcala de Henares, Universidad de Alcalá, Servicio de Publicaciones, 2001, ss. 175–212.

Perlzweig 1961 – J. Perlzweig, *The Athenian Agora. Results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens*, cilt 7: *Lamps of the Roman period, first to seventh century after Christ,* Princeton, NJ, American School of Classical Studies at Athens, 1961,

Pinsker 2000 – B. Pinsker, "Die Gladiatorenhelmlampen im Museum Wiesbaden", *Nassauische Annalen* 111 (2000), ss. 1–12.

Puya García De Leaniz 1988 – M. Puya García de Leaniz, "Representaciones de gladiadores en discos de lucernas del Museo Arqueológico de Sevilla", şurada: *Homenaje a Samuel de los Santos,* Albacete, Instituto de Estudios Albacetenses "Don Juan Manuel", ss. 215–244

Robert 1940 – L. Robert, *La gladiature dans l'orient grec,* Bibliothèque de l'École des hautes études, fasc. 278. IVe section, Sciences historiques et philologiques, Paris, Champion, 1940.

Ronke 2012 – J. Ronke, "Das Fallbeispiel Helmlampe zu einer Sonderform römischer Lampen", şurada: L. Chrzanovski (yya.), *Le luminaire antique / Lychnological acts 3, Actes du 3e Congrès International d'études de l'ILA, Université d'Heidelberg, 21 - 26.IX.2009,* Monographies Instrumentum 44, Montagnac, Éditions Monique Mergoil, 2012, ss. 303–309.

Rosenthal-Heginbottom 1981 – R. Rosenthal-Heginbottom, *Römische Bildlampen aus östlichen Werkstätten,* Göttinger Orientforschungen, Reihe 2, Studien zur spätantiken und frühchristlichen Kunst, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1981.

Vujović 2011 – M. B. Vujović, "Представе гладијатора са римских налазишта у Србији" [Sırbistan'daki Roma Dönemi Arkeolojik Örenyerlerinden Gladyatör Tasvirleri], *Зборник Народног музеја* [Ulusal Müze Kolleksiyonu] 20/1, (2011), ss. 243–276 <https://reff.f.bg.ac.rs/handle/123456789/1162> (1 Ocak 2026 tarihinde erişildi).

Walters 1914 – H. B. Walters, *Catalogue of the Greek and Roman lamps in the British Museum*, Londra, Trustees of the British Museum, 1914.

Williams 2004 – H. Williams, "Gladiator representations on Egyptian lamps in Vancouver", şurada: R. B. Egan, M. A. Joyal ve E. G. Berry (yya.), *Daimonopylai: essays in classics and the classical tradition presented to Edmund G. Berry,* Winnipeg, MB: University of Manitoba Centre for Hellenic Civilization, 2004, ss. 479–486.

Wollmann 1917 – H. Wollmann, "Retiarer-Darstellungen auf römischen Tonlampen", *Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts, Römische Abteilung* [*MDAI* (*RA*)] 32 (1917), ss. 147–167.

Zahn 1904 – R. Zahn, "Lampen", şurada: Th. Wiegand, H. Schrader vdğ., *Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895–1898,* Königliche Museen zu Berlin, Berlin, Georg Reimer, ss. 449–468 <https://archive.org/details/prieneergebnisse00wieg/mode/2up> (1 Ocak 2026 tarihinde erişildi).

BITHYNIA-PONTUS EYALETİ'NİN YÖNETİM MERKEZİ NİKOMEDİA KENTİNDE ROMA İMPARATORLARI ONURUNA DÜZENLENEN OYUNLAR

Alaaddin KALAYCI*

Özet

Antik Yunan toplumunda ortaya çıkan oyunlar ve festivaller, Hellenistik Dönemin başlamasıyla birlikte Roma toplumu tarafından da ilgi görmeye devam etmiştir. Yunan toplumundan gelen büyük oyunların yanı sıra agon olarak adlandırılan yerel düzeydeki oyunlar da Roma dünyasında kabul görerek imparatorluk döneminde eyaletlerin büyük çoğunluğunda düzenlenmeye başlanmıştır. Roma Cumhuriyet döneminde Bithynia Kralı IV. Nicomedes, krallığını vasiyet yoluyla Roma'ya bırakmıştır. Yapılan siyasi düzenlemeler ile Bithynia eyalet olmuş ve Pompeius'un yeni siyasi düzenlemeleri ile Bithynia-Pontus eyaleti olarak siyasi teşekkülü oluşturulmuştur. Bithynia-Pontus eyaletinin yönetim merkezi ise Nicomedia kenti olarak belirlenmiştir. Roma İmparatorluk dönemi boyunca agon oyunlarının düzenlendiği önemli merkezlerden birisi de Bithynia-Pontus eyaletinin yönetim merkezi Nicomedia kenti olmuştur. Oyunların düzenlenmesindeki temel amaç yerel halk ve yöneticiler tarafından imparatorların onurlandırma aracı olarak kabul edilmesidir. Bunun yanı sıra agon oyunlarının düzenleme hakkının elde edilmesi için kentin Neokoros ünvanını alması gerekmekteydi. Nicomedia kenti İmparatorluk dönemi boyunca Neokoros unvanını aldığında agon oyunlar ve festivaller düzenleyerek bu organizasyonlarda spor kategorilerine yer vermiştir. Agonistik festivaller Roma İmparatorlarını onurlandırmak ve şehrin itibarını yükseltmek için bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Düzenlenen oyunlara Roma coğrafyasından birçok yarışmacının katılması sağlanarak kentin şöhretinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Nicomedia kentinde yapılan agon festivalleri, Asklepeia, Augusteia Severeia, Demetria Antonia ve Koinon Bithynias olarak bilinmektedir. Düzenlenen agonistik oyunlarda ise düz koşu, genç ve yetişkin kategorisinde uzun mesafe koşusu, güreş, boks, pankration gibi çeşitli spor kategorilerine yer verilmiştir. Bu çalışma Bithynia-Pontus eyaletinin yönetim merkezi Nikomedia kentinde roma imparatorları onuruna düzenlenen yerel oyunlar hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bithynia-Pontus Eyaleti, Nikomedia, Oyunlar, Agon, Roma İmparatorları.

* Dr., Kahramanmaraş/Türkiye, e-mail: alaaddin.kalayci@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2887-4773.

Giriş

Antik Olimpiyat Oyunları ve diğer festivaller esas itibariyle inanç kökenli faaliyetlerdir. Herhangi bir hile veya rüşvet gibi başka bir usulsüzlük neredeyse düşünülemezdi. Yunanlılar bu tür suiistimalleri kutsal olgulara yapılmış bir saygısızlık olarak görmüşlerdir. Önemli oyunlarda zafer kazanmak sadece muazzam maddi ödüller değil, aynı zamanda siyasi veya askeri makamlar gibi güç pozisyonlarında tercih edilmek anlamına da geliyordu. Antik Yunan toplumuna kadar kökenleri dayanan çok sayıda oyun seti arasında dört tanesi öne çıkmaktaydı. Bunlar, Olimpiyat Oyunları, Pythian Oyunları, Isthmian Oyunları ve Nemean Oyunlarıdır. Bu dört oyunun da oynandığı yerler dini mabetler olarak bilinmektedir. Birçok küçük oyunda değerli ödüller verilmesine rağmen bu dört oyundaki ödül yaprak taçlarıydı. Taç Oyunları olarak bilinmesine karşın Kutsal Oyunlar, Devre Oyunları veya Dönem Oyunları olarak da adlandırılmışlarıdır. Oyunlarda kazanan vatandaşlar, doğdukları kentlerdeki idarecileri tarafından genellikle büyük ödüllerle ödüllendirmiştir.[1]

Dört Taç Oyunları'nın her birindeki etkinlikler benzerlik göstermektedir. Dört koşu etkinliği vardı: stade (200 metre); diaulos (400 metre); dolichos (uzun mesafe), farklı oyunlarda uzunluğu değişse de muhtemelen 24 stade (3 mil) idi ve hoplitodromos (zırhlı yarış), yine uzunluğu değişse de Olympia'da 2 stade idi. Üç dövüş sporu vardı: güreş, boks ve pankration (güreş ve boksun birleşimi). Pentatlon (pent, beş; athlon, yarışma) adı verilen ve beş etkinlikten oluşan bir yarışma vardı; uzun atlama, disko, cirit, koşu (muhtemelen stade) ve güreş. Ayrıca Pentatlon da kazananı belirleme yöntemi uzun zamandır tartışma konusu olmaya devam etmiştir. Oyunlarda farklı mesafelerde çeşitli hayvanlarla (atlar, taylar ve katırlar) yapılan, çıplak sırtlı veya savaş arabalı at yarışları da vardır. Olympia'da geleneksel olarak oyun kategorilerinin bazılarında (hepsinde değil) erkekler için ayrı yarışmalar düzenlenmekteydi. Diğer oyunlarda üç sınıf vardı: erkekler, genç erkekler ve sakalsız erkekler. Delphi, Isthmia ve Nemea'da şarkı söyleme, lir ve flüt çalma yarışmaları düzenlenirdi. Olympia'da hatipler konuşmalar yapar, şairler şiirler söylemesine rağmen bunlar oyunların resmi bir parçası değildir.[2]

Antik Yunan toplumunda "Gymnos" kelimesinin anlamsal karşılığı çıplak olarak bilinmekte olup bu kelime kökünden türeyerek zaman içinde Gymnasion kelimesi ortaya çıkmıştır. Aynı kelime kökünden ortaya çıkan gymnastes, çıplak bir şey yapan herhangi biri olabilirdi, ancak daha sonra çıplak aktiviteler eğitmeni, yani atletizm koçu anlamına gelen özel bir anlam kazanmıştır. Gymnasion, kelimenin tam anlamıyla çıplaklık için bir yer olmasına rağmen özellikle çıplak sporcular için bir yerdi ve nihayetinde bedeni ve zihni eğitmek için kullanılan bir alandı. Daha da temel olanı, özellikle agon kelimesine uygulandığında, gymnikos sıfatıdır. Agon kelimesinin orijinal anlamı bir toplantı veya meclisti ve oyunları izlemek için yapılan bir meclisi ifade etmeye başlamıştır. Yarışmalar o kadar yaygın hale gelmiştir ki agon kısa sürede bunlara ve ardından oyunlarda yarışma eylemine atıfta bulundu. Teknik anlamda, gymnikos agon çıplak yarışmaları, yani bugün atletizm dediğimiz anlamı ifade etmektedir. Ancak, tanımı gereği Antik Yunan atletizmi ödüllü bir yarışma olduğundan, agon başka terimlerle de değiştirilmiştir. Hippikos agon binicilik etkinliklerini, mousikos agon ise müzik

[1] Waldo E. Sweet, *Sport and Recreation in Ancient Greece*, Oxford University Press, New York – Oxford 1987, s. 3.

[2] Sweet, *a.g.e.*, s. 3-4.

etkinliklerini ifade ediyordu; her ikisi de birçok yerde ancak Olympia'da yarışma programının standart bileşenleriydi.[3]

Antik gymnikos agon'daki yarışmacılar çıplak olmalarının yanı sıra yaş kategorilerine de ayrılırdı. Olympia'da iki grup vardı: andres (erkekler) ve paides (erkek çocuklar). Bu ayrımın tam olarak hangi yaşta gerçekleştiği belli değildir. Fakat kaynaklarda yaklaşık on yedi yaşında olduğu bilinmektedir. Kesin yaş, gelişim aşaması kadar önemli değildi: daha genç ama fiziksel olarak daha gelişmiş bir atlet andres kategorisine atanabilirdi. Diğer yerlerde ise ageneioi (sakalsız gençler) adı verilen bir ara grup vardı. Vazo resimlerinden, bunların muhtemelen onlu yaşlarının sonlarında, bu tür yerlerdeki paides'lerin ise onlu yaşlarının başlarında oldukları sonucuna varabiliriz. Açıkça erkek olmayan küçük gençlerin tasvirleri, sakalsız, daha iri ve daha iyi gelişmiş gençlerin tasvirleriyle karşılaştırılmalıdır. Sporcular gruplandırılırken fiziksel boyut ve gelişim göz önünde bulundurulsa dahi kilo kategorilerine ilk başlarda çok fazla dikkat edilmemekteydi.[4]

Bithynia Krallığı'nın Roma Cumhuriyetine Vasiyet Bırakılması ve Bithynia-Pontus Eyaleti'nin Kurulması

İÖ 74 yılında Bithynia Kralı IV. Nicomedes, Küçük Asya (Anadolu) coğrafyasındaki siyasi yapının düzensizliğinden dolayı yönetimi altındaki halkının gelecekte daha refah şartlar altında yaşaması adına Hellenistik Döneminin güçlü yönetimlerinden olan Roma Cumhuriyetine krallığını vasiyet yoluyla bırakmıştır. Bithynia Kralı IV. Nicomedes'in vasiyet yoluyla krallığını Roma'ya bıraktıktan sonra harekete geçen Roma Senatosu devlet yetkililerini bölgeye göndermiş ve gerekli siyasi teşekkülün oluşturulmasını sağlamıştır. Yapılan siyasi düzenlemeler sonrasında Bithynia Krallığı artık Roma'nın Bithynia Eyaleti olmuştur.[5] Bithynia Eyaleti kurulmasına rağmen Küçük Asya coğrafyasında Korsanlık Sorunu[6] ve Pontus Krallığı ile olan savaşlar silsilesi devam etmekteydi. Roma adına bu iki olgu büyük bir sorun olarak çözülmeyi beklemekte ve Roma Senatosu sorunların tamamen ortadan kalkması için General Pompeius'u görevlendirmiştir. General Pompeius, Roma Senatosu tarafından Lex Gabina yasası çıkartılarak olağanüstü yetkiler ile Küçük Asya coğrafyasına gönderilmiştir. General Pompeius, kısa süre içerisinde ilk olarak korsanlık sorunun ortadan kaldırdı ve devamında Pontus Krallığı ile yaklaşık kırk yıldır devam eden savaşlar silsilesine son vererek zafer kazanmıştır. Pompeius, Pontus Krallığını ele geçirdikten sonra İÖ 66-62 yılları arasında Seleukos Krallığını[7] yıkmış ve yerine Province Syria'yı kurmuştur. Pompeius'un fetihleri sonrasında Roma'nın sınırları Fırat Nehri'ne kadar

[3] Stephen G. Miller, *Ancient Greek Atlhletics*, Yale Univesity Press, New Haven and London 2004, s. 11-14.

[4] Miller, *a.g.e.*, s. 11-14.

[5] Victor Chapot, *The Roman World*, Routledge, London 2014, s. 17; David Magie, Ro*man Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ*, Princeton University Press, New Jersey 1950, s. 320; Howard H. Scullard, *From the Gracchi to Nero A History of Rome 133 B.C. to A.D. 68*, Routledge, London 1982, s. 99.

[6] Korsanlık sorunu hakkında detaylı bilgi için bkz. Ercüment Yıldırım, "Suriye Eyaleti'nin Kuruluşuna Kadar Roma'nın Doğu Akdeniz'de Korsanlıkla Mücadelesi", *Cedrus*, 4 (2014), s. 91-103.

[7] Seleukos Krallığı hakkında detaylı bilgi için bkz. Nurgül Yıldırım – Meltem Temizkan, "Seleukoslar Döneminde Antiokheia'da Sosyal ve Kültürel Yaşam Üzerine Analizler", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4/4 (2018), s. 645-660; Nurgül Yıldırım–Meltem Temizkan, "Seleukoslar Döneminde Yaşanan Suriye Savaşları Üzerine Bir İnceleme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/39 (2017), s. 117-131.

genişlemiştir. Sınırları genişleyen Roma Cumhuriyeti artık en büyük rakibi doğu da Parth Krallığı olmuştur. Yüzyıllardır Fırat hattında süre gelen Seleukos-Parth mücadelesi[8] artık Roma-Parth mücadelesi olarak devam edecektir. Bu noktada Fırat Nehri[9] her iki süper güç için doğal sınır olarak belirlenmiştir. Pompeius Küçük Asya coğrafyasında kazandığı zaferler sonrasında geniş kapsamlı siyasi düzenlemeleri kademeli olarak yapmıştır. Pompeius, Pontus Krallığını ayrı bir eyalet olarak düzenlemesini yapmamış ve buna karşın Bithynia eyaleti ile birleştirme yaparak Bithynia-Pontus Eyaletini kurmuştur.[10]

Roma İmparatorluk Döneminde Nikomedia Kentinde İmparatorlar Onuruna Düzenlenen Oyunlar

Antik Yunan kültüründe tanrılar ve kahramanları onurlandırmak için düzenlenen faaliyetler, etkinlikler, festivaller, şenlikler yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. Tanrılar ve kahramanları onurlandırmak için düzenlenen tüm organizasyonlar Hellenistik Döneme aktarımının yapılmasıyla birlikte Romalılar tarafından da benimsenerek uygulanmaya devam edilmiştir. Roma medeniyetinde halk tarafından sevilen ve değer verilen yöneticiler adına organizasyonların düzenlenmeye başlanmasıyla birlikte K*ahramanlık Kültü* kavramı ortaya çıkmıştır.[11] Roma Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan kahramanlık kültü kavramı imparatorluk döneminde farklı bir boyut kazanarak devam ettirilmiştir. Roma İmparatorluk döneminde imparatorlar halkının daha refah bir düzeyde yaşaması için çabalamış ve halkta imparatorlara tanrısallık vererek kültleşmesini sağlamıştır. Ayrıca Roma Senatosu ile arası iyi olan imparatorlar senato tarafından yaşarken veya öldükten sonra *divius* (Tanrı) ilan edilerek tanrılaştırılmaktaydı.[12] Böylece imparatorların doğum ve ölüm tarihleri inançsal olarak bayram olarak kabul edilerek kutlanmaya başlanmıştır. Daha önce tanrılar için geleneksel olarak kutlanan bayramlara imparatorlara ait bayramlarda eklenmiştir. Tapınaklar ile kamu binaları tanrılara ve imparatorlara adanarak her ikisi içinde aynı sunakta kurbanlar sunulmuştur. İmparatorlar ve aile üyeleri sikkelerdeki ikonlarda tanrılarla birlikte tasvir edilmeye başlanmıştır.[13] Sosyal, kültürel ve dini uygulamalar doğrultusunda İmparatorluk kültüne bağlı ortaya çıkan "Neokros" kavramı temel olarak yöneticilerin iyi ve güzel işler yapmasını, savaşlarda ve yönetimde başarılar kazanmasını amaçlayan "iyi ruh" düşüncesidir. Halkın inanç yapısı iyi ruh ve kahramanlık kavramları ile özdeşleşerek imparatorlara

[8] Fırat hattındaki Seleukos-Parth mücadelesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Nurgül Yıldırım-Meltem Temizkan, "The Wars of Dominion Between Seleucid and Parthian Kingdoms in Mesopotamia", *History Studies*, 13/4 (Ağustos 2021), s. 1357-1368.

[9] Fırat Nehri'nin jeopolitik ve stratejik önemi hakkında detaylı bilgi için bkz. Ercüment Yıldırım, "Roma – Parth Mücadelesinde Fırat Nehri'nin Jeopolitik Önemi", *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2012), s. 45-64; Ercüment Yıldırım, "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4) (2013), s. 167-182.

[10] Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 472-473; Scullard, *a.g.e*, s. 97-103; Christopher S. Mackay, *Ancient Rome: A Military And Political History*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 138; Maurice Sartre, *The Middle East Under Rome*, Harvard University Press, Cambridge 2005, s.37.

[11] Aytül Kaplan-Özden Kara, "Roma İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Spor Organizasyonları ve Yönetiminin Siyasal ve Sosyal Hayata Etkileri", *International Academic Social Resources Journal*, 7.42 (2022), s. 1174-1182.

[12] Kaplan-Kara, a.g.m., s 1174-1182;

[13] Kaplan-Kara, a.g.m., s 1174-1182; Zekiye Sönmez, "Antik Pisidia Sagalassos'ta İmparator Kültü ve Bu Kültün Roma'nın Hıristiyanlaşması Sürecindeki İzleri", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4.1 (2020), s. 119-120.

tapınılmasını sağlamıştır. Roma halkına göre "iyi ruh" imparatorun doğrudan kendisi olarak algılanmış ve böylece imparatorluk kültü oluşturulmuştur. Anadolu'da Neokros olan kent, imparatorluk kültünün resmi merkezi olmuştur.[14]

Roma İmparatorluk döneminin başlamasıyla İmparator Augustus kendisini yüceleştirmek için Küçük Asya coğrafyasındaki eyaletlerde tapınım merkezi olan kült yapımına izin vermiştir. Bununla birlikte Bithynia-Pontus eyaletinde de kült olarak adlandırılan tapınım merkezi inşa edilmiştir. İmparatorluk kültünün ortaya çıkması ve tapınım merkezlerinin yapılması ile neokros kavramı da ortaya çıkmıştır. Böylece Neokros kavramı doğrudan imparator tarafından verilen bir unvan olarak yüzyıllarca süre gelmiştir. Eyaletler neokros unvanı almayı başaran kentler sadece imparator onuruna agonistik festivaller düzenlenmeye hak kazanabilmişlerdir.[15] Bithynia-Pontus Eyaleti'nin yönetim merkezi olan Nikomedia kentinin ilk Neokros unvanı aldığı tarih ise İÖ 29 yılına kadar dayanmaktadır. Actium Savaşı sonrası yönetimde tek başına kalan Octavianus (Augustus) Province Asia ve Province Bithynia-Pontus'tan gelen kült tapınım merkezi kurma taleplerini kabul ederek yapımına izin vermiştir.[16]

Roma İmparatorluk döneminde Yunan geleneğinden gelen agon kültürü geleneksel Hellenizmin en dayanaklı özelliğini ortaya çıkartmıştır. Agonistik festivaller, İS II. ve III. yüzyılların elverişli koşulları ve imparatorluğun teşvikleriyle birlikte Küçük Asya coğrafyası ile doğu coğrafyasındaki eyaletlerde mütevazi koşullarda olmasına karşın yaygınlaşarak organize edilmiştir. Agonistik festivaller eyaletlerin kentsel elitleri ile oldukça bağlantılı bir olgu olmuştur. Festivallerin düzenlenmesi noktasında eyaletin elit kesimi olarak nitelendirilen zengin vatandaşlar kutlamaları düzenleyerek finanse edilmesini sağlamaktaydılar. Agonistik festivallere olan katılım eyaletin sosyal yaşamının parçası olarak doğal bir şekilde karşılanmaktaydı.[17] Antik Yunan kültüründen gelen Agonistik festivaller, Roma İmparatorluk gücünün çıkarlarına uyum sağlamak için kullanılmıştır. Ayrıca Agonistik festivaller yerel topluluklar ile Roma İmparatorluğunun merkezi arasındaki ikili ilişkilerin daha düzenli olarak sağlanması için de kullanılmaktaydı. Küçük Asya ve Doğu coğrafyasında Roma İmparatorluk kültü, Yunan kökenli agonistik festivallerin kurulması için en önemi araçlardan birisi olmuştur.[18]

Yunan Kültüründen gelen büyük oyunlar Roma dünyasına geldiğinde kazandığı değer ile unutulmaktan kurtulmasının yanı sıra Doğu dünyasında Hellenizmin adına gurur kaynağı olarak görülmüştür. Festivallerin ana karakterleri zaman içerisinde gösteri dünyası biçimine dönüşmüştür. Spor müsabakaları bu festivallerin ana unsuru olmuş ve yazıtlarda ismi geçen Agon yalnızca yarışmaları değil aynı zamanda tüm festivali temsil etmektedir. Ayrıca sikkelerdeki agonistik tipler de tüm festivali temsil etmekteydi. İmparatorluk dönemi ile

---

[14] Kaplan-Kara, a.g.m., s 1174-1182; Adem Yurtsever, "Neokoros Düşüncesinin Kökeni ve Gelişimi: Tanrı, Kutsal Krallık ve Yönetici İlişkisi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15.2 (2015), s. 1-3.

[15] Barbara Burrell, *Neokoroi – Greek Cities and Roman Emperors*, Cincinnati Classical Studies New Series Volume IX, Brill, Leiden 2004, s. 147-148; Alaaddin Kalaycı, *Küçük Asya'daki Hellenistik Krallıkların Roma Eyaletlerine Dönüşümü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2021, s. 20-21.

[16] E. Bosch, "Nikaia (Iznik) Bayram Oyunları", *Belleten*, 12(46) (1948), s. 325-348; Burrel, *a.g.e.*, s. 147-148; Kalaycı, *a.g.t.*, s. 20-21.

[17] Anthony Spawforth, "Agonistic Festivals in Roman Greece, *Bulletin Supplement (University of London. Institute of Classical Studies)*, (1989), s. 193-197; Irene Ringwood Arnold, "Festivals of Ephesus", *American Journal of Archaeology*, 76.1, (1972), s. 17-22.

[18] Onno Van Nijf, *Athletics, festivals and Greek identity in the Roman East*, *The Cambridge Classical Journal*, 45 (2000), s. 176-200.

birlikte yayılım gösteren kült tapınaklar imparatorlar tarafından yapılmasına izin verilmesinin yanı sıra tapınağın bekçisi anlamına da gelen Neokros unvanın alınmaya çalışılması kentler arasındaki rekabatin artmasına neden olmuştur.[19]

Roma İmparatorluk döneminde Bithynia-Pontus Eyaleti'nin yönetim merkezi Nikomedia kentinde düzenlenen agonistik festivaller epigrafik, nümizmatik ve ikincil kaynaklarda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Fakat Nikomedia kentinde düzenlenen agonistik festivaller komşusu ve rakip kenti olan Nikaia kenti kadar yoğun olmamıştır. Nikomedia kentinde kaynaklarda hakkında en az bilgi bulunan agonistik festival Asklepeia'dır. Konu hakkında detaylı araştırmaları bulunan İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde Öğretim Üyesi olarak görev yapan Eskiçağ Tarihçisi Doçent Doktor Aliye Erol, 2011 yılında hazırladığı "*Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pontus-Bithynia Eyaleti'nde Agon'lar ve Agonistik Sikkeler*" başlıklı doktora tezinde Asklepia isimli agonistik festival hakkında İS 2. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiş olan bir yazıtın çevirisi üzerinde bilgiler aktarmaktadır. Nikomedia kentinde düzenlenmiş Asklepia agonu hakkında kaynakların kısıtlı olmasından dolayı detaylı bilgiler mevcut değildir.[20]

Nikomedia kentinde düzenlenmiş olan bir diğer agonistik festival ise Augusteia Severia'dır. Augusteia Severia, Roma İmparatoru Septimius Severus Hanedanı döneminde hanedan üyesi imparatorların onurlandırmak için düzenlenmiştir. Nikomedia kentinde düzenlenen Augusteia Severia agonu hakkında üç tane yazıtın incelenmesi neticesinde bilimsel kaynaklara aktarımı yapılmıştır. Epigrafik kaynakların detaylı olarak incelenmesi neticesinde Augusteia Severia agonlarında spor müsabakaları kapsamında yetişkinler sınıfında uzun mesafe koşusu, gidiş-dönüşlü koşu ve silahlı koşu kategorisinin yapıldığı bilinmektedir.[21] Nikomedia kentinde düzenlenmiş olan agonistik festivallerden birisi de Demetria Antonia'dır. Demetria Antonia agonu hakkında kaynak bilgi detaylı olarak incelenmiş bir sikkeden elde edilmiştir.[22] Nikomedia kentinde düzenlenen oyunlardan bir diğeri ise Koinon Bithynias Agon'larıdır (Bithynia Eyalet Bayramı). Bithynia Eyalet Bayramları hakkında elde edilen bilgiler yazıtların çözümlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Yazıtlardan elde edilen bilgilere göre Bithynia Eyalet Bayramlarında düzenlenen spor kategorileri ise, çocuklar kategorisinde koşu yarışması, uzun mesafe koşu yarışması, pankration ve boks yarışmalarıdır.[23] Eyalet bayramları genel kurallar çerçevesinde eyaletin yönetim merkezinde yapılmaktaydı. Fakat kurallara uyulmayan dönemlerde olmakla birlikte Bithynia Pontus'un bir diğer önemli kenti olan Nikaia kentinde de Bithynia Eyalet Bayramları düzenlenmiştir.[24]

[19] Dietrich O. A. Klose, "Festivals And Games In The Cities Of The East During The Roman Empire", *Coinage and Identity In The Roman Provinces*, Oxford University Press, Oxford 2005, s. 125-134.

[20] Aliye Erol-Özdizbay, *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pontus-Bithynia Eyaleti'nde Agon'lar ve Agonistik Sikkeler*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 197-198.

[21] Erol-Özdizbay, *a.g.t.*, s. 198-200.

[22] Erol-Özdizbay, *a.g.t.*, s. 200-203.

[23] Erol-Özdizbay, *a.g.t.*, s. 203-213.

[24] Bosch, *a.g.m.*, s. 325-348.

Sonuç

Antik Yunan toplumunda kahramanlar ve tanrıları onurlandırmak için ortaya çıkan oyunlar zaman için büyük kapsamlı festivallere dönüşmüştür. Yunan toplumunda insanlar düzenlenen oyunlarda elde ettikleri başarı ile şöhretlerini artırarak toplum içerisinde önemli konumlara gelmişlerdir. Yunan kökenli büyük oyunların yanı sıra daha küçük boyutlarda organizasyonları yapılan oyunlar ise agon olarak bilinmekte ve kelime anlamı olarak bir araya gelmek olarak tanımlanmaktadır. Yunan kültür sentezinde ortaya çıkan büyük ve küçük çaplı oyunlar Hellenistik Dönemin başlamasıyla birlikte benimsenmiş ve varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Helllenistik dönem içerisinde daha çok öne çıkmaya başlayan Roma Cumhuriyeti Yunan kökenli oyunları benimseyerek devam ettirilmesini sağlamıştır. Roma Cumhuriyeti'nin son yüzyılında Bithynia Krallığı vasiyet ile Roma'nın Bithynia Eyaleti olmuştur. Pompeius'un bölgeye gelmesinden sonraki süreçte yapılan siyasi düzenlemelerde Bithynia-Pontus adı altında yeniden dizayn edilerek Nikomedia kenti yönetim merkezi olmuştur. Roma İmparatorluk döneminde Nikomedia kenti de Küçük Asya coğrafyasındaki diğer eyalet kentleri gibi ilk imparator Augustus adına kült yapmıştır. İmparatorluk döneminde ortaya çıkan kült merkezlerinin yanı sıra Neokros unvanı da ortaya çıkmış ve bu unvana sahip olan kentler imparatoru onurlandırmak için agonistik festivaller düzenlemeye başlamıştır. Düzenlenen bu festivaller ise diğer kentlerde olduğu gibi Nikomedia kenti de imparatoru onurlandırma adı altında Roma merkez ile ikili siyasi ilişkileri daha güçlü tutmayı amaçlamıştır.

Roma İmparatorluk döneminde Nikomedia kenti Bithynia-Pontus eyaletinin yönetim merkezi olmasına karşın eyaletin diğer önemli kenti olan Nikaia kenti ile agonistk festivaller kapsamında rekabet durumu ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Nikomedia kentinde Nikaia kentine göre daha az agonistik etkinlikler düzenlenmiştir. Nikomedia kentinde düzenlenen agonistik festivaller hakkında en fazla bilgi epigrafik kaynaklar ışığında ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Nikomedia kentinde düzenlenen agonistik etkinlikler hakkında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde Öğretim Üyesi olarak görev yapan Eskiçağ Tarihçisi Doçent Doktor Aliye Erol'un, 2011 yılında hazırladığı "*Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pontus-Bithynia Eyaleti'nde Agon'lar ve Agonistik Sikkeler*" başlıklı doktora tezi konunun muhtevası açısından önemli kaynakların başında gelmektedir.

KAYNAKÇA

Arnold, Irene Ringwood, "Festivals of Ephesus", American Journal of Archaeology, 76.1, (1972), s. 17-22.

Arslan, Murat, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Bosch, E., "Nikaia (Iznik) Bayram Oyunları", *Belleten*, 12(46) (1948), s. 325-348.

Burrell, Barbara, *Neokoroi – Greek Cities and Roman Emperors*, Cincinnati Classical Studies New Series Volume IX, Brill, Leiden, 2004.

Chapot, Victor, *The Roman World*, Routledge, London, 2014.

Erol-Özdizbay, Aliye, *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pontus-Bithynia Eyaleti'nde Agon'lar ve Agonistik Sikkeler*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

Kalaycı, Alaaddin, *Küçük Asya'daki Hellenistik Krallıkların Roma Eyaletlerine Dönüşümü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2021.

Kaplan, Aytül – Kara, Özden, "Roma İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Spor Organizasyonları ve Yönetiminin Siyasal ve Sosyal Hayata Etkileri", *International Academic Social Resources Journal*, 7.42 (2022), s. 1174-1182.

Klose, Dietrich O. A., "Festivals And Games In The Cities Of The East During The Roman Empire", *Coinage and Identıty In The Roman Provinces*, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 125-134.

Mackay, Christopher S., *Ancient Rome: A Military And Political History*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Magie, David, *Roman Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ*, Princeton University Press, New Jersey, 1950.

Miller, G. Stephen, *Ancient Greek Atlhletics*, Yale Univesity Press, New Haven and London, 2004.

Sartre, Maurice, *The Middle East Under Rome*, Harvard University Press, Cambridge, 2005.

Scullard, Howard H., *From the Gracchi to Nero A History of Rome 133 B.C. to A.D. 68*, Routledge, London, 1982.

Sönmez, Zekiye, "Antik Pisidia Sagalassos'ta İmparator Kültü ve Bu Kültün Roma'nın Hıristiyanlaşması Sürecindeki İzleri", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4.1 (2020), s. 115-134.

Spawforth, Anthony, "Agonistic Festivals in Roman Greece", *Bulletin Supplement (University of London*, Institute of Classical Studies), (1989), s. 193-197.

Sweet, Waldo E., *Sport and Recreation in Ancient Greece*, Oxford University Press, New York – Oxford, 1987.

Van Nijf, Onno, "Athletics, festivals and Greek Identity in the Roman East", *The Cambridge Classical Journal*, 45 (2000), s. 176-200.

Yıldırım, Ercüment, "Roma – Parth Mücadelesinde Fırat Nehri'nin Jeopolitik Önemi", *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2012), s. 45-64;

Yıldırım, Ercüment, "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4) (2013), s. 167-182.

Yıldırım, Ercüment, "Suriye Eyaleti'nin Kuruluşuna Kadar Roma'nın Doğu Akdeniz'de Korsanlıkla Mücadelesi", *Cedrus*, 4 (2014), s. 91-103.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem, "Seleukoslar Döneminde Antiokheia'da Sosyal ve Kültürel Yaşam Üzerine Analizler", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4/4 (2018), s. 645-660.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem, "Seleukoslar Döneminde Yaşanan Suriye Savaşları Üzerine Bir İnceleme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/39 (2017), s. 117-131.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem, "The Wars of Dominion Between Seleucid and Parthian Kingdoms in Mesopotamia", *History Studies*, 13/4 (Ağustos 2021), s. 1357-1368.

Yurtsever, Adem, "Neokoros Düşüncesinin Kökeni ve Gelişimi: Tanrı, Kutsal Krallık ve Yönetici İlişkisi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15.2 (2015), s. 1-16.

NİKOMEDİA'DAKİ OYUNLARIN BAŞARILI SPORCULARI

Yusuf KILIÇ*

Özet

Ülkemizin kuzeybatısında konumlanan ve günümüzde en büyük sanayi kentlerinden biri olan Kocaeli şehrinin altında kalan antik Nikomedia kenti, gerek şehir merkezine kadar uzanan körfezi gerekse Anadolu'ya uzanan tarihi yol üzerindeki konumuyla tarih boyunca önemini korumuştur. Bu araştırmada Nikomedia kentinde gerçekleştirilmiş olan Antik Dönem Bithynia birlik oyunlarında başarılı olan dört sporcuya ait zafer yazıtı ele alınmıştır. Bu etkinlikler ve sporcular, antik kaynaklar ile günümüze ulaşan yazılı metinler sayesinde bilinmektedir. Çalışma kapsamında müze ve arazide yeni bir araştırma veya bugüne kadar okunmamış yeni bir yazıtın çevirisi yapılmamıştır. Bu zamana kadar araştırılarak bilimsel yayınlarla bilim dünyasına sunulmuş yazıt ve transkripsiyonları incelenerek bir derleme çalışması ortaya konmuştur. Nikomedia'da bu etkinliklerin gerçekleştirildiği tiyatro veya stadyum gibi yapılar modern kentin altında kaldığı için oyun alanının özellikleri ve niteliği hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Yazılı belgeler sayesinde oyun ve şenliklerin kronolojik gelişimi izlenebilmekte ve Nikomedia'da yapılan organizasyonlara ait örnekler bilinmektedir. Burada Bithynia birlik oyunlarında zafer kazanan, *Marcus Aurelius Abas, Claudius Iulius Dionysios, Tatianus* ve *N.N.* isimli sporculara ait yazıtlara yer verilmiştir. Sosyal, kültürel, siyasi ve ticari yönden gelişmiş durumdaki kentte gerçekleştirilen spor faaliyetlerinin ve zafer kazanan sporcuların ele alınması aslında Hellenistik ve Roma Dönemi'nde son derece prestijli bir kent olan Nikomedia vizyonunun günümüz Kocaeli şehri ile devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Antik Dönem, Bithynia, Nikomedia, Oyun, Sporcu

Giriş

Antik Nikomedia kenti Anadolu'nun kuzeybatısında doğu ile batı arasında kara bağlantısını sağlayan İstanbul şehrine komşu (doğusunda) ve batıdan gelerek Anadolu üzerinden doğuya ilerleyenlerin yolu üzerinde yer almaktadır. Stratejik konumuyla Nikomedia şüphesiz Hellenistik Dönem Anadolusu'ndaki en önemli kentlerden biridir[1]. Kente ait arkeolojik

* Dr., Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Sinop /Türkiye, ykilic@sinop.edu.tr, 0000-0002-8125-4701

[1] Ammianus Marcellinus, Res Gestae (Rerum Gestarum Libri), trans. J.C. Rolfe, London 1935-9, s. 22, 9, 3; Plinius Secundus (Yaşlı Plinius). Naturalis Historia, VII, 39; Güney, Hale, "Antik Çağ'da Nikomedia (İzmit) Kenti'nin Jeopolitik Önemi", ICANAS, 38, 10-16 Eylül 2007, Ankara, 2013, ss. 1467-1492.

bulgular ve antik yazarların ifadeleri bunu açıkça göstermektedir[2]. Tarihi boyunca ulaşım ağı üzerindeki konumuyla önemini koruyan kentte Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren kültür başkenti olma yolunda ilerlemiş ve birlik oyunları ile şenlikler gibi etkinler düzenlenmiştir. Hellenistik kültür ögelerini benimseyerek varlığını güçlendiren imparatorluk geleneksel spor oyunları ve şenlikler düzenlemiş, özellikle Nikomedia bu etkinliklerin düzenlendiği önemli bir merkez olmuştur[3]. Günümüzde modern yerleşim altında kalsa da oyunların yapıldığı alanlardan biri olasılıkla kentteki önemli kamusal yapılardan biri olan tiyatrodur[4]. Bu metinde Roma İmparatorluk Dönemi'nde düzenlenen kültürel etkinlikler içerisinden Nikomedia'da gerçekleştirilen Birlik oyunları ve başarılı olan dört sporcu ele alınmıştır.

Bithynia'da birlik oyunları ve şenlikler

İmparatorluğun Anadolu'daki eyaletlerinde yerel ve imparator kültlere ait şenlikler ile Ephesos, Smyrna ile Pergamon'da kutlananlar gibi birlik (*Koina*) oyunları düzenlenmiştir[5].

Konum	Eyalet	Oyunlar	Önemi
Ephesos	Asia Koina	Koina Asias, Olympia, Pythia	Asya'nın en büyük ve en prestijli merkezi, çoklu neokoros unvanı.
Pergamon	Asia Koina	Romaia Sebasta, Diiphileia Traianeia	İmparatorluk kültünün Anadolu'daki ilk merkezlerinden biri.
Smyrna	Asia Koina	Olympia, Pythia, Nemeseia	Ephesos ve Pergamon ile sürekli rekabet halinde, neokoros unvanı için mücadele eden önemli bir liman kenti.
Nikomedia	Bithynia Koina	Koina Bithynias, Olympia, Capitolia	Bithynia'nın başkenti, Tetrarchic döneme kadar önemini korumuş, isokapitolia statüsüne sahip oyunlara ev sahipliği yapmıştır.

[2] Ammianus a.g.e., s. 22, 9, 3; Plinius, *Secundus*, s. VII, 39; Çalık-Ross, Ayşe, Ancient İzmit Nicomedia, İstanbul 2007, s. 11.
[3] Çalık-Ross, a.g.e., s. 11.
[4] Çalık-Ross, a.g.e., ss. 97-98, 109-111, 120-124; Foss, Clive, Survey of Medival Castles of Anatolia II. Nicomedia. BIAA, London 1996, s. 9 vd.; Güney, a.g.e., ss. 1475-1476.
[5] Agonlar, oyunlar, festivaller ve kutlamalar hakkında genel bilgi için bkz. Mitchell, Stephen, "Festivals, Games, and Civic Life in Roman Asia Minor", JRS 80 (1990), ss. 189-191; Mitchell, Stephen, Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor I, Oxford-New York 1993, s. 220; Jones, C. P. "A new Lycian dossier establishing an artistic contest and festivals in the reign of Hadrian", JRA (1990), ss. 486-488; Wörrle, Michael, Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleiasien, München 1988, s. 16, str. 116; Çokbankir, Nurşah, "Epigrafik Verilerle Roma İmparatorluk Dönemi'nde Atletik Oyunların Finansı", *Olba*, (2011), ss. 313-330; Forbes, C. A. Ancient Athletic Guilds, Class. Phil. 50/4 (1955), s. 247; Roueché, Charlotte, Performers and Partisans at Aphrodisias in the Roman and Late Roman Periods, [JRS Monographs no. 6] 1993, 230-236; Golden, Mark, Sport in the Ancient World from A to Z, Routledge 2004, 178.

Bithynia Birlik Oyunları ise Lykia, Galatia ve diğer eyaletlerde olduğu gibi imparator Nero zamanında başlamış olmalıdır[6]. Bu oyunlara ek olarak *Sebasteia, Kaisareia, Hadrianeia, Antonineia, Severeia ve Augusteia* gibi imparatorların onurlandırıldığı şenlikler ve festivaller de kutlanmıştır[7]. Kentler için prestij kaynağı olarak düzenlenen kutlamalar için izinler imparatorlardan alınmaktaydı[8]. Bu kutlamalara, Tiberius Dönemi'nde imparator bizzat katılmış[9], Claudius Dönemi'nde Magnesia'da[10], Vespasianus Dönemi'nde Oinoanda'da[11], Traianus Dönemi'nde[12] Ksanthos[13] ve Pergamon'da[14] ise ele geçen yazıtlar sayesinde devam etmiş olduğu bilinmektedir. İmparator Hadrianus Dönemi'nde ise oyun ve festivallere yenileri eklenerek çok daha yaygın hale getirilmiştir[15].

Hardianus'tan sonra imparator Antoninus Pius Dönemi'nde ise oyunlardan ziyade inşa faaliyetlerine önem verilmiş, fakat mevcut oyun ve festivaller de düzenlenmeye devam etmiştir[16]. Aynı şekilde Marcus Aurelius da oyunlara pek önem vermemiştir[17]. Fakat kendisini mitolojik kahraman Herakles gibi gören imparator Commodus Dönemi'nde kutlama ve oyunların önemi yeniden artmıştır[18]. Septimius Severus Dönemi'nde[19] Nikomedia tekrar *neokorluğu* kazanmıştır[20]. Caracalla[21], Elagabalus[22] ve Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde

---

[6] Moretti, Luigi, *Iscrizioni agonistiche greche,* Rome 1953, s. 174 – 179, no. 65; Burrell, Barbara, *Neokoroi. Greek Cities and Roman Emperors*, Brill 2004, 335-336.

[7] Gardiner, E. Norman, *Athletics of the Ancient World,* Oxford 1930, s. 48; Pleket, H. W. "Olympic Benefactors", *ZPE* 20 (1976), ss. 15-18; Magie, David, *Roman Rule in Asia Minor*, 2 vols. Princeton 1950, ss. 102-103, 941 no. 38; Price, S.R.F., *Ritüel ve İktidar. Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü*, çev. T. Esin, İmge Yayınevi 2004, s. 219 ve dn. 145.

[8] Cassius Dio, *Cassii Dionis Cocceiani historiarum Romanarum quae supersunt,* Ed. U.P. Boissevain, 3 vols. (1895 – 1901), ss. 51, 20, 6-9; Magie, a.g.e., s. 1295-6 n. 57; Burrell, a.g.e., s. 335.

[9] Çokbankir, Nurşah, Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçükasya Agonları ve Sporcuları, Akdeniz Üniversitesi Doktora Tezi 2010, s. 26, dn. 73.

[10] Kern, O. *Die Inschriften von Magnesia am Maeander,* Berlin 1900, no. 163.

[11] SEG, a.g.e., s. XLIV, 1185, str. 6-9; Wörrle, a.g.e., s. 238-9, dn. 66.

[12] Plinius Caecilius Secundus (Genç Plinius). Epistulae X., ss. 75-76.

[13] Balland, Andre, *Fouilles de Xanthos VII. Inscriptions d'époque Impériale du Létôon*, Klincksieck 1981, s. 235.

[14] Herrmann, Peter, "Eine Kaiserurkunde der Zeit Marc Aurels aus Milet"*, IstMitt*. 25, (1975), s. 157; Pleket, a.g.e., s. 62; Burrell, a.g.e, s. 336.

[15] Mitchell, *Festivals*, s. 190; *Anatolia*, s. 221; Burrell, a.g.e., s. 337; Çokbankir, *Yazıtlar*, yazıt no. 63, 66, 183, 184, 185, 221 ve 223; Bosch, Clemens E., *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum,* Ankara 1967, ss. 127-130; Wörrle, a.g.e., s. 4, str. 1-3; Moretti, a.g.e., no. 80.

[16] Engelmann, Knibbe Dieter & Merkelbach Reinhold, *Die Inschriften von Ephesos IV* (IK 14), Bonn 1980, no. 1479; SIG III, no. 850; Mitchell, *Festivals*, s. 190; *Anatolia*, s. 220 dn. 157-158; Coulton, Jim J., Milner, N.P., Reyes, A.T., "Balboura Survey: Onesimos and Meleager Part II", AS 39 (1989), ss. 51-2; Milner, N. P., *"Victors in the Meleagria and the Balbouran Elite",* AS 41 (1991), ss. 23-62; Buckler, W. H., Calder, W. M., Guthrie, W. K. C., *Monumenta Asiae Minoris Antiqua Vol. IV. Monuments ans Documents from eastern Asia and western Galatia,* Manchester 1933, no. 154; Wörrle, a.g.e., s. 227, n. 135.

[17] Moretti, a.g.e., s. 188.

[18] Çokbankir, *Yazıtlar*, yazıt no. 206; Burrell, a.g.e., s. 337; Moretti, a.g.e., no. 87; Mitchell *Anatolia*, s. 218.

[19] Mitchell *Anatolia*, s. 221; Burrell, a.g.e., s. 337.

[20] IGR III, ss. 411, 414; Burrell, a.g.e., s. 337-338; Moretti, a.g.e., no. 80; Çokbankir, *Yazıtlar*, yazıt no. 12, 171; Moretti, a.g.e., no. 75.

[21] Karl, H., *Numismatische Beiträge zum Festwesen der kleinasiatischen und nordgriechischen Städte im 2. nnd 3. Jhdt*. 1975, ss. 16-17; Ziegler, Ruprecht, *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik. Studien zum Festwesen in Ostkilikien im 2. und 3. Jht. n. Chr.* Bouvier Verlag 1985, ss. 80-85; Burrell, a.g.e., s. 338; Çokbankir, *Yazıtlar*, yazıt no. 10 ve 12; Dio Chrysostomos Or., *Dionis Prusaensis quem vocant Chrysostomum quae exstant omnia,* Ed. J. von Arnim, vol. 1-2 (1893, 1896), ss. 77, 15, 6; Robert, Louis, "Les Inscriptions", J. des Gagniers *et al.*, *Laodicée de Lycos: la Nymphée, Campagnes 1961-3*, Paris 1969, s. 291-294; Robert, Louis, *Hellenica. Recuil d'épigraphie de Numismatique et d'Antiquités Grecques Vol. XI – XII*, Paris 1960, ss. 350-368; Bosch, *Quellen*, ss. 246, 302.

[22] Burrell, a.g.e., s. 338.

yönetimde yer alan diğer imparatorların dönemlerinde de festivaller kutlanmaya devam etmiştir[23].

Başarılı sporcular

Nikomedia'da gerçekleştirilen ve prestij açısından oldukça önemli olan bu oyun ve şenliklerde antik dünyanın en başarılı sporcuları yarışmış ve kazandıkları başarılar o dönemin dünyasında evrensel nitelikte olmuştur.

Nikomedia'da yarışan dört sporcu

Sporcu adı	Başarıları ve önemi	Referans
Marcus Aurelius Abas / Uzun mesafe koşusu *Diaulos* (Adada)	Bithynia birlik oyunlarında zafer kazanmıştır. *Hadrianeia* gibi kutsal oyunlarda da zafer kazandığı için *stephanites* (taç sahibi) unvanını hak etmiştir. *Marcus Aurelius* adını almış olması, Roma vatandaşlığını ya imparatorun yönetimde olduğu dönemde ya da sonrasında aldığını gösterir. Sportif başarıları ile sosyal statü ve vatandaşlık kazanmışken, aynı zamanda *Agonothetes* olarak kendi cebinden harcama yapmış olması kentin saygın *euergetes* (hayırsever) sınıfında yer almasını sağlamıştır.	IGR *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, ed. René Cagnat, Jules F. Toutain, Pierre Jouguet & Georges Lafaye, 3 vols. Paris 1902-1906, no. 370; Çokbankir, *Yazıtlar*, 85-86.
Claudius Iulius Dionysios / MS 3. yy (Ankyra)	Bithynia birlik oyunlarında zafer kazanmıştır. Spor başarılarının karşılığında en büyük ödüllerden biri olan Roma vatandaşlığını almaya hak kazanmıştır. Adından anlaşılıdığı üzere Erken İmparatorluk döneminde (Iulius Claudius/Flavianus) Roma vatandaşlığı almış olmalıdır.	Çokbankir, *Yazıtlar*, 90-92.
Hieronikes Tatianus / MS 2. yy sonu Uzun mesafe koşusu Çocuklar (Kaisarea Germanike)	Bithynia birlik oyunlarında zafer kazanmıştır. Sadece bir sporcu değil, aynı zamanda atletizm dünyasının en üst düzey idari pozisyonlarından biri olan *Xystarch* ünvanını da almıştır. Bu unvan ile sporcu olarak kazandığı taç ve ödüllerin yanı sıra, yaptığı idari görev ile Bithynia ve tüm	*SEG*, Supplementum Epigraphicum Graecum, s. 46, 1532; Çokbankir, *Yazıtlar*, 180-181; Fauconnier, Bram, *Athletes and artists in the Roman Empire: The history and*

[23] Nollé, Johannes, "Side. Zur Geschichte einer kleinasiatischen Stadt in der römischen Kaiserzeit im Spiegel ihrer Münzen", *Antike Welt* 21 (1990), ss. 258-259; Weiss, Peter, "Ein agonistisches Bema und die Isopythischen Spiele von Side", *Chiron* 11, (1981), ss. 315-346; Roueché, Charlotte, "Rome, Asia and Aphrodisias in the Third Century", *JRS* 71 (1981), s. 119; Robert, Louis, "Une vision de Perpetué martyre à Carthage en 203", *CRAI* (1982), s. 229; Ziegler, a.g.e., ss. 51-53, 99-113, 118 n. 314; Burrell, a.g.e., s. 340; Nollé, Johannes,"Pamphylische Studien 6-10", *Chiron* 17 (1987), s. 254; Bosch, Clemens E., *Die Festspiele von Nikaia, für Kleinasiatische Forschung I*, 1950, s. 90 vdd.; 1967, no. 287; Robert, *Hellenica*, s. 366.

	Akdeniz dünyasında büyük bir nüfuz ve saygınlık kazanmıştır.	*organization of the ecumenical synods*, Cambridge University Press 2023, s. 343.
N.N. (Nomen Nescio) / isimsiz sporcu Severuslar Dönemi (Philadelphia)	Bithynia birlik oyunlarında zafer kazanmıştır. Sporcu, *stephanites* ünvanı ve *iselastic* ayrıcalıkları gibi kazanımları olmalıdır. İsminin bilinmeyişi düzenlenen oyunların kişilerden ziyade kent tarihi için öneminin farkında olduklarını kanıtlamaktadır.	Poljakov 1989, 119, no. 118; Çokbankir, *Yazıtlar*, 256.

Kentte düzenlenen birlik oyunları kapsamında üstün başarı göstererek başarıya ulaşan sporcuların yanı sıra Nikomedia ile ilişkilendirilen sanatsal yarışmacı (*thymelic agon*) *M. Aurelius Charmos,* düzenlenen festivallerin sadece atletik yarışmalardan ibaret olmadığını, aynı zamanda kültür ve sanat ile ilgili yarışmaların da prestij kaynağı olduğunu[24] ve bu alanda yarışan en başarılı sanatçılardan birinin Nikomedia ile ilişkilendirilişi kentin kültürel zenginliğe verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Değerlendirme

İmparatorluk Dönemi Anadolusu'nda agonların etkisi, imparatorluk merkeziyle olan doğrudan bağlantısı sayesinde idari merkezlerden biri olan Nikomedia'da bu etkinliklerin düzenlenmesi kaçınılmaz olmuştur. Nikomedia kenti gerek Bithynia eyaleti gerekse Anadolu'nun tamamında etkili olan siyasi rolünün yanı sıra düzenlediği etkinlikler ile kültürel merkez olmayı da başarmıştır. Ev sahipliğinde düzenlenen Koina Bithynias ve Roma'daki *Capitoline* oyunlarına eşdeğer olan *Isokapitolia* oyunları gibi önemli organizasyonlara ek olarak yarışmalar için sporcular da yetiştiren Nikomedia, bu sayede Anadolu'daki en önemli merkezler olan Ephesos, Smyrna ve Pergamon ile karşılaştırılabilecek konuma yükselmiştir. Gerçekleştirilen tüm faaliyetler kent prestijini arttırmış ve Anadolu'da imparatorluk kültünün yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır[25]. Kentin imparatorluk içindeki önemini etkileyen bu organizasyonlar, diğer taraftan yarışmalara katılan sporcular için hayati öneme sahipti. Örneğin, *Marcus Aurelius Abas* ve *Claudius Iulius Dionysios* başarılarıyla sadece şöhret değil aynı zamanda Roma vatandaşlığı da kazanmıştır. Ayrıca *Tatianus* elde ettiği *Xystarch* ünvanı da başarılı sporcuların idari roller üstlenerek kentlerde kalıcı etkiler bırakabildiğini kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Nikomedia'daki spor oyunları kentin kültürel kimliğinin bir parçasıydı. Kentte sürdürülen arkeolojik araştırmalarla ortaya çıkartılacak spor ile ilişkili arkeolojik bulgular ve yazılı belgeler Nikomedia'nın spor tarihindeki öneminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

[24] Bir şaşırtıcı trajik aktör (*tragōdos paradoxos*) olan M. Aurelius Charmos başarıları ve saygınlığı sayesinde Philadelphia, Nikomedia ve Atina vatandaşlıklarına sahip olmuştur. Bkz. Fauconnier, a.g.e.
[25] Mitchel, Festivals; Graf, Fritz, Roman Festivals in the Greek East From the Early Empire to the Middle Byzantine Era. Cambridge 2015.

KAYNAKÇA

Ammianus Marcellinus, *Res Gestae (Rerum Gestarum Libri)*, trans. J.C. Rolfe, London 1935-9.

Balland, Andre, *Fouilles de Xanthos VII. Inscriptions d'époque Impériale du Létôon*, Klincksieck 1981.

Bosch, Clemens E., *Die Festspiele von Nikaia, für Kleinasiatische Forschung I*, 1950.

Bosch, Clemens E., *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum,* Ankara 1967. Buckler, W. H., Calder, W. M., Guthrie, W. K. C., *Monumenta Asiae Minoris Antiqua Vol. IV. Monuments ans Documents from eastern Asia and western Galatia,* Manchester 1933.

Burrell, Barbara, *Neokoroi. Greek Cities and Roman Emperors*, Brill 2004.

Cassius Dio, *Cassii Dionis Cocceiani historiarum Romanarum quae supersunt,* Ed. U.P. Boissevain, 3 vols. (1895 – 1901).

Coulton, Jim J., Milner, N.P., Reyes, A.T., "Balboura Survey: Onesimos and Meleager Part II", AS 39 (1989), ss. 41-62.

Çalık-Ross, Ayşe, *Ancient İzmit Nicomedia*, İstanbul 2007.

Çokbankir, Nurşah, Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçükasya Agonları ve Sporcuları, Akdeniz Üniversitesi Doktora Tezi 2010.

Çokbankir, Nurşah, "Epigrafik Verilerle Roma İmparatorluk Dönemi'nde Atletik Oyunların Finansı", *Olba*, (2011), ss. 313–330.

Dio Chyrsostomos Or., *Dionis Prusaensis quem vocant Chrysostomum quae exstant omnia,* Ed. J. von Arnim, vol. 1-2 (1893, 1896).

Engelmann, Knibbe Dieter & Merkelbach Reinhold, *Die Inschriften von Ephesos IV* (IK 14), Bonn 1980.

Fauconnier, Bram, *Athletes and artists in the Roman Empire: The history and organization of the ecumenical synods*, Cambridge University Press 2023.

Forbes, C. A. *Ancient Athletic Guilds, Class. Phil.* 50/4 (1955), ss. 238-252.

Foss, Clive, *Survey of Medival Castles of Anatolia II. Nicomedia*. BIAA, London 1996.

Gardiner, E. Norman, *Athletics of the Ancient World,* Oxford 1930.

Golden, Mark, Sport in the Ancient World from A to Z, Routledge 2004.

Graf, Fritz, *Roman Festivals in the Greek East. From the Early Empire to the Middle Byzantine Era.* Cambridge 2015.

Güney, Hale, "Antik Çağ'da Nikomedia (İzmit) Kenti'nin Jeopolitik Önemi", ICANAS, 38, 10-16 Eylül 2007, Ankara, 2013, ss. 1467-1492.

Herrmann, Peter, "Eine Kaiserurkunde der Zeit Marc Aurels aus Milet", *IstMitt*. 25, (1975), ss. 149-166.

IGR *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, ed. René Cagnat, Jules F. Toutain, Pierre Jouguet & Georges Lafaye, 3 vols. Paris 1902-1906.

Jones, C. P. "A new Lycian dossier establishing an artistic contest and festivals in the reign of Hadrian", *JRA* (1990), ss. 484-488.

Karl, H., *Numismatische Beiträge zum Festwesen der kleinasiatischen und nordgriechischen Städte im 2. nnd 3. Jhdt*. 1975.

Kern, O. *Die Inschriften von Magnesia am Maeander*, Berlin 1900.

Magie, David, *Roman Rule in Asia Minor*, 2 vols. Princeton 1950.

Milner, N. P., *"Victors in the Meleagria and the Balbouran Elite",* AS 41 (1991), ss. 23-62.

Mitchell, Stephen, "Festivals, Games, and Civic Life in Roman Asia Minor*",* JRS 80 (1990), ss. 183-193.

Mitchell, Stephen, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor I,* Oxford-New York 1993.
Moretti, Luigi, *Iscrizioni agonistiche greche,* Rome 1953.

Nollé, Johannes,"Pamphylische Studien 6-10", *Chiron* 17 (1987), ss. 235-276.

Nollé, Johannes, "Side. Zur Geschichte einer kleinasiatischen Stadt in der römischen Kaiserzeit im Spiegel ihrer Münzen", *Antike Welt* 21 (1990), ss. 244-265.

Pleket, H. W. "Olympic Benefactors", *ZPE* 20 (1976), ss. 1-18.

Plinius Caecilius Secundus (Genç Plinius). Epistulae X. 118-119.

Plinius Secundus (Yaşlı Plinius). Naturalis Historia. (Plin. Nat. VII 39).

Price, S.R.F., *Ritüel ve İktidar. Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü*, çev. T. Esin, İmge Yayınevi 2004.

Robert, Louis, *Hellenica. Recuil d'épigraphie de Numismatique et d'Antiquités Grecques Vol. XI – XII*, Paris 1960.

Robert, Louis, *Les Inscriptions*, şurada: J. des Gagniers *et al.*, Laodicée de Lycos: la Nymphée, Campagnes 1961-3, Paris 1969.

Robert, Louis, "Une vision de Perpetué martyre à Carthage en 203*",* *CRAI* (1982), ss. 228-276.

Roueché, Charlotte, "Rome, Asia and Aphrodisias in the Third Century", *JRS* 71 (1981), ss. 103-120.

Roueché, Charlotte, *Performers and Partisans at Aphrodisias in the Roman and Late Roman Periods,* [JRS Monographs no. 6] (1993).

SEG, Supplementum Epigraphicum Graecum

SIG, Sylloge Inscriptionum Graecarum. Vol. I – III, W. Dittenberger (Ed.), Leipzig 1915-1920.

Weiss, Peter, "Ein agonistisches Bema und die Isopythischen Spiele von Side", *Chiron* 11, (1981), ss. 315-346.

Wörrle, Michael, *Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleiasien*, München 1988.

Ziegler, Ruprecht, *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik. Studien zum Festwesen in Ostkilikien im 2. und 3. Jht. n. Chr.* Bouvier Verlag 1985.

ANTİK NİKOMEDİA'DA SPOR RUHU

F. Yavuz ULUGÜN*

Özet

Bu çalışma, Antik Nikomedia'da sporun toplumsal, kültürel ve siyasal işlevlerini tarihsel bir perspektifle incelemektedir. Antik dünyada spor, yalnızca fiziksel gelişimi değil, aynı zamanda sağlıklı ve erdemli bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Başlangıçta dinsel ritüellerle iç içe olan sportif faaliyetler, zamanla eğitim ve askeri hazırlığın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yunan dünyasında ortaya çıkan atletik gelenekler, Hellenistik ve Roma dönemlerinde de devam ederek geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Nikomedia ve çevresinde düzenlenen oyunlar, Roma İmparatorluğu'nun "ekmek ve eğlence" politikası doğrultusunda hem halkı eğlendiren hem de ideolojik bütünleşmeyi sağlayan araçlar olarak işlev görmüştür. Bu etkinlikler; koşu, güreş, boks ve pankration gibi çeşitli spor dallarını içermekteydi. Sporcuların seçimi, eğitimi ve yarışma düzeni belirli kurallara bağlanmış, bu da organizasyonların kurumsallaştığını göstermektedir.

Bithynia bölgesinde spor, yalnızca bir eğlence aracı değil; aynı zamanda imparatorluk kültünün yayılmasında, yerel kimliğin şekillenmesinde ve kentler arası rekabetin sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. Nikomedia'da düzenlenen festivaller, imparatorlar onuruna yapılan törenler ve uluslararası katılıma açık yarışmalar, kentin bölgesel ve küresel ölçekte prestij kazanmasına katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, Antik Nikomedia'da spor; eğitim, siyaset, din ve kültürün kesişim noktasında yer alan çok yönlü bir olgu olup, Roma'nın Anadolu'daki hâkimiyetini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Nikomedia, Bithynia, spor tarihi, Roma İmparatorluğu, gymnasion, agones, kültürel entegrasyon, atletizm, imparator kültü, Hellenistik dönem

Giriş

Antik dünyada sporun temelinin insanın donanımlı olması, sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmesi olduğu kabul edilirdi. Dönemin kimi dinlerinin içindeki bazı uygulamaların sportif uygulamalar olduğu düşünülebilir. Buna örnek olarak dini, ritüellerle birleştirilmiş spor gösterilerinden oluşan MÖ 776 Olimpiyatları örnek gösterilir. En azından başlangıç

* KYÖD – Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Çalışmaları Grubu Başkanı, e-mail: yavuz@melody.com.tr

döneminde yapısal ve psikolojik karşılıklı bir etkileşim olduğu çok açıktır. Bazı sporcular başarılarından dolayı tanrı rolü üstlenerek mitolojilerde yer almışlardır.

Atlı araba yarışı, ayak yarışı, disk ve cirit atma, güreş ve boks gibi sporlar ve belirli varyasyonları tarih boyunca Yunanistan'daki atletizm ve spor festivallerinin programını oluşturmuştur. Milattan önce 8. yüzyıldan itibaren destanlar ve bazı arkeolojik belgelerdeki cenaze törenlerinde, araba yarışları, boks, güreş, koşu ve en çok da kargı oyunlarının yapıldığı ileri sürülür. Oyunların kazananlarının şehir devletlerine dini bir iyilik ve şan getirdiklerine inanılıyordu. Bu tür bayramlar ve yarışmaların bir kısmının kökeninde mitolojik olaylar bulunurdu. Kimi spor oyunları da Tanrılar adına düzenlenmiştir. Zaman içerisinde dinsel özelliklerden uzaklaşan spor, özellikle MÖ 5 ve 6. yüzyılda eğitimin önemli temel yapılarından birisi haline gelmiştir. Spor, askeri eğitimde de önemli bir yere sahip olmuştur. Hatta spor yarışmalarının bazı dallarında silahlar ve askeri kıyafetlerle yarışmalara katılım gerçekleşmiştir.

Sportif faaliyetler Yunan eğitiminde önemli bir yer almıştır. Üstün yetenekli insanlar yetiştirmek amaçlanmıştır. Bunun içinde Yunanistan'da her yaş için yarışmalar sadece yerel değil, aynı zamanda ulusal yarışmalar yapıldı. Sporcu sadece bir birey olarak değil, devletinin temsilcisi olarak da yarışmışlardır. Antik dönem Yunan dünyasının şehir devletleri arasında şiddetli bir rekabet vardı ve bu rekabet spor festivallerinin can damarıydı.[1]

Bu oyunların Hellenistik ve Roma dönemlerinde hatta Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra da devam etmesi iki nedene bağlanmıştır. Bunlardan biri bu sporların pratik uygulamalarından kaynaklanırken bir diğer neden ise atletizmi dinsel muhafazakârlık alanına getiren atletizm festivalinden kaynaklandığı belirtilir.

Öte yandan gladyatör dövüşleri, tiyatro oyunları ve diğer spor müsabakaları, Roma'nın kültürel kodlarını Anadolu'ya taşıdı. Nikomedeia ve Nikaia gibi kentlerdeki oyunlar, Roma'nın "panem et circenses" (ekmek ve oyun) politikasının yerel versiyonlarıydı. Bu etkinlikler, Roma'nın ideolojik gücünü halkın gündelik yaşamına entegre ederek kültürel bir asimilasyon sağladı.

Yöremiz tarihi içinde bilinen en eski bilgi MÖ 192 yılında Bithynia tahtına çıkan Prusias'ın lakabının "Cynaegus" yani "Avcı" olduğudur.[2] Görülüyor ki Helenistik Nikomedia'da avcılık önde gelen bir spor dalı idi. Ayrıca Trak kökenli Bithyn ve Thyn askerlerinin iyi birer binici oldukları da bilinmektedir.

Antik Bithynia'daki oyunlar, yalnızca eğlence değil; siyasi, kültürel ve toplumsal birer araç olarak tarihsel açıdan büyük önem taşır. Bu oyunlar, Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki etkisini, yerel halkla kurduğu ilişkiyi ve kültürel entegrasyonu anlamak için eşsiz bir pencere sunar.

[1] Erol Doğan, Osman İmamoğlu, "Antik Olimpiyatlardan Günümüze Spor ve Dini Ritüeller", A*sos – Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 141 (Haziran 2023), s. 70-83.

[2] Appian, *Mithridatic Wars, 1*, Loeb tercümesi, Charles Texier, Asie Mineure, Ankara 2002, C.1, s.88, d.n.182: Titus Livius, XXXII Kitap, böl.30.

Sporcular, yarışmalardan yaklaşık bir ay önce gelir ve gymnasionlarda antrenman yaparlardı.

Hellenodikai adı verilen hakemler, sporcuların fiziksel durumlarını, ahlaki karakterlerini ve kökenlerini değerlendirerek uygun olanları seçerdi. Sporcular yaş gruplarına göre kategorilere ayrılırdı.

Yarışma türleri genellikle şu şekildeydi:

Koşu: Stadion (190 m), diaulos (çift mesafe), dolikhos (uzun mesafe), hoplitodromos (zırhlı koşu).

Güreş (Pale): Rakibi yere düşürmeye dayalı teknik spor.

Boks (Pygme): Deri kayışlarla yapılan sert dövüş.

Pankration (Pankreas): Boks ve güreşin birleşimi, neredeyse kuralsız yapılan sert dövüş.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentlerde kutlanan kutsal yarışmalardan (*agones*) birincisi, iki ya da dört yılda bir yapılan ve kazananın taç ile ödüllendirildiği "*Kutsal Taçlı Yarışmalar"* idi. Kazananların heykelleri kent girişinin sağ tarafına dikilirdi.

İkinci grup ise, imparatorluğun izniyle düzenlenen çok çeşitli, para ödüllü yarışmalardan oluşuyordu. Bu yarışmalar çoğunlukla imparator adına yapılıyordu. Bu grup içinde, bir de yerel vakıfların (*themides*) düzenledikleri oyunlar vardı. Roma imparatorluk döneminde birinci grup içindeki en büyük yarışma olarak kabul edilen, *Olympia Oyunları*'na Anadolu'dan Bithynia, Phrygia, Lydia, Karia, Kilikia bölgelerinin yarışmacıları da büyük katılım göstermişler ve çeşitli galibiyetler almışlardır.[3]

Birçok başka bölgede olduğu gibi Bithynia'da da bayramlar ve bayram oyunları düzenli olarak yapılırdı. Bithynia'da önemli bir tapınıma sahip Zeus adına da bayramlar düzenlenirdi.[4] Yanı sıra İÖ 29'da Nikomedia'daki Avgustus tapınağının yapımından itibaren Nikomedia, Nikaia ve olasılıkla diğer Bithynia kentlerinde de Avgustus onuruna *Agona* (Oyunlar) düzenli olarak organize ediliyordu. Başlangıçta, görkemli ve büyük bir Avgustus merasimi (Agustia) düzenlenirken sonraları sönükleşti.[5]

İmparator kültlerinin yaygınlaşması ile eyaletin diğer bütün kentleri, yılın belli günlerinde imparator tapınağının bulunduğu kente yani Nikomedia'ya giderek kültü (tapınımı) yerine getirirlerdi. Onun şerefine yarışmalar, eğlenceler düzenlerlerdi ve bu kültün törenleri de bir eyalet başrahibi tarafından Roma'nın temsilcisi prokonsül ya da temsilcisi huzurunda yönetilerek olağanüstü bir gün yaşanır, imparatora dualar edilir, ondan bolluk ve sağlık dilenirdi.[6]

İmparator Traianus'a Bithynia valisi Plinius'un gönderdiği mektuplardan anladığımız üzere yaklaşık MS 100 yılında Nikomedia'da para ödüllü dövüşler düzenlenmekte ve kazananların başlarına taç konulmaktaydı.[7]

---

[3] Nuray Şahi, *Zeus'un Anadolu Kültleri*, Akdeniz Med. Ar. Ens., İstanbul 2001, s. 129, dn. 1675: Mithchell (1990), 189

[4] Nuray Şahin, age, s. 196.

[5] Emin (Clemens) Bosch – çev. Cevriye Artuk, "Nikaia Bayram Oyunları", *Belleten,* XII, 46 (1948), s. 343, 347

[6] Zafer Taşlıklıoğlu, "Son Zamanlarda Bulunmuş Olan Birkaç Bithynia Kitabesi", *Belleten*, sayı 73, İstanbul 1955, s. 95

[7] Genç Plinius, age, No. 119-120

Yaklaşık MS 200 yılında Nikomedia, eyalet meclisi (Bithynia Millet Meclisi) toplantıları süresince oynanan oyunların yeri idi.[8] Ancak ender olarak Nikaia'da da düzenlendiği görülürdü. Bunlardan biri de Caracalla'nın Anadolu'yu ziyaret ettiği 215 yılına konulabilir[9] ve bu, Meclis'in o yıl Nikaia'da toplandığını gösterir. Bu toplantıların yapıldığı dönemde düzenlenen *Koyna Bitünias* yalnızca bir kent bayramı olmayıp Bithynia Meclisi üyesi kentler tarafından birlikte Nikomedia'da düzenlenirdi. Bu bayramlar *oykumenikos* yani yabancıların katılımına açık evrensel oyunlardı.[10]

Commodius döneminde gözdesi ve haznedarı[11] Nikomedia'lı Saoteros, büyük değer ve itibarına delil olmak üzere, doğduğu memlekette (Nikomedia) imparatorun onuruna bir tapınak yapmak ve oyunlar ile dövüşler düzenleme izni alır.[12] Çok süslü bir korniş parçası üzerinde şu anda var olan bazı harfler "Antoninus" kelimesinin sonu olsa gerektir. Bunun Commodius tapınağı yıkıntılarının bir parçası olma olasılığı vardır. Gerçekten de bu hükümdar, birçok imparatorluk kentinde, ilahi şeref ve övgüye mahzar olmuştur.[13] Bir yazıtta "*Agona agein kai neon tu kommodou poiesasthai = Oyun ve Commodos'un Gençleri Yarışması*" ifadesi, Commodeia oyunlarından söz ediyor olmalı. Ancak, sikkeler de dahil olmak üzere bu konudan başka bir yerde söz edilmemesi ilginç.

Öte yandan kimi Nikomedia kitabelerinde, oyunlara diğer bölge ve kentlerden katılımcıları gösteren şu ifadeler yer alıyor:

Ankyra (Ankara)'lı bir yarışmacı [14]

Afrodisias'lı bir yarışmacı[15]

Philadelphia (Alaşehir)'li bir yarışmacı[16]

MS 1.yüzyılda Romalı Theokles Satyrou Heros

Olbia-Kırım'lı bir atlet

İmparator Gordonius döneminde (238) Nikomedia Roma İmparatorluğu'nun gayri resmi başkenti görünümündedir. "Nikomedia'nin Kuruluşu'nun 500. Yıl Kutlamaları" nedeniyle dünya çapında gösteriler, yarışmalar düzenlenir ve bu kutlama tam bir yıl sürer.

Diocletianus dönemi, artık İmparatorluk başkenti olan Nikomedia'da Yarış oyunları merakı o kadar ileri gitmişti ki hiçbir kent bunlara katılmaktan yoksun kalmak istemezdi. Diocletianus kente çok görkemli bir hipodrom yaptırmıştı.[17]

İmparator Septimus Severius döneminde de Nikomedia'da devam eden çalışmalar, yerine geçen Caracalla tarafından yapılan hipodrom ve gymnasium'da düzenlenen büyük gösteriler

[8] Ruge W., Real Ansiklopedie, 1937 (Paulys Real Ancyklopadie der Klassischen Altertumwisseschaft, Stuttgart, 1893), 468: Wien Akademi phil.hist.kl., 53,2 Nr.27,26 ; CIG-Corpus ins.graeca, 1720, 3428; Dessau, Roma Kaisarlığı Tarihi, 2,2-598

[9] Bosch E., agç, s. 326

[10] Bosch E., agç, s. 328

[11] Bosch E., agç, s. 339, dn 27

[12] Ruge, 473: A.g.e., 1.A, süt. 2307, 63; Texier, age, böl.14: Dion

[13] Charles Texier, *Küçük Asya* (Asie Mineur – Çev. Ali Suat), Ankara 2002, C. 2, böl. 4, s. 103

[14] Ruge: IGR, 215

[15] Ruge: IGR, 3, 215

[16] Ruge: CIG, 3452

[17] Charles Texier, agç, C. 2, böl IV, s. 104

ve yarışmalar şehrin dünya çapında ünlenmesinde rol oynar. Caracalla sarayını Nikomedia'ya taşır ve imparatorluğu bir süre buradan idare eder.

Antoninus (Elagabalus) da Nikomedia'dan ayrılmadan önce, doğum günü onuruna gladyatör yarışları düzenlemiş ve böylesi bir günde bile kan dökülmesinden kaçınmamıştı. Hatta kaybeden bir döğüşçü hayatının bağışlanması için yalvardığında Antoninus, "Git, rakibine yalvar. Seni bağışlayacak gücüm yok" demişti. Ancak, imparatordan daha insancıl görünmekten korkan galip rakibi tarafından öldürülmüştü.[18] Nikomedia'nın baş tanrıçası Demeter'in bayramı Demetria, imparator Elegabalus onuruna yapılan Antoninia Bayramı ile ilişkilidir.[19] Bu gibi örnekler çoktur.

Nikomedia'daki yarışlar, Büyük Severeia Şenlikleri, Aktia Şenlikleri, Pythia şenlikleri, Asklepeia Şenlikleri, Demetria Şenlikleri, [20] Avgusteia Severeia Şenlikleri,[21] Antonia (Elagabalus) Şenlikleri,[22] sikkelerin ve yazıtların üzerinde görülmekteydi.

Bithynia'daki kentlerde (özellikle Nikomedeia ve Nikaia), gymnasion ve palaestra gibi yapılar sporun merkeziydi. Bu alanlar, genç erkeklerin hem fiziksel hem zihinsel eğitim aldığı yerlerdi. Spor, müzik, felsefe ve edebiyat iç içe sunulurdu. Spor, erdemli yurttaş yetiştirmenin bir aracıydı; beden eğitimi, karakter gelişimiyle doğrudan ilişkilendirilirdi.

Nikomedia'da doğrudan spor temalı stellerin varlığına dair örnekler az olsa da, Roma'nın doğu eyaletlerinde gymnasion kültürünün yaygın olduğu ve bu kültürün mezar ikonografisine yansıdığı bilinmektedir. Kaldı ki tarihsel kayıtlarda adı geçen görkemli Nikomedia gymnasionunun Yenidoğan ya da Çukurbağ mahallerinde bulunduğu öne sürülmektedir.

[18] Cassius Dio, *Roman History*, Kitap LXXVIII, 19

[19] Clemens Bosch E., agç, s. 337, dn 24

[20] Ruge, s. 485: Recueil, 250, 2, 281

[21] Ruge: *Bulletin Hellenika*, 9, 1885, 68, no.1

[22] Ruge: *Bulletin Hellenica*, 9, (1885), 68.28, 89; Recueil, 281, 282; CIG, Nr 3676

BATI GÖKTÜRKLERİN TANRI DAĞLARI PETROGLİFLERİNDEKİ SPOR VE OYUN SAHNELERİ

Kayrat BELEK*

Özet

Günümüz Kırgızistan sınırları içinde kalan topraklarda Batı Göktürk döneminden kalan kaya resimlerinde değişik tasvirler bulunmaktadır. Bunlardan biri hala Türkistan coğrafyasının en popüler geleneksel sporları olan kökbörü, at yarışları, corgo (rahvan) yarışları, okçuluk, kuş avı, güreş sporları ve oyunları gibi taş kabartmalarındaki sahneleridir. Bunlardan biri kökbörü iki atlı insanın bir oğlağı birbirinden kapmaya çalıştıkları kazınan bu sahne, kökbörü oyunundaki kurallara uymaktadır. Kökbörü atlı spor oyununda rakipler arasındaki mücadele objesi olarak daha ziyade keçi karkasının kullanılmasına izin verilmektedir. Bu kaya tasvirinden de keçi karkasının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Klasik kökbörü oyununun ise birçok versiyonu vardır. Yayma kökbörü, çoğaltma tartış, çañ-ulak, Alaman kökbörü, Alaman-ulak, cekeme-ceke (teke-tek) vb. Tanrı Dağları kaya tasvirlerinde de kökbörü cekeme-ceke tarzıyla örtüşmektedir. Kaya üzerindeki diğer bir spor türleri de at yarışları, okçulukla ilgili av sahneleri, iki er arasındaki güreş gibi spor oyunları taş kabartmaları oldukça dikkat çekicidir.

Bu bağlamda bildirimizde Göktürkler dönemine ait kaya resimlerindeki Türklerin geleneksel spor ve oyunlar ile ilgili tasvirleri ilim dünyasına tanıtmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, kaya resimleri, kökbörü, atlı insan tasvirleri, oğlak, av.

Giriş

İslam öncesi Türk Kültürü, temel olarak Bozkır Uygarlığı olarak ifade edilirse, bu kültürün içerisinde en önemli unsur da "at"dır. Bozkır Uygarlığının her yönüyle gelişmesini sağlayan ve araç kullanımı kadar etkili olan büyük baş hayvanlardan biridir. Eski göçebe toplulukları atın süratli hareketi ile yeryüzünün her yerinde ürettiği bilgiyi, beceriyi birbirine taşımıştır[1]. İnsanoğlu, at vasıtasıyla ürettiklerini değiştirme, sosyo-kültürel alışveriş ve geliştirme noktasını yakalamıştır. Bu açıdan insanlık tarihinde iktisadî ve siyasî olayların gelişmesinde

* Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye "Manas" Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Bişkek/Kırgızistan, kairat.belek@manas.edu.kg, ORCID ID: 0000-0003-0495-9182

[1] B. Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş, C. I-VII,* Ankara, (1979), s. 495; Sümer F. *Türklerde Atçılık ve Binicilik.* İstanbul, (1995), s. 120.

atın yardımcı bir rolü olmuştur[2]. Böylece at, kısa sürede göçebe toplum hayatında önemini artırarak atlı kültür olarak bilinen kültür safhalarından birinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. At ile insanoğlu arasındaki ilişkiler, her toplulukta bir kültürel zenginliğin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamıştır[3].

Merkezî Asya'da göçebe uygarlığın evcil hayvanları arasında yer alan at, onların tarihinde önemli ve fonksiyonel bir rol oynamıştır. Tarihî süreç içinde kara ulaşımında insanoğlunun en temel sorunlarından biri, insan, yük ve eşyaların taşınması olmuştur. Bu bakımdan at, konar-göçer bir topluluğun yükselmesinde (*siyasî ve iktisadî*), onların bir yerden başka bir yere göç ve iskân etmelerinde büyük bir rol oynamıştır. Bu bağlamda konar-göçer hayatta insanoğlu at ile bütünleşerek, bozkırlının ayrılmaz bir kardeşi haline gelmiş ve Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ı Lügat-ut Türk* eserinde "*At Türkün kanadıdır*" sözünden anlaşılacağı üzere, konar-göçer Türklerin yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştur[4].

At, konar-göçer hayatta sadece binek hayvanı olarak değil, aynı zamanda savaş aracı, yiyecek, içecek ve giyecek kaynağı da idi[5]. Göçebelik kültüründe belirtmemiz gereken önemli bir husus, bozkırlıların devlet ve cemiyetinin kuruluş ve gelişmesinde etkili olmasıdır. Böylece, konar-göçer toplulukların hayatında at üzerine özel bir duygusal muamele ortaya çıkmıştır[6]. Göçebelerin sosyal hayatındaki bu temel yapı, bozkırlıların daha organize bir cemiyet yaşamına geçmelerini ve buna bağlı olarak devlet ve *askerî teşkilatı* daha süratle oluşturmalarını sağlamıştır[7]. Atın hızlı oluşu, gücü, çevikliği ve asaleti, göçebe uygarlığın tarihi ve kültüründe ata ayrı bir değer kazandırmıştır[8].

Atın hızlı oluşu onunla yapılan akınlarda ona önemli bir rol verilmesini gerektiriyordu. Ayrıca avcılıkta da ata önemli görev düşüyordu (Resim 3). At sayesinde yapılan avcılık sonucu, giyecek ve beslenme temin ediliyor ve konar-göçerlerin yaşamı için temel ihtiyacın önemli bir bölümü attan yararlanılarak elde ediliyordu. Diğer taraftan at ile Bozkırlı arasındaki ilişkilerin iç içe olması, Bozkırlının temel manevi kültürel unsurları olarak sayılan nice destanlarda ve tarih boyunca kültürel hayatında at oyunları ile ilgili *sporlara* da önemli ölçüde yer verilmiştir.

At Oyunları ve Sporları: Türklerde "at"ın, sadece binek hayvanı olarak ekonomik hayatta yer almakla kalmadığı, aynı zamanda kültürel hayatta da önemli bir yer tutuğu görülür. Tören ve şölenlerde, atın rolü her zaman ön plana çıkar ve toplumun dikkatini çeker. Törenlerde, özellikle yarışlarda *corgo* ve *külük* olarak bilinen cins atlar bulunur ve onlar bu tür şenliklerin daha eğlenceli geçmesinde büyük rol oynarlar (Resimler 1 ve 2).

---

[2] S. S. Nesterov, *Kon v Kultah Tyurkoyazıçnıh Plemen Sentralnoy Azii v Epohu Srednevekovya*. Novosibirsk, (1999), s. 3.

[3] K. Belek, "Eski Türklerde At ve At Kültürü (Dünden Bugüne Kırgız Kültürel Hayatı Örneği)", *Gazi Türkiyat*, (16), (2015), s. 114.

[4] Sümer, a.g.e., s. 1-2.

[5] A. A. Çınar, *Türklerde At ve Atçılık.* Ankara, (1993), s. 1.

[6] Belek, a.g.m., s. 114.

[7] A. D. Graç, *Drevniye Koçevniki v Sentre Azii.* Moskva, (1980), s. 5-15; N. E. Masanov, *Koçevaya Tsivlizatsiya Kazahov: Osnovı Cizne Deyatelnosti Nomadnogo Obşestva.* Almatı, (2002); İ. V. P'yankov, "K Voprosu ob Etniçeskoy Situtsii v Stepyah Evrazii", *The Aryans in the Eurasian Steppes: the Bronze and Early Iron Ages in the Steppes of Eurasia and Contiguous Territories: Elena Kuz'mina Memorial Volume.* Barnaul: Altai State Univsity Press, (2014), pp. 147-150.

[8] V. S. Alekseyev, "Domaşnaya Loşad Mongolii", *Arheologiçeskiye, Etnografiçeskiye i Antropologiçeskiye İssledovaniya v Mongolii*, Novosibirsk, (1981), s. 149 – 164.

Kızkuumay oyunu: Eski Türklerde delikanlılarla kızlar arasında at sırtında gerçekleşen ve birinin kaçıp diğerinin kovaladığı oyuna *kız kuumay* adı verilir. Oyun, bazen bir delikanlıyla bir kızın katılımı ile, bazen da grup hâlinde oynanabilir. Grup hâlinde gerçekleşen oyunlarda, millî kıyafet giymiş kızlarla delikanlılar bir araya gelir, kızlar at üzerinde delikanlıların önüne düşerek belli bir noktaya doğru kaçarlar. Eskiden atla kaçan kızları kovalayan delikanlılar, daha önce gözlerine kestirdikleri kızlara yetişmeye çalışırlar; yakalamak istediği kıza yetişen delikanlı, ya kızı öper veya onu kendi atına almak suretiyle, yarışın galibi sıfatıyla onunla evlenirdi. Dikkat edileceği gibi, bu oyun eskiden gençlerin sosyal statülerini de değiştiriyordu.

Tanrı Dağları kaya tasvirlerinden biri de Türkistan coğrafyasının en popüler geleneksel sporu olan kökbörü oyunu sahnesi olduğunu düşündüğümüz bir figürdür. İki atlı insanın bir oğlağı birbirinden kapmaya çalıştıkları kazınan bu sahne, kökbörü oyunundaki kurallara uymaktadır. Kökbörü atlı spor oyununda rakipler arasındaki mücadele objesi olarak daha ziyade keçi karkasının kullanılmasına izin verilmektedir. Bu kaya tasvirinden de keçi karkasının kullanıldığı anlaşılmaktadır (Resim 4).

"Kökbörü" veya *"Ulak Tartış"* (Oğlak Tartış) Oyunu: Atlı oyunların başında gelen "*kök börü*" veya "*ulak tartış*", "at"ta ve binicisinde büyük güç ve kondisyon isteyen bir oyundur. Aynı zamanda eskiden beri gençlerin zevkle oynadıkları bir oyun olarak bilinmektedir; Oyun günümüzde de devam etmekte, hem kırsal kesimde hem de şehirlerde Kırgız millî at oyunu olarak oynanmaktadır. Diğer Türk topluluklarında da bu oyun popüler halinde yaygındır. İki takım olarak oynanan oyunda oldukça ağır hale getirilen koyun veya oğlak postunu belirli bir hedefe götürme esasına dayanır. Yani, iki gruba ayrılan atlı yarışmacıların, kafası ile bacaklarının yarısı kesilmiş oğlağı aralarında çekişerek oynamasıyla oyuna başlanır.

Her iki grubun "*tay kazan*" denen geniş kazanları bulunur; ortaya bırakılan oğlak hangi tarafın kazanına getirilip konulursa o taraf kazanmış olur. Güç, dayanıklılık ve çevikliğe dayanan bu oyun, atla insanı âdeta bütünleştirir, atın ve binicisinin uyum içinde olmasını ve birbirlerini iyi anlamasını sağlar. Eskiden oyunun galipleri, oyunu düzenleyen veya ev sahipliğini yapan kimsenin evinin kapısına oğlağın postunu götürürlerdi. Bunun karşılığında ise ev sahibinden çeşitli ödüller alırlardı (Resim 4).

Er oodarış veya *Eñiş* (at sırtında güreş) olarak bilinen oyun ise, çoğunlukla büyük şölenlerde gerçekleştirilir. Oyun alanı olarak seçilen yerde, iki güçlü yiğit, at üzerinde birbirlerinin ellerinden tutarak güreşe başlarlar ve rakibini attan düşüren taraf güreşin galibi ilan edilir.

Cambı atış: bir diğer oyun da *cambı atış*tır. Oyun, *mergen* olarak bilinen avcılarla iyi ok atan herkesin katıldığı bir tür eğlencedir. Oyunda sonraları tüfek de kullanılmıştır. Oyunun temel esprisi, uzunca bir sırığın ucuna takılan ve *cambı* denen tay toynağı büyüklüğündeki gümüşü, asılı bulunduğu yerden düşürmekten ibarettir. Bunu ilk başaran kişi, oyunu kazanmış olur (Resim 2).

At Yarışları: *"Maara", veya "At Çabış"* veya *"Bayge Çabış"*: Atla bütünleşmiş olan Kırgızların gerçekleştirdikleri eğlencelerin bir kısmını at yarışları oluşturmaktadır. Eskiden çok hızlı koşan atlarla *corgo* yürüyüşlü atların hünerleri, bu tür yarışmalarda test edilirdi. Yarışmalarda ilk sıralarda yer alan atlar herkes tarafından halkça iyi tanınır, bu da at sahiplerinin mensup oldukları *uruu*lara şöhret kazandırırdı. Bu sebeple, iyi koşan, rahvan yürüyüşlü atlar, halk nazarında hiç bir zaman göz ardı edilmezlerdi.

Eskiden at yarışları, genelde sonbahar aylarında düzenlenirdi. Bu tür yarışlar, daha ziyade şölenlerde veya ölen itibarlı birinin bir yıl sonraki anma merasimi olarak verilen "*aş*" sırasında gerçekleştirilirdi. Ancak tarihî kaynaklarda, bu tür yarışların söz konusu merasimlerde bir kere değil, birkaç defa yapıldığına dair bilgiler bulunmaktadır (Akmataliyev 2002: 14). Bu bağlamda, meselâ büyük bir merasime başlanırken, gelen misafirler için çok sayıda yer açılar, ocaklar hazırlanır ve etler pişirilmeye başlanmadan önce, "*kemeğe bayge*" (ocak bayge) adıyla bir at yarışı düzenlenirdi. Bu yarışa daha ziyade olgun atlar katılır ve kısa mesafe koşusu gerçekleştirilirdi.

Kalabalıkların katıldığı büyük merasimlerde atla ilgili oyunlar ve yarışmalar da çok yapılırdı. Bunlar arasında misafirlerin çok sevdikleri ve yapılmasını bekledikleri, olgun atların katıldığı "*alaman bayge*" (büyük ödül) yarışları idi. Bu yarışların halk tarafından çok sevilmesinin sebebi, söz konusu yarışlara her *uru*unun en seçkin *külük* atlarının katılması ve *bayge* olarak bilinen ödülün büyük olması idi. Bu mükâfatlar, merasimi düzenleyenlerin maddî durumlarına göre değişirdi; fakat halk arasında, genelde ödül olarak her hayvandan dokuzar adet verilmesi uygulaması yaygındı.

Eskiden olduğu gibi, günümüzde de atlarla ilgili yarışmalar sık düzenlenmektedir. Bu yarışlar, halk tarafından çok sevilir; bir tür eğlence olarak görülür. Yarışlara katılan atların daha iki yaşında, yani *tay* iken katılmaya başlamaları dikkati çekmektedir. Bu bağlamda at yarışları, katılan atların yaşlarına göre türlere ayrılır. Meselâ en çok bilinen yarış türleri, *tay çabış* (tay yarışı), *kunan çabış* (kunan yarışı), *at çabış* (at yarışı) ve *corgo saldıruu* (rahvan yürüyüşlü at yarışı) gibi adlarla bilinir (Resim 1).

Atla yapılan yarışlar arasında *tay çabış* başta gelmektedir. Bu yarış, 7-10 yaş grubu çocuklar arasında düzenlenir. Taylar genç oldukları için çok uzun mesafe koşturulmaz; daha ziyade 2-3 km'lik bir uzaklık için ve düzlük bir alanda koşturulur. Bu yarışa halk arasında, uzunluk-uzaklık ölçü birimi dikkate alınarak *tay çabım* denir[9]. Bu yarışların ardından, üç yaşında atların katıldıkları *kunan* yarışları yapılır. Kırgızlar buna *kunan çabış* derler. Bu yarışa katılan atlara ise, 7-12 yaş grubundaki çocuklar binerler. *Kunan* yarışına katılan atlar taylara göre biraz daha uzun bir mesafe koşarlar; mesafe 5-7 km. arasında değişir; bu uzaklık, *kunan çabım* adıyla bilinir. *At çabış* (at yarışı) olarak bilinen yetişkin atların yarışı için de benzer uygulamalar söz konusudur. Ancak, yetişkin atların yarışmaları uzun mesafelidir; koşu uzunluğu 25-35 km. arasında değişir. Bu gruptaki atların katıldıkları koşunun mesafe uzunluğuna "*at çabım*" denir.[10]

Sonuç

Tarihî süreç içinde göçebe hayatı yaşayan toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerinin oluşumunda, hayvancılığa bağlı ekonomik faaliyetlerin önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan, genel olarak göçebe uygarlığının her yönüyle etkilendiği büyük baş hayvanlardan birisi de *at* olmuştur. Bunun sebebi, atın diğer hayvanlara göre insanoğluna daha fazla fayda sağlamış olmasıdır. Bu yüzden *at*, göçebe uygarlığının oluşumunda ve gelişiminde tarih boyunca tesirini korumuştur. At, sadece bununla kalmamış, toplumlar-arası iletişimin

[9] A. Baybosunov *Donauçnıe Predstavleniya Kirgizov o Prirode*, Frunze, (1990), s. 24.
[10] Baybosunov, a.g.e., s. 24.

sağlanmasında ve yayaya karşı üstünlük kurulmasında da önemli bir vasıta olarak kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle eski göçebe topluluklar, ürettikleri bilgileri ve becerileri atın sürati sayesinde yeryüzünün her yerinde birbirlerine ulaştırmışlardır.

Nihayet, Türklerinin hayatında atın bu denli etkili kullanılmasının veya başka bir deyişle Eski Türklerin atla bütünleşerek, onu gündelik hayatın bir parçası hâline getirmelerinin sonucu ortaya çıkan "atlı kültür" merkezli sosyal yapı, Türklerin daha organize bir cemiyet hayatına geçmesinde ve devlet kurmasında etkili bir unsur olmuştur denilebilir.

Resimler:

Resim 1: Kırgızbay-Bulun, Koçkor, Kırgızistan, MÖ. II bin yüzyıllar. (Foto ve çizim: arkeolog K. Tabaldıyev foto arşivinden).

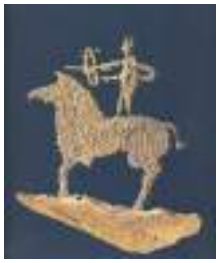

Resim 2: Saymalı-Taş, Calal-Abad, Kırgızistan, MÖ. II bin yüzyıllar. (Foto ve çizim: arkeolog K. Tabaldıyev foto arşivinden).

Resim 3: Kök-Say, Koçkor, Kırgızistan, Göktürk dönemi On-Ok Bodunlarda Avcılık. Foto ve çizim: arkeolog K. Tabaldıyev foto arşivinden).

Resim 4: Örnök, Isık-Köl, Kırgızistan, Göktürk dönemi Gökbörü oyunu. Foto ve çizim: K. Belek foto arşivinden).

KAYNAKÇA

Alekseyev V. S. "Domaşnaya Loşad Mongolii", *Arheologiçeskiye, Etnografiçeskiye i Antropologiçeskiye İssledovaniya v Mongolii*, Novosibirsk, (1981), s. 149 – 164.

Baybosunov A. *Donauçnıe Predstavleniya Kirgizov o Prirode*, Frunze, (1990), s. 24.

Belek K. "Eski Türklerde At ve At Kültürü (Dünden Bugüne Kırgız Kültürel Hayatı Örneği)", *Gazi Türkiyat*, (16), (2015), s. 111-128.

Çınar A. A. *Türklerde At ve Atçılık.* Ankara, (1993).

Graç A. D. *Drevniye Koçevniki v Sentre Azii.* Moskva, (1980), s. 5-15.

Masanov N. E. *Koçevaya Tsivlizatsiya Kazahov: Osnovı Cizne Deyatelnosti Nomadnogo Obşestva.* Almatı, (2002).

Nesterov S. S. *Kon v Kultah Tyurkoyazıçnıh Plemen Sentralnoy Azii v Epohu Srednevekovya*. Novosibirsk, (1999).

Ögel B. *Türk Kültür Tarihine Giriş, C. I-VII,* Ankara, (1979), s. 495.

P'yankov İ. V. "K Voprosu ob Etniçeskoy Situtsii v Stepyah Evrazii", *The Aryans in the Eurasian Steppes: the Bronze and Early Iron Ages in the Steppes of Eurasia and Contiguous Territories: Elena Kuz'mina Memorial Volume.* Barnaul: Altai State Univsity Press, (2014), pp. 147-150.

Sümer F. *Türklerde Atçılık ve Binicilik.* İstanbul, (1995), s. 120.

MOĞOLİSTANDA YENİ BULUNAN BIR KAYA RESMİNDE GÖÇEBE GÜREŞİNİN TASVİRİ

Ochırpurev DUGER*

Özet

Moğolistan'da mera temelli göçebe hayvancılığın köklü bir şekilde yerleştiği dönemden itibaren, çobanlar sıcak mevsimlerde kurban ve törensel ritüeller için bir araya gelmiş, birlikte kutlamalar yapmışlardır. Bu gelenek, Moğolların ulusal bayramının temelini oluşturmuştur. Göçebe çobanların cesaretini, gücünü ve gururunu simgeleyen bu bayramda geleneksel olarak güreş, okçuluk ve at yarışları yer alır. Bu kutlamanın en önemli bölümlerinden biri ise güreş yarışmasıdır.

Araştırmacı Kh. Perlee'ye göre, 11.–13. yüzyıllar arasında "bohe (boke)" terimi geleneksel Moğol yazısında korunmuş, 20. yüzyıla gelindiğinde ise modern Moğolca'daki *"böh"* (güreşçi) sözcüğüne dönüşmüştür. Perlee, bu terimin kökenini Doğu Asya'daki Moğol Khamnigan bölgesinin geleneğiyle ilişkilendirir. Özellikle, Khamnigan halkı ustalarına *"Mofo"* veya *"Mohe"* diye hitap ederdi; araştırmacılar, *"Moğol böh"* ifadesindeki *"B"* harfinin bu eski terimdeki *"M"* harfinden türemiş olabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca araştırmacılar, farklı rütbe veya boyutları ifade eden çeşitli unvanlar oluşturmak için bu terimin önüne veya sonuna kelimeler eklenmiş olabileceğini de belirtmektedir.

5. yüzyılda Kitan kabilesinin liderine Mofo-ge denilirdi; 6. yüzyılda Kitanlar *Moh-fo*, Moğollar ise *Mo-fo* terimini kullanmışlardır. Moğolların Ana Tarihî Kaynağı olan *"Moğolların Gizli Tarihi"*, güreşin tarihi hakkında oldukça zengin bilgiler sunmaktadır. Eserde, Zutgel Böh (Çiduqul Böke), Çilger Böh (Çilger Böke) ve Buri Böh (Buri Böke) gibi *"böh"* veya *"böke"* unvanını taşıyan birkaç kişiden bahsedilmektedir. Zamanla bu terim, 11.–13. yüzyıllar arasında "bohe" biçimine dönüşmüş ve nihayetinde 20. yüzyılda günümüzdeki geleneksel Moğol güreşini ifade eden *"böh"* sözcüğüne evrilmiştir.

Moğolistan'da güreşin kökeni ve gelişimine dair en erken kanıtların 7.000 ila 11.000 yıl öncesine dayandığı tespit edilmiştir. Örneğin, Dundgovi Eyaleti'nin Ulziit sumundaki Del Höncil Dağı'nda, bronza cağına ait olduğu düşünülen Moğol güreşini tasvir eden bir kaya resmi keşfedilmiştir. Bu bulgu, güreş geleneğinin yanı sıra toplumsal ve törensel etkinliklerin de çok eski çağlardan beri Moğol halkı arasında var olduğuna dair önemli bir kanıt

* Moğolistan Bilim ve Teknoloji Üniversitesi- Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Başöğretmen, Doktor (Ph.D.), Moğolistan. Ulaanbaatar. E-mail: ochirpurev@must.edu.mn, ORCID: 0000-0003-1279-2319

sunmaktadır. Ayrıca, Hun İmparatorluğu dönemine kadar uzanan güreşin kökeniyle ilgili tarihî miraslar da bulunmaktadır.

Bu sunumda, göçebe halklar arasında güreşin tarihsel kökenini yeni keşfedilen bir kaya resmi temelinde açıklayacağız. Bu resim, Dundgovi Eyaleti'nin Ulziit sumundaki Del Dağı'nda, Ulziitiin Khuudas adlı bir bölgede bulunmuştur. Söz konusu buluntu, Moğolistan'da güreş geleneğiyle doğrudan ilişkili olan nadir kültürel miras örneklerinden biridir.

* * *

Moğolistan'da mera temelli göçebe hayvancılığın köklü bir şekilde yerleştiği dönemden itibaren, çobanlar sıcak mevsimlerde kurban ve törensel ritüeller için bir araya gelmiş, birlikte kutlamalar yapmışlardır. Bu gelenek, Moğolların ulusal bayramının temelini oluşturmuştur. Göçebe çobanların cesaretini, gücünü ve gururunu simgeleyen bu bayramda geleneksel olarak güreş, okçuluk ve at yarışları yer alır. Bu kutlamanın en önemli bölümlerinden biri ise güreş yarışmasıdır.

Moğollar, ulusal büyük bayramları olan Naadam sırasında, devlet törenlerini, kültürü, dini inançları, sembolleri, gelenek ve görenekleri, yemek kültürünü, ticaret ve eğlence etkinliklerini, giyim ve süslemelerin özgün unsurlarını bir araya getirerek kültürel miraslarının özünü sergilemekte ve bağımsız Moğol devletini tüm dünyaya duyurup pekiştirmektedirler.

Araştırmacı Kh. Perlee'ye göre, 11.–13. yüzyıllar arasında "bohe (boke)" terimi geleneksel Moğol yazısında korunmuş, 20. yüzyıla gelindiğinde ise modern Moğolca'daki *"böh"* (güreşçi) sözcüğüne dönüşmüştür. Perlee, bu terimin kökenini Doğu Asya'daki Moğol Khamnigan bölgesinin geleneğiyle ilişkilendirir. Özellikle, Khamnigan halkı ustalarına *"Mofo"* veya *"Mohe"* diye hitap ederdi; araştırmacılar, *"Moğol böh"* ifadesindeki *"B"* harfinin bu eski terimdeki *"M"* harfinden türemiş olabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca araştırmacılar, farklı rütbe veya boyutları ifade eden çeşitli unvanlar oluşturmak için bu terimin önüne veya sonuna kelimeler eklenmiş olabileceğini de belirtmektedir.[1]

5. yüzyılda Kitan kabilesinin liderine Mofo-ge denilirdi; 6. yüzyılda Kitanlar *Moh-fo*, Moğollar ise *Mo-fo* terimini kullanmışlardır. Moğolların Ana Tarihî Kaynağı olan *"Moğolların Gizli Tarihi"*, güreşin tarihi hakkında oldukça zengin bilgiler sunmaktadır. Eserde, Zutgel Böh (Çiduqul Böke), Çilger Böh (Çilger Böke) ve Buri Böh (Buri Böke) gibi *"böh"* veya *"böke"* unvanını taşıyan birkaç kişiden bahsedilmektedir. Zamanla bu terim, 11.–13. yüzyıllar arasında "bohe" biçimine dönüşmüş ve nihayetinde 20. yüzyılda günümüzdeki geleneksel Moğol güreşini ifade eden *"böh"* sözcüğüne evrilmiştir.

Tarihî kaynaklarda belirtildiğine göre:

Hun toplumunda beden eğitimi ile askerî hazırlık çok erken yaşlardan başlamıştır. Nitekim *"çocuklar koyun (veya koyun-keçi) sürebilecek yaşa gelir gelmez yay ve ok kullanarak kuş ve tarla faresi avlamayı öğrenir; biraz büyüdüklerinde ise tilki ve tavşan avlayarak etini gıda olarak tüketirler. Erginlik çağına ulaşanlardan yayı çekebilen herkes süvari asker sayılır"*[2] şeklinde kayıtlar bulunmaktadır.

[1] **Perlee, K.** Moğol toplumunun bazı eski terimleri. Moğol Bilimler Akademisi. Ulanbatur 1956. s.21

[2] **Hun Tarihi** (Sima Qian, *Shiji*, Bölüm 110). Ulan Batur, 2014, s. 40.

Ayrıca, İç Moğolistan'ın Ordos bölgesiyle sınırdaş Çin'in Şansi eyaletinde bulunan, atlarını bir ağaca bağlamış iki gencin güreşmesini betimleyen uzun dikdörtgen biçimli tunç kemer tokası[3] da Hun döneminde askerî kültürün ve bedenî talimin oldukça gelişmiş olduğunu gösteren önemli arkeolojik bulgulardan biridir.

Resim 1. İç Moğolistan'daki Ordos bölgesine sınırdaş Şansi eyaletinde bulunmuş, Hun dönemine tarihlenen kemer tokası.

Bu üstünlüğün Hun İmparatorluğu döneminden itibaren devlet iktidarını pekiştirme, yönetim alanını genişletme ve meşruiyet sağlama amacıyla bir devlet aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu uygulamanın daha sonraki dönemlerde Moğol coğrafyasında kurulan ardışık devlet yapılanmalarında da süreklilik kazanarak miras yoluyla aktarıldığı görülmektedir.

Çin kaynaklarında anlatıldığına göre, Wei Devleti'nin Luoyang kentine gelen Nirunların bilgili bir kişisi hakkında kibirli bir Çinli bürokrat şöyle demiştir: *"Onun bildiği şey dediğin, sadece güreş düzenlemek ve at bakmaktır."*[4] Bu ifade, Moğol coğrafyasında güreşin eğlence ve gösteri niteliğinde gelişmesi en azından IV–VI. yüzyıllara kadar geri gitmekte olduğunu düşündürmektedir.

Bunun ardından, Khitan (Liao) Devleti döneminde güreş, saray eğlencelerinin ayrılmaz bir unsuru hâline gelmiş; devletin büyük şölenleri ve resmî törenleri sırasında müzik ve dansla birlikte güreş karşılaşmaları düzenlenmiştir. Nitekim "*Liao Tarihi: Taizu'nun Vakayinamesi"*nde aktarıldığına göre, Taizu'nun hükümdarlığının 8. yılının baharında, imparator idam cezasına çarptırılmış 300'den fazla mahkûmu, cezaları infaz edilmeden bir gün

---

Wang Gu. *Han Hanedanı Yazıtları: Hun Tarihi*. Ulan Batur, 2016, s. 9.

[3] **Altan-Ochir.** "Moğol Güreşinin Köken ve Gelişimini Deneme." *İç Moğolistan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, 1984, s. 73.

Altan-Ochir. "Moğolların Bayram ve Şenlikleri Hakkında." *İç Moğolistan Öğretmen Yüksekokulu Akademik Yazıları*, Cilt 2, 1982, s. 107.

I. Erdemt. *Üzemchin Güreşi*. Ulanhad, 2012, ss. 10–11.

[4] **G. Sükhbaatar.** *Moğol Tarihi Örnekleri, Cilt 1*. Ulan Batur, 1992, s. 55; **G. Sükhbaatar.** *Moğol Nirun Devleti (yaklaşık 330–555)*. Ulan Batur, 1992, ss. 157–158.

önce bir şölenle ödüllendirmiş; onlara dilediklerince şarkı söyleyip dans etme, ok atma ve güreşme imkânı tanımış, bu şekilde gönüllerince eğlenmelerine izin vermiştir.[5]

Li He tarafından kaleme alınan "*Liao Tarihi Tamamlayıcı Kayıtları"*nda ise şu bilgiler yer alır: *"Kuzey kökenli Song elçisinin şerefine verilen ziyafet alayında 300'den fazla kişi bulunurdu. Onların dansı, kollarını sallayarak ve ayaklarını yere vurarak dönmelerinden ibaretti… Güreşte yere düşen yenilmiş sayılırdı. Güreşçiler göğüs kalkanı gibi enine bir zırhla göğüslerini korurlardı."* demiştir.

"Moğolların Gizli Tarihi" ve Luvsandanzan'ın *"Altan Tobçi"* adlı ana kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır: *"Amagar (MNT: Ambagay) kağan, Hadaan ile Hutala'nın adlarını ilan ederek, Hamag Moğol, Tayciutlar Onon'un Horhog jigüür (MNT: Horhonag jibür) bölgelerinde Hutala'yı kağan tayin etti, Hadaan'ı ise tayşi olarak tayin etti. {Moğolların refah içinde eğlenip coşkuya boğulduğu büyük şölende Hutala han ilan edilip, Horhonag'ın görkemli ağaçlarının çevresinde dizlerinden yukarıya dek kaplayan bir yaygı serildi."*[6]

Bu ifade, göçebe Moğol toplumunun büyük bayram ve töreleriinin özünde öteden beri düğün, eğlence, şarkı ve dansın yer aldığını göstermektedir.

Farklı halkları bünyesinde toplayan büyük bir imparatorluğun tesis edilmesiyle birlikte, göçebe topluluklara özgü şölen ve toyların devletin en yüksek düzeydeki resmî törenleri niteliğini kazandığını İlhanlı Devleti'ne ait minyatürler, tarihî kaynaklar, Batılı ve Çinli elçilerin gözlemleri çeşitli halkları birleştiren büyük imparatorluğun kuruluşuyla birlikte göçebe halkın düğün ve şölenlerinin artık devlet töreni düzeyine yükseldiğini açık biçimde göstermektedir.[7] Ancak bu törenlerin bileşenleri arasında "üçlü oyunlar"ın yer alıp almadığına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Moğolların yükselişinin yiğit savaşçıların askerî yetenek ve maharetine dayandığı göz önünde tutulacak olursa, güreş, okçuluk ve at yarışının bir eğlence veya şölen unsuru olmaktan ziyade, askerlerin savaş becerilerini geliştirmeye yönelik birer eğitim disiplini olarak geliştiği tartışmasızdır.

---

[5] **Altan-Ochir.** "Moğolların Bayram ve Şenlikleri Hakkında." *İç Moğolistan Öğretmen Yüksekokulu Akademik Yazıları*, Cilt 2, 1982, s. 107.

[6] **Luvsandanzan.** *Eski Hükümdarların Kurduğu Devlet Yönetimi Metninin Özetlenmiş Hali: Altın Levha*. Ulan Batur, 2006, ss. 42–43.

[7] **Guillaume de Rubrouck.** *Moğol İmparatorluğu'na Yolculuk (1253–1255)*. Ulan Batur, 2000, ss. 58, 107, 124.
J. Bayasakh. *Büyük Moğol Devleti Tarihi ile İlgili İki Çin Kaynağı*. Ulan Batur, 2005, ss. 180, 181, 186, 187. **A.G. Yurchenko.** *Moğol İmparatorluğu'nda Soylular: Şenlik ve Cezalandırma*. Ulan Batur, 2016, ss. 26, 41–46, 48–52.
Gerhard Doerfer. *Neopersçede Türk ve Moğol Unsurlar, Cilt III*. Wiesbaden, 1967, ss. 352–355.

Cengiz Han'ın Horasan Devleti'ne düzenlediği seferden geri döndüğünde gerçekleştirilen büyük kutlamada uzun mesafe okçuluk müsabakası düzenlenmiş; Hasar'ın oğlu Yesünge 335 adım ok atarak birinci olmuştur. Kubilay Han ise ataları Cengiz Han'ın anma törelerinde at yarışları düzenlemiş, Ögedey Han'dan itibaren Yuan İmparatorluğu kağanları saraylarında güreşi büyük bir itibarla icra ettirmiştir. Bu örnekler, Moğol İmparatorluğu döneminde "erkekliğin üç yarışmaları"nın devlet düzeyinde önemsendiğini; askerî zaferlerin kutlanmasında okçuluğun, gök tengeri ayinlerinde at yarışının, saray şölenlerinde ise güreşin yer aldığını açıkça göstermektedir.[8]

Moğol topraklarında güreşin kökeni ve gelişimine dair en eski buluntuların 7.000–11.000 yıl öncesine kadar uzandığı belirlenmiştir. Örneğin, Dundgovi ilinin Ölgiyt sumunda, Del Hönjliin Dağı'ndan, Moğol güreşini betimleyen bir kaya resmi bulunmuş olup, bu buluntu Bronze Çağı'na tarihlenmektedir. Bu kanıt, Moğol güreşinin tarihî sürecinde halkın sosyal yaşamı ve şenlik geleneklerinin ne kadar eski dönemlerden itibaren var olduğunu açıkça göstermektedir.

Resim 2. Del Dağı'ndan bulunan güreşi tasvir eden kaya resminin çizimi ve fotoğrafı.

[8] **Kh. Mönkhbayar.** *Moğolistan Ulusal Büyük Bayramı Tarih Araştırması (1911–2018)*. Tarih Doktorası (Ph.D.) Tezi. Danışman: J. Boldbaatar; Eleştirmenler: Z. Lonjid, G. Tserenkhand. Ulan Batur, 2019, ss. 49–50.

Resim 3. Günümüz Moğol milli güreşi.

Örneğin, MÖ II. binyılın ikinci yarısına gelindiğinde, Altay Dağları'ndan Ordos bölgesine kadar uzanan son derece geniş bir coğrafyada, çeşitli eşyaların ve ticari malların yanı sıra bilgi ve deneyimlerin, yeni fikirlerin ve teknolojilerin bir bölgeden diğerine aktarılmasını sağlayan kapsamlı bir etkileşim "ağı" oluşmuştur. Bunun bir sonucu olarak, Moğolistan topraklarında varlık gösteren kültürlerin de söz konusu iletişim ve ağ yapısının etkisiyle belirli yönlerden çeşitli dönüşümler geçirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Bronze Çağı'na gelindiğinde, evcilleştirilmiş hayvanların toplumsal ve ekonomik işlevlerinin belirgin biçimde arttığı, buna paralel olarak toplumsal yapıda kayda değer değişimlerin meydana geldiği görülmektedir.[9]

Bu süreç sonucunda, Orta Asya'nın doğal ve iklimsel koşullarına uyumlu bir otlak temelli göçebe hayvancılık sistemi şekillenip kurumsallaşmış ve söz konusu üretim biçimi, bölgenin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik yapısının temelini oluşturarak insanların geçim faaliyetlerini belirleyen başlıca unsur hâline gelmiştir. Bu göçebe hayvancılık modeline paralel olarak, yaklaşık 3.000 yıl önce Orta Asya'da otlak hayvancılığıyla eş zamanlı biçimde ortaya çıkıp gelişen en seçkin kültürel ifade ise kuşkusuz göçebe güreşi'dir.

Yeni Keşfedilen Bir Göçebe Güreşini Betimleyen Kaya Resmi

Del Dağı, Taş Devri'nden 19. yüzyıla kadar uzanan binlerce yıllık tarihi anlatan kare mezarlar, höyükler ve çeşitli arkeolojik buluntular bakımından zengin bir bölgedir. Bu alan içinde en yaygın olanı yaklaşık 5.000 kaya resmidir.

Del Dağı'nda kaya resimleri, runik yazıtlar, Çin karakterleri, Uygur yazısı, Tibet yazıtları, karınca mezarları, kare mezarlar, höyükler, heykel taşları, el taşları, kaya mezarları, tapınak kalıntıları ve taş alet kalıntıları gibi çok çeşitli kültürel miraslar bulunmaktadır. Bu eserler

[9] **B. Jargalan.** *Göçebeler: Arkeoloji, Toplum, Ekonomi*. Ulan Batur, 2022, s. 9.

arasında, insanlık ve göçebe toplulukların ekonomik ve zihinsel gelişimini yansıtarak günümüze ulaşmış olağanüstü bir değer taşıyan kaya resimleri, Moğolistan'ın çöl bölgesindeki en önemli tarihî alanların temsilcisi konumundadır. Del Dağı'nın Batı ve Doğu Bilün bölgelerinde yer alan yaklaşık 5.000 kaya resminin, Eski Taş Çağı Neolitik dönemi, Bronze Çağı, Demir Çağı'nın ilk evreleri, Hun ve Türk dönemleri gibi binlerce yıl arayla birbirinden farklı beş dönemde çizildiği araştırmacılar tarafından belirlenmiştir.

Moğolistan Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (ШУТИС) Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin Arkeoloji araştırma ekibi, 8–14 Haziran 2024 tarihleri arasında, Dundgovi ilinin Ulziit ilçesine bağlı Del Dağı'nda, Kore Kaya Resimleri Araştırma Derneği ve Kore Soybilim Yapıları Araştırma Enstitüsü ile iş birliği yaparak Del Dağı'nın kaya resimlerini yeniden belgelenmesi ve yeni kaya resimlerinin kaydedilmesi amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Araştırma ekibinde Güney Kore Kaya Resimleri Araştırma Derneği Başkanı Jang Sik Jang, Güney Kore Soybilim Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Ri Havu, Gelecek Yetenekleri Geliştirme ve Okul Dışı Eğitim Merkezi Müdürü Bukwon Taihak ile fotoğrafçılar yer almıştır.[10]

Araştırma ekibi, Del Dağı'nın Batı Bilün Manastırı, Batı Bilün kaya resimleri, Türk yazıtları, 32 kişilik alan, Doğu Bilün ucı, Doğu Bilün Batı Şive, Adgısu, Khanan, Khanan Dersi, Khanan Sırtı, Doğu Bilün'deki Çin ve Moğol yazıtları, Ölziit Huudas ve Ongotson gibi bölgelerde çalışmalar yürütmüştür.

Bu araştırmanın sonucunda birçok kaya resmi yeni olarak keşfedilmiş, fotoğrafları ve çizimleri hazırlanarak yayımlanmıştır. Bunların arasında, Del Dağı'ndaki Ölzıt havtas bölgesinden, göçebe güreşinin kökeni ile ilişkili bir kaya resmi yeni olarak keşfedilmiş ve kayıt altına alınarak belgelenmiştir. Kaya resmi arasında göçebelerin güreş ile ilgili resim de varmiş.

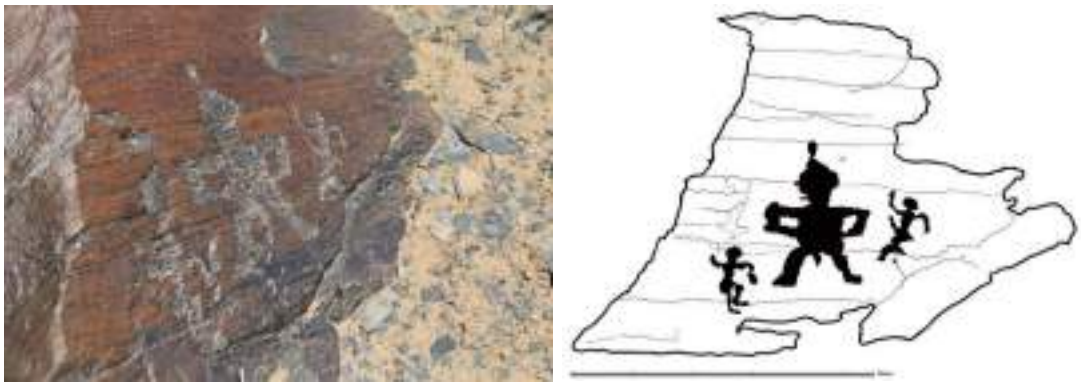

Resim 4. Del Dağı'ndaki Ölziit havtas bölgesinden bulunan güreşi tasvir eden kaya resminin çizimi ve fotoğrafı.

[10] **S. Bat-Erdene.** "Del Dağı Kaya Resimlerinin Yeniden İncelenmesi." *Moğolistan Arkeolojisi*, 2024. Ulan Batur, 2024, s. 83.

Resim 5. Günümüz Moğol milli güreşi.

Bu kaya resminde üç kişi betimlenmiştir. Ana bölümde, 15 cm boyunda ve 10 cm genişliğinde bir sırta dayanarak duran erkek figür, güçlü ve heybetli duruşu ile tasvir edilmiştir. Bu figürün tasvirinde cinsiyet belirgin bir şekilde gösterilmiş ve sivri uçlu bir başlık takılmıştır; bu da günümüz Moğol milli güreşinde görülen komutan başlığı (janjin malgai) ile oldukça benzer bir görünüme sahiptir.

Figürün her iki yanında, dans eder gibi iki kişi tasvir edilmiştir. Sol taraftaki kişi elinde bir nesne tutarak dans ediyormuş gibi gösterilmişken, sağ taraftaki kişi elinde hiçbir şey tutmamakta, ancak beline kılıç benzeri bir nesne takmış ve dans ediyormuş gibi tasvir edilmiştir.

Sonuç

1. Moğolistan'da otlak temelli göçebe hayvancılığın kurumsallaşıp olgunlaştığı ve yaklaşık 3.000 yıl öncesine tarihlenen Bronze Çağı'ndan itibaren, göçebe çoban toplulukların sıcak mevsimlerde düzenlenen adak ve kurban ritüelleri çerçevesinde bir araya gelerek kutlama ve eğlence etkinlikleri gerçekleştirdikleri bu uygulamaların ise Moğolların geleneksel bayram ve şenliklerinin tarihsel kökenini oluşturduğu anlaşılmaktadır.
2. Otlaklara dayalı göçebe çoban toplulukların cesur ve savaşçı karakterini, ve toplumsal sevinç coşkusunu simgeleyen güreş, okçuluk ve at yarışlarından
3. oluşan bütüncül yapı Naadam'ı geniş halk kitlelerini kendine çeken, toplumsal birlik ve dayanışmayı pekiştiren özgün bir güç haline getirmiş. Aynı zamanda onu Asya kıtasının ilk "Olimpiyatları" olarak nitelendirilebilir bir konuma taşımıştır.
4. Bu üstünlüğün Hun İmparatorluğu döneminden itibaren devlet iktidarını pekiştirme, yönetim alanını genişletme ve meşruiyet sağlama amacıyla bir devlet aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu uygulamanın daha sonraki dönemlerde Moğol coğrafyasında kurulan ardışık devlet yapılanmalarında da süreklilik kazanarak miras yoluyla aktarıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Altan-Ochir. “Moğol Güreşinin Köken ve Gelişimini Deneme.” *İç Moğolistan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, 1984,

Altan-Ochir. “Moğolların Bayram ve Şenlikleri Hakkında.” *İç Moğolistan Öğretmen Yüksekokulu Akademik Yazıları*, Cilt 2, 1982.

B. Jargalan. *Göçebeler: Arkeoloji, Toplum, Ekonomi*. Ulan Batur, 2022.

Gerhard Doerfer. *Neopersçede Türk ve Moğol Unsurlar, Cilt III*. Wiesbaden, 1967.

G. Sükhbaatar. *Moğol Nirun Devleti (yaklaşık 330–555)*. Ulan Batur, 1992.

G. Sükhbaatar. *Moğol Tarihi Örnekleri, Cilt 1*. Ulan Batur, 1992.

Guillaume de Rubrouck. *Moğol İmparatorluğu’na Yolculuk (1253–1255)*. Ulan Batur, 2000.

Hun Tarihi (Sima Qian, *Shiji*, Bölüm 110). Ulan Batur, 2014.

I. Erdemt. *Üzemchin Güreşi*. Ulanhad, 2012.

J. Bayasakh. *Büyük Moğol Devleti Tarihi ile İlgili İki Çin Kaynağı*. Ulan Batur, 2005.

Kh. Mönkhbayar. *Moğolistan Ulusal Büyük Bayramı Tarih Araştırması (1911–2018)*. Tarih Doktorası (Ph.D.) Tezi. Danışman: J. Boldbaatar; Eleştirmenler: Z. Lonjid, G. Tserenkhand. Ulan Batur, 2019.

Luvsandanzan. *Eski Hükümdarların Kurduğu Devlet Yönetimi Metninin Özetlenmiş Hali: Altın Levha*. Ulan Batur, 2006.

Perlee, K. *Moğol toplumunun bazı eski terimleri.* Moğol Bilimler Akademisi. Ulanbatur 1956.

S. Bat-Erdene. “Del Dağı Kaya Resimlerinin Yeniden İncelenmesi.” *Moğolistan Arkeolojisi*, 2024. Ulan Batur, 2024.

Wang Gu. *Han Hanedanı Yazıtları: Hun Tarihi*. Ulan Batur, 2016.

A.G. Yurchenko. *Moğol İmparatorluğu’nda Soylular: Şenlik ve Cezalandırma*. Ulan Batur, 2016.

TÜRKİSTAN HANLIKLARINDA BAYRAMLAR VE HALK ŞENLİKLERİNDE SPOR OYUNLARININ SOSYO-KÜLTÜREL İŞLEVİ

Sherzodhon MAHMUDOV*

Özet

Bu çalışma, 16-19. yüzyıllar arasında Türkistan hanlıklarında kutlanan bayramlar ve halk şenliklerinde düzenlenen spor oyunlarının kültürel, toplumsal ve eğitsel işlevlerini incelemektedir. Spor oyunları, Türkistan halklarının dünya görüşü, düşünce sistemi, yaşam biçimi, ekonomik faaliyetleri ve dini inanışlarıyla yakından ilişkili olan önemli bir kültürel miras unsurudur. Bu oyunlar, yalnızca fiziksel beceriyi değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, ahlaki değerleri ve millî kimliği yansıtan sembolik bir nitelik taşımaktadır.

Hanlıklar döneminde toplumun farklı tabakalarına mensup bireyler – özellikle şehzadeler ve askerî zümreler – çocukluklarından itibaren ok atma, at binme, çevgân oynama, güreş yapma ve satranç gibi spor ve zihinsel oyunlarda eğitilmişlerdir. Nevruz, Ramazan ve Kurban bayramları, düğünler ve halk şenlikleri sırasında düzenlenen bu oyunlar, hem toplumsal birlik ve coşkunun bir göstergesi olmuş hem de bireylerin cesaret, çeviklik, dürüstlük, misafirperverlik ve rakibe saygı gibi değerlerle yoğrulmasına katkı sağlamıştır.

Kaynaklarda – özellikle Zahirüddin Muhammed Babur'un *Baburnâme'si*, Hâfız Tâniş Buhârî'nin *Abdullanâme'si* ve Hudâyârhanzâde'nin *Encümü't-Tevârîh* gibi eserlerde – ulak-kökbörü, çevgân, güreş, satranç, nişan alma, kız kovalamaca ve aşık oyunu gibi sporların bayram ve halk eğlencelerinde önemli yer tuttuğu belirtilmektedir. Elde edilen bulgular, Türkistan'daki spor oyunlarının yalnızca eğlence değil, aynı zamanda halkın kültürel kimliğini pekiştiren, toplumsal bütünleşmeyi güçlendiren ve ahlaki değerleri yaşatan bir gelenek olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Hanlıklar, Spor oyunları, Bayramlar, Halk şenlikleri, Kültürel kimlik, Toplumsal dayanışma.

* Doç. Dr., Özbekistan Bilimler Akademisi, Tarih Enstitüsü, e-mail: mahmudovsh@gmail.com

Giriş

Dünya tarihinde spor oyunlarının müsabakalar şeklinde düzenlenmesi oldukça eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Zamanla sporun öneminin giderek artması sonucunda bu müsabakalar, dünya ölçeğinde gerçekleştirilen uluslararası etkinlikler düzeyine yükselmiştir. Günümüzde küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, spora duyulan ihtiyaç ve sporla kurulan ilişkinin bir başka önemli boyutu da ortaya çıkmıştır. XX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde insanlar sağlık ve sağlıklı yaşam tarzına özel bir önem vermeye başlamış, bu süreçte spor temel araçlardan biri hâline gelmiştir. Ayrıca son yirmi yıl içerisinde sağlıklı yaşam bilincini artırmak amacıyla sporun teşviki de giderek güçlenmiştir.

2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan "koronavirüs" salgını, sporun insanlık için taşıdığı önemi bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu gelişmenin sonucunda pek çok ülkede spora yönelik yaklaşım yeni bir aşamaya taşınmış; spor tesisleri, alanlar, kulüpler ve yaya yürüyüş yolları oluşturulmuştur. Bununla birlikte spor oyunları, insanlığın kültürel dinlenme ve eğlence işlevini ortadan kaldırmamıştır. Bu durumun, tarihsel süreç boyunca şekillenen kültür ve kimlik unsurlarıyla doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

Spor oyunları, tarih boyunca insanlar için bir dinlenme ve eğlenme aracı olarak şekillenmiş ve gelişmiştir. Günümüzde futbol, güreş ve boks gibi spor dallarının geniş taraftar kitlelerine sahip olması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Geçmişte de bayramlar ve çeşitli etkinlikler kapsamında düzenlenen spor müsabakaları, insanların sosyo-kültürel yaşamında önemli bir yer tutmuş ve eğlence faaliyeti olarak uygulanagelmiştir. Bu olgunun Türkistan hanlıklarındaki durumunu ele almak mümkündür. XVI. yüzyılda Timurlular hanedanlığının siyasi çöküşü sonucunda Turan'da önce Buhara Hanlığı (1501–1920) ve Hive Hanlığı (1511–1920), XVIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Hokand Hanlığı (1709–1876) kurulmuştur. Bu hanlıklar döneminde uygulanan spor oyunları arasında büyük farklılıklar bulunmamaktaydı.

Spor oyunları, dünya halklarının düşünce yapısı, dünya görüşü ve en önemlisi etnik özellikleri ile kültürleriyle doğrudan ilişkilidir. Spor oyunlarının hem yerel hem de genel nitelik taşıması bu açıdan doğaldır. XVI–XIX. yüzyıllar arasında Türkistan hanlıklarında mevcut olan spor oyunları, kadim dönemlerde şekillenmiş; farklı tarihsel süreçlerde atadan evlada aktarılırken gelişmiş olsa da özünde büyük değişikliklere uğramamıştır. Bunun temel nedeni, bu oyunların halkın günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası olmasıdır.

Spor oyunlarının kökeni, Türkistan'da yaşayan nüfusun yaşam tarzı, ekonomik faaliyetleri ve dinî inançlarıyla da yakından bağlantılıdır[1]. Hanlıklarda spor oyunlarına öncelikle hükümdarlar, devlet görevlileri ve tüccarlar olmak üzere toplumun varlıklı kesimleri büyük ilgi göstermiştir. Farklı toplumsal tabakalara mensup bireyler, çocukluklarından itibaren bu oyunlarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenmişlerdir. Özellikle hükümdarlar, çocuklarının iyi bir eğitim alabilmesi için dönemin âlimlerinden birini "atalık" olarak tayin etmişlerdir[2]. Atalıklar, şehzadelerin yalnızca ilmî bakımdan yetişmelerinden değil, aynı zamanda sağlıklı

[1] S. Yuldoshev, Uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonida xalq o'yinlarining tarixiy, ilmiy pedagogik asoslari, Farg'ona, 2020.

[2] J. Sangirov, O'zbek davlatchiligi tarixi: Ashtarxoniylar davri boshqaruv tizimi, Doktorlik dissertatsiyasi. Toshkent, 2023, 70-bet.

ve güçlü bireyler olarak büyümelerinden de sorumlu olmuşlardır[3]. Şehzadelerin küçük yaşlardan itibaren at binme, çevgan oynama, kılıç kullanma ve ok atma gibi faaliyetlerle düzenli olarak ilgilenmeleri sağlanmış ve bu süreç denetlenmiştir. Fiziksel eğitimin yalnızca erkek çocuklarla sınırlı kalmadığı, kız çocuklarının da bu tür faaliyetlere katıldığına dair bilgiler mevcuttur.

Türkistan'da spor oyunları, bayramlar ve halk şenlikleri kapsamında; özellikle Nevruz ve Ramazan Bayramı gibi dini bayramlarda, düğünlerde ve özel gösterilerde müsabakalar şeklinde düzenlenmiştir. Bu etkinlikler, halkın neşesini artıran başlıca unsurlardan biri olarak kitlesel bir nitelik kazanmıştır.

XVI–XIX. yüzyıllarda Türkistan'da kaleme alınan bazı tarihî eserlerde, spor oyunlarının bayramlar ve gösteriler sırasında icra edildiğine dair bilgilere rastlanmaktadır. Her ne kadar bu dönemde yüzü aşkın tarihî eser kaleme alınmış olsa da, bunların tamamında bayramlar ya da spor oyunları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Başlıca kaynaklar arasında Zahiriddin Muhammed Babur'un *Baburnâme* adlı eseri, Hafız Taniş Buharî'nin *Şerefnâme-i Şahî'*si ve Hudayarhan-zade'nin *Encümü't-Tevârîh* adlı eseri yer almakta; ayrıca XVIII–XIX. yüzyıllarda Türkistan'a gelen seyyahların, elçilerin ve askerî görevlilerin hatıralarında da önemli ve ilgi çekici bilgilere rastlanmaktadır. Bayramlarda ulak-köpkari, çevgan, güreş, satranç, hedef vurma, kız kovma ve aşık oyunu gibi spor faaliyetlerinin düzenlendiği kaydedilmektedir. Bu oyunlar arasında en yaygın ve kitlesel biçimde icra edilenler ulak-köpkari ve çevgan olmuştur. Güreş, satranç ve hedef vurma oyunları ise daha çok özel alanlarda, bu sporlarla ilgilenenler ya da askerî çevreler arasında gerçekleştirilmiştir.

Çevgan Oyunu

XVI–XIX. yüzyıllarda yaygın olarak oynanan spor oyunlarından biri çevgan olup, bu oyun doğrudan Türk halklarına özgüdür. Bunun temel nedeni, oyunun ana unsurlarının at, eğri sopa (çevgan değneği) ve toptan oluşmasıdır. Ayrıca çevgan, kökeni en eski dönemlere uzanan spor oyunlarından biridir. Turan coğrafyasında ele geçirilen arkeolojik buluntular, bu oyunun kadim bir geçmişe sahip olduğunu teyit etmektedir. Özellikle VI–VII. yüzyıllara tarihlenen Semerkant'taki Afrasyab duvar resimlerinin kalıntılarında, çevgan oyununda kullanılan eğri sopayı elinde tutan bir figür tasvir edilmiştir. Bunun yanı sıra, antik seramikler üzerinde de eğri sopa betimlemelerine rastlanmaktadır. Bu bulgular, çevgan oyununun Turan'da ortaya çıktığını göstermektedir.

Çevgan, takım halinde oynanan bir oyun olup, at üzerinde topun eğri sopayla takım arkadaşlarına aktarılması ve rakip takımın kalesinden geçirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu oyuna dair yazılı kaynaklarda yer alan bilgilerin yanı sıra, çevganın tasviri minyatürlerde de görülmektedir. Minyatürler aracılığıyla çevgan oyununun oynanış biçimini ayrıntılı şekilde tasavvur etmek mümkündür.

Çevgan oyununa ait araç-gereçler hakkında Mahmud el-Kaşgari'nin *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde önemli bilgiler yer almaktadır. Buna göre, XI. yüzyılda çevganla vurulan topun

[3] Z. Kamalova, Hokand hanlığı'nin son hükümdârı Hüdayar Han ve dönemi (1845-1875) Fergana vadisinde rus işgali, Istanbul: Cağaloğlu yayınevi, 2020, s. 192.

"tobık" olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır[4]. Yine aynı eserde, çevgan oyununun oynandığı alanın sınırlarını belirlemek için çizilen çizginin "tasal" olarak adlandırıldığı belirtilmektedir[5]. Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* adlı eserinde ise bu oyun doğrudan "çevgan" adıyla zikredilmektedir[6]. Eserin elçilik görevine ehil kişilerin niteliklerini ele alan 33. bölümünde, elçilerin bilmesi gereken hususlardan biri olarak çevgan oyunu gösterilmektedir[7]. Nitekim 2635. beyitte *Kutadgu Bilig*'de şu ifadeye yer verilmektedir: "Çevganı bilsin, ok atsın, ayrıca avcılıkta ve kuşçulukta eşsiz olsun"[8]. Bu bilgiler, çevgan oyununun Türk kültürüne özgü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira Yusuf Has Hacib'in, elçiliğe aday gösterilen bir kişinin çevgan bilgisine sahip olmasını özellikle vurgulaması tesadüfi değildir. Çevgan bilen kişi çevik, atik ve hareket kabiliyeti yüksek bir birey olarak tasavvur edilmektedir. Bu durum, Türklerin tarih boyunca at üzerinde son derece mahir olduklarını ve bunun günlük yaşam tarzlarıyla yakından ilişkili bulunduğunu da göstermektedir.

Timurlular döneminde çevgan oyunu özellikle askerler arasında icra edilmiştir. Bu nedenle Zahiriddin Muhammed Babur da genç yaşlarından itibaren bu oyunu iyi derecede öğrenmiştir. Özbek tarihçisi Seyfeddin Celilov, Babur'un henüz 9–10 yaşlarındayken çevgan oyununa ilgi duyduğunu eserinde belirtmektedir[9]. Zahiriddin Muhammed Babur, Hindistan'da kendi devletini kurduktan sonra burada çevgan müsabakalarını düzenli olarak tertip etmiş, böylece bu spor oyununun Hindistan'da da yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Çevganın dünya çapında bir spor dalına dönüşmesinde etkili olan faktörlere de değinmek gerekir. Günümüzde modern polo sporu, köken itibarıyla Türklerin çevgan oyununa dayanmaktadır. 1850 yılında Hindistan'da görev yapan İngiliz süvari askerleri çevgan oyununa ilgi duymuş, oyunu öğrenerek kendi aralarında ilk müsabakaları düzenlemişlerdir. 1871 yılında Büyük Britanya'da ilk çevgan (polo) müsabakası gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte çevgan önce Avrupa'ya, ardından Amerika'ya yayılmıştır. Polo, 1900, 1904, 1920, 1924 ve 1936 Olimpiyat Oyunları programında da yer almıştır. Günümüzde çevgan oyunu birçok ülkede "polo" adıyla bilinmektedir. Polo sahasının ölçüleri 274×182 metre olup, ahşaptan yapılan topun çapı 8 cm, ağırlığı ise 120–135 gramdır. Her iki taraftaki kalelerin genişliği 8 metredir ve oyun süresi toplam 56 dakikadır. Sekiz devreden oluşan bu oyunda her devre 7 dakika sürmektedir. Karşılaşan iki takımda dörder atlı oyuncu, uç kısmı eğri sopalar (kroseler) yardımıyla topu rakip kaleye sokmaya çalışır. Oyunculara maç sırasında atlarını değiştirme hakkı tanınmaktadır. Günümüzde çevgan (polo) Fransa, Arjantin, ABD, Meksika, Büyük Britanya ve İtalya gibi ülkelerde de gelişmiş durumdadır.

Türkistan hanlıkları arasında özellikle Buhara Hanlığı'nda çevgan oyunu düzenli olarak icra edilmiştir. Şeybaniler (1500–1601) ve Aştarhaniler (1601–1756) dönemlerine dair Hafız Taniş Buharî'nin *Şerefnâme-i Şahî* adlı eserinde bu oyuna ilişkin bilgiler yer almaktadır[10]. Çevgan, askerler arasında sürekli olarak düzenlenmiş olup, bunun temel nedeni oyunun askerî talim niteliği taşımasıdır. Hokand Hanlığı'nda da çevgan başlıca spor oyunlarından biri olmuştur.

---

[4] Mahmud Qoshg'ariy, Devoni lug'ati-t-turk, 1-tom, Toshkent, 1963, s. 360.

[5] Mahmud Qoshg'ariy, Devoni lug'ati-t-turk, s. 360.

[6] .۱۹۸۴ .يوسوپ خاس ها جپ .قوتادغو بلک .مله تلر نه شرييتی/ Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilik. Millatlar nashriyoti.1984.

[7] Yusuf Xos Hojib, Qutadg'u bilik, s. 561.

[8] Yusuf Xos Hojib, Qutadg'u bilik, s. 561.

[9] S. Jalilov, Shahzoda Bobur. Toshkent, 2013, 112-bet.

[10] Hofiz Tanish Buxoriy, Abdullanoma. Ikkinchi kitob, Toshkent, 2000, 55-bet.

Bu hususta Hudayarhan-zade'nin *Encüme't-Tevârih* adlı eserinde oldukça dikkat çekici bilgiler bulunmaktadır[11]. Hokand Hanlığı'nın 1799–1811 yılları arasındaki hükümdarı Alim Han, Nevruz Bayramı'nın kutlanması amacıyla bir ferman yayımlamış; bu fermanda bayramın şehrin dışında düzenlenmesi emredilmiştir. *Encüme't-Tevârih*'te belirtildiğine göre, Nevruz kutlamalarının yapıldığı alanın bir bölümünde başkentin askerî birliklerine yer ayrılmıştır[12]. Askerler burada top ve tüfek atışı yapmakta, çevgan oynamakta ve askerî talimler gerçekleştirmekteydi[13]. Eserde bayramın bir ay boyunca sürdüğü de kaydedilmektedir[14]. Nevruz sırasında askerlerin bu faaliyetlerinin halkın seyri için düzenlenmiş olması doğaldır.

Çevgan oyununa Turan'da ve genel olarak Türk dünyasında gösterilen ilginin başlıca nedeni, bu oyunun at kültürüyle yakından ilişkili olmasıdır. Bu sebeple çevgan daha çok erkekler arasında oynanmıştır. İkinci olarak, bu oyun askerler arasında fiziksel bir eğitim aracı olarak uygulanmıştır. Bir yönüyle spor faaliyeti olan çevgan, diğer yönüyle askerlerin askerî hazırlık düzeyini artırmaya yönelik bir uygulama niteliği taşımaktadır. Bayramlarda çevgana özel önem verilmesi ise halkın kültürel dinlenmesini ve eğlencesini sağlamaya yönelikti. Bu nedenle çevgan oyunu, XVI–XIX. yüzyıllarda bayramlar ve halk şenliklerinde yaygın olarak icra edilen bir spor faaliyeti hâline gelmiş ve halkın kültürel değerlerinden biri olmuştur. Ancak Sovyet devletinin Türkistan'da millî kültür ve değerlere karşı yürüttüğü politikalar sonucunda çevgan oyunu neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.

Ulak–Köpkari Oyunu

At aracılığıyla oynanan spor oyunlarından biri de ulak–köpkaridir. Günümüzde bu oyun iki kelimenin birleşimiyle "ulak-köpkari" olarak adlandırılmaktadır. Ancak aslında bölgelere göre ulak, köpkari ya da kökbörü isimleriyle bilinmektedir. Fergana bölgesinde bu oyun "ulak" olarak adlandırılırken, Özbekistan'ın güney vilayetlerinde "köpkari" adı yaygındır.

Ulak oyunu tarih boyunca düğünlerde ve bayramlarda düzenlenmiştir. Bu oyun, yerel (lokal) karaktere sahip olmasıyla öne çıkmaktadır. Türkistan'da bu oyunun düzenlenmesinde öncelikle ulak olarak kullanılacak hayvanın seçimi büyük önem taşımıştır. Ulak için genellikle canlı ağırlığı yaklaşık 80–100 kilogram olan bir dana ya da 40–50 kilogramlık bir keçi tercih edilmiştir[15]. Dana veya keçi kesildikten sonra içi temizlenmiş, ardından sağlam iplerle tekrar dikilmiştir[16]. Bu şekilde hazırlanan dana ya da keçi "ulak" olarak adlandırılmıştır.

Ulak oyununa 100–200**,** hatta 500–600'e kadar binici (atlı binici) katılabilmiştir. Meydana atılan ulağın, biniciler tarafından attan inmeden yerden kaldırılarak belirlenmiş hedef noktaya götürülüp bırakılması, ulak-köpkari oyununun temel kuralı olarak kabul edilmektedir. Bu oyunda çok sayıda atın arasından ulağı alıp çıkarmak kahramanlık, fiziksel güç (pehlivanlık) ve çeviklik gerektirmektedir.

[11] Xudoyorxonzoda, Anjum at-tavorix, Toshkent, 2014.
[12] Xudoyorxonzoda, Anjum at-tavorix, 180-bet.
[13] Xudoyorxonzoda, Anjum at-tavorix, 180-bet.
[14] Xudoyorxonzoda, Anjum at-tavorix, 180-bet.
[15] S. Yuldoshev, Uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonida xalq o'yinlarining tarixiy, ilmiy pedagogik asoslari, s. 86.
[16] S. Yuldoshev, Uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonida xalq o'yinlarining tarixiy, ilmiy pedagogik asoslari, s. 86.

Ulak oyununu düzenleyen kişi tarafından kazananlar için ödüller konulmuştur. Ödüllerin türü, sayısı ve maddi değeri, oyunu düzenleyen kişinin toplumsal statüsüne bağlı olmuştur. Hokand Hanı Hudayar Han'ın oğlu Ormanbek'in sünnet düğünü münasebetiyle Mart 1871'de bir ulak oyunu düzenlenmiştir. Bu müsabakanın Hudayar Han'ın kardeşi Sultan Muradbek tarafından organize edildiği ve 40 ödül konulduğu, dönemin Rus basınında yer almıştır[17].

Birinci ödül olarak; biri altın**,** biri gümüş**,** diğeri sade takımlı olmak üzere üç at, ayrıca eyer-koşum takımı olmadan bir at, iki deve, gümüş yambu, bir Kırgız çadırı, bir Arap halısı, iki Kıpçak halısı ve 13 çeşit ev eşyası belirlenmiştir[18]. İkinci, üçüncü ve dördüncü ödüller de benzer şekilde oldukça zengin içerikli olmuştur. Beşinciden otuzuncuya kadar olan ödüller altı çeşit hediyeden oluşmuştur. 31–40. ödüller ise aynı olup yarım ipek bir kaftan, sade bir kaftan, alaca bir kaftan, bir koyun ve bir keçiden ibaret olmuştur[19]. Hokand'da düzenlenen bu ulak-köpkari müsabakası için ayrılan ödüller, kendi dönemi açısından son derece büyük ve dikkat çekici kabul edilmiştir.

1866–1868 yılları arasında Türkistan'a seyahat eden Amerikalı diplomat Eugene Schuyler, "*Türkistan: Rus Türkistanı, Hokand, Buhara ve Gulca Seyahat Notları"* adlı hatıratında Taşkent'teki köpkari hakkında ilginç bilgiler aktarmıştır. Taşkent'te bulunduğu sırada katıldığı şenliğin 3–4 gün sürdüğünü belirten Schuyler, "Köpkari gününden başka hiçbir yerde bu kadar büyük bir kalabalık görmedim" ifadelerini kullanmıştır[20]. Bu durum, Türkistan'da ulak-köpkari oyununun ne derece yaygın ve halk tarafından ilgiyle takip edilen bir spor faaliyeti olduğunu göstermektedir. Oyunu izlemek ve katılmak için çok sayıda insanın bir araya gelmesi, spor oyunlarının yerel karakterini de ortaya koymaktadır.

Günümüzde köpkari, Orta Asya'da yaygın olarak icra edilen bir spor dalıdır. Özbekistan'ın yanı sıra Kırgızistan ve Kazakistan'da da bu spor dalına ait federasyonlar kurulmuştur. "Kök Börü" Uluslararası Federasyonu'nun kurulması, ulak oyununun yaygınlaştırılması açısından en önemli gelişmelerden biri olarak değerlendirilmektedir[21]. Uluslararası müsabakalar için net ve standart kurallar belirlenmiştir. Bu kurallar arasında ulağın atıldığı yerden alınıp belirlenen hedefe götürülmesi, herhangi bir kişinin yardımı olmadan yerden kaldırılması ve atların arasından çıkarılması gibi temel esaslar yer almaktadır.

Güreş

Bayramlarda düzenlenen spor müsabakalarından biri de güreştir. Türkistan'da yaygın olarak icra edilen güreş türü kemer güreşi (bel bağlamalı güreş) olarak bilinmektedir. Genel olarak kaynaklarda güreşe katılan sporcular "pehlivan" olarak adlandırılmıştır. Ramazan ve Kurban bayramlarına Türkistan'da halk büyük bir hazırlıkla yaklaşmıştır.

1830 yılında Hokand Hanlığı'na gelen Rus elçisi Nikolay Potanin**,** Taşkent'teki bayram kutlamalarını gözlemlemiştir. Hatıralarında, şehrin çevresindeki tepelerde çadırların kurulduğunu, çok sayıda insanın seyir için toplandığını ve bir hafta boyunca müzikli

[17] Sh. Ibragimov, Pyat dney v Kokande // Turkestanskie vedomosti, 1871, № 95.
[18] Sh. Ibragimov, Pyat dney v Kokande // Turkestanskie vedomosti, 1871, № 95.
[19] H. Bobobekov, Qo‘qon tarixi, Toshkent, 1996, 189-bet.
[20] Yujin Skayler, Turkiston, Toshkent, 2019, 105-bet.
[21] S. Yuldoshev, Farg‘ona vodiysi aholisining xalq o‘yinlari, Doktora tezi, Tashkent, 2019, s. 133.

eğlencelerin yanı sıra at yarışları ve güreş müsabakalarının düzenlendiğini kaydetmektedir[22]. Taşkent örneğinde gözlemlenen bu halk oyunları, Türkistan'ın diğer şehirleri için de karakteristik olup, buna dair veriler mevcut kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır[23].

Ayrıca gösteriler sırasında pehlivanlar, ağır taşları kaldırma ve bunları çeviklikle elde oynatma gibi güç ve maharet gerektiren hareketleri de sergilemişlerdir. Pehlivanların taş kaldırma gösterileri daha çok darvazlık oyunları kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu tür faaliyetler, halk için düzenlenen gösteri sanatlarının önemli bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Kitlelere yönelik spor oyunları, Türkistan'daki etno-sosyal ve etno-kültürel süreçlerin gelişiminde, özellikle Türk halklarının birliğinin ve dayanışmasının sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Türkistan'da yaygınlaşmış ve gelenekselleşmiş spor oyunları için belirli ve yerleşik kurallar ile normlar oluşturulmuştur. Bu oyunlar çeviklik, uyanıklık, ustalık, dürüstlük, rakibe saygı, misafirperverlik, hoşgörü ve insani yaklaşım gibi temel ilkeler çerçevesinde icra edilmiştir. Söz konusu ilkeler, Türk halklarının kadim etnik özelliklerinin dinî inançlarla iç içe geliştiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ayrıca bayramlar, şenlikler ve düğünler sırasında spor oyunlarının düzenlenmesi, yalnızca halkın kültürel dinlenmesi ve eğlenmesi açısından değil, aynı zamanda değerler ekseninde güçlü bir eğitici işlev taşıyan geleneksel bir uygulama olarak da önem arz etmektedir.

[22] N. I. Potanin, Zapiski o Kokanskom xanstve xorunjego Potanina // Voennыy jurnal, 1831, № 3-4, s. 287.
[23] G. Agzamova, O‘zbekiston shaharlari XVI – XIX asrning o‘rtalarida, Toshkent, 2017, 215-bet.

KAYNAKÇA

Agzamova, G., (2017), *O‘zbekiston shaharlari XVI – XIX asrinng o‘rtalarida*, Toshkent.

Bobobekov, H., (1996), *Qo‘qon tarixi*, Toshkent.

Hofiz Tanish Buxoriy, (2000), *Abdullanoma*, Ikkinchi kitob, Toshkent.

Ibragimov, Sh., *Pyat dney v Kokande* // Turkestanskie vedomosti, 1871, № 95.

Jalilov, S., (2013), *Shahzoda Bobur*, Toshkent.

Kamalova, Z. (2020), *Hokand hanlığı’nin son hükümdârı Hüdayar Han ve dönemi (1845-1875) Fergana vadisinde rus işgali*, Istanbul: Cağaloğlu yayınevi.

Mahmud Qoshg‘ariy, (1963), *Devoni lug‘ati-t-turk*, 1-tom, Toshkent.

Potanin, N. I., *Zapiski o Kokanskom xanstve xorunjego Potanina* // Voennыy jurnal, 1831, № 3-4.

Sangirov, J. (2023), *O‘zbek davlatchiligi tarixi: Ashtarxoniylar davri boshqaruv tizimi*, Doktorlik dissertatsiyasi, Toshkent.

Xudoyorxonzoda, (2014) *Anjum at-tavorix*, Toshkent.

Yuldoshev, S. (2020), *Uzluksiz ta’lim-tarbiya jarayonida xalq o‘yinlarining tarixiy, ilmiy pedagogik asoslari*, Farg‘ona.

Yuldoshev, S. (2019), *Farg‘ona vodiysi aholisining xalq o‘yinlari.* Doktora tezi, Tashkent.

Yujin Skayler, (2019), *Turkiston*, Toshkent.

يوسوپ خاس ها جپ .قوتادغو بلک. مللە تلر نە شرييياتى. ۱۹۸۴/ Yusuf Xos Hojib. (1984) *Qutadg‘u bilik.* Millatlar nashriyoti.

ÇARLIK RUSYASI DÖNEMİ TÜRKİSTAN'DA GELENEKSEL HALK VE ÇAĞDAŞ SPOR OYUNLARI

Tolkin AHMEDOV*

Özet

Bu makale, Türkistan'ın Rus İmparatorluğu'na bağımlı olduğu yıllarda geleneksel halk oyunlarının - güreş, ok, taş kaldırma, mızrak atma, kokböri (köpkari), poyga vb. - durumunu ve Türkistanlıların bunları ne ölçüde koruyup gelecek nesillere aktarmaya çalıştıklarını ele almaktadır. Bu halk oyunları çoğunlukla şehir ve köylerdeki pazar meydanlarında oynanır ve köpkari oyunları için özel alanlar oluşturulurdu. Aslında, bu tür oyunların düzenlenme biçimleri ve kavramları neredeyse hiç değişmemiştir. Halk bayramları, düğünler ve özel günler vesilesiyle düzenlenen oyunlara nüfusun neredeyse tüm kesimleri katılırdı.

20. yüzyılın başlarında, Türkistan şehir ve köylerinde "şeytan oyunu", daha sonra "vahşi oyun" olarak adlandırılan oyunlar ortaya çıktı. Futbolun geleceğin önemli bir sporu olduğunu fark eden Fergana aydınları, ulusal bir Özbek futbol takımı kurmak için çabaladılar. 1912'de Hokand şehrinde "Muskomanda" ("Müslüman Takımı") kuruldu.

Konunun en önemli noktalarından biri, hem Rus İmparatorluğu'na bağımlılık yıllarında hem de Sovyet diktatörlüğü yıllarında, geleneksel halk oyunlarının ve genel olarak sporların, mevcut otoritelere ve insan özgürlüğüne karşı bir direniş ifadesi olarak görülmesidir. Bu, bir yandan bu geleneksel halk oyunlarının tarihini incelemenin teorik ve pratik önemini gösterirken, diğer yandan sömürge ve Sovyet otoritelerinin bu yönde izlediği politikaların özünü ortaya koyması açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: halk oyunları, güreş, kokböri (köpkari), şeytan oyunu, muskomanda

* Doç. Dr., Özbekistan Devlet Dünya Dilleri Üniversitesi, Uluslararası Gazetecilik Fakültesi, Soysal Bilimler Bölümü; Oriyat Mahallesi 70/20, Taşkent, Özbekistan; e-mail: tulqinolimjon@gmail.com; ORCID: 0009-0007-0363-4913.

Türkistan'da Halk Oyunları

Turan ve Türkistan'da geleneksel halk ve spor oyunlarının oluşumu binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Antik Yunan yazarlarından Arrian (MS 2. yüzyıl), Baktriyalıları oldukça zeki ve savaşçı bir halk olarak tanımlarken, ünlü Arap seyyah İbn Battuta, Transoksanya sakinlerini "görüşlerinde kendine özgü bir vakar bulunan, asil bir yapıya sahip bir halk" olarak tanımlamıştır. 19. yüzyılın başlarında Hive Hanlığı'nda bulunan N. Muravyov, Hive halkı hakkında şunları kaydetmiştir: "Zeki, konuşması hoş ve keskin zekalı, kararlı, sade adetlere sahip, yalan ve hileden nefret eden, cesur ve yiğit, askeri çalışmadan yorulmayan bir halk"[1]. (Tursunov, 2015. S.6).

Türkistan'da geleneksel halk oyunları arasında güreş, köpkari, at yarışı, halat çekme, canbaz oyunu, at-eşek, taş kaldırma, koç, horoz ve bıldırcın dövüşü vb. yer alır. Kaşgarlı Mahmud 150 civarında oyun çeşidinden bahsetmiş, bunlardan 20 kadarı hakkında detaylı bilgi vermiştir. Mahmud Kaşgari bu oyunlara "bax" adını vermiş ve "baghdadiy", "chalish", "eng sikish" ve "yin kiriris" gibi güreş türlerini denemiştir. Bu oyunların Timurlular döneminde bile popüler olduğuna dair bilgiler mevcuttur[2]. (Abdurahmonov, 2009. S.23). Halk oyunları daha çok şehir ve köylerde pazar meydanlarında (çarşılar) oynanırken, köpkari oyunları ise özel alanlarda oynanırdı. Türkistan'daki halk oyunlarının çoğu seyirci oyunu niteliğindeydi ve onlara tamaşa (tomosha) denirdi. Bunun başlıca nedeni Türkistan halklarının büyük çoğunluğunun yerleşik bir hayat tarzına sahip olmasıdır. Halk şenlikleri, düğünler ve özel günlerde düzenlenen oyunlara toplumun hemen hemen her kesimi katılırdı (Mardonova, 2022. S.56). Genel olarak, Türkistan'da halk oyunları ve gösterilerinin hem öznesi hem de nesnesi halktı. Halk, bu oyunların hem düzenleyicisi hem de katılımcısıydı; dinlenme, zevk ve eğlencenin alıcısıydı[3]. (Nishonova, 2013. S.136).

[1] S. Tursunov, T. Pardayev, O. Begimqulov, O'zbek milliy kurashi tarixi va an'analari. – Termiz "SURXON NASHR", 2015. s. 6.

[2] I. Abdurahmonov, O'zbek xalq o'yinlari va tomosha madaniyati, Toshkent. San'at. 2009, s. 23.

[3] O. Nishonova, O'zbek etnomadaniyatining estetik mohiyati, Toshkent, "Fan", 2013, s. 136.

Halk Oyunları ve İslam

Türkistan'da halk oyunları, İslam dininin emirleri ve ahlaki kuralları çerçevesinde düzenlenmektedir. Din adamları bu tür oyunları 3 şartla kabul etmişlerdir: 1. Oyunları kumar haline getirmemek; 2. İbadetleri ve diğer dini törenleri aksatmamak; ve 3. Oyunların Türkistanların kültürüyle ilgili olması[4](Mardonova, 2022. S.67).

[4] G. Mardonova, O'zbek milliy o'yinlari, Toshkent, Bookmany print, 2022, s. 67.

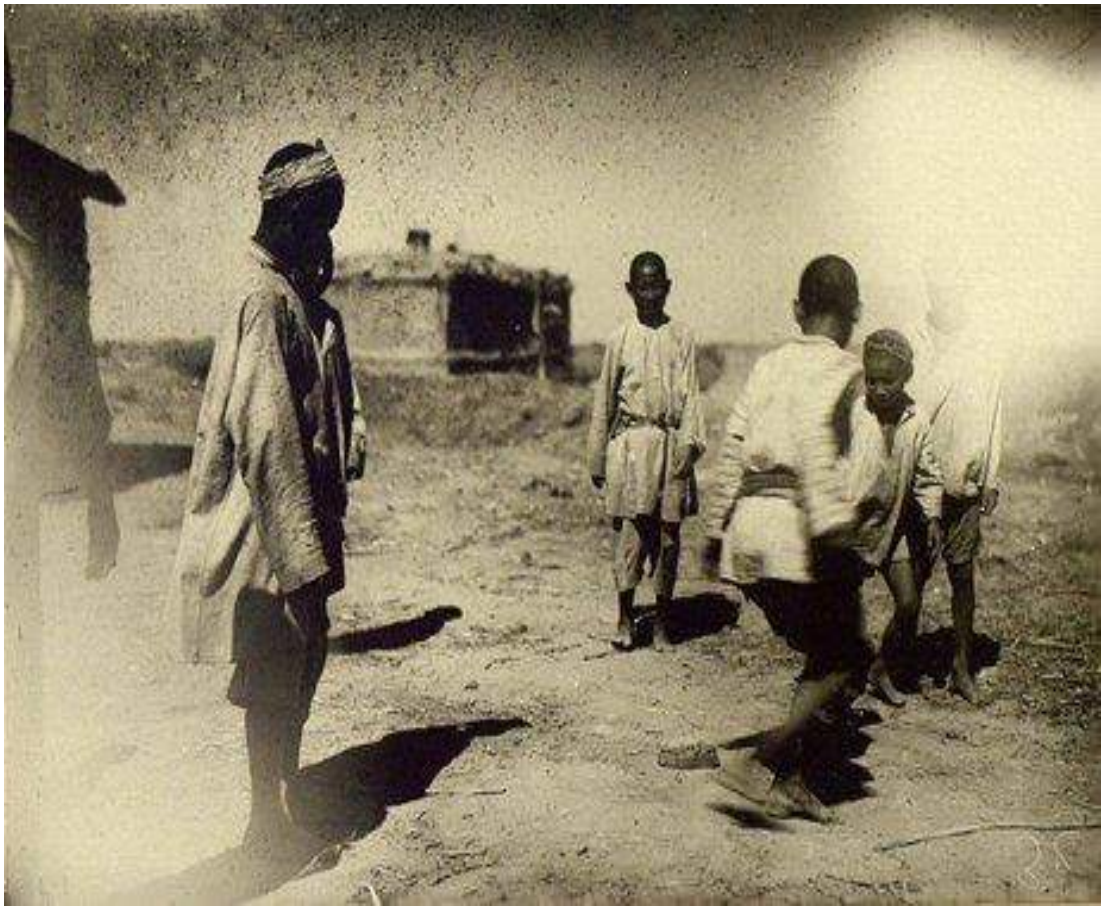

Koç, Kaya ve Bıldırcın Dövüşü

Koç dövüşü, Türkistan'daki, özellikle Hive Hanlığı'ndaki Özbekler arasında popüler bir halk oyunuydu. Buradaki ana koç cinsi büyük kuyruklu koçlardı. Ancak, koç dövüşü, Şeriat kanununa uymayan bir spor olarak yasaklandığı için 19. yüzyılın ortalarında yok olma noktasına gelmişti[5].

Türkistan'da horoz dövüşü yaygındır ve çoğunlukla orta sınıf halk arasında yaygındı. Bıldırcın dövüşleri daha çok şehir ve kasabalardaki çay evlerinde düzenlenirdi. Horozlar ve bıldırcınlar bu amaç için özel olarak yetiştiriliyordu. Bu oyunlar kumar niteliğindeydi ve çoğu durumda çiftçiler ve tüccarlar tüm sermayelerini bu oyuna yatırırlardı. Rus işgalinden sonra bu oyunlar din adamları tarafından İslam'a uygun olmayan oyunlar olarak yasaklanmaya başlandı. Sonuçta bu oyunlar çoğunlukla merkezden uzaktaki vaha ve vadi köylerinde korunmuştur[6].

[5] Nishonova, a.g.e., s. 132.
[6] Abdurahmonov, a.g.e., s. 75.

Satranç

Satranç, Türkistan'da genç yaşlı herkesin en çok ilgi gösterdiği oyunlardan biri idi. Satranç, Büyük Timur'un da en sevdiği oyunlardan biriydi ve efsaneye göre, en küçük oğlu Şahruh'un isminin kökeni de satranç oyunuyla bağlantılıydı. Türkmenlerin en sevdiği oyunlardan biri de satrançtı, hatta seyahatlere bile satranç takımlarını yanlarında götürürlerdi. Din adamları (Buhara'da) buna kumar oynanmaması ve ibadete karışmaması şartıyla izin vermişlerdi.

At Yarışı, Köpkari ve Çavgan

At yarışı, köpkarı ve çavgan Türk halklarının kadim ve geleneksel sporlarından olup, daha sonra Avrupalılar tarafından da benimsenmiştir. At yarışları özellikle bayramlarda (Nevruz, Ramazan ve Kurban Bayramları), düğünlerde ve diğer törenlerde düzenlenmektedir. Türkistan'ı ziyaret eden gezginler, At yarışlarının özellikle Özbekler, Türkmenler ve Kırgızlar arasında yaygın olduğunu belirtiyorlar. Ancak Türkmenler at sporlarında Özbeklerden ve Kırgızlardan (Kazaklardan) daha başarılıydı.

Köpkari – Ulak – Buzkaşi

Özbekistan, Afganistan, Belucistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Doğu Türkistan'da yaygın olarak oynanan eski bir Türk oyunudur;

Bayramlarda (Nevruz) ve düğünlerde (Sünnet) düzenlenirdi;

Buzkaşi (Afganistan ve Tacikistan) Köpkari (Özbekistan), Kökbörü (Kırgızistan), Kökpar (Kazakistan).

Çavgon – Cirit

Türkistan'ın kadim oyunlarından biri olan Çavgon, başlangıçta çobanların tipik bir oyunuydu. Sonraki yüzyıllarda askerler arasında yaygınlaştı.

Babürlüler döneminde Hindistan'da popüler hale geldi;

Çavgon, İngilizler tarafından Hindistan'da benimsendi ve 1871 yılında Çavgon-Polo yarışması düzenlendi;

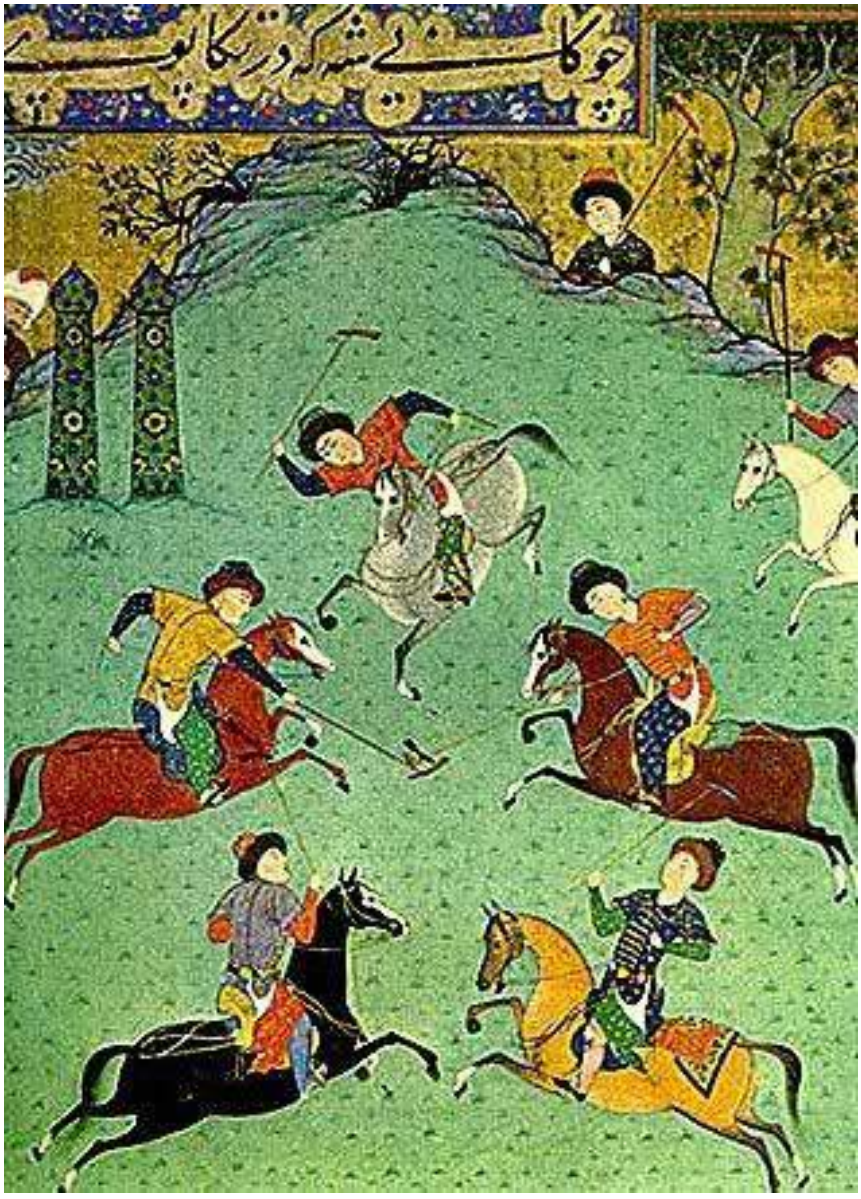

Güreş

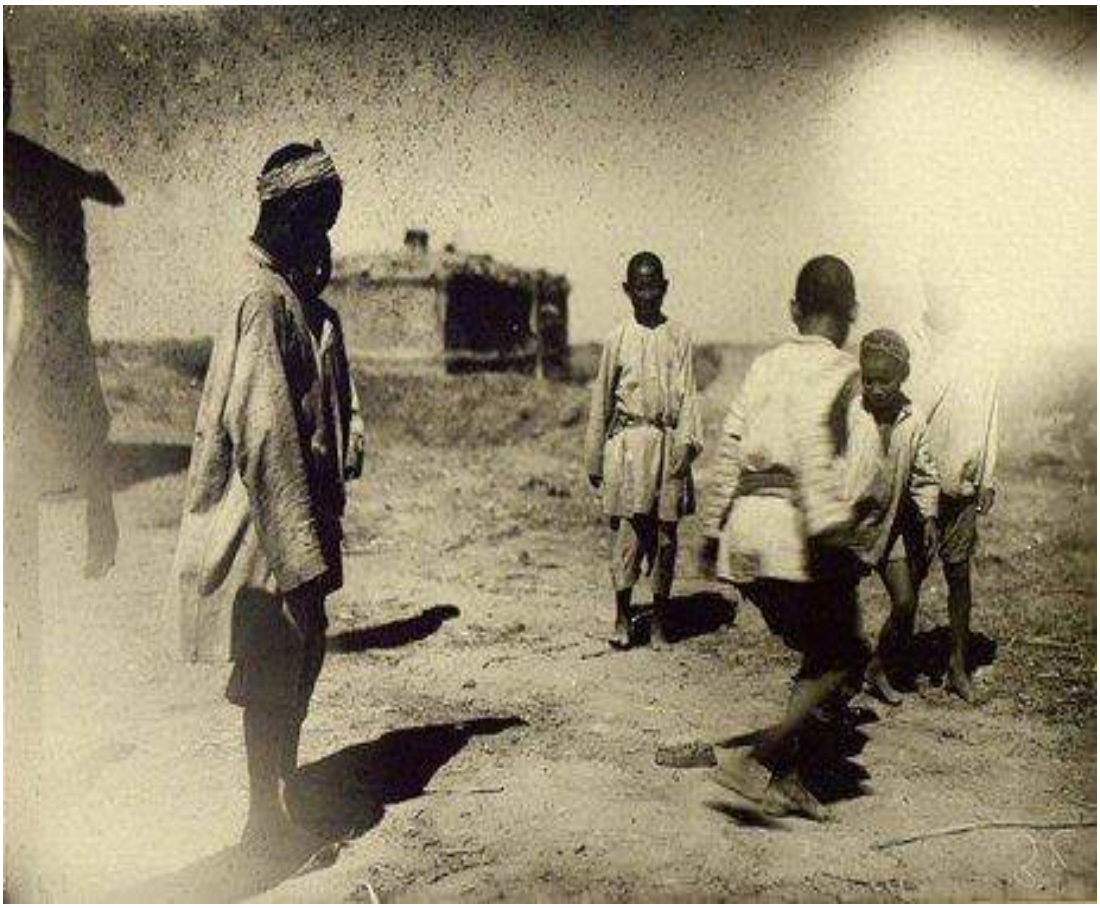

En eski sporlardan biri olarak kabul edilen *kuraş*, Türkiye, Yunanistan, İtalya, Japonya, İran, Afganistan, Rusya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Kazakistan gibi ülkelerde çeşitli şekillerde yaygın olarak uygulanmaktadır. Uzmanlara göre, şu anda 400'den fazla güreş sporu çeşidi bulunmaktadır[7].

Dünyada 5 bin yıllık, Türkistan'da 3,5 bin yıllık bir geçmişi olan güreş, Türk-İslam kültürünün yükseliş döneminde (9.-16. yüzyıllar), özellikle Samaniler, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Harezmşahlar ve Timurlular dönemlerinde yeni bir seviyeye ulaşmıştır. Bununla birlikte Alp Er Tunga, Alp Almiş, Alp Tegin, Alp Arslan gibi Türk isimleri aslında doğrudan güreş oyunuyla ilişkilidir. Öte yandan, Alpler dürüst ve cesur güreşçiler olarak onurlandırılıyordu. Ayrıca, eski Türkistanlılar arasında güreş için "Ali'nin alanı" ifadesi de kullanılıyordu[8].

[7] A. Atoyev, Kurash, Toshkent, O'qituvchi, 1987, s. 89.
[8] Tursunov, a.g.e., s. 6-7.

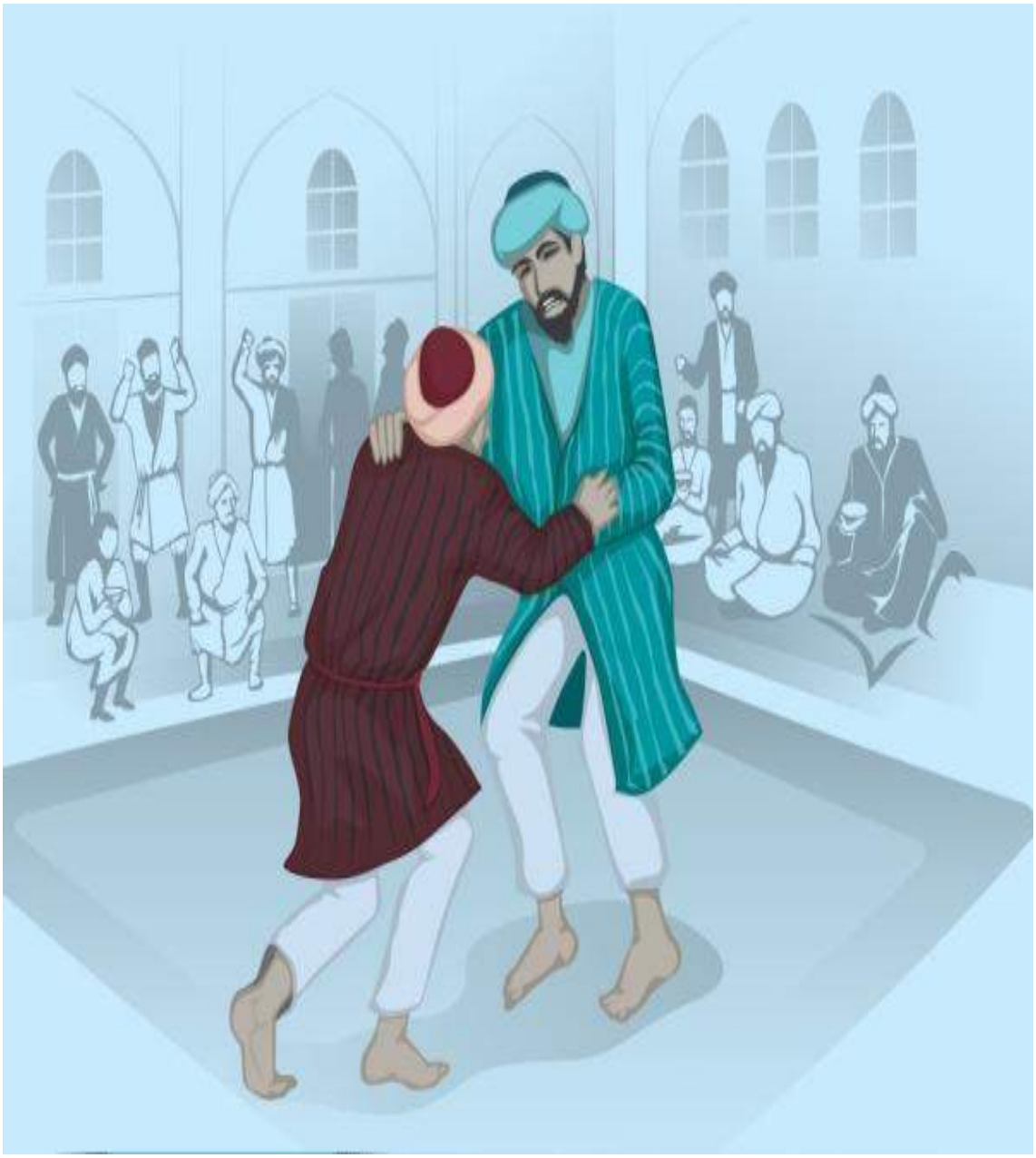

Bu durum, arkeologlar tarafından bulunan maddi kaynaklar ve günümüze ulaşan yazılı kaynaklarla kanıtlanmaktadır. Örneğin, antik Yunan tarihçisi Claudius Aelian'ın bıraktığı bilgilere göre, İskit kızları müstakbel damatlarla dövüştükten sonra evlenirlerdi.[9] Çin'de yazılan "Tan-Şu" el yazmasında, Fergana'da düğünlerin ve bayramların güreş müsabakaları olmadan gerçekleşmediği belirtilmiştir. Türkistan halklarının ünlü destanı "Alpomiş"te ise güreş müsabakasının Barchin'in şartlarına göre düzenlendiği, bunun da güreş sporunun eski Türkistan halklarının yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu kanıtladığı ifade edilmektedir[10].

[9] Tursunov, a.g.e., s. 24.

[10] N. Azizov, Belbog'li Turkiston kurashi, Toshkent, O'qituvchi, 1998, s. 34.

19. yüzyılda Türkistan'da Buhara, Fergana ve Surkhan güreşleri yaygındı. Örneğin, Surkhan Vahası'nda güreşe "olish" (güreş) de deniyordu[11].. Güreş, insanı çevik, güçlü, dayanıklı ve iradeli hale getirmenin yollarından biridir ve eski çağlardan beri Özbek yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası olarak şekillenmiştir. Aynı zamanda, Özbek güreşinin ayırt edici özellikleri popülerliği, hızı, sadeliği ve samimiyetidir. "Mert meydanda belli olur", "Servet için savaşma, şeref için savaş", "Yiğidin gücü milletin gücüdür", "Yiğidi utanç öldürür" gibi Özbek halk atasözlerinin ortaya çıkışı da güreş sporuyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır[12].

Türkistan'ın Rus İmparatorluğu'na bağımlı olduğu yıllarda bile Ramazan Bayramı ve diğer bayramları, düğünleri, şenlikleri güreş oyunu olmadan geçmiyordu[13].

Çağdaş spor oyunları – Futbol

20. yüzyılın başlarında Türkistan'ın şehir ve köylerinde "şeytan oyunları", daha sonraları "vahşi oyunlar" olarak adlandırılan oyunlar ortaya çıktı. Günümüz futboluna çok benzemese de, sahaların ve sokakların tozla kaplanmasıyla düzenlenen bu oyun, giderek daha popüler hale gelmeye başladı. Futbolun büyük bir sporun geleceği olduğunun bilincinde olan Fergana aydınları, Türkistan'da milli bir futbol takımı kurmak için çabalıyorlardı. 1912 yılında Türkistan tarihinde birinci olan Hokand şehrinde "Muzkomanda" ("Müslüman Takımı") kuruldu. Ne yazık ki, "Muskomanda"nın ilk kadrosu hakkında hiçbir bilgi veya belge günümüze ulaşmamıştır. Bununla birlikte, halk arasında efsane ve öykü haline gelmiş oyuncular hakkında birçok anı bulunmaktadır.

[11] Tusunov, a.g.e., s. 6.

[12] T. Mirzayev, B. Samimsoqov, O'zbek xalq maqollari, 1-2-jildlar, Toshkent, 1987-1988, s. 67-82.

[13] Tursunov, a.g.e., s. 31.

Şüphesiz ki, Türkistan'ın ilk futbol takımı olan "Muskomanda", Özbek futbolunun gelişiminde büyük rol oynamıştır. "Muskomanda", Fergana Vadisi'ndeki birçok şehir ve köyde dostluk maçları düzenledi. Bu maçların ardından, bu bölgelerde yeni genç takımlar kuruldu. Elbette, futbolun gelişmesi için saha tek başına yeterli değildi, asıl sorun top ve ayakkabıydı. Bu sorun da takım üyeleri, Ruzimat ve İsmail Niyazov kardeşler tarafından çözüldü. Hokand'ın Çorsu mahallesinde zanaatlarının ustası olan kardeşler, kısa süre sonra top üretmeye başladılar.

Bugüne kadar "Muzkomanda" hakkında doğru bilgiler korunmuştur. Takımın "yıldızları" arasında Hüseyinhan Muhitdinov, Ahuncan, Akbarcan ve Mumincan Boymatov, Rozimat ve İsmail Niyazov, altın madalyalarla Özbek futbol tarihine adlarını yazdırmışlardır. "Muzkomanda", her açıdan Vadinin en güçlü takımı ve diğerlerine örnek teşkil eden bir ekip haline gelmiştir. Taraftarlar, kıyafetlerinden ayakkabılarına ve toplarına kadar her şeyine büyük ilgi göstermektedir. Bu bağlamda, Niyazov kardeşler yine dehalarını sergilemektedirler. Çor-su'daki atölyelerini genişleterek, talebe göre birçok top ve özel ayakkabı (bot) dikmeye başlamışlardır. Kısa süre sonra Hokand top filosu Rusya'ya ulaşmış ve 400 top dikme siparişi almışlardır[14].

1920'ler ve 1930'lardaki "Muskomanda" üyelerinin büyük çoğunluğu Hokand petrol rafinerisinde çalışıyordu. Özellikle, dükkan müdürü Abdulla Soliev, komite sekreteri İsmail Niyozov ve elektrikçi Hoca Pulatov üyeler arasındaydı; geri kalanlar ise sıradan işçilerdi. "Muskomanda" maçlarının seyircileri çoğunlukla Hokand petrol rafinerisi, çay paketleme fabrikası ve "Zinger" şirketinde çalışan işçilerdi. Aynı zamanda, birçok mahallede futbol taraftarlarının sayısı da artıyordu.

Sonuç

Türkistan'da halk oyunları veya geleneksel sporlar toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıydı. Bu oyunlar Türkistanlılar için hem sağlık, hem disiplin, hem azimet, hem ahlaki değerler ve hem takım birliği açısından önemli hale gelmiştir. Ama hem Rus İmparatorluğu döneminde hem de Sovyet yönetimi yıllarında halk oyunları, mevcut otoriteye karşı insan özgürlüğü için bir direnişin ifadesi olarak görülmüştür. O yüzden bu geleneksel halk oyunları sömürge yönetimi ve yerel işbirlikçileri yetkililer tarafından resmi olarak yasaklanmış veya varlıkları reddedilmiş ve unutulmaya mahkûm edilmiştir.

[14] http://kokand1912.uz/uz/

KAYNAKÇA

Tursunov, S., Pardayev, T., Begimqulov O. O'zbek milliy kurashi tarixi va an'analari. – Termiz "SURXON NASHR", 2015.

Mirzayev, T., Samimsoqov, B., O'zbek xalq maqollari. 1-2-jildlar. Toshkent. 1987-1988.

Nishonova, O., O'zbek etnomadaniyatining estetik mohiyati. Toshkent. "Fan", 2013.

Shoniyozov, K. O'zbek xalqining shakllanish jarayoni. Toshkent. Sharq. 2001.

Jabborov, I., O'zbek xalqi etnografiyasi. Toshkent. O'qituvchi. 1994.

Ashirov, A., O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. Toshkent. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi. 2007.

Asqarov, A., O'zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi. Toshkent. "Universitet", 2007.

Tojiboyev, H., Usmonxo'jayev, T., Harakatli o'yinlar. Toshkent. O'qituvchi. 1963.

Usmonxo'jayev, T., Meliyev, H., Milliy harakatli o'yinlar. Toshkent. O'qituvchi. 2000.

Atoyev, A., Kurash. Toshkent. O'qituvchi. 1987.

Tastonov, N.A., Kurash turlari nazariyasi va uslubiyati. Toshkent. Sano-standart. 2017.

Azizov, N., Belbog'li Turkiston kurashi. Toshkent. O'qituvchi. 1998.

Nazirov, B., O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi. Toshkent. Tafakkur avlodi. 2022.

Abdurahmonov, I., O'zbek xalq o'yinlari va tomosha madaniyati. Toshkent. San'at. 2009.

Mardonova, G., O'zbek milliy o'yinlari. Toshkent. Bookmany print. 2022.

ORTA ASYA TÜRK KÜLTÜRÜNÜN OSMANLI İSTANBUL'UNDAKİ İZLERİNE SPOR ÜZERİNDEN BAKIŞ

Kemalettin KUZUCU*

Özet

Savaşçı ve devlet kurucu bir millet olarak bilinen Türkleri diğer milletlerden ayıran bir hususiyet de zengin bir spor kültürüne sahip bulunmasıdır. Geleneksel Müslüman-Türk şehir hayatında sosyalleşme mekânlarının çarşı ve camiden ibaret olduğu, 16. yüzyılda kahvehanelerin açılmasıyla bunlara üçüncüsünün eklendiği yaygın bir kabuldür. Oysa Türkler Anadolu'ya gelmeden asırlar önce, savaşlar ve gündelik diğer uğraşlar dışında kalan vakitlerini çeşitli sporlarla geçirerek hem beden ve zihin sağlığına ne kadar önem verdiklerini göstermişler, hem de özel hayatın dışında, şehrin diğer sakinleriyle müştereken yürüttükleri sosyalleşme etkinlikleri meydana getirmişlerdir. Osmanlı payitahtında sporlar Oğuz töresine bağlı olarak ve dinî düşüncenin mubah gördüğü çerçevede bazen yöneticilerin himayesinde, kimi zaman da sporseverlerin tercih ve teşvikiyle gönüllü olarak yürütülmüştür. Böylelikle bir yandan Oğuz töresi yaşatılmış, diğer yandan şehir hayatına hareketlilik kazandırılmıştır. Aynı zamanda bir savaş eğitimi olarak görülen ata sporları, gündelik sorunlardan uzaklaşmak, eğlenmek, dinlenmek, sağlam bir vücuda sahip olmak ve dayanışma kültürünü güçlendirmek gibi amaçlarla yapılmıştır. Sportif davranışların ve sporlar sırasında kullanılan aletlerin sayısız edebî ve folklorik ürüne konu edilmiş olması, bunların birey ve toplum hayatına ne ölçüde nüfuz ettiği hakkında fikir vermektedir. Şu hâlde geleneksel sporlar Türk kültür ve medeniyetini doğurup yaşatan bir unsur olarak kaşımızda durmaktadır. Bu bildiride okçuluk, güreş, cirit, binicilik, at yarışı, avcılık, lobut atma, matrak, tomak ve benzeri ata sporlarının ortaya çıkışı, kısa geçmişi ve zaman içinde geçirdikleri değişimler açıklandıktan sonra bunların Osmanlı İstanbul'undaki icrası üzerinde durulacak; spor türlerin her birinin felsefesi ve kanunlarıyla arka planı tartışılacaktır. Ayrıca sporların icra edildiği alanlar ve mekânlar tanıtılacak, sporların halk kültüründeki yeri izlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Spor, İstanbul, Okçuluk, Cirit, Avcılık

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, e-mail: kuzucuturk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8644-9970.

Giriş

Türklerin fethinden önce iki medeniyete daha başkentlik eden İstanbul'un sanatsal ve bilimsel birikimi, zengin spor kültürüyle taçlandırılmıştır. Roma devrinin yaygın spor türleri güreş, okçuluk, mızrak atışı, boks, koşu, zıplama, atletik sporlar ve çeşitli top oyunlarıdır. Özel günlerde icra edilen bazı spor yarışlarında dereceye girenler ödüllendirilir, olağanüstü başarı gösterenlerin anıtları dikilirdi. Roma'nın ilk Hıristiyan imparatoru I. Theodosius (379-395) zamanında eski sporlardan bazıları devam ettirilirken, kanlı olaylara sahne olan gladyatör dövüşleri ve -çoğu yazarın spor olduğunu düşündüğü- vahşi hayvan dövüşü gibi oyunlar yasaklanmıştır. Merkezi Atina'da bulunan ve M.Ö. 776'dan beri yapılmakta olan Olimpiyat Oyunları 390'ların başında son kez düzenlenmiş, 395'te Doğu Roma'nın ayrı bir devlet olarak ortaya çıkmasından sonra başkent İstanbul'da bir süre daha yaşatılmıştır. Ancak şekil ve içerik bakımından Hıristiyanlık düşüncesine uygun düzenlemeler yapıldığı için İstanbul olimpiyatları pagan köklerinden epeyce uzaklaşmıştır. Örneğin Zeus'a övgü dizme seanslarının yerini İsa'ya dualaların edildiği seremoniler almıştır.[1] Olimpiyatların gözde oyunlarından araba yarışları, olimpiyatlar lağvından sonra egemen bir spora dönüşerek bedava ekmek dağıtımının ardından halkı en çok mutlu eden ikinci faaliyet olmuştur. Eğlence aracı olmasının yanı sıra, resmî törenlerin bir parçası kabul edildiği için yöneticilerden en aşağı sınıflara kadar herkesin ilgisi çeken ve imparator ve yakınlarının kathisma denilen tribünlerde oturarak seyrettikleri araba yarışları,[2] Hipodrom'un 1204'teki Latin istilasında tahrip edilişine kadar sürmüştür.

Bizans döneminde, komşu Türkler ile Perslerin birtakım oyunları İstanbul'a girmiştir. Türklerin en eski oyunlarından olan *çevgân*, II. Theodosius (408-450) zamanında buraya *polo* adıyla girmiş, sonradan *tzykanion* şeklinde söylenmiştir. Dönemin diğer sporları güreş, okçuluk ve cirit olarak sıralanabilir. Gladyatör dövüşlerinden biraz daha hafif olan *tornemen* ve *dzustra* da belli bir kitle arasında popülerdi. Biraz Türk ciridini, biraz da Batılıların şövalye karşılaşmalarını andıran tornemen, iki grup arasında yapılır ve rakipler mızraklar yardımıyla dövüşürlerdi. Dzustra ise teke tek yapılan bir dövüş sporuydu.[3]

İstanbul'un Türk dönemine gelince, birçoğu Selçuklularda da görülen sporlar, Osmanlı döneminde İslami düşüncenin mubah gördüğü çerçevede yürütülmüştür. Devlet teşkilatında ve toplumsal yaşamda olduğu gibi, geleneksel sporların icrasında da Oğuz töresinin izlerine rastlanır. Savaş eğitimi olarak kabul edilen ata sporları, bilimin ve çağlara özgü yeniliklerin ışığında geliştirilerek, özellikle barış zamanlarının eğlence etkinlikleri kapsamına sokulmuş, siyasi ve toplumsal kaygılardan uzaklaşmanın aracı haline getirilmiştir. Kanuni döneminde İstanbul'da sekiz yıl geçiren İtalyan Bassano'nun "Hava güzel olduğu zaman insanlar şehir dışına çıkıp, kadın kadınlarla birlikte ve erkekler bir arada kırlara gider, atlarla koşarlar, kollarını güçlendirirler, sırık atarlar, atlarlar, taş atarlar, yay çekerler…"[4] cümlesi ve eserinin

[1] Ayşe Hür, "Spor-Bizans Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, Tarih Vakfı&Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul 1994, VII, s. 40-41.

[2] Araba yarışları hakkında bkz. Barbara Schrodt, "Sports of the Byzantine Empire", *Journal of Sport History*, 8/3, Winter 1981, s. 41-46. Seza Sinanlar Uslu, "Bizans'ta Atlı Araba Yarışları", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 88-111.

[3] A. Hür, "Spor-Bizans Dönemi", aynı yer.

[4] Luigi Bassano, *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, çev. Selma Cangi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 135.

muhtelif kısımlarında atlı cirit ve matrak oyunlarına dair anlattıkları, yerleşik spor türlerinden haber vermekle beraber, Asyalı ata sporlarının kent yaşamına kattığı dinamizmi yansıtması bakımından değerlidir. Habsburg İmparatoru II. Rudolf'un elçisi olarak 1591'de İstanbul'a gelen Wratislaw da, sefere çıkan ordunun içinde türlü sporlarla ilgili her çeşit hüneri akıl almaz ustalıklarla yapan çok sayıda pehlivan, atlet ve binici bulunduğunu, bunların padişahın önünde maharetlerini göstererek uzun yolculukta onun sıkılmasını önlediklerini yazar.[5]

Osmanlı padişahlarının, şehzadelerinin ve yöneticilerin destek ve teşvikleri, devlet tarafından umumun istifadesine açık tesisler vücuda getirilmesi ve İstanbul esnafının katkı ve koruma imkânlarını seferber etmesi neticesinde spor kültürü halka yayılmıştır. Yeni Çağ'ın başlarından itibaren çeşitli branşlarla ilgili kanunnameler çıkarılmış ve monografiler kaleme alınmış olması, 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişen basının sporu haber ve bilgi niteliği taşıyan bir faaliyet kabul ederek sütunlarına taşıması, nihayet Meşrutiyet'ten sonra müstakil spor mecmualarının neşri, spora dair resmî ve kamusal bakışı yansıtmaktadır. Bu çalışma, Asya kökenli ata sporlarının İstanbul'da ve saray merkezli olarak icrası ve bunların askerî, felsefi ve kültürel arka planları hakkında kısa değerlendirmeler içermektedir.

Okçuluk

Ok, uygar insanın en eski silahlarından, okçuluk ise temel savaş sanatlarından biridir. Okçuluk Türklerin de en eski sporlarındandır. Hun aile hayatında, fiziki gelişimin ve yiyecek temininin bir yolu olarak ok atıcılığının kız ve erkek çocuklara küçük yaşlardan itibaren öğretildiği bilinmektedir. Herodot'un okçu kavimler arasında saydığı İskitlerden başlayarak, Oğuz boylarını Bozok ve Üçok kollarına ayıran mitle devam eden okçuluk merakı, İslamiyet'in kabulünden sonra peygamberin sünneti olarak görülmüş, Atatürk devrimleri sırasında bazı ailelerin, içinde ok sözcüğü geçen soyadları almalarıyla anlamlaştırılmıştır.

Okçuluk, Asya'dan Anadolu'ya taşınan gelenek içinde Selçuklulardan ve beyliklerden tevarüs etmiş bir spor olarak Osmanlı Türkiye'sinin eğlenceli savaş talimlerinin temel branşlarından biriydi. Kanuni devri tanıklarından Busbecq, çocuklara 7-8 yaşlarında başlatılan ok eğitiminin 10-12 yıl sürdüğünü; saray halkının yanı sıra, devlet erkânının ve bazı zenginlerin de konaklarında ok talimleri yaptırdıklarını, ok kullanmayı bilenlerin bilmeyenlere gönüllü eğitmenlik ettiklerini yazıyor. İstanbul'un birçok sokağında ve köşe başlarında, genç-yaşlı herkesin dilediği zaman talim yaptığı atış meydanları ile her gün özel bir görevlinin (kâhya) suladığı çokça hedef tahtası,[6] okçuluğun mahalle kültüründeki yeri hakkında fikir vermektedir.

Okçulukta çeşitli atış türleri vardı. En yaygın olanları, "menzil" adı verilen uzun mesafe atışı ile "puta" denilen hedefe atış türleriydi. Profesyonel olarak okçulukla uğraşmak isteyenler Okçular Tekkesi'nden "kabze" denilen icazet almak zorunda idiler. Bunun için adayın okunu en az 900 gez ileriye düşürmesi gerekiyordu. Mesafe atışlarında ölçü birimi olarak kullanılan *gez*, 66 santimetreye eşitti. Bu hesaba göre 594 metreden düşük atış yapan başarısız sayılır,

[5] Baron W. Wratislaw, *Baron W. Wratislaw'ın Anıları: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler*, çev. M. Süreyya Dilmen, AD Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1996, s. 167.

[6] Ogier Ghislain de Busbecq, *Türk Mektupları: Kanuni Devrinde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, çev. Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 143-145.

padişah dahi olsa kendisine kabze verilmezdi.[7] Menzil atışları dört kategoride yapılırdı. İlk kategoride "ihtiyarlar" denilen yaşlı okçular yarışırdı. Diğer kategoriler ise atılan gez miktarı esas alınarak "dokuzyüzcüler", "binciler" ve "binyüzcüler" şeklinde sıralanmaktaydı. Yarışta okunu en uzağa düşüren kazanır, rekor kıran atıcı adına "menzil taşı"[8] dikilirdi. Osmanlı'da en yüksek rekorun sahibi, 1.281,5 gez atışıyla, II. Bayezid, Yavuz ve Kanuni dönemlerinin okçusu Tozkoparan İskender'dir.[9] Okçulukta en mahir padişah olarak ise II. Mahmud öne çıkmıştır. *Takvim-i Vekayi*'nin 4 Aralık 1831 tarihli sayısının başhaberinde, hünkârın, eskilerin namlı pehlivanları derecesinde becerikli olduğu belirtilerek, döneminin ünlü okçularıyla yarıştığı müsabakada okunu 1.225 gez mesafeye düşürerek 17. sıraya yerleştiği kaydedilmiştir.[10]

Hedefe atış türünde nişangâh olarak "ayna" denilen küçük madenî levhalar, sert ağaç kütükleri ve daha yaygın biçimde "puta" adı verilen hedefler kullanılmıştır. Puta, içerisine pamuk çekirdeği ve talaş doldurulmuş armut biçimindeki yassı bir torbadır. Deriden yapılan bu torba bir yere asılmak yahut bir sırığa tutturulmak suretiyle sabitlenirdi. Ok, ucundaki temrenin ağırlığı nedeniyle pek uzağa gidemediğinden, puta atışı yakın mesafelere yapılırdı. Hem bireysel hem de grup halinde yapılabilen bu yarışta, nişangâha en çok isabet ettiren, galip sayılırdı.[11] Puta türünde nişan olarak bir direğin üzerine konulan maşrapa, top, elma ve kupa gibi nesneler de kullanılırdı. Bunun sonucunda *kabak oyunu* ortaya çıkmıştır. Uzun bir sırığın üzerindeki hedefi, dörtnala giden at üzerinde geriye dönerek vurmak esasına dayanan kabak oyunu, iyi bir binici olmayı gerektirirdi. Kökeni Osmanlı öncesine uzanan bu oyunun temel felsefesi, savaş esnasında at sırtında kaçarmış gibi yapıp aniden geriye dönerek düşmanı vurma yeteneğini kazanmaktı.[12]

Okçulukta daha az yaygın olan üçüncü atış biçimi ise, kalın ve sert bir hedefi okla delmeyi amaçlayan "zarp" atışıydı. Okçular ayrıca birtakım hünerler sergilerlerdi. Bu hünerler, sarı pirinçten çana ok geçirmek, kalın tomruklara ok saplamak, siper olarak kullanılan kalkanları okla delmek, içi su ile dolu şişelere ok geçirmek, oku havaya atıp yere inerken düşürmeden elle tutmak şeklinde sıralanabilir.[13] Avusturya elçisi ile birlikte vaiz olarak elçilik heyetiyle 1573'te İstanbul'a gelen Gerlach, Sokullu Mehmed Paşa'nın kölesinin Atmeydanı'nda sergilediği okçuluk becerilerinden hayranlıkla söz eder. Yazdığına göre, köle, uçları yukarıya bakacak şekilde dizilmiş sekiz kılıcın üzerine yatay olarak serilmiş kılıçların üzerine çıplak ayaklarıyla çıkarak ok atmış; sonra aşağı inerek Alman misafirler onuruna üç parmak

---

[7] Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 72, 99.

[8] Yıldırım Bayezid devrinden itibaren askerî eğitimde kullanılan ve 16. yüzyıldan sonra spor olarak yapılan *tüfek atıcılığı* muhtelif yerlerdeki ok meydanlarında icra edilmiş, menzil taşı dikme geleneği bu sporda da uygulanmıştır.

[9] Ü. Yücel, *Türk Okçuluğu,* s. 117 ve 194.

[10] "*Padişah-ı İskender-nazîr* […] *efendimiz hazretleri bi't-tevfîki'l-ezelî her kemâlde yegâne ve alelhusus esliha-i kadîme-i müteberrikeden olup siyer-i şerîf kitaplarında yazıldığı üzere azmâyiş ve remyi ve terğîb ve talimi mesnûn ok atmak fenn-i celîlinde gıpta-bahş-ı pehlivanân-ı eslâf olan meleke-i tâmmeye mâlik ve şehrâh-ı tecdîd-i usûl-i devlete sâlik sâhib-i kabze bir kahramân-ı zamâne olup…*" (*Takvîm-i Vekâyi*, nr. 5, 28 Cemâziyelevvel 1247).

[11] Ü. Yücel, *Türk Okçuluğu*, s. 48. "Toprak kap, testi, nişangâh" gibi anlamlara gelen Farsça "bute" kelimesi Türkçeye "puta" şeklinde yerleşmiş ve "pot kırmak" deyimi de buradan türemiştir (*Aynı eser*, s. 45-46).

[12] İbrahim Yıldıran, "Osmanlılarda Atlı Hedef Okçuluğu: Kabak Oyunu", *Anadolu Uygarlıklarında Spor,* ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 158-160.

[13] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Kitap Yayınevi, İstanbul 1995, II, 376.

kalınlığındaki pirinç levhaya üç kez nişan almış ve üçüncüsünde ok levhayı delerek diğer tarafından çıkmıştır. Ardından ahşap bir okla hedef aldığı dört parmak kalınlığındaki kurşunu da delmiş, en sonunda ucu madenden yapılma oku başparmak kalınlığındaki tahta parçasının içinden geçirmiştir.[14]

Okçuluk İstanbul kültüründe ve folklorunda derin izleri olan bir spordur. Divan şairlerinin metafor olarak en fazla kullandıkları spor araçları belki de ok ve yaydır. Beyazıt Camii civarında ok ve yay satan esnafın kümelendiği sokağa Okçularbaşı adı verilmiştir. Fatih Sultan Mehmed ise fetih sırasında Kasımpaşa sırtlarında otağını kurarak savaşı yönettiği meydanı fetihten sonra okçulara tahsis ederek şehre ilk spor tesisini kazandırmıştır. Okmeydanı olarak adlandırılan alana II. Bayezid'in vezirlerinden İskender Paşa (ö. 1515) idare binası yaptırmıştır. Tekke-i Tîrendezân ve Kemankeşler Tekkesi olarak da bilinen iki katlı bu yapıyı IV. Murad zamanında Silahdar Mustafa Paşa genişletmiş ve buraya pek çok eşya vakfetmiştir. III. Mustafa zamanında Ebubekir Ağa tarafından tekkeye kâgir bir minare eklenmiştir. Nihayet II. Mahmud 1832'de tekkeyi evvelkine göre daha geniş olarak yeniden inşa ettirmiştir.[15]

Kemankeşler Tekkesi, örgütlenme biçimi ve etkinliği açısından klasik tarikat tekkeleriyle hiçbir ilgisi olmayıp; yemekhane, kütüphane, müze ve meşk salonu gibi müştemilatıyla modern federasyonların mantığıyla çalışan bir spor tesisiydi. "Şeyh-i râmiyân" ve "reis-i tîrendâz" olarak adlandırılan *atıcılar reisi* dergâhta otururdu.[16] Zamanla gecekondu istilasına uğramadan önce, ünlü kemankeşlerin defnedildiği okçular mezarlığı da tekkenin hemen yanındaydı. Okçular Tekkesi Hıdırellez günü olan 6 Mayıs'ta açılır, Kasım'a kadar altı ay boyunca pazartesi ve perşembe günleri burada talim yapılırdı. Okçular şeyhinin maiyetinden olan ve *havacı* denilen hakemler, okçu adaylarını sınava sokar, yeni yetişenleri teşvik ederlerdi. Hüner gösteren okçuların okları herkesin görebileceği bir yerde teşhir edilirdi. Padişah, devlet adamları ve ecnebi misafirler gösterileri dergâhın yanındaki hünkâr köşkünde seyrederlerdi. Atıcı okun çileden fırladığı, seyirciler ise okun yere düştü anda "Yâ Hak" derlerdi. Okçular Dergâhı, atışların ve yarışların büyük ölçüde terk edildiği II. Abdülhamid devrinde kapanmıştır. Dergâhın arsasının bir kısmı 20. yüzyılın ortalarında arazi mafyası tarafından gecekondulaşmaya açılırken, tesisten geriye kaidesi ve yarım gövdesi ile minare kalmış; yakın zamanlarda yerel yönetimlerin müdahalesiyle arsa yeniden ele geçirilip dergâh tamir edilerek hizmete açılmıştır.

Cündîlik

Milattan önce atı evcilleştiren Türkler, desteksiz ve dengeli durma yeteneklerinin gelişmesi için çocukları üzerine bindirmek suretiyle atı beden eğitiminin bir parçası haline getirmişlerdir. Her şeyden önce savaş aracı olarak kullanılan at üzerinde birtakım cambazlıklar sergilenmesi *cündîlik* sporunu doğurmuştur. Sporun başarıya ulaşması binicinin çevikliği ve el becerisine olduğu kadar, atın her daim koşmaya hazır ve binit takımlarının hafif olmasına bağlıydı. Binicinin, kaçarken bile arka tarafına düz atıştan daha tesirli ve daha başarılı atış

[14] Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, I, 437-438.

[15] Ü. Yücel, *Türk Okçuluğu*, s. 78-80.

[16] Atıcılar en layık gördükleri kişiyi başlarına reis seçerler, reis padişahın beratıyla tekkenin şeyhi olurdu. Dergahta şeyhin oturması için ayrılan büyük bir daireden başka, kemankeşlerin toplandıkları "meydan odası" denilen geniş bir salon vardı (Halim Baki Kunter, "Okmeydanı'nın Eski Teşkilatı", *Ülkü*, sayı 29, 1 İlkânûn 1942, s. 12-13).

yapabilmesinin sebebi buydu.[17] Atın üzerine çıkmayı sağlayan basit bir araç gibi gözüken üzenginin, biniciye hücum sırasında sarf edeceği güç için gerekli desteği veren ve onu çok daha dehşetli kılan bir ayrıntı olduğu konusunda birçok araştırmacı hemfikirdir.[18]

Asker anlamındaki Arapça "cünd" kökünden türeyen *cündî* terimi, Osmanlı'da "sipahi, süvari, ata iyi binen, binici" manasında kullanılmıştır. Dolayısıyla cündîler hünerli biniciler olarak sıradan atlılardan farklı idiler. Sadrazamların kapı halkı arasında iki bölük cündî bulundurması kanundu. Bunlar dinî bayramların üçüncü gününde ve doğum şenliklerinde Eski Saray'a giderek meydanda padişah huzurunda cirit oynarlardı. Ayrıca Türkiye'ye iltica eden yabancı yöneticileri ve elçileri karşılama merasimlerinde veya önemli bir yapının hizmete açılması töreninde gösteri yaparlardı. Sadrazam cündîlerinin eğitim alanı Bâbıâli'deki Kum Meydanı'ydı. Diğer cündîler ise eğitimlerini Kabak Meydanı'nda, Topkapı Sarayı'nın Beşinciyer'e açılan kapısının önünde ve Beşiktaş'taki Çinili Köşk alanında yaparlardı.[19] Kurban bayramlarında düzenlenen cirit gösterisi için hassa kasapbaşısı tarafından bostanbaşıya 12 baş koyun verilmekteydi.[20] III. Selim devrine ait bir arzda, sadrazamların bayramın ikinci günü Eski Saray'da cirit seyretmelerinin "öteden beri" uygulanan hatırlı bir kanun-ı kadim olduğu vurgulanarak gösteriye gitmek için izin istendiği, padişahın da gerekli izni verdiği görülmektedir.[21]

Cündîlik öğrenmek isteyen acemiye ata binme ve dizgin tutma dersleri verildikten sonra, at üzerindeyken tablalara ok atılması, sırığın tepesine bağlanmış kabağın okla vurulması öğretilirdi. Daha sonra mızrak, kılıç, ok ve tüfek kullanması istenirdi. Bütün bunlarda kendisini kanıtlayan kişi acemilikten çıkarak önce *kâmil,* sonra *keskin* cündî olurdu. Başarısını daha ilerletmek ve yarışmalarda ödül kazanmak isteyen bir cündî, atı süratle giderken ani bir şekilde durdurmak, atı bir nokta üzerinde döndürmek, cirit değneğini en uzağa atmak, *kalemli* denen bir cirit türünü at üstündeyken kalın meşe kütüklerine saplamak, havada uçan kuşu vurmak, at koştururken lobutu yere vurup yüksek ağaçların tepesine çekilmiş ip üzerinden aşırmak, yüksek bir direğin tepesindeki kabağı ok ile vurmak gibi hünerleri sergilemek zorundaydı. Cündîlikteki başarı, önemli resmî mevkilere atanmak için bir ölçü olarak görülmekteydi. Örneğin Yavuz Sultan Selim zamanının İnal Bey, Kanuni Sultan Süleyman devrinin Matrakçı Nasûh, II. Selim döneminin Derviş Paşa, III. Murat döneminin Mustafa Ağa ve IV. Murad devrinin Halil Paşa gibi seçkin ricali hep cündî kökenli idiler.[22]

III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed için düzenlediği 1582 Şenliği'ne katılan Alman Haunolth ve Fransız Baudier, okçu gösterilerini ve cündîlerin dehşetli hünerlerini aktarmışlardır. Bir

---

[17] Faruk Sümer, *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1983, s. 23.

[18] Üzenginin, yayını buna basarak daha kolay germek ve okunu daha hızlı ve isabetli biçimde atmak isteyen Orta Asyalı biniciler için çok daha gerekli bir araç olduğu kesindir (F. Sümer, *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, s. 90).

[19] Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 444-447.

[20] Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Saray (C.SM), 145/7286. Bostancıbaşı Hüseyin Ağa'nın 1754 bayramı ciridinde kesilecek kurbanlıkları istemesi üzerine âdet gereği kendisine 12 koyun verilmiştir. 1770 ve 1809 yıllarındaki kurbanlıklarla ilgili yazışmalar için bkz. BOA, C.SM, 12/636; Ali Emiri Sultan II. Mahmud (AE.SMHD.II), 79/6183.

[21] "*Öteden beri 'îd-i şerîfin ikinci günü Saray-ı cedîd-i âmirede Gülhane'ye azîmet ve üçüncü günü dahi Saray-ı atik-i ma'mûrede seyr u temâşâ-yı ciride himmet mer'î ve muteber olan kavânîn-i kadîme ve merasim-i müstedîme olduğuna binâen…*" (BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 238/13239).

[22] A. Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 469-471. Fetret Devri'nden II. Mahmud saltanatının sonlarına değin, isim yapmış cündîler için bkz. *Aynı eser*, s. 479-496.

cündînin dörtnala koşan ata sağ ayağı üzerinde yaylandıktan sonra atlayıp binmesi ve bunu üç dört kez tekrarlaması, eyer üzerinde tek ayağı üzerinde durarak atı dörtnala sürmesi, sonra at yine aynı tempoyla koşarken amuda kalkıp omuzu üstünde durması ve ellerini iki yana açarak gösterisine devam etmesi; bir diğerinin, hayvanı dörtnala koştururken sırtından eyerini çıkarıp boynuna koyması ve sonra eyeri tekrar hayvanın sırtına bağlayıp üzerine oturması, seyredenleri büyülemiştir.[23] Löwenklaw'ın yazdıkları daha ilginçtir:

Bir sipahi de beyaz atı alabildiğine sürerken üç-dört, hatta daha çok defa sağ ayağı ile yere değdi ve yeniden eyere yerleşti. Eyerin üstünde, omuzları eyerde, ayakları havada olarak durdu. Bütün bunları at koşarken yapıyordu. Sonra atına dans ettirdi, diz çöktürdü, kendisi ile birlikte yere yatırdı, yine ayağa kaldırdı, yine yatırdı. Böylece yatarken hayvanı yıkadı, tımar etti, nalını söktü, yeniden nalladı. Takımlarını çıkardı ve yeniden eyeriyle koşumunu taktı. Hayvanın üzerinde yürüdü, durdu. Atın üzerine koyduğu yuvarlak kalkanı okuyla vurdu. Hayvan bu sırada ölüymüş gibi hiç kıpırdamıyordu. Ama ayağa kalkınca bütün bunlar olmamış gibi gayet emin ve hareketliydi.[24]

Atlı Cirit

Cirit, ateşli silahların icadından önce kullanılmış ilkel savunma araçlarından biridir. Ucu sivri olmayan 110 cm uzunluğunda, 3 cm çapından başlayıp diğer uca doğru 2 santimlik çapa kadar incelen bir çeşit kısa mızrak şeklinde düşünülebilir.[25] Cirit zamanla, at üzerinde ve bu aletle oynanan oyunun adı olmuş, saray mensuplarından köy sakinlerine kadar her sınıftan insanın merak saldığı sporlardan biri haline gelmiştir. Cirit genellikle yazın son haftaları ile sonbaharın ilk aylarında oynanırdı. Oyuncusuna ciritbaz denirdi. Sokaklarda davul çalınarak yapılan ilanlarla cirit oynamak isteyenler meydana çağrılır, böylelikle seyretmek isteyenler de programdan haberdar olurdu. Bir savaş talimi olduğu için cirit oynarken ölenler şehit sayılırdı.

Osmanlı sarayının enderun bölümündeki içoğlanlarına savaş eğitiminin bir parçası olarak yaptırılan sporlardan biri olan atlı cirit oyununu cündîler oynardı. Diğer cirit türlerinden ayırmak için ve sürekli yapılmasından dolayı *harharî cirit* diye de anılan bu oyunun her cuma orduların konakladıkları yerde yapılması gelenek halini almıştı. Sarayda cirit oynayarak yarışan rakipler askerî sınıf oldukları için alay olarak nitelendirilmiş ve "Bamyacılar" ve "Lahanacılar" diye adlandırılmışlardır. Ciritçi olmak isteyen bir cündî bamyacı ve lahanacı alaylarından birine dâhil olur ve cündîbaşının atadığı usta bir cündî tarafından eğitilirdi. Bu arada cündînin kullanacağı ata da talim yaptırılır ve hem cündî hem de bineği birlikte savaşa

---

[23] Ali Ayağ, *Türklerde Spor Geleneği ve Kırkpınar Güreşleri*, Divan Yayınları, İstanbul 1983, s. 12. Haunolth ve Baudier'in anlattıkları, akıllara durgunluk veren hünerleri sergileyenler arasında, atları yan yana dörtnala koşarken birbirinin atına atlayanlar, elleri bağlı olduğu halde dişleriyle tutunarak ata binenler, iki atı dizginlerinden yan yana bağlayıp ayaklarının her birini farklı iki atın üstüne koyup dörtnala koştururken hedefe ok atanlar ve daha niceleri vardı (Aynı yer).

[24] Nurhan Atasoy, *1582 Surnâme-i Hümayun: Düğün Kitabı*, Koçbank, İstanbul 1997, s. 42-43. Bir başka tanık ise şunları yazar: "*Binicilik hünerlerine hayran olmamak elde değildir: Bu delikanlılar, atları dörtnala koştururken eyer üstünde ve ayakta dimdik dururlar, atın altından şimşek gibi dolanıp dönerler, yine at bütün hızıyla koşarken, bir arı çevikliğiyle eyerden yere, yerden eyere atlayıp sıçrarlardı*." (W. Wratislaw, *Baron W. Wratislaw'ın Anıları*, s. 167).

[25] Nihat Gezder, *Geleneksel Sporlarımızdan Atasporu Cirit*, Eser Ofset, Erzurum 1998, s. 9.

hazır hale getirilirdi.[26] Başarılı cündîlerin önemli kadrolara atanması, cirit sporuna ilgiyi arttırmaktaydı. Dolayısıyla bu spor, bürokrasiye geçmek isteyenler için etkili bir tanıtım aracıydı.

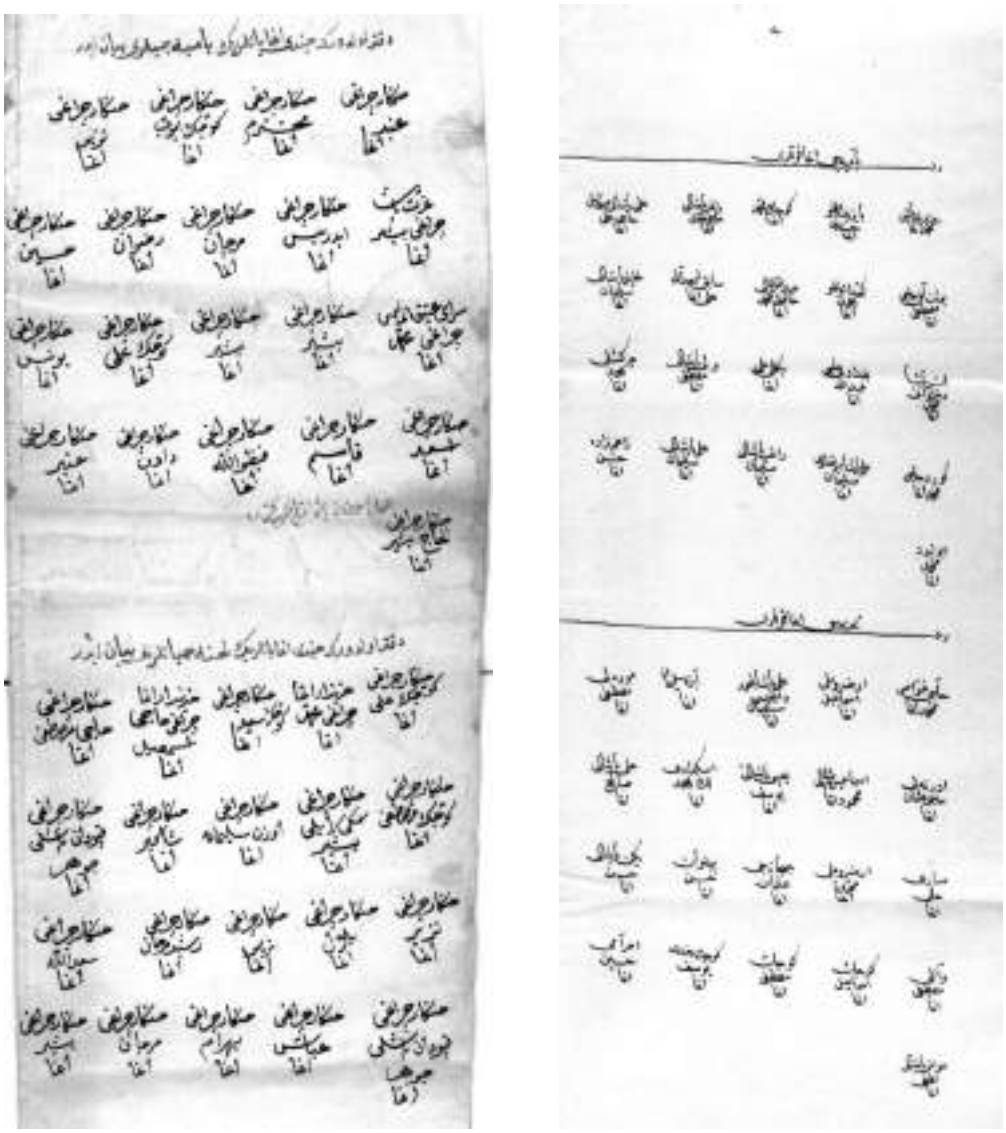

RESİM 1-2

III. Selim zamanında iki farklı tarihe ait Lahanacı ve Bamyacı cündî ağaların isimleri (BOA, TSMA.d, 9564, 4231)

Bizans dönemindeki araba yarışlarını hatırlatan bu oyunda Bamyacılar kırmızı, Lahanacılar yeşil kadife giysileriyle tam bir takım havasına bürünürlerdi. Harem ağaları olan karaağalar Lahanacıları, akağalar Bamyacıları desteklerlerdi. Padişahlar da gayet çekişmeli geçen

[26] Emine Dingeç, "Osmanlı Sarayı'nda Cirit Alayları: Lahanacılar ve Bamyacılar", *Millî Folklor*, sayı 89, 2011, s. 81. Takımların bu isimlerle anılmasının başlangıcı Çelebi Mehmed devrine dayanmaktadır. Ankara Savaşı'ndan sonra ordusunu güçlendirmek için Amasya'ya çekilen Mehmed, 200 süvariyi talime almıştı. Bunların yarısı kendisi adına yarısı da oğlu Murad adına talim yapmakta idiler. Aralarında hoş bir rekabet oluşan takımlara Amasya'nın ünlü sebzesi bamya ve Merzifon'da bolca yetişen lahanadan ötürü bu isimler verilmiştir (Aynı makale, s. 79-80).

yarışlarda taraf tutarlardı. Örneğin III. Selim'in yaptığı tüfek atışı anısına diktirdiği 1791 tarihli mermer nişanının tepesini lahanayla; II. Mahmud'un ise 1811 tarihli nişanının tepesini bamyayla süsletmiş olması,[27] onların destekledikleri takımı işaret etmektedir.

Atlı ciritte gruplar, aralarında en az iki yüz metre olacak şekilde karşılıklı dururlar; sıradan elinde cirit bulunan bir atlı, atını doludizgin ortaya doğru sürer ve karşı takımdan birinin adını söyler, ciridini savurur ve geri dönerek kaçardı. "Meydan okuma" denilen bu eylemden sonra, adı ilan edilen rakip oyuncu harekete geçerek kendisine cirit atanı kovalamaya başlar ve ciridi ona savurur. Aynı anda öbür taraftan bir oyuncu fırlayarak, ciridi arkasına savuranın peşine düşer. Bunu diğer sıradan birisi kovalayarak oyun sürdürülür. Atılan ciridin havada yakalanarak tekrar atılması imkanı vardır. Oyunda hedef biniciydi; ciridi ata isabet ettiren atıcı kural gereği oyun dışı kalırdı. Kendisine atılan ciridi havada tutmayı başaran binici de onu atanı oyun dışı bırakmış olurdu. Oyunculara yapılan isabetli atışlar takımlara puan kazandırır, fazla puanı toplayan takım galip ilan edilirdi. Oyun sırasında davul zurna ile savaş müzikleri, koşu ve cirit havaları çalınırdı. Bunun amacı oyuna şenlik havası katmak değil, kaçan ciritçiye kendisini toparlaması için motivasyon desteği sağlamaktı.[28]

RESİM 3

Atlı cirit (Mouradgea d'Ohsson, Tableau Général de l'Empire Othoman, c. III, Paris 1790)

[27] Gül İrepoğlu, "Osmanlı Sanatında Sporu İzlerken", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 133.

[28] Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992, 30-31.

Cirit, padişahların yabancı konuklarına gururla seyrettirdikleri sporlardan biriydi. Bu yüzden, inşa ettirdikleri her sarayın içine veya yakınına mutlaka bir cirit sahası yaptırmışlardır. II. Osman (1618-1622) ve İbrahim (1640-1648) binicilik ve ciritte usta idiler. Ünlü seyyah Evliya Çelebi de cirit sevdalısıydı ve bu yüzden ön dişlerinin tamamı kırılmıştı. Padişahlar başarılı ciritbazlara ve oyunda yaralananlara ihsanda bulunurlardı.[29] Sultan II. Mustafa zamanında Cündi İbrahim adlı bir ciritbaz, padişahın da seyrettiği bir karşılaşma sırasında ciritle ağzından vurulup dişlerinin döküldüğünü, bu yüzden sakal uzatmak zorunda kaldığını belirterek maddi yardım istemiş, hünkâr da kendisine beş akçe vermiştir.[30] Bunun halefi III. Ahmed ise sadrazamına yazdığı bir hatt-ı hümâyunda, aşure pişirtip içine gayet keskin gülsuyu ve misk koydurttuğunu ve içmesi için bir maşrapa gönderdiğini belirterek "bugün karaağalara ve enderun ağalarına cirit ettirüp eğlenmek üzereyim" cümlesiyle sözlerini tamamlamıştır.[31]

Habsburg İmparatoru'nun elçisi Baron Wratislaw, havalar iyi olduğu sürece cuma günleri Atmeydanı'nda, zarif kılıçlar kuşanmış ve pahalı binek takımları olan atlara binmiş saraylı 800-900 gencin cirit oyunlarını izlediklerini yazar. Gençler ellerinde bir-bir buçuk kulaç uzunluğunda birer cirit taşımakta idiler; ayrıca atlarının eyerlerine iliştirilmiş uçları kıvrık küçük birer değnekleri bulunuyordu. Çevik gençlerin üzengi kullanmaksızın bindikleri atların üzerinde icra ettikleri spor takdire ve hayrete şayandı. İki-üç saat süren yarışmada ustalığını gösterenlere kızlar tarafından ok-yay ve başka değerli armağanlar verilmişti.[32] Sadrazam Ahmed Paşa'nın 1740 yılında Rus elçisi için Sadabad'da verdiği ziyafet sırasındaki manzara da muhteşemdi. Zira şarkılı ve rakslı ziyafet, dibâ kaftanlı ve elmas kuşaklı içoğlanlarının mücevher hançerleriyle verdikleri hizmet ve ayrıca 400 içağasının cirit oyunu, tüfek atışı ve pehlivan güreşleri, Osmanlı'nın gücünü ve ihtişamını misafire yeterince göstermişti.[33] Bundan bir yıl sonra gelen İran elçisine de aynı şekilde cündîlerin ciritli ve mızraklı savaş oyunları gösterisinde ağırlanmıştır.[34]

Cirit sporu II. Mahmud zamanına kadar düzenli olarak yapıldı. İstanbul'daki başlıca cirit sahaları Kabak Meydanı, Atmeydanı, Okmeydanı, Etmeydanı, Davutpaşa Sahrası ile Kağıthane, Veliefendi, Büyükdere ve Haydarpaşa çayırları idi.[35] Büyükdere'de 1812'deki cirit, yarısı Bamyacı, yarısı Lahanacı seksen cündî arasında oynanmış, atılan lobutların

[29] 1703 yılının Şevval (Şubat-Mart) ayına ait bir masraf defterinde, ayın ikisinde "Alay Köşkü'nde cirid oldukta cündîlere ve yaralananlara doksan üç altun", aynı yerde ayın 6'sında yapılan ciritte Abdurrahman Ağa'ya dört altın; ayın 14'ndeki müsabakada "cündîlere otuz iki altun ve gürzbâz teberdâra iki altun ve üç gürzbâza dahi dörder zolta ve keçi oynatanlara dört zolta…" verildiği kaydedilmiştir (BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi defterleri (TSMA.d)*, 2353).

[30] BOA, C.SM, 64/3222, 22 N 1113/20 Şubat 1702.

[31] BOA, Ali Emiri Sultan III. Ahmed (AE.SAMD.III), 215/20805.

[32] W. Wratislaw, *Baron W. Wratislaw'ın Anıları*, s. 63-64.

[33] "*…dibâ kaftanlı, elmas kuşaklı ve yaraşıklı yüz tane hubân içoğlanları, mücevher hançerleri ile makam-ı hizmette ve dört yüz içağası dahi cirit oynayıp, hoş sadâlı mutripler nağmede ve nişâna top ve tüfek atılıp, ayı ve samsun ve pehlivan güleşleri ve çengî ve rakkas ve envâ' et'ime ve cins meyve ve şükûfe ile bast-ı zevk ve sürûrdan sonra mükemmel at ve çuha samur kürk elçiye ilbâs olunup yedi çifte kayık ile Yeniköy'e irsâl olundu*." (Şemdânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârih*, haz. Münir Aktepe, İÜEF Yayınları, İstanbul 1976, I, 99).

[34] Şemdânizâde, *Mür'i't-Tevârih*, I, 105.

[35] Necdet Sakaoğlu, "Osmanlı Sarayı'nda Spor Müsabakaları: Lahanacılar-Bamyacılar", *Toplumsal Tarih*, sayı 102, Haziran 2002, s. 49.

yüksekliği bir-iki minare boyuna ulaşmıştı.[36] 1816 yılındaki bir karşılaşma esnasında, meşhur cündîlerden Şuayb Ağa'nın kendisine gizli kin besleyen "*sakar cündîlerden Çopur Hasan*"ın hilesiyle atından düşüp birkaç ay sonra ölmesi üzerine II. Mahmud atlı ciridi bir daha oynatmadı.[37] Yeniçeri teşkilatının kaldırılmasından dört ay sonra da resmen yasakladı (Ekim 1826). Bununla ilgili iradede, eskiden beri "muteber ve cümlenin nazarında güya hüner görünen" ciridin aslında faydasız, savaşta düşman önünde hiçbir yarar sağlamayan, üstelik tehlikeli bir uğraş olduğunun herkes tarafından bilindiği vurgulanmıştır. Aynı emirle "cündî" lakabı da lağvedilmiştir.[38] Padişahın kendisi okçuluğa meylederken, cirit oyunu sadece lobut atmaya hasredilmiştir.

Lobut Atma/Aşırma

Arapça "nebbûd" sözcüğünden bozma *lobut*, Türkçede asâ, kısa kalın düzgün sopa, talim aracı anlamlarında kullanılmıştır. Savaş ve spor aracı olarak lobut ise 70-80 santimetre boyunda ve 5-6 santimetre çapındaki kabuğu soyulmuş bir meşe değneğidir. Kola güç kazandırıp omuz ve sırt kaslarını geliştirmek ve cirit atmayı ilerletmek için kullanılmış bir talim aracıdır. Topun icadından önce, kale kuşatmalarında içeridekileri yaralamak amacıyla duvarları aşacak şekilde fırlatılan bir silah olarak kullanılmış; sonradan cündîlerin ciritte gelişmelerini sağlayan talim aracına dönüşmüştür. Cirit meydanında, hayvan üstünde düz olarak atıldığı gibi havaya doğru dikine de fırlatılırdı. Profesyonel cündîler lobutu 20-30 metreye kadar fırlatabilmekte idiler.[39]

Lobutun silah olarak kullanılışına dair kayıtlar 15. yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Macarların önderliğindeki Haçlı ordusu ile Osmanlılar arasında 1444 yılında yapılan Varna muharebesinde Macar Kralı Ulászló'nun atının lobut atışıyla yere yığıldığı ve atından düşen kralın ağır zırhı nedeniyle hareketsiz kalması üzerine yeniçeriler tarafından öldürüldüğü kaynaklarda belirtilmektedir.[40] Lobutun spor olarak ilk defa hangi tarihte oynandığına dair

---

[36] Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat: Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 4-7.

[37] Hızır İlyas, *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*, s. 85, 140.

[38] Hızır İlyas, *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*, s. 430. Sultan II. Mahmud 1828 baharında bir spor kazası atlatmıştır. Gülhane Köşkü'ndeki tüfek talimini seyrettiği sırada, Hattat Süleyman Ağa'nın dolu olduğunu unuttuğu tüfeğinin tetiğine dokunmasıyla birlikte içindeki çubuk şimşek gibi fırlayıp hünkârın yaslanmakta olduğu ağaca ve başının iki karış yukarısına saplanmıştır. Herkes atıcının idamını beklerken padişah onu affetmiştir (*Aynı eser*, s. 471). Öte yandan benzer gerekçelerle bir cirit yasağı da 1860 yılında Erzurum'da uygulanmıştır. Vali Edhem Paşa Sadaret'e yazdığı arizada, eski zamanlarda her yerde oynanması âdet olan bu tehlikeli oyunun birçok yerde unutulmasına rağmen Erzurum'da bazı atlı kimselerin hâlâ cuma günleri ve bazı özel günlerde toplanarak oynamaya devam ettiklerini, oyun esnasında çoğu zaman yaralanma vuku bulduğunu, son olarak geçen Cuma günü Kavak sahrasında Aşkaleli Salih ile Tufançlı Ömer'in hayvanlarının çarpışması neticesinde Ömer'in attan düşerek hayati derecede yaralanması ve Hasankale'de yine seyircilerden birinin cirit isabet etmesi sonucu gözünü kaybetmesi üzerine oyunu yasakladığını belirterek, yasağın çevre vilayetlere de teşmili konusunda merkezden yardım istemiştir (BOA, Meclisi-i Vâlâ (MVL), 597/22).

[39] Murat Özveri-Şinasi Acar, "Osmanlı'da Bir Fırlatma Silahı: Lobut", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XVIII/1, 2016, s. 73, 76; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, II, 368.

[40] A. Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 606. Lobutun daha eski tarihlerde kullanıldığına dair bir kaynak da 1389'daki Kosova Meydan Muharebesi'nde Sultan I. Murad'ı katleden Miloş'un cezalandırılışını tasvir eden minyatürdür. Şehit padişahın intikamını almak için Miloş'u çeşitli silahlarla parçalayarak öldürmeye çalışan kişilerden birinin elindekinin beyzbol sopasına benzeyen bir lobut olduğu net biçimde görülmektedir (M. Özveri-Ş. Acar, "Osmanlı'da Bir Fırlatma Silahı: Lobut", s. 79). Söz konusu minyatürün 16. yüzyılın ikinci yarısında

kesin bilgiye sahip değiliz. Bugün Topkapı Sarayı'nda hekimbaşı odasının kuzeydoğu duvarında bulunan mermer koltuğun Sultan IV. Murad'a ait olduğu ve Gülhane Bahçesi'nde icra edilen cirit oyununu bu koltuğa oturarak seyrettiği, bazen kendini oyunun heyecanına kaptırarak bir at ve cirit isteyip oyuna katıldığı bilinmektedir. Aynı duvarda mermer koltuğun arkasındaki kitabe ise IV. Murad'ın lobut atışı anısına yazılmış olup, padişahın at üzerinden fırlattığı "nobud"u 85 metre mesafeye ulaştırdığı ifade edilmiştir.[41] Kitabeden, tıpkı menzil okçuluğunda olduğu gibi lobut atışı rekoru için de nişan taşı dikildiğini anlıyoruz.

RESİM 4

Murad Hüdavendigar'ın katili Miloş'un lobutla öldürülüşü (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/Death_of_Milos_Obilic.jpg)

Lobutun hedefe saplanması için, uç kısmı altı köşeli olarak sivriltilirdi; bu şekliyle büyük bir kaleme benzediği için *kalemli* de denirdi. Ucu temrenli olanına ise *hışt* adı verilmiştir. Tüfeğin icadından önce atlıların taşıdıkları bir araç olan lobut, savaşta düşmana veya atına saplamak için kullanılırdı. Tüfeğin yaygınlaşmasıyla birlikte giderek önemini kaybetmiş, yalnızca cündîlerin spor gösterilerinde ve yarışmalarda kullandıkları bir spor aracı haline gelmiştir. II. Mahmud'un, çok sevdiği Cündî Şuayb Ağa'nın yarış sırasında ölümü üzerine ciridi

çizilmiş olması buradaki lobutun hayal ürünü olabileceğini akla getirse de yazarlar, bunun bugün Harbiye Askerî Müzesi'nde sergilenen lobutlardan birine çok benzediğini vurgulamaktadırlar.

[41] M. Özveri-Ş. Acar, "Osmanlı'da Bir Fırlatma Silahı: Lobut", s. 72-74.

yasaklamasından sonra önem kazanmıştır. Rakiplerin birbirlerine temas etmemeleri nedeniyle daha güvenli oluşu da lobutun bu dönemde tutulmasında etken olmuş olabilir. Lobut aşırma yarışları, Topkapı Sarayı'nın Gülhane ve Ağa bahçeleri ile Çinili Köşk alanında icra edilmiştir. Karşılıklı iki yüksek ağacın tepesine ip çekilir, at üzerindeki yarışçılar lobutları iki minare boyu yüksekliğindeki ipin üzerinden aşırmaya çalışırlardı. Bunu başaran sporcuya, çok değerli kumaşlarla süslenmiş olarak alanda bekletilen Arap atı hediye edilirdi.[42]

Avcılık

Bütün kültürlerde olduğu gibi Türklerde de av, yiyecek olarak kullanmak, değerli bir deri elde etmek, tehlikeli ve yabani hayvanları uzaklaştırmak olmak üzere başlıca üç amaç için yapılagelmiştir. Avcılık, aileler tarafından çocukların küçük yaşlarda teşvik edildiği ve kadınların da katıldığı bir faaliyetti. Bozkır Türk hayatında gök gürlemesinin ardından Nisan ve Mayıs aylarında sazlı ve türkülü olarak kutlanan bahar bayramlarının spor eğlencelerinin başında at yarışları ve avcılık gelirdi. Bilhassa binlerce vahşi ve zararlı hayvanın telef edilmesi ile sonuçlanan sürek avları gerçek bir savaş manevrası niteliği taşımaktaydı.[43] Savaş provası olarak görülen sürek avı, avcılık ve avlanma, aynı zamanda eğlence hayatının bir parçası mahiyetinde İslamiyet'ten sonra Karahanlı, Gazneli, Safevi, Timur, Babür ve Memlûk devletlerinde önemini korumuş, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçukluları ile Anadolu beyliklerinde kara ve deniz avcılığı şeklinde sürdürülmüştür.[44]

Osmanlı Devleti'nde ülke çapındaki örgütlü yapısıyla en mükemmel şekline ulaşmıştır. Padişahların ve şehzadelerinin yanı sıra vezir, beylerbeyi ve sancakbeyi gibi yöneticiler avcılığı, barış dönemlerinin eğlence ve spor uğraşısı haline getirmişlerdir. Devlet adamları kendi saraylarında ve konaklarında av işlerine münhasır birimler oluşturmuşlardır.[45] Av sporu için, ok ve ucu demirli mızrak gibi araçlar veyahut özel eğitilmiş köpek, leopar, atmaca, şahin ve benzeri hayvanlar kullanılırdı. Avcının, atış yapmadan veya hayvanları salmadan önce Allah'ın adını anması şarttı. Bunu unutarak değil, ama bilerek yapmayanın avı mekruh kabul edilirdi. Ayrıca, şehir dışında, kırlarda, ormanlarda, bir Müslüman veya ehl-i kitap tarafından avlanmamış ve ele geçtiğinde üzerinde kan izi bulunmayan avlar caiz sayılmaz, dinsizlerin avladıkları da yenmezdi.[46] Av hayvanları da, kara hayvanları, kanatlılar ve su hayvanları olmak üzere üç türe ayrılmıştır. En fazla avlanan kara hayvanları ceylan, arslan, kaplan, karaca, geyik, dağkeçisi, tilki ve kurt idi. Kanatlılardan turna, yaban kazı, sülün, keklik ve karatavuk en cazip olanlarıydı. Kuşlar, tüyleri için avlanırdı; zira balıkçıl kuşunun tüyü padişahların sorguçlarına,

---

[42] A. Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 606-607; Hızır İlyas, *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*, s. 379. "…*daima istidâtları müzdâd olmak içün padişah-ı muhalledü'l-ikbâl bir donanmış at Gülhane meydanına irsâl ve meydan-ı mezkûrede eflâke ser çeken servilerin üzerinden yere urdukları lobut aşar ise koşu namıyla konulan esb-i müzeyyeni ol kimse alması münâsib-i hâl ü vakt olmağın*…" (*Aynı eser*, s. 135).

[43] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, s. 287-288.

[44] Bu konuda bkz. Mehmet Ersan, "Anadolu Selçukluları'nda Oyun, Eğlence ve Spor", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 117.

[45] Ferdi Gökbuğa, *Osmanlı Devleti'nde Avcılık Teşkilatı (Kuruluşundan XVII. Yüzyıla Kadar)*, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi, Karabük 2024, s. 82.

[46] Ignatius Mouradgea d'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, çev. Zerhan Yüksel, Tercüman Yayınları, İstanbul Ts., s. 20.

turna tüyü yeniçeri başlıklarına, kaz ve güvercin tüyleri de okların arkasına takılırdı. Bülbül gibi ötücü kuşlar ise kafeslere konularak konaklarda aksesuar olarak kullanılırdı.[47]

Padişahlardan Yıldırım Bayezid, I. Murad, II. Murad, II. Bayezid[48] ve II. Mustafa avcılıkla uğraşmışlardır. IV. Mehmed'in bu spora olan merakından dolayı lakabı "Avcı"dır. Orhan Gazi'nin oğlu, Rumeli fatihi diye bilinen Süleyman Paşa ise av esnasında ölmüştür. Padişahların avcılığa ilgileri neticesinde, sarayda bununla ilgili bir kuruluş teşekkül etmiş, avcılığın bir düzen içinde yapılmasını belirleyen bir nizamname hazırlanmıştır. Varlığı I. Murad saltanatına (1362-1389) dayanan ve Edirne Sarayı'ndaki teşkilat yapısı hakkında kayıtlar bulunan avcılık kurumu İstanbul'un fethinden sonra buraya taşınmıştır. Hünkârın rahatça avlanmasına hizmet eden şikar (av) ağalarının görevi, şahin, doğan ve atmaca gibi avcı kuşları beslemek, eğitmek ve av sırasında ona refakat etmekti. Padişah avlarında, av köpeklerinden sorumlu zağarbaşı da bulunurdu.[49] *Şikar halkı* denilen bu teşkilat, padişahların ava rağbetinin azaldığı 18. yüzyılın başlarına kadar varlığını korumuştur.

Padişah avları iki türlüydü. Birincisi, saraya yakın yerlerde ve küçük bir grupla günübirlik yapılan veya birkaç gün süren törensiz avlardır. Pazartesi ve perşembe binişlerinde, "hadîka-i hassa" denilen padişah bahçelerinde icra edilir; silahdar, rikabdar ağalar, şahincibaşı, doğancıbaşı ve içdoğan oğlanları ile bir miktar zağarcı, saksoncu ve solak da hünkârın yanında yer alırlardı. İkincisi ise teşrifata uygun olarak düzenlenen avdır. Törenli av diyebileceğimiz bu faaliyet, koruluğu olan ve hayvanı bol Edirne ve Rumeli bölgelerinde sürgün avı şeklinde icra edilirdi. Sürgün avı, sancakta bulunan şehzadelerin yeteneklerini, özellikle savaşa girebilecek şekilde yetişip yetişmediklerini yoklamak için de yapılırdı. Bazen de gizli ve siyasi amaçlarla ava çıkılırdı. Mesela Kanuni Sultan Süleyman, 1557 yılının kışında, görünüşte biraz avlanıp dinlenmek, ama gerçekte Macaristan'a gözdağı vermek maksadıyla Edirne'ye yerleşmişti.[50]

Türk kültüründe avın bir yaşam tarzı, eğlence ve spor faaliyeti olmasının ötesinde, hükümdarın veya güç sahibi kişinin üstünlüğünü vurgulamak için kullanılan bir araç kabul edilişi sanat eserlerine yansımıştır. Minyatürlerdeki av sahneleri, edebiyatta ve mitolojide sıkça karşılaşılan av hikâyeleri, hükümdarların cesaret ve becerileri yoluyla iktidarlarını pekiştirme girişimidir. Hükümdarın avlanma sahnesi yahut avdaki maharetini anlatan bir öykü, onun doğal düzeni kontrol etme ve yönlendirme yeteneğinin bir işareti olarak sunulurdu. Av kültürü, toplumsal düzenin ve hiyerarşinin de göstergesidir. Mesela av partileri, hükümdarın çevresindeki soyluların ve güçlü kişilerin bir araya geldiği etkinliklerdir.[51] Avcılık terimleri Türk edebiyatında metafor olarak yaygınlıkla işlenmiştir. Sevgilinin gözleri veya bakışının oka, kirpiklerinin yaya, gamzesinin ve benlerinin tuzağa benzetilmesi, kendisinin ise avcı olarak betimlenmesi yaygındır.

---

[47] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* II, 377.

[48] Necdet Öztürk, "Osmanlı Kroniklerinde Av Kayıtları (1299-1500)", *Av ve Avcılık Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2008, s. 65-68.

[49] G. İrepoğlu, "Osmanlı Sanatında Sporu İzlerken", s. 148. Merkez ve taşra teşkilatı içinde çakırcılar, şahinciler, atmacacılar ve doğancılar adı verilen gruplar bulunmaktaydı. Av ağaları hiyerarşik olarak yukarıdan aşağıya doğru çakırcıbaşı, şahincibaşı, atmacacıbaşı ve doğancıbaşı şeklinde sıralanmaktaydı (F. Gökbuğa, *Osmanlı Devleti'nde Avcılık Teşkilatı,* s. 89-92).

[50] O. G. Busbecq, *Türk Mektupları,* s. 100.

[51] F. Gökbuğa, *Osmanlı Devleti'nde Avcılık Teşkilatı*, s. 216.

Güreş

Türklerin avcılık, okçuluk ve binicilikten sonraki en yaygın sporu, nevruz kutlamalarının, evlenme toylarının ve zafer şölenlerinin başlıca eğlencelerinden biri olarak kadınların da uğraştıkları güreştir. Türkistan şehirlerinde, bahar bayramlarında yapılan müsabakalarda iki rakipten biri ölünceye kadar güreş devam eder, yarışın sonucuna göre geleceğe dair tahminlerde bulunulurdu.[52] Türklerden Çin'e yayılan ve sonraki devirlerde göçlerle beraber batıya taşınan güreşin, Selçuklular zamanında da yaygın bir spor ve eğlenme aracı olarak sürdürüldüğü, bunun için "güreş alanı" denilen meydanlar teşekkül etmesinden ve "pehlivan" sözcüğünün sıkça geçtiği Mevlana'nın *Divan-ı Kebîr*'i gibi temel kaynaklardaki kayıtlardan anlaşılmaktadır.[53]

Güreşin İstanbul'da yerleşmesinde sarayın rolü büyüktür. Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın güreş tuttukları kaynaklarda belirtilmektedir. Fatih'in şehzadelerinden Cem vaktinin büyük kısmını güreşe hasretmiş; Bayezid ise Amasya günlerinde komşu ülkelerdeki tanınmış sanatkâr ve sporcuları yüksek aylıklar vererek burada toplamıştır. II. Bayezid padişah olunca bunları İstanbul'a getirmiştir. Güreşçiler "cemaat-i küştigîrân" adıyla bölük halinde teşkilatlandırılmıştır. Güreşçiler bölüğü, 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş, II. Mahmud'un tasarruf tedbirleri kapsamında Enderun koğuşlarının personel sayısı azaltılınca güreşçiler de saraydan çıkarılmıştır. Son dönem padişahları içinde güreşe en fazla ilgi duyan Sultan Abdülaziz'dir. Bunun saltanatında (1861-1876) Anadolu ve Rumeli'nin namlı pehlivanları İstanbul'a gelmiş, bazıları saraya alınmıştır. Padişahın 1867 yılında Fransa, İngiltere, Belçika, Avusturya ve Prusya'yı kapsayan gezisi sırasında dönemin iki ünlü güreşçisini maiyetinde götürerek bu Türk sporunu Avrupa'ya tanıtmıştır. II. Abdülhamid (1876-1908) sarayda güreşçi bulundurulmasına izin vermemekle beraber, kendi imkânlarıyla Avrupa ve Amerika'ya gidip uluslararası turnuvalarda başarı kazanan güreşçileri ödüllendirmiştir.

[52] W. Eberhard, "Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor", *Ülkü*, c. XV, sayı 87, Mayıs 1940, s. 211. Türkistan'ın Kuça şehrinde yeni yılın girişinde, yine gelecek hakkında çıkarımlarda bulunmak amacıyla öküz, at ve deve güreşleri yapılmaktaydı.

[53] M. Ersan, "Anadolu Selçukluları'nda Oyun, Eğlence ve Spor", s. 117-118.

RESİM 5

Karamürsel'de bir güreş manzarası, 1897

RESİM 6

Karamürsel'in manzara-i umumiyyesi (*Servet-i Fünûn*, nr. 346, 28 Ekim 1897)

Güreşi ve güreşçileri koruyup teşvik etmek amacıyla fetihten itibaren pehlivan tekkeleri kurulmuştur. En şöhretlileri Küçükpazar civarındaki Pehlivan Şücâ‘ ve Zeyrek Yokuşu ayağındaki Pehlivan Demir tekkeleriydi. Fatih devrinde inşa edilen Şücâ‘ Tekkesi, yıktırıldığı 18. yüzyılın ortalarına kadar pehlivanların mahfili olmuştur. Vezirler, paşalar, ağalar ve tımar ve zeamet sahipleri de pehlivan yetiştirirlerdi. Bazı sadrazamlar ise, daire halkı ve memurlarını Bâbıâli'deki Kum Meydanı'nda güreştirmekte idiler. Ramazan'da teravihten sonra düzenlenen güreş müsabakalarının adresi Kasımpaşa ve Göksu mesireleri, Baruthane Çayırı, Şehzadebaşı ve özellikle Ramazan eğlencelerinin merkezi olan Direklerarası idi. Yurdun dört yanından akın eden pehlivanların ter döktüğü Ramazan güreşleri 1912 yılına kadar yapılmış, bundan sonra minder güreşi modası başlamıştır.

Güreş, arada yabancı bir cisim yahut araç olmaksızın insanın insanla karşılaştığı ve bilgi, zeka ve kuvvet etkenlerinin kişisel beceriyle kaynaştırılması sonucu kazanılan bir spordur. Masraf gerektirmemesi ve her zaman yapılabilmesi yönüyle bir halk sporu olarak temayüz etmiş ve asil sayılmıştır.[54] Taşrada kendisini kanıtlayan güreşçiler, daha güçlü ve muhtelif yerlerden gelen rakipleriyle yarışmak için İstanbul'a giderlerdi. Zira asıl şöhret, sporun kalbinin attığı İstanbul'daki başarılarla elde edilebilmekteydi. Güreşin saray içinde ve dışında yapılışına göre iki türü vardı. Sarayda yapılanlara *huzur güreşleri* adı verilirdi. Huzur güreşleri pazartesi ve perşembe günleri öğle namazının ardından binişlerde yapılırdı. Galibiyet gerekliyse, pehlivanlar bütün hünerlerini ve taktiklerini kullanarak birbirlerini yenmeye çalışır; yenişmeye gerek yoksa padişah pehlivanların çekilmesini isteyinceye kadar güreş devam ederdi.[55] 1703 yılının Şevval (Şubat-Mart) ayına ait bir masraf defterinde, Alay Köşkü'nde ayın birinde güreşen pehlivanlara 78 zolta, Pehlivan Şahin'e iki altın; ayın beşinde güreşen pehlivanlara 65 ve matrakçılara 30 zolta verildiği kayıtlıdır.[56] Teşrifat kurallarına uygun olarak, huzurunda güreş yaptıran son padişah, sarayda güreşçi bölüğü istihdamına son veren II. Mahmud'dur.

Karakucak türü ise Oğuzlardan Osmanlı'ya kadar bütün Türk coğrafyalarında hâkim olan çayır güreşidir. Pehlivanlar yaşlarına, ağırlıklarına ve ustalıklarına göre gruplara ayrılırdı. Günümüzde serbest güreş diye bilinen ve karakucağın formüle edilmiş şekli olan minder güreşi uygulaması 1913'te başlamıştır. Karakucağın yağ sürülerek yapılanı ise *yağlı güreş* olarak adlandırılmıştır. Vücudun kayganlığından dolayı pehlivanların birbirlerini devirmeleri uzun sürdüğünden izleyiciler yağlı güreşten büyük keyif alırlardı. Bunu daha eğlenceli hale getirmek için davul ve zurna eşliğinde yapılması geleneğe dönüşmüştür. Yağlı güreş pehlivanlarının sahaya çıkmadan önce abdest alıp namaz kılmaları bu stile kutsiyet kazandırmaktadır. Halen devam eden bu güreşi törelere göre idare eden cazgırlar, çeşitli dinî ve milli sloganlarla bir yandan pehlivanlara cesaret vermekte, diğer yandan seyircilerin duygularını okşamaktadırlar.[57]

[54] A. Ayağ, *Türklerde Spor Geleneği,* s. 21-22.

[55] Atıf Kahraman, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, I, 141-144.

[56] BOA, *TSMA.d,* 2353.

[57] Ö. Güven, *Türklerde Spor Kültürü,* s. 15-16.

Matrak

Arapçada "değnek, sopa ve talimci şişi" gibi anlamlara gelen *matrak*; Türklerde bir savaş oyununun ve bu oyunun temel aracı olan değneğin adı olmuştur. Matrak oynayanlara matrakbaz denirdi. Şimşir ağacından yapılan değneğin üzeri yumuşak deriyle kaplanıp güzelce cilalanırdı. Elin kavraması için baş tarafı yuvarlaklaştırılırdı. Tasarımı lobuta benzemekle birlikte ondan biraz daha ağır olurdu.[58] Matrak, kılıç kullanma becerisi kazanmaya ve bunu geliştirmeye yönelik bir oyun olarak da nitelenmiştir.[59] Türklerin kılıç, tomak ve benzeri savunma amaçlı spor oyunlarına benzeyen matrak oyununu standarda kavuşturup kurallarını belirleyen Nasûh adlı çok yönlü sanatkârdır. Bu açıdan, matrağın mûcidi kabul edilen Matrakçı Nasûh (ö. 1564), başta hattat olmak üzere matematikçi, coğrafyacı ve ressam[60] kimlikleriyle bilinmekteydi. Silahşorluk üzerine yazdığı *Tuhfetü'l-Guzât* adlı eserinde kimliğini Nasûh es-Silâhî el-Matrakî diye tanıtmıştır. Silah ve mızrak oyunlarında cesareti ve tekniğiyle akranları arasında öne çıkan Matrakçı Nasûh, daha önce Mısır'a giderek oranın en gözde cündîleri ile boy ölçüşmüş ve tıpkı İran millî destanın güçlü kahramanı Zaloğlu Rüstem gibi efsaneleştiği için Kanuni tarafından kendisine berat verilmiştir.[61]

Matrak iki kişi arasında oynanırdı. Rakiplerden her birinin sağ elinde matrak, sol elinde kalkan görevi yapan yuvarlak bir yastık bulunur; başlarına miğfer, yüzlerine de siper takarlardı. Oyunda hedef matrağı rakibin kafasına vurmak, bunun yanında, gelecek atakları karşılamak olduğundan, matrakçıların hem saldırma, hem de savunma becerilerini göstermeleri esastı. Yani vuruş kadar ondan korunmak da başarı ölçüsüydü. Evliya Çelebi'nin yazdığına göre, 16. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da bu sporla ilgili 10 esnaf bulunmakta ve 30 kişi bu işten geçimini sağlamaktaydı. Bunun dışında serbest çalışan matrakçılar da vardı. Birçok türü bulunan matrağın en yaygın şekli, uyumlu ve tartımlı hareketlerle eskrim gibi yapılanıydı.[62] Uzakdoğu'nun savunma sporlarını andıran matrakta amaç rakibi yenmek değil, seyircilere birtakım sanatsal hareketler göstermek olduğundan oyun biraz da dans içerirdi.

Matrak oyunu şenliklerin, devlet merasimlerinin ve kabul törenlerinin vazgeçilmez öğelerindendi. Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerinin 1529'daki sünnet düğünleri için Atmeydanı'nda düzenlenen şenliklerde matrakçıların gösterileri göz kamaştırmıştı. Meydana her birinin beşer kulesi ve dörder kapısı olan iki mobil hisar kurulmuş, içlerine de top ve tüfek ile 120'şer silahlı asker yerleştirilmişti. Hisarlar Atmeydanı'nın ortasına doğru yürürken, içlerindeki matrakçılar da hünerlerini sergilemişlerdi. 1582 Şenliği'nde de cirit ve matrak

---

[58] Nail Tan, *Yel Kayadan Ne Aparır?*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara 2016, s. 81. Savaş oyunu olan matrağın dışında bir de kadınların oynadıkları matrak oyunu vardır. Bunda, ortadaki direğin tepesine bağlı renkli kurdeleler, genç kızlar tarafından saç örgüsü şeklinde örülürdü.

[59] G. İrepoğlu, "Osmanlı Sanatında Sporu İzlerken", s. 140.

[60] *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han* adlı eserinde, adı geçen padişahın 1534 ve 1535'teki Irak ve İran seferleri sırasında konakladığı şehirlerin minyatürlerini yapmasından ötürü Avrupa'da kent plancısı olarak tanınmıştır (Henk Boom, *Büyük Türk: Muhteşem Süleyman'ın İzinden 1494-1566*, çev. Lon Mutlu Briet-Gül Özlen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 259).

[61] Hüseyin G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasûh*, AÜ. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1963, s. 10.

[62] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Robert Dankoff ve dğr., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, I, 310; Midhat Sertoğlu, "Türkler ve Spor", *Millî Kültür*, sayı 56, Mart 1987, s. 92; Ö. Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, s. 40.

oynanmış, maket bir kalede temsilî savaş yapılmıştır.[63] XVII. yüzyılın meşhur matrakbazları arasında Ustabaşı Dede ve Taslak Kaptan'ın yanı sıra Sultan IV. Murad da sayılmaktadır. Fakat padişah bunların hepsini de alt edecek kadar ustalaşmıştı.[64] III. Ahmed, Yalı Köşkü'nde güreş ve matrak seyretmekten hoşlanırdı.[65] Sertoğlu 18. yüzyıldan sonra unutulduğunu ileri sürse de Mart-Nisan 1822'ye ait bir masraf defterinde, II. Mahmud'un surre alayı sırasında huzurunda "matrak mülâ'abe eden akkâmlar kullarına" 180 kuruş ihsanda bulunduğu kayıtlıdır.[66]

Tomak

Geleneksel Türk savunma sporlarının gelişmiş bir türü olarak Osmanlı sarayında III. Ahmed devrinde (1703-1730) oynanmaya başlayan bu oyun, amacı, kuralları ve hareketleri bakımından matraka benzese de ondan tamamen farklıdır. Oyun adını, *tomak* denilen içi kar keçesiyle doldurulmuş ve yumruk büyüklüğündeki meşin toptan almaktaydı. Kelimenin "yuvarlak, silindirik, değirmi" manalarındaki *tom* kökünden türediği bilinmektedir.[67] Tomak 70-80 santimetre uzunluğunda kadın saçı gibi örülmüş bir sapa bağlanırdı. Oyuncusuna tomakbaz denirdi.[68] Oyun, altışar kişiden oluşan iki takım arasında geçerdi. Her sporcunun elinde birer tomak bulunur, sporcular sapın ucundan tutarak top kısmını rakibin sırtına vurmaya çalışır; karşıdaki ise kollarıyla ve çevik hareketlerle savunma yapardı. Sırtına topu yiyen, oyun dışı kalırdı. Oyuncuların başarısı ataklarına ve savunma esnasındaki çevikliklerine göre saptanırdı. Tomak, genellikle saltanat binişlerinde, mesire yerlerine toplu gidişlerde oynanırdı. Sporcuları coşturmak için Enderun saz takımı tarafından musiki icra edilirdi. Oyunun belli bir süresi olmayıp, padişahın talimatına göre veya oyun şiddete ve kavgaya dönüştüğü anda yine onun "Çek!" emriyle sona erdirilirdi.[69]

---

[63] Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış YLT, Ankara 2004, s. 62.

[64] M. Sertoğlu, "Türkler ve Spor", aynı yer.

[65] Sultan III. Ahmed'in 1709 ve 1711 yılının Şevval (Kasım-Aralık) aylarında güreşçi ve matrakbaz ve hokkabazlara silahtar ağa aracılığıyla dağıttığı ihsanlar için bkz. BOA, *TSMA.d*, 2352, 2253.

[66] BOA, *TSMA.d*, 2468.

[67] Türk toplumunda yüzyıllarca süren göçebe kültürünün ayrılmaz parçası olan hayvancılığın etkisiyle, yapı malzemesi hayvan derisi olarak üretilegelmiş çok farklı formlardaki ayakkabılara verilen türlü isimlerden biri de tomaktır. Ancak tarihsel süreçte ve farklı coğrafyalarda ayakkabı, çizme, çizme içine giyilen ayakkabı ve yün çorap anlamlarında kullanılmıştır. Tomak sözcüğünün etimolojisi, eski ve çağdaş sözlüklerdeki tanımları, Türkiye'nin çeşitli yörelerinde ve yaşayan Türk lehçelerinde kazandığı anlamlar üzerine yapılan bir değerlendirme için bkz. Engin Yılmaz, "Tomak Kelimesi", *Ayakkabı Kitabı*, haz. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2003, s. 43-48.

[68] N. Tan, *Yel Kayadan Ne Aparır?*, s. 82.

[69] Ö. Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, s. 44; A. Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 618-620.

RESİM 7

Tomak oyunu (J. M. Jouannin-M. Jules van Gaver, *Turquie*, Paris 1840)

RESİM 8

Tomak talimi (Mouradgea d'Ohsson, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, c. III, Paris 1790)

Tomak oyununun görsel ve seyirlik yönü bulunmakla birlikte, Enderun'da eğitim gören gençlerin fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin sağlanması amacıyla eğitim aracı haline getirildiği ve bu sporun karakter oluşumuna katkıda bulunduğu konusunda yerli ve yabancı kaynaklar ittifak etmişlerdir. III. Ahmed'den sonra I. Mahmud, I. Abdülhamid ve III. Selim'in de ilgi gösterdikleri tomak genellikle Topkapı Sarayı'nda Ağa Bahçesi, İncili Köşk, ayrıca Okmeydanı, Ferahâbâd Sarayı, Bebek, Karaağaç ve Fener bahçeleri, Bahariye Kasrı ve Mustafa Paşa Kasırları, Mehmed Paşa Köşkü, Göksu mesiresinde oynanmıştır.[70] 1810'lu yıllardan itibaren Çinili, İncili, Gülhane ve Şimşirlik köşklerinin meydanlarında Enderun ağalarına düzenli olarak tomak oynatan II. Mahmud, Vaka-yı Hayriye'den sonra çoğu sporu kaldırırken, tomak oyununu bir süre daha devam ettirmiştir.[71]

Çevgân

Kaşgarlı Mahmud'un 11. yüzyılda yazdığı *Divanü Lügati't-Türk*'te, Türklerin tepük isimli bir oyunundan bahsedilir. Kurşunun eritilerek ip ağırşağı şeklinde döküldükten sonra üzerine keçi kılı veya başka bir şeyin sarılmasıyla elde edilen bu cisim tepilerek oynandığı için *tepük* diye adlandırılmıştır. Oyunun ayakla oynamasından dolayı modern futbolla benzerliği ve bu sporun atası yahut prototipi sayılıp sayılamayacağı konusundaki tartışmalar sürmektedir. Sorunun çözümsüzlüğü, tepük oyunundaki aracın küre gibi yuvarlak değil yassı oluşundan ileri gelmektedir. Oyunun bugün Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Uygur Türkleri ile Çin ve Kore'deki uzantılarını, buralardaki adlarının etimolojisiyle birlikte inceleyen iki çalışmada, tepükün kuralları ve felsefesi bilinemediği için futbol sayılamayacağı kanaatine varılmıştır.[72]

Fakat bu kanaat, tepükün oynandığı 11. asırda Türklerde futbola benzer yahut ayakla oynanan başka oyun olmadığı anlamına gelmemelidir. Örneğin 8. yüzyılın Çin kaynaklarında bahsi geçen *çevgân*, topla oynanan bir atlı spor oyunudur. Kavram, "topu çekmek için kullanılan ucu eğri çomak, değnek" anlamındaki Farsça *çûgân (tshu-gan)* kökünden gelmektedir. Türk lehçelerinde *çöğen* şeklinde telaffuz edilmiştir. Çevgân geniş bir meydanda, atlara binmiş dörder veya altı kişilik iki takım arasında oynanmaktaydı. Her atlının elinde sapı 1.30 cm uzunluğunda bir çevgân bulunur, hakemin saha ortasına koyduğu şimşir ağacından yapılmış ayva büyüklüğündeki yuvarlak cisim sopalarla sürülerek rakip takımın kalesine sokulmaya veya belirlenen hedefe isabet ettirilmeye çalışılırdı. Karahanlılarda özellikle beden eğitimi açısından popüler olan çevgân, Göktürkler zamanında Çin'e yayılarak erkekler ve kızlar tarafından oynanmıştır. Çevgân Türk-Moğal fatihler tarafından Hindistan ve İran sahalarına

[70] Mevlüt Dede, "A Performance and Training Game/Sport in the Ottoman Empire in the Light of Archive Documents: Tomak", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ekim 2023, s. 167-168.

[71] Padişahın huzurunda 1813 yılının 3 Mart, 7 Nisan, 19 Ağustos ve 15 Kasım günlerinde İncili Köşk, Gülhane Köşkü ve Çinili Meydanı'nda; 1814 yılında ise mevlit kandiline isabet eden 4 Mart günü ise yine Gülhane'de tomak oynandığı hakkında bkz. Hızır İlyas, *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*, s. 50-53, 62, 77. Yeniçeriliğin kaldırılmasından önce 14 Temmuz, 6 Ağustos ve 15 Aralık tarihlerindeki son tomak ve Ekim ayındaki son lobut oyunları için bkz. *Aynı eser*, s. 373, 375, 379, 385.

[72] İbrahim Yıldıran, "Tepük Futbol Mudur? XI. Yüzyıl Türk Spor Faaliyetlerinden "Tepük" Oyununun Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma", *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, II/1, 1997, s. 54-62; Negizbek Şabdanaliyev, "Türk Kültüründeki "Tepük" Oyunu ve Bunun Adlandırılış Varyantları", *XVIII. Türk Tarih Kongresi 1-5 Ekim 2018 Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 2022, IV, 559-568.

taşınmış, Orta Çağ'da Bizans[73] topraklarına ulaşmıştır. Babürlülerin, İlhanlıların, Akkoyunluların ve Karakoyunluların en popüler eğlencelerinden biriydi ve hükümdarların da devlet ricaliyle oynadıkları bir spordu. Selçukluların *gûy u çevgân* (top ve çomak) olarak adlandırdıkları oyun, Türkiye Selçukluları devrinde millî bir spora dönüşerek Konya, Kayseri, Niğde, Bitlis, Kars gibi şehirlerin gündelik hayatının gözde aktivitelerinden biri olmuştur.[74]

Selçukluların seramikten ürettikleri kapların süslemesine yansıttıkları[75] ve Memluklu topraklarında da görülen çevgânı Osmanlı Türkleri de oynamıştır. 16. yüzyıla tarihlenen *Divan-ı Nevâî*, çevgân geçen şiirlerin yanı sıra, birtakım kişilerin altın renkli bir topu ikişer alçak taştan oluşan kalelerden aşırmaya çalıştıkları ve bu hareketleri temaşaya gelen seyirci topluluğunun tepenin arkasında yerini aldığı gibi betimler de içermektedir.[76] Edebî kaynaklar çevgânın bilinirliğine dair daha ciddi ipuçları vermektedir. Örneğin 16. yüzyıl şeyhülislamı ve tarihçisi Kemalpaşazade (ö. 1534) "çevgân-ı cerât", "çevgân-ı şemşîr" ve "çevgân-ı tîğî" gibi kavramları oyun aracı olarak zikreder.[77] Onun çağdaşı Lâmiî Çelebi'nin (ö. 1532) İranlı şair Ârif-i Herevî'nin *Hâlnâme*'sinden çevirdiği esere *Gûy u Çevgân* adını vermesi ve dizelerde çevgân sözcüğünü metafor olarak kullanması oyunun kökleştiğine delalet eder. Ancak II. Murad (1421-1451) adına yazılmış *Muradname*'de geçen "Dahi tevbe olsun ki bir nefes / Top oynamaya eylemeyen heves / Pes anla ki çevgân vurmaklığı / Getürmez vuranlara yüz aklığı" dizelerinden anlaşıldığı üzere, tehlikeli bulunduğu için çok iyi bilmeyenlerin oynaması sakıncalı görülmüş ve belki de bu yüzden gözden düşmüştür.[78]

Evliya Çelebi Bitlis'te bir meydanda toplanan atlı iki grubun ellerindeki eğri bir çevgânla ortadaki ahşap topu sürmeye çalıştıklarını aktarmak suretiyle oyunun payitahta uzak bölgelerde oynandığına dair örnek sunar. Osmanlı'nın son dönem yazarlarının, 20. yüzyılın başlarında Sivas, Erzurum ve Kars'ın bazı köylerinde "çöğen oyunu" adıyla oynanmaya devam ettiğine dair tuttukları kayıtlar,[79] bunun tarihsel bir geleneğin devamı olarak taşrada sürdürüldüğünü kanıtlar. Çevgân, İngilizlerin 19. yüzyıldaki sömürge hareketleri sırasında Kuzey Hindistan'ı ve Afganistan'ı işgallerinden sonra, Tibet lehçesindeki *polo* adıyla Batı'ya

[73] Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) sekreteri Kinnamos, polonun Bizans'taki biçiminin at sırtında oynanan bir çeşit lakrosa çok benzediğini belirterek, efendisinin 1166-1167 kışında oynadığı poloyu aktarmıştır: Gençlerden oluşan iki rakip takım, elma büyüklüğünde deriden yapılmış bir topu, kendilerine doğru görünen düz bir alana atarlar. Oyuncular atlarını, ortada bir ödül gibi duran topa yaklaşmak için tam hızla birbirlerine doğru sürerler. Her biri sağ elinde yeterince uzun, ancak aniden geniş bir halkayla sonlanan bir sopa tutar. Bu halka, kurumuş bağırsak ipleriyle kalbur gibi örülmüştür. Her iki taraf da topu kapmak ve diğer uca ilk önce ulaştırmak için acele eder. Çubuklarla sürülen topu uca ulaştıran taraf zaferi kazanmış olur. Bu spora katılan kişinin sürekli olarak geriye dönüp kalçalarını sallaması, atı bir daire içinde döndürmesi ve top peşinde sürekli hareket halinde olması gerekir (B. Schrodt, "Sports of the Byzantine Empire", s. 52-53).

[74] M. Şakir Ülkütaşır, "Çevgân ve Gökbörü", *Türk Kültürü*, sayı 57, Temmuz 1967, s. 663-664. Bizans'ta *polo* diye adlandırılan oyun, elma büyüklüğündeki top ve raket şeklindeki sopalarla oynanmıştır.

[75] Bu konuda bkz. Başak Çoraklı, "Selçuklu Seramiklerinde Polo Oyunu: Nam-ı Diğer Gûy u Çevgân", *Geleneğin Mirası*, ed. Ali Fuat Baysal-Rıdvan Ak-Şerife Çakır, NEÜ Yayınları, Konya 2021, s. 34-46.

[76] G. İrepoğlu, "Osmanlı Sanatında Sporu İzlerken", s. 139.

[77] Fevzi Halıcı, "Çevgân", Diyanet İslam Ansiklopedisi (*DİA*), İstanbul 1993, VIII, 295.

[78] Ali Çavuşoğlu, "Çevgen/Çöğen Oyunu Kültürü ve Edebî, Tasavvufî Metinlerde Yansıması", *İstem*, sayı 11, 2008, s. 165-166. Yazar, Yusuf-ı Hakikî, Niyazî-i Mısrî, Nef'î, Nedim, Ahmed Paşa ve Usulî gibi şairlerin çevgânı tasavvufî-alegorik bir sözcük olarak kullandıklarına dair örnekler getirmiştir.

[79] Selahattin Batu, *Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayını, Ankara 1938, s. 44; M. Ş. Ülkütaşır, "Çevgân ve Gökbörü", s. 665.

taşınmıştır. Günümüzde dünyanın birçok yerinde atlı hokey sporu olarak popülaritesini korumaktadır.

Alay Topu Oyunu

Eberhard , Çinlilerin milattan önce ve sonra ayaklarıyla oynadıkları ve Moğollardan Çin'e geçmiş olan bir top oyunundan söz eder.[80] Ancak topun şekli ve oyunun kuralları hakkında bilgi vermez. Bölgeyi gezen Seyyid Ali Ekber'in Farsça seyahatnamesi, geçmişi Hunlara dayanan ve buradan Çin'e, Hindistan'a ve nihayet Avrupa'ya yayılan top oyununun ayrıntısını sunar. Bu, yere çizilmiş çember şeklindeki çizgi üzerinde dizilen kız ve erkek çocukların karışık oynadığı bir oyundur. Temel aracı, temizlenmiş ve kurutularak şişirilmiş sığır işkembesidir. Kurala göre, topu çizgiden dışarı çıkaran veya yere düşüren oyun dışı kalırdı. Türk göçleriyle birlikte batıya taşınan top oyunu İstanbul'da biraz biçim değiştirmiş ve elle oynanmıştır. Bunun sebebi, Hazret-i Hüseyin'in Kerbela'da kesilen başıyla top gibi oynandığı inancından dolayı, yuvarlak cisimlere ayakla vurularak oynanan oyunlara yönelik menfi bakıştır.

Sarayda oynanan *alay topu* oyunu klasik top oyunundan farklı olarak sığır işkembesinden yapılan topla değil, içine kar keçesi doldurulmuş yuvarlak ve el ile tutulacak büyüklükteki toplarla oynanmaktaydı. Öte yandan rakip oyuncular çember şeklinde değil, karşılıklı dizilmekte idiler. Takımlardan her birine "alay" denirdi. Genellikle alaylardan biri akağalardan, diğeri haremağaları veya Enderun'daki koğuşların personelinden oluşurdu. Hentbola yahut günümüzün çocuk oyunlarından yakantopa benzeyen top oyunu yaya oynanırdı. Her biri 100, 200 kişiden oluşan rakipler ellerindeki küçük top güllelerini ya da ağaç topaçları rakiplerine fırlatırlardı. Oyunda amaç topu havada yakalamaktı. Bu yapılamıyorsa vücuda değmesinden korunmak gerekiyordu. Zira top yiyen elenirdi. Alay topu oyunu padişahın huzurunda Topkapı Sarayı'ndaki meydanlarda ya da binişlerde oynanır, bitiminde galip gelen taraftan bir oyuncu şarkı söylerdi.[81] İncili Köşk'te 1817 Mart'ında bir saatlik tomak oyununun ardından alay topu oynanmasına karar verilmiş, galibiyet şarkısını da Hızır İlyas Ağa söylemiştir.[82]

At Yarışları

Atı milattan önce evcilleştiren Türklerde, bununla ilgili sporların tarihi de oldukça eskidir. Yarış atının yetişme tarzı cirit atından farklıydı; cirit atı belli bir meydan içerisinde hünerini sergilerken, yarı atı varılması hedeflenen uzak mesafelere odaklanmaktaydı. Yarış atının gücü ve heybeti öne çıktığı için Türkler, yaban aygırıyla evcil kısrağı çiftleştirmek suretiyle nitelikli bir cins elde etme yoluna gitmişlerdir. Yaban atlarının doğrudan evcilleştirilmesi ise en

[80] W. Eberhard, "Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor", s. 209-210.

[81] A. Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 620-622; N. Sakaoğlu, "Osmanlı Sarayı'nda Spor Müsabakaları", s. 51.

[82] Hızır İlyas, *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*, s. 134.

azından 11. yüzyıldan beri uygulanan bir yöntemdir. Cirit atının binicisi silah kullanma kabiliyetiyle öne çıkarken yarış atının binicisi yiğitliğiyle anılmıştır.[83]

Osmanlı döneminde atlı sporların Orhan Gazi zamanında (1326) yapıldığına yazılı kaynaklarda rastlanmaktadır. Yarışlar genç kızlar ve erkekler tarafından icra edilmekteydi. Evlenme çağına gelmiş olan bir kız kendisi gibi dinç olan atına binip koşarken, arkasından yine atlarıyla takip edenlerden onu yakalamaya muvaffak olan nikaha hak kazanırdı.[84] Savaşa hazırlık ve eğlenme amacıyla düzenlenen at yarışlarından özellikle ikincisi, düğünlerin ve şenliklerin başlıca eğlencelerinden biriydi. Yarışlar iki ilâ altı saat arasında değişen uzun mesafe koşuları şeklinde yapılırdı. Koşularda davul zurna çalınır; dereceye girenlere ödüller verilirdi.[85] Uzun mesafe koşan atlar semiz ve en iyi cins hayvanlardan seçilirdi. Düğünlerde ve elçiler onuruna düzenlenen şölenlerde at yarışı yaptırılması III. Selim'e kadar devam etmiş; II. Mahmud devrinde bu uygulamaya da son verilmiştir.

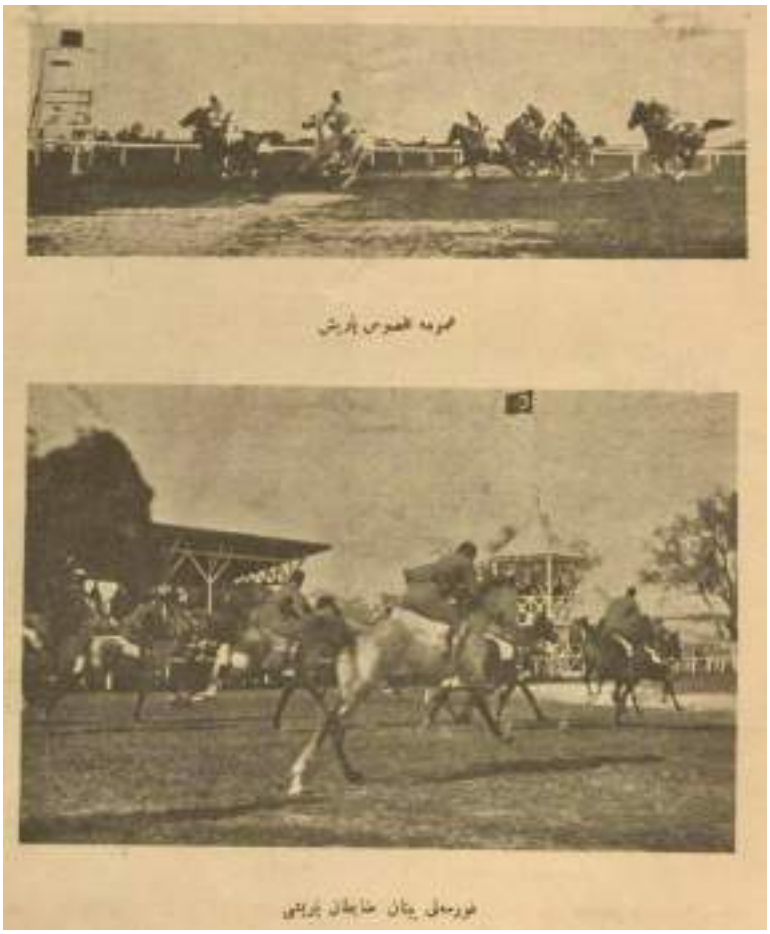

RESİM 9

Veliefendi Çayırında at yarışları, 1913 (*İdman*, nr. 10, 14 Teşrînisânî 1329)

[83] Ali Abbas Çınar, *Türklerde At ve Atçılık*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 36.

[84] S. Batu, *Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi*, s. 38.

[85] A. Ayağ, *Türklerde Spor Geleneği*, s. 13. IV. Mehmed'in, kızının nikahı ve oğullarının sünnetiyle askerî başarıları bir arada kutlamak için Edirne'de düzenlediği 1675 şenliklerinde üç, dört ve altı saatlik olmak üzere üç ayrı yarış tertip edilmişti

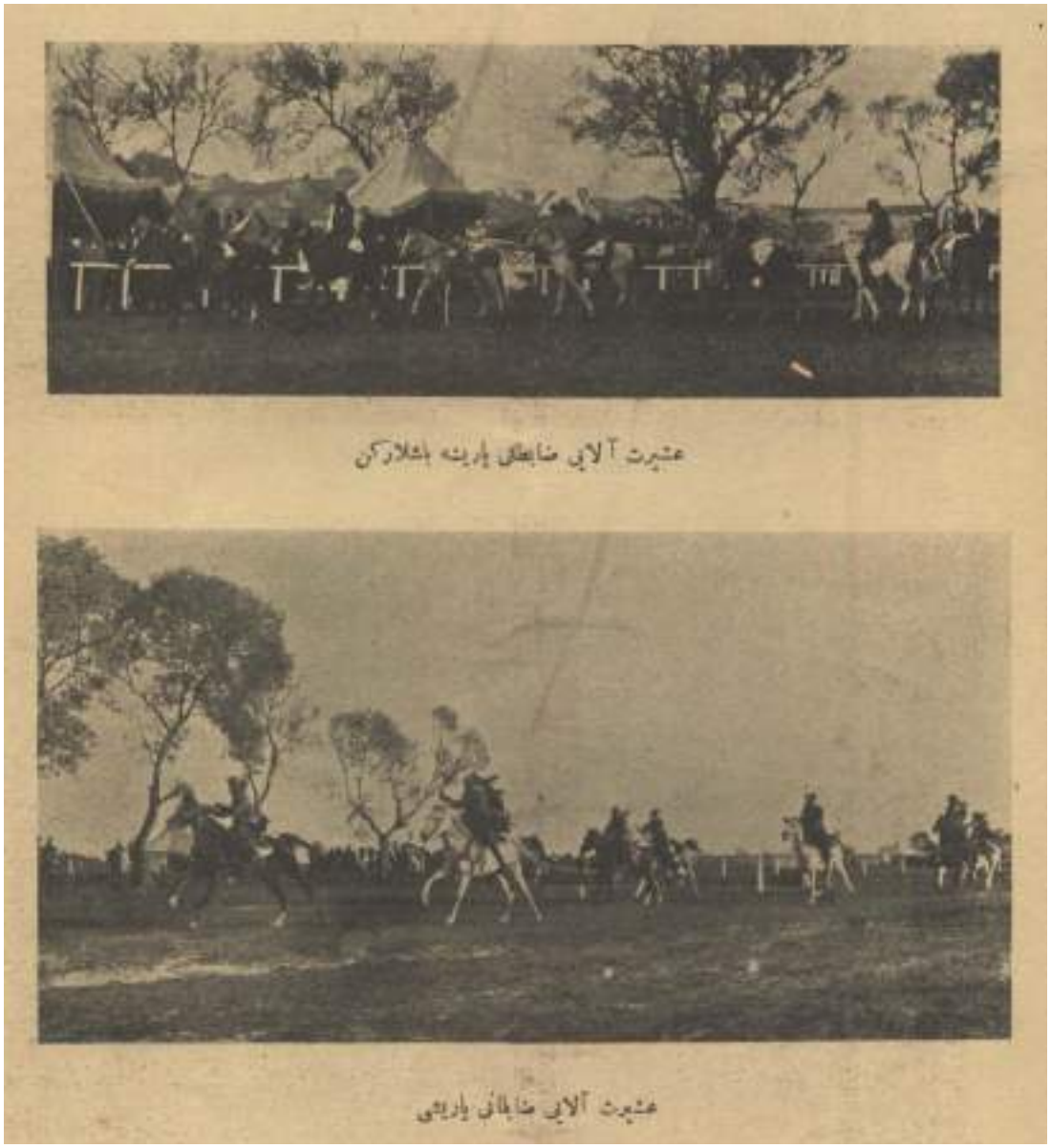

RESİM-10

Veliefendi Çayırında at yarışları, 1913 (*İdman*, nr. 10, 14 Teşrînisânî 1329)

Düzenli ve günümüzdeki anlayışa uygun at yarışlarının başlaması Sultan Abdülaziz devrindedir. Levantenler ile Avrupalı tüccar ve görevlilerin yoğun bulunduğu İzmir'de 1850'lerde başlayan profesyonel at yarışları, güreşe olduğu kadar ata binmeye de tutkun olan padişahın at sevgisinden yararlanan devlet erkânının girişimleriyle payitahta taşınmıştır. Onun himayesinde "koşuları teşvik ve Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne esblerinin cinslerini ıslah etmek ve herkesin ictimâına bir merkez-i mahsus olmak" amacıyla kurulan Dersaâdet Jokey Kulübü'nün (Cemiyet-i Sipahiye) tüzüğünün 28 Mart 1864 tarihli *Takvim-i Vekayi*'de

yayımlanmasından[86] yaklaşık iki ay sonra İstanbul'un modern ilk at yarışı Kağıthane'de düzenlenmiştir. *Cerîde-i Havâdis*, hünkârın emriyle Kurban Bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde icra edilecek yarışların programını yayımlamıştır. Buna göre birinci gün beş türlü yarış yapılacaktı. Bunlar 25 lira ödüllü esnaf yarışı, kılıç ödüllü asker yarışı, 250 lira ödüllü mükâfat-ı hümâyûn yarışı, Beyoğlulu kadınların düzenledikleri 50 lira ödüllü yarış ve 20 lira ödüllü sipahi yarışı idi. İkinci gün yarışlarının kategorileri Rumeli yarışı, rahvan yarışı, devlet erkanı tarafından verilecek olan 150 lira ödüllü yarış, jokey kulübü yarışı, geştügüzâr atları yarışı ve çit atlatma yarışı şeklindeydi. Son gün ise dört etapta yarış düzenlenecekti. Yarışacak atların boyu ve kilosu, katılım şartları ve diğer hususlar ayrı ayrı izah edilmiştir.[87]

II. Abdülhamid döneminde birçok spor gibi at yarışları da popülaritesini kaybetmiştir. Meşrutiyet'in ilanından sonra, yarışları canlandırmak ve bu arada at neslini ıslah etmek düşüncesiyle Mahmud Şevket Paşa'nın girişimiyle 1911 yılında *Islâh-ı Nesl-i Feres Cemiyeti* kurulmuştur. Balkan Savaşları yıllarında, geliri yardım kuruluşlarına verilmek üzere Veliefendi Çayırı'nda at yarışları yapılmıştır. 1913 Kasım'ında ise, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Edirne'de kuracağı Darüleytâm yararına yarış düzenlenmiştir. Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti'nin tertip ettiği altı yarışa basın büyük ilgi göstermiştir. *İdman* dergisinde fotoğraflarla desteklenen uzun yazıda, mekânı, yarışçıları ve seçkin seyircileriyle yarış heyecanı şöyle hikâye edilmiştir:

Veliefendi Çayırı -ileride sarf olunacak mühim bir yekûn ile- at koşuları için pek müsait bir mevki. İstanbul ile koşu yerinin uzaklığı ve havanın hissedilir derecede soğuk olması neticesi olarak kalabalık azdı. Mamafih günün büyüklüğünü "Sonbaharın At Koşusu" gününü idrak eden spor meraklıları yarışta hazır bulunuyordu. Veliahd-ı saltanat Yusuf İzzeddin Efendi hazretleriyle Şehzade Ziyaeddin, Ömer Hilmi, Fuad, Cemaleddin Efendiler hazerâtı koşu mahallini teşrif eylemişlerdi. […]

Sonra birçok Türk hanımı yarış mahallinde isbât-ı vücûd etmişti. Bütün vükelâ-yı devlet hazır bulunuyordu. Müşir Osman Paşa, Keçecizâde İzzet Fuad Paşa, Pertev Paşa ve daha birçok ümerâ-yı askeriyye ve mütekâidîn yarış mahallini teşrîf etmişti. Hakem heyetinde Seryaver Salih Paşa, Süvari Dairesi Reisi Faik Paşa, Baytar Kolağası Cemal Bey bulunuyordu. Yarışı tertip eden komite hakkında sitayişten başka bir şey söylenemez. Yarışlar heyet-i umûmiyyesi itibarıyla büyük bir ibtizâm-ı tâmm içinde icrâ edildi. Mevkiler muntazam bir sûrette tefrik edilmiş. Muhtelif mevkilerden yarışları aynı derecede temâşâ etmek kâbil idi. […]

İnsan kalabalığı bazı mevkilerde çok, bazı mevkilerde az, sabırsızlıkla kaynaşıyordu. Muzıkaların terennümâtı arasında ilk yarışa ibtidâr etmek üzere, on altı zâbit sıra ile hârice çıktılar. Yarış, formalı binen zâbitâna mahsus, bilâ-tefrik cins-i mîrî hayvanlarla düz yarıştı. Şimdi herkes tarafından iddialar, münakaşalar başlıyordu. 01.15'te müsâbıklar mevkilerinde bulunuyorlardı. 01.25'te hakem kulesinden zil çalındı, flamalarla hareket işareti verildi. Bir dakika sonra da pek müthiş bir tablo karşısında mebhût bir sükût başladı. Müsâbıklar pür-heyecan bir koşu ile toz bulutlarının arasından karışarak geçtiler. Şimdi uzaklarda tek tük bîtâb koşanlar ve ilk adımda yekdiğerini geçmeye müheyyâ atılanlar karşısında meraklı bir

[86] "Dersaâdet Jokay Kulübü yani Cemiyet-i Sibakiyyesi Nizamât-ı Dâhiliyyesi Tercümesidir" başlıklı tüzük *Takvim-i Vekayi*'de üç, *Ruznâme-i Ceride-i Havadis*'te dört bölüm halinde yayımlanmıştır. Bkz. *Takvim-i Vekayi*, nr. 741, 19 Şevval 1280; nr. 744, 10 Zilkade 1280; nr. 745, 17 Zilkade 1280.

[87] "Dersaâdet'te İcra Olunacak At Yarışlarına Dair Komitesi Tarafından Gelen İlannâme-i Mahsûsun Suretidir", *Cerîde-i Havâdis*, nr. 1190, 17 Zilkade 1280, s. 4. Ayrıca bkz. *Cerîde-i Havâdis*, nr. 1193, 8 Zilhicce 1280.

sükût ile bekleşiliyor. Bazı zevât tâli' numerolarıyla rakiplerini süzüyordu. Ve nihayet Süvari Mülazımı Celal Efendi'nin Jipzip ismindeki al atı 2200 metre mesafesi olan sahayı 3 dakikada kat' ederek birinci geldi. Celal Efendi, arkadaşlarının ellerini sıkarken Jipzip'in menâkıbını anlatıyordu. Jipzip evvelki sene yine müsabakada birinci gelmiş ve geçen 328 Teşrînievvel'inin altısında muharebe meydanında vurulmuş, bu sene garip bir tesadüfle yine 6 Teşrînievvel'de yarışta birinci gelmiş. O vakit o şanlı Jipzip bütün nazarlarda büyüdü ve onun gazasına, bugünkü muvaffakiyetine dualar, tebrikler yağdırıldı. Süvari Mülazımı Memduh Efendi'nin Kısmet ismindeki kır atı da 3 dakika 3 saniyede ikinci gelmiştir."[88]

RESİM 11

Şehzade Yusuf İzzeddin ve Sadrazam Said Halim Paşa Veliefendi Çayırında at yarışlarında, 1913 (*İdman*, nr. 10, 14 Teşrînisânî 1329)

Meşrutiyet döneminde at yarışları payitahtın sosyal hayatına yeni bir incelik katmıştır. Önemli kişileri bir araya getiren yarışlarda, kadınların ön sıralarda oturması, bazı yeni davranış kurallarının işaretiydi.[89] Harbiye Nazırı Enver Paşa ve arkadaşlarının 1913'te kurdukları Sipahi Ocağı, İstanbul'un işgaline kadar düzenli biçimde at yarışları tertip etmiştir. Birkaç yıllık duraklama devresinden sonra Akif Bey'in 1924 yılında Sipahi Ocağı'nı yeniden

[88] "Sonbahar At Yarışları", *İdman*, nr. 10, 14 Teşrînisânî 1329, s. 144-145.
[89] Nevin Meriç, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2000, s. 388.

faaliyete geçirmesiyle Veliefendi yarışları tekrar başlamış ve Türkiye Jokey Kulübü'nün bünyesinde günümüze kadar gelmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Geleneksel Türk-İslam şehirlerinde sosyalleşme mekânlarının çarşı ve camiden ibaret olduğu, 16. yüzyılda kahvehanelerin açılmasıyla bunlara üçüncüsünün eklendiği yaygın kabuldür. Oysa Türkler Anadolu'ya gelmeden asırlar önce, savaşlar ve gündelik işlerinden arta kalan vakitlerini, ev hayatının dışında ve şehrin diğer sakinleriyle müştereken yürüttükleri oyun ve uğraşlarla zengin bir spor kültürü meydana getirmişlerdir. Göçlerle birlikte batıya taşınan bu birikim çağdaş ihtiyaçlara göre geliştirilerek yaşatılmıştır. İstanbul'da sporlar örfe uygun ve dinin mubah gördüğü çerçevede bazen yöneticilerin himayesinde, kimi zaman da sporseverlerin teşvikiyle gönüllü olarak yürütülmüştür. Böylelikle bir yandan Oğuz töresi yaşatılmış, diğer yandan şehir hayatına canlılık kazandırılmıştır. Yangınlarla mücadele etmek üzere Lale Devri'nde kurulan ve şehir sosyolojisine renk katan tulumbacılık da spor olarak görülmüştür.[90] Kendine özgü raconu ve folkloru bulunan tulumbacılığın bu şekilde algılanması, iri kıyım, genç ve enerjik kişilerce yürütülen sürekli ve hareketli bir etkinlik olmasından ileri gelmekteydi.

Ancak Osmanlı Türkiye'sinde kadının sporla ilişkisi farklılık gösterir. Bozkır hayatında hür yaşamaya alışan Türk kadını Asya Hunlarından itibaren ata binen, ok atan, top oynayan, güreş yapan, bu aktivitelerle kazandığı gücünü ve becerisini savaşlara katılarak gösteren bir varlıktı.[91] Kadınlar sporu, kendi aralarında yahut karşı cinsle beraber karışık icra etmekte idiler. Fakat İslamiyet'in kabulünden sonra spor eril karaktere büründüğünden, Osmanlı döneminde kırsaldaki sınırlı örneklerin dışında kadın unsuru spordan hemen tamamen soyutlanmıştır.

Aynı zamanda bir savaş eğitimi oluşu yönüyle seyirlik eğlencelerden ayrışan ata sporları, geleneksel ve modern formlarıyla, eğlenmek, dinlenmek, sağlıklı bir vücuda sahip olmak ve sosyalleşmek gibi amaçlarla yapılmıştır. Spor insanları gündelik sorunlardan uzaklaşarak zinde kalmalarını sağlamış; bölgesel ve küresel ölçekte barış ve dayanışma kültürünün tesisine hizmet etmiştir. Sporla ilgili alet, davranış ve kurallarının sayısız edebî ve folklorik ürüne konu edilmiş olması, sporun birey ve toplum hayatına ne ölçüde nüfuz ettiği hakkında fikir vermektedir. Şu halde sporun, kültürü ve erdemi diri tutan bir unsur olduğu açıktır.

İstanbul'da sporun gelişiminde, spor kültürü içinde yetişen padişahların sporcuları ödüllendirmek suretiyle bir yandan onların motivasyonunu arttırıp diğer yandan umum halkı bu işe yönlendirmelerinin ve sporun sağlıklı ve düzenli yapılmasına elverişli mekânlar tesis etmelerinin rolü büyüktür. Fatih Sultan Mehmed Bizans'tan kalan Hipodrom'a dokunmayarak burayı atlı sporlara tahsis etmiştir. Yeni adıyla Atmeydanı yeniçeriler, sipahiler, saray ve sadrazam cündîleri tarafından eğitim alanı olarak kullanılmış; gençler ve çocuklar ata binmeyi, ok atmayı ve cirit oynamayı burada görüp öğrenmişlerdir. Kasımpaşa'daki Okmeydanı da

[90] Bu konuda bkz. Emin Âli, "Tulumbacılık İstanbul'un En Canlı Sporudur", *Resimli Ay*, sayı 4, Mayıs 1924, s. 37-39. Makalenin yeni harflerle yayını için bkz. Kemalettin Kuzucu, "İlk Çağlardan Günümüze İstanbul İtfaiyesi", *Yangın Olur Biz Yanına Gideriz: İstanbul'da İtfaiye*, haz. Murat Erdin, İBB Kültür Yayınları, İstanbul 2023, s. 52-55.

[91] İ. Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, s. 228-229.

Fatih'in armağanıdır. Türk İstanbul'undaki en eski spor tesislerinden biri, fethin ardından inşa edilen ve bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin yerinde bulunan Eski Saray'ın bahçesidir. Topkapı Sarayı'nda ise Ağa Bahçesi, Gülhane Kasrı önündeki Kabak Meydanı, Yalı Köşkü Meydanı ve Kıztaşı Meydanı gibi alanlar sportif faaliyetler için kullanılmıştır. Sarayın dışında öne çıkan spor mekânları ise Sadabad Kasrı, Tersane Bahçesi, Dolmabahçe ve Çinili Köşk Meydanları Üsküdar'daki Kavak Sarayı ve Beykoz'daki Tokat Bahçeleridir. At yarışları Kadıköy'deki Uzunçayır ile Bakırköy'deki Veliefendi Çayırı'nda düzenlenmekteydi. Şeyhülislam Veliyüddin Efendi'nin devlete bağışladığı ve Enver Paşa'nın 1911 yılında ahşap tribün yaptırdığı çayır, Veliefendi Hipodromu olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Spor tesisleri yöneticiler ve toplum tarafından belli tarihlerde ve anlamlı günlerde farklı amaçlarla kullanılmıştır. Atmeydanı gerileme döneminde yeniçerilerin sık sık vuku bulan isyanlarıyla ve çatışmalarla anılmakla beraber, halkı bir araya getirip dayanışma kültürüne ısındıran saray şenliklerine, nikah ve sünnet düğünlerine, zafer kutlamalarına, yabancı konuklar ve elçiler için düzenlenen gösterilere sahne olmuştur. Okmeydanı'nda atlı sporların yanında, güreş ve tüfek atışı, sıçrama ve koşu gibi atletik sporlar da yapılmıştır. Fatih'in bu araziyi, okçuların dışında, ahalinin gezip dinlenmeleri için vakfettiğine bakılırsa, spor dışı etkinliklere de açık tutulmuştur. Nitekim meydan büyük resmî kutlamalara ve saray şenliklerine ev sahipliği yapmasına ilaveten İstanbullular tarafından asırlarca mesiregâh olarak kullanılmıştır. Meydan felaket zamanlarında afetzedeler için sığınak ve toplanma merkezi işlevi görmüş; yangın, deprem, sel ve salgın hastalıklardan kaçanlar burada güvene kavuşmuştur. Kuraklık dönemlerinde yağmur duaları burada yapılmıştır.

RESİM 12

II. Mahmud'un Okmeydanı'ndaki menzil taşı (SALT Araştırma, AHISTOKME002)

İstanbul'un spor tarihinde 1826 yılı önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten sonraki reform sürecinde geleneksel sporların bir kısmı yasaklanırken, bir kısmı da devlet himayesini kaybettiği için gözden düşmüştür. Bunda hazineyi güçlendirmek amaçlayan tasarruf tedbirleri kapsamında kadroların daraltılmasının yanı sıra, değişen dünya şartlarının getirdiği zihniyet dönüşümünün payı büyüktür. Bu arada II. Abdülhamid'in sporu yasakladığı yönündeki görüşlerin doğru olmadığını da belirtmek gerekir. Zira kalabalıkların bir araya gelmesinden duyduğu endişeyle hafiyelerini sevk etmesinin dışında, onun spora karşı olduğuna dair bir kanıt yoktur. Aksine sporun İstanbul'daki merkezi konumunda bulunan Mekteb-i Sultanî, padişahın himayesi altındaydı. Öte yandan Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Abdülhamid'in yakın adamlarından Osman Paşa tarafından ve bizzat padişahın onayıyla kurulmuştur.[92]

İstanbul modernleşme sürecinde Avrupa ve Amerika kökenli sporlarla tanışmıştır. 1894 yılında *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan bir makale, batılılaşma akımının okçuluk örneğinde ata sporlarına yaptığı olumsuz etkiden söz eder. Örneğin ok ve yay, 1860'lı yıllara kadar İstanbul sokaklarının en popüler oyuncaklarıydı. Bir çocuk düz bir çubuk bulduğunda derhal buna ok şekli verip ocakta kurutmak suretiyle kendi oyuncağını üretirdi. Fakat Avrupa'nın ışıltılı oyuncakları çoğalıp cevizin yerini bilye, dilimli meşin topun yerini boyalı lastik toplar aldığı gibi, alafranga modası da çocukluk âleminin eski zevklerini ve zevk aletlerini silip süpürmüş, ok ve yay eğlencesi ortadan kalkmıştır. Çocuklar için tehlikeli görüldüğünden bunların aniden kaybolması kimseyi de üzmemiştir. Okçularbaşı'nın ise sadece adı kalmıştır.[93]

Yeni dönemde spor kültürünün sarayın dışına çıkarak geniş halk kitlelerine ulaştığı gözden kaçmamaktadır. Orta Asya kökenli geleneksel sporların çoğu, İstanbul'da otantizmini büyük ölçüde koruyarak yaşamaya devam etmektedir. Bununla birlikte modern sporların daha fazla tutulduğu yadsınamaz bir gerçektir. Spor, turizm girdileri de göz önüne alınarak, eğlence alanındaki boşluğu doldurmasının yanında, kültür müesseseleri ve iş çevreleri için ticari getirisi yüksek bir sektör haline gelmiş durumdadır.

[92] Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 54.

[93] Kadri, "Avrupa'da Tîrendâzlık", *Servet-i Fünûn*, nr. 193, 10 Teşrînisânî 1310, s. 165.

KAYNAKÇA

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, c. II, haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

Akın, Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Atasoy, Nurhan, *1582 Surnâme-i Hümayun: Düğün Kitabı*, Koçbank, İstanbul 1997.

Ayağ, Ali, *Türklerde Spor Geleneği ve Kırkpınar Güreşleri*, Divan Yayınları, İstanbul 1983.

Bassano, Luigi, *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, çev. Selma Cangi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

Boom, Henk, *Büyük Türk: Muhteşem Süleyman'ın İzinden 1494-1566*, çev. Lon Mutlu Briet-Gül Özlen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

Busbecq, Ogier Ghislain de, *Türk Mektupları: Kanuni Devrinde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, çev. Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

Çavuşoğlu, Ali, "Çevgen/Çöğen Oyunu Kültürü ve Edebî, Tasavvufî Metinlerde Yansıması", *İstem*, sayı 11, 2008, s. 159-174.

Çınar, Ali Abbas, *Türklerde At ve Atçılık*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

Çoraklı, Başak, "Selçuklu Seramiklerinde Polo Oyunu: Nam-ı Diğer Gûy u Çevgân", *Geleneğin Mirası*, ed. Ali Fuat Baysal-Rıdvan Ak-Şerife Çakır, NEÜ Yayınları, Konya 2021.

Dede, Mevlüt, "A Performance and Training Game/Sport in the Ottoman Empire in the Light of Archive Documents: Tomak", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, T.C.'nin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 163-174.

Dingeç, Emine, "Osmanlı Sarayı'nda Cirit Alayları: Lahanacılar ve Bamyacılar", *Millî Folklor*, sayı 89, 2011, s. 78-86.

Eberhard, W., "Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor", *Ülkü*, c. XV, sayı 87, Mayıs 1940, s. 209-215.

Ersan, Mehmet, "Anadolu Selçukluları'nda Oyun, Eğlence ve Spor", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 114-129.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. I, haz. Robert Dankoff ve dğr., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Gezder, Nihat, *Geleneksel Sporlarımızdan Atasporu Cirit*, Eser Ofset, Erzurum 1998.

Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, c. I, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Gökbuğa, Ferdi, *Osmanlı Devleti'nde Avcılık Teşkilatı (Kuruluşundan XVII. Yüzyıla Kadar)*, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi, Karabük 2024.

Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye: Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2011.

Halıcı, Fevzi, "Çevgân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1993, VIII, 294-295.

Hür, Ayşe, "Spor-Bizans Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, Tarih Vakfı&Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul 1994, VII, 40-41.

İrepoğlu, Gül, "Osmanlı Sanatında Sporu İzlerken", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 132-155.

Jouannin, J. M.-M. Jules van Gaver, *Turquie*, Firmin Didot Freres Editeurs, Paris 1840.

Kadri, "Avrupa'da Tîrendâzlık", *Servet-i Fünûn*, nr. 193, 10 Teşrînisânî 1310, s. 165-166.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998.

Kahraman, Atıf, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi*, I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Kahraman, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Korkmaz, Gülsüm Ezgi, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış YLT, Ankara 2004.

Kunter, Halim Baki, "Okmeydanı'nın Eski Teşkilatı", *Ülkü*, sayı 29, 1 İlkânûn 1942, s. 12-14.

Meriç, Nevin, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2000.

d'Ohsson, Ignatius Mouradgea, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, çev. Zerhan Yüksel, Tercüman Yayınları, İstanbul Ts.

Öztürk, Necdet, "Osmanlı Kroniklerinde Av Kayıtları (1299-1500)", *Av ve Avcılık Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2008, s. 65-70.

Özveri, Murat-Acar, Şinasi, "Osmanlı'da Bir Fırlatma Silahı: Lobut", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XVIII/1, 2016, s. 71-88.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

Sakaoğlu, Necdet, "Osmanlı Sarayı'nda Spor Müsabakaları: Lahanacılar-Bamyacılar", *Toplumsal Tarih*, sayı 102, Haziran 2002, s. 48-51.

Schrodt, Barbara, "Sports of the Byzantine Empire", *Journal of Sport History*, 8/3, Winter 1981, s. 40-59.

Sertoğlu, Midhat, "Türkler ve Spor", *Millî Kültür*, sayı 56, Mart 1987, s. 90-92.

Sinanlar Uslu, Seza, "Bizans'ta Atlı Araba Yarışları", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 88-111.

Sümer, Faruk, *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1983.

Şabdanaliyev, Negizbek, "Türk Kültüründeki "Tepük" Oyunu ve Bunun Adlandırılış Varyantları", *XVIII. Türk Tarih Kongresi 1-5 Ekim 2018 Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 2022, IV, 559-568.

Şemdânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârih*, c. I, haz. Münir Aktepe, İÜEF Yayınları, İstanbul 1976.

Tan, Nail, *Yel Kayadan Ne Aparır?*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara 2016.

Ülkütaşır, M. Şakir, "Çevgân ve Gökbörü", *Türk Kültürü*, sayı 57, Temmuz 1967, s. 663-667.

Wratislaw, Baron W., *Baron W. Wratislaw'ın Anıları: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler*, çev. M. Süreyya Dilmen, AD Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1996.

Yıldıran, İbrahim, "Tepük Futbol Mudur? XI. Yüzyıl Türk Spor Faaliyetlerinden "Tepük" Oyununun Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma", *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* II/1, 1997, s. 54-62.

Yıldıran, İbrahim, "Osmanlılarda Atlı Hedef Okçuluğu: Kabak Oyunu", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran-Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 158-169.

Yılmaz, Engin, "Tomak Kelimesi", *Ayakkabı Kitabı*, haz. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2003.

Yurdaydın, Hüseyin G., *Matrakçı Nasûh*, AÜ. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

Yücel, Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

SPORT IN ALGERIA IN THE OTTOMAN PERIOD (1519-1830)

Leila KHEIRANI*

Abstract

Sport is considered as a human activity that has appeared since early ages. It is regarded as movements related to the physiological nature of humans, through which they express their inner vital energy according to regulated and motivated rules. In fact, it is true that writing the history of Algeria in the Ottoman period has always focused on specific fields, be they, political, economic, social, and cultural, in which the search for sport and artistic interests was quite difficult. Therefore, this we would like to underline in this paper through highlighting the sport aspect in the Ottoman period. Was there any evidence of Algerians practicing sports in the Ottoman period? What are the different sports in that era? What are the local and international sources that have spoken about sport aspect in the Ottoman period? These are the questions that we will try to answer in this paper.

Keywords: Sport activities, physiological nature, kinds of sports, Ottoman period Algeria, sport aspect.

Introduction

Algiers was renowned as a "cosmopolitan city" in the Ottoman period due to the different races that were living there including local residents, arrivals from other neighbouring cities, foreign visitors, and the Ottoman Turkish population which had made the city as a region rich in markets and trade exchanges. Thus, this combination had formed its culture and civilization been influenced by distinct cultures. In fact, sport had a big part and was one of these cultures though it was not known as it is nowadays with its rules and regulations. It had been known since quite a long time which interpreted the origin of life in Algerian cities and was practised by different categories. We will try in this paper to focus on the Ottoman period which Algeria had witnessed for a long historical period in which it influenced and was influenced by the cultures of those who integrated into and lived in it. Therefore, we will shed light on the types of sports practised in that era. How were they practised? What were the specific rules of each type? What was their importance in the society? And what were the categories that participated in them?

* Professor Doctor at the Department of Turkish and Russian languages - University of Algiers 2- Abu EL- Kacem Saad Allah- Algiers, Algeria, e-mail: leila.kheirani@univ-alger2.dz, ORCID:0009-0004-3128-3717

Wrestling

It is also called “oil wrestling” because competitors covered themselves in olive oil in order not to defeat each other easily. This was the best game for Algerians in the Ottoman period, it was played on the day of Eid Al-Adha (the Feast of the Sacrifice), and it was for entertaining. It was also played on Friday as it was regarded the best day of the week because of the Blessed Jumuah Prayer which of course still the best day for Muslims. This sport game was popular in all Algerian cities especially among the Ottoman Turkish category.

On the day of Eid Al-Adha, the Pasha and elder statesmen used to come to the place where it was played and attend the game. it consisted of 10 famous wrestlers entering the arena in pairs, whereas the Pasha and his attendants sat on rugs and carpets around the arena, then the wrestlers would start to fight in agility and skill in defeating and showing strength.[1] Every pair would take time in fighting until they all finished playing. After that the Pasha would give some money to the wrestlers. This entertaining game continued to be played in every Friday in Bab Eloued in the city of Algiers which they called it Gure§. However, the Pasha did not attend all the game matches except those occurring on Eid Al Adha days, and the rest of the wrestlers played it in the same place and the same way.[2]

The player approached and took off his clothes up to the waist then had his back against the arena bending his head and looking down towards his clothes, bending his right knee with his arms three times farther clapping his hands. Then the second player would enter repeating the same movements then they clap each other’s hands and raise them up to their shoulders then push them against to meet each other’s hands and push their heads against to meet each other three times tightly until blood came out.[3] After finishing every player would walk away and the winner received money in the arena.

Stick game

This was a game played on the day of Eid Al-Adha in which the Pasha attended and participated himself in it. It was played by knights called “Sebayhiya” marching one after another throwing their sticks, which were like javelin, on each other, and the winner was the one who speared one of the knights with the stick.[4] At the end, the Pasha rode his horse then moved behind knights and he tried to throw the stick on one of them, the lucky one was that hit by the Pasha, because when he got off his horse, he approaches the Pasha to receive money and so on. Ordinary people used to come and watch the game, but only very important people would go for food and drinks as well as having coffee because it was a special day for them and was considered as an official celebration.[5]

1 أبو القاسم سعد الله، تاريخ الجزائر الثقافي *1830-1500 م* (مجلد 1)، بيروت: دار الغرب الإسلامي، 1998، ص ص 160-161

2 وليام سبنسر، الجزائر في عهد رياس البحر، تعريب وتقديم عبد القادر زبادية، دار القصبة للنشر، الجزائر 2006، ص 124

3 سعد الله، نفس المرجع، ص ص 160-161.

4 نفسه.

5 سبنسر، نفس المرجع، ص 123.

Women entertainment games

Spencer stated that entertainment games were also popular among women living in the regency which he described as skilful players i.e. champions. The matches took place in different occasions in which eight to ten wrestlers were paired off in twos and were then rubbed with olive oil until their skins shone and they had become slipperier than eels. Wearing nothing but oiled leather shorts, each pair then preceded to wrestle to a fall but in less formal bouts.

Horse riding

Ibn Sahnun Al-Rashidi spoke about Algerian sports practices in the Ottoman period notably horse racing. In fact, he mentioned its main types, category and famous names. He also focused on the reason behind their interest in horses and horsemanship, as well as the benefit of hunting and its relation to physical sport, underlying its importance on the Algerians psyche in the Ottoman period.[6]

He said in his poem:[7]

The best rider on a purebred horse outstanding on the race track

Who swims and sometimes flies and precedes the winds when it moves

What is meant by "purebred" the Arab horse (pure species), and "track" is where usually horses' race because when they wanted to race they used to agree on the place and the finishing straight.

The German author Schlosser spoke about the Bey of Constantine when he went out on the eve of Eid El-Fitr at 9 a.m. riding his horse and leaving the city with his Mamluks accompanied with the dignitaries of the city and farmers, listening to loud drumbeats followed by his finest horses and mules, equipped with saddles and embroidered covers. His parade was surrounded by a huge number of residents including elders and youngsters be they equestrians or pedestrians, all horses were decorated with beautiful carpets where seven shots were fired as a greeting for the Bey when entering or leaving the city.

The Bey sat outside the city on a pillow in the yard, and then the horse race started with the sound of music. Every leader passed with his team in front of the Bey and they all shot fire, after that the Bey distributed gifts on his servants and guards, as well as give prizes to the best knights. The same event used to occur on the days of Eid Al-Adha.[8]

Pananti also spoke about the hobby of cities in riding horses with which locals used to go to spend days in the countryside and enjoyed hunting birds and this was considered as a kind of amusement. They used to sit in small multicoloured tents around which quails and other birds flocked in large numbers so many of which were hunted.[9]

---

6 سعيدة رقاد، "رياضة المصارعة في الجزائر العثمانية من خلال المصادر التاريخية المحلية والأجنبية"، مجلة عصور الجديدة، المجلد 12 العدد 2، 2022، ص ص 342-343.

7 أحمد بن سحنون الراشدي، الدُّرّ الجماني في ابتسام الثغر الوهراني، تحقيق وتقديم الشيخ المهدي بوعبدلي، دار المعرفة الدولية، الجزائر، 2013، ص 330.

8 فدلين شلوصر، استطلية أيام أحمد باي، تر. أبو العيد دودو، شركة دار الأمة، الجزائر، 2008، ص 102.

9 فيليب بانتي، أقصة إقامة الأسير الإيطالي في مدينة الجزائر *1813* م، تر. لخضر بوطلة، دار كوكب العلوم للنشر والطباعة والتوزيع، الجزائر، 2024، ص 243.

Chess and card games

They were the main games in Algiers in which many cards were scattered on the table taken from a small booklet held in the hand containing different pictures, which they distributed to each other and started playing for a long time.[10]

Lastly, it is worthy to mention that Algeria in the Ottoman period parctised different sports and do several entertainments through which it had kept its cultural entity with the witness of foreign resources which had described these practices and interpreted it in different ways considering it local and specific for the Muslim community that was distinct from the European community.

Conclusion

Algerian society in the Ottoman period was an Eastern closed society, the leak of European ideas into it were not welcomed. Algerians were as other Muslims introvert and proud of their civilisation. However, the arrival of Ottomans to Algiers provided it with an important mass of cultural combination with what it already had. Therefore, sport was for the entertainment and enjoyment of the region's residents and an important part of the individuals' daily life.

10 نفسه

REFERENCES

بانانتي ,فيليبو، إقامة الأسير الإيطالي في مدينة الج ا زئر 1813 م .تر .بوطبة لخضر .الج ا زئر :دار كوكب العلوم، 2024 .

بن سحنون ال ا رشدي ,أحمد، الثغر الجماني في ابتسام الثغر الوه ا رني .تر .بوعبدلي المهدي .الج ا زئر :دار المعرفة الدولية، 2013 .

رقاد ,سعدية، رياضة المصارعة في الج ا زئر العثمانية من خلال المصادر المحلية والأجنبية)مجلد 12 .(العدد 2. ،وهران :مجلة عصور الجديدة 2022.

سبنسر ,ويليام، الج ا زئر في عهد رياس البحر .تعريب وتقديم زبادية .عبد القادر .الج ا زئر :دار القصبة، 2006.

سعد الله ,أبو القاسم، تاريخ الج ا زئر الثقافي 1500-1830 م)مجلد 1 .(بيروت :دار الغرب الإسلامي، 1998

شلوصر ,فندلين، قسنطينة أيام أحمد باي .تر .دودو أبو العيد .الج ا زئر :دار الأمة، 2008.

APPENDICES

Appendix 1: Algerian horseman in 1700s

Appendix 2: An Algerian hunter 1800

KOCAELİ'DE FUTBOL KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASI: BAHÇECİK "BİTİNYA LİSESİ FUTBOL TAKIMI" ÖRNEĞİ

Mehmet Şirin PİROL*

Özet

Tarihi Bithynia Bölgesinin merkezinde yer alan Nicomedia (İzmit) bölgesi 1337'de Osmanlıların hâkimiyetine geçmiştir. Kısa süre sonra, 1375'ten itibaren Ermeniler buraya göç etmeye başlamıştır. XVI. asırda Sivas, Divriği ve Kemah (Erzincan) civarından İzmit'e göç eden Ermeniler, kısa süre içinde burada Bahçecik (Bardizag) adlı köyü kurmuşlardır. XIX. Yüzyılda bölgeye gelen Amerikan Board misyonerleri, Bahçecik Ermenileri arasında Protestanlık mezhebini yaymak istemişler ve bu amaçla Bahçecik'te "Bardizag Amerikan Koleji (Bithynia High School)" adlı bir okul açmışlardır. 1873 yılında Board misyonerleri J. W. Parsons ve Laura Farnham tarafından kurulan ve ilk etapta sadece kız öğrenci alan okul daha sonra erkek öğrenci de almaya başladı. 1910 yılında okulda 400'den fazla Ermeni öğrenci eğitim görmekteydi. Öğrencilerin çoğu Bahçecik köyündendi. II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra, okuldaki sosyal, kültürel ve eğitsel çalışma yapan öğrenci kulüplerinin dışında "Taşnak- Sütyun Cemiyeti ve Hınçak Partisi" de birer kulüp kurmuştur. 1915'teki Ermeni Tehciri olayları çerçevesinde bu okul kapatılmıştır. Daha sonra dönebilen bazı Ermeniler, okulu tekrar açamayınca İstanbul'da "Üsküdar Amerikan Lisesi" adlı okulu kurmuşlardır.

Bardizag Amerikan Koleji bünyesinde sportif faaliyetler de icra edilmekteydi. Nitekim Cumhuriyet idaresinin tesis edilmesinden takriben yirmi yıl önce Bahçecik Kolejinde bir futbol takımı kurulmuştur. Bu İzmit'te kurulan ilk futbol kulübüydü. Kısa süre sonra ise önce Rumlar, daha sonra da Fransız Assomptionist Misyoner Okulunun Türk öğrencileri Ferit ve Süreyya Beyler bir kulüp kurmuşlardır. Böylece kentte, Kocaeli Spor kulübünün kurulmasına kadar uzanan bir futbol kültürü başlamıştır. Bu çalışmada Bahçecikteki Ermeni varlığı, Amerikan Board misyonerlerinin buradaki faaliyetleri ve sportif çalışmaları çerçevesinde İzmit'te futbol ekseninde bir spor kültürünü meydana gelmesi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bahçecik, Bardizag, Ermeni, Misyoner, Spor, Futbol.

* YL Öğr., Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul/Türkiye, e-mail: mehmet.pirol@marun.edu.tr, ORCID: 0009-0006-3923-6426

Giriş

İzmit Körfezi, Sakarya, Bursa ve Düzce arasında kalan tarihi Bithynia Bölgesinin merkezinde yer alan Nicomedia (İzmit) bölgesi 1337'de Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçmiştir.[1] 1305 yılında, Aitos (Kartal-Kaya) kalesinin alınması hem bölgenin fethi hem de İstanbul'a yapılacak akınlar açısından önem arz etmekteydi. Nitekim Akça Koca komutasındaki kuvvetler 1305 yılı içerisinde Geyve- Adapazarı arasındaki bölgeyi alarak İzmit'in tamamen alınması yönündeki ilk adımları attılar.[2] Yapılan fetihlerle İzmit'ten batıya giden tüm yollar Osman Gazi'nin kontrolüne girmişti[3]. Daha sonra Orhan Gazi döneminde, 1337'de bölgenin fethi tamamlandıktan sonra kentin Nicomedia olan adı "İzmid veya İznikmid" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bölgenin fethinin bidayetinde büyük emekleri olan, Osman Gazi'nin silah arkadaşı Akça Koca'nın adına nispetle bölge, "Koca-ili" şeklinde de adlandırılmıştır. Nitekim bölge, Osmanlı idare sistemi içerisinde daha çok "Kocaili Sancağı" adıyla anılmıştır. XIX. Yüzyılda vuku bulan idari değişimler neticesinde burası "İzmit Sancağı veya İzmit Mutasarrıflığı" adını almıştır[4]. Türklerin Batı Anadolu'ya hâkimiyet kurmalarından kısa süre sonra bölgeye Ermeni göçleri başlamıştır. Bu bağlamda İzmit civarında Ermeni yerleşim birimleri tesis edilmiştir.

Ermeniler ilk olarak, 1375 yılında Kilikya'daki Ermeni Baronluğunun yıkılmasından sonra göç etmeye başlamışlardır. Daha sonra Timur'un batı seferi esnasında Doğu Anadolu ve İç Anadolu kentlerini (Bitlis, Van, Erzurum, Erzincan, Sivas vb.) ele geçirmesi üzerine ikinci bir göç dalgası daha yaşanmıştır. 1514 Osmanlı-İran Savaşları ile üçüncü göç dalgası vuku bulmuştur. Fakat bölgeye en çok Ermeni göçü XVI.-XVII yüzyıllarda meydana gelen Celali İsyanları sırasında yaşanıştır. Bu dördüncü dalgayla birçok Ermeni İzmit'e yerleşmiştir. En son dalga ise XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Karadeniz (özellikle Hemşin ve civarı) bölgesinde bulunan mahdut bir Ermeni dini baskılar sebebiyle batıya göç etmişlerdir[5]. Görüldüğü üzere Anadolu'nun her yerinden ve İran coğrafyasından göç eden Ermeniler İzmit bölgesine yerleşerek burada huzur bulmuşlardır. Bu yüzden de bu bölgeyi "İzmit Ruhani Çemberi" şeklinde adlandırmışlardır. Osmanlı Devleti her zaman Ermenileri korumuş, 1611, 1717, 1758, 1787 ve 1820 yıllarında Ermenilere imtiyazlar verilmiş ve özgürlükleri korunmuştur.[6] Bu sayede Ermeniler Osmanlı Devleti sınırlarında güvenle yaşamışlar ve devlete bağlılıklarından hareketle onlara "Millet-i Sadıka" veya "Tebaa-i Sadıka" adı verilmiştir.

İzmit civarına gelen ilk Ermeniler, kent merkezinde bulunan Çarşı ve Şeyhler mahallelerinde ikamet etmişlerdir. 1800'lü yıllara ait resmi evraklarda bu insanlar "Çarşı Ermenileri" ve "Şeyhler Ermenileri" olarak anılmaktaydılar.[7] 1900'lü yıllarda ise İzmit'te müstakil bir

[1] Oğuz Polatel, "İzmit Kazasında Ermeni Yerleşiminin Başlangıcı ve Ermeni Yerleşim Yerleri." *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, C. 6, Türk Tarih Kurumu Yay., 2014, s. 27.

[2] Halil İnalcık, "Koca-Eli Yöresinin Fethi", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu,* Kocaeli 2015, s.147.

[3] İnalcık, agm., s.151.

[4] Polatel, agm. s. 27.

[5] Polatel, agm. s. 29.

[6] Nişancık, İrfan Özdilek, "15. Yüzyıldan 1915'e Kadar Kocaeli, Bahçecik, Akmeşe ve Adapazarı'nda Ermeni Ticari Şirketler-Yardım Sandıkları ve İşçi Birlikleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III,* C. III, Kocaeli 2017, s. 1661.

[7] Oğuz Polatel, "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2014, s. 896

Ermeni Mahallesi (günümüzdeki Kozluk Mahallesi) teşekkül etmiştir. Bu dönemde şehirde, 20 tane caminin yanı sıra 7 tane Ermeni kilisesi, 4 tane Rum kilisesi ve 2 tane Yahudi Sinagogu bulunmaktaydı.[8] Ermeniler, zamanla Bahçecik, Akmeşe, Yuvacık gibi köyler kurmuşlar ve buralarda asırlarca ikamet etmişlerdir. Bunlardan Maraş bölgesinde gelenler Akmeşe (Armaş, Ermeşe veya Armişe) köyünü;[9] Osmanlı-İran savaşları sırasında Karabağ civarından gelenler 1600'lü yıllarda Arslanbey köyünü;[10] Celali İsyanları sırasında gelenler Yuvacık (veya Ovacık) köyünü;[11] kurmuşlardır. Bunların dışında Döngel, Zakarköy (Sakarbıçkı), Manuşak (Menekşe), Dağköy ve Haskal (Pir Ahmet) köyleri de mevcuttu.[12] Bunlardan Döngel ve Zakar köylerine gelenler Karadeniz'den (Hemşin/Lazistan Sancağı) geldikleri için onlara "Laz Ermeni'si" denmekteydi.[13] İzmit'teki en büyük Ermeni yerleşim birimi, Bahçecik (Bardizag) köyüdür.

Bardizag Ermenice "küçük bahçe" anlamına gelmektedir. Köyün adı Osmanlı resmi kayıtlarında "Bağçecik" olarak geçmektedir. Köye, Celali İsyanları sırasında, Sivas'ın Hafik kazasına bağlı "Bardizag" köyünden gelen Ermeniler yerleşmişler ve buraya da aynı adı vermişlerdir. İlk gelen Ermeniler, dört kez Kaptan-ı Derya ve iki kez Sadrazamlık yapmış olan Halil Paşa'nın himayesine girmişler ve onun topraklarında çalışmışlardır. Zamanla nüfusları artınca Halil Paşa'nın onlara verdiği topraklarda Bahçecik köyünü kurmuşlardır.[14] Bahçecik zamanla beşi Ermeni, biri Rum, ikisi Laz ve Gürcü ve biri de Müslüman köyü olmak üzere sekiz köyün bağlı olduğu bir nahiye olacak kadar büyümüştür. Nahiye merkezinde ise; Kilise mahallesi, Tsori veya Dere mahallesi, Avazud veya Kumluk mahallesi, Nor Veri Galer veya Yeni mahalle, Protestan mahallesi ve Katolik mahallesi adıyla 6 adet mahalle bulunmaktaydı.[15] 1914 yılı sayımlarına göre İzmit Mutasarrıflığında yaşayan 325 bin kişilik nüfusun takriben 58 bin Ermeni'ydi.[16] Fakat Ermeni tehciriyle bu sayı oldukça azalmıştır. Tehcir esnasında Ermeni Mahallesi ikiye ayrılarak "Mazhar Bey ve Talat Bey" mahalleleri kurulmuştur. Akabinde burası Kozluk adını almıştır.[17] Ermenilerin yoğun bulunduğu Bardizag (Bahçecik) nahiyesi, 1900'lü yılların sonundan itibaren İzmit'teki Ermeni ayrılıkçılığının merkezi haline gelmeye başlamıştır. Örneğin, 1913 yılında Ermeni harflerinin icadının 400. yılı kutlamaları yapılmış ve çıkan olaylar çatışmaya dönmüştür. Bunun sonucunda birkaç Türk askeri hayatını kaybetmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Rus donanması Ereğli'yi bombaladığında Ermeniler, İzmit'te destek gösterileri yapmışlardır. İzmitli Karapet Doğramacıyan, Ermeni ayrılıkçı örgütü Taşnak-Sütyun'un temsilcisi olarak, şehirde Ermenilerden çeteler meydana getirmeye çalışıyordu.[18] Bu ve benzeri faaliyetlerin neticesinde 1915 Tehcir Kanunu vesilesiyle İzmit Ermenileri de zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Temmuz 1915'te tehcir kararı İzmit'e ulaşmış ve Ermeni ahali beş gün içinde mallarını Müslümanlara

[8] Polatel, agm. s. 33-34.

[9] Polatel, agm. s. 38.

[10] Polatel, agm. s.38.

[11] Polatel, agm. s.40.

[12] Polatel, agm. s.41.

[13] Hagop Gobelyan, Kızgın Buhardaki Koza, s.7.

[14] Polatel, agm. s. 34-35.

[15] Gobelyan, age., s. 7.

[16] Mehdiyev, Gaffar Çakmaklı, "Ermenice Kaynaklarda Millî Mücadele Döneminde İzmit ve Civarında Yaşanan Olaylar", *Uluslararası Millî Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu-VI,* C. I, Kocaeli 2020, s.421.

[17] Oğuz Polatel, "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler," s. 898.

[18] Mehdiyev, agm., s. 421-422.

satarak başta Suriye'nin Deyrizor kenti olmak üzere Lübnan ve Irak taraflarına gönderilmişlerdir.[19]

Tarihi bir geçmişe, iki kıtayı birbirine bağlayan yolların kesişme noktasında olmasına ve işlek bir liman kenti olmasına binaen İzmit, son derece hareketli ve büyük bir kent haline gelmiştir. Dolayısıyla kentte yaşayan Ermeniler de bu nimetlerden yararlanarak kentin ekonomisi ve sosyal/kültürel hayatında önemli bir yer almışlardır. Sahip oldukları araziler ve dükkânlarda çok çeşitli ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Boya imalatı, kirişhane, taşçı dükkânı, değirmen sahibi, debbağ, çilingir, kuyumcu, saraçhane işletmesi, bostancılık ve özellikle doktorluk gibi birçok meslek icra etmişlerdir.[20] Ermeniler özellikle II. Meşrutiyet'in yarattığı özgür ortamdan faydalanarak birçok ulusal ve uluslararası ortaklık tesis etmişler ve şehirde kurulan neredeyse bütün büyük işletmeleri ortağı olmuşlardır. Bilhassa 1908'de kurulan "İzmit Vasıta-i Servet Şirketi" aracılığıyla bunu sağlamışlardır. Bu dönemde kurulan; Demiryolu, Credit Foncier, Osmanlı Balık Pazarı Şirketi (Harutyun Kütneryan ve Ortakları adıyla da bilinmekteydi), İkbal-i Bahri (İzmit Körfezi Anonim Vapur Şirketi), İpranosyan Kardeşler Gemicilik Şirketi onların sahip veya ortak olduğu önemli işletmelerden bazılarıdır.[21] Ermenilerin kentin ekonomik hayatında bu kadar etkili olmalarında Osmanlı toplumunda nispeten daha eğitimli bir nüfusa sahip olmalarının etkisi büyüktür. Batı ülkelerini gören ve tahsilini oralarda ikmal eden eğitimli Ermeniler ticaret ve finansman alanında tecrübe kazandıktan sonra işçi yardım sandıkları ve ticari ortaklıklar vücuda getirerek hatırı sayılır bir sermayeyle iş yapmaya muktedir olmuşlardır.[22] Akmeşe'de, Bahçecik'te, Arslanbey'de veya Döngel'de birçok Ermeni işçi sandığı veya ticari iştiraki mevcuttu.[23] Bu kuruluşlar sayesinde Ermeniler nispeten daha geniş ekonomik imkânlara sahip olmuşlardır. İzmit'teki Uzun Çarşı'da bulunan 100-120 kadar dükkânın birkaçı Rumların, 40-50 tanesi Türklerin, geri kalan yarıdan fazlası ise Ermenilerindi.[24]

Şehrin doktor ve eczacılarının çoğu Ermeni'ydi. Kentteki dokuz eczaneden yedisi onlara aitti. Kentte ilk matbaayı onlar kurdular. Şehirde basılan ilk gazete 1850-53 arasında yayınlanan Abraham Muradyan'a ait "Hayrenaser (Vatansever)" adlı gazetedir. Akmeşe (Armaş) manastırında Türkçe ve Ermenice kitaplar basılmıştır. Mardiros Mavyan adlı bir Ermeni'ye ait matbaa ise I. Dünya Savaşı sırasında Vilayet özel idaresinin eline geçmiş ve kentin ilk Türkçe gazetesi olan "Kocaeli Gazetesi" burada basılmıştır. İzmit'te bunların dışında da bazı Ermeni matbaaları mevcuttu. Bu matbaalarda Ermenice, Türkçe, Rumca ve Fransızca yayınlar yapılmıştır.[25] İzmit Ermenileri arasında Hristiyanlığın değişik mezhepleri mevcuttu. Kentte bulunan misyoner okulları bu mezhep ayrılığını göstermektedir. Kentte, 30 tane civarında Apostolik (Gregoryen-Ortodoks) Ermenilerin açtığı kendi okullarının yanı sıra Ermenilere hitap eden iki önemli misyoner okulu daha vardır. Biri "Mehiteryan Okulu" veya "Venedik Katolik Okulu" idi. Bu okulun dışında bir de Amerikalı Protestan misyonerlerin kurduğu

[19] Nişancık, agm., s.1681.

[20] İzmit'te Ermenilerce icra edilen meslekler ve iş kolları için bkz. Oğuz Polatel, "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler," s. 904-905.

[21] Oğuz Polatel, "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler," s. 911; Nişancık, İrfan Özdilek, agm., s. 1684-1685.

[22] Nişancık, İrfan Özdilek, agm., s. 1662.

[23] Armaş Ziraat Şirketi, Bardizag Ziraat ve Ticaret Sandığı, Bardizag Ticaret ve İşbirliği Şirketi, Bardizag Tasarruf Sandığı, Aslanbek Osmanlı Kârsever Şirketi, Döngel Kârsever Şirketi vb. Bkz. Nişancık, agm., s.1679-1683.

[24] Nişancık, agm. s. 1670.

[25] Oğuz Polatel, "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler," s. 914-915.

"Bitinya Lisesi" vardır. Okul; "Bithynia Amerikan Koleji", "Bardizag/Bahçecik Okulu" veya Ermenice "Amerigian Partsrakouin Varjaran" adıyla da bilinmekteydi.

1. Amerikan Misyonerlerinin Faaliyetleri ve Bahçecik Okulu

Hıristiyanlarda Misyonerlik, Hıristiyan olmayanlara Hıristiyan inancını telkin etmek amacıyla gönderilenlerin eylemlerini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Hıristiyanlıkta din yaymak misyonunu iki bin yıllık bir tarihi geçmişe dayanır. Bu bağlamda ilk misyoner Havari Pavlus'tur. Anadolu'ya XIII. Yüzyıldan itibaren çok çeşitli misyoner grupları gelmiştir.[26] Hıristiyan misyonerler için Anadolu, hem ilk kilisenin yapıldığı topraklar olması hem de Asya'nın kapısı olarak görülmesi açısından özel bir öneme sahiptir. Zira birçok misyoner kaynağında Anadolu "Bible Land - İncil Ülkesi" şeklinde zikredilmektedir.[27] Bu bağlamda misyonerler, XIX. Yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı topraklarına gelmeye başladılar. Onların Osmanlı topraklarına yönelik ilgisinin başka dini, politik ve stratejik sebepleri de vardı. Kudüs'ün Osmanlı egemenliğinde olması, çok dinli toplum yapısı içinde önemli miktarda Hıristiyan bulunması, misyonerlere hamilik yapan ABD, Fransa ve bilhassa İngiltere gibi ülkelerin üç kıtaya yayılan Osmanlı toprakları üzerinde yürüttükleri politik ve stratejik hedefler bu sebeplerin en önemlileridir.[28] Fakat bu misyoner grupları arasında bir iletişim ve uyum mevcut değildir. Geldikleri ülkeler ve mezhep farklılıkları yüzünden bazen karşı karşıya gelmeleri de mümkün olmuştur. Bu yüzden değişik ülkelerde değişik mezheplere mensup misyoner kurumları kurulmuştur. Bunlardan biri de ABD'de kurulan American Missions Board of Commissioners for Foreign (ABCFM veya kısaca American Board) adlı kuruluştur. ABCFM, "Congregationalistler" adlı Protestan-Kalvinist bir kiliseye mensup olan Edwin W. Dwight ve arkadaşları tarafından 27 Haziran 1810'da Boston şehrinde kurulmuştur. American Board misyonerleri 1820'den itibaren Anadolu'ya gelmeye başladılar.[29] İlk gelen misyonerler Papaz Levi Parsons ve Papaz Pliny Fisk'tir. Türkçe, Arapça, İbranice, Rumca, Fransızca ve İtalyanca gibi birçok dili konuşabilen bu kişiler 3 Kasım 1819'da Boston limanından gemiyle hareket ederek 9 Ocak 1820'de İzmir'e vardılar. Tanzimat ve ıslahat Fermanlarının onlara sağladığı kolaylık ve meşruiyetten faydalanarak kısa sürede Osmanlı Devleti'nin hemen her bölgesine yayıldılar.[30]

American Board Teşkilatı, hiyerarşik bir yapıda teşkilatlanmıştır. Bu bağlamda faaliyet bölgeleri "Misyon" olarak adlandırılmaktadır. Bir ülkede birden fazla misyon olabilir. Misyon biriminin altında "İstasyon" birimleri mevcuttu. İstasyonlar kent merkezlerinde faaliyet gösterirlerdi. Kent birimlerine bağlı kasaba ve köylerde kurulan daha küçük birimlere ise "Dış İstasyon adı verişmekteydi. Bu birimler İstasyonlardan alınan talimatlar doğrultusunda faaliyet gösterirlerdi.[31] 1910 yılında American Board'a bağlı 20 Misyon bölgesinde, 102

[26] Özgür Yıldız, *Türkiye'de Amerikan Protestan Misyonerlerinin Faaliyetleri Çerçevesinde Bursa Şubesi (İstasyonu) 1834-1928*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15-16.

[27] Özgür Yıldız, agt., s. 17; Ercan Karakoç, Senem Civgin, "Bahçecik Ermeni Kız Okulu'ndan Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'ne Bir Misyoner Eğitim Kurumunun Hikâyesi (1873-1939)", *V. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi*, İstanbul 2018, s. 30.

[28] Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s. 232.

[29] Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s.232.

[30] Özgür Yıldız, agt., s. 17-18.

[31] Özgür Yıldız, agt., s. 19; Aynur Acaralıoğlu, *Kocaeli Bahçecik Amerikan Misyoner Okulu Chambers Hall Binası Koruma Projesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, s. 17.

İstasyon ve 1329 Dış İstasyon mevcuttu. Bu birimlerde 600 Amerikalı ve 5000 civarında yerli halk çalışmaktaydı. Board'a ait 568 kilise ve 1722 ibadet mekânının üye sayısı 70 bin, müdavim sayısı ise 160 bin kişi civarındaydı. Kuruma ait; 14 tane ruhban akülü, 15 tane kolej, 130 kadar yatılı okul ve lise ve ayrıca 1700 civarında başka seviyede okul vardı. Bu okullarda 70 binden çok öğrenci eğitim görmekteydi. Ayrıca 31 tane hastane ve 51 tane dispanserde toplam 350 bin civarında hasta tedavi görmüştü.[32]

American Board'un Osmanlı topraklarında beş tane misyonu vardı: Suriye Misyonu, Batı Türkiye Misyonu, Doğu Türkiye Misyonu, Merkezi Türkiye Misyonu ve Avrupa Türkiye'si Misyonu... Bunlardan üçünün (Batı Türkiye Misyonu, Doğu Türkiye Misyonu, Merkezi Türkiye Misyonu) ana faaliyet alanı Anadolu coğrafyasıydı ve odak noktalarını protestanlaştırmak istedikleri Ermeniler teşkil etmekteydi.[33] Bu yolla ülkede bir ABD nüfuzu meydana getirmek isteyen Board misyonerleri, özellikle okullar açmak suretiyle faaliyet gösteriyordu. Evvela İzmir'e geldilerse de Osmanlı topraklarında ilk okullarını 1824'te Beyrut'ta açtılar. Tanzimat ve Islahat Fermanlarından sonra iyice rahatlayan misyonerler II. Meşrutiyet'le birlikte daha çok okul açmaya başladılar. Böylece devletin her yerine ulaştılar. Bu okullarda Osmanlı vatandaşı olan Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Arnavutlar, Sırplar, Ulahlar, Kıptiler, Süryaniler, Marunîler, Dürziler ve az sayıda Türk öğrencinin yanı sıra büyük kentlerde yaşayan yabancılar da eğitim görmekteydi. 1900'lü yılların başlarında American Board'a ait eğitim kurumu sayısı 430 civarına ulaşmıştı. Bunlardan en bilinenleri; İstanbul Robert Koleji, İstanbul Amerikan Kız Koleji, İzmir Uluslararası Koleji, Tarsus Amerikan Koleji, Antep Merkezi Türkiye Koleji, Merzifon Amerikan Koleji, Talas Amerikan Koleji ve Harput Fırat Koleji'dir.[34] Bu kadar büyük bir çapa erişen kurumun Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren istasyonlarından biri de İzmit İstasyonu'dur.

Misyonerlerin İzmit'i seçmesini sağlayan birçok sebep vardı. Kent, İstanbul'a yakındı. Kullanışlı ve etkin ulaşım ve iletişim hatları mevcuttu. 1833'te Üsküdar-İzmit posta yolu, 1873'te Haydarpaşa-İzmit ve 1890'da İzmit -Adapazarı demiryolu hatları açılmıştı. Özellikle burada yoğun bir Ermeni nüfuzun bulunması da hedef kitleyi teşkil etmekteydi.[35] Kentteki Ermeniler Apostolik (Gregoryen-Ortodoks) mezhebindendi. Fakat uzun bir süredir Cizvit, Franciscain, Dominicain, Capucin, Lazarist, Frerler ve Notre Dame De Sion, Assompsiyonist gibi Katolik tarikatlar Ermenileri Katolikleştirmek istiyorlardı. Başta Papalık ve Fransızların çabalarıyla bu hususta nisbi bir başarı kazanılmıştı. İstanbul'daki Ermeni Patrikliği bu durumdan rahatsızlık duymaktaydı. Buna rağmen Katolik devletlerin desteğiyle II. Mahmut 1830 yılında Ermenilerin İstanbul'da bir Katolik Patrikliği kurmasına izin verdi. İzmit yöresinde ise Fransız Assompsiyonist tarikatına mensup papazlar 1890 yılında bir okul açmışlar ve Katolikliği yaymaya çalışmışlardır.[36] Buna mukabil Amerikan Protestan misyonerlerinin bölgedeki kurumsallaşması daha eskiye dayanmaktadır. İzmit'teki Akmeşe (Armaş) Ermeni Manastırı bölgenin merkezi Apostilik dini merkeziydi. Bardizag/Bahçecik'te örgütlenen American Board misyonerleri sayesinde Bahçecik, Armaş'a rakip bir dini merkez olmaya başlamıştır. Board misyonerleri 1830 yılının mayıs ayında İzmit yöresine gelen Eli

[32] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 17.

[33] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 18.

[34] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 19-21.

[35] Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s. 232-233.

[36] Oğuz Polatel, *İzmit Kazası Ermenileri'nde Dinsel Yapı ve Eğitim Faaliyetleri (1839 - 1915)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 68-70.

Smith ve Harrison Gray Otis Dwight adlı iki misyonerin bölgede yaptıkları araştırma gezisinden sonra İstanbul bu misyoner grubunun merkezi istasyonu haline gelmiştir.[37] Misyoner William Goodell ve Commodore Porter 1832'de Bursa'ya geziye giderken İzmit'teki Ermeni Cemaatini de ziyaret ederler. Burada Ermenice olarak bastıkları "Yeni Ahit" ve "Sütçünün Kızı" adlı kitapları onlara hediye ederler. Bu İzmit'teki Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Daha sonra misyonerler 1838-1845 arasında tekrar bölgeye gelerek kendi bastıkları İncilleri dağıttılar. Özellikle misyoner Dwight'in çabalarıyla Ermeniler arasında bir Protestan nüfus teşekkül etmeye başlamıştır.[38] Board misyonerleri 1846'da İstanbul'da ilk kiliselerini açtıktan kısa süre sonra 1856'da Bahçecik'te ikinci kiliselerini açacak kadar bir cemaat toplamayı başardılar. Böylece Bahçecik Armaş'a alternatif bir Ermeni dini merkezi haline gelmeye başlamıştır. Bu dönemde Board, 1849-1860 arasında Türkiye misyonu için "Ermeni Misyonu" ifadesini kullanmıştır.[39] Bahçecik'teki Ermenilerin Protestan olması sayesinde burası 1853 yılında İstanbul İstasyonuna bağlı bir dış istasyon haline geldi. Hatta buraya "Küçük İstanbul" denmeye başlandı. Bahçecik, önce 1856'da Kuzey Ermeni Misyonuna bağlı bir merkez istasyon; 1861 yılında ise İzmit'e bağlı bir dış istasyon haline geldi.[40] Amerikalı misyonerlerin bu aktif faaliyetleri I. Dünya Savaşına kadar devam etti. Fakat hem savaşın doğurduğu zorluklar hem de 1925 Ermeni Tehcirine bağlı olarak bölgedeki Ermeni nüfusunun azalmasına paralel bir şekilde misyonerlerin de sayısı hızla azalmaya başladı. Tehcir Kanununun uygulanmasıyla birlikte1916 yılında Board misyonu Bahçecikteki faaliyetlerini sonlandırdı. Neticede İzmit'teki American Board misyonerlerinin arazisinde kimse kalmamış ve buraları konsolosluğun himayesine terkedilmiştir.[41] İzmit İstasyonunun 1906 yılı raporlarına göre Protestan sayısı takriben 1300 kişiye ulaşmıştı.[42]

Board misyonerlerinin Bahçecik'te bu başarıyı kazanmasında burada kurdukları okulun çok önemli bir payı vardı. 1820'den beri İzmit yöresindeki Ermeniler arasında faaliyet gösteren Board misyonerleri 1850'lerde kurumsallaşmaya başlamışlardı. Bu çerçevede bölgede ilk olarak 1857 yılında bir okul açtılar. 1870'lere gelindiğinde burada Bahçecik Ermeni Kız Okulu (Bahçecik Yatılı Kız Okulu), Bahçecik Erkek Okulu (Bithynia Lisesi) ve Bahçecik Yetimhanesi faaliyet halindeydi.[43]

[37] Oğuz Polatel, agt., s.84.

[38] Oğuz Polatel, agt., s.85; Özgür Yıldız, "İzmit'te (Nicomedia) Amerikan Misyoner Faaliyetleri". *Gazi Akademik Bakış*, C. 5, Sayı 10, (Şubat 2012), s. 98; Hülya Çelik, "Amerikan Misyonerlerinin Kocaeli'nde Eğitim Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. C. II, 2015, s. 1185

[39] Oğuz Polatel, *İzmit Kazası Ermenileri'nde Dinsel Yapı ve Eğitim Faaliyetleri (1839 - 1915),* s.85.

[40] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 24; Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s.31.

[41] Oğuz Polatel, agt., s.88; Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s. 238.

[42] Özgür Yıldız, agm., s. 102.

[43] Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s. 31.

Görsel.1. Bahçecik Amerikan Koleji (Bithynia High School). Lojman ve İbadethane Binası Kaynak: https://www.hayat40tansonra.com/2021/11/Bardizag-Amerikan-Koleji.html

American Board misyonerlerinin ilk büyük okul projesi 1873 yılında açılan kız yatılı okuludur. ABD'li J.W. Parsons ve ailesi, 1855 yılında İzmit'e geldikten sonra 1871'de Board yöneticilerini burada bir kız okulu açmaya ikna ettiler. Daha sonra onlara katılan Laura Farnham'ın da katkılarıyla 1873 yılında, Bahçecik'te yaşayan Ermeni Gharevleg ailesine ait iki katlı bir bina olan Böcekhane (İpek böceği yetiştirilen bir Kozahane) kiralanarak tadilatı yapıldı ve bir yatılı kız okulu olarak faaliyete başladı. İlk etapta üçü yatılı olmak üzere on altı öğrenci eğitime başlarken yıl içinde bu sayı elli kişiye ulaştı. Okulda Ermenice, İngilizce, Matematik, Coğrafya, Cebir, Geometri, Tarih, Din, Müzik ve Beden Eğitimi dersleri veriliyordu. Derslerin çoğuna, idealist bir eğitimci olan Müdire Bayan Farnham giriyordu.[44] 1879 yılında okulun erkek kısmı da açılmıştır. Okul 12 yıl boyunca Bahçecik'te faaliyet gösterdikten sonraokulun kız öğrenci kısmı -Adapazarı'ndaki Protestan cemaatinin yoğun isteği sonucu- 1885'te Pazarcık'a taşınarak Adapazarı İstasyonuna devredildi. Bu okul I. Dünya Savaşı sırasında kapanmış ve burayı askerler kullanmıştır. Okulun son müdiresi Mary E. Kınney, 1918 yılında geri gelerek tekrar okulu faaliyete geçirmeye çalışmışsa da bunda muvaffak olamamış ve Kuvay-ı Milliye birliklerinin varlığından çekinerek okulu 1920'de tekrar İzmit'e taşımıştır. Fakat kısa süre sonra Türk ordusunun İzmit'i alacağı duyulunca Bayan Mary E. Kınney, okulu Üsküdar Bağlarbaşı'na taşıdı ve "American College for Girls (ACG)- Amerikan İnas Mektebi" adıyla faaliyete başladı. Bu okul halen "Üsküdar Amerikan Lisesi" adıyla eğitim vermektedir.[45]

Erzurum İstasyonunda görev yapan misyoner John E. Pierce 1879'da okulda görev yapmak üzere İzmit'e gönderildi. Pierce aynı yıl, daha sonra Bitinya Lisesi (Bithynia High School) adını alacak olan Bahçecik (Bardizag) Erkek Okulunu faal hale getirdi. Okulun amacı Ermeniler arasında Protestanlığı yayacak misyonerler yetiştirmekti. 1885 yılında okulun 70'i

[44] Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s. 31-32; Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 24-25; Hülya Çelik, agm., s. 1186.
[45] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 25; Ercan Karakoç, Senem Civgin, agm., s. 36-37.

yatılı olmak üzere 110 civarında öğrencisi vardı. Bu öğrencilerin çoğu yakınlarda ikamet eden yerel Ermenilerin çocuklarıydı.[46] Pierce 1890 yılında ABD'ye dönerek görevi 22 yıl idame ettirecek olan Papaz Robert Chambers'a devretmiştir. Öğrenciler okulda Ermenice ve İngilizce dersler almıştır. Mezun olan öğrencilerin üçte ikisi, Osmanlı Devleti'nde bulunan, American Board'a bağlı okullarda vaizlik ve öğretmenlik yapmışlardır. Öğrenci sayısı her yıl artmıştır. 1901'de 116 mezun verilmiş, 1905-1906 döneminde ise 157 öğrenci kayıt yaptırmıştır.[47]

American Board misyonerleri İzmit bölgesinde etkin bir yardım faaliyeti de yürütmüşlerdir. Nitekim 12 Şubat 1897'de Bahçecik'te bir yetimhane açmışlardır. Buradaki yetim çocuklar aynı zamanda okula da alınarak Protestan olmaları sağlanmıştır. Bu yetimhaneye ABD, İsviçre, İngiltere ve Rusya'daki Protestanlar da destek vermişler ve kısa zamanda otuz kadar yetim buraya alınmıştır. Yetimhanede, Bahçecik Ermeni Protestan Kilisesinden Papaz Harutune Garabedian müdür Robert Chambers'la birlikte görev yapmıştır. Bu yetim çocuklar da mezun olduktan sonra Board bünyesinde istihdam edilerek Anadolu'daki okullara tayin edilmişlerdir.[48] İzmit civarındaki faaliyetlerde kazanılan başarılar sayesinde bir yandan okul daha da büyütülmüş ve yeni bölümler açılmış bir yandan da fiziki imkânların açılmasıyla birlikte icra edilen faaliyetler de çeşitlendirilmiştir. Örneğin; ABD'li Sophia Newman ve ailesinin katkısı ile 1908'de "Newman Hall" adı verilen yeni bir bina inşa edilmiştir. Aynı zamanda erkek öğrenciler için bir "Endüstri Bölümü" açılmıştır. Burada marangozluk, dokumacılık, terzilik gibi meslekler öğretilmiştir. Boston'da bulunan WBCFM (Dış Misyonların Kadınlar Kurulu) tarafından yapılan yıllık yardımlar sayesinde bir de "Anaokulu Bölümü" açılmıştır.[49] 1915 Tehcir Olayından sonra okul kapanmış ve günümüzde bu okulun sadece iki tane binası ayakta kalabilmiştir. Bunlar, müdür Robert Chambers'ın adına ithaf edilen ve okulun ana binasını teşkil eden "Chambers Hall" binası ve bu binanın güneybatısında bulunan Yatakhane kısmıdır. Bu iki bina ve bunların kuzeyinde bulunan su sarnıcı, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca, İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 26/11/1991 tarih ve 2761 sayılı kararı ile "Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır.[50] Bina 1906 yılında okulun eski mezunlarının yardımları ve destekleriyle restore edilmiş ve inşa edilen yeni ana binaya " Chambers Hall" adı verilmiştir. Binanın en üst katı toplantı salonudur. Burada önemli toplantılar ve ayinler yapılmaktaydı. En alt katı ise okuma salonu ve "Jimnastik/Spor Salonu" olarak kullanılmaktaydı.[51]

[46] Hülya Çelik, agm., s. 1187.
[47] Özgür Yıldız, agm., s. 105.
[48] Özgür Yıldız, agm., s. 107.
[49] Hülya Çelik, agm., s. 1188; Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 27.
[50] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 27.
[51] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 56.

Görsel.2. Bardizag Amerikan Koleji. Kaynak: https://www.houshamadyan.org/tur/mapottomanempire/vilayet- of-izmit/bardizag/literature-1/-baski-basin.html

Misyoner kuruluşları eğittikleri öğrencilerin spor yapmalarını teşvik etmiş ve bu bağlamdaki faaliyetleri desteklemiştir. American Board Örgütü hemen her okulunda bu hususa önem veriştir. Örneğin; aynı kurumun bir okulu olan İstanbul'daki Robert Koleji'nin Bebek semtindeki kampüsünde, 1904 yılında inşa edilen "Dodge Hall" adlı bina Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki ilk kapalı spor salonu ve Avrupa'nın bir okula ait olan ilk spor salonu olma özelliğini taşımaktadır.[52] Bu durum Board misyonerlerinin spora verdiği önemi göstermektedir.

2. Bahçecik Spor Kulübü

Osmanlı Devleti içerisindeki azınlıkların Türk spor tarihindeki yeri yadsınamayacak kadar önemlidir. Bu insanlar ülkeye birçok spor dalını getirmişler ve aynı zamanda kulüpleşerek ulusal spor örgütlenmemize de önayak olmuşlardır. Bu konuda Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren misyoner grupları çok etkili olmuşlardır. Bu misyoner gruplardan biri olan ve American Board misyonerleriyle ortak faaliyetler yürüten "Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti (YMCA)" bariz bir örnektir. 1844'te Londra'da kurulan Cemiyetin ilkelerinden biri "Zayıf vücutlardan istidatsız adamlar çıkar" düşüncesidir. Bu amaçla beden eğitimine özel bir önem

[52] Aynur Acaralıoğlu, agt., s. 96.

vermişler ve başta izcilik olmak üzere çok çeşitli sportif alanlarda faaliyet göstermişlerdir. Cemiyetin Beyoğlu'ndaki şubesine Selim Sırrı (Tarcan), Cenap Şahabettin ve Dava Vekili Burhan Bey gibi kişiler davet edilerek beden eğitimi konularında gençler teşvik edilmiş ve bu yolla taraftar toplanmaya çalışılmıştır[53]. YMCA, sportif eğitim verdiği öğrencilerden basketbol, voleybol, tenis, futbol, beyzbol ve hentbol gibi oyunlardan en az dört tanesini öğrenmesini ve hatta bunlardan bazısında hakemlik yapacak seviyede bilgi sahibi olmasını talep etmekteydi.[54]

Osmanlı'daki hemen her kilise okulunda izcilik kulüpleri başta olmak üzere sportif teşkilatlar bulunmaktaydı. Buralarda bir yandan da çocuklara etnik ve politik bir aidiyet aşılanmaktaydı. Nitekim İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali boyunca bu gençlik teşkilatları aktif bir görev alarak Yunan birlikleri ile hareket etmişlerdir.[55] Bu şekilde yabancılar ve azınlıklar sayesinde ülkede spora ilgi doğmuş ve II. Meşrutiyet döneminde beden eğitimi ve spor eğitim programlarına dâhil edilmiştir. İstanbul, İzmir, Selanik gibi liman şehirlerinde, spor müsabakaları, jimnastik festivalleri vb. tertip edilmiştir.[56] II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan Cemiyetler Kanunu (16 Ağustos 1909) ile ülkede kulüp kurma ve işletme hususu düzenlemeye tabi tutulmuştur. Kanuna göre spor kulübü İstanbul'da kurulduysa Dâhiliye Nezaretine, taşrada ise o yerin en yüksek mülkü amirine bildirilmesi mecburi hale getirildi. Bu kanunun görüşmelerinde kulübün mallarının nereye devredileceği ve hükümete hangi şartlarda terkedileceği hususları görüşülürken bu konuda Erzurum Milletvekili Ohannes Vartkes Efendi, Bitlis Milletvekili Kegam Der Garabetyan, Manastır Milletvekilleri Trayan Nali ve Pançedoref Efendi gibi gayrimüslim vekiller kuvvetle itiraz etmişlerdir.[57] Fakat neticede sporla ve kulüpleşmeyle ilgili ilk yasalar çıkarılarak uygulanmaya başlamıştır.

Esasen Osmanlı topraklarında spor kulüpleri kurulması 1890 yılına kadar geriye gitmektedir. Fakat bu dönemde modern tarzda inşa edilen yeni okullardaki salonlarda daha çok jimnastik sporu icra edilmekteydi. 1869 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile jimnastik dersleri mecburi ders haline gelmiş ve Kuleli İdadisi, Mekteb-i Bahriye ve Mekteb-i Sultani jimnastik derslerini düzenli olarak vermişlerdir.[58] Zamanla çocukları dar salonlara hapseden ve çok sıkı bir disiplini gerektiren bu spor yerine, dışarıda, açık havadaki çayırlarda oynanan futbol revaç bulmaya başlayacaktır. Futbolun geniş kitlelere hitap etme kapasitesi ve böylece daha çok tanınması sayesinde 1895'ten itibaren ülkede futbol yaygınlaşmaya başlamıştır. Toplanan kalabalıkların asayişi bozma ihtimallerine binaen II. Abdülhamit döneminde futbola hep mesafeli yaklaşılmıştır. Buna rağmen İngilizlerin ve Rumların kulüp kurmalarına ve futbol müsabakaları tertip etmelerine müsaade edilmiştir. Dâhiliye Nezaretinin emriyle Müslüman tebaanın kulüp kurmaları engellenmiş ve maçlarına zaptiyeler müdahale etmiştir. Bu durum 1909 yıllındaki Cemiyetler Kanunu1nun çıkmasına ve spor kulüplerinin de bu kanuna dâhil

[53] Mutlu Türkmen, *Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi Ve Spor; İşçi Sporları Ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s.270-271.

[54] Ünsal Tazegül, agm., s. 182.

[55] Mutlu Türkmen, agm., s.271.

[56] Mutlu Türkmen, agm., s.274.

[57] Berrak F. Fırat, Yavuz Tanyeri, "Türkiye'de Spor Yasaları ve Spor Kulüplerinin Yasal Süreci (1896 -2022)", *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences,* 20(4), 2022, s. 42-43.

[58] İlker Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", *Cogito*, sayı: 63, 2010, s. 15.

edilmesine kadar devam etmiştir. Örneğin Reşat Danyal'ın 1899'da kurduğu "Block Stockings" adlı kulüp zaptiye marifetiyle kapatılmıştır.[59]

İttihat ve Terakki idarecileri, halktan talep gören futbola ilgi duymuşladır. Onlar beden eğitimi ve jimnastik derslerini de önemsemişlerdir. Fakat futbolun kitlesel olma hüviyetini ülkede bir "milli kimlik" yaratmak amacıyla kullanmayı düşündüler. Bunu ilk olarak birçok gayrimüslim kulübün kurulduğu İzmir'den başladılar. İzmir'deki futbol liginde Panianonis, Apoolon, Penolops, Evangelis, Garibaldi gibi Rum, Ermeni, İngiliz ve İtalyan takımları mevcuttu. İttihatçılar Balkan Savaşlarından hemen sonra, İzmir İl Binasında İzmir'deki ilk Türk futbol kulübü olan "Karşıyaka Mümarese-i Bedeniye" adlı futbol kulübünü kurdular. Takımın formasında yer alan yeşil rengi İslam'ı, kırmızı rengi de Türklüğü temsil ediyordu. Bu kulüpten sonra İzmir'de Altay kulübü kuruldu. Bunu diğer vilayetlerde kurulan kulüpler takip etti. Bu kulüplerde daha sonra Cumhuriyet'in kurucu kadroları arasında görev alacak olan Mustafa Necati, Vasıf Çınar ve Şükrü Saraçoğlu gibi isimler görev aldılar. Gene 1910 yılında İzmir'de kurulan Progrès (Terakki) adlı kulübe, 1913'te el konularak başkanlığına o sıralarda Dâhiliye Nazırı olan Talat Paşa getirilmiştir.[60] Görüldüğü üzere futbol özelinde özellikle gayrimüslim tebaa ve yabancılar öne çıkmışlar ve bunlara cevaben Türk takımları ortaya çıkmıştır. Bu süreç her iki taraf için de milliyetçi bir refleks üretme hususiyeti taşımıştır. Örneğin; İstanbul'da 1904 yılında James Lafontaine tarafından kurulan "Constantinople Footboll League" "Pazar Ligi" adıyla anılmaktaydı. Bu ligde kendilerine yer verilmeyen Türk ve Müslümanlar kendi aralarında "Cuma Ligi" adıyla bir lig kurmuşlardır. İki lig arasında dini ve milli motifli bir çekişme yaşanmıştır.[61] Osmanlı devletini nispeten daha büyük ve daha merkezi kentlerinde yaşanan bu durumun bir benzeri İzmit'te de yaşanmıştır.

Osmanlı Devletindeki misyoner örgütlerinin teşvik ve destekleriyle, gayrimüslim tebaa arasında spor kulüpleri kurulmaktaydı. Osmanlı'daki en yaygın misyoner grubu olan American Board misyonerleri - diğer misyoner örgütleri gibi - din, eğitim, sağlık ve yayıncılık alanlarındaki faaliyetleriyle taraftar toplamaktaydı. Bu amaçla okul, ibadethane, hastane ve dispanserler, yetimhaneler ve aşevlerinin yanı sıra spor kulüpleri de kurarak genç insanları yanlarına çekmeye çalışmışlardır.[62] Bu çerçevede American Board'a ait okullarda birçok değişik spor faaliyeti icra edilmiştir. Örneğin; Kayseri Talas Okulunda jimnastik ve güreş, Merzifon Amerikan Kolejinde, atletizm, basketbol ve jimnastik takımları mevcuttu. İstanbul Robert Kolej'de inşa edilen ülkedeki ilk kapalı spor salonu olan Dodge Gymnasium'da aynı zamanda Osmanlı'daki ilk basketbol sahası vardı. Gene Robert Kolej'in Bebek'teki yerleşkesinde 1890 yılında ülkedeki ilk futbol kulübü kurulmuştur. Robert Kolej'de kurulan "The Athletic Association" ülkedeki ilk spor kulübüdür. Ülkedeki tüm atletizm müsabakaları uzun süre Robert Kolej'in sahasında yapılmıştır. İzmir Amerikan Koleji'nde ise ülkedeki tek kız basketbol takımı bulunuyordu. Board misyonerleri, kendileri için önemli bir istasyon olan İzmit'te de spora önem vermişlerdir. Bu amaçla Bahçecik'teki okula 1904 yılında bir spor salonu yapılmıştı.[63] American Board, sporun halkla bağ kurmadaki rolünün farkında olarak geniş halk kitlelerine ulaşabilmek amacıyla sportif faaliyetlere özen göstermiştir. Bu bağlamda

[59] Berrak F. Fırat, Yavuz Tanyeri, agm., s. 43.

[60] İlker Aktükün, agm., s. 16-17.

[61] Berrak F. Fırat, Yavuz Tanyeri, agm., s. 44.

[62] Ünsal Tazegül, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Misyonerlik ve Spor", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S.1, 2018, s.174.

[63] Ünsal Tazegül, agm., s. 175-178.

spor dalları içerisinde kitleselleşmeye en müsait olanlarından biri olan futbola da ilgi duymuşlardır.

Amerikan Board misyonerleri 1900'lü yılların başında Bahçecik Amerikan Lisesinde bir futbol kulübü kurmuştur. İzmit'in tanınan spor adamlarından Tahir Düzgören, futbol, bisiklet, atletizm, voleybol, yelken ve yüzme sporlarında dereceleri olan ve bu spor dallarında birçok milli sporcu yetiştiren bir kişidir. 1896 veya 1902 yılında dünyaya gelen ve yaşı hasebiyle Kocaeli'nin spor hafızası olan şahıslarından biri olan Tahir Düzgören, lise yıllarında Bahçecik Asis Futbol kulübünü görmüş ve maçlarını izlemiştir.[64] O, futbolu İzmitli Ermeni Çolak Andonian ile Rum Panayot gibi futbolculardan öğrendiğini ifade etmektedir. Tahir Düzgören, İzmit'te çıkan "Şehiriçi" veya "Sesim" gibi dergilere verdiği röportajlarda Bahçecikteki bu misyoner kulübünde şehrin ilk spor kulübünün kurulduğunu beyan etmektedir. İzmit'te yayınlanan Ermeni yayınları da bu spor kulübü ile ilgili yayınlar yapmışlardır.[65]

Görsel. 3. Bahçecik'te bulunan Bitinya Lisesi Futbol Takımı. Kaynak: F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, C.I, s. 19.

Bahçecik'te daha sonraları bir başka Ermeni Futbol kulübü daha kurulmuştur. Bu kulüp Bahçecik Lisesinin futbol kulübü ile aynı kulüp değildir. Bu kulübü Bahçecik'te yaşayan başka Ermeniler kurmuştur.

[64] Elif Tektaş ve Neşe Gurallar, "Bir Osmanlı Paşası ve Mimar Oğlu: Şevket Seyfi Paşa (1880-1948) ve Toğan Düzgören (1914¬2008)", *İDEALKENT*, 16(44), 2024, s. 829.

[65] F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, C.I, s. 19.

Görsel. 4. Bahçecik'te bulunan "Bitinya Lisesi Futbol Takımının genç oyuncuları. Kaynak: F. Yavuz Ulugün, Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar, C.I, s. 20.

Resmin üzerinde sol tarafta Bardizag Futbol Kulübünün Ermenice harflerden oluşan logosu görülmektedir. Resimde ayakta duran soldan ikinci kişi 1908 yılında Bahçecikte doğan Vahric Semerciyandır. Resmin sahibi Ara Stepan Melkonian, bu kulübün İzmit ve çevresinde maçlar yaptığını ve üyelerinin Taşnak Cemiyetine yakın olduğunu söylemektedir. 1918 yılında kurulan bu kulüp, İstanbul'da Topkapı surları içinde kurulan bir spor kulübü olan Homementmen kulübünün bir şubesi olarak kurulmuştu.[66] Homenetmen, 11924'teLübnan'ın başkenti Beyrut'ta tekrar kurulmuştur. Futbol takımı yedi defa lig şampiyonu olmuştur. Kulübün ayrıca bir de basket takımı vardır. Bahçecik Lisesinde bir futbol kulübü kurulmasından kısa süre sonra, İzmit'te bulunan Fransız Assomptionist misyonerleri[67] tarafından kurulan Fransız Okulu'nun Türk öğrencilerinden Ferit ve Süreyya Beyler, yakın arkadaşlarıyla bir futbol kulübü kurmuşlardır.[68] Bu futbol takımları kendi aralarında maçlar yaparak kentteki futbol kültürünün yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

[66] F. Yavuz Ulugün, age., C.I, s. 20.

[67] Assomption tarikatı 1845'te Emmanuel D'Alzon tarafından Fransa'nın Nimes şehrinde kurulmuş Katolik bir Hristiyan tarikatıdır. Rahip Dominique Chaurand, 1890'da İzmit'e geldikten sonra tarikat burada bir okul açmaya karar vermiştir. 1895 yılında "College Français Sainte Barbe-Ismidt/ Azize Barbara Fransız Koleji-İzmit" açıldı. Bir süre sonra da Başrahip Dominique'in satın aldığı bir konak, "La Maison des Sceurs-Ismidt/Kızkardeşler Evi" adıyla bir rahibe okulu olarak açıldı. Böylece Assomption tarikatının İzmit'te hem erkek hem de kız okulu oluş oldu. Bkz. Zeynep İskefiyeli, "Misyonerler", Madde No. 1087, *Kocaeli Ansiklopedisi.*

[68] F. Yavuz Ulugün, age., C.I, s. 19.

Sonuç

Osmanlı Devleti sınırlarını batıya doğru geliştirdikten kısa süre sonra İzmit ve yöresinin olduğu Bithynia Bölgesine kitlesel Ermeni göçleri yaşanmıştır. Toplam beş defa gerçekleşen bu kitlesel göçlerde Anadolu'nun her yanından, Karadeniz bölgesinden, Kafkaslardan ve İran coğrafyasından İzmit civarına gelen Ermenilerin en önemli merkezlerinden biri Akmeşe-Bahçecik dolaylarıdır. Akmeşe, Ermenilerin dini bir merkezi haline gelmiştir. Asırlarca burada huzur içinde yaşayan Ermeniler XIX. yüzyıldaki milliyetçilik akımlarından etkilenmeye başladıktan sonra Türk ve Ermeniler arasında problemler yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçte batıdan gelen misyoner grupları Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmakla kalmamışlar yeri geldiğinde örgütlenmelerine bile yardım etmişlerdir. Batılı misyoner gruplarının Ermenilere yönelmesini temel bir sebebi de Apostolik- Gregoryen Ortodox mezhebine mensup olan bu insanları kendi mezheplerine çekmekti. Bu bağlamda Amerika merkezli American Missions Board of Commissioners for Foreign (ABCFM veya kısaca American Board) misyonerleri İzmit'teki Ermenileri Protestan mezhebine çekmek amacıyla bu bölgede faaliyetlerine başlamıştır.

İzmit'te Ermenilerin en yoğun olarak yaşadığı Bahçecik (Bardizag) nahiyesine göz diken American Boad misyonerleri 1873 yılında burada bir kız lisesi açmışlardır. Akabinde bu okulun erkek kısmını açtılar. Bir süre sonra burada kâfi miktarda Protestan Ermeni devşirmeyi başardıkları için bir ilkokul ve bir Yetimhane daha açmaya muvaffak olmuşlar ve İzmit'e iyice yerleşmişlerdir. Fakat I. Dünya Savaşı esnasında uygulanan Ermeni Tehciri (1915) olayıyla bölgedeki Ermeni nüfusunun Suriye, Lübnan ve Irak civarına göç ettirilmesi sonucu bu okullar da kapanmak zorunda kalmışlardır. I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'den sonra American Board misyonerleri ve onlarla çalışan bazı Ermeniler Bahçecik'teki okulu tekrar açmak istedilerse de bunda başarılı olamadılar. Bu yüzden okulu İstanbul'a taşıyarak bu günkü Üsküdar Amerika Kız Lisesi'ni açtılar.

Misyonerlerin eğitim programlamasında spor önemli bir yer tutmaktadır. Batıda adet olduğu üzere özellikle salonda yapılan jimnastik ve beden eğitimi sporlarını her okullarında mecburi ders olarak vermektedirler. Bu çerçevede Bahçecik Amerikan Okulunda da jimnastik ve beden eğitimi dersleri ve bu derslerin yapılacağı bir salonları mevcuttu. Bu okul böylece şehirde spor eğitimi noktasında önemli bir katkı sunmaktaydı. Bu dönemde tüm dünyada revaç bulmaya başlayan bir spor türü olan futbol, İzmit'te de tanınmaya başlamıştır. Kentteki ilk futbol takımı Amerikan Board misyonerleri tarafından kurulmuştur. Bahçecik'teki misyon okulunda okuyan Ermeni öğrencilerinden oluşan futbol takımı İzmit'teki ilk futbol kulübüydü. Bunun hemen akabinde şehirdeki Rumlar ve Fransız misyon okuluna giden Türk öğrenciler de birer futbol takımı kurarak kendi aralarında müsabakalar yapmaya başlamışlardır. Bu yolla şehirde bir futbol kültürü oluşmasının temelleri atılmıştır.

Bu çalışmada evvela İzmit ve yöresinde Ermeni varlığı tarihsel boyutuyla birlikte verilmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gelen misyoner gruplarının en önemlilerinden biri olan American Board misyonerlerinin Anadolu'ya yönelmesi, burada faaliyetlerine başlaması ve nihayetinde İzmit'teki Ermeniler üzerinden yürüttüğü faaliyetlerin tarihsel yönüyle verildikten sonra bu misyoner grubunun spora yaklaşımı anlatılmıştır. Bu çerçevede İzmit'teki Bardizag (Bahçecik) Amerikan Koleji bünyesinde yürüttükleri sportif faaliyetler izah edilmiştir. Bu cümleden olmak üzere, American Board misyonerlerinin

okullarında okuyan Ermeni çocuklarıyla kurdukları futbol kulübünden hareketle kentteki futbol kültürünün oluşmasındaki katkıları ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

Aktükün İlker, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", *Cogito*, sayı: 63, 2010, ss.8-26

Acaralıoğlu Aynur, *Kocaeli Bahçecik Amerikan Misyoner Okulu Chambers Hall Binası Koruma Projesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2014

Çelik, Hülya, "Amerikan Misyonerlerinin Kocaeli'nde Eğitim Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. c. II, 2015, ss-1183-1191.

Fırat Berrak F., Tanyeri Yavuz, "Türkiye'de Spor Yasaları ve Spor Kulüplerinin Yasal Süreci (1896 -2022)", *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 20(4), 2022, ss. 41-55

Gobelyan, Hagop, *Kızgın Buhardaki Koza*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2023 https://www.arasyayincilik.com/wp-content/uploads/2023/04/kizgin-buhardaki-koza-okuma-parcasi.pdf

İnalcık, Halil, "Koca-Eli Yöresinin Fethi", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli, 2015, ss.147-152

İskefiyeli, Zeynep, "Misyonerler", Madde No. 1087, Kocaeli Ansiklopedisi, Erişim. https://kocaeliansiklopedisi.com/Default/MaddeDetay/1087

Karakoç Ercan, Civgin Senem, "Amerikan Board Misyonerlerinin Osmanlı Topraklarındaki İlk Faaliyetlerine Bir Örnek: Bahçecik İstasyonu", *Turan-Sam Dergisi*, Sayı. 38, Kars 2008, ss. 231-242

Karakoç Ercan, Civgin Senem, "Bahçecik Ermeni Kız Okulu'ndan Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'ne Bir Misyoner Eğitim Kurumunun Hikâyesi (1873-1939)", *V. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi*, İstanbul 2018, ss. 28-49

Mehdiyev, Gaffar Çakmaklı, "Ermenice Kaynaklarda Milli Mücadele Döneminde İzmit ve Civarında Yaşanan Olaylar", *Uluslararası Millî Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi - Kültürü Sempozyumu-VI*, C. I, Kocaeli 2020, ss.421-425

Minasyan Mihran, "Bardizag'taki Ermeni Süreli Yayınları", Erişim. https://www.houshamadyan.org/tur/mapottomanempire/vilayet-of-izmtt/bardizag/ltterature-1/-baski-basin.html

Nişancık, İrfan Özdilek, "15. Yüzyıldan 1915'e Kadar Kocaeli, Bahçecik, Akmeşe ve Adapazarı'nda Ermeni Ticari Şirketler-Yardım Sandıkları ve İşçi Birlikleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, C. III, Kocaeli 2017, ss. 1659-1688

Polatel, Oğuz, *İzmit Kazası Ermenileri'nde Dinsel Yapı Ve Eğitim Faaliyetleri (1839 - 1915)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2010

Polatel, Oğuz. "İzmit Kazasında Ermeni Yerleşiminin Başlangıcı ve Ermeni Yerleşim Yerleri". *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, C. 6, Türk Tarih Kurumu Yay., 2014, ss. 27-50.

Polatel, Oğuz. "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler," *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2014, ss. 891- 923

Tazegül, Ünsal, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Misyonerlik ve Spor", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S.1, 2018, ss.171-191.

Tektaş, Elif ve Gurallar, Neşe, "Bir Osmanlı Paşası ve Mimar Oğlu: Şevket Seyfi Paşa (1880-1948) ve Toğan Düzgören (1914-2008)", *İDEALKENT*, 16(44), 2024, ss. 806-850.

Türkmen Mutlu, *Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi Ve Spor; İşçi Sporları Ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2012

Ulugün, F. Yavuz, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, C.I, İzmit 2024

Yıldız, Özgür, *Türkiye'de Amerikan Protestan Misyonerlerinin Faaliyetleri Çerçevesinde Bursa Şubesi (İstasyonu) 1834-1928*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007

Yenen, Yunus Emre "Bahçecik'te Bir Ermeni Okulu" Erişim. https://yarininkulturu.org/2022/07/15/bahcecikte-bir/

Yıldız, Özgür. "İzmit'te (Nicomedia) Amerikan Misyoner Faaliyetleri". *Gazi Akademik Bakış*, C. 5, Sayı 10, 2012, ss. 97-111.

KOCAELİ'DE GENÇ DERNEKLERİ FAALİYETLERİ

Mert Can ERDOĞAN*

Özet

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşları sonrasında ortaya çıkan paramiliter gençlik örgütlenmelerini, İzmit Mutasarrıflığı örneği üzerinden incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, Osmanlı Güç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri gibi yapıların taşradaki uygulanışını, karşılaşılan sorunları ve bu örgütlenmelerin savaş koşullarındaki işlevini ortaya koymaktır. Çalışma, özellikle Dahiliye Nezareti ile İzmit Mutasarrıflığı arasında gerçekleşen yazışmalar ve arşiv belgeleri temelinde şekillendirilmiştir.

Bulgular, erken dönem girişimler olan Türk Gücü Cemiyeti ve Osmanlı İzci Teşkilatı'nın merkezde güçlü bir ideolojik çerçeveye sahip olmasına rağmen taşrada kalıcı bir örgütlenme kuramadığını göstermektedir. Osmanlı Güç Dernekleri ise daha kapsamlı bir program sunmasına rağmen, seferberlik koşulları, eğitici personel eksikliği ve lojistik yetersizlikler nedeniyle taşrada sınırlı kalmıştır. Buna karşılık 1916'da kurulan Osmanlı Genç Dernekleri, zorunlu katılım esasına dayanan yapısı ve merkezi denetimi sayesinde daha sistemli bir örgütlenme modeli ortaya koymuştur.

İzmit örneği, bu örgütlenmenin taşradaki somut yansımalarını açık biçimde ortaya koymaktadır. Merkez ve kazalarda derneklerin kurulması, talimlerin başlatılması ve rehberlerin görevlendirilmesi, örgütlenmenin belirli ölçüde başarı kazandığını göstermektedir. Bununla birlikte köylerde öğretmen eksikliği, genç nüfusun tarımsal üretime bağımlılığı ve savaş şartlarının yarattığı sosyal-ekonomik baskılar, teşkilatlanmanın yaygınlaşmasını sınırlandırmıştır.

Sonuç olarak çalışma, Osmanlı Devleti'nin savaş yıllarında gençliği paramiliter bir çerçevede seferber etme çabasının taşradaki pratik karşılığını ortaya koymakta; merkezî politikalar ile yerel gerçeklikler arasındaki gerilimi vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İzmit Mutasarrıflığı, paramiliter örgütlenme, Osmanlı Genç Dernekleri, Osmanlı Güç Dernekleri, seferberlik, gençlik politikaları, taşra yönetimi, Birinci Dünya Savaşı, beden terbiyesi

* Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/ Tarih Bölümü, historianturk@gmail.com , ORCID: 0000-0002-6667-5401

Giriş

Balkan Savaşlarının ardından Osmanlı Devleti'nde gençliğin örgütlenmesi, beden terbiyesi ve savaşa hazırlanması, devlet politikalarının merkezine yerleşti. 1913'te kurulan Türk Gücü Cemiyeti, 1914'te kurulan Osmanlı İzci Teşkilatı ve Osmanlı Güç Dernekleri ile 1916'da kurulan Osmanlı Genç Dernekleri, bu amaçla oluşturulmuş yapılardı. Bu örgütler farklı nizamnamelerle kurulmuş olsalar da devletin genç nüfusu disiplin, beden eğitimi, dayanıklılık ve askerî beceriler temelinde yeniden biçimlendirme hedefi etrafında birleşiyordu. İttihat ve Terakki yönetiminin "ordu-millet" fikrini kurumsallaştırma arzusunun en somut karşılığı bu yapılarda görüldü.

Bu sürecin en belirgin yönü, örgütlerin yalnız şehir merkezleriyle sınırlı kalmamasıydı. Devlet olası bir savaşta, seferberliğin başarısını, kırsal nüfusun sürece dâhil edilmesine bağlı görüyordu. Bu nedenle Harbiye ve Dahiliye nezaretleri, gençlik örgütlerinin taşrada nasıl kurulacağına, talimlerin hangi usulle yapılacağına ve yerel idarelerin bu çalışmaları nasıl denetleyeceğine dair ayrıntılı talimatlar hazırladı. Böylece gençlik örgütlenmesi, devletin doğrudan yönlendirdiği ve yerel idarenin sorumluluğuna verilen bir saha faaliyeti niteliği kazandı.

Taşrada yürütülen uygulamalar, bu yapıların gerçek işlevini görmek açısından belirleyicidir. Çünkü programa ilişkin hükümler merkezde düzenlenmiş olsa da bunların günlük hayata nasıl yansıdığı, eğitimin kimler tarafından verildiği, talimlerin ne ölçüde düzenli yürütüldüğü ve halkın bu girişimlere nasıl yaklaştığı ancak taşra raporlarından izlenebilmektedir. Vilayet ve mutasarrıflıkların merkeze gönderdikleri yazılar, gençlik örgütlerinin sahadaki etkinliğini, idari sorunları ve merkez–taşra ilişkisinin savaş şartlarında nasıl işlediğini ayrıntılarıyla yansıtır.

Bu çerçevede İzmit Mutasarrıflığı'nın Dahiliye Nezareti ile yaptığı yazışmalar, Osmanlı Güç Dernekleri ve Genç Dernekleri'nin taşradaki uygulanışını anlamak açısından özel bir konuma sahiptir. İzmit'e ait bu belgeler, nizamnamelerin sahadaki karşılığını, eğitmen ve araç gereç teminindeki güçlükleri, katılım düzeylerini ve merkezin beklentilerine verilen cevapları net bir biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla İzmit örneği, gençlik örgütlenmesinin taşradaki işleyişini ortaya çıkarak önemli bir örnektir. Bu kapsamda ilgili çalışmada söz konusu raporlar temel alınarak Osmanlı Güç Dernekleri ve Genç Dernekleri'nin İzmit'teki faaliyetleri incelenecek; böylece savaş yıllarında paramiliter gençlik örgütlenmesinin taşra faaliyetleri somut bir örnek üzerinden değerlendirilecektir.

Türk Gücü ve Osmanlı İzci Derneklerinin Kurulması

Balkan Savaşları sonrasında gençliği beden terbiyesi, disiplin ve milliyetçi bir ruh etrafında toparlamayı hedefleyen ilk geniş çaplı örgütlenme çabası Türk Gücü Cemiyeti'dir. Cemiyet, Türk Ocağı'nın öne çıkan mensupları tarafından, Türk Yurdu dergisinde yayınlanan bir program ile halka tanıtılmıştır.[1] Programa göre amaç gençleri fiziksel güç, dayanıklılık ve millî bilinç doğrultusunda yetiştirmekti. Bu kapsamda cemiyet mitolojik semboller ve Turancı söylemlerle desteklenen bir çerçeve ortaya koymuştu. Merkezde yoğun bir faaliyet görüntüsü

[1] "Türk Gücü", *Türk Yurdu*, yıl 2, cilt 3, sayı 11, 7 Mart 1329 (20 Mart 1913), s. 338.

veren bu yapı, Mayıs 1914 itibariyle Konya, Erzurum ve İzmir gibi Anadolu'nun önemli il ve ilçe merkezlerinde toplamda 26 şube açtığı duyurmuştu.[2] Türk Ocaklarına yakın İttihat ve Terakki mensuplarının öncülüğünde yürütülen bu gelişmeler, daha çok gazete haberleri üzerinden ilan edilmiş ve Türk Gücü'nün taşra faaliyetleri hakkında herhangi bir vilayet ya da mutasarrıflık raporuna rastlanmamıştır. Bu kapsamda İzmit Mutasarrıflığı ile dahiliye nezareti arasında da konuyla ilgili herhangi bir yazışma bulunmamaktadır. Bu durum, cemiyetin kapsamlı programına rağmen taşradaki faaliyetlerinin gönüllülük esasına dayandığını ve sınırlı kaldığını göstermektedir.

1914'te Avrupa'da olduğu gibi Harbiye Nezareti'nin himayesinde resmi bir Osmanlı İzci Teşkilatı'nın kurulmasına karar verildi. İzcilik programının kurucusu olarak görevlendirilen Mösyö Parfait, 1914 yılının Nisan ayında İstanbul'a geldi ve teşkilata modern bir içerik kazandırmaya çalıştı.[3] Ancak Osmanlı Devleti'nin kısa süre sonra İngiltere ile savaş durumuna girmesi nedeniyle ülkesine dönmek zorunda kaldı. Böylece teşkilatın fiilî çalışma süresi birkaç ayla sınırlı kaldı. Bu kısa dönemde okullarda bazı hazırlıklar yapılsa da Ağustos 1914'te ilan edilen seferberlik, izciliğin taşrada örgütlenmesini oldukça güçleştirdi.[4] Mevcut belgeler, izcilik faaliyetlerinin İstanbul dışına düzenli biçimde yayılamadığını ve taşra idareleriyle kayda değer bir yazışma trafiği oluşmadığını göstermektedir. İzmit Mutasarrıflığı'nın evraklarında da izcilik teşkilatına dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır.

Dolayısıyla hem Türk Gücü Cemiyeti hem de Osmanlı İzci Teşkilatı, merkezde kapsamlı gençlik programları üretmelerine rağmen kırsal kesimde görünür bir faaliyet ağı oluşturmayı başaramamışlardı. Özellikle İzmit gibi idarenin yakından takip edildiği bölgelerde dahi bu iki örgüte dair herhangi bir belgeye rastlanmaması, örgütlenmenin merkezî düzeyde kaldığını ve kırsal sahaya yayılmadığını göstermektedir.

Osmanlı Güç Dernekleri ve İzmit Faaliyetleri

1914 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nda beden eğitimi ve izcilik faaliyetleri devam ederken Harbiye Nezareti, daha kapsamlı bir paramiliter örgütlenme olarak Osmanlı Güç Derneklerinin kurulmasına karar verdi. Güç Dernekleri, askerlik hizmeti öncesini kapsayan bir eğitim modeliyle yalnız gençleri değil, toplumun daha geniş kesimini temel askerî bilgi ve becerilerle tanıştırmayı amaçlamıştı. Harbiye ve Dahiliye nezaretlerinin ortak denetimi altında yürütülen bu yapı, resmî okullarda zorunlu dernekler ve sivil alanda gönüllü şubeler aracılığıyla teşkilatlanmıştı. Taşrada kurulan derneklerin eğitimi ve teftişi askerlik şubeleri, kolordu komutanlıkları ve jandarma birlikleri tarafından yürütülmüş; silah, teçhizat ve talim araçları askerî idarelerce sağlanmıştı. Böylece Güç Dernekleri, ordu-millet anlayışını gündelik hayatın içine taşımayı hedefleyen yaygın bir seferberlik modeli olarak tasarlanmıştı.[5]

---

[2] Kuzucuoğlu Tahsin Bey, "Güccülük", *Türk Yurdu*, yıl 3, cilt 6, sayı 6, 15 Mayıs 1330 (28 Mayıs 1914), s. 180-181.

[3] Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, TTK, Ankara, 2015, s. 159

[4] Sanem Yamak Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 294.

[5] Mehmet Beşikçi, *The Ottoman Mobilization of Manpower in the First World War*, Brill, Boston, 2012, s. 209-210

Derneklerin topluma benimsetilmesi amacıyla Harbiye Nezareti tarafından camilere, okullara ve basına yönelik beyannameler yayımlanmıştı. Bu metinlerde Osmanlı toplumunun savaşçı vasfını kaybettiği vurgulanmış, her yaştan erkek nüfusun atıcılık, binicilik, yürüyüş ve beden terbiyesi idmanlarına alışması gerektiği ifade edilmişti. Eğitim programı, jimnastik ve atış talimlerinden topografya ve sıhhiye bilgisine kadar uzanan geniş bir içeriğe sahipti. Altı aylık talim programını tamamlayanlara askerî ehliyetname verilmesi öngörülmüş, bu belgeye sahip olanlara askerlik süresi ve görev yeri konusunda çeşitli kolaylıklar tanınmıştı.[6]

Bu kapsamlı programa rağmen Güç Derneklerinin taşradaki uygulamaları sınırlı kalmıştı. Harbiye Nezareti tarafından hazırlanan talimatnameler vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilmiş, ancak seferberlik koşulları ve eğitici personelin silah altına alınması nedeniyle düzenli bir faaliyet ağı oluşturulamamıştı. İzmit Vilayeti'nin 1914 yılı içinde bazı talimatnameler talep ettiği görülmektedir.[7] Buna karşın derneklerin fiilî kuruluşuna, talimlerin icrasına veya süreklilik gösteren bir örgütlenmeye dair başka bir belgeye rastlanmamaktadır. Bu durum, Osmanlı Güç Derneklerinin merkezde ayrıntılı bir mevzuat ve program üretmiş olmasına rağmen taşradaki ve özellikle kırsal kesimdeki faaliyetlerinin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Osmanlı Genç Dernekleri ve İzmit'teki Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber Osmanlı Devleti'ndeki mevcut paramiliter gençlik örgütlenmelerinin yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştı. Özellikle Aralık 1914'ten Aralık 1915'e uzanan bir yıllık süreçte cephelerde çok fazla asker kaybedilmiş ve kayıpların telafisi için çok sayıda yeni askere ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştı. Mevcut insan havuzu bu boşluğu doldurmak için yeterli görünmüyordu. Bu noktada gençlerin yalnızca izcilik ya da gönüllü güç dernekleri aracılığıyla değil, doğrudan Alman modeliyle uyumlu, mevcut ordu teşkilatıyla bütünlük arz eden ve katılımı zorunlu bir sistem içinde örgütlenmesi kararlaştırıldı. Böylece Osmanlı Genç Dernekleri kurulmasına karar verildi.[8]

Bu karar doğrultusunda 1916 başında Türkiye'ye gelen Von Hoff Haziran ve Temmuz aylarında çalışmalara başladı. Onun faaliyetleri dönemin basınında da yer buldu. Plana göre Genç Dernekleri 12–17 yaş arası Gürbüz Dernekleri ve 17 yaş üstü Dinç Dernekleri olacak şekilde iki yaş grubundan oluşacaktı. Mayıs 1916'da Von Hoff İstanbul'da bir dizi konferans düzenledi. Hem Türk Ocağı'nda hem de Darülfünun'da verdiği bu konferanslarla Alman modeline göre teşkilatlanan bu yeni yapıyı tanıtmaya başladı. Aynı dönemde teşkilatı yönetecek bir Müfettiş-i Umumilik kuruldu. Müfettişlik, derneğin mevzuatını ve genelgesini yayımlayarak teşkilat şemasını oluşturdu.[9]

Genç Dernekleri'nin ülke çapında yaygınlaşabilmesi için, taşrada görev yapacak öğretmen ve eğitmenleri yetiştirmek üzere İstanbul'da bir rehber kursu açılmasına karar verildi. Bu kurs,

[6] Zafer Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", *B.Ü. Beşerî Bilimler Dergisi*, VII (1979), s.5

[7] BOA., DH.İD.,224/3-32, 19.S.1333.

[8] Orhan Avcı, "Osmanlı Genç Dernekleri ve Cumhuriyet'e Mirası", *Külliye Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2024, Cilt: 5 Sayı: 1, s. 189

[9] "Genç Dernekleri Teşkilatı Hakkında: Teşkilata Me'mur Miralay Fon Hof Beyin Beyanatı", *İkdam*, no. 6907, 22 Nisan 1332 (5 Mayıs 1916) s. 2.

taşradaki çocuklara eğitim verecek rehberlerin yetişmesini amaçlıyordu. Kurs için taşradan 20 yetkili talep edildi. İzmit Mutasarrıflığı'ndan da iki kişi istenmiş, bunlardan biri İzmit'te, diğeri Adapazarı'nda görevlendirilecekti.[10]

Bu talep yazışmalarının ardından Temmuz ayı boyunca vilayetler ile Dahiliye Nezareti arasında yoğun bir yazışma trafiği yaşandı. Vilayetler seçtikleri kişileri Temmuz ayı sonunda İstanbul'a göndererek kursa sevk ettiler. 20 Temmuz–3 Ağustos 1916 tarihleri arasında 10 gün süren bu kursta, sabahları 10.00–12.00 ve öğleden sonraları 14.00–16.00 saatleri arasında toplam 40 saatlik bir eğitim programı uygulandı. Sabah derslerinde Von Hoff, Genç Dernekleri'nin teorik temellerini, amacını ve manevi hedeflerini (cesaret, dirayet, vazife ahlakı) anlattı. Ayrıca temel temizlik, sineklerden korunma ve hijyen kurallarına dair bilgiler verdi. Selim Sırrı Bey ise İsveç usulüne uygun aletsiz jimnastik ve beden eğitimi derslerini yürüttü. Öğleden sonraları ise iki eğitmen birlikte tarassut (gözetleme) ve muhabere zinciri (haberleşme zinciri) eğitimleri verdiler. [11]

Kursa taşradan gelen 20 kişinin yanı sıra, İstanbul'daki okullardan çok sayıda öğretmen de katıldı; toplamda yaklaşık 300 kişi bu eğitimi aldı. Kursun ardından Müfettiş-i Umumilik, asıl meselenin İstanbul'daki değil, taşradaki öğretmen ve rehberlerin hazırlanması olduğuna kanaat getirdi. Bu doğrultuda, Ağustos 1916 sonunda taşra şubelerini denetlemek ve örgütlenmeyi hızlandırmak amacıyla Batı Anadolu gezisine çıkmaya karar verdi. Bu denetim gezisi kapsamında Selim Sırrı Bey ve Albay Von Hoff, 4 Eylül 1916'da İzmit'e geldiler. Seyahat kapsamında İzmit'te de incelemelerde bulundular. İzmit'teki gençler, burada tarassut ve muhabere zinciri uygulamalarını bizzat sergilediler. Selim Sırrı ve Von Hoff Beyler, 14 Eylül'de Eskişehir'e geçtiler; yani İzmit'te yaklaşık bir hafta ila on gün kadar kaldılar.[12]

Bu seyahat yaklaşık bir ay sürdü ve Ekim 1916'da İstanbul'a dönen Von Hoff kapsamlı bir seyahat raporu hazırladı. Rapora göre, hiçbir vilayette okul dışındaki gençlerden oluşan Gürbüz kısımları tam olarak kurulamamış, bu birimlerde görev alacak rehberlerin tayini de yapılmamıştı. Bu eksikliğin temel sebebi, seferberlik nedeniyle köylerdeki yetişkin erkek nüfusun büyük ölçüde silah altına alınmasıydı. Yetişkinlerin askere alınmasıyla ortaya çıkan iş gücü açığı, 12–17 yaş arası çocukların emeğiyle kapatılmaya çalışılıyordu. Ayrıca bu yaştaki gençler, Gürbüz Derneklerine dahil olmaları hâlinde erkenden askere alınmaktan korktukları için faaliyetlerden kaçınıyorlardı. Von Hoff'a göre esas mesele, teşkilatlanmanın şehirlerde değil, ülkenin insan kaynağını oluşturan köylerde gerçekleştirilmesiydi. Bu nedenle konunun önemi anlaşılabilsin diye hem İkdam, Talebe Defteri ve Türk Yurdu gibi gazetelerde makaleler kaleme aldı hem de Dahiliye Nezareti'ne yazdığı yazılarla mülkiye amirlerinin konuyu daha ciddi ele alması gerektiğini vurguladı. [13]

Genel Müfettişlik çalışmalarını sürdürürken, 1916 yılının ikinci yarısında taşra idarelerinden Dahiliye Nezareti'ne çok sayıda yazı gönderildi. Bu yazılarda vurgulanan ortak husus, Genç Dernekleri'nin mevzuatında belirtildiği üzere köy gençlerinin haftada üç gün iş gücünden ayrılarak talimlere katılmalarının uygulamada çok güç olduğu yönündeydi. Özellikle Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim gibi hasat aylarında, bu yaştaki çocuklar üretim sürecinin

[10] BOA., DH.UMVM.,140/89-3, 21.L.1334.

[11] İkdam, no 7003, 29 Temmuz 1332 (11 Ağustos 1916), s. 2.

[12] Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Miralay Von hoff, "Genç Dernekleri-4", Talebe Defteri, yıl 2, sayı 44, 16 Ağustos 1333 (1917), s 712

[13] Sanem, a.g.e., s. 394-395.

vazgeçilmez bir parçasıydı. Taşra yazışmalarında öne çıkan bir diğer sorun, köylerde teşkilatlanmanın önündeki lojistik ve personel eksikliğiydi. Pek çok köyde okul bulunmadığı gibi, öğretmen sayısı da yetersizdi. Bu nedenle, köylerde Genç Dernekleri'nin kurulması büyük ölçüde öğretmenlerin varlığına bağlıydı. Rehberlik edecek öğretmenlerin bir kısmı da seferberlik nedeniyle askerdeydi.[14]

Bu bağlamda İzmit Mutasarrıflığı'ndan 2 Temmuz 1916 tarihli bir telgraf, sürecin taşrada nasıl yürütüldüğüne dair oldukça ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Telgrafta, Genç Dernekleri Teşkilatı hakkındaki kanunun kendilerine ulaşmasının ardından merkez livada bu teşkilata esas olacak defterlerin hazırlanmasına başlandığı, 3 Temmuz'da defterlerin tamamlanacağı ve Gürbüzler için Darülmuallimin beden eğitimi öğretmeninin rehber tayin edildiği belirtilmiştir. Ayrıca talimlere başlanıldığı ve bu çalışmaların kısa sürede düzenli hâle geleceği ifade edilmiştir. Telgrafta, Kandıra ve Karamürsel'de düzenli talimlerin yürütülmekte olduğu, uygulamaların mülakatlarda da olumlu biçimde değerlendirildiği belirtilmiştir. Yine köylerde genç dernekleri teşkil edecek yaşta olanların büyük ölçüde hasat işleriyle meşgul olduğu; rehberlik edecek öğretmenlerin bir kısmının askerde bulunması nedeniyle köy düzeyinde örgütlenmenin sınırlı kaldığı; buna karşılık nahiye merkezlerinde ve uygun köylerde eğitimlerin icra edilmeye başlandığı bildirilmiştir. Bu yazışmalar, İzmit örneğinin de tıpkı diğer taşra vilayetlerinde olduğu gibi benzer sorunlarla karşılaştığını gösterir. İzmit Mutasarrıflığı, gençlerin büyük kısmının asker ailelerine yardım etmekte ve harman işleriyle meşgul olduklarını, bu yüzden talimlerin gecikmesinin kaçınılmaz olduğunu açık biçimde vurgulamıştır.[15]

İzmit'ten 26 Temmuz 1916 tarihli bir başka telgrafta ise Kandıra, Geyve ve İznik kazalarında Gürbüz Derneklerinin teşkil ve talimlerine başlanıldığı, ayrıca merkez livada teşkilatın kurulup Genç ve Gürbüz izlerin talimlerine başlandığı belirtilmiştir. Mülakat ve eğitimlerin yakında diğer kazalarda da başlatılacağı, sürecin kısa sürede genişleyeceği ifade edilmiştir. [16] Köylerde yaşanan teşkilatlanma sorunları üzerine Aralık 1916'da Harbiye Nezareti, Von Hoff'un talebiyle birçok vilayetin mülki idarecilerini eleştiren bir genel yazı yayımladı. Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bu yazıda, valiler ve mutasarrıflar isim isim belirtilerek gösterdikleri ihmaller şikâyet edilmekteydi. Ancak bu yazıda İzmit'in uygulamalarına dair herhangi bir eleştiri yer almamış, İzmit Mutasarrıflığı'nın nispeten düzenli bir örgütlenme yürüttüğü ima edilmiştir.[17]

Von Hoff, Ocak 1917'de, teşkilatın nerelerde tamamlanıp nerelerde eksik kaldığını anlamak için Dahiliye Nezareti'nden taşra raporlarını talep etti. Bu çağrıya en kapsamlı yanıt 23 Nisan 1917'de İzmit Mutasarrıflığı'ndan geldi. Raporda, merkez livada Sultani, Darülmuallimin ve Zükûr İptidai mekteplerinde derneklerin kurulmuş olduğu ve talimatnameye göre tatbikatlara devam edildiği; Dinç Dernekleri teşkilatının oluşturulduğu, ancak savaş ve ziraat koşullarının gerektirdiği işgücü ihtiyacı nedeniyle Harbiye ve Ziraat nezaretleriyle yapılan yazışmalar sonucunda Dinçlerin talimlerinin geçici olarak ertelendiği belirtilmiştir. Nevahi dâhilindeki köylerde Gürbüzlerin öğretmenler idaresinde talimlerinin sürdürüldüğü, bu çocuklara baş, kol, gövde, bacak ve ayak hareketleri ile koşu ve sıçrama talimlerinin gösterildiği; ancak köylerin

[14] Sanem, a.g.e., s. 417.
[15] BOA., DH.UMVM,140/63-13, 8.L.1334.
[16] BOA., DH.UMVM,140/74, 13.L.1334.
[17] Sanem, a.g.e., s. 423.

küçük ve dağınık yapısı, öğretmen eksikliği ve en küçük çocukların bile ziraat işleriyle meşgul olmaları nedeniyle uygulamanın yerleşip gelişmesinin mümkün olamadığı ifade edilmiştir.[18]

Raporun devamında, Karamürsel kazasında merkez ve bazı köylerde Dinçlerden oluşan 224 kişilik bir bölüğün kurulduğu ve jandarma mıntıka kumandanları tarafından haftada iki gün birer saat talim yaptırıldığı; aynı kazada üç köyde Gürbüzlerden dört takım teşkil edilerek bu çocuklara haftada iki gün idman ve beden hareketleri yaptırıldığı, uygun havalarda tatbikat ve sıhhî oyunlar sergilendiği aktarılmıştır. İznik kazasında merkez kaza ile 24 köyde Gürbüzler için rehber tayin edilen öğretmenlerin Ağustos ayında kazaya çağrılarak idman talimleri hakkında bilgilendirildiği, ardından köylerde teşkilatlanmanın başlatıldığı; ancak okul eksikliği, öğretmen değişimleri, araç gereç yetersizliği ve gençlerin tarım işleriyle meşgul olması nedeniyle talimlerin sürdürülemediği belirtilmiştir. Adapazarı kazasında dört nahiye merkezi ile on bir köyde ve merkez kazada Gürbüz teşkilatının kurulduğu; merkezde Gürbüzlerin Mekteb-i İdadi öğretmenlerinden seçilen rehberler, Dinçlerin ise askerlik şubesi tarafından görevlendirilen rehberlerce eğitildiği; köylerde ise öğretmen eksikliği nedeniyle istenen sonucun alınamadığı ifade edilmiştir. Kandıra kazasında teşkilatlanmanın tamamlandığı, çeşitli köylerde 1197 Gürbüz ve 399 Dinçin haftada iki gün talim ettirildiği; bu talimlerde yürüyüş düzenleri, sayım komutları, dönüş hareketleri ve kol-bacak egzersizlerinin öğretildiği; Geyve kazasında Dinçlerin jandarmalarca, Gürbüzlerin ise öğretmenlerce eğitildiği ancak ziraat işleri nedeniyle talimlerin ertelendiği; Yalova kazasında ise Aralık 1916'da merkez kaza ve 26 köyde Genç Derneklerinin kurulduğu ve gençlerin jandarma karakol kumandanları tarafından haftada iki gün talim ettirildiği aktarılmıştır.[19]

1917 yılı Eylül ayından itibaren derneğin taşra faaliyetleri doğrudan dernek tarafından yayımlanmaya başlanan *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, üzerinden duyurulmaya başlanmıştı. Mecmuada yer alan bilgilere göre, 1917 Temmuz ayı itibarıyla İzmit'te toplam 30 adet talim meydanı bulunmaktaydı. [20] Talim meydanları, Genç Dernekleri'nin özellikle kırsal alandaki temel örgütlenme birimini oluşturmuştu. Bu alanların etrafının tel ya da duvarla çevrilmesi zorunlu tutulmasa da meydanlarda tarassut ve muhabere zinciri uygulamalarına imkân verecek mesafe işaretleri ile aletsiz jimnastik yapılmasına uygun basit düzenekler yer almıştı. Bu alanlar yalnızca askerî talimlerin icra edildiği mekânlar olarak değil, aynı zamanda bayramlaşma, toplu ibadet ve çeşitli sosyal faaliyetler aracılığıyla gençlere manevi değerlerin kazandırıldığı çok işlevli sahalar olarak kullanılmıştı. Talim meydanlarının genellikle kolordu merkezlerinin bulunduğu bölgelerde daha kapsamlı biçimde kurulduğu bilinmekle birlikte, cephe gerisinde yer alan İzmit'te 30 adet talim meydanının faaliyette olması, Osmanlı Genç Dernekleri'nin bu bölgede diğer birçok taşra birimine kıyasla daha belirgin ve düzenli bir teşkilatlanma ortaya koyduğunu göstermekteydi.[21]

[18] BOA., DH.UMVM,146/109-26/27, 30.Ca.1335.

[19] Aynı yer.

[20] Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası, yıl 1, sayı 1, 1333(1917), s.14-15

[21] Sanem, a.g.e., s. 515.

Sonuç

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti'nde gençliğin örgütlenmesi meselesi, yalnızca pedagojik ya da toplumsal bir girişim olarak değil, doğrudan askerî seferberlik mantığıyla ele alınmış ve savaş koşullarının dayattığı ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Türk Gücü Cemiyeti ve Osmanlı İzci Teşkilatı, merkezde ideolojik ve programatik açıdan güçlü bir çerçeve ortaya koymuş olsalar da taşrada, özellikle de kırsal alanlarda, kalıcı ve düzenli bir örgütlenme tesis edememiştir.

Osmanlı Güç Dernekleri ise daha geniş bir toplumsal kesimi kapsayan, askerlik öncesi eğitimi yaygınlaştırmayı hedefleyen bütüncül bir paramiliter model olarak tasarlanmıştır. Ancak seferberlik şartları, eğitici personelin silah altına alınması ve lojistik yetersizlikler, bu yapının da taşrada sürdürülebilir bir faaliyet ağı kurmasını engellemiştir. İzmit örneğinde görüldüğü üzere, talimatnameler talep edilmiş olsa da fiilî teşkilatlanmaya ve düzenli talimlere dair süreklilik arz eden bir uygulama hayata geçirilememiştir.

Osmanlı Genç Dernekleri ise önceki girişimlerden farklı olarak zorunlu katılıma dayanan, yaş gruplarına ayrılmış ve doğrudan mevcut ordu teşkilatıyla uyumlu bir sistem olarak kurgulanmıştır. Von Hoff'un öncülüğünde yürütülen bu teşkilatlanma, özellikle 1916'dan itibaren taşrada daha görünür bir hâl almış; İzmit Mutasarrıflığı ile Dahiliye Nezareti arasında gerçekleşen yoğun yazışmalar, bu sürecin idari ve pratik boyutlarını ayrıntılı biçimde yansıtmıştır. İzmit'te merkez livada, kazalarda ve bazı köylerde derneklerin kurulmuş olması, talimlerin başlatılması ve rehberlerin görevlendirilmesi, Genç Dernekleri'nin önceki yapılara kıyasla daha sistemli bir uygulamaya kavuştuğunu göstermektedir.

Bununla birlikte İzmit örneği, Osmanlı Genç Dernekleri'nin dahi taşrada ciddi yapısal sorunlarla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. Köylerde öğretmen eksikliği, genç nüfusun tarım ve hasat işlerine bağımlılığı, ailelerin geçim kaygıları ve erken askere alınma endişesi, teşkilatlanmanın yerleşmesini büyük ölçüde sınırlamıştır. Buna rağmen İzmit'te 1917 yılı itibarıyla 30 talim meydanının faaliyette olması, cephe gerisinde yer alan bir merkez için dikkat çekici bir gelişmedir ve Genç Dernekleri'nin İzmit'te görece daha düzenli ve görünür bir örgütlenme kurabildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak İzmit Mutasarrıflığı'na ait raporlar, Osmanlı Devleti'nin savaş yıllarında gençliği paramiliter bir çerçevede seferber etme çabasının taşradaki somut karşılığını ortaya koymaktadır. Bu belgeler, merkezî idealler ile yerel toplumsal ve ekonomik gerçeklikler arasındaki gerilimi açık biçimde yansıtırken, Osmanlı Genç Dernekleri'nin önceki teşebbüslere kıyasla taşrada daha ileri bir aşamaya ulaştığını da göstermektedir. İzmit örneği, gençlik örgütlenmesinin Osmanlı taşrasında nasıl işlediğini anlamak açısından temsil gücü yüksek, açıklayıcı ve somut bir vaka sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA., DH.İD.,224/3-32, 19.S.1333.

BOA., DH.UMVM.,140/89-3, 21.L.1334.

BOA., DH.UMVM,140/63-13, 8.L.1334.

BOA., DH.UMVM,140/74, 13.L.1334..

BOA., DH.UMVM,146/109-26/27, 30.Ca.1335.

Gazeteler

"Türk Gücü", *Türk Yurdu*, yıl 2, cilt 3, sayı 11, 7 Mart 1329.

Kuzucuoğlu Tahsin Bey, "Güccülük", *Türk Yurdu*, yıl 3, cilt 6, sayı 6, 15 Mayıs 1330.

"Genç Dernekleri Teşkilatı Hakkında: Teşkilata Me'mur Miralay Fon Hof Beyin Beyanatı" *İkdam*, no. 6907, 22 Nisan 1332.

İkdam, no 7003, 29 Temmuz 1332.

Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Miralay Von hoff, "Genç Dernekleri-4", Talebe Defteri, yıl 2, sayı 44, 16 Ağustos 1333.

Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası, yıl 1, sayı 1, 1333.

Kitaplar

Akcan, Erol. *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, TTK, Ankara, 2015.

Beşikçi, Mehmet. *The Ottoman Mobilization of Manpower in the First World War*, Brill, Boston, 2012.

Yamak Ateş, Sanem. *Asker Evlatlar Yetiştirmek II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Dergiler

Avcı, Orhan. "Osmanlı Genç Dernekleri ve Cumhuriyet'e Mirası". *Külliye Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl 2024. Cilt: 5 Sayı: 1.

Toprak, Zafer. "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri". *B.Ü. Beşerî Bilimler Dergisi*. VII (1979).

EKLER

Ek-1: İzmit Mutasarrıflığının 23 Nisan 1917 tarihli Raporu (BOA., DH.UMVM,146/109-26/27, 30.Ca.1335.)

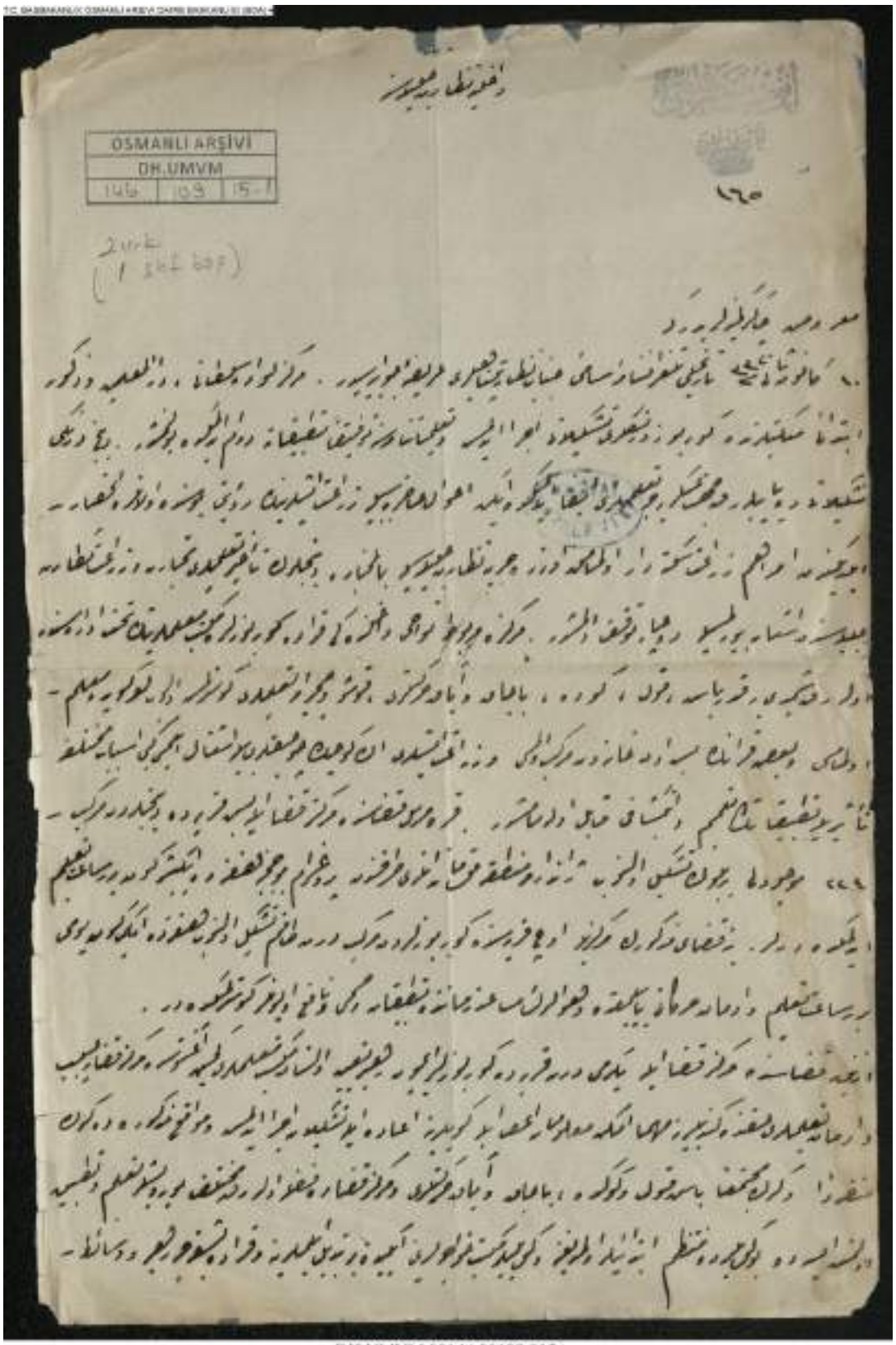

DH.UMVM.00146.00109.015

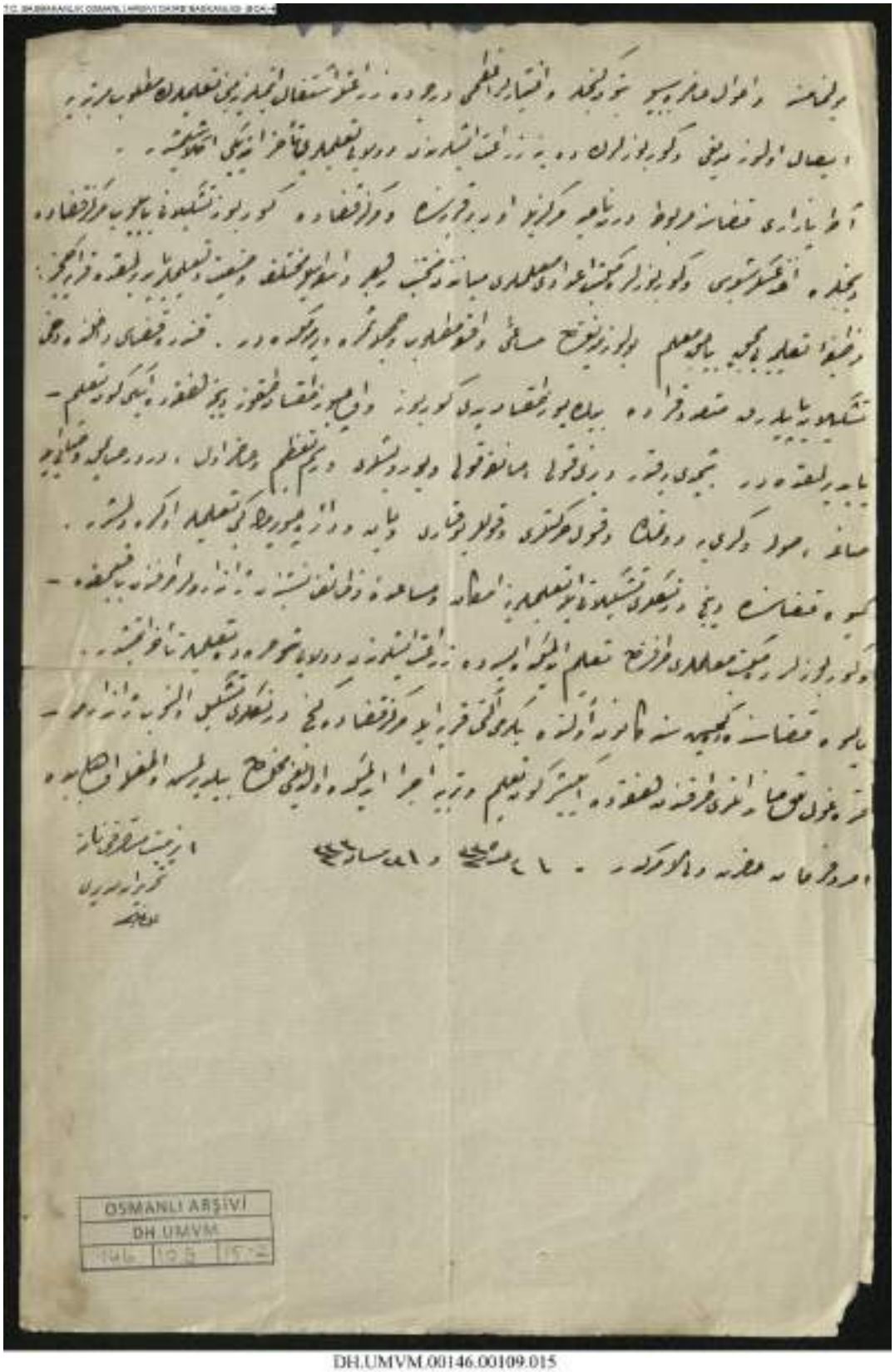

OSMANLI ARŞİVİ
DH.UMVM
146 | 109 | 15

DH.UMVM.00146.00109.015

Ek-2: Von Hoff ve Selim Sırrı Bey'in İzmit Gezisi (Talebe Defteri 2. Sene Sayı 44, s. 713.)

VARDAR MAKEDONYASI MÜSLÜMAN NÜFUSU ARASINDA SPOR VE FUTBOL OYUNU (1909-1941)

Redžep ŠKRİJELJ (Recep ŞKRİYEL)*

Özet

Makedonya'da futbol tarihi 1891 yılında Manastır (Bitola) şehrine ilk topun getirilmesiyle başlamıştır ki beş yıl sonra, şehir lisesinde ders veren Profesör Yoanidis ilk futbol eğitimcisi olarak faaliyet göstermiştir. Futbolu Üsküp'e ilk getirenler ise Batı Avrupa ülkelerinde eğitim gören Osmanlı ordusu subaylarıdır. Bunlar 1909 yılının 7 Nisan tarihinde Islahane (İdadiye) semtindeki askeri kışlanın bahçesinde ilk futbol maçını oynamışlardır. Bu tarih Makedonya Futbol Federasyonu tarafından da kutlanmaktadır. Üsküp Yahudileri olan Salvador ve Pepi Mustafiya kardeşleri 1910 yılın ilkbaharında kendi futbol topunu Üsküp'e getiren ilk hemşehrilerdir.

Üsküp Türkleri, 1911 yılında oluşturulan ilk Makedon futbol kulübü "SK Üsküp"ün kurucularıdır. Bu kulüpte sadece Türkler oynamıştır. 1927 yılında ikinci Müslüman-Türk futbol kulübü olan "Zafer" kurulmuştur ki İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sloga adıyla devam etmiştir.

Sporun gelişmesinde en büyük katkıda bulunanlar arasında da "Kral Birinci Aleksandr Büyük Medresesi" öğrencileridir.

Ünlü futbolcu ve medrese öğrencisi Esad Şaboviç, Üsküb'ün ilk haftalık spor dergisinin kurucusudur, ki 1936 yılından başlayarak İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar faaliyet göstermiştir.

Anahtar kelimeler: futbol, Makedonya, Müslümanlar, SK Üsküp, Zafer, Türk kulüpleri, medrese öğrencileri.

* Prof. Dr., Devlet Üniversitesi Yeni Pazar, Sırbistan, e-mail: rekasancak@gmail.com

Giriş

Osmanlı ve Vardar Makedonyası'nda organize sporların, özellikle futbolun doğuşunu belgeleyen mevcut kaynaklardan, yerel kroniklerden ve gazete haberlerinden yararlanarak Müslüman gençliğin faaliyetlerini ve üstlendikleri rolü aydınlatmayı amaçlıyoruz. Futbol başta olmak üzere spor, uzun süre boyunca Batılı burjuvazinin çocukları, varlıklı Yahudiler, Ulahlar ve benzeri ayrıcalıklı toplumsal kesimlerle ilişkilendirilen bir uğraş olarak görülüyordu. Ancak 19. yüzyılın sonlarından 1912/13 yıllarına kadar geçen süreçte, Batı Avrupa ülkelerinde eğitim görmüş Türk subayları ve Müslüman öğrenci gençlik futbolun yaygınlaşmasında önemli rol oynadılar.

Spora olan ilgi, 1896 Atina ve 1900 Paris'te düzenlenen Olimpiyat Oyunlarının yeniden başlatılmasıyla birlikte belirgin biçimde arttı. Modern Olimpiyatların kurucusu Pierre de Coubertin'e atfedilen "önemli olan kazanmak değil, katılmaktır" sözü, spordaki yarışın özüne vurgu yapıyordu.[1] Bu dönem, futbolun Büyük Britanya ve Batı Avrupa'da özel bir popülerlik kazandığı yıllardı; ancak burjuva sınıfları futbolu kentli seçkinlere özgü bir uğraş olarak görerek başka spor dallarında eğlence arayışına yönelmişlerdi. 20. yüzyılın başından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren askerî çatışmalar, spor faaliyetlerini yavaşlattı; ancak bu durum, Vardar Makedonyası ile Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde (Bulgaristan, Yunanistan ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı dâhil) futbolun işçi sınıfının başlıca eğlence aracı haline gelmesini engellemedi.

1896 yazında bir Fransız-Yahudi gazetesi, Osmanlı Selanik'inde gerçekleşen bir gösteriden bahseden bir haber yayımladı: "Selanik'e birkaç güreşçi geldi ve yakında Beş Çınar'da karşılaşacaklar. Bu güreşçilerden bazılarını görme fırsatımız oldu. Ne vücut yapısı! Ne kaslar! Ne güçlü delikanlılar!"[2] 20. yüzyılın başlarında, yağlanmış pehlivanların mücadelesiyle spora olan ilgi devam etti; bu sporcular, Osmanlı'nın ilk dönemlerinden miras kalan geleneğe sadık kalarak, Avrupalıların "Türk kadar güçlü" dediği bir ün kazanıyorlardı. Pehlivanlar, Makedonya'nın en büyük idari merkezi ve askerî karargâhında, Türkler, Yahudiler, Rumlar ve Slavların birlikte yaşayıp geliştiği bir ortamda halkın tek spor eğlencesi oldular.

Yüzyıl sonuna yaklaşırken, Parisli Yahudi André Lévy 1898 yılında sporcunun bedensel ve zihinsel sağlığı üzerindeki önemini anlatan bir konferans verdi. Bir yerel gazeteci, verilen bu konferansın amacına değinerek "Selanikli gençlerin tek ilgilendikleri şey kıyafetleri; hayatlarında herhangi bir rekoru kırmamışlar, yalnızca gösterişli kravatlarının rekor sayıda dönmesiyle övünüyorlar" diye belirtti[3]. Bu olaydan dört yıl sonra, Londra'nın *Daily Graphic* gazetesi Osmanlı Makedonyası'nı ne at yarışı ne de futbolun var olduğu, geri kalmış bir ülke olarak nitelendirdi[4].

---

[1] Bill Mallon; Ture Widlund, *The 1896 Olympic Games*. Results for All Competitors in All Events, with Commentary, Jefferson: McFarland, 1988, ss. 30-37; Kevin Mc Carthy, *Gold, silver and green : the Irish Olympic journey 1896-1924*, Cork: Cork University Press, Ireland, 2010, ss. 30-31.

[2] *Echos de la vlle*, in: Journal de Salonique, Thessaloniki, 24.08.1896, s. 1.

[3] M. Anastassiadou, *Sports d'élite et élites sportives à Salonique au tournant du siècle*, Georgeon, F., Dumont, P. (eds.), Vivre dans l'Empire ottoman, sociabilités et relations intercommunautaires (XVIIIe-XXe siècles), Harmattan, Paris, 1997, ss. 145-146.

[4] Teresa Carpenter, *The Miss Stone Affair. America's First Modern Hostage Crisis*. Simon & Schuster, New York, London, Toronto, Sydney, Singapore, 2003, s. 144.

Makedonya'nın en büyük şehirleri (Selanik, Manastır, Üsküp) geleneksel olarak idari merkezler ve ordu kaleleri olmuş, 19. yüzyılın son üçte birinde istikrarlı bir büyüme göstermiş ve Balkanların tartışmasız ticari merkezleri haline gelmiştir.

Büyük Britanya'da modern futbol, 19. yüzyılın ortalarında işçi sınıfının sporu olarak ortaya çıktı ve Batı ile Orta Avrupa'da elit bir spor olan futbolun işçi sınıfı tarafından benimsenmesine yanıt olarak gelişti. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Osmanlı Makedonyası'nın yaklaşık dörtte üçü kırsal alanda yaşıyor ve yoksulluk içinde bulunuyordu[5]. Şehrin nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar, özellikle futbol olmak üzere yeni sporları Batı Avrupa değerlerinin bir uzantısı olarak görerek bu spor dallarından uzak durmaya çalıştılar.

O dönemin Müslümanları için futbol, Batı kültürünün bir parçasını temsil ediyordu ve futbol destekçileri İslam'ın karşıtları olarak görülüyordu. Müslüman alimler, futbolu Hz. Muhammed'in torunu Hüseyin İbn Ali'nin başının düşmanlarca kesilip tekmelenmesine benzeterek futbol oynamayı günah ve dolayısıyla haram saydılar[6]. Futbol formaları İslami giyim kurallarına aykırı kabul ediliyordu ve yaygın bir kanaat olarak futbolun genç Müslümanları ders çalışmaktan uzaklaştırdığı düşünülüyordu[7]. Sultan II. Abdülhamid rejimi, gençleri spor kulüpleri etrafında örgütleme girişimlerine ve bunun üzerinde siyasi-sosyal toplantılara karşı benzer yaklaşım sergilemişti[8].

Osmanlı Makedonyası'nın Diğer Şehirlerinde Futbol

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında, Manastır aynı isimli vilayetin idari merkeziydi ve Balkanların üçüncü büyük şehri olarak her büyük güç ve Balkan devletinin diplomatik misyonuna ev sahipliği yapıyordu. Şehirde yaşayanlar arasında Türkler, Makedon Slavlar, Ulahlar, Arnavutlar, Yahudiler ve Romanlar bulunuyordu; Selanik'in aksine, Manastır'da futbolu yaygınlaştıracak bir "Frank Mahallesi" veya batılı tüccarlar yoktu[9]. Müslüman yönetici sınıf, bu Batı yeniliklerini asla kabul etmeyi düşünmüyordu. Şehirdeki Yahudiler çoğunlukla göçebe yaşam sürdürüp oyun oynarken, bu faaliyetler Osmanlı yetkililerinin gözünden uzaktı. Futbol ya da futbola benzeyen oyunlar, Jön Türk Devrimi'nden önce bile Manastır'da oynanmış olabilir; ancak şehirde iki takım arasında oynanan ilk maçın kaydı devrim sonrası döneme aittir.

Temmuz 1908'den sonra Batı'dan dönen eğitimli Türkler, Osmanlı askerî okullarında ve Bitola'daki Üçüncü Ordu birliğinde futbolun yayılmasına yol açtı. Mayıs 1911'de Sultan Mehmed V. Reşâd'ın şehri ziyaret edeceği duyuruldu. Bu vesileyle, İngiltere'nin Başkonsolos Yardımcısı A.B. Geary, Londra'dan bir futbol topu sipariş etti. Bu maç hakkında başka bir

[5] Pandevski Manol, *Položbata na Makedonija vo osmanskata imperija kon krajot na XIX i početokot na XX vek*, in: Makedonskoto osloboditelno delo vo XIX i XX vek, Vol. 5: Projavi, relacii, likovi, Skopje: Misla, 1986, ss. 7-29.

[6] N. Minov – V. Sarakinski, *Football in Ottoman Macedonia*, in: Istoriya (Journal of History) y. LVI, no. 1-2, ss. 222-223.

[7] Mehmet Yüce, "Osmanlı Melekleri. Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri", *Türkiye futbol tarihi* – Birinci cilt, İletişim, Istanbul, 2019, 21-22.

[8] Nejla Günay, *II. Meşrutiyet Döneminde Türkler ve Gayrimüslimler Tarafından Kurulan Paramiliter Gençlik Örgütleri*, in Bildiriler Kitabı: Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına: Türk Spor Kongresi (25-27 Nisan 2024), Türk Tarih Kurumu, 16.10.2025, ss. 27-29.

[9] N. Minov – V. Sarakinski, *a.g.e.*, s. 222.

kayıt bulunmamakla birlikte, `Konzul` takımının 2-0 galibiyetiyle sona erdiği belirtilmektedir.[10]

Osmanlı Vardar Makedonyası'nda (Kosova, Manastir ve Selanik – Vilayat-ı Selâse) futbolu, ağırlıklı olarak Selanik'te Yahudi, Yunan ve Batılı burjuvazinin oğulları, Manastır'da zengin Aromanyalıların oğulları tarafından oynanıyordu. Genç Türk Devrimi'nden sonra Üsküp ve Bitola'da Batı'da eğitim görmüş Türk subaylar tarafından oynanmaya başlandı[11].

Makedon işçi sınıfının sporu olarak futbolun gelişmemesinin nedeni, 1918 yılında Vardar Makedonyası'nın Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında ilk Yugoslavya'nın (Sırplar, Hırvatlar ve Slovenler Krallığı) bir parçası haline gelmesidir.

Osmanlı Üsküp'te Futbol

Üsküp'te sporun doğuşu, Batı Avrupa'dan dönen Türk subaylarının şehre ilk futbol maçını düzenledikleri 9 Nisan 1909 tarihine kadar uzanır[12]. Makedonya Futbol Federasyonu (MFM) tarafından Makedon futbol günü olarak kutlanmaktadır. İlk maç, şehir parkı "Islahane"ye yakın Öğretmen Okulu'nun arkasındaki geçici bir futbol sahasında oynandı. Askeri Akademi'den bir çavuş takımı ile Üsküp'teki Türk garnizonundan bir asker takımı karşı karşıya gelmişti[13]. Haberlere göre, hava beklenmedik derecede soğuk olduğu için devre arasında oyuncular ısınmak maksadıyla asker paltolarını giymek zorunda kalıp oyuna bu şekilde devam etmişlerdir[14].

[10] D. Minovski, *Fudbalot vo Bitola niz decenii. Bitolsko fudbalsko podračje*, Bitola, 1969, ss. 9-10.
[11] N. Minov – V. Sarakinski, a.g.e., ss. 228-229.
[12] A.g.e., s. 225.
[13] Ivko Pangovski, *Skopskite fudbalski nezaboravi*: 1903-1993. Studentski zbor, Skopje, 1994, ss. 9-10.
[14] A.g.e., s. 10.

1. 1909 yılında, bugünkü Kuzey Makedonya topraklarında organize eden ilk futbol maçı, Üsküp'teki eski Öğretmen Okulu binasının arkasındaki boş arazide, İslahane (İdadî) semtinde oynanmıştır.

Üsküp'te başka futbol maçlarından bahsedilmemekle birlikte, bu sporun Osmanlı yönetiminin sonuna kadar kesinlikle oynandığı bilinmektedir. Üsküp, Kosova Vilayeti'nin idari merkeziydi. 19. yüzyılın sonunda şehirdeki her on kişiden dokuzu Müslüman veya Slav'dı ve daha önce gördüğümüz gibi, bunlar futbolun ortaya çıkması için en uygun koşullar değildi.

Bazı kaynaklara göre, 1903 yılında Üsküp okullarında beden eğitimi dersleri sırasında öğrenciler, emprovize kalelere top atarak oyun oynarlardı. Kesin olmasa da, birçok kişi bunun bezden yapılmış bir top olduğuna inanır. Biraz sonra, Üsküp sakinlerinin kuşaktan kuşağa aktardığı anılara göre, gerçek ilk deri futbol topu, bazılarına göre Batı Avrupa ülkelerinde eğitim görmüş Türk subayları tarafından, bazılarına göre ise İngiliz askerleri tarafından getirilmiştir. Ancak 1910 baharında, aslen Selanikli olan Üsküp Yahudileri Salvador ve Pepi Mustafija kardeşlerin, "Vardar" sinemasının sahipleri olarak, Üsküp'e bir futbol topu getirdiklerine dair kanıtlar da bulunmaktadır[15]. Bu top deri malzemeden yapılmış, oldukça ağırdı ve bisiklet pompasıyla şişiriliyordu. Kısa sürede, zengin Üsküplü tüccar ve yetkililer, çocukları için futbol toplarını Viyana gibi uzak yerlerden satın almaya başladılar. Üsküp'te ilk futbol topuna sahip olan vatandaşlar olarak eski kız lisesinin spor salonu bahçesinde arkadaşlarıyla birlikte düzenli futbol karşılaşmaları yapmaya başladılar. 1911 yılında yerli Türkler tarafından şehrin ilk futbol kulübü olan "Üsküp" kuruldu; bir yıl sonra, Balkan Savaşları öncesinde ise "Vardar Spor Kulübü" da ortaya çıktı[16]. Ancak tüm spor kurallarıyla

[15] A.g.e.
[16] A.g.e.

resmi futbol maçı birkaç yıl sonra, 1909'da "İdadi"de oynandı; bugün orada bir anıt bulunmaktadır. 1911 yılı civarında ise Üsküp'te ilk futbol kulüpleri kurulmaya başlamıştır.

Üsküp'ün Macır Mahallesi sakinleri ve Tome Hristovski ile eski Sloga futbolcusu Ercan Bilal, çocukluk yıllarına dair anılarını paylaşıyorlar: "İlk başlarda dikilmiş bir çoraba sarılı havlulardan yapılmış bez topla oynardık. Sonra kauçuk toplarla oynadık, ama onlar da kurşun gibi ağırdı. Oynadıktan sonra, Vardar bile bizi yıkayamıyordu; madenden yeni çıkmış gibi simsiyah olurduk. En kötü durum ise, "kauçuk topumuz birinin bahçesine düşerse, komşular onu makasla keserdi[17]."

Pirlepe[18], Manastır[19], Ustrumca[20], İştip[21], Köprülü[22], Ohri[23] ve Kumanova[24] gibi çoğunluklu olarak Slav nüfusun yaşadığı Makedonya şehirlerinde futbol ya Birinci Dünya Savaşı sırasında yabancı askeri birlikler tarafından tanıtıldı ya da iki dünya savaşı arası dönemde işçi sınıfının yükselişi sonucu olarak yayıldı[25].

Makedonya'da ilk futbol maçı 1909 yılında Osmanlı subayları tarafından oynanıyor. 1911'de ise Türkler tarafından kurulan Üsküp Futbol Kulübü Balkan Savaşları sebebiyle faaliyetini durdurmuştur. Biz 2 yıl önce 1911'i tekrar küllerinden doğurduk. Balkan Türkleri olarak Osmanlı'nın buraları terk etmesinden sonra pek çok zulüm yaşadık. Renklerimiz olan siyah-beyaz ve kırmızıdan; siyah matemi, beyaz rengi geleceğe olan ümidimizi ve kırmızı ise Türk bayrağını simgelemektedir. 1927 yılında Müslüman gençler ve aydın kesim, "Zafer" adlı bir kulüp kurdular; bu kulüp, II. Dünya Savaşı'ndan sonra "Sloga" adını aldı[26].

Üsküp'te Müslüman Sporu

1930'lu yıllarda Üsküp'teki spor kulüplerinde ve derneklerinde çok sayıda Müslüman genç önemli roller üstlenmiştir. Futbol kulüpleri Sparta, Jadran, SSK, Sloga, Građanski ve Pobjeda'da, Kral Aleksandr Birinci Büyük Medresesi'nin öğrencilerinden birçoğu yer almıştır: Mumin Muminović, Hajro Čolović, Esad Šabović, Haso Lešnjanin, Bajram Metović, Mensur Bajram, Omer Čerkez, Hakija Šabović, Jusuf Redžepagić, Osman Čekić, Husein Šehović[27].

---

[17] Данило Коцевски Фудбалот во Скопје започнал со партал-топка, Nova Makedonija, Ed. Br. 24739. Skopje 21.9.2019, s. 14.

[18] V. Tofoski, *Fudbalot vo Prilep*, kn. 1, 1919-1941. Centar za pečat, radio i televizija, Prilep 1994.

[19] D. Minovski, *Fudbalot vo Bitola niz decenii*. *Bitolsko fudbalsko područje*, Bitola, 1969.

[20] I. Stanoevski, *Eden vek fudbal vo Strumica: 95 godini FK Belasica*. Grafoservis, Strumica години 2017.

[21] M. M. Nadžakov, V. Prilepčanski Прилепчански, *FK Bregalnica 1921-1991 godina*, Društvo za nauka i umetnost, Štip, 1991.

[22] Jasmina Najdovska, *Istorija na sekojdnevniot život vo Veles megju dvete svetski vojni* (M-r teza), Filozofski gakultet, Univerzitet `Sv. Kiril i Metodij` Skopje, Skopje 2006.

[23] D. Stojkoski-Lepiot, *Istorija na fudbalskata igra. Fudbalot vo Ohrid 1921-2011*., Kosta Abraš, Ohrid, 2012. Кос-та Абраш, Охрид, 2012.

[24] P. Trajkovski, S. Avramovski, *FK Kumanovo 1919-1986*. Prosveta, Kumanovo 1986.

[25] N. Minov – V. Sarakinski, a.g.e., s. 226.

[26] Üsküp'teki FK Zafer adlı bir Türk futbol kulübüydü. 1945 yılında adını değiştirerek Sloga Skopye oldu. Bağımsız Kuzey Makedonya devletinin kurulmasının ve 1992'de Makedonya Birinci Ligi'nin oluşturulmasının ardından, bu lige üye olunca adını tekrar değiştirerek Sloga Jugomagnat yaptı.

[27] M.Memić, *Velika Medresa i njeni učenici u revolucionarnom pokretu*, IPZRO Fonografika, Skopje, 1984, ss. 75-76.

Spor ve eğlence etkinliklerinin geniş kitleler tarafından benimsenmesi, Boşnak gençliğinin ilgisini de çekti ve bu faaliyetler rekabetçi bir nitelik kazandı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, "Soko (Şahin) Dernekleri" yeniden kuruldu ve pek çok spor ve eğlence tesisleri yenilendi, yeni yapılar inşa edildi. Bu gelişmeler, Üsküp gençlerinin spor etkinliklerine olan ilgisini artırdı. "Slet" olarak tanınmış her yıl düzenlenen gençlik spor gösterilerinde beden eğitimi ile takım yarışmaları bu tip sistemin genel gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Bu spor faaliyetleri, yetkililerin direktifleri ve Avrupa'daki organizasyonları taklit etme politikası doğrultusunda, "Adriyatik Muhafızları", "Aeroklub" ve "Soko" kulüplerinin kurulduğu `Velika Medresesi` gibi önemli merkezleri de kapsamış oldu[28].

1934 yılının Ocak ayında Üsküp'te ortak bir toplantı yapıldı ve programda medrese öğrencileri Junuz Mecedoviç, Haso Bayraktareviç ile Zenun Haskoviç'in performansları yer aldı. 1935-36 öğretim yılında Beço Başiç, derneğin başkanlığına getirildi. Aynı yıl, bu derneklerin kongresi Split'te yapıldı ve medrese başkanı tarafından temsil edildi[29]. Beden eğitimi ve spor teorisi alanlarında, "Adriyatik - Yugoslav bilinci ve kültürünün merkezi" konusundaki ödülü kazanan Esad Şaboviç, bu alanda önemli bir katkı sağladı[30]. Medrese öğrencilerinin 1934'te Saraybosna spor mitinginde sergiledikleri muhteşem performans, Belgrad gazetesi Politika'nın şu sözleriyle de kanıtlandığı gibi uzun süre hafızalarda kaldı: "Büyük Medrese öğrencileri bir kez daha dikkat çekiyor... genel ritmik performanslarıyla hayranlık uyandırıyorlar... mızraklar üzerinde ritmik egzersizler yapıyorlar. Maç, muhteşem bir piramitte milli marşın çalınmasıyla sona eriyor..."[31] İlk hentbol kulüplerinin yanı sıra, futbolun temelleri de atılmış oldu; çünkü 1927'de Üsküp'te "Üsküp Top Birliği" kuruldu. Derneğin başarılı faaliyetleri, 1937'de futbol kulüplerinin sayısının 2.500'den fazla üyeyle 55'e ulaşmasına katkıda bulundu[32].

Plavlı Esad Şabović (1916-1945), sosyal faaliyetlerinin yanı sıra, Üsküp'te seçkin bir futbolcu olarak tanınıyordu. Medrese öğrenci kulübü "Yadran"ın yanı sıra, bir santrfor ve golcüydü. Üsküp'teki "SSK" futbol kulübünde. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar yayıncılık ve gazetecilik mesleğini başarıyla sürdürdü. Srem Cephesi'nden dönerken (1945) trenden indirildi ve kendisine dair tüm izler kayboldu[33].

[28] M. Memić, Velika Medresa ..., s. 70.

[29] *A.g.e.*, ss. 70-71.

[30] *Yugoslaviya Krallığı, Birinci Kıral Aleksandırın Büyük Devlet Medresesi. 1935/36 öğretim yılı yıllık raporu*, s. 25.

[31] Polıtıka Beograd 4. 6. 1934, s. 3.

[32] "*Spomenica 25-godišnjica oslobođenja Južne Srbije 1912-1937*", Skoplje 1937, s. 1034.

[33] Yazarın önde gelen Üsküp boksörü Mehmed S. Ömeragić (1938-2009) ile yetkili röportajı: Üsküp, 15. Ocak 2002., Eski Türk Çarşısı.

2. Ünlü eski Üsküb futbolcular: Esad Šaboviç, Ibrahim Ganiç ve Omer Çerkes

1919 doğumlu ve 1976'da vefat eden İbrahim Ganiç, bir futbolcuydu ve savunma pozisyonunda oynuyordu. Büyük Medresesi'nin futbol kulübü Jadran'dan SSK'ya transfer olmuş ve uzun yıllar Esad Šabović ile aynı takımda forma giymişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Üsküp'te kalarak bir ekonomi okulunda matematik öğretmeni olarak çalıştı. Topaana semtinde yaşamış ve bugün oğlu Safet hâlâ aynı bölgede oturmaktadır[34]. Üsküp'te Makedonya'daki Boşnak futbolunun efsanesi Cafer (İsmail) Omeragiç (1919-1992), FK "Sloga" takımında forma giymiştir[35]. Forvet - yarı saha oyuncusu olarak görev yapmış, üstün teknik becerilere sahip ve golcüydü. Uzun yıllar başkanlığını üstlenmiş olduğu kulüpte, aynı zamanda büyük bir şehir yetkilisi yetişmiştir. Milli kahraman Alija Avdoviç'in kardeşleri Mustafa ve Şükriye, Vardar ve Sparta takımlarında futbol oynamış futbolculardı. Kemal (İsmail) Omeragiç ise 1931 yılında Üsküp'te doğmuştur[36], Mensur Bajram(ović)[37] ve efsanevi kaleci Šukrija Softić[38] gibi diğerleri de doğdu.

[34] Redžep Škrijelj, *Sandžački Bošnjaci u Makedoniji*. u: ALMANAH br. 27-28. Podgorica 2004., 232 (201-238).

[35] *Muslimanska sloga*, g. 1, no. 3, Skopje 2. maj 1940, s. 3.

[36] Kemal Ömeragiç (1931-2016), FK Zrenjanin'deki Jelezniçar'dan FK Proleter'e Ocak 1954'te transfer olmuş. 1958 yılında Sarajevo ile son eleme maçında bir golle en iyi 12 Yugoslav kulübü arasına giremeyen takımın kaptanıydı. Haziran 1965'te Kaknı'dan dönerek Proleter'in teknik direktörü olmuş, önceki sezon Doğu Grubu İkinci Ligi'nde Belgrad Radnički'nin ardında ikinci olan takımı yönetmiştir. Ömeragić ile Proleter ertesi sezon da aynı grupta Nikšić Sutjeska'nın gol farkıyla gerisinde ikinci olmuştur. 1967'de ise Priştine'yi 9 puan geride bırakarak İkinci Lig Doğu Grubunda şampiyon olup Yugoslavya'nın en iyi 16 kulübü arasına girmiş ve 1968'de sekizinci sırayı almıştır. Ekim 1968'de Proleter'den ayrılarak elit ligde mücadele eden Maribor'a gitmiş ve 1972'ye kadar mor-beyazlıları dört sezon çalıştırmıştır. Daha sonra Priştine, Kraguyevac, Bursa ve Altay'da (Türkiye), Velenye, Kikinda, tekrar Maribor (1980). Proleter'de ayrıca Eylül 1980-Temmuz 1981 ve 1987 yazından 1989 yazına kadar teknik direktörlük yapmıştır. İşini çok iyi bilen, çalıştığı her yerde saygı duyulan bir isimdi. En büyük keşfi ise doğrudan Proleter'den milli takıma gidip büyük kariyer yapan Nenad Bjeković olmuştur.

[37] Mensur Bayram(ović)/1917-2002, Türkçe öğretmeni Ferid Bayram'ın oğludur. Savaş öncesi Kosovska Mitroviça'daki Trepča'da oynamış, savaş sonrası Üsküp FK "Vardar" ve Saraybosna FK "Željezničar"da forma giymiştir. Bugün oğlu Šenol, Bosna-Hersek'te tanınmış bir futbol antrenörüdür ve Makedonya'da da çalışmıştır.

[38] Šukrija Softić, Üsküp kulüplerinde kaleci olmuş, daha sonra FK Novi Pazar'da oynamış ve kulüp tarihindeki en iyi kaleci olarak hatırlanmıştır. Novi Pazarlı bir kadınla evlenmiş ve 1970'lerde Türkiye'de vefat etmiştir. Üsküp'te son derece yakışıklı ve uzun boylu biri olarak Türk dram tiyatrosunda başarılı bir şekilde oyunculuk yapmıştır.

3. Ünlü Üsküp futbolcular: Kemal Omeragiç (sol) ve Mensur Bayram (sağ)

1939 yılında Üsküp'teki Boşnaklar şehrin "ilk" spor dergisini çıkarmaya başladılar. Bu bilgi, "Naş Dom" gazetesinde şöyle aktarılıyor: "Genç spor işçileri sayesinde, Üsküp'te haftalık bir spor gazetesi çıkarma fikri doğdu. İlk sayı 30 Ağustos'ta yayımlandı ve yazılara bakarsak gazetede tüm spor dallarına ait konuların yer alacağı anlaşılıyor. Güneyde henüz bu tür bir gazete olmadığı için, bu derginin gün geçtikçe ilerleme kaydedeceğini umuyoruz. Gazete, Plavlı (Karadağ) hukuk öğrencisi ve iş arkadaşımız Sayın Esad Šabović tarafından yönetilmektedir. Başarılar diliyoruz[39]".

Sonuç

19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar, futbol Osmanlı Makedonyası'nda elit burjuvazi (Yahudiler, Rumlar, Aramanlar) tarafından oynanırken, geç Osmanlı döneminin Müslüman nüfusu futbol sporu Batı kültürünün tehlikeli bir parçası olarak görmüş ve kutsal nedenlerden ötürü reddetmiştir. Ancak 1908 Jön Türk Devrimi'nden sonra Batı'da eğitim görmüş Türk subayları Vardar Makedonya'da ve Üsküb şehrinde futbolun yayılmasında kilit rol oynamışlardır.

1896 Atina ve 1900 Paris Olimpiyatları sonrasında, modern sporlar Avrupa'da yaygınlaşmış; ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda bu yayılış hızlı olmamıştır. Pehlivanlar geleneksel Türk sporunu temsil ederken, futbol gibi batılı sporlar yavaş yavaş kabul görmüştür. 1898'deki André Lévy'nin konferansında ve 1902'deki Daily Graphic haberinde görüldüğü gibi, Selanik ve Osmanlı Makedonyası spor açısından geri kalmış olarak değerlendirilmiştir.

Batılı ticari unsurlara ve Yahudi toplumuna sahip olması nedeniyle futbol nispeten erken kabul görürken, Manastır gibi Müslüman yönetici sınıfın dominant olduğu şehirlerde futbol Jön Türk Devrimi (1908) sonrasına kadar gelişmemiştir. Manastır'da Üçüncü Ordu subayları tarafından

[39] *Naš dom*, god. II, br. 21, Skoplje, petak 1. 9. 1939, s. 3.

desteklenen futbol, 1911'deki Sultanın ziyareti gibi ulus-devlet inşasının sembolü haline gelmiştir. Ancak Balkan Savaşları (1912-13) bu erken gelişimleri kesintiye uğratmıştır.

Üsküp'teki futbolun tarihi, 9 Nisan 1909'daki ilk resmi maçtan başlayarak 1911'deki ilk futbol kulüplerinin kurulmasıyla resmileşmiştir. Askeri okullar ve Türk garnizonları bu spor dalının ilk öncüleri olmuş, Yahudi kardeşler Salvador ve Pepi Mustafija gibi ticari kesimler futbol malzemelerinin temini sağlamıştır. Ancak Müslüman nüfusun çoğunluğu futbolu Batı yenilikçiliğinin ve din karşıtlığının sembolü olarak algıladığından, futbol Osmanlı yönetiminin sonuna kadar elit bir spor kalmıştır.

1918'de Yugoslavya'ya katılmasından sonra, futbol sosyal yapının dönüşümüyle birlikte giderek işçi sınıfının sporu haline gelmiştir. Kral Aleksander I. Büyük Medresesi'nin öğrencileri (Esad Šabović, Mumin Muminović vb.) 1930'larda spor faaliyetlerine öncülük etmiş, "Soko" dernekleri gençleri örgütlemişlerdir. 1927'de kurulan "Zafer" kulübü (daha sonra "Sloga" olacak) Müslüman gençliğinin futbola kabulünün sembolü olmuş, 1937'ye kadar 55 futbol kulübü kurularak 2.500'den fazla üye kazanmıştır. Bu dönem, futbolun dini ve toplumsal engelleri aşarak Üsküp'te evrensel bir spor haline gelmesini işaret eder.

Osmanlı ve Vardar Makedonyası'nda futbolun ve sporun yayılış süreci, salt spor tarihinden ziyade sosyal, kültürel ve politik dönüşümlerin yansımasıdır. Batı etkisine karşı başlangıçtaki Müslüman direnci, Jön Türk Devrimi, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Yugoslavya'ya katılış gibi büyük kırılma noktaları futbolun kabulünü şekillendirmiştir. Sonuç olarak, futbol 1930'lar Üsküp'ünde toplum katmanlarını birleştiren evrensel bir spor haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

"*Spomenica 25-Godišnjica Oslobođenja Južne Srbıje 1912-1937*", Skoplje 1937.

Anastassiadou M. (1997), *Sports d'élite et élites sportives à Salonique au tournant du siècle*, Georgeon, F., Dumont, P. (eds.), Vivre dans l'Empire ottoman, sociabilités et relations intercommunautaires (XVIIIe-XXe siècles), Harmattan, Paris.

Birinci Kıral Aleksandırın Büyük Devlet Medresesi. 1935/36 Öğretim Yılı Yıllık Raporu. Yugoslaviya Krallığı, Üsküb 1936.

Carpenter Teresa (2003), *The Miss Stone Affair. America's First Modern Hostage Crisis*. Simon & Schuster, New York, London, Toronto, Sydney, Singapore.

Günay Nejla (2025) , *II. Meşrutiyet Döneminde Türkler ve Gayrimüslimler Tarafından Kurulan Paramiliter Gençlik Örgütleri*, in Bildiriler Kitabı: Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına: Türk Spor Kongresi (25-27 Nisan 2024), Türk Tarih Kurumu, 16.10.2025.

Journal De Salonique, Thessaloniki, 24.08.1896.

Mallon Bill. Widlund Ture (1988), *The 1896 Olympic Games*. Results for All Competitors in All Events, with Commentary, Jefferson: McFarland.

Mc Carthy Kevin (2010), *Gold, silver and green: the Irish Olympic journey 1896-1924,* Cork: Cork University Press, Ireland.

Memić Mustafa (1984), *Velika Medresa i njeni učenici u revolucionarnom pokretu*, IPZRO Fonografika, Skopje.

Minov N.. Sarakınskı V. (2021), *Football in Ottoman Macedonia,* in: Istoriya (Journal of History) y. LVI, no. 1-2, Skopje.

Minovski D. (1969), *Fudbalot vo Bitola niz decenii. Bitolsko fudbalsko podračje*, Bitola.

Muslimanska Sloga, g. 1, no. 3, Skopje 2. maj 1940.

Nadžakov M. M.. Prilepčanski. V. (1991), *FK Bregalnica 1921-1991 godina*, Društvo za nauka i umetnost, Štip,

Najdovska Jasmina (2006), *Istorija na sekojdnevniot život vo Veles megju dvete svetski vojni* (M-r teza), Filozofski fakultet, Univerzitet `Sv. Kiril i Metodij` Skopje, Skopje.

Naš Dom, god. II, br. 21, Skoplje, petak 1. 9. 1939.

Nova Makedonija, Ed. Br. 24739. Skopje 21.9.2019.

Pandevski Manol (1986), *Položbata na Makedonija vo osmanskata imperija kon krajot na XIX i početokot na XX vek*, in: Makedonskoto osloboditelno delo vo XIX i XX vek, Vol. 5: Projavi, relacii, likovi, Skopje: Misla.

Pangovski Ivko (1994), *Skopskite fudbalski nezaboravi*: 1903-1993. Studentski zbor, Skopje.

Politika Beograd 4. јуни 1934.

Škrıjelj Redžep (2004), *Sandžački Bošnjaci u Makedoniji*. u: ALMANAH br. 27-28. Podgorica.

Stanoevski I. (2017), *Eden vek fudbal vo Strumica: 95 godini FK Belasica*. Grafoservis, Strumica.

Stojkoski-Lepiot D. (2012), *Istorija na fudbalskata igra. Fudbalot vo Ohrid 1921-2011*., Kosta Abraš, Ohrid.

Tofoski V. (1994), *Fudbalot vo Prilep*, kn. 1, 1919-1941. Centar za pečat, radio i televizija, Prilep.

Trajkovski P.. Avramovski S. (1986), *FK Kumanovo 1919-1986*. Prosveta, Kumanovo.

Yüce M. (2019), "Osmanlı Melekleri. Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri", *Türkiye futbol tarihi* – Birinci cilt, İletişim, İstanbul.

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE KOCAELİ'DE SPOR

Esma TORUN ÇELİK*

Özet

İzmit Sancağı'nda ilk spor faaliyetleri futbolla başlamış ve 1912 yılında İttihatspor adıyla kurulmuştur. Ancak kurulduğu tarihte başlayan ve aralıksız 10 yıl süren savaşlar nedeniyle etkin olamamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, modern sporların ülkede yaygınlaştırılmasıyla kulüp faaliyetlerinin en çok yoğunlaştığı kentlerden biri de Kocaeli olmuştur. 1924'te kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakına başta İttihatspor olmak üzere Kocaeli kulüpleri de katılmış ve Kocaeli Mıntıkası oluşturulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında spora verilen önem nedeniyle sadece İzmit'te değil, Kocaeli'nin en küçük köy ve kasabalarında bile idman yurtları kurulmuş ve maçlar ve yarışmalar başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanından itibaren ildeki spor kulüpleri birçok branşta sporcu yetiştirmişlerdir. Başta futbol olmak üzere bisiklet, güreş, voleybol, eskrim, atletizm, at yarışları, basketbol, avcılık, deniz sporları (yüzme, yatçılık, yelkencilik) gibi branşlarda yarışmalar yapılmış ve bu sporlar için saha ve antrenman tesislileri kurulmuştur. Kulüplerin ekonomik sorunları her zaman gündemdeki yerini korumuştur. İzmit Halkevi, faaliyete geçtiği 1932 yılından itibaren gerek sporcu yetiştirilmesine gerekse kulüplerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuştur. Kocaeli bölgesi sporcuları Türkiye çapındaki birçok müsabakalarda önemli başarılar ve dereceler kazanmış; milli takıma sporcular yollamıştır. Bu dönemde İstanbul'dan sonra en çok kulübe ve sporcuya sahip olan kent Kocaeli olmuştur. Ulusal bayramlarda spor gösterileri ve halkevlerinin spor kolunun faaliyetleri de kentin spor kültürüne önemli katkılar sağlamıştır.

Anahtar kelimeler: Kocaeli, Spor, İzmit, Futbol, Atatürk dönemi

Giriş

Osmanlı Devleti'nde spor faaliyetleri 19. yüzyılın sonlarına kadar geleneksel sporlar olan güreş, cirit, avcılık ve okçuluktan ibaretti. Ancak Avrupa'daki modern sporlar İstanbul ve İzmir gibi kentlerde yaşayan gayrimüslim ve Levanten toplulukların girişimleriyle başlanmıştır. Bununla birlikte batılılaşma çabalarının en önemli halkalarından olan modern okulların kurulması batıdan spor eğitimi, branşları ve kurumlarının örnek alınması ve uygulanma sürecini beraberinde getirmiştir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında yabancı dil eğitimi veren modern okulların, misyoner okullarının, Gayrimüslimlerin cemaat okullarının ve ülkeye diplomat ve ticari

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kocaeli, e-mail: etorun@kocaeli.edu.tr, ORCID. 0000-0002-9963-4737.

nedenlerle gelen yabancıların etkisiyle modern spor branşları ile Osmanlı gençleri tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Modern beden eğitimi ilk olarak askeri okullarda jimnastik dersleriyle başlamış, arkasından eskrim ve yüzme dersleri de öğretim programlarına konulmuştur. Askeri okullardan sonra Mekteb-i Sultani başta olmak üzere sivil okulların programlarında da jimnastik dersleri yer almaya başlamıştır[1].

Mektebi Sultani öğrencileri, modern sporların ve özellikle de futbolun yaygınlaşmasına öncülük eden okulların başında gelmektedir. Basketbol ve su topu gibi spor branşları tanışılması Robert Koleji vasıtasıyla olmuştur[2].

Takım sporları içinde en fazla rağbet gören kuşkusuz futbol olmuştur. 1885-95 yılları arasında önce İzmir'de arkasından İstanbul'da İngilizlerin oynadıkları futbol maçları ve İstanbul- İzmir arasındaki futbol rekabeti Türk-Müslüman gençler tarafından da ilgiyle izlenmiştir. Kadıköy'deki İngiliz ve Rumların yaptıkları maçları izlemekle yetinen bu gençler içinde futbolu seven ve oynamak isteyenler olmasına rağmen, II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimi ve dini anlayış baskısı yüzünden futbol takımı kurma veya oynama cesareti gösterememişlerdir[3].

Gayri müslimler ve okul takımlarını bir kenara bırakırsak Osmanlı'da kurulan ilk Türk kulübü 1903 yılında kurulan Beşiktaş Jimnastik Kulübü'dür. 1905 yılında Galatasaray Spor Kulübü ve 1907'de ise Fenerbahçe Spor Kulübü kurularak, Türk spor tarihinde önemli bir adım atmışlardır. 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte ortaya çıkan özgürlük ortamı ve çıkarılan cemiyetler kanunuyla kulüpleşme ve federasyonlaşma sürecinin temelleri atılmış, modern spor dallarının yaygınlaşması sağlanmıştır.

İstanbul Futbol kulüpleri liginin 1910'da kurulmasıyla birlikte kulüpler, sadece sportif değil sosyal kimlikler oluşturan kurumlar olarak giderek toplumsal yaşamda daha çok yer almışlardır. Bu lige alınmayanlar Cuma ligini (1913) kurmuşlardır. Böylece karmaşa ortaya çıkmış ve spor yönetimi açısından "fetret devri" denen dönem bu tarihten sonra 7 yıl sürmüştür[4].

II. Meşrutiyetin ilanından sonra sporda kulüpleşme faaliyetleri başkentten Anadolu'ya kaymıştır. İzmit Sancağı da bu faaliyetlerden etkilenmiş ve kulüpler kurulmaya başlanmıştır. Başkente komşu olması spor faaliyetlerinde giderek artan oranda gelişmesinde etkili olmuştur. Spor faaliyetlerinde cumhuriyetin ilanı ve ilk 15 yılı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Atatürk dönemi Kocaeli'deki spor faaliyetlerini incelemeyeceğimiz bu çalışmada, bütün spor branşları ve faaliyetleri, spor kulüpleri, resmi ve özel kurumların spora katkıları ve halkın spora ilgisi araştırma konusu edilecektir. Çalışmada 1924-1938 arası dönemde Kocaeli ilinde yayınlanan Hür Fikir (1924-1931) ve Türk Yolu (1925-1938) gazetelerinden, devlet arşivleri, ulusal gazeteler ve konuyla ilgili araştırma kitap ve makalelerden faydalanılmıştır.

---

[1] Sabri Özçakır, "100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüzdeki Yansımaları", *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe Journal of Sport Sciences,* Sayı 26/1 (2015), s. 19.

[2] Harun Özmaden, *Cumhuriyet dönemi ilk spor teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999, s. 5-8.

[3] Özmaden, a.g.t., s.12-13.

[4] Kurthan Fişek, *100 Soruda Türk Spor Tarihi*, İstanbul, Gerçek yayınevi, 1985, s.78.

İlk Spor Kulübü

Osmanlı'nın birçok kentinde olduğu gibi İzmit'te de ilk spor kulübü faaliyetleri gayrimüslimler tarafından ve okullarda başlatılmıştır. 1900'lü yılların başında, İzmit'te ilk kulüp, Bahçecik Amerikan kolejinde kurulmuştur. Bunun yanı sıra Bahçecik Asis takımı, Bitinya Lisesi gibi kulüplerinde olduğu bilinmektedir. Bu dönemde bir Rum Kulübünün de olması muhtemeldir. Bu kulüplerin yanı sıra İzmit Fransız Okulu'ndaki Türk öğrenciler tarafından kurulan bir spor kulübünün de varlığı bilinmektedir[5].

Türk okullarında kulüpleşme ise II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909'da Cemiyetler Kanunu'nun çıkarılmasından sonra başlamıştır. İlk kulüp bir okul takımıdır ve İzmit Sultanisi öğrencileri tarafından kurulmuştur. 1913'te açılan İzmit Sultanisi öğrencileri hemen bir yıl sonra Rekabet Timi adı verilen bir futbol kulübü kurmuşlardır. Bu dönemde İzmit'teki takımlar herhangi bir lig söz konusu olmadan kendi aralarında maçlar yapmışlardır[6].

II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Fırkası gençlerin bedenen gelişmesi ve sağlıklı Türk gençliğinin yetiştirilmesi için bir yandan okullarda beden eğitimi dersleri verdirirken, diğer yandan da kulüplerin kurulmasını destekleyerek gençlerin sporla uğraşmalarını desteklemekteydi. Çoğu spor kulübünün sadece futbol takımı vardı. Ama zamanla diğer modern sporlar da kulüplerin spor branşları içinde yer almaya başlamıştır.

İzmit spor tarihinde önemli izler bırakacak olan İttihatspor, ilk olarak İdman Spor adıyla 1912 yılında kurulmuştur. Ancak savaşlar nedeniyle Cumhuriyet dönemine kadar pek etkin olduğu söylenemez. 1924 yılında tekrar faaliyete geçen kulüp, kentteki sporun gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

1922 yılının Nisan ayında "Kocaeli" adıyla bir spor kulübünün yeniden faaliyete geçtiği yolunda Spor Alemi dergisinde bir habere rastlanmaktadır. Ancak bu isim altında daha önce kurulan ve bu tarihte faaliyete geçen kulüp Kocaeli İdman Yurdu Kulübü olmalıdır[7]. 1922 yılında Adapazarı'nda Gençler Birliği adıyla bir spor kulübü daha Kocaeli spor hayatında yerini almıştır[8].

İstanbul'daki spor kulüpleri de modern sporların Anadolu'ya tanıtılması için hükümete zaman zaman destek vermişlerdir. Buna örnek olarak, 1913 yılında Galatasaray ve Fenerbahçe kulüp üyelerinin Hokey sporunu Anadolu'da tanıtmak amacıyla bir heyet kurmalarıdır. Ahmet Robenson, Doktor Hamid, Raşit, Galip, Nasuhi, Ali Sami, Cevdet, Celal Beylerden oluşan heyet, ilk olarak İzmit'e gelmiş ve hokey sporu ile ilgili konferanslar vermiş ve gösteriler yapmıştır[9].

İstanbul takımları bölgedeki takımların daveti üzerine zaman zaman Kocaeli'ne gelmişler ve spor müsabakaları yapmışlardır. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce, 3 Ağustos 1923'de Galatasaray Futbol Takımı ve kent izcileri karma takımı Kocaeli İdman Yurdu ve İzmitliler tarafından karşılanmıştır. İlk yapılan hoş geldiniz karşılamasından sonra İzmit Kasrı yanında, ordu tarafından Galatasaray ile konuklar onuruna büyük bir ziyafet çekilmiştir.

---

[5] F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihi'nden Damlalar*, Kocaeli, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, 2024, s.15.

[6] Ulugün, a.g.e., s.15-16.

[7] Ulugün, a.g.e., s.18; *Spor Alemi*, 3 Mayıs 1338 (1922), s.15.

[8] *Spor Alemi*, 3 Haziran 1338, s.1.

[9] Ulugün, a.g.e., s.16.

Ziyafette bizzat Ordu Kumandanı Nureddin Paşa (Sakallı) hazretleriyle İzmit'in bazı önde gelenleri bulunuyordu. Gelen misafirler ağırlandıktan sonra spor sahasına geçilmiştir. İlk olarak oyuncular ve izciler Nurettin Paşa'ya tanıtıldıktan sonra geçit töreni yapılmıştır. Yarışmalara İzmit'ten katılan sporcu sayısı azdır. 100m, 400m,1500m, sıklet atma, disk atma, cirit atmada ve bayrak yarışında Galatasaraylılar dereceye girmiştir. Sadece üç tur bisiklet yarışında Kocaeli'den 1. Sadettin, 2. Hüseyin olmuştur. Galatasaray ile İzmit gençleri (subaylar ve Kocaeli Gençler Birliği'nden teşkil etmişse de çoğu subay idi) maç yapmışlardır. Zabitan sahasındaki maçı 4-1 Galatasaray kazanmıştır. Geceyi İzmit'te geçirmişler ve ertesi gün İstanbul'a dönmüşlerdir[10].

Kocaeli Mıntıkası

İlk futbol kulüplerinin kurulmasından sonra örgütlenme faaliyetleri başlamıştır. 1903'te İstanbul Futbol Birliğiyle başlamış, ancak 1909 Cemiyetler Kanunuyla çoğalan Müslüman ve Gayrimüslim kulüpler 1914-20 arasında birbirinden farklı liglerin kurulması nedeniyle kargaşa içinde kalmıştır. Kurtuluş Savaşı nedeniyle vatan savunmasında yer alan gençlerin futbol oynamaları pek mümkün olmamıştır. 1922'de Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ.) resmen 22 Mayıs 1922'de kurulmuştur. İstanbul'un onayladığı bu kurumu Anadolu'daki kulüpler tanımayarak, İdman Birliğini kurmuşlardır. Ancak iki kurum anlaşarak işbirliğine girmişler ve futbol, güreş ve atletizm federasyonları kurmuşlardır. Cumhuriyetin ilanından sonra kamu yararına çalışan derneklerden sayılan TİCİ, cumhuriyetin çok kulüplü ilk spor örgütü olmuştur[11].

Türkiye'de beden terbiyesi ve sporu bilimsel esaslara yaymak ve mükemmelleştirmek ve içte ve dışta temsil etmek amacıyla kurulan TİCİ, memleketi idman mıntıkalarına ayırmıştır. 1935'e kadar Türk sporunu yöneten TİCİ'nin taşra örgütü mıntıka merkezi, mıntıka kongresi, kulüpler ve birlik kümlerinden oluşmaktaydı. 1924'te ilk kurulan 13 mıntıkadan biri olan Kocaeli mıntıkası merkez ilçe İzmit olmak üzere Kandıra, Hendek, Akhisar, Geyve, Hereke, Adapazarı, Karamürsel, Gölcük gibi yerleri içine almaktadır.

1923-24´te İzmit İdman Cemiyetleri İttifakı kurulmuş ve Reşit Bey´in başkanlığını yaptığı bu kuruluşta İzmit´ten A. Kerim Oktay, Mehmet Yüce, Müfit Saner ile birlikte Adapazarı´ndan Vodinalı Hasan Bey ve Hurşit Konuk yönetim kurulu üyeleri olarak görev yapmışlardır[12].

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)Umumi Katibi Recep Peker 8 Şubat 1934'de bir yazıyla, TİCİ'den Türkiye'deki spor alanları, spor kulüpleri ve spor faaliyetleri hakkında bilgi istemiştir. Bu yazıya istinaden TİCİ 20 Mart 1935 tarihinde spor alanları konusunda valilerden ve spor mıntıkalarından alınan bilgiler CHF Umumi Katibi Peker'e gönderilmiştir. Bu rapor, mıntıka merkezlerinden alınan ve TİCİ'nin 1933'te yapılan kongreye sunulan bilgileri içermektedir. Bu raporlar içinde Kocaeli'ndeki bütün spor faaliyetlerine, kulüplere, antrenman ve maç sahalarına, mıntıkanın spor alanındaki ihtiyaçlarına ait bilgiler yer almıştır. Rapora göre[13]; Kocaeli Mıntıkasında 1934'te 10 spor kulübü varlığını sürdürmektedir. Bunlar;

[10] Ulugün, a.g.e., s.25-30*; Spor Alemi*, 9 Ağustos 1339, s.6-9.

[11] Özmaden, a.g.t., s.18-56.

[12] Ulugün, a.g.e., s.25.

[13] *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),* 490-1-0-0/CHP Arşivi, 1108-44-1, 21.03.1935, s.238.(Kocaeli mıntıkasına ait bilgiler belge numarası olarak 340 ile 358 arasındadır).

İttihatspor; Yeni Hilal; Hendek Bozkurt; Gençler Birliği; Kandıra; Akhisar; Geyve; Hereke; İdman yurtları ve kulüpleri olarak sıralanmıştır.

Bu kulüplerden Hendek Bozkurt ve Akhisar İdman Yurdu'nun hamisiz ve hiçbir yerden yardım alamamaları, bölgelerinin de ekonomik darlığı nedeniyle nizami vasıfları kaybettiklerinden İttifak ile bağlantıları kesildiği; yeniden kurulan İzmit İdman Yurdu ve Sakaryaspor Kulübü 1933'te ittifaka (TİCİ) alındığı bilgisi verilmiştir. Bu kulüplerin üye sayıları ve hangi alanlarda faaliyet gösterdiklerini belirten bir liste raporda yer almıştır. Bu liste mıntıkada en çok hangi branşların faal olduğunu göstermesi bakımından önemli olduğu için bu listeyi aynen aşağıda veriyorum[14]:

"İttihatspor:185 faal ve gayri faal üyesi var. Faal üyelerden 26sı futbol; 11'i atlet; 6'sı güreş; 2'si boks; 6'sı Bisiklet; 10 voleybol; 10 güzel sanatlar; 12'si su sporları;14 avcılık; 11 atıcılık; 10 tenis; 4 binicilik sporu yapıyorlar

Yeni Hilal Spor: Faal ve gayri faal üyesi 110. Faal üyelerden 65'i futbol; 10 atletizm; 10 güreş sporuyla meşguller

Gençler Birliği Spor kulübü: Faal üye sayısı 70. 36'sı futbol; 10 atletizm; 20 voleybol; 4 bisiklet sporu yapıyor

Adapazarı İdman Yurdu: Faal ve gayri faal üye sayısı 285. 80'i futbol; 30'u voleybol; 30 atletizm; 15 tenis; 5 bisiklet sporu yapıyor

Karamürsel İdman Yurdu: faal ve gayri faal üye sayısı 87. 12 futbol; 6 atletizm; 7 güreş; 25 yüzme; 4 yelken; 10 kürek sporu yapıyorlar

Kandıra İdman Yurdu: Faal üye sayısı 63. 33 futbol; 8 voleybol; 3 basketbol; 3 bisiklet; 4 atletizm; 2 güreş; 2 yüzme; 3 atıcılık; 5 binicilik ile meşguller

Geyve idman yurdu: faal üye sayısı 45. 26 futbol; 6 voleybol; 8 bisiklet; 5 avcılık; sporu yapıyor

Hereke İdman Yurdu; faal ve gayri faal üye sayısı 72. 22 futbol; 8 atletizm; 2 basketbol; 12 voleybol; 8 deniz sporları ile meşguller

İzmit İdman Yurdu: faal ve gayri faal üye sayısı 203. 45 futbol; 14 voleybol; 20 atletizm; 15 deniz sporları; 10 bisiklet; 5 güreş; 5 boks; 10 binicilik; 10 atıcılık; 5 avcılık sporu yapıyorlar.

Sakarya Spor Kulübü: faal ve gayri faal üye sayısı 63. 24 futbol; 10 atletizm; 15 voleybol; 5 bisiklet; 9 avcılık sporu yapıyorlar."

Raporda yukarıda sayılan hiçbir kulübün nizami ölçülere uygun sahaları olmadığı, sadece İzmit'te nispeten nizami sayılabilecek bir saha olduğu belirtilmiştir. Bu noktada mıntıkanın en büyük eksiğinin maç ve antrenman sahalarının olmaması olduğu gözükmektedir.

Raporda tüm mıntıka takımlarının yıl içinde yaptıkları futbol ve diğer branşlardaki maçlara ve yarışmalarına yer verilmiştir. Verilen bilgilerde futbol dışında İzmit İdman Yurdu'nun atletizm ve deniz yarışlarında; Adapazarı İdman Yurdu'nun atletizmde ve özel tenis yarışlarında; İttihatspor ve Karamürsel İdman Yurdu'nun deniz müsabakalarındaki başarılarından söz edilmektedir. İzmit İdman Yurdu ve Adapazarı İdman Yurdu kulüpleri en

[14] *BCA*, A.g.b., s.239-240.

fazla maç yapan -özel maçlar çoğunlukta- takımlardır. 1933 yılının mıntıka şampiyonu ise Adapazarı Gençler Birliği olduğu aktarılmıştır[15].

Mıntıka merkez teşkilatı, mıntıkada yapılan spor faaliyetlerini de sıralamıştır. Mıntıkaya mensup kulüplerin faaliyet gösterdikleri branşlarda resmi maçların sayılarının az olması nedeniyle sık sık kendi aralarında veya yakın kentlerdeki kulüplerle maçlar yaptıklarını, kulübün diğer özellikle atletizm, güreş, bisiklet gibi branşlar için müsabakalar düzenledikleri belirtilmiştir. Bunlar sayesinde kulüplerin gözle görülür ilerlemeler kaydettiği ileri sürülmüştür. Binicilik ve atıcılık gibi sporlara yerel ve askeri teşkilatın önde gelenlerinin öncülük ettiği için bu branşlarda iyi sonuçlar alındığı vurgulanmıştır. Kulüplerin gelişimini daha arttırmak için federasyonlar tarafından antrenörlerin getirilmesinin yararlı olacağı belirtilmiştir. Bu sayede antrenörlerden spordaki gelişim ve değişimlerin öğrenilebileceği vurgulanmıştır. Eğer mıntıkaya belirli bir zaman için antrenörler getirilip istifade edilmemeleri sağlanırsa ilerleme ve gelişmenin o nispette artacağı kanaati belirtilmiştir. Buna örnek olarak Denizcilik federasyonu tarafından kısa bir süre için yollanan Alman antrenör sayesinde yeni usullerin öğrenildiğini, 1933 yılı Karamürsel'in Kocaeli Mıntıkasında 1. olduğu, hem de Kocaeli takımı olarak Türkiye birinciliği için yapılan yarışlarda ikinci gelmeleri örnek olarak gösterilmiştir.

Mıntıka dahilinde olan Türk Gücü ve Yeşilyurt adıyla birkaç gayri federe kulüp olmasına rağmen, teşkilatı ciddi yapıda olmadığı ve basit futbol idmanı yaptıklarından dikkate alınmadığı belirtilmiştir[16].

Raporda Kocaeli spor mıntıkasında sporu destekleyen kişilerin isimlerine de yer verilmiştir. Vali Şeref Bey, Üssü Bahri kumandanı Mehmet Ali Bey, Vilayet Halk Fırkası Reisi ve Halkevleri Başkanı Rıfat Yüce; Halkevleri Spor şubesi reisi Ağır Ceza reisi Nail ve İzmit Belediye Başkanı Kemal beyi destekleyen kişiler arasında ilk sırada yer verilmiştir.

Raporun sonunda mıntıkanın dilek ve ihtiyaçları da belirtilmiştir. Saha konusunda en fakir ve en çok ihmal edilen mıntıkalardan biri olduğu savunulmuştur. Kendilerinin yapmaya çalışmasına rağmen parasızlık nedeniyle yapamadıkları belirtilmiş ve ödeneklerin azlığından yakınmıştır. Kocaeli vilayetinde bulunan kulüpler bütün Kocaeli'yi temsil etmelerine rağmen henüz sıhhi, fenni ve nizami bir sahanın olmadığı, bu eksikliğin gençlik arasında sporun gelişmesine engel olduğu ve heveslerinin kırıldığı savunulmuştur. Yardımların yapılması talep edilmiştir. Ayrıca Adapazarı'nda da bir sahanın temini için girişimde bulunulması rica edilmiştir. Burada federe edilen 4 spor kulübü ve 1000'e yakın sporcu olduğu hatırlatılmıştır. Ancak bu kadar çok sporcu olmasına rağmen, idman yapılacak yerleri ve maç yapacak sahaları olmadığı vurgulanmıştır. Antrenör eksikliği de vurgulanarak talepte bulunulmuştur[17].

1935'te Kocaeli'ndeki kulüplere bakıldığında İzmit'te İttihatspor'un üye sayısı 261, İdman Yurdu'nun üye sayısı ise 183 olarak verilmiştir. Adapazarı ise mıntıkada en çok kulübe sahip bölgedir ve İdman Yurdu'nun üye sayısı 213, Gençler Birliği'nin 155 olarak verilmiştir. Diğer kulüplerin üye sayıları daha azdır. Bunlar dışında Geyve, Karamürsel, Hereke idman yurtlarının, Adapazarı Yeni Hilal Spor, Kandıra Yılmaz Spor, Sakarya Spor, Sapanca Yeşilyurt ve Geyve Akhisar Spor kulüplerinin üye sayıları 100'ün altındadır. Bunların

[15] *BCA,* A.g.b., s.341-343.
[16] *BCA,* a.g.b., s. 238
[17] *BCA,* A.g.b, s. 344-351.

kullanabileceği nizamiye yakın iki saha vardır. İkisi de belediyeye aittir. Biri Kocaeli vilayet merkezinde, diğeri Adapazarı merkezindedir[18].

1936 Şubat ayında, bağımsız olan TİCİ kaldırılarak yerine Başbakanlığa bağlı bir kurum olan Türk Spor Kurumu kurulmuş ve 2 ay sonra kurum CHP'ye bağlanmıştır[19]. Bu kurumun kurulmasından sonra 29 Kanuni evvel(Aralık) 1936 tarihinde İzmit'te her türlü tesisatı ile bir spor sahası yapılmasına karar verildiği CHP Genel Sekreterliği ve Dahiliye Vekaleti tarafından valiliğe bildirilmiştir. Bu yazışmada belirtilen bir futbol sahası, atletizm tesisi ve koşu pisti, bir tenis kortu, bir basketbol ve voleybol sahaları, bir atış poligonu, soyunma ve yıkanma odaları, radyo, hoparlör, terbiye edici spor levhaları idi. CHP Genel Sekreterliği'nin ilgili yazısında yıllara yayılarak yapılacak bu tesislerin finansmanı için il özel idaresi bütçesinden, belediyeden başka Kağıt fabrikasından yardım alabilmek için gayret gösterilmesi istenmiştir[20].

Kocaeli Vali Hamit Oskay, söz konusu yazıya verdiği yanıtta bir yandan memnuniyetini ve teşekkürlerini belirtirken, diğer yandan sahanın yeri konusunun hallolmak üzere olduğu, ama bir kısmının askeriyeye ait olan bölgenin de sahaya katılması için yardım gerektiğini vurgulamıştır. Bu tesis için özel idare ve belediyeden yardım alınacağı, kağıt fabrikasının da destelemesi için gereken teşebbüslerde bulunulacağı belirtilmiştir. Bu arada CHF sekreterliği ise yapılacak tesislerin planlarının hazırlanıp yollanmasını talep etmiştir[21].

Hükümet Kocaeli ile birlikte 20 ilde daha bunların yapılmasını planlıyordu. Ama hangi illere öncelik verileceğine Spor Kurumu'nun karar vereceği belirtilmişti. Bununla birlikte bu tesislerin toplam maliyeti 60-80 bin arasındaydı. Oysa Türk Spor Kurumu'ndan gelen sadece 3000 liraydı ve tatbiki bu parayla yapılması olanak dışıydı. Planlar hazırlanmış ama bahsedilen spor alanları finansman eksikliği nedeniyle yapılamamıştır.

Kocaeli'nde spor faaliyetleri ve geleceği konusunda zaman zaman kamuoyunda tartışmalar yaşanmış ve basında bu tartışmalar önemli yer tutmuştur. Özellikle 1927-28 yıllarında iki yerel gazetede yazılan yazılar yerel yöneticilerin harekete geçmesini sağlamıştır. 1928'e gelindiğinde uzun zamandır mıntıkanın spor faaliyetleri durmuş gibi olduğu, sadece 1-2 kulübün ara sıra faaliyeti dışında hiçbir faaliyet olmadığı basında daha sıklıkla yer almaya başlamıştır[22]. Bu sorunun sadece Kocaeli'ne özgü olmadığını söylenebilir. 1929 yılında da faaliyetsizlik ve durağanlık devam etmiştir. Spor kulüpleri var mı yok mu belli değildir adeta. Bunun nedeninin mıntıka teşkilatının başsızlığı olduğu ileri sürülmektedir. Bunun ne kadar devam edeceği gazetelerce sorgulanmaya başlanmıştır. Hür Fikir gazetesi, gazetelerini halka açarak okurlarından bu konudaki görüşlerini yazmalarını istemiştir. Nazmi Oğuz (İttihatspor Güreş Kaptanı) gazeteye yazdığı yazıda mıntıka merkez yönetiminin ortada olmadığından, yeni kulüplerin federe edilmediğinden, maç yapacak sahayı bulamamalarından ve birinciliklerin belirtilmeyen sebeplerle yapılmamasından yakınmıştır. Bu nedenle 3-4 yıldır Kocaeli'nim adeta sporsuz kaldığından söz edilmiştir[23].

Vilayetin sporunun acınacak hale geldiği iddiaları ve sitemleri üzerine Vali Eşref Bey harekete geçmiştir. Eşref Bey, TİCİ umumi kongresi öncesinde Kocaeli Mıntıkasındaki bütün kulüplere

---

[18] *BCA*, 490-1-0-0/CHP, 1108-44-1, 21.05.1935, s. 62.
[19] *BCA*, 490-1-0-0/CHP Arşivi, 3-13-16, 22.08.1936, s. 1.
[20] *BCA*, a.g.b., s. 6.
[21] *BCA*, 490-1-0-0, CHP arşivi, 1112-60-1, 22.12.1936, s. 1.
[22] *Hür Fikir***,** Teşrini Sani (Ocak) 1928, s. 1.
[23] *Hür Fikir*, 27 Teşrinisani (Kasım)1930, s. 1.

çağrı yaparak kongreyi toplamıştır. Kongre, 7 Aralık 1930'da toplanması planlanmış ve vilayetin spor mıntıkasının derhal diriltilmesi, perişan halinden kurtarılması, gençliğin birleşmiş bütünleşmiş bir spor camiasında toplanması amacını taşıyordu. 7 Aralık'ta yolladığı tamimde Vali Eşref Bey, 3 yıldır faal olmadığı için kentte gençlik faaliyetinin de sönük olduğunu, gençlerin TİCİ ile bağlarını devam ettiremeyecek hale geldiğini, gençliğin ilerlemesi ve kentte spor mıntıkasının canlandırılması için kongre toplamaya gerek duyduğunu açıklamıştır. Kongre için gerekli hazırlıkları kulüplerin yapmasını istemiştir[24].

Kongreye İttihatspor'dan 4, Karamürsel'den 3, Hendekten 1, Kandıra'dan 2, Geyve'den 1, Adapazarı'ndan 14, İzmit Spor'dan 3, Bizim Kulüp'ten 4 delege katılmıştır[25].

Kongre 19 Aralık'ta toplanmış ve görüşmelerden sonra heyetler seçilmişti. Teşkil edilen idman heyetleri Futbol, Bisiklet, Güreş, Denizcilik ve Atletizmdir. Genel kongreye katılması için mıntıka adına 4 kişi seçilmiştir.

Kongrenin spor etkinliklerini canlandıracağı umudu tam olarak gerçekleşmemiştir. 1930-34 arasında spor faaliyetleri bir önceki dönemden biraz daha fazla olmasına rağmen beklenen düzeyde olmamıştır. Spor etkinliklerinin artmasında İzmit'te 1932'de kurulan Hakevinin önemli katkısı vardır. Adeta İzmit'te sporun lokomotifi gibi olmuştur. Ancak yine de İzmit bir spor kenti olmaktan henüz uzaktır.

1934'teki mıntıka kongresinde spor heyetleri 1930 kongresine göre bir gelişme göstermemiş, yine Futbol, Atletizm, Güreş; Bisiklet, Deniz heyetinden ibaret kalmıştır[26]. Gazetenin başyazarı Mehmet Yüce mıntıka heyetlerinin yaptıkları işleri yazısında tek tek eleştirmiştir. Futbol heyetinin, mıntıka birinciliklerini yapmaktan başka bir şey yapmadığını; Atletizmde de aynı durumun söz konusu olduğunu söylemekteydi. Güreşte İttihatspor'un eskiden olduğu gibi başarılı güreşçilerinin olmadığını ileri sürmüştür. Yüce sadece mıntıka yöneticileri değil kulüpleri de bu konuda eleştirmekteydi.

1936'da Türk Spor Kurumu'nun kurulmasından sonra, mıntıka spor heyetlerinin bir başka deyişle spor dallarının sayıları arttırılmıştır. Mıntıka başkanlığa Ratip Sipahi (Adaspor), Denizcilik ajanlığına Hakkı Özen (İzmit İdman Yurdu), Dağcılık ve Tenis ajanlığına ve sekreterliğine Mehmet Yüce (İzmit İdman Yurdu), Güreş Ajanlığı ve İspektör Nazmi Oğuz (Akyeşil), Voleybol ve Basketbol ajanlığına Müfit Saner (İzmit İdman Yurdu), Atletizm ajanlığına Tahir Düzgören (Akyeşil), Futbol ajanlığına Muammer Aydın (Akyeşil), Atıcılık ve binicilik ajanlığına Kerim Esen (İzmit İdman Yurdu), Bisiklet ajanlığına Yunus Unat (Akyeşil) seçilmişlerdir[27].Böylece Kocaeli mıntıkasında spor branşlarının sayıları arttırılarak, sporun yerelden ulusala katkı yapması konusunda faaliyetler başlatılmıştır.

[24] *Hür Fikir***,** 11 Kanunuevvel 1930, s. 1.
[25] *Hür Fikir*, 18 Kanunuevvel (Aralık) 1930, s. 1.
[26] *Türk Yolu,* 27 Ağustos 1934, s. 1.
[27] *Türk Yolu***,** 28 Temmuz 1936, s. 3.

Faaliyet Gösterilen Spor Branşları:

Futbol

TİCİ'nin kurulmasından sonra oluşturulan Kocaeli mıntıkasında, ilk kez 1924 yılında, Ankara'da yapılacak Türkiye Birinciliği karşılaşmalarında Kocaeli mıntıkasını temsil edecek takımı belirlemek üzere bir turnuva düzenlenmiştir. Turnuvada Kocaeli İdman Yurdu, Kandıra İdman Yurdu'nu yenmiş ve arkasından finalde Adapazarı İdman Yurdu ile oynamıştır. Maçı kazanan Adapazarı İdman Yurdu, ilk Kocaeli mıntıkası şampiyonu olarak Ankara'ya gitmeğe hak kazandı[28]. Ancak Ankara'da Antalya'yı yeniyor ama İzmir'e yenildiği için elenmiştir[29].

Kocaeli Mıntıkası sporu halka tanıtmak ve yaymak amacıyla zaman zaman spor müsamereleri yapmıştır. Bunlardan ilki 28 Mart 1924'da yapılmıştır. Kocaeli İdman Yurdu önce kendi binasında bir çay ziyafeti vermiş, daha sonra Miralay Halis Bey'in yardımlarıyla kurulan çadırları İzmit halkı tamamen doldurmuştur. Önce 100m koşusu ve mukavemet koşusu yapılmış; arkasından tek adım atlama ve istidatsız yüksek atlama ile devam etmiştir. Yarışlardan sonra merakla beklenen futbol maçında Kocaeli İdman Yurdu ile Jandarma Zabitan ve Gençler Birliği Muhtelit takımı karşılaşmıştır. Heyecanı yüksek olan karşılaşma 1-1 sona ermiştir[30].

1920'li yıllarda bölge şampiyonluk maçları çok fazla maçı kapsamadığı için kulüpler çoğu kez ya kendi aralarında ya da bölgeler arasında veya bazen de İstanbul kulüpleriyle özel maçlar düzenlemişlerdir. Daha önce bahsettiğimiz gibi Galatasaray'ın İzmit'e gelmiş ve müsabakalar yapmıştır. Sadece İstanbul takımları değil, Bursa'daki kulüpler de birçok kez İzmit'e gelmişler; İzmit takımları da Bursa'ya gitmiştir. 1924'te yılının Martında Bursa'nın en önemli kulüplerinden biri olan İdman Yurdu İzmit'e gelmiş ve spor yarışları ve futbol maçı yapmışlardır. 1924 yılının Mayıs ayının başında, bu kez Bursa İdman Yurdu'nun davetlisi olarak Kocaeli İdman Yurdu Bursa'ya seyahat etmiştir. Bursa valisi ve Bursa halkının ilgiyle izlediği yarışlarda önce atletizm branşında 1200 m ve 100 m yarışları yapılmış; her iki yarışı da Kocaelili sporcular kazanmıştır. Bursa Muhtelit takımıyla Kocaeli İdman Yurdu'nun yaptığı futbol maçında hakemliği Robert Kolejinden Şevket Bey yapmış ve maç 0-0 bitmiştir. Bu seyahat Kocaeli ve Bursa sporcularının kaynaştığı ve güzel zamanlar geçirdiği bir seyahat olarak anılarda iz bırakmıştır[31].

Gerekli koşulları yerine getirmedikleri için, 1925 Mart'ında Sapanca İdman Yurdu ve Kandıra Türk Birliği İdman Yurdu kulüplerinin TİCİ ile ilişkileri kesilmiştir[32]. 1924-25'de İzmit'te şu spor kulüpleri: 1922'de yeniden kurulan Kocaeli İdman Yurdu ve yeni İttihatspor, Orta Mektep İdman Yurdu.

1925'te İttihatspor ve Ortamektep İdman Yurdu Tersane bahçesinde maç yapmışlar ve berabere kalmışlardır. Herkes İttihatspor'un fark atmasını beklerken maç berabere sonuçlanmış ve Orta Mektep talebeleri çok iyi mücadele vermişlerdir[33]. Tersane sahası futbol maçları için çoğu kere İzmit'te ev sahipliği yapmıştır. Haziran ayında heyecanlı ve sert geçen

[28] Ulugün, a.g.e., s. 25.
[29] *Spor Alemi,* 11 Ağustos 1340 (1924), s.10; 18 Eylül 1340 (1924), s. 13.
[30] *Yeni Yol,* 26 Nisan 1340 (1924), s.164.
[31] *Yeni Yol,* 17 Mayıs 1340 (1924), s. 209.
[32] *Hür Fikir,* 2 Mart 1925, s. 1.
[33] *Hür Fikir,* 18 Mayıs 1925, s. 3.

lig maçları nedeniyle İzmit ve Adapazarı arasındaki maçlarda İstanbul'dan hakem getirilmesi için Adapazarlılar istekte bulunmuşlardır. Ayrıca Adapazarı'nın İzmit'ten ayrı bir mıntıka oluşturma istekleri TİCİ tarafından kabul edilmemiştir. Bununla birlikte Adapazarı ve İzmit bölgeleri kendi aralarında maçlar yapıldıktan sonra iki bölge arasında şampiyonluk maçının yapılmasına karar verilmiştir[34]. 1925 yılının mıntıka şampiyonu İttihatspor olmuştur.

Sadece siviller değil ordu mensupları da İzmit'te spora büyük ilgi göstermekteydiler. Zaten Milli Savunma Vekaleti de sporu bütün millete sevdirerek zinde ve güçlü bir millet yetiştirmek amacıyla zaman zaman etkinlikler yapmıştır. İzmit'i merkez edinmiş 23. Fırka spor faaliyetlerini bir eğlence ortamı içinde hem yarışlar yapılmasını hem de sporcuların ve halkın eğlenebilmesi için ortam hazırlamıştır. Ancak eğlenceye kadınları davet edilmemesi Hür Fikir Gazetesi tarafından eleştiri konusu edilmiştir[35]. İzmit'te görev yapan subaylar da takım kurarak bazen kendi aralarında bazen de Kocaeli'ndeki kulüplerle maçlar yapmışlardır. Hamidiye ve Mecidiye kruvazörünün subayları arasında; bazen de İttihatspor ve İdman Yurdu, Marmara Üssü Bahri takımıyla maçlar yapmaktaydı[36].

1927 ve 1928 mıntıka şampiyonu İttihatspor olmuştur. 1928 ve 1930 yıllarında Fenerbahçe takımı maç yapmak üzere İzmit'e gelmiştir. İttihatspor ile maçlar yapmışlardır. İlkini Fenerbahçe kazanmış, ikinci maç berabere sonuçlanmıştır.

1929'da bu kez İzmit'e maç yapmak üzere Galatasaray üçüncü takımı gelmiştir. İzmit İttihat Spor ve Adapazarı İdman Yurdu kulüplerinin karması ve Galatasaray arasındaki maç 2-2 sonuçlanmıştır[37]. Fenerbahçe ise 30 Ağustos Tayyare Bayramı münasebetiyle Adapazarı'na futbol maçı yapmak için gitmiştir[38]. 1930 yılı 27 Haziran'ında İzmit'in Kurtuluş gününde Fenerbahçe İzmit'e gelmiş ve büyük coşkuyla karşılanmıştır. İzmit İttihatspor ile maç yapan Fenerbahçe, berabere kalmıştır[39]. 23 Eylül 1936'da İzmit İdman Yurdu'nun beşinci kuruluş yıldönümü münasebetiyle Türkiye Futbol Şampiyonu Fenerbahçe'yi maç için İzmit'e davet etmiştir. 150 kişilik bir kafile ile gelen Fenerbahçe, İdman Yurdu sporcuları, yöneticileri ve halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Önce iki takım geçit töreni yapmış, arkasından yarışlara geçilmiştir. Atletizm ve bisiklet yarışları yapıldıktan sonra madalyalar verilmiştir. İki kulübün önce küçük futbolcuları maç yapmış, arkasından da herkesin merakla beklediği futbol maçı yapılmış ve Fenerbahçe 4-2 kazanmıştır. Daha sonra tezahüratlarla Fenerbahçe İstanbul'a yolcu edilmiştir[40].

1931'de lig maçlarının sonuncusu yani finali İttihatspor ile Adapazarı İdman Yurdu arasında yapılmış; İstanbul'dan getirilen hakemin yönettiği tartışmalı geçen ve olayların yaşandığı maçı 2-1 alan İttihatspor şampiyon olmuştur. Ama Adapazarlılar hiç memnun olmamış, hatta Adapazarı gazetelerinde hakemin yönetimini ve mıntıka heyetini tarafgirlikle suçlamışlardır. Adapazarı'ndaki gazetecilerin bu tutumları İzmit basınının önemli isimleri tarafından eleştiri konusu edilmiştir[41]. 1932 yılının mıntıka şampiyonu yine İttihatspor olmuştur. Bu dönemde

[34] *Hür Fikir,* 15 Haziran 1925, s. 3.
[35] *Hür Fikir***,** "Zabitan ve Spor Müsabakaları"**,** 26 Haziran 1926, s. 4.
[36] *Hür Fikir***,** 5 Haziran 1930, Sayı 315, s.4; 12 Haziran 1930, s. 4.
[37] *Hür Fikir,* 29 Ağustos 1929, s. 2.
[38] *Hür Fikir,* 5 Eylül 1929, Sayı 278, s. 1**.**
[39] *Hür Fikir***,** "Fenerliler İzmit'te", 3 Temmuz 1930, s. 3.
[40] *Türk Yolu***,** 23 Eylül 1936, s. 1.
[41] *Hür Fikir***,** "Kocaeli Şampiyonu İttihatspor Oldu", 11 Haziran 1931, s.4; 23 Haziran 1931, s. 2.

mıntıkanın en kuvvetli takımı gibi görünmektedir[42]. Futbol gelişmiş ve takımlar kamp yapmaya başlamışlardır. Mesela İttihatspor 1934'te futbol kampını Şişli mevkiindeki vilayet fidanlığında yapmaktaydı.

1932 Kocaeli Mıntıka şampiyonu olan Adapazarı İdman Yurdu Türkiye birinciliği için İstanbul ile karşılaşmıştır. (Türkiye futbol birinciliği için İstanbul grubuna Kocaeli, Edirne, Bandırma ve İstanbul birincisi dahildi. Edirne gelmediği için kura çekilmiş ve ilk maç İstanbul birincisi ve Adapazarı İdman yurdu arasında oynanmıştır. Adapazarı İdman yurdu maçı 7-1 kaybetmiştir[43]. Vakit Gazetesi'ne göre Adapazarı İdman yurdu, tecrübesizliği nedeniyle bu kadar büyük farkla maçı kaybetmiştir.

1934 yılı itibariyle İzmit Grubu'nu İzmit İdman Yurdu, İttihatspor, Hereke İdman Yurdu, Kandıra İdman Yurdu ve Karamürsel İdman Yurdu oluşturuyordu. Bu grubu İzmit İdman Yurdu 1. tamamlamıştır[44]. 9 Eylül'de Kocaeli şampiyonluğu için İzmit İdman Yurdu ve Adapazarı grubu 1.cisi Ada İdman Yurdu maç yapmıştır. Ezeli rekabet nedeniyle maçı İstanbul'dan getirilen hakem tarafından yönetmiştir. Maç beraber sonuçlandığı için şampiyonluk için bir maç daha yapılması kararlaştırılmıştır[45]. Sonunda Adapazarı İdman yurdu şampiyon olmuştur.

1934'te İttihatspor kapanarak üyelerini bir kısmı İdman Yurdu'na geçmiş; üyelerinin büyük kısmının katılımıyla da Akyeşil Spor kulübü kurulmuştur. 1935 yılı İzmit'in Kurtuluş Bayramı'nda İzmit'in iki takımı İdman Yurdu ve Akyeşil Kulübü bir futbol maçı yapıyorlar. Maçta İdman Yurdu 3-1 galipken Akyeşil lehine penaltı verilmesi üzerine İdman Yurdu oyuncuları hakeme itiraz etmişler ve bunun üzerine hakem maçtan çekilmiştir. İdman Yurdu sporcuları cezayı kabul etmesine rağmen hakem çekildiği için maç tamamlanamamıştır[46]. 1935 yılı mıntıka şampiyonu Akyeşil olmuştur.

1936 yılı İzmit küme maçları çok çetin geçmiş ve sonunda İzmit İdman Yurdu, İzmit küme birincisi olmuştur. Adapazarı kümesinde ise Gençler Birliği birinciliği kazanmıştır. Kocaeli Mıntıka şampiyonluğu için 26 Temmuz'da maç yapılmış ve İzmit İdman Yurdu maçı kazanarak şampiyon olmuştur.[47].

1936'da Türk Yolu Gazetesi, "Kocaeli'nde Spor Hareketleri" başlığı altında bilgiler vermiştir[48]. Futbolda

I. Küme (Adapazarı): Geyve İdman Yurdu, Sapanca Yeşilyurt, Adaspor Genç Ay Kulübü, Adaspor İdman Yurdu;

II. Küme (İzmit): Kandıra Yılma Spor, Karamürsel İdman Yurdu, Hereke İdman Yurdu, Gölcük Fabrikalar Spor Kulübü, Akyeşil, İzmit İdman Yurdu

[42] *Hür Fikir***,** 10 Kasım 1932, s. 1.
[43] *Vakit***,** 8 Teşrinievvel (Ekim) 1932, s. 7.
[44] *Türk Yolu,* 16 Temmuz 1934, s. 2.
[45] *Türk Yolu,* 17 Eylül 1934, s. 2.
[46] *Türk Yolu***,** 8 Temmuz 1935, s. 2-3,
[47] *Türk Yolu***,** 10 Haziran 1936, s. 1; 17 Haziran 1936, s. 1; 24 Haziran 1936, s. 3; 1 Temmuz 1936, s. 2; 8 Temmuz 1936, s.2; 15 Temmuz 1936, s. 1; 6 Temmuz 1934, s. 2.
[48] *Türk Yolu***,** 19 Ağustos 1936, s. 2.

Önce küme birincileri aralarındaki maçlarla belirlenecek; daha sonra da iki kümenin birincileri maçlar yaparak Kocaeli bölge şampiyonu belirlenecektir.

1938'de İzmit'te Akyeşil, İzmit İdman Yurdu ve Kağıtspor olmak üzere 3 kulüp vardır. Mehmet Yüce yeni spor kanununa göre; bir kulübün faaliyet gösterebilmesi için, en az faal 200 sporcusu olma zorunluluğu vardır. Eskiden sadece 40 kişi yeterli oluyordu. Bu noktada İzmit'teki kulüplerin hiçbirinde aktif spor yapan 200 üye bulunmadığı için, yapılacak tek şey üç kulübün birleşmesi olduğu kanaatindedir. Birleşilirse sporcular bakımında güçlenecek ve kanuna uygun bir kuruluş haline gelecekti. Birleşmenin esasen bir emri vaki olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle de İdman Yurdu ile Akyeşil kulüplerinin birleşmesi yolunda çaba harcamıştır[49].

Mehmet Yüce'nin bu yazısından kısa bir süre sonra 9 Kasım 1938'de Vali ve Kocaeli CHP il Başkanı Hamit Oskay başkanlığında İdman Yurdu ve Akyeşil kulüpleri genel toplantılarını yapmışlar ve iki kulüp birleşme kararı almıştır. Yeni kurulan kulübün adı da İzmit Gücü Spor Kulübü olmuştur. Bu haber kentte sevinçle karşılanmıştır. İzmit Gücü faaliyete geçerken Kaat Sporu sahalarda göremeyen Mehmet Yüce, bu durumda İzmit Gücü Spor Kulübünün gerileyeceğini ifade etmiştir. Maç yapacağı, rekabet edeceği takım olmayınca, oynamayan takım gerilememesinin doğal olacağını vurgulamıştır[50]. 1938 Kocaeli mıntıka şampiyonu İzmit Gücü Spor Kulübü olmuştur.

Mıntıkaların renkleri vardı, Kocaeli Mıntıkası'nın rengi de "kahverengi" idi. 1936 yılındaki kulüp sayısına bakıldığında Türkiye'de İstanbul'dan sonra Kocaeli mıntıkası ikinci durumundadır. İstanbul'da toplam 24 kulüp ve 3700 sporcu varken, Kocaeli mıntıkasında 12 kulüp ve 1343 sporcu bulunmaktaydı[51].

İzmit-Adapazarı Rekabeti

Adapazarı İzmit rekabeti futbolda cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kendini gösteriyor.1925 yılı haziranında yapıla maçlar bir hayli olaylı geçmekteydi. İzmit'te yayınlanan Hür Fikir gazetesine göre bunun temel nedeni Adalıların Kocaeli mıntıkasından ayrılıp kendi mıntıkalarını kurma istekleriydi. Sonunda yukarıda bahsettiğim gibi İzmit ve Adapazarı kümleri oluşturuldu; küme birincileri, İstanbul'dan getirilen bir hakemin yöneteceği bir maç yapacaklar ve galip olan Kocaeli Mıntıka şampiyonu olacaktır[52]. Ama bu da şiddetli rekabeti ve kavgaları ortadan kaldırmayı başaramaz[53]. 1930-38 döneminde Kocaeli mıntıka şampiyonluğu için, daima İzmit ve Adapazarı takımları karşı karşıya gelmiştir.

Adapazarı İzmit'ten daha fazla spor kulübünü ve bine yakın sporcuyu barındıran bir bölgeydi. Adapazarı İdman Yurdu 1924'te, Gençler Birliği 1925'te, Yeni Hilal 1928'de, Sakarya Spor 1932'de kurulmuştur. Kulüpler yeni kanuna uygun olarak varlıklarını sürdürebilmek için İzmit'te olduğu gibi güçlerini birleştirme yoluna gitmişler: En fazla üyeye sahip Adapazarı İdman Yurdu ve Sakaryaspor birleşerek 1936'da Adaspor'u, Yeni Hilal ve Gençler Birliği de

[49] *Türk Yolu*, 1 Eylül 1938, Sayı 594, s. 2.
[50] *Türk Yolu*, 10 2. Teşrin (Ekim) 1938, Sayı, 603, s. 1; 11. Kanun (Aralık)1938, Sayı 605, s. 2.
[51] Levent Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi*, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, s. 26-27.
[52] *Hür Fikir*, 15 Haziran 1925, s. 1.
[53] *Hür Fikir*, 25 Nisan 1927, s. 1.

birleşerek Gençay Spor Kulübü'nü kurmuşlardır. 1924, 1932, 1934 yıllarında Kocaeli şampiyonları Adapazarı takımları olmuştur[54].

Adapazarı ve İzmit bölge birincileri Kocaeli Mıntıka şampiyonluğu için sıklıkla karşı karşıya gelmişlerdir. Zaman zaman takımlar kendi aralarında özel maçlar veya iki bölgenin muhtelit takımları arasında özel maçlarda bu dönemde sıklıkla yapılmıştır. Bu maçlar hem çok heyecanlı hem de sert geçmiştir. Bazen de maçlar tamamlanamamıştır.

İzmit-Adapazarı rekabeti, gerilimli maçlar ve Adapazarlıların ayrı mıntıka kurma istekleri incelediğimiz dönem boyunca devam etmiştir.

Atletizm

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının kurulmasından sonra olimpiyatlara katılmak için kurulan federasyonlardan biri de atletizmdir. 1924'te kurulan İzmit mıntıkasında da atletizm heyeti bulunmaktaydı. 1933 yılı itibariyle daha önce bahsettiğim, Kocaeli mıntıkası tarafından TİCİ'ye yollanan rapora göre, bölgede atletizm sporu yapan kayıtlı 109 sporcu bulunmaktaydı. Bunların 60'ı Adapazarı'ndaki spor kulüplerinde, 49'u ise İzmit kümesindeki spor kulüplerindedir.

Gerek İstanbul'dan gelen spor kulüpleri gerekse diğer Anadolu kentlerinden gelen spor kulüplerinin İzmit'e seyahatleri sırasında futbol maçlarından önce yapılan yarışlar içinde en başta atletizm gelmektedir. Özellikle 100m, 400m., 1500m ve mukavemet yarışları yapılmaktadır. Bu yarışlarda Galatasaray gibi İstanbul takımları olduğunda daha çok onlar galip gelmekteydi. Ama daha önce belirttiğim gibi Bursa İdman Yurdu'nun İzmit'e gelmesi sırasında veya İzmit İdman Yurdu Bursa'ya gittiği zaman yapılan atletizm müsabakalarında İzmitli sporcular başarılı olmuşlardır. Mıntıka birincilik yarışlarını kazananlar, Kocaeli bölgesini Türkiye şampiyonalarında temsil etmişlerdi. Ulusal ve spor bayramlarında, İzmit'in kurtuluşu günlerinde de atletizm yarışları yapılmaktaydı.

Kocaeli Mıntıkası Heyeti atletizm konusunda sıklıkla eleştirilmiştir. Kentteki spor faaliyetlerini yakından takip eden Türk Yolu Gazetesi yazarı Mehmet Yüce, futbolda olduğu gibi sadece birincilik yarışmalarının yapılmasının yeterli olmadığını, Atletizm heyetinin mıntıka içindeki iyi atletleri bulup ortaya çıkarması ve desteklemesi gerektiğini belirtmiştir. Heyetin, Atletizm sporunu kentte geliştirmek ve yaygınlaştırmak gibi sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır[55].

İzmit'te İttihatspor Kulübü, atletizme en çok destek veren kulüplerden biriydi. Türkiye birinciliklerinde sıklıkla mıntıkayı temsil etmişlerdir. Bununla birlikte 1935'te İstanbul'da yapılacak Balkan birinciliği yarışlarına katılmak için sporcularına 3 ay özel bir çalışma programı uygulamış ve teşvik yarışmaları yaptırmıştır. Bu sporcular arasında Sadi Bey, Lütfi Bey, Galip ve Recep beyleri sayabiliriz. Öyle ki 100 m, 200 m, 400 m, 800 m ve 1500 metrede yapılan teşvik yarışlarında bu sporcular rekorlar kırmıştır. Bu da hem bölge hem Türkiye

[54] Resül Narin, Adapazarı Kazası (1923-1954), Basılmamış Doktora Tezi, 2022, s. 352-367.
[55] *Türk Yolu*, 10 Aralık 1934, s. 2.

açısından oldukça ümit vericidir. Atletizm Federasyonu Kocaeli mıntıkasına para yardımının yanı sıra müsabaka sahasının pist ve tribün inşaatının bitirilmesi için çaba harcamaktadır[56].

Spor bölgeleri içinde en faal olan, çok iyi atletler yetiştiren ve Türkiye çapında önemli başarılara imza atan Kocaeli bölgesi atletleri, 1938 yılı Türkiye birinciliği için Ankara'da yapılan yarışlarda da önemli başarılar kazanmıştır. Kaptan Kerim'in başkanlığındaki atletizm ekibinde Galip, İbrahim ve Kemal beyler vardır. 12 bölgenin katıldığı yarışmalarda 6 km'lik koşuyu Galip kazanmıştır. Yarışlarda İbrahim rahatsızlandığı için Türkiye birincisi olamamışlardır. Galip ve arkadaşları dönüşte İzmit istasyonunda Vali Hamit Oskay, Akyeşil ve İdman Yurdu sporcuları ve arkadaşları tarafından tezahüratlarla karşılanmıştır. Halkevi'ne gelen grup burada atletleri tebrik ederek başarılarını kutlamışlardır[57].

Atletizm Kocaeli mıntıkasının en başarılı olduğu branşlardandır.

Bisiklet Sporu

1924'te Kocaeli mıntıkasında kurulan Bisiklet heyeti, bölgede bisiklet sporunun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İttihatspor'dan Arif Bey, Şükrü Bey ve İsmail Bey Mayıs 1930 yılında yapılan yarışlarda sırasıyla 1., 2., 3. gelmişlerdir. Özellikle Arif Bey, 1 yıldır girdiği tüm yarışları kazanmıştır. 1931'de İttihatspor sporcularının kötü hava koşullarında da idman yapabilmeleri için bir bisiklet antrenman makinesi satın almışlardır[58].

1928 yılında daha 21 yaşındayken birçok birincilik kazanan Bisikletçi Yunus Nüzhet Türkiye'yi Amsterdam Olimpiyatlarında temsil etmiştir ama dereceye girememiştir[59]. Ama daha sonra hem Kocaeli'nde hem Türkiye çapında birçok birincilikler kazanmıştır. 1936'da Kocaeli mıntıkası Bisiklet Heyeti'nin başına getirilmiştir.

1931'de mıntıka bisiklet birinciliği için yapılacak yarışlarda 1 km sürat ve 50 km mukavemet yarışlarının yapılacağı gazetelerde duyurulmuştur[60]. 1934'teki mıntıka birinciliği için yarışlar ise Çulhane Yolu üzerinde yapılması kararlaştırılmıştı[61].

1934'te yapılan Türkiye Bisiklet yarışlarında Kocaeli mıntıkasını sürat şampiyonu Yunus, mukavemet şampiyonu Tahir ve Orhan Beyler temsil etmiştir. 6 mıntıkanın katıldığı sürat yarışında Yunus 2. olmuştur. Mukavemet yarışına ise 9 mıntıka katılmış, Kocaeli'den Tahir, Orhan ve Yunus üçü de bu yarışta yer almıştır. Yarışmada Tahir 1., Yunus 3., Orhan 4. olmuştur. Ancak Yunus dışardan koştuğu için Orhan 3. sayılmıştır. Mıntıkanın en genç bisikletçisi bile diğer bölgelerin bisikletçilerini geçmesi kentteki bisiklet sporunun geldiği seviyeyi göstermesi açısından önemlidir[62].

29 Ekim 1935'teki yarışlara 17 mıntıka katılmış ve bu kez Kocaeli'yi sürat birincisi Akyeşil Spor'dan Yunus Nüzhet ve mukavemet birincisi Orhan temsil etmiştir. Yıllardır Türkiye'de

[56] *Türk Yolu*, 17 Eylül 1934, s. 2.
[57] *Hür Fikir,* 21 Nisan 1938, s. 1.
[58] *Hür Fikir,* 26 Mart 1931, s. 3.
[59] Mehmet Süme-Selami Özsoy, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Bisiklet Sporu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***,** Yıl 2010 Sayı 24, s. 355.
[60] *Türk Yolu*, 31 Ağustos 1931, s. 1.
[61] *Türk Yolu,* 23 Temmuz 1934, s. 1.
[62] *Türk Yolu***,** 2. Teşrin 1934, s. 1.

ikincilik derecesini koruyan ve milli takımda da yer alan bisikletçiler, yıl boyunca düzenli idmanlar yaparak yarışmaya hazırlanmışlardır. Sürat yarışlarında Yunus Türkiye şampiyonu olmuştur. Mukavemet yarışçısı Orhan ise yarışı 2. olarak tamamlamıştır[63].

Akyeşil Spor Kulübü'nden Orhan Bey,1936 yılında düzenlenen Berlin Olimpiyatlarına katılmış ancak dereceye girememiştir. 1937'de katıldığı Moskova yarışlarında ise 2. olmuştur[64].

Kocaeli mıntıkasının kurulmasından itibaren Kocaeli bölgesinde asfalt yol bile bulunmazken, İzmitli gençler bisiklet sporunu sevmişler ve ilgi göstermişlerdir. Bu ilgi ve sevgi bisiklet sporuna verilen önemi arttırmış ve başarıları da beraberinde getirmiştir. İzmit halkı bisiklet sporundaki başarıya büyük ilgi göstermiştir. Orhan Bey'in 1936 olimpiyatlarında Türkiye'yi temsil edecek olması sevinçle karşılanmış ve bisiklet sporunun en faal olduğu yıl olmuştur. Bisiklet spor ajanlığına getirilen Yunus Nüzhet Bey, Orhan Bey'in olimpiyatlara hazırlanmasına büyük destek vermiştir. Kocaelili bisikletçiler 1937 yılında önce Bursa'ya gittiler ve oradaki sporcularla yarışlar yaptılar, daha sonra Bursalı bisikletçilerle Kocaeli'de yarışmalarda yer almışlardır. Ankara'ya da giderek, oradaki sporcuların düzenlediği yarışmalar katılmışlar, ancak bu yarışlarda Ankaralı sporculara üstünlük sağlayamamışlardır[65].

1938'de Bisiklet Federasyonu tarafından ilk defa şehirlerarası bisiklet yarışları düzenlenmiştir. 19 Mayıs'ta yapılan yarışa 7 mıntıkadan 28 bisikletçi katılmıştır. Orhan Bey bir hafta önce Ankara'da yapılan yarışlarda kaza geçirdiği için bu yarışlara katılamamıştır. İbrahim, Kadri ve Mithat'tan oluşan Kocaeli takımı 2. olmuştur[66].

Bisiklet sporu sadece bu dönemde değil sonraki yıllarda da kentte iz bırakan spor dallarının başında gelmektedir.

Deniz Sporları

1924'ten beri Deniz Sporları şubesi Kocaeli mıntıkasında bulunmaktadır. 1933'teki Kocaeli Mıntıka heyetinin verdiği bilgilere bakıldığında deniz sporları konusunda branşlaşma ve faaliyet konusunda en önde gelen kulübün 1927'de kurulan Karamürsel İdman Yurdu olduğu görülmüştür. Yüzmede 25, yelkende 4 ve kürekte de 10 sporcusu bulunmaktadır. Hereke'de su sporlarıyla ilgilen 8, İttihatspor'da 12 ve İzmit İdman Yurdu'nda ise 15 sporcu bulunmaktadır.

Kocaeli bölgesinde ilk resmi yüzme takımı Karamürsel İdman Yurdu'nda 1932'de kurulmuştur. Takımın kurulmasını en çok destekleyen isimlerin başında Belediye Başkanı Hafız Selahattin gelmektedir. Yüzme takımı önce Kocaeli mıntıkasında arkasında birincilikler kazanmış, daha sonra da İstanbul bölgesindeki başarılarıyla adından söz ettirmiştir. Bu başarılarda Karamürsel İdman Yurdu Yönetim kurulu üyesi Cemil Bal'ın Denizcilik

[63] *Türk Yolu,* 13 İkinci Teşrin (Kasım) 1935, s. 1.
[64] Süme-Özsoy, a.g.m., s. 355.
[65] https://kocaelibisiklet.blogspot.com/2007/08/kocaeli-bisiklet-tarihi.html erişim tarihi, 14.12.2025.
[66] Türk Yolu, 26 Mayıs 1938, s. 3.

Federasyonu Kocaeli temsilcisi olmasının önemli rolü vardır. Sporcuların başarılarında Cemil Bal'ın desteğiyle İstanbul'dan Alman bir yüzme antrenörünün getirilmesi de etkili olmuştur[67].

1932'de mıntıka şampiyonu olan Karamürsel yüzme takımı, Kocaeli adına Türkiye Yüzme Birinciline katılmıştır. İstanbul'un ardından 2.olarak önemli bir başarıya imza atmıştır. 1933'teki yarışmalarda da aynı başarıyı kazanan yüzme takımında ilk kez bir bayan sporcu olarak Muzaffer Hanım (Dörtbudak) da yer almıştır. Muzaffer Hanım yüzme ve kürek sporlarında kazandığı başarılarla adını kısa zamanda tüm ülkede duyurmuştur. 100m. serbest yüzme yarışında İstanbul bölgesinden Leyla Hanımı geçerek birinciliği almıştır. 1936'da bu başarısını tekrarlamıştır. Dikkatleri üzerine toplayan Muzaffer Hanım 1937'de Fenerbahçe Spor Kulübü'ne transfer olmuştur[68].

Karamürselli sporcuların bu başarıları üzerine, ilçede bir havuz ihtiyacı doğmuştur. Denizcilik Federasyonun desteği ile Haziran 1936'da bir yüzme havuzu yapılması için çalışmalar başlatılmış[69] ve 23 Ağustos 1936'da havuz tamamlanarak açılışı yapılmıştır. Açılışa Kocaeli Valisi ve parti başkanı Hamit Oskay'ın yanı sıra Halkevi Başkanı Rıfat Yüce, ilin önde gelen isimleri ve Karamürsel halkı katılmıştır. Törenin olduğu gün Kocaeli yüzme birincilik yarışları da yapılmış ve Karamürselli sporcular yarışları kazanmıştır. İzmitli gençlerin ilk kez katıldığı yüzme yarışlarında 2.cilik konusunda Akyeşil ve İdman Yurdu sporcuları arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır[70].

1937'da TSK Kocaeli Bölgesi başkanlığı projesi olarak 10X50 ebadında yüzme havuzu yapmayı planlamıştır. 1938'de büyük deniz yarışları İzmit'te yapılmıştır.

6-7 Temmuz 1934'te Sapanca Tatlı Su Sporları bayramı yapıldı. Sapanca Nahiye müdürü Hakkı Bey'in ve Mebus Reşit saffet beyin girişimleriyle yapıldı. 5000 kişilik kalabalık önünde yapılan bayramda önce yüzme yarışları ile başladı, Beykoz, Fenerbahçe ve Kocaeli mıntıkası katıldı. Karamürselliler sporcular önemli başarılar göstermişlerdir. Daha sonra yelkenli yarışlarında Hüsamettin beyin 13 yaşındaki oğlu Nejat ile 13 yaşındaki Süheyla hanımın idaresindeki tekneler yarışmış ve Süheyla Hanım kazanmış, kürek yelken yarışları da yapılmıştır[71].

Güreş

Ata sporumuz güreş Osmanlı döneminden itibaren İzmit'in spor hayatında önemli yere sahiptir. Cumhuriyet döneminde de gerek yardım amaçlı gerekse bölge birincilikleri için güreş müsabakaları yapılmıştır. 1924'te Kocaeli mıntıkasında güreş heyeti kurulmuştur.

1920'li yıllarda İzmit'te güreşler Tersane meydanında yapılmaktaydı. Bu yarışlardan biri de 1925'de Tayyare menfaatine yapılan güreşlerdir. Tersane meydanına kurulan çadırlarda ve gölgeliklerde yapılan müsabakaya büyük ilgi göstermişlerdir. Biletler satılarak elde edilen

[67] Erdoğan Özdemir, "Kocaeli'nin Spor Tarihi'nde Karamürsel'in Yeri," *Uluslararası Kocaeli Tarihi ve Karamürsel Alp Sempozyumu II,* C. III, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016, s. 1701.

[68] Özdemir, A.g.b., s. 1702.

[69] *Türk Yolu,* 1 Temmuz 1936, s. 2.

[70] *Türk Yolu*, 26 Ağustos 1936, s. 3.

[71] *Türk Yolu,* 21 Temmuz 1934, s. 3.

hasılat Tayyare Cemiyeti'ne gönderilmiştir[72]. Çocuk Esirgeme Kurumu yararına 16 Ağustos 1936'da İzmit Halkevi'nin katkılarıyla 24 pehlivanın katıldığı güreş müsabakası yapılmıştır. Halk adeta güreşe susamış gibi bir gün önceden güreşlerin yapılacağı alana gelmişlerdir[73].

Kocaeli'nde sadece İzmit'te değil birçok yerde güreş müsabakaları yapılmıştır. 1930'da Kandıra'da pehlivan güreşleri yapılmıştır. Bu güreş müsabakaları adeta festival havası taşımaktaydı. Güreşlerden önce futbol maçı yapılmış ve halk bu maçları coşkuyla izlemiştir[74].

Mıntıkadaki güreş heyeti de İzmit'in tek gazetesi konumunda olan Türk Yolu gazetesinde eleştirisine uğramıştır. Mehmet Yüce yazısında mıntıkada yıllarca İttihatsporlu güreşçilerin göğüsleri kabartan başarı elde ettiğini, bugün artık o sporcuların kalmadığını ve yeterince güreşçi yetiştirilmediğinden şikâyet etmiştir. Eski Güreşçi aynı zamanda Güreş Heyeti başkanı olan Nazmi Oğuz'dan tıpkı eskiden olduğu gibi başarılar kazanacak, sağlıklı ve güçlü güreşçiler yetiştirmesini istemiştir[75].

1937 yılı mıntıka güreş birinciliği için yarışlar bölge stadyumu içindeki bölge binasında yapılmıştır. Güreşi İzmitli Arabacı Hüseyin ve meşhur Kara Ali pehlivan da izlemiştir. Güreş müsabakalarına katılanlar 72 kg dışında Akyeşil kulübü sporcuları olduğu için müsabakalar çok heyecanlı geçmemiştir[76].

İzmitli güreşçiler Eylül 1938'de Bursa'da 5 bölgenin katılımıyla yapılan güreş müsabakalarında 4 kategoride (56, 61, 66 ve 72 kg) birinci olmuşlardır[77].

19 Mayıs 1938'de Grekoromen ve serbest güreş birincilik müsabakaları ise Necatibey okulu Halkevi salonunda yapılmıştır. İlbay ve parti başkanı Hamit Oskay, Halkevi başkanı ve M. Ali Kağıtçı da müsabakaları izlemişlerdir. Adapazarı, Kağıtspor, İzmit İdman Yurdu, Gölcük ve Akyeşil kulüpleri katılmıştır. Adeta Kocaeli'nin bütün güreşçileri bu müsabakalarda yer almıştır. Çok heyecanlı müsabakalar yaşanmıştır[78].

Atçılık

1856'da İzmir'de eğlence amacıyla başlayan at yarışları, ilk kez İstanbul'da 1911'de Veliefendi yarışlarıyla geniş kitlelere ulaşmıştır. 1926'da Mustafa Kemal'in direktifi üzerine kurulan Yüksek Yarış ve Islah Encümeni at yarışçılığında yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur[79].

Her yıl olduğu gibi Adapazarı'nda ilkbahar koşusu yapılmıştır. İzmit'ten koşuyu izlemek için trenle gelenlerin yanı sıra çevre illerden de büyük katılım olmuştur. Vali Vehbi Bey'de koşuları izlemiştir. Ata yarışlarında Tay, Sakarya, Halk Fırkası, Jandarma ve Kocaeli koşuları

[72] *Hür Fikir,* 11 Mayıs 1925, s. 3.
[73] *Türk Yolu,* 19 Ağustos 1936, s. 1.
[74] *Türk Yolu,* 9 Haziran 1930, s. 3.
[75] *Türk Yolu,* 10 Aralık 1934, s. 2.
[76] *Türk Yolu,* 7 2. Kanun (Ocak)1937, s. 3.
[77] *Türk Yolu,* 15 Eylül 1938, s. 1.
[78] *Türk Yolu,* 19 Mayıs 1938, s. 2.
[79] İzel Çetinkaya, "Cumhuriyetin ilk Yıllarında İzmit'te Ata Yarışları", *Tarih ve Günce,* Sayı 17 Yıl 2025/Yaz, s.s.85-87.

yapılmıştır[80]. 7 Ekim 1927'de ise Kocaeli vilayet tarafından sonbahar at yarışları Vali Beyin ve İzmit halkının katılımıyla yine Adapazarı'nda yapılmıştır[81].

1929'dan itibaren yarışlar Tayyare Meydanında (42 evlerin olduğu yer) yapılmaya başlanmıştır. 1930'da ilk bahar yarışları, İl Özel İdare tarafından düzenlenen yarışların bir festival havasında geçmesi için yarış heyeti idare oluşturulmuştur. Belediye Başkanı Abidin Bey, Halk Fırkası mutemedi Yüce Rıfat Bey, Jandarma komutanı Hüseyin Bey gibi kentin üst düzey görevlileri bu heyette yer almıştır[82]. 16 Mayıs'ta yapılacak yarışlar sırasında futbol, bisiklet, güreş ve atletizm yarışmalarının da yapılması planlanmıştır[83]. Ancak havanın yağışlı olması nedeniyle yarışlar ve diğer etkinlikler 23 Mayıs'a ertelenmiştir[84].

Düzenli olarak yapılmaya başlanan yarışlar 1929'dan itibaren Tayyare meydanında yapılmıştır. Yarışlara İzmit ve çevre illerden giderek artan oranda katılım olmuştur. Bu sayede at yetiştiriciliği de gelişim göstermiştir. Yarışlar yerel yöneticilerin ve halkevinin desteğiyle düzenlenmiştir. Kentte bir hipodromun bulunmaması organizasyonu zorlaştırmıştır. 22 Mayıs 1931'de mahalli idarenin desteğiyle yapılan ilkbahar yarışlarında Tay, halk, Kocaeli ve Gazi koşuları adı altında yapılmıştır. 49 at katılmıştır. Aynı sonbahar koşusu da yapılmıştır. Bu koşular öncesinde de geçen yıl olduğu gibi futbol ve bisiklet müsabakaları da düzenlenmiştir[85]. Aynı yıl sonbahar koşuları da 18 Eylül'de yapılmış; ancak sadece 15 at katılmıştır[86].

1932'te ve 1933'te de at yarışları devam etmiştir. 1933'teki yarışları İzmit Halkevi düzenlemiştir. Tay, Halkevi ve Kocaeli koşuları yapılmıştır. Koşularda birinciliği İzmit vilayet damızlık atlarının yavrularının alması oldukça dikkat çekicidir. 1934'teki ilkbahar yarışını, Kocaeli'nin de içinde bulunduğu 14 ilde yarış düzenleyen Yüksek Yarış ve Islah Encümeni organize etmiştir[87]. 1934 sonbaharındaki yarışları ise Vali Eşref Bey himaye etmiştir. Yarışların idare heyetinde yine kentin önemli isimleri yer almıştır. Koşular 14 Eylül'de Tay, Kocaeli ve Halkevi adı altında yapılmıştır[88].

1936'da yarışların Eylül ayında yapılacağı belirtilmesine rağmen, Kocaeli Baytar Müdürlüğü Tan gazetesine verdiği ilanla Atatürk'ün himayesinde Yüksek Yarış ve Islah Encümeni adına 30 Ağustos 1936 tarihinde İzmit'te bir yarış yapılacağı duyurulmuştur. Katılımın yüksek olduğu yarışlar adeta festival havasında geçmiştir. Mızıkacılar getirilerek yarışları izlemeye gelen halka eğlenceli anlar yaşatılmıştır[89]. Bu koşulardan bir hafta sonra 6 Eylül'de Tayyare meydanında bir koşu daha düzenlendi. Tay, Halkevi ve Kocaeli koşuları yapılmıştır[90].

İzmit'te Atatürk'ün himayesinde yapılan son yarış 1938 Eylül ayında Tayyare meydanında yapılmıştır[91].

---

[80] *Hür Fikir,* 16 Mayıs 1927, s. 1.
[81] *Hür Fikir***,** 10 Ekim 1927, s. 4.
[82] *Türk Yolu,* 7 Nisan 1930, s. 2.
[83] *Hür Fikir,* 10 Nisan 1930, s. 3.
[84] *Hür Fikir*, 22 Mayıs 1930, s. 1.
[85] *Türk Yolu*, 13 Nisan 1931, s. 2; Çetinkaya, a.g.m., s. 89.
[86] Çetinkaya, a.g.m., s. 89.
[87] Çetinkaya, a.g.m., s. 90.
[88] *Türk Yolu*, 20 Ağustos 1934, s.2; 17 Eylül 1934, s. 4.
[89] Çetinkaya, a.g.m., s. 91-93.
[90] *Türk Yolu*, 9 Eylül 1936, s. 1; Çetinkaya, a.g.m., s. 93-94.
[91] Çetinkaya, a.g.m., s. 94.

1927'den itibaren yapıla at yarışları Kocaeli'nde atçılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca yarışlar festival tadında yapılarak, halkın bu yarış günlerinde güzel ve eğlenceli vakit geçirmesi sağlanmıştır. Tayyare meydanı at yarışları için mükemmel bir alan olmaktan uzak olmasına rağmen, bu dönemde at yarışla ev sahipliği yapmıştır.

Bayramlar ve Spor

Ulusal bayramlarda spor gösterilerinin yapılması II. Meşrutiyet döneminde başlamıştı. Milli duygulara sahip bedenen sağlıklı gençler yetiştirmek amacıyla ilk idman bayramı 29 Nisan 1916'da Kadıköy'de İttihatspor sahasında kutlanmıştır. İkincisi 1 Mayıs 1917'de düzenlenmiştir. 1918-19 yıllarında sönük de olsa kutlanmaya devam etmiştir. 1920'den beri kutlanmayan İdman Bayramı cumhuriyetten sonra ilk olarak 16 Mayıs 1924'te "Mektepliler Bayramı" adıyla kutlanmıştır[92].

İzmit'te basında ilk kez Mektepliler Bayramının kutlandığını 11 Mayıs tarihli Hür Fikir gazetesinden öğreniyoruz. 8 Mayıs'ta İzmit'te çocuk mektepleri bayramlarını Değirmendere'de kutladığını belirten haberde, çocukların sokaklarda dolaşıp milli marşlar okuyarak iskeleye geldikleri, oradan vapur ile Değirmendere'ye geçtikleri aktarılmıştır. Kandıra yatılı mektebinden öğrenciler de kurdele ve çiçeklerle İzmit'e gelerek, oradan Değirmendere'ye geçmişlerdir. Kız öğrencileri, modern kıyafetleriyle "adeta bir melek sürüsü" olarak nitelendirmiştir[93]. 1930 yılında ise Mektepliler Bayramı'nın 6 Mayıs'ta kutlanacağı haberi Türk Yolu gazetesinde yer almıştır[94].

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle İzmit'te zaman zaman spor gösterileri ve müsabakalar yapılmıştır. Bahriye İdman Birliği sporcuları, 29 Ekim'de Tersane bahçesinde İttihatspor'a futbol maçı teklif etmişlerdir. Oldukça samimi bir hava içinde geçen maçı İttihatspor 4-1 kazanmıştır[95].

İzmit'in en önemli kulübü konumundaki İttihatspor, 24 Nisan'da bir spor bayramı düzenlemiştir. İzmit halkı sabahın erken saatlerinden itibaren sahaya dolmaya başlamış ve büyük ilgi göstermiştir. Vali Eşref Bey'in de katıldığı törenlerde 100m yarışı, bir adım uzun atlama, 3 adım atlama, 800m yaya yarışı, 3000m bisiklet koşusu, istinatsız atlama, İttihatspor'dan Zeki ve Nazmi ile Gölcük Spor'dan Nusret ve Bahriyeden Sıtkı Beyler arasında gösteri güreşi yapılmıştır. Daha sonra İttihatspor ve Gölcükspor yurtları arasında futbol maçı, 3-1 İttihatsporun galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Yarışmayı kazananlara ödül verilirken İttihatspor tarafından futbol maçı galibine verilmesi için konulan saat, İttihatspor kaptanı tarafından bugünün anısı olarak Gölcük spora verilmiştir. Şehir bando mızıkası da nağmeleriyle spor bayramının coşkusuna eşlik etmiştir[96]. İttihatspor bu girişimiyle hem sporu sevdirmek hem de ulusal coşkuyu yükseltmek için yaptığı önemli bir etkinlik olarak İzmit kent tarihindeki yerini almıştır.

---

[92] Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı İdman Bayramından Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramına", *Toplumsal Tarih,* Sayı 211, Temmuz 2011, s. 3034.

[93] *Hür Fikir*, 11 Mayıs 1925, s. 1.

[94] *Türk Yolu,* 5 Mayıs 1930, s. 2.

[95] *Hür Fikir,* 31 Ekim 1927, s. 3.

[96] *Hür Fikir*, 25 Nisan 1929, s. 4.

İzmitli öğrenciler 23 Mayıs 1930'da Tersane bahçesinde Jimnastik bayramını kutlamışlardır. Orta mektepliler kız ve erkek olarak iki grup halinde hareketlerini yapmışlardır. Vali Şeref Bey'in de aralarında bulunduğu İzmit halkı keyifli anlar geçirmişlerdir. Saat 10.30'da başlayan bayramda önce geçit resmi, arkasından kız öğrenciler sahaya çıkmış ve gösteri yapmış, arkasından da erkek öğrenciler sahada yerlerini almışlardır. Öğleden sonra ise Tayyare meydanında at yarışları, futbol müsabakaları, bisiklet koşusu ve pehlivan güreşleri yapılmıştır[97].

1931 yılı 9 Eylül Cuma günü ise Spor Bayramı yine kutlanmıştır. Bu kez CHF Vilayet heyetinin yardımlarıyla yapılan spor bayramına İzmit dışında Geyve, Akhisar, Kandıra, Karamürsel ve Herekeli gençler katılmış, Adapazarı gençlere gelmemiştir. Gençler Kocaeli mıntıka heyeti ve İttihatsporlular tarafından karşılanmıştır. 80 gencin yer aldığı geçit töreni sırasında İzmitliler misafirlerine hürmeten en arka sırada yer almışlardır. TİCİ mıntıka binası önünden başlayan geçit resmi, spor sahasına kadar sürmüş, halkın alkışlarıyla karşılanmışlardır. Geçit resminden sonra müsabakalar başlamıştır. İlk olarak 100m yarışını 12 saniyede koşan Hereke'den Ali Bey, 400m yarışını 28 saniyede koşan İttihatspor'dan Sadi Bey,1500m yarışını 4.30 dakikada koşan Hereke'den İsmail Bey kazanmıştır. Yüksek atlama yarışlarını müteakip İzmit ve kazalar muhtelit takımları tarafından yapılan halat çekme yarışları beraberlikle sonuçlanmıştır. Bisiklet yarışı 1000 ve 20 bin metrede yapılan yarışlarda Yunus Nüzhet ve kardeşi Hamdi Beyler arasında geçti. Gösteriş niteliğinde güreş müsabakaları da yapılmıştır. Nazmi bey ile Ali Bey berabere kaldılar. Kaza gençleri kendi aralarında futbol maçı yaptılar her iki maç da beraberlikle sonuçlandı. Yapılan atletizm müsabakalarıyla aynı zamanda 1931 yılının birincilerini belirlenmiş oldu. Sahada yorulan gençlere akşam yemeği ziyafeti verildi. Yemekten sonra Karamürselli gençler CHF'nın sinema binasında bir müsamere vermişlerdir. Gençlerin çok eğlendiği gece sonunda Geyveliler son trenle diğerleri sabahleyin ilçelerine dönmüşlerdir. İzmitliler ve ilçe gençleri arasında daha önce örneği pek görülmeyen pek samimi bir ortamda spor bayramı kutlanmıştır[98].

1934 yılındaki Cumhuriyet Bayramı da spor etkinliklerine sahne olmuştur. Kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı bayram kutlamalarında önce atletizm yarışları yapılmış; İdman Yurdu ve İttihatspor kulüplerinin atletleri kıyasıya yarışmıştır. 100m, 200m, 800m, 1500m koşularından sonra uzun atlama yarışlarından sonra kazanan sporculara Halkevi teşvik madalyaları vermiştir. Futbol maçı İzmit Halkevi ve Adapazarı Halkevi arasında yapılmış, 1-0 lık skorla kazanan Adapazarı Halkevi olmuştur[99].

Mayıs 1936'da İzmit'te spor bayramı kutlamalarında orta mektep öğrencileri İsveç usulü beden eğitimi ve terbiye oyunlarını başarıyla oynamışlardır. Bundan sonra bisiklet yarışı, atletizm yarışlarında 100m, 200m, 800m ve 1500m mukavemet yarışları yapılmıştır. Kazananlara Halkevi Başkanı Rıfat Yüce madalyalar vermiştir[100].

23 Nisan Ulusal Egemenlik bayramı münasebetiyle kutlama programında spor hareketleri de yer almıştır. Bölge sahasında 14.00'de başlayan müsabakalara İstanbul Üniversitesi Hukuk fakültesi öğrencileri ile İzmitli sporcular atletizm ve futbol müsabakaları yapmışlardır. İlk

[97] *Türk Yolu,* 26 Mayıs 1930, s. 1.
[98] *Türk Yolu,* 12 Teşrinievvel (Ekim) 1931, s. 1.
[99] *Türk Yolu,* 5 2.Teşrn (Kasım) 1934, s. 2.
[100] *Türk Yolu*, 20 Mayıs 1936, s. 4.

olarak yapılan atletizm yarışlarını İzmitli sporcular kazanmıştır. Daha sonra yapılan futbol maçını da 3-0 İzmitli sporcular almıştır[101].

19 Mayıs 1938'de Atatürk günü İzmit'te coşkuyla kutlanmıştır. Kent baştan başa bayraklarla donatılmış, mektepliler ve sporcular önlerinde Halkevi bandosuyla pazarın içinden geçerek Atatürk anıtına gelmişler ve anıta çelenk koymuşlardır. Bundan sonra Kocaeli Valisi, Belediye başkanı, donanma komutanı halkı ve sporcuları sahaya gelerek selamlamıştır. Konuşmalardan sonra kulüplerin sporcuları ve öğrenciler geçit resmine katılmışlardır. İlk olarak atletizm yarışları yapıldı ve kazananlara ilbay tarafından madalyalar verilmiştir. İzmit İdman Yurdu ve Akyeşil kulüpleri arasındaki futbol maçı, İdmanyurdu sporcularının hakem kararlarını beğenmeyerek maçı yarım bırakmaları üzerine tamamlanamamış; kupa Akyeşil kulübüne verilmiştir[102].

İzmit Halkevi ve Spor Hayatına Katkıları

1932'de kurulan Halkevlerinin Spor şubesinin amacı, halkın ve özellikle gençliğin spora ve beden eğitimine ilgisini ve sevgisini kazandırmak ve sporu bir kitle hareketi haline getirmek ve Türk sporunun gelişmesine katkı sağlamaktır. Spor şubesi, bu amacı gerçekleştirmek için bölgedeki gençlerin spor kulüplerine girmesini sağlamayı ve kulüplere her türlü desteği vermeyi, bedeni güçlendiren spor hareketleri yaptırtmayı, spor yarışmaları düzenlemeyi ve ulusal bayram kutlamalarında spor etkinliklerinin yapılmasını kendine görev edinmiştir[103].

İzmit Halkevi, 1932'de açılan ilk halkevlerindendir. Kendine ait binası olmadığından CHF il binasında, daha sonra da kendine tahsis edilen Necati Bey okulunda faaliyetlerini sürdürmüştür. Bir spor salonu olmadığı için İzmit İdman Yurdu'nun salonunu kullanmıştır.

İncelediğimiz dönem boyunca İzmit'teki kulüpleri destekleyen ve maddi ve malzeme desteği sağlayan İzmit Halkevi, kulüpler arasındaki sorunların çözülmesine, kulüplerdeki gençlerin Halkevi'ne üye olmasına, gençlerin spora olan ilgisini arttırmaya, gençlerin daha sağlıklı ortamlarda spor yapmaları için gerekli olan saha ve kapalı alanlar yapılmasına, bazı spor branşlarında kurslar vermeye, spor yarışmaları düzenlemeye çalışmıştır[104].

İzmit Halkevi Spor şubesi, İzmit'te en popüler spor konumunda olan futbolun gelişmesi için kulüplere yardımda bulunmuş, onların malzeme ve saha eksikliklerinin giderilmesi için çaba göstermiştir. İzmit'in iki güzide kulübü olan İttihatspor ve İdman Yurdu'nun maddi ihtiyaçları için zaman zaman Halkevi bütçesinden yardımlar da yapmıştır.

Kulüplerin yanı sıra Halkevi'nin kendi sporcuları da vardır ve zaman zaman aynı ildeki Halkevleri aralarında müsabakalar da düzenlemişlerdir. Atletizmin bölgede gelişmesi için haftanın üç günü 4 ay süren kurslarla yetenekli gençler keşfetmeye ve spora yönlendirilmeye gayret sarfedilmiştir. Deniz sporlarının destekçisi olmuş ve 1934[105] ve 1937'de deniz yarışları organize etmiş, Kadıköy İskelesinin eski dubalarını satın alarak modern deniz hamamları

[101] *Türk Yolu,* 29 Nisan 1938, s. 3.

[102] *Türk Yolu*, 26 Mayıs 1938, s. 1.

[103] *CHF Halkevleri Talimatnamesi***,** Ankara, Hakimiyet Milliye Matbaası, 1932, s. 11-14.

[104] Berna Kaya, *Bir Halk Eğitim Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 39, 97-98.

[105] *Türk Yolu*, 20 Ağustos 1934, s. 3.

kurdurmuş, 1 Temmuz Denizcilik bayramını kutlama programlarında tüm bölgeyi içine deniz yarışlarını koordine etmiştir[106].

At yarışları kısmında belirttiğimiz gibi, 1934-39 arasında İzmit'te düzenli at yarışlarının yapılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Hatta koşulardan biri de Halkevi koşusudur[107]. Güreş müsabakalarını çoğu kez yardım amaçlı olarak yapmıştır. Pehlivanların kayıtları Halkevince yapılmıştır[108].

Avcılığın ve silah kullanmanın bölge gençlerine öğretilmesi için İzmit'teki avcılar kulübü üyeleri Halkevi spor şubesinin himayesine alınmıştır. Sürek avları düzenlenmiştir. Atıcılık, binicilik ve dağ sporları için at ve tüfek teminini 23. Fırkadan sağlamıştır. Şube sadece 1935 yılı içinde "4 av gezisi, 3 kayak, 5 atlı, 17'si de toplu olarak 29 gezi düzenlemiş, düzenlenen bu gezilere de 965 kişi katılmıştır"[109]. 1934'ten itibaren kulüplerden gelen gençlerin askeri kanaldan geçmelerini sağlamak amacıyla İdman Yurdu ve İttihatspor'dan 40 kişi bir subayın yönetiminde her Cuma atıcılık ve binicilik dersleri almıştır. Böylece hem bölge hem de tüm ülke halka tanıtılmaya ve sevdirilmeye çalışılmıştır[110].

İzmit büyük ilgi gören bisiklet sporunu geliştirmek için de çaba göstermişlerdir. Bursa ve Denizli'den gelen Halkevlerinin bisikletçileri, Türkiye'ye gelen Rus bisikletçileri İzmit'e davet etmiş ve Halkevi tarafından ağırlanmıştır. İzmit Halkevi'nin bisikletçileri de bu illere iadei ziyarette bulunmuşlardır[111].

İzmit Halkevi Başkanı Rıfat Yüce, spor şubesiyle İzmit kulüplerinin ne kadar iç içe olduğunu 26 Nisan 1936 tarihinde yapılan Halkevi Spor komitesinin seçimleri sırasında yaptığı konuşmada vurgulamıştır. Seçimlerden önce İzmit'in önemli sporcularından Nazmi Oğuz, komitenin faaliyet raporunu okumuştur. Yeni komite seçilirken Rıfat Yüce'nin önerisiyle İzmit'teki iki kulüpten ikişer kişi ve bir de bağımsız birinin seçilmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır. Akyeşil'den Nazmi Oğuz ve Fevzi, İdman Yurdu'ndan Mehmet Yüce ve Asaf ile birlikte, Türk Spor Kurumu Kocaeli Bölge başkanı Necati de Halkevi Spor komitesine seçilmiştir. Seçimlerden sonra ise iki kulüp arasındaki anlaşmazlığın ortadan kaldırılması için kulüp sporcuları görüşlerini aktarmışlardır. Akşam da çay şöleninde iki kulübün sporcuları bir araya gelmiş ve güzel vakit geçirmeleri sağlanmıştır[112]. Halkevi spor şubesi aracılığıyla kulüpler birlikte çalıştıkları için aşırı bir düşmanlığın ortaya çıkması pek söz konusu değil ama, rekabetten kaynaklı anlaşmazlıkların olmasını da sporun doğası içinde kabul etmek gerekiyordu.

İzmit Halkevi spor şubesi, 1933'ten itibaren ulusal bayramların programlarını hazırlamış ve her bayramda çoğu kere spor etkinlikleri, yarışmalar, gösteri müsabakalarına yer vermiştir. Böylece hem halka sporu tanıtma, sevdirme, eğlendirmeye çalışmış, hem de ulusal coşkunun yoğun biçimde yaşanmasını sağlamıştır.

---

[106] Kaya, a.g.t., s. 100-105.
[107] Kaya, a.g.t., s. 106-108.
[108] Kaya, a.g.t., s. 110.
[109] Kaya, a.g.t., s. 99-100; *Türk Yolu***,** 2 Temmuz 1934, s. 2.
[110] *Türk Yolu,* 31 Temmuz 1934, s. 3.
[111] Kaya, a.g.t., s. 108-109.
[112] *Türk Yolu,* 29 Nisan 1936, s. 1.

Sonuç

Kocaeli'nin modern spor branşlarıyla tanışması hemen hemen İstanbul'da olduğu gibi genellikle 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Cumhuriyete kadar spor kulüpleri genellikle sadece futbol branşıyla sınırlı kalmıştır. TİCİ ile başlayan süreçte kentte spor hayatı, 1935'e kadar futbol, atletizm, bisiklet, güreş, jimnastik ve deniz sporları alanlarında yapılan yarışmalar ve gösterilerden ibaretti. Bu yarışlara 1927'den itibaren yılda iki kez yapılan festival havasında geçen at yarışlarını da eklemek gerekir. İstanbul'dan sonra en çok spor kulübünü barındırmasına rağmen bu dönemde ciddi olarak her türlü spor için saha ve ekipman zorluğu yaşamaktaydı. İncelediğimiz dönemde bu ihtiyacın giderilmesi konusunda devlet yetkilileri planlamada bulunmalarına rağmen hayata geçirilememiştir. Hatta öyle ki yeni kabul edilen spor kanuna göre kulüplerin faaliyetlerini sürdürebilmek için birleşmekten başka çareleri kalmıyordu. Zira üye sayıları kanunda belirtilen miktarda değildi. Saha, ekipman ve maddi kaynaktan yoksun olmalarına rağmen Türkiye şampiyonlarında her yıl önemli dereceler ve başarılar kazanmışlardır. Hatta uluslararası yarışlarda birçok isim Türkiye'yi başarıyla temsil etmişlerdir. Bayram veya İzmit'in kurtuluşu veya kurumlar yararına yapılan gösteri ve yarışlarla kentte spor kültürünün gelişmesine önemli katkı sağlamışlardır. Türk Spor Kurumu'nun kurulması sporun doğrudan devlet kurumu haline getirilmesiyle Kocaeli'nde de yeni spor branşlarının kulüplerde etkin biçimde yer almalarını sağlamıştır.

İzmit Halkevi'nin spor şubesi de birçok branşta sporcu yetiştirmiş, kulüplerin ihtiyaçlarına imkanları ve bütçesi ölçüsünde destek sağlamıştır. Kuruldukları andan itibaren ulusal bayram kutlamalarının programlarını üstlenerek, spor gösteri ve yarışmaları bayram programlarının vazgeçilmezi haline getirmişlerdi. Ayrıca Kocaeli'nde her yıl düzenlenen at yarışlarının düzenlenmesine de katkı vermişlerdir. At yarışlarının düzenli yapılması Kocaeli'nde at kültürünün ve yetiştiriciliğinin yaygınlaşmasını etkilediğini söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk on beş yılını kapsayan bu dönemde Kocaeli halkı spora önemli ölçüde ilgi göstermesine rağmen kentteki spor faaliyetleri ekonomik problemler, bilgi, saha ve ekipman eksikliği nedeniyle istenilen düzeye getirilememiştir. Bununla birlikte futbol, atletizm, bisiklet ve deniz yarışlarında tüm Türkiye'de kendini kanıtlamayı başarmıştır. Ayrıca yarışlarda pek göremediğimiz modern sporların birçok branşlarının da öğrenilmesi sağlanmıştır. Kentin spor kulüpleri ve İzmit Halkevi de bu sporların geliştirilmesi için çaba harcamışlardır. Bu çabalar, sonraki dönemlerde çeşitli branşlarda önemli sporcuların yetişmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0-0/CHP Arşivi, 1108-44-1, 21.03.1935, s.238.(Kocaeli mıntıkasına ait bilgiler belge numarası olarak 340 ile 358 arasındadır)

BCA, 490-1-0-0/CHP, 1108-44-1, 21.05.1935, s.62.

BCA, 490-1-0-0/CHP Arşivi, 3-13-16, 22.08.1936, s.1.

Süreli Yayınlar

Hür Fikir, "Fenerliler İzmit'te", 3 Temmuz 1930.

Hür Fikir, "Kocaeli Şampiyonu İttihatspor Oldu", 11 Haziran 1931.

Hür Fikir, "Zabitan ve Spor Müsabakaları", 26 Haziran 1926.

Hür Fikir, 10 Ekim 1927.

Hür Fikir, 10 Kasım 1932.

Hür Fikir, 10 Nisan 1930.

Hür Fikir, 11 Kanunuevvel 1930.

Hür Fikir, 11 Mayıs 1925.

Hür Fikir, 11 Mayıs 1925.

Hür Fikir, 12 Haziran 1930.

Hür Fikir, 15 Haziran 1925.

Hür Fikir, 15 Haziran 1925.

Hür Fikir, 16 Mayıs 1927.

Hür Fikir, 18 Kanunuevvel 1930.

Hür Fikir, 18 Mayıs 1925.

Hür Fikir, 2 Mart 1925.

Hür Fikir, 21 Nisan 1938.

Hür Fikir, 22 Mayıs 1930.

Hür Fikir, 23 Haziran 1931.

Hür Fikir, 25 Nisan 1927.

Hür Fikir, 25 Nisan 1929.

Hür Fikir, 26 Mart 1931.

Hür Fikir, 27 Teşrinisani 1930.

Hür Fikir, 29 Ağustos 1929.

Hür Fikir, 31 Ekim 1927.

Hür Fikir, 5 Eylül 1929.

Hür Fikir, 5 Haziran 1930.

Hür Fikir, Teşrini Sani 1928.

Spor Alemi, 11 Ağustos 1340 (1924).

Spor Alemi, 18 Eylül 1340 (1924).

Spor Alemi, 3 Haziran 1338 (1922).

Spor Alemi, 3 Mayıs 1338 (1922).

Spor Alemi, 9 Ağustos 1339 (1923).

Türk Yolu 29 Nisan 1936.

Türk Yolu, 1 1. Kanun 1938.

Türk Yolu, 1 Eylül 1938.

Türk Yolu, 1 Temmuz 1936.

Türk Yolu, 1 Temmuz 1936.

Türk Yolu, 10 2. Teşrin 1938.

Türk Yolu, 10 Aralık 1934.

Türk Yolu, 10 Aralık 1934.

Türk Yolu, 10 Haziran 1936.

Türk Yolu, 12 Teşrinievvel 1931.

Türk Yolu, 13 İkinci Teşrin 1935.

Türk Yolu, 13 Nisan 1931.

Türk Yolu, 15 Eylül 1938.

Türk Yolu, 15 Temmuz 1936.

Türk Yolu, 16 Temmuz 1934.

Türk Yolu, 17 Eylül 1934.

Türk Yolu, 17 Eylül 1934.

Türk Yolu, 17 Eylül 1934.

Türk Yolu, 17 Haziran 1936.

Türk Yolu, 19 Ağustos 1936.

Türk Yolu, 19 Ağustos 1936.

Türk Yolu, 19 Mayıs 1938.

Türk Yolu, 2 Temmuz 1934.

Türk Yolu, 2. Teşrin 1934.

Türk Yolu, 20 Ağustos 1934.

Türk Yolu, 20 Ağustos 1934.

Türk Yolu, 20 Mayıs 1936.

Türk Yolu, 21 Temmuz 1934.

Türk Yolu, 23 Eylül 1936.

Türk Yolu, 23 Temmuz 1934.

Türk Yolu, 24 Haziran 1936.

Türk Yolu, 26 Ağustos 1936.

Türk Yolu, 26 Mayıs 1930.

Türk Yolu, 26 Mayıs 1938.

Türk Yolu, 26 Mayıs 1938.

Türk Yolu, 27 Ağustos 1934.

Türk Yolu, 28 Temmuz 1936.

Türk Yolu, 29 Nisan 1938.

Türk Yolu, 31 Ağustos 1931.

Türk Yolu, 31 Temmuz 1934.

Türk Yolu, 5 2.Teşrn 1934.

Türk Yolu, 5 Mayıs 1930.

Türk Yolu, 6 Temmuz 1934.

Türk Yolu, 7 2. Kanun, 1937.

Türk Yolu, 7 Nisan 1930.

Türk Yolu, 8 Temmuz 1935.

Türk Yolu, 8 Temmuz 1936.

Türk Yolu, 9 Eylül 1936.

Türk Yolu, 9 Haziran 1930.

Vakit, 8 Teşrinievvel 1932.

Yeni Yol, 17 Mayıs 1340 (1924)

Yeni Yol, 26 Nisan 1340 (1924).

Kitaplar

Ulugün, F. Yavuz, *Kocaeli Spor Tarihi'nden Damlalar*, Kocaeli, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, 2024, s.15.

Atalı, Levent, *Kocaeli'nin Spor Tarihi*, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Ankara, Hakimiyet Milliye Matbaası, 1932.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türk Spor Tarihi*, İstanbul, Gerçek yayınevi, 1985, s.78.

Makaleler

Özçakır, Sabri, "100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüzdeki Yansımaları", *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe Journal of Sport Sciences*, Sayı 26/1 (2015), ss18-25.

Süme, Mehmet-Özsoy, Selami, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Bisiklet Sporu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2010 Sayı 24, ss.345-360.

Çetinkaya, İzel, "Cumhuriyetin ilk Yıllarında İzmit'te Ata Yarışları", *Tarih ve Günce*, Sayı 17 Yıl 2025/Yaz, ss.81-100.

Alkan, Mehmet Ö., "Osmanlı İdman Bayramından Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramına", *Toplumsal Tarih*, Sayı 211, Temmuz 2011, ss.30-41.

Bildiriler

Özdemir, Erdoğan, "Kocaeli'nin Spor Tarihi'nde Karamürsel'in Yeri," *Uluslararası Kocaeli Tarihi ve Karamürsel Alp Sempozyumu II*, C. III, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016, ss.1699-1722.

Tezler

Kaya, Berna, *Bir Halk Eğitim Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Özmaden, Harun, *Cumhuriyet dönemi ilk spor teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın yapılanma sürecinde beden eğitimi ve sporun fonksiyonları, fonksiyonlardaki değişimler ve toplumsal hayata etkileri*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999.

Narin, Resül, *Adapazarı Kazası (1923-1954)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2022.

Dijital kaynaklar

https://kocaelibisiklet.blogspot.com/2007/08/kocaeli-bisiklet-tarihi.html erişim tarihi, 14.12.2025.

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA KOCAELİ'DE SPOR KÜLTÜRÜ VE KURUMSALLAŞMA (1923-1926)

Mehmet SOLAK*

Nur Muhammed DEMİRŞEN**

Özet

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Türkiye'de spor, toplumsal ve kültürel dönüşümün önemli bir unsuru olarak öne çıkmıştır. Dolayısıyla bu çalışma 1920'li yıllarda Kocaeli ve çevresinde düzenlenen spor faaliyetlerini yalnızca sportif bir olgu olarak değil, aynı zamanda millî kimlik inşası, toplumsal dayanışma ve modernleşme politikalarının bir uzantısı olarak ele almaktadır. Zira yerel kulüplerin teşekkülü, futbol karşılaşmaları, atletizm ve bisiklet yarışları ile geleneksel güreş organizasyonları incelenerek dönemin sosyo-politik bağlamında spora yüklenen sembolik ve işlevsel anlamlar ortaya konulmuştur. Öyle ki erken Cumhuriyet döneminin yerel spor pratikleri geniş bir toplumsal çerçevede yeniden değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında dönemin yerel ve ulusal gazeteleri ile müsabaka kayıtları ve idman cemiyetlerine ait arşiv belgeleri nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Dolayısıyla belgelerden elde edilen veriler kronolojik ve tematik bir tasnif çerçevesinde yorumlanmış; öyle ki futbolun yaygınlaşma süreci, kulüplerin örgütlenme modelleri, ferdî sporların gelişimi ve devletin spor politikaları ana araştırma eksenleri olarak belirlenmiştir. Bu yöntemsel yaklaşım, zira mikro tarihsel verilerin makro toplumsal süreçlerle ilişkilendirilmesine imkân sağlamıştır. Öte yandan spor faaliyetlerinin organize edilmesinde yerel yönetimler, merkezî hükûmet ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğinin rolü vurgulanmıştır. Hatta belediyeler, ordu ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gibi kurumların sunduğu destekler sporun toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ne derece etkili bir araç olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Nihayetinde bu bulgular sporun tarihsel ve toplumsal işlevine dair kavrayışı derinleştiren bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın ulaştığı sonuçlar sporun erken Cumhuriyet döneminde salt bir beden eğitimi faaliyeti olmanın ötesinde toplumsal bir mühendislik aracı işlevi gördüğünü desteklemektedir. Öyle ki spor üzerinden tesis edilen dayanışma ağları, yardım kampanyaları ve millî bilincin pekiştirilmesi onu kitleleri mobilize eden bir sosyal fenomene dönüştürmüştür. Bu bağlamda araştırma hem spor tarihi yazınına hem de erken Cumhuriyet'in toplumsal dönüşüm

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: mehmetsolak@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5304-7353

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilimdalı, e-posta: nurmuhammed1085@gmail.com

stratejilerinin anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Nitekim özellikle yerel ölçekteki spor pratiklerinin modernleşme ve ulus-devlet inşası süreçlerinde nasıl araçsallaştırıldığının gösterilmesi çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli Spor Tarihi, Cumhuriyet Dönemi, Futbol ve Kulüpleşme, Toplumsal Dayanışma, Sporun Modernleşme İşlevi.

Giriş

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde spor, yeni siyasal rejimin bedensel, ahlaki ve ideolojik açıdan nitelikli bir toplum inşa etme hedefi doğrultusunda işlevselleştirilen temel toplumsal araçlardan biri olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda spor, rejimin "gürbüz ve yavuz evlatlar" yetiştirme idealinin somutlaştığı bir alan olarak değerlendirilmiş; bireysel bedensel gelişimin ötesinde, kolektif kimlik inşasına hizmet eden bir pratik olarak kurgulanmıştır.[1] Nitekim gerek Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın gerekse İsmet Paşa'nın spor kongrelerinde yaptıkları konuşmalar incelendiğinde, gençliğin yalnızca fiziksel açıdan değil, aynı zamanda ahlaki değerler ve millî şuur bakımından da güçlendirilmesi gereken ayrıcalıklı bir toplumsal kategori olarak ele alındığı açıkça görülmektedir. Bu ideolojik perspektif doğrultusunda şekillenen spor örgütlenmesi, her ne kadar "milletin kendi şuuru ve arzusu" temelinde tesis edilmiş bir yapı olarak sunulsa da, aynı zamanda devletin ideolojik yönlendirmesine açık, merkeziyetçi ve pedagojik bir teşkilatlanma modeli olarak kurgulanmıştır. Dolayısıyla spor alanı, erken Cumhuriyet ideolojisinin topluma nüfuz ettiği ve yeniden üretildiği önemli kurumsal mecralardan biri hâline gelmiştir.[2] Söz konusu genel ideolojik ve örgütsel yapılanma içerisinde Kocaeli, coğrafi konumu ve sosyo-ekonomik özellikleri itibarıyla sporun kurumsallaşma sürecinde erken ve dinamik örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır. İstanbul'a olan yakınlığı, liman ve sanayi bölgesi niteliği ile askerî varlığın yoğunluğu, Kocaeli'ni spor faaliyetlerinin gelişimi açısından stratejik bir merkez hâline getirmiştir. Nitekim dönemin süreli yayınlarında Kocaeli İdman Yurdu, İttihâdspor, Gençlerbirliği, Zabitan Futbol Kulübü, Kocaeli İdman Kulübü ve İzmit Spor Kulübü gibi yerel spor kulüplerinin faaliyetlerine ayrıntılı biçimde yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Galatasaray ve Anadolu İdman Yurdu gibi büyük kent kulüplerinin İzmit'e gerçekleştirdikleri sportif seyahatler ile Bursa ve Trabzon kulüpleriyle kurulan temaslar, Kocaeli'nin bölgesel ve ulusal spor ağları içerisindeki konumunu görünür kılan önemli göstergeler olarak aktarılmaktadır.[3]

Bu çalışma, süreli yayınlarda yer alan Osmanlıca haber metinlerini temel alarak, söz konusu metinlerin transkripsiyonları üzerinden ve yaklaşık olarak 1923-1926 yıllarını kapsayan bir zaman aralığına odaklanmak suretiyle kapsamlı ve sistematik bir inceleme gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın metodolojik çerçevesi, birincil kaynak niteliği taşıyan süreli yayın metinlerinin içerik ve bağlam analizine dayalı olarak ele alınmasını esas almakta; bu doğrultuda Kocaeli'de spor olgusunun kurumsal yapılanması, toplumsal işlevleri ve kültürel yansımaları analitik bir yaklaşımla çözümlenmektedir. Çalışma süresince herhangi bir ikincil

[1] "Spor Kongresi", *Hür Fikir* Gazetesi, 6 Ekim 1926, s. 137.

[2] "Spor Kongresi", *Hür Fikir* Gazetesi, 6 Ekim 1926, s. 137.

[3] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, s. 539; T. Tuğrul, "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4; A. Nuri, "İzmit'te Spor", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 109, 1923 s. 13; Ali Kemal, "Spor – İzmit-İstanbul'u Yendi", *Hür Fikir* Gazetesi, 29 Eylül 1926, s. 136.

ya da dış kaynağa başvurulmamış; elde edilen bulgular ve geliştirilen yorumlar, yalnızca incelenen belgelerde açık biçimde tespit edilebilen olgusal veriler ile bu verilerin kendi iç tutarlılığı gözetilerek yapılan akademik değerlendirmelere dayandırılmıştır.

1. Kocaeli'de Sporun Kurumsallaşması

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na ait 1926 tarihli Teşkilat ve Hesabat-ı Umumiyye raporu, Kocaeli bölgesinin İttifak bünyesinde "mıntıka" statüsü altında örgütlendiğini açık biçimde belgelemektedir. Anılan raporda yer alan "Kocaeli mıntıkasına dâhil idman cemiyetleri" başlığı altında; İttihad Spor, İdman Yuvası, Bizim Kulüp, Türk İdman Ocağı ile iki ayrı şubesi bulunan İdman Yurdu gibi spor kulüplerinin isimleri sistematik biçimde sıralanmaktadır.[4] Söz konusu kulüplerin yalnızca İzmit şehir merkezinde değil, aynı zamanda Hereke ve Adapazarı'na kadar uzanan geniş bir coğrafi alana yayıldığı anlaşılmaktadır. Bu kulüplerin faaliyet mekânlarının Türk Ocağı, orta mektep ve fabrika gibi modern toplumsal kurumlar içerisinde konumlanmış olması, sporun erken Cumhuriyet döneminde sosyalleşme ve modernleşme süreçleriyle kurduğu yapısal ve organik ilişkiye işaret etmektedir. Raporda kulüp renklerine özel bir vurgu yapılması ise, spor cemiyetlerinin kurumsal kimlik inşasına ve aidiyet duygusunun sembolik düzeyde pekiştirilmesine atfettikleri önemi ortaya koymaktadır. Aynı belgede yer alan ve "İzmit, Kocaeli İdman Yurdu birinci futbol takımı" ibaresini taşıyan fotoğraf, Kocaeli İdman Yurdu'nun mıntıka içerisindeki başat ve görünür konumunu teyit eden önemli bir görsel kanıt niteliği taşımaktadır.[5] Kulübün maç raporlarında ve spor müsamerelerine ilişkin kayıtlarda yoğun biçimde yer alması, Kocaeli bölgesinde sporun kurumsal omurgasının büyük ölçüde Kocaeli İdman Yurdu etrafında şekillendiğini düşündürmekte; bu yapının bölgesel spor örgütlenmesinde merkezi bir rol üstlendiğine işaret etmektedir.

[4] *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Hesabat-ı Umumiyye Raporu*, Vatan Matbaası, İstanbul 1926, s. 57.

[5] *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Hesabat-ı Umumiyye Raporu*, Vatan Matbaası, İstanbul 1926, s. 57; A. Nuri, "İzmit'te Spor", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 109, 1923 s.13.

Fotoğraf 1: İzmit, Kocaeli İdman Yurdu Birinci Futbol Takımı[6]

Döneme ait yerel basın ve arşiv kaynakları, spor kulüpleri arasındaki örgütsel ilişkilerin yalnızca iş birliği ve uyum çerçevesinde gelişmediğini; aksine bu ilişkilerin belirli gerilimler, çatışma alanları ve ayrışma eğilimlerini de bünyesinde barındırdığını ortaya koymaktadır. Hür Fikir Gazetesi'nde yayımlanan bir değerlendirme yazısında, lig karşılaşmaları ve müsabakalar bağlamında ortaya çıkan gerginliklere dikkat çekilmekte; özellikle "gâlibiyet endişesi"nin yol açtığı çeşitli "ârızalar" ile "Adalı sporcuların mıntıkadan iftirâkları" (ayrılışları) ele alınmaktadır. Bu bağlamda sportif rekabetin yalnızca saha içi bir mücadele olarak kalmadığı, kulüpler arası örgütsel yapıları ve yerel idari dengeleri de etkileyen bir unsur hâline geldiği anlaşılmaktadır.[7] Adapazarı'nda faaliyet gösteren sporcuların, kendi şehirlerinde mıntıka teşkilatından bağımsız ve müstakil bir heyet oluşturma yönündeki girişimleri, mıntıka heyeti tarafından açık bir şekilde reddedilmiştir. Söz konusu girişim, metinde "Kocaeli mıntıkası nâmı altında bir ittifâk teşkîlâtı var iken" böyle bir ayrışmanın kabul edilemez olduğu vurgusuyla ele alınmakta; mevcut örgütsel yapının bölgesel birlik ve bütünlük açısından taşıdığı önem ön plana çıkarılmaktadır.[8] Aynı metinde, gençler arasında "tesânüd ve samîmiyet"in muhafaza edilmesi amacıyla mıntıka heyetinin daha önce alınmış bazı ceza kararlarını "keenlemyekûn addettiği", yani hukuken ve fiilen geçersiz saydığı ifade edilerek, yönetsel düzeyde uzlaşı ve birlik sağlama çabasının altı çizilmektedir.[9] Bu örnek, spor faaliyetlerinin Kocaeli mıntıkasında yalnızca sportif bir etkinlik alanı olarak değil, aynı zamanda idari ve siyasi anlamlar yüklenen bir birlik zemini olarak kavrandığını göstermektedir. Bu çerçevede kulüpler arası ya da bölgesel düzeyde ortaya çıkabilecek örgütsel ayrışmalar, "gençlik birliği" ideali açısından potansiyel bir tehdit olarak algılanmış ve merkezi bir müdahale ile sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla spor, yerel ölçekte toplumsal bütünlüğün korunmasına hizmet eden bir araç olarak işlev görmüştür. Benzer bir

[6] "İzmit", *Türkiye İdman Mecmuası*, Kayıt No 14, 29 Mayıs 1923 s. 413.
[7] "Spor", *Hür Fikir* Gazetesi, 13 Haziran 1925, s. 72.
[8] "Spor", *Hür Fikir* Gazetesi, 13 Haziran 1925, s. 72.
[9] "Spor", *Hür Fikir* Gazetesi, 13 Haziran 1925, s. 72.

örgütsel ayrışma dinamiği, İzmit'te mevcut bir spor cemiyetinden ayrılan bir grubun yeni bir spor kulübü kurması sürecinde de gözlemlenmektedir. Kaynaklarda "Bu isim altında, evvelce mevcut bulunmuş olan spor cemiyetinden ayrılanlar tarafından, bir yeni spor kulübü te'sis edilmiştir" ifadesiyle aktarılan bu gelişme, spor alanındaki çoğullaşma ve rekabet olgusuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu rekabetin ancak "istirkab[a] ve neticesi olan adavate gitmemek şartıyla" faydalı olabileceği vurgulanarak, rekabetin sınırlarının ahlaki ve toplumsal normlar çerçevesinde tanımlanması gerektiği ifade edilmektedir.[10] Bu bağlamda Kocaeli bölgesinde spor alanı, rekabet ile dayanışma arasındaki hassas dengenin sürekli olarak yeniden tanımlandığı ve müzakere edildiği kurumsal bir toplumsal alan niteliği kazanmaktadır. Spor kulüpleri ve mıntıka teşkilatları arasındaki ilişkiler, yalnızca sportif başarıya odaklanan bir yapıdan ziyade, gençliğin örgütlenmesi, toplumsal uyumun sağlanması ve yerel birlik anlayışının sürdürülmesi gibi daha geniş hedefler doğrultusunda şekillenmiştir.

Spor örgütlenmesinin 1926 yılı sonrasında da kurumsal bir süreklilik arz ettiği, "Spor Haberleri" başlıklı metinden açık biçimde anlaşılmaktadır.[11] Söz konusu haberde, futbol heyeti üyeliği için gerçekleştirilen seçim sürecine ilişkin ayrıntılara yer verilmekte; bu kapsamda Adapazarı İdman Yurdu'ndan Ziya Durmuş, İttihâd Spor Kulübü'nden Rıza Oruç ve İdman Yuvası'ndan Hüsameddin'in çoğunluğu sağladıkları belirtilmektedir. Bu durum, spor yönetiminde kulüpler arası temsiliyete dayalı, kolektif ve seçim esaslı bir idari modelin benimsendiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.[12] Aynı metinde, belediyenin sporcular için "bin liralık bir muavenet tahsisatı" ayırdığına yönelik haberlerin gerçeği yansıtmadığının ifade edilmesi ve sporcuların yaklaşık bir yıldır bu yönde "ümide düşmüş" olduklarının vurgulanması, yerel yönetim ile spor çevreleri arasındaki mali destek beklentisini ve bu beklentinin yarattığı gerilim alanını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sporcuların kamusal destek konusundaki beklentilerinin karşılanmaması, erken Cumhuriyet döneminde yerel spor faaliyetlerinin ekonomik kırılganlığını ve kurumsal güvenceden yoksun yapısını gözler önüne sermektedir.[13] Bu türden arşivsel kayıtlar, Kocaeli'de spor kulüplerinin seçimle belirlenen yönetim mekanizmalarına sahip olduklarını ve faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla hem merkezi idare ve İttifak çevrelerinde hem de yerel belediye düzeyinde mali kaynak arayışlarını sürekli kıldıklarını kanıtlamaktadır. Dolayısıyla spor örgütlenmesi, yalnızca sportif faaliyetlerin düzenlenmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda siyasal ve idari aktörlerle kurulan ilişkiler ağı içerisinde şekillenmiştir. Nitekim elde edilen veriler ışığında erken Cumhuriyet dönemi Kocaeli'sinde sporun, salt fiziksel ve rekreatif bir etkinlik olmanın ötesine geçerek; kurumsal kimliklerin inşası, yerel dinamiklerin belirleyiciliği ve toplumsal bütünleşme ideallerinin kesiştiği çok katmanlı bir sosyo-kültürel olgu olarak biçimlendiği sonucuna ulaşılmaktadır.

2. Spor Kulüpleri ve Faaliyet Alanları

Kocaeli'de erken Cumhuriyet dönemine ait spor faaliyetleri incelendiğinde, futbolun bölgesel spor yaşamının merkezinde konumlandığı açık biçimde görülmektedir. Bu bağlamda 1923

[10] "İzmit Spor Kulübü", *Hür Fikir* Gazetesi, 20 Ekim 1926, s. 139.
[11] "Spor Haberleri", *Türk Yolu* Gazetesi, 2 Mart 1926, s. 25.
[12] "Spor Haberleri", *Türk Yolu* Gazetesi, 2 Mart 1926, s. 25.
[13] "Spor Haberleri", *Türk Yolu* Gazetesi, 2 Mart 1926, s. 25.

yılında Galatasaray Spor Kulübü'nün İzmit'e gerçekleştirdiği ziyaret, bölgenin ulusal ölçekteki spor çevreleriyle kurduğu erken dönem temasları göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Türkiye İdmân Mecmuası'nda yer alan bilgilere göre, söz konusu ziyaret kapsamında Galatasaray ile İzmit karması arasında bir futbol karşılaşması düzenlenmiş ve müsabaka 4–1'lik skorla sonuçlanmıştır. Ayrıca müsabakanın, Nureddin Paşa'nın talimatıyla yalnızca bir hafta içerisinde hazırlanan bir sahada, seyirciler için kurulan çadırlar eşliğinde ve yoğun bir izleyici kitlesinin katılımıyla gerçekleştirildiği ifade edilmekte; bu durum erken Cumhuriyet döneminde futbol karşılaşmalarının toplumsal ilgi ve organizasyon kapasitesi açısından taşıdığı önemi ortaya koymaktadır.[14]

Fotoğraf 2: İzmit'teki Futbol Müsabakası İntibââtından[15]

Yerel rekabetin niteliğini ve erken dönem futbol kültürünün yapısal özelliklerini görünür kılan bir diğer örnek, Kocaeli İdman Yurdu ile Gençlerbirliği arasında oynanan karşılaşmalarda somutlaşmaktadır. 12 Mayıs 1339 (1923) tarihli bir basın haberinde, daha önce Kocaeli İdman Yurdu karşısında 6-0'lık ağır bir mağlubiyet yaşayan Gençlerbirliği'nin bu kez takviyeli bir kadroyla sahaya çıktığı belirtilmekte; buna karşın Tersane Bahçesi sahasında oynanan müsabakanın yine Kocaeli İdman Yurdu'nun 2-1'lik galibiyetiyle sonuçlandığı aktarılmaktadır. Söz konusu maç raporunda, her iki takımın oyuncu kadrolarına ayrıntılı biçimde yer verilmesi, erken Cumhuriyet dönemi futbol yazımında bireysel performansların ve kadro kompozisyonunun önemsendiğini göstermektedir. Bu bağlamda özellikle Kocaeli İdman Yurdu kalecisi Atıf'ın bir penaltı vuruşunu kurtarması, sportif başarıyı belirleyen kritik bir an olarak vurgulanmakta ve takdirle öne çıkarılmaktadır.[16] Benzer bir anlatı *Spor Âlemi*

[14] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 540-541.

[15] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdman Mecmuası*, Kayıt No 20, 5 Ağustos 1339, s. 540.

[16] M. Nuri, "İzmit", *Türkiye İdmân Mecmuası*, Kayıt No: 14, 29 Mayıs 1923, ss. 417-418.

dergisinde yayımlanan bir diğer maç raporunda da gözlemlenmektedir. Kocaeli İdman Yurdu ile Gençlerbirliği'nin birinci takımları arasında oynanan ve Kocaeli temsilcisinin 3-0'lık galibiyetiyle sonuçlanan karşılaşmada, sağ açık İlyas, orta muavin Şevket ve iç mevkiinde görev yapan Fuad'ın üstün performansları özellikle belirtilmektedir. Aynı yazarın "Kocaeli muhacim hattının bugünkü kombinezonları cidden şayan-ı takdirdir" ifadesiyle, takımın hücum organizasyonları, paslaşma becerisi ve kolektif oyun anlayışı övgüyle değerlendirilmekte; bu değerlendirme dönemin futbol söyleminde taktik uyum ve takım içi koordinasyonun giderek daha belirgin bir analitik çerçeveyle ele alındığını ortaya koymaktadır.[17] Bu döneme ait basın metinleri, futbolun Kocaeli bağlamında yalnızca teknik ve taktik unsurlar üzerinden (kombinasyon oyunları, pas alışverişi, penaltı uygulamaları ve ofsayt kuralları gibi) değil, aynı zamanda duygusal ve toplumsal boyutlarıyla da (seyirci heyecanı, bahis pratikleri ve tezahürat kültürü gibi) gelişim gösterdiğine işaret etmektedir. Nitekim *Yeni Yol* gazetesinde yayımlanan bir haberde, Kocaeli İdman Yurdu ile jandarma, zabitan ve Gençlerbirliği futbolcularından oluşan karma bir takım arasında oynanan ve 1-1 beraberlikle sonuçlanan müsabaka ele alınmaktadır. Haberde, Kocaeli İdman Yurdu futbolcularının "gayet nazik ve nezih" tutumları olumlu bir örnek olarak sunulurken, muhtelit takımın "fazla huşûnet" içeren oyun tarzı eleştirilmekte; sportif başarının ancak "oyun kavaidine riayet" edilmesiyle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır.[18] Bu yaklaşım, erken dönem Türk futbolunda sportmenlik anlayışı ile kural bilincinin, salt skor ve galibiyet odaklı bir rekabet anlayışının önünde konumlandırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu karşılaşmalar ve bunlara ilişkin basın temsilleri, futbolun yalnızca bir sportif faaliyet olarak değil, aynı zamanda ahlaki, toplumsal ve kültürel normların üretildiği bir kamusal alan olarak tahayyül edildiğine işaret etmektedir.

Fotoğraf 3: Kocaeli Muhtelit Takımına Hücum[19]

[17] A. Nuri, "İzmit'te Spor – Kocaeli İdman Yurdu 3, Gençlerbirliği İdman Yurdu 0", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 109,1923, ss. 13-14.

[18] T. Tuğrul, "Kocaeli'nde Spor", *Yeni Yol*, Kayıt No: 34, 26 Nisan 1924, s. 164.

[19] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdman Mecmuası*, Kayıt No 20, 5 Ağustos 1339, s. 541.

Kocaeli merkezli spor kulüplerinin şehir dışı sportif temasları, yerel spor yaşamının kurumsallaşması ve rekabet kapasitesinin gelişimi açısından önemli bir boyut teşkil etmiştir. *Spor Âlemi* ve *Hür Fikir* gazetelerinde yayımlanan haberler incelendiğinde, Kocaeli İdman Yurdu'nun Bursa'ya gerçekleştirdiği deplasman seyahati ve burada karma bir takım ile oynadığı karşılaşmanın ayrıntılı biçimde ele alındığı görülmektedir. Aynı şekilde İstanbul merkezli Anadolu İdman Yurdu'nun Kocaeli bölge şampiyonu İttihâdspor ile gerçekleştirdiği müsabaka da söz konusu basın organlarında kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.[20] Bu bağlamda İttihâdspor'un Anadolu İdman Yurdu karşısında elde ettiği 2-1'lik galibiyet, Kocaeli futbolunun İstanbul kulüpleriyle rekabet edebilecek düzeyde bir sportif yeterliliğe sahip olduğunu ortaya koyan ve dönemin futbol dinamikleri açısından anlamlı bir gösterge niteliği taşıyan veri olarak kayıtlara geçmiştir.[21]

Futbol faaliyetlerinin yanı sıra, atletizm branşlarının da her ne kadar sistematik ve düzenli bir program çerçevesinde yürütülmese de belirli bir ciddiyet ve organizasyon anlayışıyla icra edildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Galatasaray Spor Kulübü'nün İzmit ziyareti vesilesiyle 100 ve 400 metre sürat koşuları, 1500 metre mukavemet koşusu ile ağırlık atma, disk atma ve cirit atma branşlarında çeşitli müsabakalar tertip edilmiş; söz konusu yarışmalarda Galatasaraylı atletler ile Kocaelili sporcular karşı karşıya gelmiştir. Her ne kadar saha koşullarında bazı teknik yetersizlikler (örneğin parkur devrelerinin sağlıklı biçimde ölçülememesi) mevcut olsa da, bu etkinlik aracılığıyla Kocaeli'deki spor meraklılarına atletizmin temel disiplin ve uygulamalarının kapsamlı biçimde tanıtıldığı özellikle vurgulanmıştır.[22] Öte yandan Kocaeli İdman Yurdu himayesinde düzenlenen spor müsamereleri, atletizmin farklı branşlarıyla temsil edildiği çok yönlü sportif organizasyonlar olarak dikkat çekmektedir. Bu müsamerelerde uzun atlama, üç adım atlama, yüksek atlama, çeşitli mesafelerde koşular, bisiklet yarışı, halat çekme, çuval yarışı ve "yumurta yarışı" gibi farklı spor dallarının icra edildiği; müsabakalarda dereceye giren sporculara ise mutasarrıf vekili Şakir Bey tarafından hazırlanan ödüllerin takdim edildiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede 100 metre koşusunda Cevad ve Refik'in, 1500 metre koşusunda İlyas'ın, bisiklet yarışında ise Saadeddin'in birincilik elde ettikleri kaydedilmiştir. Halat çekme müsabakasında ise Zabitan Futbol Kulübü'nün Kocaeli İdman Yurdu'nu mağlup ettiği belirtilmektedir. Bu etkinlikler içerisinde özellikle dikkat çekici bir unsur, "yumurta yarışı"na İnas Mektebi öğrencileri Saniye ve Müzeyyen Hanımların katılımı olup, söz konusu yarışmada birinci ve ikinci olmalarıdır.[23] Bu durum dönemin Kocaeli'sinde spor alanının yalnızca erkeklere mahsus bir faaliyet sahası olmadığını; sınırlı ve sembolik düzeyde de olsa kadın öğrencilerin sportif etkinliklere dâhil edilebildiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

[20] T. Tuğrul, "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4.

[21] Ali Kemal, "Spor – İzmit-İstanbul'u Yendi", *Hür Fikir* Gazetesi, 29 Eylül 1926, s. 136.

[22] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 540-541.

[23] M. Nuri, "Kocaeli'nde Spor Faaliyeti – Fevkalade Müsabaka ve Müsamere", *Yarın İzci* Gazetesi, Kayıt No: 5, 1923, ss. 31-32.

Fotoğraf 4: İzmit'teki Spor Müsabakalarında Bayrak Yarışında Birinci Gelen Galatasaray Takımından Şekib Bey İşareti Unvan Beye Verirken[24]

Kocaeli'deki spor kamuoyunun, yerel spor faaliyetlerinin ötesine geçerek ulusal ölçekteki sportif tartışmalara da duyarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu duruma, derleme kapsamında yer alan ve Ankara'da düzenlenen bisiklet yarışlarını konu edinen "Yunus Türkiye Birinciliğini Nasıl Kayb İtdi?" başlıklı metin somut bir örnek teşkil etmektedir. Söz konusu metinde, yarışların gerçekleştirildiği pistin dikenli ve sporcu güvenliğini tehdit eden fiziki koşulları, hakem heyetinin tarafsızlık ilkesini zedeleyen tutumları ve bir sporcunun zincirini bilinçli biçimde düşürmesi gibi sportmenliğe aykırı davranışlar ayrıntılı bir şekilde eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Metnin sonunda yer verilen bir gözlemcinin, bu tür adaletsizliklerin devam etmesi hâlinde Türkiye'de amatör sporcu varlığının sürdürülebilirliğinin tehlikeye gireceğine ilişkin değerlendirmesi, sporun yalnızca fiziksel rekabet alanı olarak değil, aynı zamanda etik normlar ve organizasyonel ilkeler çerçevesinde tartışıldığını açıkça ortaya koymaktadır.[25] Kocaeli basınında bu nitelikteki ulusal ölçekli spor tartışmalarına yer verilmesi, yerel spor çevrelerinin kendilerini daha geniş ve bütüncül bir

[24] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati",*Türkiye İdman Mecmuası*, Kayıt no 20, 5 Ağustos 1339, s. 541.

[25] "Spor – Yunus Türkiye Birinciliğini Nasıl Kayb İtdi?…", *Türk Yolu* Gazetesi, 5 Ekim 1926, s. 54.

ulusal spor söyleminin parçası olarak konumlandırdıklarını göstermesi bakımından anlamlı bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

3. Yerel Basının Spora Yaklaşımı

İncelenen döneme ait yerel basın metinlerinde spor olgusu, salt bedensel ve rekreatif bir etkinlik alanı olarak değil; toplumsal değerlerin yeniden üretildiği, normatif çerçevelerin kurulduğu ve siyasal söylemlerle eklemlenmiş çok katmanlı bir kültürel pratik olarak temsil edilmektedir. Bu bağlamda sporun toplumsal işlevi bireysel fiziksel performansın ötesine taşınmakta; kolektif kimliklerin inşası ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması açısından merkezi bir konumda ele alınmaktadır. Metinlerde tercih edilen söylemin son derece canlı, duygusal ve didaktik bir nitelik taşıdığı dikkat çekmekte; söz konusu dilsel özellikler, sporun geniş toplumsal kesimleri kuşatan, ortak bir heyecan ve aidiyet duygusu üreten bir alan olarak kavramsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Nitekim "halkın medid alkışları", "müheyyiç nameler" ve "büyük bir kalabalık" gibi ifadeler aracılığıyla betimlenen müsabaka atmosferi, spor etkinliklerinin yalnızca rekabet temelli karşılaşmalar olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir kutlama pratiği ve farklı toplumsal grupları bir araya getiren bütünleştirici bir unsur olarak algılandığını açıkça göstermektedir.[26]

Spor söyleminin öne çıkan bir diğer boyutu, açık ve belirgin bir biçimde ahlaki ve normatif bir çerçeve inşa etme eğilimidir. Maç raporlarında karşılaşmaya katılan tarafların tutum ve davranışları, "nezihlik" ve "huşûnet" gibi değerler ekseninde değerlendirilmekte; sportif başarının yalnızca skorla ölçülebilecek bir sonuç olmadığı, aynı zamanda "oyun kaidelerine riayet" edilmesiyle anlam kazandığı özellikle vurgulanmaktadır.[27] Bu yaklaşım, yerel basının sporu yalnızca rekabetçi bir etkinlik olarak değil, kurallara bağlılık ve sportmenlik gibi etik değerler üzerinden tanımlayan, bu değerleri yeniden üreten ve yönlendiren etkin bir aktör konumunda olduğunu ortaya koymaktadır. Rekabetin meşru sınırlarına ilişkin olarak dile getirilen "rekabet iyidir, lakin istirkaba ve neticesi olan adavate gitmemek şartıyla" şeklindeki uyarılar da, spor söyleminin bu normatif işlevinin açık bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.[28] Bu çerçevede spor, bir yandan sağlıklı, yapıcı ve denetimli bir mücadele alanı olarak teşvik edilmekte; diğer yandan ise toplumsal düzeni tehdit edebilecek çatışma, gerilim ve düşmanlık biçimlerine evrilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Spor söyleminin siyasal ve ideolojik bağlamla kurduğu yakın ilişki, dönemin basılı metinlerinde açık ve sistematik bir biçimde izlenebilmektedir. Özellikle *Hür Fikir* ve *Türk Yolu* gibi gazetelerde yayımlanan spor yazılarının, çoğu zaman dönemin siyasal liderlerinin söylemleri ve ulusal ideallerle birlikte kurgulandığı görülmektedir. Bu bağlamda Gazi Paşa'nın, spor aracılığıyla geçmişin olumsuz mirasından arındırılmış, bedenen ve ruhen sağlıklı "gürbüz evlatlar" yetiştirilmesine yönelik vurgusu, sporun yalnızca fiziksel bir etkinlik alanı olarak değil, aynı zamanda tarihsel bir yeniden inşa ve yenilenme projesinin temel araçlarından biri olarak konumlandırıldığını ortaya koymaktadır.[29] Benzer biçimde İsmet

[26] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 539-540; M. Nuri, "İzmit", *Türkiye İdman Mecmuası*, Kayıt No: 14, 29 Mayıs 1923, s. 417; T. Tuğrul, "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4.

[27] T. Tuğrul, "Kocaeli'nde Spor" *Yeni Yol*, Kayıt No: 34, 26 Nisan 1924, s. 164.

[28] "İzmit Spor Kulübü", *Hür Fikir* Gazetesi, 20 Ekim 1926, s. 139.

[29] "Spor Kongresi", *Hür Fikir* Gazetesi, 6 Ekim 1926, s. 137.

Paşa'nın, spor örgütlerinin finansmanına ilişkin olarak temel kaynağın "milletin kendi şuuru ve arzusu" olduğu yönündeki açıklaması, bu alanın devlet denetiminden bütünüyle bağımsız olmayan, ancak doğrudan merkezi otoriteye tabi de kılınmayan görece özerk bir toplumsal örgütlenme modeli çerçevesinde tasavvur edildiğine işaret etmektedir. Bu yaklaşım sporun hem yurttaşlık bilinciyle ilişkilendirilen bir sorumluluk alanı hem de kolektif katılıma dayalı bir kamusal pratik olarak anlamlandırıldığını göstermektedir.[30] Merkezi düzeyde inşa edilen bu söylemsel çerçevenin, yerel ölçekteki haber ve yorumlara da yansıdığı gözlemlenmektedir. Nitekim belediyelerden beklenen mali desteğin sağlanmaması, "Geçmiş olsun!" gibi ironik ve eleştirel ifadeler aracılığıyla problematize edilirken, sporcuların ve spor örgütlerinin beklentilerinin daha gerçekçi bir zemine çekilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, spor alanının yalnızca ideolojik bir temsil alanı değil, aynı zamanda farklı aktörlerin maddi kaynaklar, sorumluluklar ve yetki ilişkileri üzerinden müzakere yürüttükleri dinamik bir toplumsal zemin olarak işlediğini ortaya koymaktadır.[31] Dolayısıyla spor, bir yandan merkezi hükümetin siyasal ve ideolojik yönelimleriyle uyumlu biçimde yapılandırılan bir faaliyet alanı olarak öne çıkarken, diğer yandan yerel aktörlerin çeşitli otoritelerle ilişkilerini yeniden tanımladıkları ve bu ilişkileri müzakere ettikleri çok katmanlı bir etkileşim platformu işlevi görmektedir.

Spor yazılarının temel işlevlerinden biri, yerel düzeyde "kahraman" figürlerinin inşasına katkıda bulunmaktır. Maç raporları, bireysel sporcuların performanslarını yücelten ve onları simgesel niteliklerle donatan anlatılarla örülüdür; bu bağlamda kaleciler "mahirane surette" penaltı kurtaran figürler olarak, savunma oyuncuları ise "oyunun ruhunu" temsil eden aktörler şeklinde betimlenmektedir.[32] Söz konusu anlatılar mikro düzeyde bir kahramanlık dili üretmekte ve bu dil aracılığıyla soğukkanlılık, cesaret ve teknik beceri gibi kişisel nitelikleri ön plana çıkarmaktadır. Bu mikro ölçekli kahramanlık söylemi, makro düzeydeki ulusal kahramanlık anlatılarıyla yapısal ve söylemsel paralellikler taşımakla birlikte, odağı sıradan genç bireylere yöneltmesi bakımından özgül bir karakter arz etmektedir. Böylece spor, bireysel başarıya ulaşmanın ve toplumsal görünürlük kazanmanın meşru ve erişilebilir bir aracı olarak kurgulanmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, dönemin yerel basınında spor olgusu, salt teknik ve rekabetçi bir etkinliğin ötesine geçerek; toplumsal ahlaki değerlerin yeniden üretildiği, siyasi söylemlerin somutlaştırıldığı ve yerel kimliklerin kahramanlık anlatıları aracılığıyla biçimlendirildiği çok katmanlı bir kültürel pratik olarak temsil edilmektedir.

4. Sporun Toplumsal ve Kültürel Etkileri

Kocaeli bölgesinde erken dönem spor faaliyetleri incelendiğinde, bu etkinliklerin yalnızca bedensel egzersiz ve rekreatif pratiklerle sınırlı olmadığı; aksine, belirgin toplumsal ve siyasal işlevler üstlendiği anlaşılmaktadır. Sporun bu çok katmanlı niteliği, özellikle askerî yapı ile sivil toplum kesimleri arasındaki etkileşim alanlarında daha görünür hâle gelmektedir. Nitekim Galatasaray Spor Kulübü'nün İzmit'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında sporcuların

[30] "Spor Kongresi", *Hür Fikir* Gazetesi, 6 Ekim 1926, s. 137.

[31] "Spor Haberleri", *Türk Yolu* Gazetesi, 2 Mart 1926, s. 25.

[32] M. Nuri, "İzmit", *Türkiye İdmân Mecmuası*, Kayıt No: 14, 29 Mayıs 1923, s. 418; A. Nuri, "İzmit'te Spor– Kocaeli İdman Yurdu 3, Gençlerbirliği İdman Yurdu 0", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 109. 1923, s. 14.

bir hava kuvvetleri komutanı ile yerel spor yöneticileri tarafından karşılanması ve dönemin önde gelen askerî şahsiyetlerinden Nureddin Paşa'nın ev sahipliği yapması, sporun askerî otoriteler nezdinde kurumsal düzeyde desteklendiğini ve meşru bir toplumsal alan olarak kabul edildiğini göstermektedir.[33] Bunun yanı sıra Zabitan Futbol Kulübü'nün ve jandarma karmalarının spor organizasyonlarına düzenli biçimde katılım sağlaması ile halat çekme gibi müsabakalarda askerî takımların öne çıkması, spor pratiklerinin askerî disiplin, fiziksel dayanıklılık ve bedensel yeterlilik idealleriyle kurduğu organik ilişkiye işaret etmektedir.[34] Bu bağlamda spor alanlarının, askerî ve sivil genç nüfusu bir araya getirerek statüye dayalı ayrımları görece yumuşatan, aynı zamanda ortak değerler etrafında kolektif bir kimlik inşasına katkı sunan önemli bir sosyalleşme zemini işlevi gördüğü söylenebilir.

Sporun toplumsal gruplar arasında bütünleştirici bir işlev üstlenmesi, aynı zamanda milli bilincin inşası ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla stratejik biçimde araçsallaştırılmasına da zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Nureddin Paşa'nın Galatasaraylı sporcuları, savaş sürecinde tahrip edilmiş bir fabrikayı ziyarete yönlendirmesi, spor faaliyetlerine atfedilen anlamın salt rekreatif ya da turistik bir çerçevenin ötesine taşındığını göstermektedir. Söz konusu yönlendirme, yakın geçmişte yaşanan yıkım ve fedakârlıkların genç kuşaklara aktarılmasını hedefleyen, milli hafızanın diri tutulmasına yönelik pedagojik bir işlev üstlenmiştir.[35] Benzer bir biçimde spor organizasyonlarının dönemin hayır kurumlarına mali kaynak yaratma amacıyla sistematik olarak kullanıldığı görülmektedir. Hür Fikir gazetesinde ilan edilen "Tayyare Hamiyet Müsabakası" ile Hilâl-i Ahmer yararına düzenlenen güreş organizasyonları, sporun yalnızca fiziksel rekabet alanı olmaktan çıkarak, askeri havacılığın geliştirilmesi ve sosyal yardım faaliyetlerinin desteklenmesi gibi ulusal hedeflere hizmet eden bir vatanseverlik pratiğine, başka bir ifadeyle bir "hamiyet" aracına dönüştüğünü ortaya koymaktadır.[36] Bu süreçte spor, kulüpler arası rekabetin sınırlarını aşarak, devlet ile toplum arasındaki dayanışma ilişkilerini güçlendiren ve milli projelere yönelik sivil katılımı teşvik eden işlevsel bir mekanizma haline gelmiştir.

Spor faaliyetlerinin mekânsal ve coğrafi boyutu, bölgesel kimliklerin inşasında ve sosyal ağların oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Tersane Bahçesi gibi belirli spor sahalarının süreklilik arz eden biçimde kullanılması, kent dokusu içerisinde sporla özdeşleşmiş kamusal mekânların ortaya çıkmasını sağlarken; kulüplerin Bursa, Karamürsel, Değirmendere ve İstanbul gibi merkezlere gerçekleştirdikleri seyahatler, şehirler arası düzlemde sosyal ve kültürel etkileşimi mümkün kılan bir hareketlilik ağının tesis edilmesine katkıda bulunmuştur.[37] Kocaeli İdman Yurdu, İttihâdspor ve Trabzon İdman Ocağı gibi kulüpler arasında oynanan karşılaşmalar, Kocaeli'yi Marmara ve Karadeniz bölgeleri arasında işlevsel

[33] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 539-540.

[34] M. Nuri, "Kocaeli'nde Spor Faaliyeti – Fevkalade Müsabaka ve Müsamere", *Yarın İzci* Gazetesi, Kayıt No: 5 1923, s. 31; T. Tuğrul, "Kocaeli'nde Spor" *Yeni Yol*, Kayıt No: 34, 26 Nisan 1924, s.164.

[35] Tahir Yahya, "Cumartesi sabah Galatasaray saat altıda otomobillerle çuha fabrikasını… görmeye gittik" bölümü. *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 540-541.

[36] "Spor – Hür Fikir Tayyare Hamiyet Müsabakası", *Hür Fikir* Gazetesi, 13 Haziran 1925, s. 72.

[37] M. Nuri, "İzmit", *Türkiye İdmân Mecmuası*, Kayıt No: 14, 29 Mayıs 1923, s. 417; A. Nuri, "İzmit'te Spor– Kocaeli İdman Yurdu 3, Gençlerbirliği İdman Yurdu 0", *Spor Âlemi,* Kayıt No: 109, 1923, s. 13; T. Tuğrul, "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4.

bir bağlantı noktası hâline getirerek, kenti aktif bir spor düğümü konumuna taşımıştır.[38] Söz konusu etkileşimlerin basın söyleminde "kardeşlik", "samimiyet" ve "tebrik" gibi kavramlar etrafında kurgulanması, yerel rekabet olgusunun daha geniş bir ulusal birlik ve dayanışma söylemi içerisinde yumuşatılarak yeniden anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bir sporcunun ilerleyen dönemde "olimpiyat namzeti" olabileceğine yönelik yapılan vurgular, yerel düzeyde elde edilen sportif başarıların ulusal ve hatta uluslararası bir perspektifle ilişkilendirildiğini açık biçimde göstermektedir.[39]

Nihai olarak değerlendirildiğinde, sporun yalnızca fiziksel gelişimi destekleyen bir faaliyet olmanın ötesinde, toplumsal disiplinin tesisi ve ahlaki düzenin yeniden üretilmesi bağlamında da merkezi bir işlev üstlendiği anlaşılmaktadır. Dönemin hâkim söylemi içerisinde spor, gençliği ahlaki açıdan istikrarsızlaştırma potansiyeline sahip olduğu varsayılan ve "bitmez tükenmez danslar" şeklinde nitelendirilen diğer boş zaman pratiklerine karşı, toplumsal olarak "meşru", faydalı ve denetlenebilir bir alternatif olarak konumlandırılmıştır.[40] Bu çerçevede spor müsamereleri, ailelerin katılımına açık, çay ziyafetleri ve müzik eşliğinde icra edilen, belirli bir düzen ve gözetim altında gerçekleştirilen etkinlikler olarak tasvir edilmiştir. Söz konusu temsiller, spor alanını gençlik enerjisinin disipline edilerek yönlendirildiği, ahlaki normların pekiştirildiği ve toplumsal değerlerin yeniden üretildiği modern bir kamusal alan niteliğine büründürmüştür.[41] Bu bağlamda Kocaeli örneği, erken Cumhuriyet döneminde sporun yalnızca beden eğitimiyle sınırlı bir pratik olmadığını; aksine askeri ve sivil alanlar arasındaki entegrasyonu güçlendiren, milli kimlik inşasına katkı sunan, hayırseverlik ağlarının oluşumunu teşvik eden, bölgesel bütünleşmeyi destekleyen ve toplumsal disiplinin sağlanmasına hizmet eden çok katmanlı ve karmaşık bir sosyo-politik olgu olarak işlev gördüğünü açık biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kocaeli'de sporun kurumsallaşma sürecini ve üstlendiği toplumsal işlevleri, 1923-1926 yılları arasında yayımlanan süreli yayınlardan derlenen metinler temelinde analitik bir çerçevede incelemektedir. Araştırmada Türkiye İdmân Mecmuası, Spor Âlemi, Yarın İzci Gazetesi, Yeni Yol, Hür Fikir, Türk Yolu ile Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na ait raporlar başlıca kaynaklar olarak kullanılmış; bu kaynaklar aracılığıyla Kocaeli bölgesinin erken Cumhuriyet dönemi spor tarihi içerisindeki konumu çok boyutlu bir perspektifle ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, "Kocaeli mıntıkası" adı altında örgütlenen ve bünyesinde birden fazla spor kulübünü barındıran Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı teşkilatının, İzmit, Hereke ve Adapazarı'nı kapsayan çok merkezli bir spor coğrafyası

[38] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 539-541; T. Tuğrul, "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4.; Ali Kemal, "Spor-İzmit- İstanbul'u Yendi", *Hür Fikir* Gazetesi, 29 Eylül 1926, s. 136.

[39] T. Tuğrul, "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4; A. Nuri, "İzmit'te Spor– Kocaeli İdman Yurdu 3, Gençlerbirliği İdman Yurdu 0", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 109, 1923, s. 14.

[40] "Spor Kongresi", *Hür Fikir* Gazetesi, 6 Ekim 1926, s. 137.

[41] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdman Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 539-541.

oluşturduğunu ortaya koymaktadır.[42] Renkleri, faaliyet gösterdikleri mekânlar ve üye profilleri kayıt altına alınan bu kulüpler, spor alanında modern dernekleşme ve kurumsallaşma süreçlerinin somut ve izlenebilir tezahürleri olarak değerlendirilmektedir.

Spor pratiklerinin çeşitliliği analiz edildiğinde, futbolun baskın ve merkezi bir konuma sahip olmakla birlikte, atletizm, bisiklet, güreş, halat çekme, çuval ve yumurta yarışları gibi farklı sportif disiplinlerin de düzenli olarak icra edildiği görülmektedir.[43] Bu durum Kocaeli özelinde şekillenen spor kültürünün tekil bir branşa indirgenemeyecek ölçüde çok katmanlı ve çoğulcu bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Kadın öğrencilerin belirli yarışma ve etkinliklere katılımı ise, spor alanının tümüyle kapsayıcı olmasa da, cinsiyetler arası etkileşime ve sınırlı düzeyde toplumsal katılıma imkân tanıyan bir zemin olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bununla birlikte yerel basının spor faaliyetlerine ilişkin haberleri yalnızca müsabaka sonuçlarının aktarımıyla sınırlı tutmadığı; aksine sportmenlik anlayışı, kural bilincinin içselleştirilmesi, ölçülü rekabetin teşviki ve toplumsal bütünlüğün güçlendirilmesi gibi normatif değerleri ön plana çıkaran bir söylem çerçevesinde ele aldığı tespit edilmiştir.[44] Sportif rekabetin "adavete" dönüşmemesi gerektiği yönündeki vurgular ile başarının ancak "oyun kaidelerine riayet" edilmesi koşuluyla mümkün olabileceği fikrinin yerel basın metinlerinde sıklıkla tekrarlandığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak bireysel sporcuların başarılarının yerel ölçekte sembolik bir anlam kazandığı ve bu sporcuların çoğu zaman toplumsal aidiyet duygusunu pekiştiren "yerel kahramanlar" olarak temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Sporun devlet ve toplum nezdindeki işlevleri değerlendirildiğinde, Nureddin Paşa'nın himayesi altında gerçekleştirilen faaliyetler ile Zabitan ve Jandarma takımlarının müsabakalardaki varlığı dikkat çekici bir görünüm arz etmektedir. Bunun yanı sıra Hilâl-i Ahmer ve Tayyare Cemiyeti yararına düzenlenen karşılaşmalar, sporun yalnızca bedensel ve rekabetçi bir etkinlik olmanın ötesinde, askerî disiplinin pekiştirilmesi ve hayırseverlik pratiklerinin kurumsallaştırılması bağlamında da işlevsel bir araç olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.[45] Bu çerçevede spor, hem devletin askerî ve sivil kurumlarıyla bütünleşen bir faaliyet alanı hem de toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir mecra hâline gelmiştir. Aynı zamanda sportif etkinlikler, savaşın yol açtığı yıkımın toplumsal hafızada canlı tutulmasına hizmet eden pratiklerle (örneğin çuha fabrikası ziyaretleri) ve millî liderlerin spora atfettikleri vizyonun (spor kongrelerinde yapılan nutuklar) yerel bağlamda somutlaştığı bir zemin olarak işlev görmüştür. Bu durum sporun yalnızca fiziksel performansa dayalı bir uğraş değil, aynı zamanda kolektif hafızanın yeniden inşasında ve ideolojik aktarım süreçlerinde etkin bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Bölgesel ve ulusal ölçekte ele alındığında ise, Galatasaray, Trabzon İdman Ocağı, Bursa İdman Yurdu ve Anadolu İdman Yurdu gibi kulüplerle gerçekleştirilen müsabakalar aracılığıyla Kocaeli kulüplerinin ulusal spor ağına

[42] *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Hesabat-ı Umumiyye Raporu*, Vatan Matbaası, İstanbul 1926, s. 57.

[43] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 539-541; M. Nuri, "Kocaeli'nde Spor Faaliyeti – Fevkalade Müsabaka ve Müsamere", *Yarın İzci* Gazetesi, Kayıt No: 5, 1923, ss. 31-32.

[44] M. Nuri, "Kocaeli'nde Spor Faaliyeti – Fevkalade Müsabaka ve Müsamere", *Yarın İzci* Gazetesi, Kayıt No: 5, 1923, s. 31; T. Tuğrul, "Kocaeli'nde Spor", *Yeni Yol*, Kayıt No: 34, 26 Nisan 1924, s. 164.

[45] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdman Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 540-541; T. Tuğrul, "Kocaeli'nde Spor", *Yeni Yol*, Kayıt No: 34, 26 Nisan 1924, s. 164; "Spor – Hür Fikir Tayyare Hamiyet Müsabakası", *Hür Fikir* Gazetesi, 13 Haziran 1925, s. 72.

dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Bu karşılaşmalar, yerel spor kulüplerinin merkezî spor yapılarıyla temas kurmasını sağlarken, aynı zamanda Kocaeli'nin sportif görünürlüğünü artıran bir işlev üstlenmiştir.[46] Nitekim Kocaeli mıntıkası şampiyonu İttihâdspor'un bir İstanbul kulübüne karşı elde ettiği galibiyetin, yerel düzeyde özsaygı ve aidiyet duygularını pekiştirdiği görülmektedir. Öte yandan bisiklet birinciliği gibi ulusal ölçekte tartışılan spor meselelerinin yerel basında geniş yer bulması, Kocaeli spor kamuoyunun yalnızca yerel gelişmelerle sınırlı kalmadığını, ülke genelindeki sportif tartışmaları da yakından takip ettiğini ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kocaeli'de sporun, merkezî devletin ulus-devlet inşası sürecinde geliştirdiği beden politikaları, disiplin ve yurttaşlık idealleriyle uyumlu bir biçimde kurumsallaştığını; ancak bu sürecin tek yönlü ve yukarıdan aşağıya işleyen bir modelle sınırlı kalmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim spor, merkezî ideolojik çerçeve tarafından belirlenen normlar doğrultusunda yapılandırılırken, yerel aktörlerin—kulüp yöneticileri, sporcular, aileler ve gençler—aktif katılımı sayesinde müzakereye açık, esnek ve çok katmanlı bir toplumsal alan olarak şekillenmiştir. Bu yönüyle Kocaeli örneği, sporun yalnızca devletin modernleştirici bir aygıtı değil, aynı zamanda yerel toplumsal dinamiklerin etkisiyle yeniden anlam kazanan bir pratikler bütünü olduğunu göstermektedir. Spor kulüpleri bu bağlamda Cumhuriyet ideolojisinin bedensel sağlık, kolektif disiplin ve millî aidiyet vurgularını yerel düzeyde dolaşıma sokan kurumsal yapılar olmanın ötesine geçerek; yerel kimliklerin inşa edildiği, bölgesel rekabet ve dayanışma ilişkilerinin üretildiği ve toplumsal aidiyetlerin somutlaştığı sosyal mekânlar hâline gelmiştir. Aynı zamanda bu kulüpler, gençliğin Cumhuriyetçi değerler doğrultusunda tahayyül edilmesi ve aile yapılarının modernleşme söylemiyle yeniden konumlandırılması süreçlerinde önemli bir aracı işlev üstlenmiştir. Bu durum sporun erken Cumhuriyet toplumunda yalnızca fiziksel bir etkinlik değil, toplumsal cinsiyet, kuşak ilişkileri ve kolektif kimlikler bağlamında anlam üreten bir kültürel pratik olduğunu teyit etmektedir. Kocaeli'ye ilişkin erken dönem veriler, tarih yazımında sıklıkla büyük kentler ve merkezî kurumlar etrafında şekillenen spor anlatılarını sorgulamaya açmakta ve Cumhuriyet Türkiye'sinde sporun gelişiminin mıntıka ölçeğindeki kentlerde de yoğun ve süreklilik arz eden bir toplumsal deneyim olarak yaşandığını göstermektedir. Bu bulgu, spor tarihinin coğrafi yayılımına ilişkin merkez-çevre ikiliğini aşan bir okuma imkânı sunarken, aynı zamanda sporun yerel bağlamlarda farklılaşan toplumsal işlevlerini görünür kılmaktadır. Dolayısıyla Kocaeli örneği, Türkiye spor tarihinin yalnızca kurumsal ve ideolojik boyutlarıyla değil, aynı zamanda yerel toplumsal ilişkiler ve gündelik pratikler üzerinden de ele alınması gerektiğini ortaya koyarak, alan yazına önemli bir kavramsal ve metodolojik katkı sağlamaktadır.

[46] Tahir Yahya, "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdman Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 540-541; "Spor Kongresi", *Hür Fikir* Gazetesi, 6 Ekim 1926, s. 137; T. Tuğrul, "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4; Ali Kemal, "Spor-İzmit-İstanbul'u Yendi", *Hür Fikir* Gazetesi, 29 Eylül 1926, s. 136.

KAYNAKÇA

"İzmit Spor Kulübü", *Hür Fikir* Gazetesi, 20 Ekim 1926, s. 139.

"İzmit", *Türkiye İdman Mecmuası*, Kayıt No 14, 29 Mayıs 1923 ss. 413-418.

"Spor – Yunus Türkiye Birinciliğini Nasıl Kayb İtdi?…", *Türk Yolu* Gazetesi, 5 Ekim 1926, s. 54.

"Spor Haberleri", *Türk Yolu* Gazetesi, 2 Mart 1926, s. 25.

"Spor Kongresi", *Hür Fikir* Gazetesi, 6 Ekim 1926, s. 137.

"Spor", *Hür Fikir* Gazetesi, 13 Haziran 1925, s. 72.

Ali Kemal, "Spor – İzmit-İstanbul'u Yendi", *Hür Fikir* Gazetesi, 29 Eylül 1926, s. 136.

Nuri, A., "İzmit'te Spor– Kocaeli İdman Yurdu 3, Gençlerbirliği İdman Yurdu 0", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 109, (1923) ss. 13-14.

Nuri, M., "Kocaeli'nde Spor Faaliyeti – Fevkalade Müsabaka ve Müsamere", *Yarın İzci* Gazetesi, Kayıt No: 5, 1923, ss. 31-32.

Tuğrul, T., "Anadolu Haberleri- Kocaeli İdman Yurdunun Bursa Seyahati", *Spor Âlemi*, Kayıt No: 4, 26 Mayıs 1924, s. 4.

Tuğrul, T., "Kocaeli'nde Spor", *Yeni Yol*, Kayıt No: 34, 26 Nisan 1924, s. 164.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Hesabat-ı Umumiyye Raporu, Vatan Matbaası, İstanbul 1926.

Yahya, T., "Galatasaray Kulübünün İzmit Seyahati", *Türkiye İdmân Mecmuası*, No: 20, 5 Ağustos 1339, ss. 539-541.

İZMİT HALKEVİ'NİN SPOR ŞUBESİ VE FAALİYETLERİ

Canan SARIYAR SEZAN*

Özet

Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olarak 19 Şubat 1932 tarihinde kurulan Halkevleri, Cumhuriyet devrimlerinin halkla buluşturulmasında ve kültürel kalkınmanın tabana yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Halkevleri faaliyetlerini çeşitli şubeler aracılığıyla yürütmüştür. Bu şubeler arasında yer alan Spor Şubesi, halkın bedensel gelişimini desteklemeyi, sporu sevdirmeyi ve özellikle gençleri aktif yaşama yönlendirmeyi temel amaç edinmiştir.

24 Haziran 1932 tarihinde faaliyete geçen İzmit Halkevi'nin Spor Şubesi, sporu bir eğlence olarak görmenin ötesinde fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimin bir parçası olarak görmüştür. Ayrıca sporu toplumun her kesimine ulaştırma ve kitlesel bir hareket haline getirme hedefiyle çok yönlü faaliyetler yürütmüştür. Futbol, atletizm, güreş, binicilik, atıcılık, yüzme, kürek ve diğer deniz sporlarının yanı sıra, doğayla temas kurmayı amaçlayan sürek avları, dağ yürüyüşleri ve gezilerle çeşitlendirmiştir. Sporun sosyoekonomik bir ayrıcalık haline gelmemesi için ihtiyaç sahibi gençlere spor malzemeleri ve maddi yardımlar sağlanmış, böylece sporda fırsat eşitliği hedeflenmiştir.

Millî bayramlar kapsamında düzenlenen yarışmalar, halkın spora olan ilgisini canlı tutmuş, gençlerin ise motivasyonunu artırmıştır. Ayrıca modern spor altyapısı oluşturma hedefi doğrultusunda yerel yönetimler ve çeşitli kurumlarla iş birliği yapılmıştır. Açık ve kapalı spor alanları, deniz hamamları ve spor kompleksleri inşa edilmiştir. Bu sistemli çalışmalar sayesinde İzmitli genç sporcular, Türkiye genelinde önemli başarılar elde etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda İzmit Halkevi Spor Şubesi tarafından yürütülen faaliyetleri analiz ederek, bu faaliyetlerin Cumhuriyet rejiminin toplumsal dönüşüm hedefleri doğrultusunda Türk gençliği ve halk üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmanın kaynağını ise Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşiv belgeleri, çeşitli tez, kitap ve makaleler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, İzmit Halkevi, Spor Şubesi, Gençlik ve Spor, Beden Terbiyesi

* Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, e- posta: canan.sezan@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5374-7103

Giriş

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren yürütülen modernleşme politikalarının temel hedeflerinden biri, toplumsal yapıyı çağdaş dünya ile uyumlu hale getirmek ve ulus-devlet inşasını destekleyecek kültürel, sosyal ve fiziksel dönüşümü gerçekleştirmek olmuştur. Bu bağlamda Halkevleri, 19 Şubat 1932'de faaliyete başlayan ve halkçılık ilkesinin somut bir yansımasıdır. Toplumsal sınıf, cinsiyet veya meslek farkı gözetmeksizin tüm bireyleri ortak bir kültürel paydada buluşturmayı amaçlayan Halkevleri, Cumhuriyet devrimlerinin toplum tarafından benimsenmesi ve çağdaş yurttaş profilinin oluşması için kritik roller üstlenmiştir[1].

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 10–18 Mayıs 1931'de toplanan 3'üncü Büyük Kongresinde alınan kararla kurulan Halkevleri ilk etapta; Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana'da olmak üzere 14 ilde açılmış ve hemen faaliyete başlamışlardır. Kısa sürede ülke geneline yayılan bu kurumlar, toplumdaki sosyal ve kültürel eksiklikleri gidermeyi hedefleyen kapsamlı bir modernleşme projesinin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Zaman içinde sayıları hızla artan Halkevleri, 1950 yılındaki kapatılmalarına dek 478 Halkevi ve 4322 Halkodasıyla geniş bir örgütlenmeye ulaşmıştır[2].

Bu hızlı gelişim sürecinin bir parçası olarak İzmit Halkevi de 24 Haziran 1932 Cuma günü, sayıları 32'ye ulaşan Halkevleri arasında yerini alarak sekiz şube ile faaliyete başlamıştır. Kuruluş aşamasında eksik olan Müze ve Sergi Şubesi ise bir yıl sonra, 1933'te açılarak Halkevinin kurumsal yapısını tamamlamıştır[3]. Böylece İzmit Halkevi hem bölgesel kültürel canlılığın desteklenmesinde hem de Halkevlerinin ülke çapındaki misyonunun yerelde hayata geçirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

1. Halkevlerinin Kuruluş Amacı ve Önemi

Halkevlerinin ortaya çıkışı, dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel koşullarından bağımsız değerlendirilemez. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının Türkiye üzerindeki derin etkileri, tüm dünyada hissedilen ekonomik daralmanın Türk toplumunda da ciddi sorunlara yol açmasına neden olmuştur. Ekonomik sıkıntıların yarattığı toplumsal huzursuzluk ortamı, yeni örgütlenme ve yönelim arayışlarını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi sonrasında ortaya çıkan siyasal atmosfer, Mustafa Kemal Atatürk ve yakın çevresini yeni çözüm yolları geliştirmeye yöneltmiştir[4].

Bu süreçte, toplumsal yapıya sosyal ve kültürel canlılık kazandıracak yeni kurumların gerekliliği daha belirgin hâle gelmiştir. Ülkeyi yöneten kadrolar, dünya ekonomik krizinin yarattığı sorunlara ekonomik yöntemlerle çözüm üretemeyince, ideolojik ve kültürel içerikli yeni bir yönelime ihtiyaç duymuştur. Liberal ekonomi politikalarının ekonomik programlar ve sanayileşme hamleleriyle desteklenmesine rağmen yaşanan sarsıntılar, ülke içinde

[1] Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 2000, s. 23.

[2] Tarhan Erdem-Selçuk Erez, *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963*), Şevket Ünsal Matbaası, İstanbul 1963, s.6-7.

[3] Berna Kaya, *Bir Halkevi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008, s. 39.

[4] Anıl Çeçen, *Halkevleri,* Gündoğan Yay., Ankara 1990, s.91-92.

tartışmaların yeniden alevlenmesine neden olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren eksikliği hissedilen yeni bir örgütlenme modelinin gerekliliği bu dönemde daha açık biçimde ortaya çıkmış; bu doğrultuda devlet, halk ile yönetim arasındaki mesafeyi azaltmak amacıyla Halkevlerini hayata geçirmiştir[5].

Halkevlerinin yönetim ve örgütlenme esasları, "Halkevleri Çalışma Talimatnamesi" kapsamında düzenlenmiştir. Bu talimatnameye göre Halkevleri, kuruluşları itibarıyla dokuz ayrı şube üzerinden faaliyet yürütmekle yükümlüdür. Bununla birlikte, dokuz şube sayısı üst sınırı ifade etmekte olup, her Halkevi bulunduğu bölgenin toplumsal ve ekonomik koşullarına bağlı olarak en az üç şube ile çalışmalarını sürdürebilmektedir[6].

Halkevleri; Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Köycülük Şubesi'nden oluşmaktadır. Halkevleri kurulmasından kısa bir süre sonra yurt geneline yayılarak hemen her alanda halka yol gösteren önemli kurumlar olmuşlardır[7].

II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili siyasal yaşama geçiş süreci, Halkevlerinin kurumsal varlığını derinden etkileyen yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Bu dönemde Halkevlerinin CHP'ye bağlı bir kuruluş olmalarına rağmen devlet bütçesinden pay almaları, özellikle Demokrat Parti ve muhalif çevreler tarafından yoğun biçimde eleştirilmiş; buna paralel olarak farklı siyasal görüşlere mensup vatandaşların Halkevi faaliyetlerinden uzaklaşması kurumun toplumsal meşruiyetini zayıflatmıştır. CHP'nin Halkevlerini bağımsız bir kültür kurumu hâline getirme yönündeki girişimleri ise siyasal uzlaşmazlıklar nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. 1950'de Demokrat Parti iktidarının kurulmasından sonra Halkevleri, iktidar tarafından "muhalefet partisinin uzantısı" olarak değerlendirilmiştir. Bu siyasal atmosfer içinde hazırlanan ve 8 Ağustos 1951'de kabul edilen 5830 sayılı yasa ile Halkevleri tüm taşınır ve taşınmaz mallarıyla birlikte hazineye devredilerek kapatılmıştır. Uygulama sürecinde birçok Halkevi binası, arşivi ve kütüphanesi tahrip edilmiş, kurumun kültürel birikimi büyük ölçüde yok olmuştur[8].

2. İzmit Halkevi'nin Kuruluşu

İzmit Halkevi, 24 Haziran 1932 Cuma günü, sayıları 32'ye ulaşan Halkevlerinden biri olarak sekiz şube ile hizmete açılmıştır. Kuruluş aşamasında eksik kalan Müze ve Sergi Şubesi ise 1933 yılında faaliyete geçirilmiştir[9].

İlk yıllarda İzmit Halkevinin kendi binası bulunmadığından, şubelerin CHF binasında faaliyet göstermesine karar verilmiştir. Yer yetersizliği nedeniyle CHF İl İdare Heyeti, Necati Bey Okulu'nun Halkevine tahsis edilmesini uygun görmüş ve okulun tamamının Halkevine ayrıldığını bildiren karar yayımlanmıştır. Bu tarihten itibaren İzmit Halkevi kendi binasına

[5] Çeçen, Halkevleri, s.91-92.

[6] *CHF Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932, s. 6.

[7] Gökhan Durak, "Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı ve Halkevleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 2, S: 8, (2014), s. 426.

[8] Müslime Güneş, "Adnan Menderes ve halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 12.25 (2012), s. 148-153.

[9] Berna Kaya, a.g.t., s. 39.

kavuşuncaya kadar temsiller, konferanslar ve balolar Necati Bey Okulu'nun salonunda gerçekleştirilmiştir[10]. İzmit Halkevi binasının temeli Temmuz 1937'de atılmıştır. İnşaat süreci üç yıl yedi ay sürmüş ve yapı 19 Şubat 1941 tarihinde resmî olarak açılmıştır.

İzmit Halkevi'nin kuruluş süreci, kentin Cumhuriyet döneminde sahil kenti kimliğini güçlendirmeye yönelik planlı bir gelişim anlayışının parçası olarak şekillenmiştir[11]. 1937'de yapımına karar verilen ve 1938'de proje onay çalışmaları ile arsa alımı tamamlanan Halkevi, Seyfi Arkan'ın modern üsluptaki tasarımıyla İzmit kıyı şeridinin canlandırılmasında önemli bir rol üstlenecek şekilde konumlandırılmıştır. Deniz kenarındaki yeri, ileride plaj ve yüzme havuzu düzenlemelerine olanak tanıyacak bir potansiyel taşırken, binanın İstanbul–Ankara yolu üzerindeki görünürlüğü ve Fevziye Camii'ne yakınlığı da seçilen konumun bilinçli bir tercihe dayandığını göstermektedir. 1940'lı yıllarda Kandıra, Yalova ve Sakarya gibi yakın yerleşimlerden yoğun katılım alan konser ve temsillerle bölgenin kültürel yaşamını canlandıran İzmit Halkevi hem kentsel gelişimin hem de kıyı düzenlemelerinin başlangıç noktası olarak İzmit'in sosyal ve mekânsal tarihinde önemli bir yer edinmiştir.[12]

3. İzmit Halkevi'nin Spor Şubesi ve Faaliyetleri

1932'de Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte, kurumun temel esaslarını ortaya koyan bir talimatname yürürlüğe girmiştir. Bu talimatnamede spor ve beden hareketleri, gençliğin terbiyesi ile millî eğitimin ayrılmaz bir unsuru olarak değerlendirilmiştir. Spor şubelerinden, Türk gençliği ve halkı arasında spora ve beden faaliyetlerine yönelik bir ilgi oluşturmaları; bu etkinlikleri geniş katılımlı bir halk hareketi ve millî bir faaliyet niteliğine kavuşturmaları beklenmiştir. Bunun yanı sıra, spor şubelerinin toplum ve gençlik üzerinde olumlu katkılar sağlayarak millî karakterin güçlendirilmesine, sağlıklı, ahlaklı ve cesur bireylerin yetiştirilmesine hizmet etmesi amaçlanmıştır. Söz konusu çalışmalar, Beden Terbiyesi Kanunu hükümlerine uygun biçimde yürütülmüş ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Sekreterliği tarafından denetlenmiştir[13].

Halkevleri sporu iyi bir şekilde sevk ve idare etmiştir[14]. İzmit Halkevinin de Spor Şubesi 1933 yılında faaliyete geçmiş, aktif olan şubelerden biridir[15]. Spor şubesi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından yürütülen spor politikaları kapsamında önemli miktarda spor malzemesi desteği almıştır. Her yıl bütçesine koyduğu ödenek ile Halkevlerinin jimnastik ve spor ihtiyaçlarını temin etmeye çalışmıştır[16].

---

[10] Kenan Olgun, "İzmit (Kocaeli) Halkevi Temsil Şubesinin Çalışmaları (1932-1951)", Atatürk *Araştırma Merkezi Dergisi*, C.26, S. 78, s. 512.

[11] Serdar Memiş, Özlem Belir, "Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinin Mimarlığa Etkileri: İzmit Halkevi", *PLANARCH-Tasarım ve Planlama Araştırması* 7.1 (2023), s.46.

[12] Serdar Memiş, Erken Cumhuriyet Dönemi Modernleşmenin Mimarlığa Yansımaları: Seyfi Arkan'ın İzmit Halkevi Binası Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2022, s. 79-80

[13] CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 11-12.

[14] Rahmi Apak, "Halkevlerinde basit spor tesisleri", *Ülkü*, 9,65 (1938), s. 459.

[15] İzel Çetinkaya, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmit'te At Yarışları (1931–1939)", *Tarih ve Günce*, S. 17, (2025), s. 90.

[16] Canan Sarıyar Sezan, "Halkevlerinde Spor Faaliyetlerinin Geliştirilmesine Yönelik Uygulamalar: İstanbul Spor Komitesi'nin Raporu. *Journal of History School*, 78 (2025), s. 4870.

İzmit Halkevinin spor şubesi, kuruluşundan itibaren İzmit'te faaliyet gösteren spor kulüplerini desteklemiştir. Kentte rekabet nedeniyle aralarında uyuşmazlık bulunan İttihat Spor ve İdman Yurdu kulüplerini yakınlaştırmış, ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır. Bu kapsamda kulüplere maddi yardım yapılmış, eksik malzemeleri tamamlanmış ve gençlerin bu kulüplere yönlendirilmesi sağlanmıştır[17].

Halkevinin, spor salonu bulunmadığından, spor etkinlikleri İdman Yurdu'na ait salonda yapılmıştır. Spor sahalarının yetersizliği nedeniyle karşılaşılan güçlükleri azaltmak için yeni alanların oluşturulması sağlanmıştır. Bu kapsamda futbol sahası, atletizm pisti, çeşitli takım sporları alanları, atış poligonu ve yardımcı tesisleri içeren bir kompleks için çalışmalar yürütülmüştür. Bu girişimlere ilişkin finansal destek hem parti merkezinden hem de yerel kuruluşlardan gelmiştir[18].

İzmit Halkevi'nin spor şubesi faaliyete geçtikten kısa bir süre sonra at yarışlarının düzenlenmesine katkı sağlamıştır. 1933–1939 yılları arasında düzenli olarak yapılan at yarışlarına büyük önem verilmiş ve halkın da bu yarışlara ilgisi yoğun olmuştur[19].

İzmit Halkevi, gençlerin düzenli eğitim alabilmesi için uzman eğitmenler eşliğinde kurslar düzenlemiştir. Özellikle atletizm alanında verilen eğitimler, bölgedeki sporcuların ülke çapındaki yarışmalarda dereceler elde etmesini sağlamıştır. Haftanın belirli günlerinde sürdürülen bu kurslar, gençlerden yoğun ilgi görmüş; başarılı olan katılımcılara malzeme desteği sunulmuştur. İzmitli sporcular, bu eğitimlerin ardından İstanbul ve Ankara'da düzenlenen ulusal yarışmalarda önemli dereceler kazanmıştır[20].

İzmit Halkevi, dönem içinde bisiklet yarışlarına da ev sahipliği yapmış; yurtiçi ve yurtdışından gelen bisikletçiler Halkevinde konuk edilmiştir[21]. Çeşitli illerde düzenlenen bisiklet müsabakalarına İzmit'in başarılı sporcuları gönderilmiş, Ankara'ya giden ekibin başında ise eski bisiklet şampiyonlarından oluşan deneyimli sporcular yer almıştır. Atletizmde olduğu gibi bisiklet çalışmalarında da sporcuların yetiştirilmesinde geçmiş dönem şampiyonlarının bilgi ve tecrübelerinden faydalanılmıştır.

Bölgede güreşe yönelik yoğun ilgi nedeniyle Halkevi bu alanda kapsamlı çalışmalar yürütmüştür. Yerel güreşlerin düzenli hâle getirilmesi, ödüllü müsabakaların tertip edilmesi ve halkın katılımının sağlanması bu etkinliklerin temel unsurları olmuştur. Güreşler aracılığıyla elde edilen gelirler sosyal yardımlara aktarılmıştır. Halkın talebi doğrultusunda 1944 yılında güreş eğitimi için ayrı bir kurs açılmış; eğitimler belirli günlerde uzman antrenör eşliğinde yapılmıştır[22].

İzmit'in konumu, Halkevinin karadaki sporların yanı sıra deniz sporlarına da önem vermesini sağlamıştır. Donanmanın desteğiyle yüzme, kürek, yelken ve çeşitli su oyunlarını içeren geniş katılımlı yarışmalar düzenlenmiş; bu yarışmalarda derece alanlara ödüller verilmiştir. İzmit halkının denize ilgisini artırmak için modern bir deniz hamamı kurulmuş ve su sporları düzenli

[17] BCA, 490.01/905.535.1, Belge 9,10.
[18] Berna Kaya, *a.g.t.*, s. 97-99.
[19] İzel Çetinkaya, a.g.m., s. 90.
[20] BCA, 490.01/988.827.1, Belge 179, 180-142.
[21] BCA, 490.01/988.827.1, Belge 240-242.
[22] Berna Kaya, a.g.t., s. 109.

hâle getirilmiştir. Körfezde gerçekleştirilen yarışmalar zaman içinde bölgesel bir nitelik kazanmış ve çevre kentlerden sporcuların katılımı teşvik edilmiştir[23].

İzmit Halkevi tarafından çok çeşitli yarışmalar yapılmıştır. Bunların içerisinde kır koşuları, halata tırmanma, ağırlık atma gibi branşlar yer almıştır ve bu faaliyetler hem kent merkezinde hem de Halkevine bağlı köylerde gerçekleştirilmiştir. Köylerde yapılan yarışmalar, kırsal kesimde yaşayan gençlerin beden eğitimi çalışmalarına katılımını artırmayı hedeflemiştir. Ayrıca yıl boyunca çeşitli doğa etkinlikleri düzenlemiştir. Atlı geziler, kayak faaliyetleri, yürüyüşler ve kamplar bu kapsamda gerçekleştirilmiştir. Özellikle Keltepe'de (Kartepe) kurulan kamplar, gençlerin açık hava sporlarına yönelmesini sağlamıştır. Ayrıca sürek avları gibi geleneksel etkinlikler düzenlenmiştir. Bu faaliyetlere köylülerin yanı sıra şehirden de geniş katılım olmuştur.

Sonuç

Halkevleri, Cumhuriyet'in erken dönem modernleşme hamlelerinin en önemli halkçı kurumlarından biri olarak, Türkiye'nin toplumsal, kültürel ve sportif yaşamında benzersiz bir işlev üstlenmiştir. 1932'de kurulan bu kurumlar, bir eğitim ve kültür politikası aracı olmanın ötesinde devlet ile halk arasındaki etkileşimi güçlendiren, kapsamlı bir ideolojik projenin parçası olmuştur. Bu bağlamda İzmit Halkevi'nin Spor Şubesi, Cumhuriyet'in beden terbiyesi anlayışının yerelde uygulanma biçimini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir.

Erken Cumhuriyet döneminde beden eğitimi, ulus-devlet inşasının tamamlayıcı unsurlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Spor hem modern yaşam biçimine uyumun hem de disiplinli, sağlıklı ve dayanıklı bir genç nüfus oluşturmanın aracı olarak tanımlanmıştır. İzmit Halkevi'nin Spor Şubesi de bu yaklaşımın yerele uyarlanmış bir yansıması olarak, sporun yalnızca bir rekreasyon alanı olmadığını gözler önüne sermiştir.

Bu çerçevede Spor Şubesi, İzmit'te sporun yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Kentte mevcut spor kulüplerinin desteklenmesi, kulüpler arası uyuşmazlıkların giderilmesi ve gençlerin spora yönlendirilmesi, Halkevinin toplumsal uzlaşı ve dayanışmayı spor aracılığıyla teşvik eden bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle maddi imkânı kısıtlı gençlere sağlanan malzeme ve burs destekleri, sporun sınıfsal bir ayrıcalık olmaktan çıkarılarak toplumun geniş kesimlerine ulaştırılmasına imkân tanımıştır. Bu çabalar, Cumhuriyet'in eşitlikçi ve halkçı spor politikalarının yerelde başarıyla karşılık bulduğunu ortaya koymaktadır.

Halkevinin spor alanındaki faaliyetleri, tesisleşme girişimleriyle de desteklenmiştir. Futbol sahaları, atletizm pistleri, atış poligonları ve deniz sporlarına yönelik altyapının oluşturulması, sporun sürdürülebilir bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Özellikle İzmit'in coğrafi özelliklerinden yararlanılarak deniz hamamlarının kurulması ve su sporlarının yaygınlaştırılması, Halkevinin spor faaliyetlerini yerel koşullarla uyumlu biçimde çeşitlendirdiğini göstermektedir.

[23] BCA, 490.01/988.827.1, Belge 142–180

[23] BCA, 490.01/905.535.1, Belge 9, 10.

Spor Şubesi'nin en dikkat çekici yönlerinden biri, sportif etkinlikleri yalnızca kent merkezine değil kırsal kesime de taşımış olmasıdır. Köylerde düzenlenen yarışmalar ve beden eğitimi etkinlikleri, Halkevlerinin toplumsal kalkınmayı merkez–çevre ayrımı gözetmeksizin tüm ülkeye yayma vizyonuyla uyumludur. Böylece spor, kırsal kesimde yaşayan gençler için hem bir sosyalleşme alanı hem de modern yaşam pratiklerine katılımı artıran bir araç hâline gelmiştir.

Güreş, atletizm, yüzme ve binicilik gibi farklı branşlarda düzenlenen kurslar ve yarışmalar, Halkevinin spor politikalarını sistematik bir yapıya oturttuğunu göstermektedir. Bu kurslardan yetişen gençlerin ulusal yarışmalarda elde ettikleri başarılar, İzmit Halkevi'nin yalnızca yerel değil, ülke genelinde etkili bir spor merkezi olarak işlev gördüğünü kanıtlamaktadır. Bununla birlikte at gezileri, dağ yürüyüşleri, kayak etkinlikleri ve sürek avları gibi faaliyetler, Halkevinin spor anlayışının geleneksel ve doğa ile ilişkili etkinlikleri de kapsayacak şekilde geniş bir yelpazeye yayıldığını ortaya koymaktadır.

Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde, İzmit Halkevi Spor Şubesi, erken Cumhuriyet'in modernleşme hedefleri doğrultusunda gençliği bedensel, zihinsel ve toplumsal açıdan güçlendirmeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir. Spor aracılığıyla toplumun geniş kesimlerini ortak bir amaç etrafında bir araya getirmeyi başaran Halkevi, toplumsal dayanışmayı, milli kimlik bilincini ve modern vatandaşlık anlayışını destekleyen bir işlev görmüştür. Bu açıdan İzmit Halkevinin spor faaliyetleri, Cumhuriyet'in halkçı spor politikasının yerel düzeyde nasıl uygulanıp benimsendiğini göstermesi bakımından önemli bir tarihsel örnektir.

Sonuç olarak, İzmit Halkevi Spor Şubesi'nin çalışmaları, Cumhuriyet'in toplumsal dönüşüm programının hem kültürel hem de fiziksel boyutunu yansıtan dinamik bir model ortaya koymuştur. Bu faaliyetler, yeni kurulan Cumhuriyet'in yalnızca siyasi ve idari bir yapı inşa etmekle kalmayıp, toplumun yaşam biçimini, değerlerini ve gündelik pratiklerini modernleştirmeyi hedeflediğinin en somut göstergelerinden biridir. İzmit Halkevi, bu bağlamda, sporun dönüştürücü potansiyelini en etkin biçimde kullanan Halkevleri arasında yer almış ve erken Cumhuriyet toplumunun inşasında önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01/988.827.1.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01/905.535.1.

İnceleme Eserler

Apak, Rahmi, "Halkevlerinde basit spor tesisleri". *Ülkü*, 9/65, (1938), s. 459-482.

Sarıyar Sezan, Canan, "Halkevlerinde Spor Faaliyetlerinin Geliştirilmesine Yönelik Uygulamalar: İstanbul Spor Komitesi'nin Raporu", *Journal of History School*, 78, (2025), s. 4862-4882

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, (1940), Ankara.

Çeçen, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 2000.

Çeçen, Anıl, *Halkevleri*, Gündoğan yay., Ankara 1990.

Çetinkaya, İzel, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmit'te At Yarışları (1931–1939)", *Tarih ve Günce*, (2025), s. 81-100.

Durak, Gökhan, "Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı ve Halkevleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2/8 (2014), s. 420-435.

Erdem, Tarhan-Erez, Selçuk, *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963)*, Şevket Ünsal Matbaası, İstanbul 1963.

Memiş, Serdar, Özlem Belir. "Cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinin mimari etkileri: İzmit halkevi" *PLANARCH-Tasarım ve Planlama Araştırması* 7.1 (2023), s.43-50.

Müslime, Güneş, "Adnan Menderes ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 12.25 (2012), s. 141-155.

Olgun, Kenan, "İzmit (Kocaeli) Halkevi Temsil Şubesinin Çalışmaları (1923-1951)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 26/ 78 (2010), s. 505-34.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SPOR POLİTİKALARI VE SPORUN DESTEKLENMESİ: KOCAELİ HALKEVLERİ ÖRNEĞİ

Sinan DEMİRAĞ*

Özet

Tarih boyunca medeniyetler, kendilerine has oyun ve etkinlikler geliştirmiş, özellikle belirli gün ve haftalarda bunları icra etmişlerdir. Türk tarihinde de beden gücüne dayanan güreş, ata binme ve ok atma gibi birçok sportif faaliyetin yapıldığı kaynaklarda mevcuttur. Tarihsel süreç içerisinde gelişerek devam eden spor etkinlikleri Osmanlı Devleti döneminde de devam etmiştir. Osmanlı'nın son döneminde geleneksel spor aktivitelerinin yanı sıra büyük şehirlerde batı etkisindeki bazı sportif faaliyetlerin de yaygınlaştığı görülmektedir. Uzun savaş döneminde dahi birçok alanda spor faaliyetleri devam etmiştir. Sporun gelişimi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da artarak devam etmiştir. Büyük şehirlerde başlayan yerel çaptaki sportif faaliyetler kısa süre zarfında ulusal boyutlara ulaşmıştır. Zamanla taşrada da gelişmeye başlayan popüler spor faaliyetleri vatandaşların önemli eğlence vasıtası olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti döneminde gelişim gösteren kentlerin başında gelen Kocaeli, sadece ekonomik alanındaki atılımlarla değil, sportif faaliyetlerdeki başarılarıyla da adından sıkça söz ettirmiştir. Bilhassa XX. yüzyılda artan nüfusu ve gelişen kent olanakları, sportif faaliyetlerin gelişmesine imkân sağlamıştır. Kocaeli kentinde sporu ve sporcuyu destekleyen başlıca kurum ise faaliyette olduğu sürece Halkevi Kurumu olmuştur. Özellikle devletin sosyal yardım projesi olarak imkânı olmayan kurum ve kişilere destek olması, Kocaeli'nde sporun devlet ve sivil toplum iştirakinin önemli örneklerinden olmuştur. Hükümet bölgede eksikliği duyulan maddi yardımları ekseriyetle Halkevleri vasıtasıyla yaparak sporun gelişmesine katkı sağlamaya çalışmıştır. Birçok kuruma nakdi yardımda bulunan Kocaeli genelindeki Halkevleri ayrıca spor malzemelerinin tedarik edilmesi konusunda da büyük özveri ile çalışmışlardır. Halkevleri maddi desteğin yanı sıra spora uzak kalmış kişileri de desteklemiştir. Halkevi nezdinde kurulan takımlarla sürek avları, kayak, atletizm, bisiklet, futbol, deniz yarışmaları ve güreş gibi etkinlikler tertip edilmiştir. Çalışmamızda Kocaeli spor tarihinin gelişmesinde önemli katkıları olan Halkevi kurumunun merkezi hükümetle ortaklaşa olarak spora ve sporcuya destek çabalarının tarihsel süreçteki boyutlarının ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, Spor, Halkevi, Sporcu, Spora Destek.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: yz.sdemirag@29Mayis.edu.tr., ORCID: 0000-0001-7837-9987

Giriş

Tarih boyunca insanlar yaşadıkları coğrafyanın da şekillendirdiği bazı bedensel aktiviteleri sportif olarak uygulamışlardır. Bu sportif aktiviteler bazen bireysel, bazen de grup faaliyeti biçiminde olmuştur. Beden eğitimi/spor faaliyetleri bir yandan beden sağlığına yönelik egzersizleri ifade ederken, diğer yandan da müsabaka mantığının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Türklerde de bu bağlamda icra edilen bazı geleneksel sportif faaliyetler daima olagelmiştir. Ata sporu olarak isimlendirilen güreş, göçebe yaşamın en önemli öğesi olan at yetiştiriciliğinin bir tezahürü olan binicilik, okçuluk ve cirit gibi müsabaka sporları bu spor faaliyetlerinin en önde gelenleridir.

İnsanlık tarihi son yüzyıllarda daha önce görülmemiş şekilde köklü değişimlere sahne olmuştur. Bu dönemde imparatorluklardan ulus-devlete geçiş sürecinde devletin millileşmesinin tamamlayıcısı olarak milli bir kimlik ve yurttaş kitlesi inşa etmek amacına matufen devlet yapısı yeniden organize edilmiştir. Bu çerçevede eğitimin de millileşmesi amacıyla birtakım düzenlemeler yapılırken spor ve beden eğitimine ayrı bir önem verilmiştir[1]. Bu geçişin istenen doğrultuda olabilmesi için devletler, politik-psikolojiden faydalanarak yeni bir kültür inşa etmek istemişlerdir. XIX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan politik-psikoloji mefhumu, bireyin tek başına yapamayacağı şeyleri kitleler haline gelerek yapabileceğini savunmakta ve bu yüzden devletlerin kitleler teşekkül ederek ortak hareket etmesine imkân tanıyan metotları tanımlamakta kullanılmışlardır. Bu akımın öncülerinden olan Gustave Le Bon; bireyin kitle içinde kendini tanımlayabileceğini, bu sayede ırksal (milli) bilincin gelişebileceğini, bu kitle ruhu sayesinde bireyin daha büyük şeyler başarabileceğine inanacağını ve bilinçli birey kişiliğinin yerini bilinçsiz olan "kitle kişiliğinin" alacağını savunmaktadır. İktidarlar bu uyum sürecini "Siyasal Toplumsallaşma (Politik Sosyalizasyon)" olarak adlandırıp, halkın bu yolla sisteme uyum sağlamaları için "Halk Eğitimi" programlarına önem vermişlerdir. Özellikle otoriter rejimler kitle iletişim araçları ve popüler kültür araçları olan sinema-film, güzel sanatlar, mimari, edebiyat ve spor gibi öğeleri etkin olarak kullanmışlardır[2].

Tanzimat Dönemi'nden itibaren başlayan modernleşme hareketleri bağlamında, Avrupa'ya entegre olma amacına paralel olarak devlet bu sahada düzenlemeler yapmıştır. 1863 ve 1869'da yapılan düzenlemelerle jimnastik eğitimi okul müfredatlarına alınmıştır. Kısa süre sonra da futbol takımları ortaya çıkmaya başlamıştır. 1895'ten itibaren görünür olmaya başlayan bu kulüpler daha çok yabancılar ve gayrimüslim tebaa tarafından kurulmuştur. Müslümanlar ise mevcut yönetimin menfi ve şüpheci bakışı yüzünden bu dönemde bu sporu aleni olarak yapamamıştır[3]. Spor faaliyetlerinin yeni yüzyıl başlarında yoğunlaşarak artması ise daha çok II. Meşrutiyet atmosferi içerisinde gerçekleşmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti meseleye daha olumlu yaklaşmış ve yabancıların tekelindeki futbol faaliyetlerinde Türk takımlarını desteklemiştir.

---

[1] Mutlu Türkmen, "Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri", *Turkish Studies*, c: VIII/6 (2013), s. 730; Nurullah Candan ve Tanju Bağırgan, Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, c: XV/3 (2010), s. 17.

[2] Mutlu Türkmen, *Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012, s. 13-23.

[3] Tuğba Metin Açer, "Tanzimat ve Erken Cumhuriyet Dönemi Sosyal Yapısı Bağlamında Spor, Siyaset ve Devlet İlişkisinin İncelenmesi", *Türkiye Araştırmaları Dergisi (TÜRKAD)*, c: I/2 (2024), s. 37.

Osmanlı Devleti son dönemlerinde ordu ve askeri yapılanmasında Prusya/Alman ekolünün spor faaliyetleri üzerinde de tesirlerini görmek mümkündür. Özellikle Colmar von der Goltz Paşa'nın Türkçeye tercüme edilen "Millet-i Müselleha (Das Volk in Waffen, (1884)" adlı kitabı önemli esin kaynaklarından birisi olmuştur. Ona göre savaşsız bir dünya mümkün değildi, dolayısıyla milletlerin topyekûn savaşa hazır olmaları gerekiyordu. Goltz Paşa'nın yaklaşımından etkilenen İttihatçı kadrolar bu düşünceden hareketle beden eğitiminin esas alındığı paramiliter yapılar vücuda getirmişlerdir. Bu amaçla 1914'te Enver Paşa'nın önderliğinde "Osmanlı Güç Dernekleri" kurulmuştur[4]. Türkçülük akımının benimsenmesiyle birlikte milliyetçi söylemleri rehber edinen Türk Gücü, Türk Ocakları, İzciler Ocağı, Osmanlı Genç Dernekleri gibi başka birçok cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetlerden 1913 yılında kurulan Türk Gücü Derneği, İttihatçıların merkezi kuruluşlarından biri olan Türk Ocağı'nın İstanbul Divan Yolu'ndaki merkezinde kurulmuştur. Türk Gücü Derneği ilk başta sporu ve beden terbiyesini tüm yurda yaymayı amaçlamış ise de bu girişimin tam anlamıyla başarıya ulaştığını söylemek güçtür. Türk Gücü daha çok Türk Ocağı'nın paramiliter yapıdaki idman kulübüne dönüşmüştür. Türk Gücü Derneği'nin Türk Ocağı'nın bir kuruluşu olması onun, Cumhuriyet Dönemi'nde de devamlılığını sağlamıştır. Bilindiği üzere Türk Ocağı daha sonra kapatılarak yerine Halkevleri açılacaktır[5]. Bu sebeple burada üretilen spora dair ideolojik yaklaşım belli bir ölçüde Halkevlerine de tevarüs etmiştir. Bu yönüyle spor tarihi için Türk Ocağı'nın ayrı bir önemi mevcuttur[6].

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni yönetimin belirlenmiş muayyen bir beden eğitimi ve spor politikası henüz mevcut değildi. Bu yüzden onların sadece spor değil bilumum kültür ve fizik politikalarının çerçevesini –kendilerinin de içinden geldikleri- İttihatçıların kültür/fizik politikaları çizmektedir. Nitekim tıpkı İttihatçıların batıdan esinlendiği şekliyle, savaş ve salgınlarla bozulan halk sağlığını düzeltmek, her an savaşa hazır olmak ve toplumun ahlaki normlarını muhafaza etmek amacıyla beden eğitimine önem verilmesi, temel hedef olarak belirlendiğini söylemek mümkündür. 1913'te İttihatçıların kurduğu paramiliter gençlik kuruluşu olan Türk Gücü Derneği'nin veya 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın (TİCİ) nizamnamesinde yer alan bu esaslar 1923'te İsmet Paşa'nın bir dergiye verdiği beyanatta aynen zikredilmektedir[7].

Meşrutiyet Dönemi'nden Cumhuriyete geçiş sürecinde Türk sporunu gelişiminde önemli figürlerden birisi olan Selim Sırrı (Tarcan) Beyinde bu alandaki çalışmaları sporun kurumsallaşması ve gelişimi için son derece önemlidir. Kendisi Çekoslovakya'daki Sokol teşkilatını inceledikten sonra 1928'deki V. Kurultay'a bir rapor sunarak; ocaklarda jimnastik salonu yapılmasını, sporun bir milli vazife olarak ifa edilmesini ve her yıl bir günün "Jimnastik Bayramı" olarak kutlanmasını teklif etmiştir. Bu bağlamda Hamdullah Suphi Bey'in Çapa Kız Muallim Mektebi'nin yanında inşa ettirdiği "Beden Mabedi" adlı yapı örnek olarak

[4] Derneğin kuruluş amacı şu şekilde ifade edilmektedir: "Gençliği bedenen ve manen ülke müdafaasına hazırlamak ve hayat boyu sürecek milliyetçi duygular aşılamak". Bkz. Nurullah Candan- Tanju Bağırgan, Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, c: XV/3 (2010), s.20.

[5] Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)". *Belgi Dergisi*, 27 (2024), s.22-23.

[6] Sevda Korkmaz-Turgay Biçer, "Erken Cumhuriyet Döneminde 'Türk Ocakları' ve Spor", *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, c: VIII/2 (2018) s. 78.

[7] Yiğit Akın, "Ana Hatları ile Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları", *Toplum ve Bilim*, 103 (2005), s. 57.

gösterilmiştir[8]. Bu doğrultuda 1930 yılına gelindiğinde Türk Ocağı bünyesinde 44 şubede spor kolları tesis edilmiş, burada atıcılık, binicilik, güreş, voleybol, basketbol, izcilik, futbol ve deniz sporları icra edilmiştir. Türk Ocakları'nın spora giderek daha fazla önem vermesi ise hükümetin maarif programında beden eğitimine verdiği ehemmiyetle tamamen paralel bir tutum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür[9].

Türk Ocakları 1925 yılından itibaren Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile yakınlaşmış, 1927 yılında ise Fırkayla ilişkileri perçinlenmiş ve Fırkanın politikalarına paralel faaliyetler sergilemiş olsa da bazı kültürel ve siyasi mülahazalarla CHP, halk ve parti kaynaşmasını tek elde yürütmek amacıyla kendi uhdesinde bir yapı vücuda getirmeyi tasavvur ederek Türk Ocakları'nı kapatmıştır. Bu süreçte Türk Ocakları 10 Nisan 1931 tarihinde kapatılarak bütün mal varlığı ile birlikte Halkevlerine devredilmiştir[10]. Türk Ocakları'nda tatbik edilen beden eğitimi ve spor programlarına paralel bir anlayış Halkevlerinde de idame ettirilmiştir.

Çalışmamızda Cumhuriyet Dönemi devlet politikalarının spor ve sporcunun geliştirilmesi üzerinde Kocaeli Halkevleri'nin etkileri irdelenerek spora dair temel yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu genel çerçeveden hareketle, çalışma Kocaeli Halkevleri özelinde Cumhuriyet Dönemi spor politikalarının taşradaki uygulanma biçimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada söz konusu spor politikalarına yaklaşımı, süreç ve içerik analizi çerçevesinde doküman analizi tekniğiyle incelenmiştir.

1. Cumhuriyet Dönemi Spor Anlayışı

Cumhuriyet Yönetimi eğitime ve spora verdiği önemle paralel olarak bu işleri kendi tekeline almaya özen göstermiştir. Tek parti düzeninin kurumsal olarak oturtulduğu 1930'lu yıllarda bu tekelleşme faaliyetleri her alanda tahakkuk etmiştir. 1931 yılında Türk Ocağı'nın lağvedilerek onun yerine Halkevlerinin ikame edilmesinden sonra spor yönetiminin de tek elde toplanması için harekete geçilmiştir. Ülkede spor hususunda yetkili olan ilk kurum 1922'de İstanbul'da kurulan "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)" adlı kurumuydu. CHP iktidarı TİCİ'nin sporu kitlelere (Anadolu'ya) taşıyamadığı ve futbol dışında diğer branşlara gerekli özeni göstermediği gibi sebeplerle bu kurumu 1936'da kapatmıştır. İstanbul merkezli bu kurumun yerine Ankara'da, CHP'ye bağlı olarak "Türk Spor Kurumu (TSK)" adlı yeni bir kurum ihdas edilmiştir[11]. Behçet Kemal bu durumu "Kemalistler spor davasına el koymuşlardır" sözleriyle övmüştür. Kemalist elitler bunu parti-millet bütünleşmesi/kaynaşması yolunda önemli bir adım olarak ifade etmişlerdir. Onlara göre; parti devletin asli hizmetkârı olarak bir görev ifa etmiş ve partiye bağlı Halkevleri ve spor kulüpleri, valilerle iş birliği içinde hareket ederek devletin gücü ve desteğiyle hareket etmişlerdir. CHP'ye bağlı zevatın, Türk Spor Kurumu bölge başkanlığı görevine gelmesi de aslında spora karşı ülke çapında bir ilgi uyanmasını temin etmiştir. Esasında CHP'nin bu uygulaması ülkede liberal politikaların tatbik edilmesi yolundaki iştiyakın başarısız olmasıyla beraber ele alınması gerekmektedir. Zira liberal politikalar katı bir Devletçi anlayışa karşı tutunamamıştır.

[8] Candan-Bağırgan, a.g.m., s.21.

[9] Korkmaz-Biçer, a.g.m., s. 84.

[10] Candan-Bağırgan, a.g.m., s. 24; Güneş, a.g.m., s. 37.

[11] Mert Kerem Zelyurt, "Türk Spor Kurumu (1936-1938): Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Modernleşme Projesi Olarak Kitle Sporu", *Sosyologca Dergisi*, 26 (2023), s. 80.

Bu doğrultuda CHP'nin tek parti iktidarının merkezi İstanbul yerine Ankara'da bulunan, partiye bağlı bir Türk Spor Kurumu kurulması aslında Devletçilik ilkesinin spora tatbiki anlamına gelmektedir. TSK bünyesinde spor ve beden eğitimi ulusal ve ahlaki bir mefkûre olarak tanımlanmıştır[12]. Bu anlayışı tarih ders kitaplarında açık biçimde görmek mümkündür.

Türk Tarih Tezi'nin oluşturulmaya başlandığı Erken Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren eski Türklere ait spor dallarıyla arasında bir bağ tesis edilmeye çalışılmış ve bu çerçevede binicilik atıcılık, pehlivanlık, avcılık ve cirit sporları milli sporlar şeklinde adlandırılmıştır. 1931 yılında basılan Tarih kitaplarının IV. cildinde "Mekteplerde Spor ve Spor Hayatında Genel Gelişme" başlıklı özel bir bölüm yer almaktadır. Burada Türklerin doğuştan sporcu olduğu, Türk idmancılığının kas şişirmekten ibaret olmadığı ve aynı zamanda beyni ve sinirleri de eğittiği, II. Meşrutiyet ve Balkan Harpleri döneminde spor alanında önemli çalışmaların başlatıldığı fakat asıl Cumhuriyetle birlikte bütün yurdu karlayacak şekilde yayılabildiği savunulmaktadır. Bu bahiste kullanılan "*Türk idmancısı çalışırken, milli bir vazife ifa etmekte olduğunu düşünmelidir*" cümlesi spor meselesini milli bir mefkûre olarak telkin edildiğini göstermektedir. İktidar, Türk Tarih yazımı içinde sporla ilgili yeni bir ana hat oluşturulması amacıyla yapılan çalışmaları desteklemiştir[13].

Bu amaçla 1932-1936 tarihlerinde yayımlanan "Türk Tarihinin Ana Hatlarının Müsveddeleri' adlı çalışmanın içerisinde spora da yer verilmiştir. Bu doğrultuda yazılan 18 numaralı çalışma (1932) Selim Sırrı Tarcan'ın "Türklerde Beden İdmanları", 43 numaralı çalışma da (1934) Kamil Kepecioğlu'nun yazdığı "Türklerde Spor" adlı çalışmadır. Kamil Kepecioğlu, 1936'daki II. Tarih Kongresi'nde aynı konu başlığıyla da ayrıca bir sunum yapmıştır. Resmi tarih çalışmaları çerçevesinde sporla ilgili yapılan araştırmalar bu şekilde basın yayın alanında ilgi görmekteydi. Bu çalışmalar, Halkevleri'nin yayın organı olan Ülkü Dergisi ve Türk Spor Kurumu'nun dergisinde de yayınlanmaktaydı. Bu çalışmalarda genelde geleneksel Türk sporları övgüyle anlatılmaktaydı. Ayrıca bu basın organlarında Güneş Dil Teorisi'nde savunulan dünyadaki tüm dillerin Türkçeden türediği savına paralel olarak, Türklerin diğer kavimlerden üstün olduğu ve günümüzdeki birçok sporun aslında Türkler tarafından icat edildiği savunulmaktaydı. Nitekim birçok spor teriminin Türkçeden türediği iddia edilmekteydi. Örneğin; Mustafa Kemal Atatürk'ün başyaveri Cevat Abbas Gürer, 17 Ocak 1937'de Güneş Spor Kulübü'nde verdiği ve İstanbul Radyosu tarafından da naklen yayınlanan Güneş Dil Teorisini savunduğu bir konferansta, "Spor ve Atlet" kelimelerinin Türkçe karşılığını bulmayı kendine iş edindiğini ve çalışmalarının sonucunda "Sportmen" kelimesini Türkmen ve Karaman kelimeleri kadar Öz Türkçe olduğunu tespit ettiğini söylemiştir. Bu konferans metnini basan Top Dergisi, 18-25 Ocak tarihli sayısında "Spor ve Sportmen" kelimelerinin, 1-8 Mart tarihli sayısında ise "Atlet ve Atletizm" kelimelerinin Öz Türkçe olduğunu yazmıştır. Bolu milletvekili ve Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel, II. Tarih Kongresi'nden kısa süre önce –Sümer ve Hititleri de katarak- Türklerde sporun tarihinin M.Ö. 4 bin yılına kadar uzandığını söylemektedir. Ona göre; "Avcılık, dağcılık, binicilik, okçuluk, güreş, atıcılık, yaya koşuları, sıklet kaldırma ve atma, yüksek ve uzun

[12] Zelyurt, agm., s. 81-82.

[13] Utku Tuna, *Erken Cumhuriyet Döneminde Resmi Tarih Çalışmaları ve Spor Yaklaşımı Arasındaki İlişki (1923-1938)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 114-116.

atlama, su sporları, gürz ve topuz kullanmak, kılıç sporları, cirit, polo, tomak" Türklerin en sevdiği sporlardı[14].

CHP iktidarının bu idealize edilmiş milli söylemleri çerçevesinde 1938 yılında çıkarılan "Beden Terbiyesi Kanunu" ile ülkedeki tüm mahalli spor kulüpleri parti denetimine alınmaya çalışılmıştır. Beden Terbiyesi Nizamnamesi ile bu kulüplerin görev ve sorumlulukları tekrar tanımlanarak 12-45 yaş arası her vatandaşın, zorunlu olarak idman yapacağı yerler tanımlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi politikalar ayrıca spor hususunda bir noktaya da azami özen göstermekteydiler. Spor yapılırken rekabetten ziyade uyum ve arkadaşlık duygularının ön planda olmasına önem verilmiştir. Onlara göre sporda rekabet, milletin fiziki yapısını geliştirme davasına zarar vermekteydi. 1938 ile 1945 yılları arasında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü yapan General Cemil Tahir Taner, Halkevlerinde kurulan spor kulüplerini övdüğü bir yazısında Halkevlerinde spor yapan vatandaşların arasında rekabetin bittiğinden ve sadece bedensel gelişmeye odaklanıldığından övgüyle bahsetmektedir[15]. Bu dönemde geleceğin ruhen ve bedenen sağlıklı "Gürbüz Türk Neslini" yetiştirmek amacıyla kent merkezlerine birçok çocuk oyun bahçesi ve kum havuzu yapılmıştır. Böylece daha küçük yaştaki çocuklar da spora özendirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nin asıl büyük yeniliği ise kızların ve erkeklerin bir arada spor yapabildiği salonların açılmış olmasıdır. "Yüksek Ziraat Enstitüsü Oyun ve Spor Salonu, Çapa Kız Muallim Mektebi Spor Salonu, İzmir Kız Muallim Mektebi Spor Salonu" bu salonlardan bazılarıdır. 1928 yılındaki Jimnastik Şenliklerinde konuşan Selim Sırrı Tarcan "…*Bilirsiniz, cumhuriyet okulları, yaşam savaşına milliyetperver insan hazırlayan birer irfan ocağıdır. Amacımız, gençleri yavaş yavaş özgürlüğe alıştırmak, vicdanlarına ve topluma karşı görevlerini öğretmek, bağımsızlıklarını jimnastik yolu ile kullanmalarını kendilerine göstermektir… Jimnastikten kadın erkek, büyük küçük herkes yararlanabilir..."* sözleriyle hem sporun hedefini hem de toplumun cinsiyet farkı gözetmeden tüm kesimlerini hedef aldığını ifade etmiştir. Nitekim 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra yapılan düzenlemelerle, kız ve erkek ilköğretim okulları programında, 1.2.3.4. ve 5. Sınıflarda haftada 1 saat beden eğitimi ve öğretimi dersi konulmuştur. Okullardaki zorunlu dersler şunlardı; "Türkçe, Tarih, Müsahabat-ı Ahlâkiye ve Malûmat-ı Vataniyye, Resim, Musiki, Jimnastik, Vatandaşlık Bilgisi ve Terbiye-i Bedeniyye". Okullarda beden eğitimi derslerini verecek öğretmenlerin yetişmesi için 1939'da, Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılan kurstan ilk yıl 46 kişi yararlanmıştır. Ayrıca başarılı olan bazı öğrenciler eğitim amacıyla yurt dışına gönderilmiştir. Örneğin; Nizamettin Kırşan İsveç'e, Vildan Aşir Savaşır ile Suat Bey Belçika'ya gönderilmiştir Böylece bu işi profesyonelce yapacak eğitmenlerin yetiştirilmesi sağlanmıştır[16].

[14] Tuna, a.g.e., s. 122-125.

[15] Akın, a.g.m. s. 68-72.

[16] Ünsal Tazegül, "Cumhuriyetin İlk Yılları Çağdaş Beden Eğitimi ve Öğretimi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, c: X/31 (2022), s. 140-147.

2. Halkevlerinin Spora Bakış Açısı

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Halkevlerinin kuruluşu için Reşit Galip'i görevlendirmiştir. Reşit Galip de Türk Ocağı'nda yaptığı bir toplantıdan sonra hazırladığı bir tüzüğü Başbakan Recep Peker'e sunar. Neticeten 10 Nisan 1931'de yapılan olağanüstü kurultay ile Türk Ocağı'nın kapatılması ve mal varlığının CHP'ye devredilmesi kararlaştırılır. Akabinde 19 Şubat 1932'de Halkevleri resmen açılır ve Türk Ocağı'nın mal varlığı buraya devredilir[17]. Halkevlerinin kuruluş amacı şu şekilde ifade edilmektedir: *"Halkevleri; halkı eğitmek, yeni rejimi destekleyecek yeni bir siyasi kültür oluşturmak, halkın kaynaşarak birbirini anlayan ve fikir alışverişinde bulunan insanlar haline gelmesini sağlamak, gençleri zararlı alışkanlardan uzak tutmak, sağlıklı nesiller yetiştirmek, halkı modern bir zihniyete kavuşturmak, köy ile kent arasındaki farkı ortadan kaldırmak ve hem köylerde hem de kentlerde yetişkin eğitimini gerçekleştirmek, cehaleti yok etmek, milliyetçi, laik ve halkçı fikirleri aşılamak gibi nedenlerle açılmıştır"*[18]. Halkevlerinin kuruluşundan itibaren bünyesinde bulunan şubelerden birisi de Spor Kolu olmuştur.

Halkevleri Talimatnamesi'nde spor kolu için "*Spor ve bütün beden hareketleri gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vazgeçilemeyecek asli ve mühim bir rüknüdür. Bu sebeple Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunları bir kütle hareketi, milli bir faaliyet haline getirmelidir*" ifadeleri kullanılmaktadır. Burada gençliğe, halka faydalı olmayı, millî bir karakter kazanmayı ve ahlaklı, mert ve sağlıklı bireyler olmayı öğretmeleri hedeflenmiştir[19]. Spor şubelerinde halka evvela milli sporlar olan güreş, yağlı güreş, atlı cirit, avcılık, binicilik, boks, yüzme ve kürek sporları ve batılı sporlar olan tenis ve eskrim öğretilmesi beklenmekteydi. Ayrıca modern sağlık anlayışı gereği halka ev ve oda jimnastiği öğretilmesi ve bunun lüzumlu olduğuna halkı inandırmak görevi verilmiştir.

1936 yılında ise Halkevlerinin spor ve beden eğitimi hususundaki görev ve sorumlulukları daraltılmıştır. Zira bu yıl kurulan Türk Spor Kurumu halkın kitlesel olarak beden terbiyesine yönlendirilmesi hususunda asıl mesul kurum olmuştur. TSK'nın kurulmasından sonra Halkevleri Spor Şubesi artık bir hobi ve alışkanlık yaratma işlevinin dar sınırları içinde faaliyet göstermiştir. 1938'de çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu'nun 14. maddesinde yer alan *"Halkevleri, kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilecek programlara göre jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakslar gibi Beden Terbiyesi hareketleri yaptırabilir*" ifadesi mevcuttur. Bu yasayla –o dönemde parti içinde bu karar çok eleştirilse de- Halkevlerinin Türk beden terbiyesindeki etkinliği bir anlamda sona erdirilmiştir. Buna rağmen yurt sathına yayılmış teşkilatları ve sahip olduğu spor tesisleriyle Halkevlerinin Spor Şubeleri faaliyetlerine devam etmişlerdir[20]. Bu durum, Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra 9 Ağustos 1951'de Halkevlerini kapatma kararı almasına kadar devam etmiştir.

[17] Candan-Bağırgan, a.g.m., s. 25.

[18] Kaan Cem Geniş, "İzmir Merkez ve İlçe Halkevlerinin Spor Şubelerine Yapılan Yardımlara Dair Kayıtlar (1940-1949)", *Atatürk Dergisi*, c: XI/1 (2022), s. 25.

[19] Geniş, a.g.m., s. 26.

[20] Candan-Bağırgan, a.g.m., s. 26-30.

Halkevleri kurulduktan sonra CHP yönetimi spor şubelerinin sağlıklı çalışmasını sağlamak amacıyla Halkevlerine beş soruluk bir anket göndermiştir. Bu ankette şu sorular sorulmuştur:

1. Kapalı çalışma yeriniz, spor salonunuz var mıdır? Eni ve boyu ne kadardır?
2. Duş tertibatınız (sıcak, soğuk) var mıdır? Ne durumdadır?
3. Salonda bulunan jimnastik aletleriniz nelerdir? Parmaklıklı duvarınız kaç bölmelidir? Jimnastik çerçeveniz kaç gözlüdür? Bunlar yerlerine takılmış mıdır? Jimnastik minderi, sırası, kasası, maması, beygiri, kuzusu, tramplen, paralel, barfiks ve tırmanma halatları gibi jimnastik aletlerinden hangileri ve kaça tane vardır? Sağlık topu kaç tanedir?
4. Güreş minderiniz var mıdır? Varsa ebadı nedir? (6×6) (8×8) kaç parçalıdır? Brandası ve şiltesi var mıdır?
5. Salon oyunlarından Hentbol, Voleybol, Basketbol ve Tenis için çizgiler spor salonunuza çizilmiş ve bunlar için lüzumlu malzeme alınmış mıdır?[21]

Bu sorulara gelen cevaplara göre eksikler tespit edilerek ikmal edilmeye çalışılmıştır. Yeni binalar yapıldığında da muhakkak spor alanları için bir mekân tertip edilmiştir. Halkevleri inşa edilirken batı mimarisi dikkate alınmıştır. Ondan önce topluma ideolojik bir mesaj verilmesi amacıyla binaların yapıldığı yerlerin adının muhakkak "Gazi Bulvarı", "Atatürk Caddesi" veya "Cumhuriyet Meydanı" gibi isimler almasına özellikle dikkat edilmiştir. Ayrıca Belediye Binası ve Hükümet Konağı'nın da aynı cadde veya sokakta olmasına ihtimam gösterilmiştir. Halkevleri kuruluş yönetmeliğinde bulunması gereken temel bölümler "İdari Kısım, Kütüphane, derslikler, temsil, sinema gösterimi vb. etkinliklerin yapıldığı büyük bir Çok Amaçlı Salon ve Jimnastik Salonu" olarak belirlenmiştir. Bu binaların bir meydanı, avlusu ve bakımlı bir bahçesi olması da planlanmıştır. Ana bölüm olan salon, gazino şeklinde de adlandırılırdı. En az 200 kişilik olması istenen salonda bir büfe ve oturma alanları bulunurdu. Genelde binada bir adet kapalı jimnastik salonu bulunurdu. Bazı kazalar gibi küçük yerleşim yerlerinde spor bölümü dışarıda planlanmıştır. İzmir, Zonguldak ve İzmit gibi sahil kentlerinde ayrıca bir de "Kayıkhane" bulunurdu. Burada su sporları malzemeleri muhafaza edilirdi[22]. Halkevlerinde sportif faaliyetlerin yapılabilmesi için gerekli malzemeler gerekli nakdi yardım devlet tarafından karşılanmıştır.

[21] Geniş, a.g.m., s. 26.

[22] Ayşe Durukan ve Türkan Ulusu Uraz, "Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları", *İTÜ Dergisi*, c: VII/1 (2009), s. 41-46.

Görsel 1: İzmit Halkevi Binasının Kıyıdan Görünüşü.

Kaynak: https://www.arkitera.com/gorus/kentsel-bir-imge-olarak-izmit-halkevi/

İzmit Halkevi de mimar ve şehircilik uzmanı Seyfi Arkan tarafından 1935 yılında tasarlanmıştır. İzmit Halkevi binası, XVI. yüzyılda Mimar Sinan tarafından inşa edilen Fevziye Camiinin yakınında ve deniz kıyısı ile bağlantılı bir yerde inşa edilmiştir. L Plan Tipinde yapılan bu bina, dünyadaki modernleşme süreci ve Cumhuriyet ideolojisiyle uyumlu bir bina olarak tasarlanmıştır[23]. İzmit kent merkezinde kurulan İzmit Halkevi kuruluşundan itibaren kentteki spor kulüplerine destek olmuştur. Bu bağlamda yerel kulüpler olan İttihat Spor ve İzmit İdman Yurdu'yla ilgilenmiştir. İlk etapta da aralarında çekişme olan iki kulübün mensuplarını bir araya getirerek barıştırmış ve kentte aşırı bir rekabet ortamının oluşmasının önüne geçilmiştir. Daha sonra bu kulüplere maddi yardımlarda bulunularak kulüp taraftarı olan gençlerin Halkevi'nin faaliyetlerine katılımı sağlanmıştır[24].

3. Kocaeli Halkevleri Özelinde Sporun ve Sporcunun Desteklenmesi Faaliyetleri

Devlet, Halkevleri özelinde düstur edinmiş olduğu temel politikalara paralele olarak Kocaeli vilayetinde de sporun ve sporcunun gelişmesi için aktif bir rol almıştır. Spor sahalarının temin edilmesi ya da iyileştirilmesinden en ufak sportif faaliyetlerin dahi organizasyonu bu çerçevedeki politikaların gündeminde yer almıştır. Bu amacın yerine getirilmesi ise değinildiği gibi ilk dönemlerde valilikler daha sonrasında Halkevleri üzerinden sağlanmaya çaba gösterilmiştir. Kocaeli de spor alanında ele alınan ilk meselelerden birisi de spor alanlarının geliştirilmesi olmuştur. Zira kentte arzu edilen spor kollarının gelişmesi için uygun alanların yetersizliği sporun gelişmesine engel teşkil etmekteydi. İlk olarak 1935 yılında İzmit Halkevi, Kocaeli İdman Mıntıkası'nın yaptırdığı açık ve kapalı sahaların inşaatı için kendi bütçesinden

[23] Serdar Memiş-Özlem Belir, "Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinin Mimarlığa Etkileri: İzmit Halkevi", *PLANARCH-Design and Planning Research,* c: VII/1 (2023), s. 47.

[24] Berna Kaya, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008, s. 97-99.

200 Lira yardımda bulunmuştur. İzmit Halkevi'nde henüz bir jimnastik salonu olmadığı için kendi sportif faaliyetlerini de burada inşa edilen salonda yapmışlardır. Halkevi, CHP Genel Sekreterliği'ne başvurarak yeni bir spor salon için ödenek talep etmiştir. CHP Genel Sekreterliği, bu talebe olumlu cevap vererek, spor salonunun tasarısının çizilmesini, arazisinin belirlenmesini ve gerekli miktarın tespit edilmesini istemiştir[25].

1936 tarihinde CHP İzmit Başkanlığı'na gelen bir yazı, bölgedeki spor faaliyetlerinin geliştirilmesi için adeta bir müjde niteliğindeydi. CHP Genel Sekreterliği'nden gelen yazı, spor tesisi kurulması planlanan yirmi kadar ilden birisinin de İzmit olacağını haber vermekteydi. Ayrıca bu yazıda tasarlanan spor tesislerinde aşağıdaki bölümlerin olunacağı bildirilmiştir.

1. Bir futbol alanı
2. Atletizm tesisleri için koşu pisti
3. Bir tenis kortu
4. Bir basketbol ve bir voleybol yeri
5. Bir atış poligonu (bir poligon planı Türk spor kurumu tarafından gönderilecektir.)
6. Soyunma ve yıkanma yerlerinin dışında bir gazino, bir satranç odası ve bir piyango odası
7. Radyo, Hoparlör
8. Terbiye edici spor levhaları

Spor merkezi bazı il merkezlerinde yaptırılan planlara göre yaklaşık 60.000–80.000 liraya mal olacaktır. 1936 yılı için Kocaeli İl İdaresi bütçesinden spor tesisi için herhangi bir ödenek ayrılmamasına rağmen, 1936 yılı Türk Spor Kurumu bütçesinden üç bin lira para ayrılarak İzmit Halkevi'ne gönderilmiştir. Kâğıt fabrikası da yapılacak spor tesisleri için maddi yardımda bulunmuştur. Yapılacak yirmi spor tesisinden hangisinin daha önce yapılacağına ise Türk Spor Kurumu karar verecektir. CHP Genel Sekreterliği spor tesisi ile ilgili olarak İzmit Halkevi'nden spor tesisi ile ilgili olarak şunları istemiştir: 1-Belirtilen spor tesisinin planı hemen yapılmalı, 2-Spor tesisinin yapılacağı arazi belirlenmeli, 3-Tesisin planına göre çıkarılacak masraf yapılacak programla yıllara göre sınıflandırılmalıydı[26].

Spor alanlarının tesis edilmesi ve faaliyetlerin yaygınlaştırılması sadece vilayet merkezinde değil, taşrada kaza merkezlerinde de sürdürülmekteydi. Birçok örneği olan bu girişimlerden birisine de Gölcük kazasında rastlamak mümkündür. Özellikle buradaki su sporlarının geliştirilmesine gösterilen özen dikkate değerdi. Buradaki Halkevi bünyesindeki su sporları için sahilde bir yapı inşa edilmesi işi de Parti Genel Sekreterliği tarafından yürütülmüştür[27]. 1937 tarihli bir belgede ise Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp tarafından ordu ve tersane mensuplarının spor yapabilmesi için, Gölcük'te yapılması tasarlanan spor tesislerine 7-8 bin miktarında bir yardımın yapılması talep edilmektedir. Dâhiliye Vekilliği'nden verilen cevapta, *"…Türk Spor Kurumu'nun böyle bir girişime sonuna kadar destek olmakla birlikte, buraya böyle bir bütçenin ayrılmasının imkân dâhilinde olamayacağı…"* belirtmiştir. Bu belgenin bizlere daha çok çağrıştırdığı yön ise spor

[25] Kaya, a.g.e., s. 98-99.
[26] Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01.0.0./1112.60.1., (Lef: 6-7).
[27] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 35).

tesislerinin geliştirilmesine yönelik ihtiyaçların sadece sivillere yönelik olmadığı, bölgedeki ordu mensuplarının da bu minvalde ihtiyaçları olduğunu ortaya koymaktadır[28].

Halkevlerindeki spor yapılarının yapımının yanı sıra bakım ve tamir işleri de yine devlet kurumları eliyle yürütülmekteydi. Bölge Beden Terbiyesi Başkanlığı tarafından yapılan Karamürsel Halkevi'nin havuz bakım ve ilave işleri için Parti Genel Merkezi'ne başvurulmuştur. 14 Haziran 1944'de Karamürsel Halkevi başkanı Cemil Bal, yüzme havuzunun tamiratı ile yeni bir kule ve atlama trampleni de inşası için lazım gelen malzemenin listesi ve fiyatını Parti Genel Sekreterliği'ne bildirerek gerekli ücreti talep etmiştir[29]. CHP Genel Sekreterliği'nin, 22 Haziran 1944'te ki yazısın da bu işler için havuzu yaptıran Bölge Beden Terbiyesi Başkanlığı'na müracaat edilmesi ve kendilerinin de bu konuyu takip edecekleri belirtilmiştir[30]. Buna benzer uygulamalar ile kullanıma açılan spor tesisleri kaderine terk edilmemiş, faaliyet alanlarındaki eksikler takip edilmiştir. Bu ve buna benzer tesisleşme hareketiyle kentin spor tarihine etki eden Halkevi ve devlet desteği, sadece spor alanlarının inşa edilmesinde değil, aynı zamanda muhtelif alanlarda da sağlanmıştır. Özellikle spor yapan gençlere spor malzemesi temin edilmesi Halkevlerinin takip ettiği önemli yardım noktalarından birisiydi. Buna dair birçok tarihi belgede spora destek amaçlı olarak malzemelerin il genelinde Halkevlerine ve Halkodalarına mütemadiyen gönderildiği anlaşılmaktadır.

Spor faaliyetlerinin Halkevleri tarafından desteklenmesi elbette bir takım zorunlu maddi zorunlulukları da beraberinde getirmekteydi. Dolayısıyla bu ihtiyaçların karşılanması için maddi kaynakların mevcudiyeti zaruri bir hususdu. İlk dönemlerde Halkevlerinin gelirleri devlet bütçesinden ayrılmış olan meblağ ve yardımlardan müteşekkil idi. Zamanla Halkevlerindeki artışla paydaşların artmış olması ise buralardaki maddi kaynakları kısıtlı hale getirmiştir. Bu sebeple özellikle II. Dünya Savaşı ekonomisinin etkili olduğu yıllarda Halkevleri kendi imkânlarını geliştirme çabası içerisinde olmuşlardır[31]. Böylelikle muayyen bir ücret mukabilinde balolar, müsamereler, sinema ve tiyatro oyunları vb. etkinlikler tertip edilmiştir. Bu sayede elde edilen gelirlerle Halkevleri kendi gelişimlerine imkân oluşturmuşlardır.

Kocaeli genelinde yapılan sportif faaliyetler için de mezkûr devlet bütçesinden gelen miktardan pay ayrılmasının yanı sıra çeşitli branşların ifa edilebilmesi için lazım gelen alet ve edevatın temini için de CHP Genel Sekreterliği'ne birçok kez müracaat edilmiştir. Örneğin; 31 Temmuz 1950 tarihli bir arşiv belgesine göre, CHP Genel Sekreterliği İzmit Halkevi'ne yüzme sporcularının kullanması için "25 adet yüzme donu ve yüzme başlığı" göndermiştir[32]. Aynı tarihli bir başka arşiv belgesinde ise İzmit Halkevi Başkanı Bahaeddin Uluöz, CHP Genel Sekreterliği'nden voleybol çalışmaları için birer adet voleybol ağı ve topu talep etmektedir[33]. Buna benzer diğer örnek talepler de ise İzmit'te bulunan Karamürsel Halkevi'ne bir adet güreş

[28] BCA, 490.1.0.0./1112.60.1., (Lef: 14).
[29] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 65).
[30] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 61).
[31] Yavuz Özdemir-Elif Aktaş, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", *Journal of Turkish Research Institute*, 45 (2011), s. 252.
[32] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 1).
[33] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 2).

brandası[34] ve voleybol malzemeleri[35], Darıca Halkodası'na satın alınan voleybol ağı ve 2 adet voleybol topunun ücreti[36], Hendek Halkevi'ne yine top, ağ, forma ve şort gibi voleybol malzemeleri[37], Gölcük Halkevi'ne boks türü dövüş sporları yapanların kullandığı Pinçikbol Tahtası, Pinçikbol Topu, eşofmanlar ve cirit temin edilerek gönderilmiştir[38].

Bu malzemelerin, gönderildikten sonra demirbaşa kaydedilmesi ve teslim edildiği hususunda bilgilendirilmesi de ayrıca Parti Merkezi tarafından talep edilmiştir. Gönderilen bu spor malzemelerinden Halkevi ve spor şubelerinin reisleri müştereken sorumlu tutulmuşlardır. Eğer bu malzemeler Halkevlerinin olmadığı bir yere gönderilmişse, o zaman bu malzemelerin bakımından ve muhafazasından o yerdeki Halkevi'nin seçtiği komiteler mesul tutulmuşlardır. Bu malzeme listesinin dökümü ise çerçevelenmiş halde binada asılı bulunacak ve bu kâğıtta malzemenin Halkevi'ne ait olduğu açıkça yazılacaktır. Ayrıca Halkevi reisi ve spor komitesinin imzaladığı bu evrakın bir nüshasının da Parti Genel Sekreterliği'ne gönderilmesi talep edilmiştir[39].

İzmit Halkevi, ihtiyaç sahibi gençlere spor malzemesi sağlayarak toplumun her kesiminde sporun yaygınlaştırılması noktasında etkin bir rol almaya devam etmiştir. Sporcuların milli bayramlarda ve özel günlerde aynı kıyafetlere sahip olmaları için sporculara 150 lira para yardımında bulunulmuştur. Spor Şubesi, kulüpler arasında sevgi, saygı çerçevesinde bir düzen oluşturduğu gibi kulüplere girmemiş gençlerin kulüplere girmelerine yardımcı olmuştur. Mevsimine göre sürek avları, atlı geziler, kayak, atletizm, bisiklet, futbol, deniz yarışmaları ve güreşler düzenleyerek İzmit'te spor hareketlerini arttırmıştır. Şube İzmitli gençlerin spor malzemesi ihtiyaçlarını önceki yıllarda da yaptığı gibi karşılayarak İzmit'te sporun gelişmesine katkıda bulunmuştur[40].

Kocaeli'de bulunan Halkevlerinin sporu ve sporcuyu desteklerken dikkat ettiği hususlardan birisi de milletin geleneksel sportif faaliyetlerine önem verilmesi olmuştur. Geleneksel alışkanlıkların canlı tutulmaya özen gösterildiği, yürütülen faaliyetlerden açık şekilde görülmektedir. Bu alanda İzmit Halkevi Spor Şubesi'nin himayesinde bir Avcılar Kulübü kurulmuş ve sürek avları tertip edilmiştir. 1934 yılından itibaren ise İl Özel İdaresi'nin kontrolünde her yıl "Halkevi Koşusu" adıyla at yarışları yapılmıştır. İzmit ve ilçelerindeki halkevlerinde yoğun olarak takip edilen geleneksel spor müsabakalarından birisi de güreş olmuştur. Örneğin, 1937'de İzmit'te Necati Bey Okulu'nun Halkevi Salonu'nda, 1940'ta Kandıra Hendek Halkevi'nde, 1943'te Karasu Halkodası'nda, 1944'te Hendek Halkevi'nde yağlı güreş müsabakaları düzenlenmiştir. Bunların dışında da muhtelif tarihlerde il genelinde birçok sportif faaliyet ve müsabakanın Halkevleri kontrolünde düzenlenmeye devam etmiştir. Örneğin; İzmit Halkevi ve Halkevi'ne bağlı köy yuvalarında Kır Koşuları, Sıklet Atma ve Halat Tırmanma gibi yarışlar yapılmış ve dereceye giren köylülere CHP Genel Sekreterliği tarafından gönderilen para ödülleri verilmiştir.

[34] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 4).
[35] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 13).
[36] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 5).
[37] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 15).
[38] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 22).
[39] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 94).
[40] Kaya, a.g.e., s. 101.

Ulusal bayramlarda ve özel günlerde de İzmit Halkevi sporcuları gösteri, deniz, bisiklet ve atletizm yarışlar tertip etmişlerdir. Ayrıca 1935 yılında, Balkan ve Türkiye atlet şampiyonu ve yüksek atlama birincisi olan Haydar Bey, şehre gelerek Necati Bey Okulu'nun Halkevi salonunda atletizm dersleri vermiştir. Burada yetişen atletler İstanbul ve Ankara'da yapılan atletizm müsabakalarında Türkiye birincilikleri kazanmışlardır. Halkevi, şehir dışından gelen takımlarla ve şehirdeki takımlar arasında futbol turnuvaları tertip etmiştir. Örneğin; 1933'teki 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda, İstanbul Vefa Kulübü ile İzmit İdman Yurdu arasında bir maç yapılmıştır. 1946 yılı 23 Nisan Bayramı sebebiyle kentteki Kağıtspor, Denizgücü ve İzmit Gençlik Takımları arasında bir futbol turnuvası düzenlenmiştir. Spor Şubesi, Beyoğlu Spor Voleybol Takımı ile İzmit Halkevi takımı arasında bir maç düzenlemiş ve maçı Beyoğlu Spor kazanmıştır[41]. İzmit'in gençlerinin de spora olan ilgisi ve Halkevindeki düzenli çalışmaların sonucu Türkiye çapında İzmit gençleri spor alanında dereceye girmişlerdir. Kentte Halkevi'nin tertip ettiği bir başka önemli spor faaliyeti de Bisiklet Yarışlarıdır. 1935 yılı içinde "Bisiklette bir Türkiye turu birinciliği ile sürat birinciliyi ve ikinciliği ayrıca atletizmde de bir Türkiye ikinciliği alınmıştır"[42]. Spor karşılaşmalarında kazanılan bu başarılar İzmitli sporcu gençlerin ciddi bir şekilde çalıştıklarının kanıtıdır.

İzmit genelindeki tüm spor faaliyetleri CHP Genel Sekreterliği tarafından yakından takip edilmekteydi. Bu hususta, diğer illerde olduğu gibi, Şehirdeki Parti İlbay'ı olan kişi bu faaliyetlere murakabe etmiştir. Bu konuda devlet ricali hangi faaliyetler vuku bulacaksa kentin İlbaylığı'ndan malumat talep etmekteydi. Örneğin; İzmit'te birçok spor kulübü açılmaya başlayınca Kocaeli Vilayeti İlbayı, 15 Eylül 1936 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne bir yazı göndererek, vilayet merkezi ve ilçelerde teşekkül eden spor kulüplerinin bir listesini ve bu kulüplerin nizamnamelerini bildirmiştir[43]. Kocaeli İlbayı Hamit Oskay, belgede CHP Genel Sekreterliği'ne söz konusu kulüplerin Halkevi çatısı altında toplanmalarının temin edildiği bilgisini de vermektedir. Yani Kocaeli'de kurulan tüm spor kulüpleri Kocaeli Halkevi çatısı altında toplanmıştır. Aynı yazıda bu kulüplerin isimleri şu şekilde sıralanmaktadır[44]: "*Kocaeli İdman Cemiyeti İttifakı, Geyve İdman Yurdu, Gölcük Deniz Fabrikaları Spor Kulübü, Kandıra Yılmaz Spor Kulübü, Değirmendere Spor Kulübü, Kocaeli Akyeşil Spor Kulübü, Akyazı İdman Yurdu, Sapanca Yeşilyurt Spor Kulübü ve Karamürsel İdman Yurdu."* CHP Genel Sekreterliği ise bu yazıya cevaben; burada CHP İlbayı ve İl Yönetim Kurulu Başkanı Hamit Oskay çabaları için tebrik edilmekte[45] fakat akabinde bu kulüplerin Halkevleri çatısı altında toplanmasının hatalı bir işlem olduğu belirtilmektedir. Buna göre Halkevleri, sadece kulüp açılmasına yardım edebilir. Bu yönüyle ilgili işlemin düzeltilmesi talep edilmektedir[46]. Aynı talep Dâhiliye Vekâleti tarafından da yapılmıştır[47]. Bu çerçevede bir parti programı dâhilinde adı geçen spor kulüplerinin İzmit Halkevi'nin katkılarıyla işlemesine, fakat kulüplerin Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na tabi olmasına karar verilmiştir. Böylece il dâhilindeki spor faaliyetleri TİCİ kontrolünde toplanması sağlanmıştır. Buradaki temel bakış açısı ise Halkevlerinin spor

[41] Kaya, a.g.e., s. 102-117.
[42] Son Posta, 1 Temmuz 1935.
[43] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 127).
[44] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 128).
[45] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 125).
[46] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 126).
[47] BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 124).

kulübü tesisinden hariç kulüp bünyesinde olmayan sporcuların desteklenmesi faaliyetlerinin ön planda olmasının bir sonucuydu.

Sonuç

Cumhuriyet Dönemi spor faaliyetleri Osmanlı Dönemi'nden de miras kaldığı üzere kaldığı yerden gelişerek devam ettirilmiştir. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temel politikalarının üzerinden devam eden süreç, zamanla Cumhuriyet yönetime has bir yöntem üzere geliştirilerek tüm ülkede yaygınlaştırılmıştır. Özellikle Türk Ocakları bünyesinde sürdürülen ve Halkevi özelinde devam eden geleneksel sporların desteklenmesi temel devlet politikası haline getirilmiştir. Dönemin ruhuna uyguna olarak gelişmesine özen gösterilen spor ve birey sağlığına verilen önem birçok kentte devam ettirilmiştir. Bu faaliyetlerin sürdürüldüğü kentlerden biri olan Kocaeli merkez ve kazalarında bu perspektifin birçok örneğine rastlamak mümkün olmuştur. Bu tezahürlerin bir sonucu olarak kentte özellikle sporda ortaya çıkan menfi rekabetin ortadan kaldırılarak bunun yerine halkın bütünleştirici aktiviteler etrafında organize edilmesine özen gösterilmiştir.

Bu doğrultuda Halkevlerinin sporda uzlaştırıcı rolü, sporda centilmenlik ve dostluğun geliştirilmesinde önemli katkıları olmuştur. Böylelikle Kocaeli özelinde rekabetin aşırılıktan arındırılması, temel hedef olarak başarıyla yerine getirilmiştir. Kent genelinde lisanlı sporların haricinde geleneksel spor aktivitelerinin de geliştirilmesi ise sporun milli bir kültür halinde icra edilmesine olanak sağlamıştır. Bu alanda düzenlenen geleneksel spor faaliyetleri halkın bu alandaki ilgisini müspet bir yönde etkilemiştir. Halkevlerinin öncü rol oynadığı bu faaliyetler özellikle CHP Merkezi tarafından da uzun yıllar devlet politikası olarak desteklenmiştir. Spor alanlarının tesis edilmesinden, nadir uygulanan spor dallarına kadar sporcuların her alanda desteklenmesi, bu süreci etkileyen önemli katkılar olmuştur.

Devlet taşradaki sporu Kocaeli örneğinde olduğu gibi sadece Halkevi özelinde değil, muhtelif tarihlerde teşkil edilen kurumları vasıtasıyla da desteklemiştir. Özellikle sporun programlı bir lisanslama süreci olarak icra edilmesi Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ve daha sonra da Türk Spor Kurumu özelinde desteklenmiştir. Bu politikalar sayesinde 1950'lili yıllara gelindiğinde gönüllü olarak başlayan serüvenin kulüpleşme ve en önemlisi profesyonelleşme ile taçlandırıldığını birçok örnekten gözlemlemek mümkündür. Bu haliyle çalışmamızın devletin taşra üzerinde sporun geliştirilmesi hususundaki literatür çalışmalarına katkı yapması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Resmi Kaynaklar

ARŞİV BELGELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01.0.0./1112.60.1., (Lef: 6-7).

BCA, 490.01.0.0./1112.60.1., (Lef: 14).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 1).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 2).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 4).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 5).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 13).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 15).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 22).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 35).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 36).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 61).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 65).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 70).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 91).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 92).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 93).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 94).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 124).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 125).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 126).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 127).

BCA, 490.1.0.0./1124.101.1., (Lef: 128).

Gazeteler

Son Posta, 1 Temmuz 1935.

İnternet Kaynakları

İzmit Halkevi Binası. Kıyıdan Görünüş. Erişim: https://www.arkitera.com/gorus/kentsel-bir-imge-olarak-izmit-halkevi/ E.T.: 12.12.2025

Araştırma Eserleri

Tezler

Kaya, Berna, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008.

Tuna, Utku, *Erken Cumhuriyet Döneminde Resmi Tarih Çalışmaları ve Spor Yaklaşımı Arasındaki İlişki (1923-1938)*, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Türkmen, Mutlu, *Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2012.

Makaleler

Akın, Yiğit, "Ana Hatları ile Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları", *Toplum ve Bilim*, 103, 2005, s. 53-93.

Candan, Nurullah-Bağırgan, Tanju, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. XV(3), 2010, s.17-32.

Durukan, Ayşe-Ulusu Uraz, Türkan, "Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları", *İTÜ Dergisi*, c: VII/1 (2009), s. 38-49.

Geniş, Kaan Cem, "İzmir Merkez ve İlçe Halkevlerinin Spor Şubelerine Yapılan Yardımlara Dair Kayıtlar (1940-1949)", *Atatürk Dergisi*, c: XI/1 (2022), s. 24-33.

Güneş, Günver. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)". *Belgi Dergisi*, 27 (2024), s. 19-43.

Korkmaz, Sevda-Biçer, Turgay, "Erken Cumhuriyet Döneminde 'Türk Ocakları' ve Spor". *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, c: VIII/2 (2018), s. 77-87.

Memiş, Serdar-Belir, Özlem, "Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinin Mimarlığa Etkileri: İzmit Halkevi". *PLANARCH - Design and Planning Research*, c: VII/1 (2023), s. 43-50.

Metin Açer, Tuğba, "Tanzimat ve Erken Cumhuriyet Dönemi Sosyal Yapısı Bağlamında Spor, Siyaset ve Devlet İlişkisinin İncelenmesi", *Türkiye Araştırmaları Dergisi (TÜRKAD)*, c: I/2, (2024), s. 35-54.

Özdemir, Yavuz-Aktaş, Elif, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", *Journal of Turkish Research Institute*, 45 (2011), s. 235-262.

Tazegül, Ünsal, "Cumhuriyetin İlk Yılları Çağdaş Beden Eğitimi ve Öğretimi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, c: X/31 (2022), s. 138-154.

Türkmen, Mutlu, "Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri", *Electronic Turkish Studies*, c: VIII/6 (2013), s. 729-740.

Zelyurt, Mert Kerem, "Türk Spor Kurumu (1936-1938): Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Modernleşme Projesi Olarak Kitle Sporu", *Sosyologca Dergisi*, 26 (2023), s. 79-94.

MODERNLEŞME VE SPOR: 1935'TE KOCAELİ'DE CUMHURİYET İDEALLERİNİN İZLERİ

Mahmut KOÇAK*

Özet

Erken Cumhuriyet dönemi, sporun salt fiziksel bir aktivite olmanın ötesine geçerek, modernleşme paradigmasının ve ulus-devlet inşasının stratejik bir enstrümanı olarak konumlandığı tarihsel bir kesittir. Bu bağlamda 1935 yılı, merkezi spor politikalarının kurumsallaşması ve taşrada somut pratiklere dönüşmesi açısından kritik bir eşik teşkil etmektedir. Bu bildiri, söz konusu dönemde Kocaeli özelinde spor kültürünün gelişimi üzerinden Cumhuriyet ideolojisinin toplumsal izdüşümlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Stratejik konumu ve sanayi kimliğiyle öne çıkan Kocaeli, Cumhuriyet'in modern beden terbiyesi politikalarının yerel ölçekteki uygulanabilirliği açısından önemli bir laboratuvar niteliğindedir. Çalışmada; 1935 yılındaki Halkevi faaliyetleri, okul sporları müfredatı ve resmî tören ritüelleri, modernitenin halkla buluştuğu temel mekanizmalar olarak ele alınmıştır. Sporun, yalnızca bireysel bir sağlık arayışı değil; aynı zamanda 'gürbüz' gençlik ideali, toplumsal kohezyon ve kent kimliğinin inşasında üstlendiği işlevsel rol analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Kocaeli, Spor, Modernleşme, Toplumsal Dönüşüm

Giriş

Cumhuriyet'in ilanı, yalnızca idari bir sistem değişikliği olarak değil; ulus-devlet inşası sürecinde sosyal dokuyu ve bireysel kimliği kökten dönüştürmeyi hedefleyen çok katmanlı bir modernleşme hamlesi olarak görülmüştür. Hukuktan kılık kıyafete, eğitimden ekonomiye kadar hayatın her alanını modernleştirme hareketleriyle ele alan yeni rejim, birçok alanda olduğu gibi spor alanında da topluma Cumhuriyet fikirlerini yansıtmayı hedef olarak belirlemiştir.[1] Türklerin hareketli yaşamlarından dolayı Müslümanlıktan önceki dönemde, bozkır kültürünün zorlu yaşam tarzından dolayı kahramanlık ve cengaverlikleri ön plana çıkmıştır.[2] Ayrıca Eski Türkler de spor; Hun, Göktürk, Harzemşahlar, Samanoğulları, Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu ve diğer Türk devletlerinde büyük aşamalar kaydederek yapılmıştır.[3] Spor ilerleyen dönemlerde de Türk insanının vazgeçilmez bir parçası olarak

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, mahmut.kocak@ogr.iu.edu.tr , ORCID: 0000-0002-7942-9808

[1] Bernad Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 14.

[2] Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 1.

[3] Özbay Güven, *a.g.e.*, s. 2.

Cumhuriyet döneminde karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilanı ve devam eden süreçte gerçekleştirilen siyasi inkılapların halk tarafından benimsenmesi ve kabul görmesi için genç cumhuriyet sporun birleştirici yönünü ön plana alarak halkı cumhuriyet ile kaynaştırmak istemiştir. 1930'lu yıllar, bu ideallerin taşraya taşındığı, "yeni insan"ın ve "yeni toplum"un inşasında kültür ve sporun bir araç olarak kullanıldığı en yoğun dönemdi. Kocaeli, İstanbul'a yakınlığı ve stratejik konumuyla bu dönüşümün izlendiği önemli merkezlerden biri olmuştur. Bu bağlamda spor, yalnızca fiziksel bir aktivite veya boş zaman uğraşı olmanın çok ötesine geçerek; ulus inşasının, modernleşmenin ve toplumsal terbiye sürecinin en etkili araçlarından biri olarak konumlandırılmıştır.[4] 1930'lu yıllar, Cumhuriyet ideolojisinin kurumsallaştığı ve taşraya nüfuz etme çabalarının hız kazandığı bir dönem olarak öne çıkar. Erken Cumhuriyet dönemi spor politikaları, devletin doğrudan müdahil olduğu ve özellikle 1935 yılı, Türk Spor Kurumu'nun (TSK) kuruluşu ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) spor üzerindeki denetimini artırmasıyla, sporun devlet ideolojisiyle tam anlamıyla bütünleştiği kritik bir dönemeçtir.[5] Bu dönemde spor sahaları, Cumhuriyet'in modern yüzünün sergilendiği, kadın ve erkeğin sosyal hayatta bir arada bulunduğu ve ulusal bayramların coşkuyla kutlandığı "modernlik sahneleri "ne dönüşmüştür. Anadolu'nun sanayi ve ulaşım ağları açısından stratejik bir noktasında bulunan Kocaeli, bu dönüşümün izlerinin en net sürülebileceği kentlerden biridir. İstanbul'a yakınlığı, sanayi potansiyeli ve canlı sosyal dokusuyla Kocaeli; Cumhuriyet'in modernleşme hamlelerinin taşradaki yansımalarını gözlemlemek adına eşsiz bir laboratuvar niteliği taşır.[6] 1935 yılında Kocaeli'de düzenlenen spor müsabakaları, açılan tesisler ve halkın bu etkinliklere katılımı; merkezden yayılan ideallerin yerelde nasıl karşılık bulması için özellikle İzmit Halkevi çalışmaları yürütmüştür. Cumhuriyet ideallerini halka benimsetmek üzere uygulanan spor faaliyetleri değişkenlik göstermiş ve yapılan yardımlarla birlikte bilinçlendirme arttırılmak istenmiştir.

Cumhuriyet Modernleşmesinde Sporun Yeri ve Kurumsallaşma

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte spor, yalnızca bir fiziksel etkinlik değil, modernleşme sürecinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Yeni rejim, sporu çağdaş, disiplinli ve üretken bireyler yetiştirmenin bir aracı olarak değerlendirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözü, bu dönemin spor politikalarının özünü yansıtmıştır. Spor, beden terbiyesiyle birlikte zihinsel ve ahlaki gelişimin de bir parçası sayılmıştır.1930'lu yıllarda kurulan Halkevleri, Türk Spor Kurumu ve okullardaki beden eğitimi dersleri, Cumhuriyet'in modern vatandaş modelini şekillendiren kurumlar olmuştur. Bu çerçevede spor, yalnızca bireysel bir uğraş olmaktan çıkmış; toplumu birleştiren, ulusal bilinci güçlendiren ve çağdaş yaşam biçimini görünür kılan bir alan hâline gelmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi, sporu bir "medeniyet göstergesi" olarak konumlandırmış; beden terbiyesini, ulusal kimliğin bir yansıması olarak ele almıştır.[7] Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesindeki önemli aktörlerden biri de Türk kadını imajının değişimi olmuştur. Kadınlara verilen özgürlükçü hakların modernleşmedeki yeri oldukça önemlidir.[8] Özellikle

[4] Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995, s. 129.
[5] Ahmet Talimciler, *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2010, s. 74.
[6] Metin Tuncel, "İzmit", *DİA*, cilt 23, İstanbul 2001, s. 541.
[7] Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965*), MEB Yayınevi, İstanbul 1954, s. 295.
[8] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 532.

Türk Medeni Kanunu ile kadının ön plana çıkması ve sosyal haklarının tanınmasıyla başlayan kritik süreçler daha sonra kadına tanınan siyasal haklarla kendini gösterince Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesi halk nezdinde ayrımcılık olmadığını kanıtlamıştır.[9] Cumhuriyet elitleri için spor, "Gürbüz Beden" inşası, Batılılaşma ve sekülerleşme pratiklerinin somutlaştığı bir alan olmuştur. Ayrıca, kadınların kamusal alanda spor kıyafetleriyle görünürlük kazanması ve müsabakalara iştirak etmesi, Türk modernleşmesinin "çağdaş medeniyetler seviyesine" ulaştığını Batı'ya kanıtlama arzusunun simgesel bir göstergesi olmuştur. Cumhuriyet ilan edilmeden kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), Türk sporunun ilk örgütlü yapısıdır. 1930'larda dünyada yükselen totaliter rejimlerin ve devletçilik ilkesinin etkisiyle, sporun sivil inisiyatife bırakılamayacak kadar ciddi bir kamu hizmeti olduğu görüşü hâkim olmuştur. TİCİ feshedilerek yerine, doğrudan Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) bağlı Türk Spor Kurumu (TSK) kurulmuştur. Bu hamle, spor politikasının partinin "Halkçılık" programıyla entegre edilmesini sağlamıştır. Türk İnkılabını, salt 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı veya 3 Mart 1924'te Hilafetin ilgası gibi kronolojik ve siyasal kırılma noktalarıyla sınırlandırmak, bu sürecin tarihsel kapsamını açıklamakta yetersiz kalan indirgemeci bir yaklaşımdır. Zira Türk Devrimi, yalnızca yönetim erkinin el değiştirdiği veya rejimin kurumsal yapısının dönüştüğü siyasal bir müdahaleden ibaret değildir. Bilakis bu süreç; toplumsal dokunun, etik değerler sisteminin ve kültürel kodların yeniden tanımlandığı, Doğu-İslam medeniyet dairesinden Batı medeniyet dairesine geçişi simgeleyen topyekûn bir medeniyet projesidir. Dolayısıyla Cumhuriyet modernleşmesi, siyasi bir rejim değişikliğinin ötesinde; sosyal, ahlaki ve zihinsel katmanları da içeren çok boyutlu bir kültür ihtilali olarak okunmalıdır.[10] Yeni kurulan devletin modernleşme vizyonu doğrultusunda, Miladi takvimin kabulü ve seküler hukuk normlarının benimsenmesi gibi radikal reformlarla toplumsal yapı, Batı medeniyeti standartlarına entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu süreç, idari ve kamusal alanın geleneksel İslami referanslardan arındırılarak (desacralization) seküler bir ulus-devlet kimliğine kavuşturulmasını hedefleyen topyekûn bir 'Avrupalılaşma' projesi olarak tezahür etmiştir. İç politikadaki bu dönüşümle eş zamanlı olarak, dış politikada Lozan Konferansı'nda yürütülen müzakerelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası meşruiyeti ve egemenliği tescil ettirilmiştir. Diplomatik misyonun tamamlanıp Ankara'ya dönülmesinin akabinde ise, kurulan yeni rejimin icra organı olarak hükümetin teşkil edilmesi görevi üstlenilmiş ve devrimlerin kurumsallaşması süreci başlatılmıştır.[11] Sporun kurumsallaşmaya başlamasıyla birlikte doğan süreçte özellikle yeni yerleştirilen inkılapların halk nezdinde karşılık bulması için taşraya yatırımlar yapılmıştır. İstanbul'a yakın olması ve ulaşım olarak kolay bir güzergâhta yer almasından dolayı Kocaeli şehrinin sporla birlikte cumhuriyet ideallerini benimsemesi çalışmaları Halkevi çalışmalarıyla sağlanmıştır. 1935 yılında Kocaeli Halkevi öncülüğünde düzenlenen spor gösterileri, yalnızca fiziksel etkinlikler değil; aynı zamanda Cumhuriyet ideallerinin bedensel ve sembolik bir temsili olmuştur. Halkın da izleyici olarak etkinliklere dâhil olması, dönemin toplumsal dönüşümünü açıkça göstermektedir.

[9] Le Matin, 12 Şubat 1935, s. 1.

[10] La Democratie (1910-1930), "Yeni Türkiye'nin Ruhu", ed. Marc Sangnier, 1.06.1926, Paris, s. 205.

[11] Le Monde illustré, "İşte Atatürk", ed. Mortier Pierre,19 Kasım 1938, Sayı: 4218, Paris, s. 10.

1935'te Kocaeli'de Spor ve Toplumsal Dönüşüm

1929'da gerçekleşen Dünya Ekonomik Buhranının etkilerinin Türkiye'de derinden hissedildiği bir dönem olmuş ve devletçilik ilkesinin ekonomide ağırlık kazandığı bu yıllarda, her alanda olduğu gibi spor organizasyonları da maddi kısıtlamalardan nasibini almıştır.[12] Ayrıca devletçilik politikası, 1930'larda, yönetici kadronun toplumsal-siyasi ilişkilerindeki etkinliğini ve hakimiyetini arttırmıştır.[13] Toplumun yapılan inkılaplara uyum sağlaması ve kontrolü elde tutarak yenilikleri sürdürmek isteyen Cumhuriyet Halk Fırkası, 1932'de açılan Halkevleriyle bunu sağlamak istemiştir.[14] Türk Ocakları'nın kapatılmasının ardından oluşturulan Halkevleri, dönemin koşulları gereği parti ve hükümet işbirliğinin sağlanması ortaya çıkmıştır.[15] Halkevlerinin kuruluş misyonunun merkezinde, ulusal kültürün inşası ve inkılapların toplumsal tabana yayılarak kökleşmesi yer almaktadır.[16] Amacına ulaşmak için çeşitli çalışmalar yürüten Cumhuriyet Halk Fırkası, taşrada Cumhuriyetin yeniliklerini halka tanıtarak ilerlerken aynı zamanda Halkevleri sayesinde spor organizasyonlarına destek olmuştur. CHP'nin dördüncü büyük kurultayının açılış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk, partisinin çalışmalarında Halkevlerinin işlevinden bahsetmiş, sosyal ve kültürel bir devrimin yapıldığını belirtmiştir.[17] Faaliyetlerine 24 Haziran 1932'de başlayan İzmit Halkevi, başlangıçta bir binaya sahip olmaması nedeniyle eleştirilmiş; ancak buna rağmen varlık göstermeyi başarmıştır. 1935'te ise sergi salonunun yokluğu önemli bir kısıtlılık yaratsa da, şube imkânsızlıklar içinde dahi başarılı organizasyonlara imza atmıştır.[18] İzmit Halkevi de açıldığı günden itibaren, sadece tiyatro ve edebiyat alanında değil, Spor Şubesi aracılığıyla da aktif rol oynamıştır. Kurum, faaliyetlerini sadece tiyatro sahneleri veya edebiyat kürsüleri ile sınırlı tutmamış; Cumhuriyet'in 'yeni insan' inşası projesinin en hayati ayaklarından biri olan bedensel terbiyeyi de Spor Şubesi aracılığıyla hayata geçirmiştir. Şube, kentin genç nüfusunu âtıl durumdan kurtarıp, milli bayramlarda ve kamusal alanlarda nizam ve intizam içinde hareket edebilen dinamik bir kitleye dönüştürmüştür.[19] Şehrin özellikle en popüler sporu futbol olmuş ve insanların ortak olarak buluşma noktası haline gelmiştir. Futbol malzemelerinin desteği ve yer bulma konusunda Halkevi öncü olmuştur. Dönemin önemli futbol kulübü olan İzmit Akyeşil Kulübü, İzmit Halkının yoğun ilgisini çekmiştir.[20] Bayramlarda özellikle halkın hem ilgisini çekmek hem de birlik ve beraberliği yansıtmak için Adapazarı İdman Yurdu ve İzmit Akyeşil Kulübü arasında futbol maçı oynanmıştır.[21]

---

[12] Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009),* İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 70.

[13] Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950),* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020, s. 567.

[14] Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Ankara, Gündoğan Yay., 1990, s. 106.

[15] François Georgeon, çev. Ali Berktay, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, YKY, İstanbul 2006, s. 39 Ayrıca bknz. Siyasi teşekkül 1935'e dek Cumhuriyet Halk Fırkası, sonrasında ise Cumhuriyet Halk Partisi unvanını taşıdığından, çalışmada dönemsel tutarlılık adına hem fırka hem de parti tabirlerine yer verilmiştir.

[16] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10/117.817.4.

[17] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, cilt I-III, TTK, Ankara 1997, s. 401.

[18] BCA, 490.01/1005.878.1, Belge 189.

[19] Kenan Olgun, "İzmit (Kocaeli) Halkevi Temsil Şubesinin Çalışmaları (1932-1951)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 26, sy. 78 (Kasım 2010), ss. 505-34.

[20] F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit 2024, s. 62.

[21] F. Yavuz Ulugün, *a.g.e.*, s. 64.

Kocaeli'de Geleneksel Oyunların Dönüşümü ve İdeolojik İşlevleri

1935 yılı Kocaali'sinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevleri tarafından yürütülen kültür politikaları incelendiğinde, modernleşme hamlesinin geleneksel değerleri tamamen reddetmek yerine, onları dönüştürerek "milli kültür" potasında eritmeyi amaçladığı görülmektedir. 1934 yılından itibaren İzmit Avcılar Kulübü'nün kurumsal varlığı ve üyeleri, süratle Halkevi Spor Şubesi bünyesine entegre edilmiştir. Bu yapısal birleşmenin ardından 1935 yılı faaliyet takvimi yoğunlaşmış; yıl boyunca 4 av, 3 kayak, 5 atlı gezi ve 17 toplu yürüyüş olmak üzere toplam 29 organizasyon tertip edilmiştir.[22] Gerçekleştirilen bu faaliyetlerin temel motivasyonu ise sportif performansın ötesinde, genç kuşaklara memleket coğrafyasını tanıtmak ve ulusal bilinci pekiştirmek olmuştur. Bu politikanın Kocaeli'deki en somut yansıması, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin faaliyetleridir. 1926 yılında kurulan bu encümen, Türk yarışçılığını modern kurallara bağlamış ve disipline etmiştir.[23] Kocaeli'deki yarışlar incelendiğinde, "Halkevi Koşusu" adı altında sürdürülmesi, rejimin kültürel sürekliliğe ve halkın moral değerlerine verdiği önemi göstermektedir. Yarışların Tayyare Meydanı'nda (bugünkü 42 Evler bölgesi) yapılması, modernitenin sembolü olan "tayyare" (uçak) kavramı ile geleneksel "at" kültürünün aynı mekânda buluşması açısından ilginç bir sentez sunmaktadır.[24] Ayrıca, 19 Mayıs 1935 kutlamalarına dair *Tan* gazetesinde yayımlanan haber, Cumhuriyet ideolojisinin sahadaki yansımalarını izlemek açısından önemli veriler sunmaktadır. Haberde atlı spor gösterilerine geniş yer ayrılırken, kadınların ata binmesi modern bir toplumun göstergesi olarak nitelendirilmiştir. Kadınların kamusal alanda, at üzerinde ve aktif bir figür olarak sergilenmesi, rejimin 'kafes arkasındaki kadın' imajını yıkarak yerine dinamik, özgüvenli ve modern Türk kadınını inşa etme çabasının basındaki yankısıdır.[25] Atlı Spor Kulübü'nün kuruluş süreci, yerel bir girişim olmanın ötesinde, askeri komuta kademesi ve parti teşkilatının üst düzey temsilcilerinin doğrudan iştirakiyle şekillenmiştir. Kuruluş toplantısında Ankara menşeli nizamnamelerin esas alınması ve yasal altyapının hazırlanması için 14 kişilik özel bir komisyonun teşkil edilmesi, sürecin merkezi otoriteyle eşgüdüm içinde ve tam bir devlet ciddiyetiyle yürütüldüğünü göstermektedir. Kulübün müstakil bir statüde kurgulanması da bu branşa verilen önemin kurumsal bir göstergesidir.[26] Cumhuriyet ideallerinin yerelleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezî reformlarının, ulusal modernleşme hedeflerinin ve toplumsal dönüşüm projelerinin taşrada, yerel toplumlar içinde benimsenmesi, uygulanması ve gündelik yaşam pratiklerine dönüşmesi sürecidir. Bu süreç; devletin üstten başlattığı modernleşme politikalarının, yerel kurumlar (halkevleri, okullar, belediyeler, spor kulüpleri), yerel elitler (öğretmenler, memurlar, spor örgütleyicileri) ve halkın katılımıyla somut bir toplumsal değişime dönüşmesini ifade eder. Yerelleşme, reformların sadece hukuk metinlerinde veya merkezî bürokrasi düzeyinde kalmayıp, şehirlerde, kasabalarda ve köylerde görünür hale gelmesi demektir. 1935 yılı, Cumhuriyet'in modernleşme projelerinin Kocaeli gibi gelişmekte olan kentlerde görünür hâle geldiği bir dönemdir. Spor; gençliği disipline eden, toplumsal birlik duygusunu güçlendiren ve modern yurttaş kimliğini pekiştiren bir araç olarak,

[22] F. Yavuz Ulugün, *a.g.e.,* s. 295.

[23] Reşat Köstem, "At Yarışlarının Kısa Tarihi", *Z Dergisi*, Sayı:3, 2018, 364

[24] İ. Çetinkaya, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmit'te At Yarışları (1931–1939)", *Tarih ve Günce,* sy. 17, Temmuz 2025, ss. 81-100.

[25] Tan, 19.05.1935, no:27, s. 11.

[26] Tan, 23.04.1935, sayı 11.

Cumhuriyet ideallerinin yerelleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.[27] Kocaeli Halkevi'nin faaliyetleri, artan spor organizasyonları, kadınların kamusal hayata ve spora katılımı, yeni spor tesislerinin kurulması gibi gelişmeler, modernleşme hamlesinin sadece merkezde değil, taşrada da güçlü bir şekilde karşılık bulduğunu göstermektedir. Pehlivan Güreşleri de yine hem merkezi hem de taşrada önemli bir spor olarak ön plana çıkmış ve popülerliği yüksek olmuştur.[28] Böylece Cumhuriyet'in ulusal hedefleri, Kocaeli'in gündelik yaşamında somut uygulamalara dönüşmüş; spor, modernleşmenin hem sembolü hem de taşıyıcısı olarak öne çıkmıştır. Sonuç olarak, 1935'te Kocaeli'de spor faaliyetlerinin yaygınlaşması; Cumhuriyet'in kültürel dönüşüm vizyonunun toplum tarafından benimsendiğini, devletin modernleşme politikalarının yerel düzeyde başarıyla hayata geçirildiğini ve kentte yeni bir sosyal bilinç inşa edildiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, 1935 yılında Kocaeli'de spor faaliyetlerinin Cumhuriyet'in modernleşme idealleriyle nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymuştur. Erken Cumhuriyet döneminde spor, yalnızca bedensel bir etkinlik olarak değil; yeni rejimin toplumsal dönüşüm hedeflerini somutlaştıran önemli bir araç olarak kurgulanmıştır. Kocaeli örneği, merkezin ideolojik yönelimlerinin taşrada nasıl karşılık bulduğunu ve yerel düzeyde nasıl yeniden üretildiğini göstermesi bakımından anlamlıdır. 1935 yılı itibarıyla Kocaeli'de spor kulüpleri, beden terbiyesi faaliyetleri, bayram ve törenlerdeki sportif gösteriler; disiplinli, sağlıklı, üretken ve kolektif bilinçle hareket eden "yeni vatandaş" idealinin inşasına hizmet etmiştir. Bu süreçte spor, modernleşmenin görünür yüzlerinden biri olarak kamusal alanda yer almış; gençlik, beden ve ulus kavramları etrafında şekillenen Cumhuriyet söyleminin yerel pratiklerle bütünleşmesini sağlamıştır. Devletin yönlendirici rolü, Halkevleri ve resmî kurumlar aracılığıyla sporun ideolojik ve eğitsel bir misyon üstlenmesine zemin hazırlamıştır. Kocaeli'in sanayi potansiyeli ve stratejik konumu, sporun modern yaşam tarzının bir parçası olarak benimsenmesini kolaylaştırmış; spor alanları ve organizasyonlar, kentin modernleşme sürecinin sembolik mekânları hâline gelmiştir. Böylece spor, yalnızca fiziksel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi ve Cumhuriyet değerlerinin içselleştirilmesini destekleyen bir işlev üstlenmiştir. Sonuç olarak, 1935'te Kocaeli'de spor üzerinden gözlemlenen uygulamalar, Cumhuriyet'in modernleşme projesinin yerel ölçekte nasıl somutlaştığını göstermektedir. Bu bağlamda spor, erken Cumhuriyet döneminde ideoloji, toplumsal mühendislik ve modern yaşam kurgusunun kesişim noktasında yer almış; Kocaeli örneği, Türkiye'de modernleşme ve spor ilişkisini anlamak açısından önemli bir tarihsel kesit sunmuştur.

[27] Tan, 19.05.1935, no:27, s. 11.
[28] Milliyet, 23.04.1935, no:3303, s. 4.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

(BCA), 030.10/117.817.4.

BCA, 490.01/1005.878.1, Belge 189.

Kitaplar

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009)*, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

Çeçen, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, cilt I-III, TTK, Ankara 1997.

Georgeon, François, çev. Ali Berktay, Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930), YKY, İstanbul 2006.

Karal, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, MEB Yayınevi, İstanbul 1954.

Lewis, Bernad, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Talimciler, Ahmet, *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2010.

Tezel, Yahya, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020.

Ulugün, F. Yavuz, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit 2024.

Makaleler

Çetinkaya, İzel, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmit'te At Yarışları (1931–1939)", *Tarih ve Günce,* sy. 17, Temmuz 2025, ss. 81-100.

Köstem, Reşat, "At Yarışlarının Kısa Tarihi", *Z Dergisi*, Sayı:3, 2018, 364.

Olgun, Kenan, "İzmit (Kocaeli) Halkevi Temsil Şubesinin Çalışmaları (1932-1951)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 26, sy. 78 (Kasım 2010), 505-34.

Tuncel, Metin, "İzmit", *DİA*, cilt 23, İstanbul 2001, s. 541.

Süreli Yayınlar

Milliyet,23.04.1935, no:3303, s.4.

Son Posta 16.09.1933, no:1130, s.3

Tan,19.05.1935, no:27, s.11.

Tan,23.04.1935, sayı11.

Le Matin, 12 Şubat 1935, s.1.

La Democratie (1910-1930), “Yeni Türkiye’nin Ruhu”, ed. Marc Sangnier, 1.06.1926, Paris, s.205.

Le Monde illustré, “İşte Atatürk”, ed. Mortier Pierre,19 Kasım1938, Sayı: 4218, Paris, s.10.

EKLER

1.Ek Tan,19.05.1935, no:27, s.11.

19 - 5 - 935

SPOR

Bayanlar Ve Atlı Spor

Sporların en güzellerinden ve en faydalılarından biri olan atlı spor memleketimizde günden güne taraftar bulmaktadır. Hele bayanlarımızın bu spora gösterdikleri bağlılık sevindirici değer bir genişliktedir.

Bu spora en fazla kıymet verilen yer Ankara ve sonra İstanbuldur. Ankarada Atlı spor kulübü, İstanbulda Sipahi Ocağı üyeleri arasında Türk ve ecnebi bir çok bayanlar bulunmaktadır. Bu vesile ile, diğer şehirlerimizde de yapılmasını candan dilediğimiz atlı spor için, bayanların en güzel ve kibar kıyafetlerinden bir kaçını veriyoruz.

2.Ek Tan,19.05.1935, no:27, s.11.

3.Ek Son Posta 16.09.1933, no:1130, s.3

İzmit
At Koşuları

İzmit (Hususî) — Şehrimizde son yapılan at koşusu şimdiye kadar yapılan koşulardan daha güzel ve alâkalı olmuş bilhassa birinciliği kazanan hayvanların İzmit vilâyet damızlık atlarının yavruları olması dikkati celp eylemiştir.

Tay koşusunda İzmitli Amet Efendinin Gönülü, Halkevi koşusunda Hüsnü Efendinin Tayyarı, Kocaeli koşusunda Ahmet Efendinin Alderviş birinci gelerek mükâfat kazanmışlardır.

Ek4: Tan, 23.04.1935, sayı:1

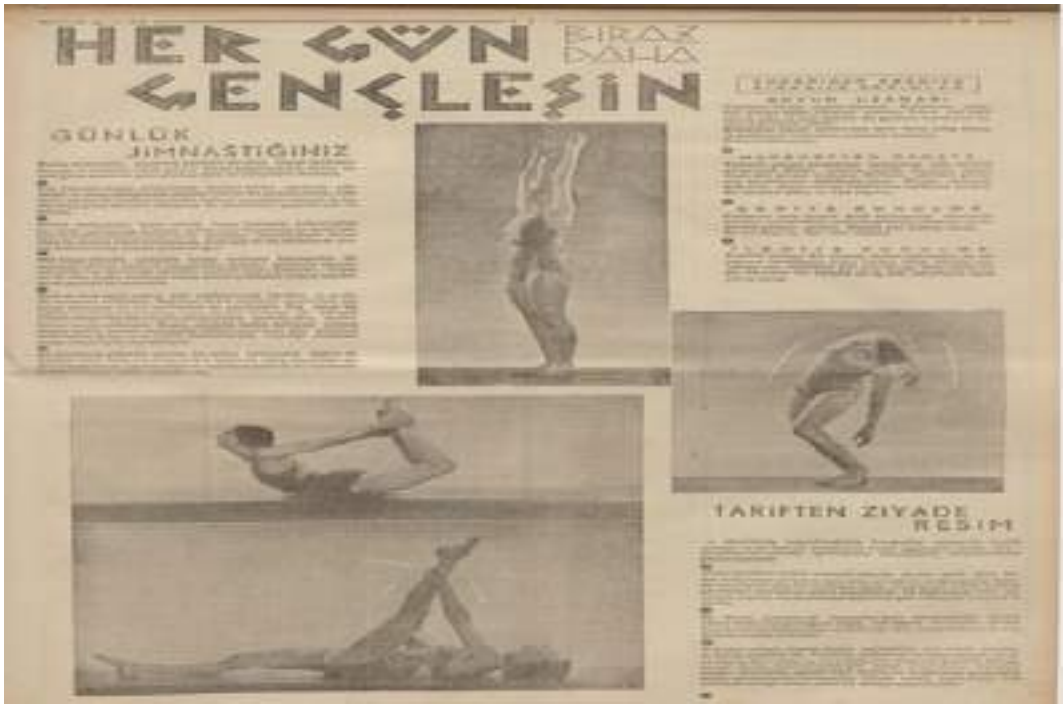

Ek5: İzmit Akyeşil Kulübü, F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit,2024, s.62.

Ek6: Adapazarı İdman Yurdu, F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit,2024, s.64.

Ek7: İzmit Avcılar Kulübü, F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit,2024, s.295.

1936 TARİHLİ CHP TEFTİŞ RAPORUNA GÖRE KOCAELİ'DE SPOR FAALİYETLERİ

Resul KÖSE*

Özet

1923 yılında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 1950 yılına kadar ülkeyi yöneten siyasî partidir. Parti ülkede yıllarca tek parti olmasına rağmen halka en iyi hizmeti sunmak için taşradaki örgütlerini devamlı surette merkezden gönderdiği müfettişler sayesinde kontrol altında tutmak istemiştir. Bu müfettişler genelde milletvekilleriydi. Kontrollerde objektif değerlendirmelerin elde edilebilmesi için denetim yapılacak vilayetin milletvekili değil başka bir vilayetin milletvekilinin müfettiş olarak tercih edilmesi adettendi. Bu çalışmada Partinin, Kocaeli vilayetinin 1936 yılındaki denetimi için gönderdiği Seyhan Milletvekili Tevfik Tarman'ın hazırlayıp Parti yönetimine sunduğu raporundaki Kocaeli vilayetindeki spor faaliyetleri konusu ele alınmıştır. Tarman, Kocaeli'de kaldığı 20 günlük süre zarfında Kocaeli'nin bütün ilçeleri ve hatta mahallelerini gezmişti. Hazırlamış olduğu 54 sayfalık ayrıntılı raporda bu tarihte vilayetin sosyo-ekonomik ve kültürel durumuna ilişkin çok değerli bilgiler vermiştir. Günümüzde Kocaeli vilayetinin sporun birçok dalında Anadolu'nun çoğu vilayetinden daha ileri düzeyde olmasının sebebi vilayetteki spor faaliyetlerinin geçmişinin 20. yüzyılın başlarına kadar dayanmasından ileri gelmekteydi. Bu durum Tarman'ın raporuna da yansımıştır. Rapordan anlaşıldığına göre Kocaeli vilayetinde spor faaliyetleri, vilayetin Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a yakın olmasının da etkisiyle hemen hemen aynı yıllarda başlamıştı. Bu durum Cumhuriyet Türkiye'sinde daha da hızlanmış ve Kocaeli spor konusunda Türkiye'de öncü vilayetlerden biri haline gelmiştir. Raporda dikkat çeken bir diğer husus vilayetteki spor faaliyetleri sadece futbolla sınırlı kalmamış bisiklet, voleybol, atletizm, kürek, yelken ve avcılık gibi birçok spor dalında faaliyetler görülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu spor faaliyetlerinin Kocaeli'de gelişmesinin bir diğer sebebi de parti örgütleri, halkevleri ve belediyelerin vermiş olduğu destektir. Çalışmada arşiv belgeleri ve literatürdeki diğer çalışmalardan istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, spor, futbol, Cumhuriyet Halk Partisi, Tevfik Tarman.

* Doç. Dr., Sağlık Bilimleri, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E mail: resul_kose80@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-4658-6778

Giriş

Kocaeli vilayeti günümüzde olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da tarım, sanayi, nüfus potansiyeli vs. birçok konuda ülkemizin önde gelen vilayetlerindendi. Vilayet, 1936 yılında merkez kaza İzmit, Adapazarı, Gebze, Geyve, Hendek, Kandıra, Karamürsel ve Karasu ilçelerinden müteşekkildi. Bu haliyle 8.364 kilometrekarelik sahada 335.292 kişi yaşamaktaydı.[1] Vilayetin sınırları daha sonra çeşitli gerekçelerle Sakarya vilayetinin kurulmasıyla daraltılmıştır.[2] 1954 yılında kabul edilen kanunla Kocaeli vilayetine bağlı Adapazarı ilçesi merkez olmak üzere Kocaeli vilayetine bağlı Geyve, Hendek ve Karasu ilçelerini ihtiva etmek üzere Sakarya adıyla yeni bir vilayet kurulmuştur.[3]

Bu çalışmanın konusu olan 1936 yılında Kocaeli vilayetindeki spor faaliyetlerinden bahsetmeden evvel bu tarihe kadar Kocaeli'deki spor faaliyetlerinden kısaca bahsetmekte fayda vardır. Kocaeli vilayeti, ülkenin diğer birçok vilayetinden çok daha evvel spor faaliyetlerine başlamıştı. Hatta bu faaliyetler, sporun sadece futbol şubesi ile sınırlı kalmamıştı. Güreş, yelken, kürek ve bisiklet gibi diğer spor şubelerinde de faaliyetler 20. yüzyılın başından itibaren Kocaeli'de görülmüştür.

Kocaeli'de spor faaliyetleri 1909-1910 yılları arasında futbolla başlamıştır. Bu yıllarda Kocaeli merkez ilçesi İzmit'te bulunan Fransız mektebi talebelerinden Ferit ve Süreyya Beylerin öncülüğünde bir futbol takımı kurulmuş ve mektep talebelerinin spor yapmaları ve Kocaelili gençlerinin futbolla tanışmaları sağlanmıştı. Bu mektebin haricinde 1927 yılında İzmit Sultanisinde İzmit Sultani Futbol takımı da kurularak faaliyete geçmiştir.[4]

Mektepler dışında İzmit'te kurulan ilk sivil spor kulübü İttihat Spor Kulübü idi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki idaresi döneminde İzmit'teki Türk gençleri çeşitli adlarla spor kulüpleri, idman ocak ve yurtları kurmaya başladılar. İşte İttihat Spor Kulübü de bu dönemde 1912 yılında İzmitli Türk gençleri tarafından kurulmuş bir spor kulübüydü.[5]

İttihat Spor Kulübünün Cumhuriyet'ten sonra fiilen kuruluşu 1923, resmen kuruluş ve İdman Cemiyetleri İttifakı'na katılış tarihi ise 27 Ağustos 1924'tür. Ancak İttihat Spor Kulübü bütün belgelerinde, bayrak ve flamalarında ilk kuruluş tarihi olarak 1912 yılını kullanmıştır. Bu kulüp daha sonra İdman Yurdu ve Akyeşil Kulüpleri olarak ikiye ayrılmıştı. Bu kulüpler futbolla birlikte çeşitli spor dallarında da faaliyet göstermişlerdir.[6]

Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Kocaeli'de spor özellikle futbol sporunun geçmişi günümüzde çoğu kişinin zannettiği gibi Kocaelispor'un kuruluş tarihi olan 1966 yılı olarak bilinse de aslında Kocaeli'de spor faaliyetleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Hatta günümüzün Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş gibi büyük spor kulüplerinin kuruluş

[1] *1935 Genel Nüfus Sayımı Kocaeli Vilayeti* C.36, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937, s. 5.

[2] Resul Köse, "Çok Partili Dönemde Türkiye'nin İl Yönetimi", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüz Yıllık Kamu Yönetimi,* Editör: Mehmet Güneş, Kriter Yayınları, İstanbul 2025, ss. 71-72.

[3] *T.C. Resmi Gazete*, 22.06.1954, Sayı: 8735.

[4] Levent Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi: Röportajlarla Bir Dönem*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları 2007, s. 9.

[5] Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi,* ss. 24-25.

[6] Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi,* s. 9.

tarihlerini de dikkate alacak olursak eğer Kocaeli'deki spor faaliyetlerinin ne kadar eski ve köklü bir tarihe sahip olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Kocaeli'deki spor faaliyetleri sadece futbolla sınırlı kalmamıştı. Futbolun yanı sıra bisiklet, güreş, kürek ve yelken gibi spor dalları ile ilgili de faaliyetler görülmüştü. Örneğin bisiklet sporu Kocaeli'de İstanbul Nişantaşı Kulübünün İzmit'e 1924 yılında gelmesi ile başlamıştı. Kısa bir süre sonra müsabakalar başlamış ve Kocaeli'de bu spor dalı yöre halkı tarafından sevilmiştir.[7] Bununla birlikte Türklerin ata sporu olan güreşin İzmit'te gelişmeye başlaması da aynı yıllara, 1925 yılına rastlar. Aynı yıl 1925'te kürek sporu bölgede münferiden başlamıştı. Bu spor dalı kısa sürede sevilen ve vilayete önemli başarılar getiren bir spor dalı olmuştur. Yine bölgede yelken sporu da kürek sporu ile aynı yıl ferdi çabalarla başlamıştır.[8]

1. Tevfik Tarman ve Raporu

Bu çalışmanın konusu olan raporu hazırlayan Tevfik Tarman 1894 yılında İstanbul'da doğmuştur. Halkalı Ziraat Mektebi Âlisini bitirdikten sonra Born ve Berlin Ziraat İktisadiyatı Enstitüsünde ihtisas yapmıştır. İş hayatına Maarif Nezareti Tedrisatı Taliye Şubesinde kâtip olarak başlamış daha sonra Adana Sultanisi Ulumu Tabiiye Muallimi, Ticaret ve Ziraat Nezareti Müdüriyeti Umumiyesi Müessesat Mümeyyizi, Ziraat Vekâleti Ziraat Umum Müdürlüğü Mücadele ve Teşvikat Şubesi Müdürü, Mücadele Müdürü, Müessesat Müdürü, Ziraat Umum Müdür Muavini, Zerriyat ve Garsiyat Şubesi Müdürü ve Ziraat Umum Müdürlüğü vazifelerinde bulunmuştur. Tarman bu görevlerinin ardından Beşinci (1935-1939) ve Altıncı Dönem (1939-1943) Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) CHP Seyhan milletvekili olarak görev yapmıştır. Tevfik Tarman 23 Mart 1975 tarihinde vefat etmiştir.[9]

CHP, her yasama döneminin sonunda milletvekillerini seçim bölgelerine gönderip seçmenlerle kaynaşıp onların sorunlarıyla ilgilenmesini ve bu sorunların parti üst yönetimine iletilmesini milletvekillerinden beklemekteydi. Bu yöntem sayesinde ülkenin genelinde ve bölge özelinde uygulanacak olan politikalar belirlenmekteydi. Bununla birlikte başka bir vilayet milletvekilini de bir vilayetteki parti ve halkevleri örgütlerini denetlemek için görevlendirmesi de en doğru ve tarafsız bilgilerin elde edilmesi açısından uygulanan bir adetti.

İşte bu uygulamalardan biri de Seyhan Milletvekili Tevfik Tarman'ın 1936 yılında Kocaeli vilayetinin parti ve halkevleri örgütlerini denetlemek için Kocaeli'ye gönderilmesiydi. Tevfik Tarman, CHP Genel Sekreterliğince Kocaeli CHP parti ve halkevi örgütünü teftiş maksadıyla 11 Haziran 1936 tarihinde görevlendirilmiştir. Tarman, teftişe 7 Eylül'de başlamış ve 26 Eylül'de son vermişti. Tarman, Kocaeli parti ve halkevi örgütlerini teftiş işini bitirip teftişe dair hazırladığı raporunu 4 Kasım 1936 tarihinde CHP Genel Sekreterliği makamına sunmuştur. Tarman, teftişinde mevsim icabı pek çok kişi bağ, bahçe ve tarlalarda olduğu için gece saatlerinde de bu işi tamamlamaya çalışmıştı. İl içinde teftiş ettiği yerler; Kocaeli'nin bütün ilçe, mahalle ve semt ocakları, yol üzerindeki köy ocağı yönetim kurulları idi. Tarman, bu teftişte partinin ve halkevlerinin yönetim ve üye durumları, mali imkânları ve parti ile halkevleri ve halkodalarının faaliyetlerini toplamda 54 sayfalık çok geniş bir raporla ayrıntılı

[7] Kocaeli'de bisiklet sporunun tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: F. Yavuz Ulugün, *Kent & Bisiklet*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, Kocaeli 2021.

[8] Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi*, ss. 10-15.

[9] *TBMM Albümü 1920-2010* C. 1, Ankara, 2010, s. 284.

bir şekilde ele alırken aynı zamanda bu tarihte vilayetin sosyo-ekonomik ve kültürel durumuna ilişkin de çok değerli bilgiler vermiştir. Raporun sonuç kısmında ise parti ve halkevleri örgütlerinin daha faal hale gelmesi için bunların idaresinden sorumlu olacak olan kişilerin iyi belirlenmesi ve bu örgütlere gerekli mali desteklerinin sağlanmasını istemiştir.[10]

2. İzmit İlçesinde Spor Faaliyetleri

Tevfik Tarman raporunda, çalışmaya konu olmayan meseleleri dikkate almazsak eğer ilk olarak Kocaeli vilayetinin merkezi İzmit ilçesindeki spor faaliyetleri hakkında bilgi vermişti. İzmit ilçesinin bu yıllardaki nüfusu 71.766 kişi idi.[11] 1936 yılında İzmit'te iki tane spor kulübü vardı. Bunlardan biri İzmit İdman Yurdu, diğeri ise Akyeşil Spor Kulübü idi. Tarman, teftişi sırasında bu iki kulübün başında bulunan gençlerle de görüşmüştü. Bu gençlerin hepsi de vasıta bakımından zayıf olduklarını Tarman'a söylemişlerdi. Akyeşil Spor Kulübü, Belediyeden bu günlerde 300 lira kadar bir yardım görmekteydi. Ancak bu kulüp Belediyeye ait bir binada oturduğu için Belediye bu parayı binanın kirasına mahsup ediyordu. Bu sebeple Kulübün eline bir şey kalmıyordu. Diğer kulüp ise hiç yardım görmemekteydi. Her iki kulübün de 250'şer üyesi vardı. İdman Yurdu üyelerinden 20'şer ve diğer kulüp üyelerinden de 25'er kuruş aidat alınıyordu. Kulüplerin bütün masrafları bu aidattan toplanan para ile karşılanmaktaydı. Bu kulüpler çeşitli spor şubelerinden en çok futbol ve bisiklet sporuna önem vermekteydi. Bunların üçer futbol takımları vardı. İkinci derecede, deniz sporu ve atletizm ile meşgul oluyorlardı. Bu kulüpler, 1935 yılında kayık yarışlarına ve Karamürsel'deki yüzme müsabakalarına girmişlerdi. İzmit'te atlet müsabakaları tertip etmişler ve kazananlara madalyalar dağıtmışlardı. Kulüpler bu suretle faaliyet göstermekteydiler.

Tarman, kulüplere giderek sporcularla uzun uzadıya hasbihalde bulunmuştu. Tarman, ziyareti sırasında sporcularda şuurlu bir çalışma zevki ve başarma arzusu olduğunu sezinlemişti. Ancak bu sporcular vasıta darlığı içinde ve esaslı yardıma muhtaçtılar. Tarman'a göre bu spor kulüpleri ve sporcuların partiye olan sevgi ve bağlılık dereceleri iyi idi. Tarman, parti örgütünün bu spor kulüplerine ellerinden geldiği kadar yardım ettiğini, bunlarla ilgilendiklerini de aktarmıştır.[12]

Tarman, bu yıllarda şehrin sınırında bir spor alanı olduğunu ve bu alanın şimdilik ihtiyaca kâfi geldiğini belirtmişti. Bu kulüpler en azından yılda 500 lira kadar bir yardım istediklerini, bu önemli ihtiyaç için valinin dikkat nazarını çektiğini ve valinin de kulüplere yardım edeceğini vaat ettiğini belirtmişti. Kulüplerin Tarman'dan ve partiden başka da bir dilekleri olmamıştı.[13]

Raporda hem parti örgütünün bu kulüplere elinden geldiği kadar yardım ettiği bilgisi hem de valinin yardım etme konusunda Tarman'a vaatte bulunması önemliydi. Gerçi raporun yazıldığı yılda, 18 Haziran 1936 tarihinde Başvekil ve CHP Genel Başkan Vekili sıfatıyla İsmet İnönü, bütün parti teşkilatları ve vilayetlere gönderdiği beyannamede; bundan sonra Parti teşkilatı ile Hükûmet arasında daha sıkı bir yakınlık kurmak ve işlerin tek elden yürütülmesi için bütün

[10] *BCA 490 01/ 675 280 1* (ss. 52,104-105).
[11] *1935 Genel Nüfus Sayımı* ..., s. 5.
[12] *BCA 490 01/ 675 280 1 (*s. 56).
[13] *BCA 490 01/ 675 280* 1 (s. 57).

vilayetlerde vilayet parti başkanlığına vilayetin valisi memur edilmişti.[14] Böylelikle parti örgütü valinin idaresi altında bulunduğu için Hükümet ve parti işlerinde bir ahenk ve birlik olmuştu.[15] Bu da spor faaliyetleri gibi daha başka birçok konuda vilayetin ve parti örgütlerinin bu tür faaliyetlere yardım etmesi konusunda bir uyumun sağlanması sonucunu doğurmuştur.

3. Gölcük İlçesinde Spor Faaliyetleri

Teftişin yapıldığı günlerde Kocaeli'de Gölcük ilçesinin kurulum çalışmaları devam ediyordu. Gölcük'te de spor faaliyetleri mevcuttu. Rapora göre bu tarihlerde Gölcük'te bir spor kulübü vardı. Bu kulüp üç yıl önce kurulmuştu. İhtiyaçlarını karşılayabilecek bir binaları ve 82 üyesi vardı. Futbol, voleybol ve güreşle meşgul olmaktaydı. Ellerinden geldiği kadar çalışmaktaydılar. Kulüp, partinin himaye ve nezareti altındaydı. Kulübün gelirleri ufak tefek bağışlardan ve üyelerden alınan aidattan sağlanıyordu. Bütçe darlığı sebebiyle arzu edilmesine rağmen parti bu kulübe para yardımında bulunamıyordu. Tarman, bu kulübe esaslı para yardımında bulunulması ve bu sayede gelişme imkânı verilmesini parti yönetiminden istemişti.[16]

4. Adapazarı İlçesinde Spor Faaliyetleri

Raporun hazırlanmasından bir yıl önce yapılan 1935 tarihli nüfus sayımına göre Adapazarı ilçesinin nüfusu 95.215 kişi idi.[17] Rapora göre Adapazarı ilçesinde daha önceki yıllarda dört spor kulübü varken rapor tarihinden iki ay önce parti ilçe yönetim kurulu, vasıtaca zayıf ve çok dağınık olan bu kurumları toplamak ve gelişmelerini sağlamak maksadıyla kulüp sayısını ikiye düşürmüştü. Bu birleşmeden iyi neticeler alınmıştı. Bunların iki futbol takımı vardı. Futbolda il birincisiydiler. Voleybol şubesi de vardı. Sporcu gençler çalışmaktaydılar. Fakat bunlar da malzeme yönünden mükemmel değildiler. Adapazarı'nda ayrıca bir avcılık kulübü de vardı. Bu kulüp halkevinin himayesi altındaydı. Kulübün 300 kadar üyesi vardı. Çeşitli av sporları yapılıyordu. Özellikle domuz avlarına ehemmiyet veriliyordu. Bu sayede ziraata da hizmet edilmiş oluyordu. Tarman'a göre sporcuların ve bütün ilçe gençliğinin partiye olan sevgi ve bağlılık derecesi iyi idi. İlçe örgütünün bunlarla olan ilgisi de bu günlerde beğenilir bir düzeydeydi.

Spor kulüpleri bu günlerde Cumhuriyet meydanından istifade ediyorlardı. Ayrıca bir spor alanı teminine de teşebbüs edilmişti. Çarh suyu civarında hususi idarece evvelden temin edilmiş bir hektara yakın bir tarla daha sonra parti il yönetim kurulu ve Adapazarı Belediyesinin yardımlarıyla iki hektara çıkarılacak ve orada yeni bir spor alanı yapılacaktı. Tarman bu kulüplere daha geniş ölçüde yardım temin edilebilirse çok iyi olacağını da raporunda belirtmiştir.[18]

---

14 Hikmet Bila, *CHP 1919-1999,* Doğan Kitap, İstanbul 1999, ss. 71-72; Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007, ss. 247-248.

15 *BCA 490 01/ 675 280 1* (s. 53).

16 *BCA 490 01/ 675 280 1* (s. 66).

17 *1935 Genel Nüfus Sayımı...* s. 5.

18 *BCA 490 01/ 675 280 1* (ss. 69-70).

5. Hendek İlçesinde Spor Faaliyetleri

1935 yılı verilerine göre Hendek'te 24.040 kişi yaşamaktaydı.[19] Hendek'te 1936 yılında halkevi yoktu. Yalnız bir Gençler Birliği ile Yılmaz Spor Kulübü vardı. Gençler Birliğinin başında Eczacı Kamil bulunmaktaydı. Belediye parti kanalıyla bu kulübe 150 lira kadar bir yardım etmişti. Parti örgütü bu teşekküllerle ilgilenmekteydi.[20]

6. Karasu İlçesinde Spor Faaliyetleri

1935 yılı verilerine göre 17.587 kişinin yaşadığı Karasu'da 1936 yılında halkevi, spor vs. gibi gençlik kurumları mevcut değildi.[21]

7. Kandıra İlçesinde Spor Faaliyetleri

1935 yılı verilerine göre Kandıra ilçesinde 44.733 kişi yaşamaktaydı. 1936 yılında Kandıra'da Yılmaz Sor adlı bir spor kulübü vardı. Ancak bu kulüp çok zayıftı. Orta halli bir futbol takımları vardı. Ara sıra maçlar yapmaktaydılar. Yine küçük bir voleybol takımları da mevcuttu. Kulübün 50 kadar üyesi vardı. Parti örgütü bu kulübe gerekli yardımı esirgemekteydi. Bu kulübe yardım için bütçesine 50 lira koymuştu. Kandıra'daki sporcuların ve bütün gençliğin bu yıllarda partiye olan sevgi ve bağlılık derecesi iyi idi. Kulübün derme çatma bir alanı vardı. Vasıtaca çok zayıf olan bu kulüp de esaslı yardıma muhtaçtı.[22]

8. Karamürsel İlçesinde Spor Faaliyetleri

1935 yılında Karamürsel ilçesinde 19.425 kişinin yaşamaktaydı. Tarman'ın ziyaretinden çok kısa bir süre önce 1936 yılı Ağustos ayı içerisinde yüzmede önemli bir mesafe kat etmiş olan bu ilçede güzel bir havuz yapılmıştı. Dönemin Vali ve CHP İl Başkanı Hamit Oskay, yüzme birinciliklerinin Karamürsel'de yapılması için çaba göstermekteydi. Bu bağlamda yüzme havuzunun açılışı için bölge birinciliği yarışması yapılmıştır. Açılış töreni için üç özel motorla İzmit'ten 200 davetli gelmiştir. Açılışa katılanlar arasında Süvari Müfettişi ve 31. Tümen Komutanı Tuğgeneral Mürsel Bakü ve Kaymakam İhsan Bey de vardı.[23]

Tarman'ın raporuna göre 1936 yılında Karamürsel'de bir İdman Yurdu Kulübü vardı. İdman Yurdunun 65 faal üyesi bulunmaktaydı. İdman Yurdu yüzme, kürek çekme gibi deniz sporlarının yanı sıra futbol ve voleybol sporları ile de meşgul olmaktaydı. Kürekte 1935 yılında Türkiye ikinciliği kazanmışlardı. Yüzme müsabakalarında üç yıldır Türkiye sekizincisi ve bölge ikincisiydiler. Modern bir yüzme tesisatı vücuda getirmişlerdi. Bir tane dörtlük kikleri vardı. Motorları yoktu. Orta derecede bir futbol takımları ve oldukça muntazam iki voleybol takımları vardı. Fakat sporlarda o kadar ileri değillerdi. Bu kulüp, üyelerinden ayda 10'ar kuruş aidat alıyordu. Belediye, parti kanalıyla 100 lira kadar bir yardım temin etmişti. Bununla

[19] *1935 Genel Nüfus Sayımı...* s. 5.
[20] *BCA 490 01/ 675 280 1* (ss. 78-79).
[21] *BCA 490 01/ 675 280 1* (s. 80).
[22] *BCA 490 01/ 675 280 1* (s. 84).
[23] F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihi'nden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Yayınları, İzmit 2004, s. 377.

beraber İdman Yurdu paraca sıkıntıdaydı. Karamürsel gençlerinin partiye olan sevgi ve bağlılık dereceleri iyi idi. Parti örgütünün bunlara karşı olan alakası da iyi idi. İdman Yurdu tek bir kike muhtaçtı. Başka da bir şey istemiyordu.[24]

9. Gebze İlçesinde Spor Faaliyetleri

1935 yılında 26.225 kişinin yaşadığı Gebze ilçesinde Tarman'ın raporuna göre 1936 yılında belli başlı bir spor kurumu ve faaliyeti yoktu.[25] Bununla birlikte Tarman'ın Kocaeli ziyaretinden kısa bir süre önce, 28 Mart 1935 tarihli Son Posta gazetesinde aktarıldığına göre o tarihte Gebze'ye günümüzde ise Dilovası ilçesine bağlı Tavşancıl köyünde "Tavşancıl Gençler Birliği Spor Kulübü" adlı bir kulüp kurulmuştur. Bu kulüp köyde bir futbol sahası hazırlayarak İstanbul'dan ve diğer şehirlerden kulüpleri buraya davet edip özel maçlar yapmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda günde 20 işçi saha için çalışmalar yapmaktaydı. Yine kulüp tarafından bilhassa köyün alt tarafında yüzme gibi deniz sporları yaptırılarak yarışmalar tertip edilmek istenmiştir. Kulübün reisi Burhaneddin Bey idi.[26]

10. Geyve İlçesinde Spor Faaliyetleri

1935 yılı verilerine göre 36.297 kişinin yaşadığı Geyve ilçesinde 1936 yılında belli başlı bir spor kurumu ve faaliyeti yoktu.[27]

Sonuç

Günümüzde Kocaeli vilayetinin sporun birçok dalında Anadolu'nun çoğu vilayetinden daha ileri düzeyde olmasının sebebi vilayetteki spor faaliyetlerinin geçmişinin 20. yüzyılın başlarına kadar dayanmasından ileri gelmektedir. Bu durum 1936 yılında Kocaeli vilayeti parti ve halkevlerini teftiş amaçlı gönderilen Seyhan Milletvekili Tevfik Tarman'ın raporuna da yansımıştır. Bu rapordan anlaşıldığına göre Kocaeli vilayetinde spor faaliyetleri, vilayetin Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a yakın olmasının da etkisiyle hemen hemen aynı yıllarda başlamıştı. Bu durum Cumhuriyet Türkiye'sinde daha da hızlanmış ve Kocaeli spor konusunda Türkiye'de öncü vilayetlerden biri haline gelmiştir. Raporda dikkat çeken bir diğer husus vilayetteki spor faaliyetleri sadece futbolla sınırlı kalmamış bisiklet, voleybol, atletizm, kürek, yelken ve avcılık gibi birçok spor dalında faaliyetler görülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu spor faaliyetlerinin Kocaeli'de gelişmesinin bir diğer sebebi yine rapordan anlaşıldığı üzere CHP örgütlerinin, halkevlerinin ve belediyelerin vermiş olduğu destektir.

[24] *BCA 490 01/ 675 280 1* (ss. 89-90).
[25] *BCA 490 01/ 675 280 1* (s. 93).
[26] *Son Posta,* 28 Mart 1935, s. 10.
[27] *BCA 490 01/ 675 280 1* (s. 100).

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) 490 01/ 675 280 1.

1935 Genel Nüfus Sayımı Kocaeli Vilayeti C. 36, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yay., Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1937.

Atalı, Levent, *Kocaeli'nin Spor Tarihi Röportajlarla Bir Dönem, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., 2007.*

Köse, Resul, "Çok Partili Dönemde Türkiye'nin İl Yönetimi", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüz Yıllık Kamu Yönetimi*, Editör: Mehmet Güneş, Kriter Yayınları, İstanbul 2025

Son Posta, 28 Mart 1935.

TBMM Albümü 1920-2010 C. 1, Ankara 2010.

Ulugün, F. Yavuz, *Kent & Bisiklet*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, Kocaeli 2021.

Ulugün, F. Yavuz *Kocaeli Spor Tarihi'nden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit 2004.

Uran, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, İş Bankası Yay., İstanbul 2007.

T.C. Resmi Gazete, 22.06.1954, Sayı: 8735.

Bila, Hikmet, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

EKLER

Ek 1. Raporu hazırladığı yıllarda Seyhan Milletvekili Tevfik Tarman *TBMM Albümü* ...s. 284.

Ek 2. 1930'larda İzmit'te kurulmuş ilk futbol takımı İttihat Spor

Futbolcular: Hakkı-Nazmi Oğuz-Sadettin Yalım-Nurettin-Salih Bey- Rıfat-Tahir Düzgören-Zeki Önvural-Mehmet Yüze- Zeki Arslan- Atıf Kaptan- Terzi Rahmi- Paşa Muammer- Burhan.

Bkz. Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi...*, s. 284.

Foto: Fahri Seyrek 1932

Ek 3. İzmit İdman Yurdu (1932)

Fotoğraftakiler: Sadettin Yalım, İsmail Pekaydın, Nihat Tuysuz, Terzi Kemal, Mehmet Ali Paşa, Dr. N. Necatı, Vali Eşref Sayıt, Belediye Başkanı Kemal Öz, Gazeteci Cevdet Yakup, Gazeteci Rıfat Yüce, Ağır Ceza Reisi Naim Bey, Tüccar Zihni Kaman, Hıfzı Bey...

Bkz. Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi...*, s.285.

Ek 4. Akyeşil Spor Kulübü (1937)

Fotoğraftakiler: 1. Tahir DÜZGÖREN, 2. Şemi 3. Nuri TOGAY, 4. Ahmet ÇETİK, 5. Celadet, 6. Mustafa 7. Mustafa ULUSOY, 8. Sadi ASAL, 9. Recep ERTAN, 10. Mazhar GİRGİN, 11. Fethi BAŞÇAVUŞ, 12. Süleyman SAVAŞAN.

Bkz. Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi...*, s.36.

KOCAELİ'DEKİ HALKEVLERİNE SPOR MALZEMESİ YARDIMI (1936-1950)

Ayhan YÜKSEL*

Özet

Halkevleri Cumhuriyet'in "yeni insanını" inşa etmeyi hedefliyordu. Bu kuruluşların amacı "ulusu, aynı ülkeye bağlı bir kitle yapmak, kır-kent, köylü-aydın ayrımlarını azaltmaktı". Açılan Halkevleri, yerleşim yerlerinde sosyal ve kültürel hayatına katı sağlayan önemli bir yapılanma oldu. Halkevleri, "dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil, sosyal yardım, halk dershanesi ve kursalar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze, spor dalında faaliyet gösterdi. Taşrada açılan Halkevleri'nde bilhassa kütüphane için kitap, spor yapmak için de malzemeye ihtiyaç duyulmakta idi. Spor malzemelerini mahallinden temin etmek bir hayli sorun oluyordu. Bunun için merkezden Halkevleri'ne malzeme yapılması gerekmekteydi. Bu nedenle Halkevleri bünyesinde oluşturulan spor dalları için malzeme yardımında bulunuldu. Malzeme yardımı yapılan yerler arasında Kocaeli Halkevi ve bağlı evler de vardı. Bu malzeme yardımı bugünkü spor kulüplerine malzemenin önemine işaret etmesi bakımından bir alt yapı teşkil etmiştir.

Bu tebliğde Kocaeli'deki Halkevleri'ne yapılan malzeme yardımları ve Kocaeli ve ilçelerinde yaptığı sosyal ve kültürel katkılar irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, Halkevleri, Halk Fırkası, Spor, Ankara, Malzeme Yardımı.

Giriş

Geçmiş çağlarda insanlar zor tabiat şartlarına karşı mücadele etmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve avlanmak için hızlı koşmak, atlamak, yakın mücadele gerektiğinde gücünü en iyi şekilde kullanmak mecburiyetinde kaldığında bugün spor denilen hareketleri yapıyorlardı. Bu hareketler şehir hayatında beden eğitimi olarak spor işlevi görmüştür.

Anadolu Selçuklu döneminde ahî teşkilatı bünyesinde belirli sporların yapıldığı tekkeler kurulmuştur. Meydanlarda cirit oynanırdı. Osmanlılar'da avcılık, ok atma, güreş ve kılıç sporları yaygındı. Edirne'deki Kırkpınar güreşlerinin başlangıcı 14. yüzyıl ortalarına kadar uzanırdı. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi ve Kuleli İdâdîsi ile Mekteb-i Bahriyye'ye beden eğiti dersleri konulmuştu. Jimnastik konusunda Nâzım Şerafeddin Bey'in 1886 tarihli

* Araştırmacı-Yazar, e-mail: sunkur28@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8897-179X.

Sıhhatnümâ[1], Kuğuzâde Süleyman Rıza Bey'in Trabzon'da 1922'de basılan *Asosyeşın [Associaion] Futbol* adlı kitapları konusunda ilk eser olarak kabul edilir.

Bütün bunlar bir alt yapı teşkil etmiştir ve Cumhuriyet'in "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" düsturun gereğince ülke genelinde spor eğitimine önem verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında sporu yaygınlaştırmak ve gerekli olan alet-edevatı temin etmek de merkezden temin edilen malzemeleri kullanıma sunmak da kültür faaliyetlerinin önemli kuruluşu Halkevleri'ne düşmüştür.

İzmit Halkevlerine Yapılan Malzeme Yardımları

Halkevleri, 24 Mart 1931'de kapatılan Türk Ocakları'nın yerine Türk kültürünü geniş kitlelere benimsetmek ve tanıtmak üzere 19 Şubat 1932'de kuruldu. İzmit (Kocaeli) Halkevi 24 Haziran 1932'de açıldı. Halkevleri Cumhuriyet'in "yeni insanını" inşa etmeyi hedefliyordu. Bu kuruluşların amacı "ulusu, aynı ülkeye bağlı bir kitle yapmak, kır-kent, köylü-aydın ayrımlarını azaltmaktı". Açılan Halkevleri, yerleşim yerlerinde sosyal ve kültürel hayatına katılım sağlayan önemli bir yapılanma oldu. Burada sadece gençlerin değil vatandaşın da beden eğitimine katkı için spor şubesi kuruldu. Öyle ki taşrada Tirebolu örneğinde görüldüğü üzere Halkevi'ni bilmeyen kaymakamlara türkü yakıldı[2]. Halkevleri, "dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil, sosyal yardım, halk dershanesi ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze, spor dalında faaliyet gösterdi. Halkevleri'nde bir spor de komitesi kuruldu. Taşrada açılan Halkevleri'nde bilhassa kütüphane için kitap, spor yapmak için malzemeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Ancak taşradaki Halkevleri'nin spor malzemelerini mahallinden temin etmek bir hayli sorun oluyordu. Bunun için merkezden Halkevleri'ne malzeme yapılması gerekmekteydi. Bu nedenle Halkevleri Genel Merkezi'nden bünyesinde oluşturulan spor dalları için Kocaeli mıntıkasında yer alan ilçeler Halkevleri'ne malzeme yardımı yapıldı. Bu malzeme yardımı bugünkü spor kulüplerine malzemenin önemine işaret etmesi bakımından bir alt yapı teşkil etmiştir.

İzmit Halkevi'nin kurulduğundan itibaren spor kulüplerine yaptığı maddî-manevî katkıları ile dikkat çekmektedir. Bu bağlamda 1933 yılında Halkevi prensiplerine uygun çalışmalar gösteren İttihat Spor ve İdman Yurdu Kulüp gençlerinin eksiklikleri tamamlandığı gibi ayrıca 100'er lira para yardımda bulunulmuştur[3].

Hükümet, spora olan katkısını Halkevleri aracılığıyla sürdürmek üzere bir program yapmıştır. Beden Terbiyesi Kanunu hükümlerine göre Halkevlerine beden terbiyesi ve spor hareketlerine canlılık vermek üzere alınmakta olan tedbirlerin arasında programa İzmit Halkevi de dâhil edilmişti. Burada yeni Halkevi ve ayrıntılarından olan jimnastik salonu yapılıncaya kadar sözlü olarak görüşüldüğü üzere kira ile tutulması gündeme gelen salona geçici olarak konmak

[1] Nebi Bozkurt, "Spor", *DİA,* XXXVII, 420;

[2] *Oy kaymakam kaymakam*
Makam vuruyom makam
Halkevi'ni bilmiyor
Yeni gelen kaymakam

[3] Berna Kaya, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951),* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s. 97.

üzere malzemeler düşünülmüştü[4]. Bu malzemelerden İzmit'te eskrim, mübareze, jimnastik ve deniz sporları yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Halkevi'ne Spor İçin Gönderilecek Malzemeler (1936).

Kullanım Alanı	**Malzeme adı ve adedi**	
	Malzeme adı	**Adet**
Eskrim için	kılıç eldiveni	4
	kılıç ve epe namlusu	12
	Epe	4
	Kılınç	4
	Maske	6
Mübareze sporu için	tahta mübareze tüfeği	10
	eldiven ve göğüslük	6
Jimnastik malzemesi için	atlama kasası	1
	şakuli çerçeve	1
	duvar için ufkî parmaklık	2
	talim lobutu	24
	talim bastonu	12
	siklet atma güllesi	6
	tahta talim Salı	2

Bu malzemeler dışında ayrıca İzmit civarındaki köylerde Halkevi'nin gözetim ve yönetiminde yaptırılacak güreş ve jimnastik hareketleri için de malzeme temini yoluna gidilecektir. Büyük Derbent ve Davulcular için 3'er, Gölcük, Hereke için 4'er olmak üzere toplam 14 sıklet atma güllesi; birer güreş brandası: Gölcük ve Hereke için 12 güreş donu; Büyük Derbent ve Davulcular'a güreş için 8 pırpıt; birer filit tulumbası; Hereke hariç diğer beldelere birer barfiks ve fortik ki toplam 3 adet. Bu malzemeler İstanbul'da yaptırılarak Halkevine gönderilecektir[5].

[4] BCA, 490-1-0-0/1112-60-1, vr. 1.
[5] BCA, 490-1-0-0/1112-60-1, vr. 2

Ankara, Halkevleri'nde beden terbiyesi ve spor hareketlerine canlılık getirmek için ileriye yönelik çalışmalar yapmakta ve Halkevlerine gönderilecek malzemelere dair ihtiyaç listesi yapmaktadır. Bu yerler arasında İzmit Halkevi de vardı. Yeni Halkevi ve jimnastik salonu yapılıncaya kadar kira ile tutulacak salona konulmak üzere malzeme listesi şöyle tespit edilmişti:

Tablo 2. Malzeme Listesi[6] (1939).

Spor Kolu	**Adet**	**Malzeme**
Eskrim	4	Kılıç eldiveni
	12	Kılınç ve Epe namlusu
	4	Epe
	4	Kılınç
	6	Maske
Mübareze sporu	10	Tahtça mübareze tüfengi
	6	Eldiven ve göğüslük
Jimnastik için	1	Atlama kasası
	1	Şakuli çerçeve
	2	Duvar için ufkî parmaklık
	24	Talim lobutu
	12	Talim bastonu
Deniz sporları	2	Tahta talim Salı

[6] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 1 92.

Adapazarı Halk Evi'ne Yardımlar

Adapazarı, bugünkü idari sistemde Sakarya'nın merkezi olmasına rağmen malzeme yardımı Kocaeli (İzmit) Halk Evi vasıtasıyla yürütülmekte idi.

Tablo 3. Adapazarı Halkevi İçin Yapılacak Malzemeler (1936).

Adet	Malzemenin adı	Adet	Malzemenin adı
12	Talim lobotu	12	Baston
4	Sıklet atma güllesi	1	Barfiks ve portik
1	Atlama kasası	1	Şakulî çerçeve-duvar için
2	Ufkî parmaklık-duvar için	1	Medsinbol topu

CHP'nin taşrada bulunan Halk Odası'na malzeme yardımı aralıklı da olsa devam etmekteydi. Nitekim Oda için güreş brandası, don, barfiks, tırmanma halatı ve sıklet atma gülleleri gönderilmişti. Talim salı yola çıkarılacaktı (1 Haziran 1940)[7]. 20 Haziran 1943'te meydana gelen Adapazarı-Hendek depremi Halkevi bünyesinde spor çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Depremin yaralarının sarılmasından sonra Adapazarı Halkevi'nden malzeme ihtiyaçlarının ayrıntılı bir şekilde liste yapılarak gönderilmesi istenilmiştir[8].

114 üyeli Spor Şubesi için Adapazarı Halkevi Reisliğinin 14 Kasım 1944 tarihli yazısı ile talep ettiği basketbol malzemesi, voleybol ağı, güreş minderi, tenis ağı, raket ve top, sporculara ait öğretici kitap isteğine karşılık 4 Ocak 1945 tarihli yazısında *Spor kolunuzun faaliyeti için istenilen malzemeden bir basketbol topuyla bir çift basketbol filesi ve bir voleybol topuyla da bir voleybol ağı gönderilecektir. Basketbol ve voleybol direk ve demir çenberleri için de lüzumlu olan masrafları karşılamak üzere Halkeviniz adına 100 lira yollanmıştır* denilmekteydi. Yazı ayrıca Adapazarı'nın tesis kapasitesine dair bilgi de içermekteydi. Buna göre Adapazarı'nda kapalı bir çalışma yeri olmadığından en az 2.500 liraya yaptırılabilen 8X8 güreş minderleri, piyasada topu bulunmayan ve ancak açık havada sahada –tenis kortuna sahip olmanız– yazın faydalı olabilecek tenis malzemesi de şimdilik geri bırakılmıştı. Basketbol ve voleybol nizamnamelerine de uygun olarak yaptırılacak voleybol ve basketbol sahalarının tanzim ve onarılmasına Spor Kolu üyelerinin emek birliği ve gayretlerinin de katılacağının umulduğu belirtilmekteydi[9]. Ankara, Adapazarı Halkevinin ihtiyaç duyduğu basketbol ve voleybol direk ve demir çemberlerin yaptırılması için sözünü ettiği 100 lira havaleyi çıkarmıştı (10 Ocak 1945)[10].

[7] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 38.
[8] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 51.
[9] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 49.
[10] BCA, 490-0-0/1124-101-1, vr. 44

1950 yılı başlarında İzmir Milletvekili Rahmi Köken imzasıyla İzmit Halkevi Başkanlığına yüzme çalışmalarında kullanılmak üzere 25 adet yüzme donu ve başlığı gönderilmişti[11].

Karamürsel Halkevi'ne Yardımlar

Yardım yapılan Halkevleri arasında Karamürsel Halkevi de vardı. Bu gereksinimler Halkevi tarafından merkeze iletiliyordu. Karşılanabilir ölçüde gereksinimleri CHP Merkezi tarafından gönderiliyordu.

Tablo 4. Karamürsel Halkevi İçin Yapılacak Malzemeler (1936).

Adet	Malzemenin adı	Adet	Malzemenin adı
12	Talim lobutu	12	Talim için baston
6	Tahtadan mübareze tüfengi	4	Mübareze maskesi
4	Eldiven ve göğüslük	3	Sıklet atma güllesi
1	Barfiks ve fortik	1	Atlama sehpası
1	Atlama kasası	1	Şakûli çerçeve
2	Ufkî parmaklık	1	Masa tenisi
1	Filit tulumbası	1	Güreş brandası
1	Güreş minderi	6	Güreş donu
2	Tahta talim Salı		

Bu listenin tamamlanıp Karamürsel Halkevi'ne gönderilmediği anlaşılıyor. Zira aynı liste bu defa İstanbul'da yaptırılacak ve gönderilecektir (22 Aralık 1939)[12]

Karamürsel Halkevi spor işleri için ayrılan 30 lira gibi az bir para ile spor malzemeleri temin edemediğinden spor kolunun faaliyetini tamamen durdurmak zorunda kalmıştı. Voleybol ve atletizmin yanında Halkevi gençleri bilhassa 1929 yılında beri deniz sporlarında iddialı bir ekip çıkarmaktaydı yarışmalarda birincilik almaktaydı. Deniz mevsiminin yaklaşmış olduğu bu sırada havuzdan yararlanabilmek için ufak-tefek noksanlarının tamamlanması gerekmekteydi. Dönüş yerleri ve atlama kulesi ve trapleni noksandı, ayrıca Halkevinin kendi malı olan talim salı delinmişti. Bu nedenle eksikliklerin giderilebilmesi için 1.200 bir paraya ihtiyaç duyulmaktaydı (11 Mart 1944)[13].

[11] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 1
[12] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 93.
[13] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 67.

Karamürsel Gençlik Kulübüne ait havuz Kocaeli Bölgesi Beden Terbiyesi Başkanlığı tarafından yaptırılmıştı. Bu havuz 30 metre uzunluğunda 25 metre genişliğinde direkleri ağaç döşemesi tahtadandı. Üç yıl evvel fırtınadan deniz tarafı tamamen yıkılmış ise de kulübün mali durumu müsait bulunmadığından yaptırılamamıştı. Yine de kullanılabilir durumda idi ama lüzumlu olan dönüş yerleri ve traplenin yaptırılması zorunluydu (14 Haziran 1944)[14].

Tablo 5. Karamürsel Yüzme Havuzuna Ait Tamir Masraf Listesi[15] (1944).

Fiyatı	Nev'î	Açıklama	Tutarı
7,50	Tahta	Ebat: 32X25X4	240,00
4,00	Kadron	Ebat: 32X6X4	131,20
3,00	Çivi	12 kg	36,00
6,00	Ustalık	8 yevmiye	48,00
10,00	Kule için	8 adet ağaç	80,00
		Yekûn	**535,20**

Karamürsel Halkevine gönderilenler bununla kalmamış Ankara'da Florya Spor Mağazasından satın alınan malzemelere 350 lira kıymetinde bir güreş brandası da eklenmişti (26 Nisan 1950)[16]. Karamürsel Halkevi İdare Kurulu Başkanı Fethi Ergin de 26 Nisan 1950 tarihinde Ankara'dan gönderilen güreş brandası için CHP Genel Sekreterliğine teşekkür mektubu göndermişti (2 Mayıs 1950)[17].

Gebze Halkevine Yardımlar

Gebze Halk Evi'nin CHP Kaza İdare Heyeti Reisliğine 28 Ocak 1942 tarihli yazı binalarının yanması nedeniyle en ufak bir malzemeden dahi mahrum kalmış olmalarına ve hiç olmazsa asgari spor vasıtalarından temin edilmesine yardım olunmasına dairdir[18]

Hendek Halkevi'ne Yardımlar

Hendek Halkevi'ne 13 güreş minderi, 6 güreş donu, 1 güreş brandası, 1 çekme halat, 1 tırmanma halatı gönderilmişti (19 Mart 1943)[19].

[14] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 62
[15] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 65.
[16] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 6.
[17] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 3-4.
[18] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 81.
[19] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 75.

Geyve Halkevi'ne Yardımlar

Geyve Halk Odasının genel ihtiyaçları için gönderilen 50 lira alınmıştı (15 Mayıs 1944)[20].

Hereke Halkevi'ne Yardımlar

"*Mevsim sporu*" olarak nitelendirilen voleybol için Hereke Halkevi Başkanlığı CHP Halkevleri Yollama Bürosu Sekreterliğinden ihtiyaçları olan ağ ile top gönderilmesini talep etmişlerdi (3 Nisan 1950)[21].

Gölcük Halkevi'ne Yardımlar

Gölcük Halkevi Reisliği, İstanbul Vilayet CHP İdare Heyeti reisliğinden aşağıdaki malzemeler teslim alınmıştı (8 Mart 1943)[22].

Tablo 6. Teslim Alınan Malzemeler (1943)

Cinsi	**Adet**
Tırmanma halatı	1
Çekme halatı	1
Güreş (13 adet) için minder	1
Minder güreş için	1
Güreş donu	6
Voleybol takımı	1
Yekûn	**11**

Gölcük Halkevi, CHP Genel Sekreterliği'nden 8 Ağustos 1945 tarihli yazı ile istediği malzeme yardımına ancak 25 Eylül 1945'te yanıt alabilmişti. Buna göre kendilerine 5 çift boks eldiven, 1 su topu ile birlikte 10 çift lobut, 10 adet atlama ipi, 1 adet 7.725 gramlık gülle, 2 adet cirit, 6 adet keten lüks boks donu, 5 adet bandaj gönderilmişti[23]. Gölcük Halkevi, ihtiyacı olan malzemelerden gönderilenlerle gönderilmeyenleri bir liste halinde Ankara'ya göndermiş ve yeniden talepte bulunmuştu (7 Ekim 1945)[24].

[20] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 69.
[21] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 2.
[22] BCA, 490-0-01/1124-101-1, vr. 76.
[23] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 30.
[24] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 28-29.

Tablo 7. Gölcük Halkevine Gönderilmeyen Malzeme İcmali (1945)

Sayı	Malzemenin adı	Sayı	Malzemenin adı
1 adet	Voleybol topu	4 çift	Güreş ayakkabısı
1 adet	Sıhhi yardım malzemesi	1 adet	Barçkbol
12 adet	Atletizm için don	8	Çift çivili ayakkabı
6 adet	Eşofman		

Tablo 8. Gölcük Halkevine Yapılan Malzeme Yardımı İcmali (1945)

Sayı	Malzemenin adı	Sayı	Malzemenin adı
5 çift	Boks eldiveni	6 adet	Boks donu
1 adet	Voleybol topu	1 adet	Gülle (pirinç)
5 top	Bandaj bezi	20 adet	Lobut
10 adet	Atlama ipi		

Gölcük Halkevi bünyesinde boks sporu yapıldığı ponçikbol tahtasının gönderildiğine dair yazışmadan anlaşılıyor (21 Aralık 1945)[25]. Bir yıl sonra CHP Genel Sekreterliği'nden Gölcük Halkevine 25 yüzme donuyla başlıkları gönderilmiştir[26]. Gölcük'e yardım kesilmemiş ve bu defa 6 takım eşofman, ponçikbol topu, 2 cirit takımı gönderilmiştir. Bundan sonra diğer ihtiyaçların Kocaeli halkevlerinizden temin edilmesi istenilmiştir (22 Ekim 1946)[27]. Daha sonra da bir ponçikbol tahtası gönderilmiştir (16 Aralık 1946)[28].

Gölcük Halkevi Başkanı Muammer Targaç'ın CHP Genel Sekreterliğine 28 Haziran 1948 tarihli yazısı savaş yıllarının yokluğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Halkevi adına belediyeden aldıkları arsayı gençlerin isteği üzerine voleybol ve basketbol sahasına tahsis ettiklerini söyleyen başkan, malzeme eksikliğinden şikâyet etmekte ve ellerinde bulunan voleybol ağının yanına her iki spor kolu için gerekli malzemenin gönderilmesini istemektedir[29]. CHP Genel İdare Kurulu üyelerinden Konya milletvekili Muhsin Adil Binal imzasıyla 14 lira kıymetinde 1 voleybol topu, 15 lira kıymetinde 1 voleybol ağı, 3 lira kıymetinde 6 atlet fanilası, 3 lira kıymetinde 6 atlet donu, 7.50 lira kıymetinde 6 lastik ayakkabı gönderildiği bildirilmişti (2 Aralık 1948)[30].

[25] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 20.
[26] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 24.
[27] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 22.
[28] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 19.
[29] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 18.
[30] BCA, 490-1-0-1/1124-101-1, vr. 13.

Derince Halkevi'ne Yardımlar

Derince Halkevi, 30 Nisan 1941 tarihli yazı ile Ocak için malzeme talep etmiş ise de spor malzemesi dağıtımı sona erdiğinden malzeme gönderilmesi mümkün olmamıştı. CHP Genel Merkezi yine de imkân bulunduğu takdirde 1941 malî yılı içinde tedarik ve irsal edileceğini bildirmişti[31]. CHP Kocaeli Vilayeti İdare Heyeti Reisliğinin CHP Genel Sekreterliğine muhatap 30 Nisan 1941 tarihli yazısı Derince Ocağı gençlerinin "*nişan ve atıcılıkta yetiştirmek ve bedenî gelişmelerini temin etmek konusunda iyi teşebbüsleri*" dile getirilmekte ve bunun için gerekli spor malzemesinin temini istenmektedir[32].

Darıca Halkevi'ne Yardımlar

Darıca, Halk Odası Başkanı Mustafa Doğan, yapılan maddî yardımın azlığından şikâyetçi idi. Gönderilen 50 liranın temizlik ve aydınlatma masraflarına yeteceğini, spor yapan gençlere bir katkısı olmayacağını bildirmişti (7 Aralık 1949)[33]. Hendek Halkevi Başkanı Dr. Muzaffer Utkan, Ankara'dan gönderilen 1 voleybol topu, 1 voleybol ağı, 6 adet atlet fanilası, 6 adet atlet donu ve 6 çift lastik ayakkabının teslim alındığını bildirmekteydi (7 Aralık 1948)[34].

Darıca'nın malzeme isteği bu defa bütçe azlığından dolayı karşılanamamış ve durum CHP Genel İdare Kurulu Üyesi Bursa Milletvekili Fahri Bük imzasıyla bildirilmişti (30 Aralık 1949)[35]. Olumsuzluğa rağmen gene de Florya Mağazası'ndan Darıca için 48 lira tutarında bir futbol, bir voleybol topu ile bir voleybol filesi gönderilmişti (7 Nisan 1950)[36].

Darıca Halk Odası'na da birer adet voleybol topu, voleybol ağı ve futbol topu gönderilmişti (5 Nisan 1950)[37].

Sonuç

Yukarıda anlatıldığı üzere İzmit ve mıntıkalarında dâhil kazalarında faaliyet gösteren Halkevleri spora büyük önem vermiştir. CHP Genel Merkezinin İzmit Halkevi'ne günün şartlarına göre yapabildiği kadar malzeme yardımına rağmen 1935 yılı içerisinde bisiklette bir Türkiye turu birinciliği ile sürat birinciliği ve ikinciliği, atletizmde de bir Türkiye ikinciliği kazanmıştır. Aynı dönemde Balkan ve Türkiye atlet şampiyonu ve yüksek atlama birincisi olan Haydar Bey İzmit sporcularını çalıştırmıştır. İzmit atletleri 1937'de uzman kişiler tarafından verilen kursların etkisiyle de İstanbul ve Ankara sporcularından daha başarılı olmuşlardır. Hatta İzmit'te 1945 yılında güreş çalışmalarına ön ayak olan Halkevleri'nden biri olarak gösterilmiştir[38]. Bugün dahi tesis ve malzemenin spor çalışmalarındaki yerinin ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Bu anlayış Cumhuriyetin üzerinde önemle durduğu ve "*zeki,*

[31] BCA, 490-1-0-1/1124-101-1, vr. 82.
[32] BCA, 490-1-0-1/1124-101-1, vr. 84.
[33] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 11.
[34] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 14.
[35] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 9.
[36] BCA, 490-0-0-1/1124-101-1, vr. 7.
[37] BCA, 490-1-0-0/1124-101-1, vr. 5.
[38] Berna Kaya, *a.g.e.*, s. 222

çevik ve ahlaklı" nesil yetiştirme ilkelerinden birisidir. Ne var ki günümüzdeki tabirle "dış güçlerin" dediğinden dışarı çıkamayan ABD ve NATO güdümünde Menderes döneminde TBMM'de 8 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilen ve 11 Ağustos 1951'de *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe giren kanun ile Türkiye genelindeki bütün Halkevleri kapatılarak malları hazineye devredilmiştir. Ancak yerine kültüre ve halka yönelik bir oluşuma gidilmemiştir[39].

[39] Taşrada çoğu il ve ilçelerde Halkevleri kütüphanesinde yer alan kitap ve dergiler yakılarak heder edilmiştir.

KAYNAKÇA

Bozkurt, Nebi, "Spor", *DİA*, XXXVII, 418-421.

Kaya, Berna, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*

* Kullanılan belgeler dipnotlarda gösterilmiştir.

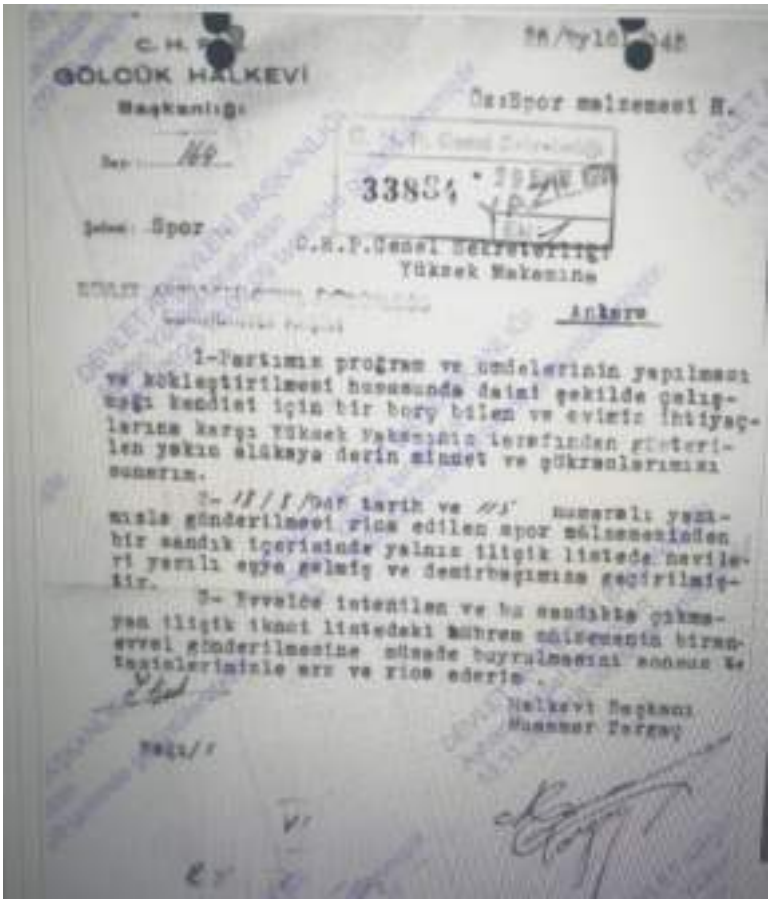

GÖLCÜK HALKEVİ
Başkanlığı

Öz:Spor malzemesi H.

Sayı: 169

33834

Şubesi: Spor

C.H.P.Genel Sekreterliği
Yüksek Makamına

Ankara

1-Partimiz program ve amdelerinin yapılması ve kökleştirilmesi hususunda daimi şekilde çalışmağı kendisi için bir borç bilen ve evvelce ihtiyaçlarına karşı Yüksek Makamınca tarafından gösterilen yakın alâkaya derin minnet ve şükranlarımızı sunarım.

2- 18/8/944 tarih ve 1115 numaralı yazımızla gönderilmesi rica edilen spor malzemesinden bir sandık içerisinde yalnız ilişik listede nevileri yazılı eşya gelmiş ve demirbaşımıza geçirilmiştir.

3- Evvelce istenilen ve bu sandıkta çıkmayan ilişik iknci listedeki kalan malzemenin birinci evvel gönderilmesine müsaade buyurulmasını saygılarımızla arz ve rica ederiz.

Halkevi Başkanı
Muammer Fergay

C.H.P.
Adapazarı Halkevi
Reisliği
Sayı: 166

Adapazarı
17/10/944

C.H.P. Genel Sekreterliği
16931 20 Ekim 1944

C.H.Partisi Genel Sekreterliğine

1515

Ankara

20/9/944 gün ve 166 sayılı yazımızla; Halkevleri çalışma talimatnamesinin 54. üncü maddesi gereğince ayrılan spor tahsisatının gönderilmesi hakkındaki itilerimizin yerine getirilmesine emir ve müsaadelerinizi saygılarımızla arz ederiz.

Halkevi Reisi
Nazım Zeyrut, Av.

KOCAELİ SPOR MINTIKASI (1933-1935)

Taner BİLGİN*

Özet

Bu çalışma, erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de sporun kurumsallaşma sürecini yerel bir örnek üzerinden inceleyerek 1933-1935 yılları arasında Kocaeli Spor Mıntıkası'nın teşkilatlanma yapısını, faaliyet alanlarını ve karşılaştığı temel sorunları analiz etmektedir. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) çatısı altında örgütlenen mıntıkalar, sporun ülke geneline yayılmasında önemli bir rol üstlenmiş; Kocaeli Mıntıkası da bu sürecin dikkat çekici taşra örneklerinden biri olmuştur.

Kocaeli'de spor faaliyetleri II. Meşrutiyet döneminde başlamış, ancak asıl kurumsallaşma süreci Cumhuriyet döneminde, özellikle 1924'te mıntıkanın kurulmasıyla hız kazanmıştır. İzmit, Adapazarı, Hereke, Geyve ve çevresinde kurulan spor kulüpleri, futbol başta olmak üzere atletizm, güreş, voleybol ve denizcilik gibi çeşitli branşlarda faaliyet göstermiştir. Bu kulüpler arasında Adapazarı İdman Yurdu ve İzmit İdman Yurdu hem sporcu sayısı hem de branş çeşitliliği açısından öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, mıntıka genelinde spor faaliyetlerinin gelişimini sınırlayan önemli yapısal sorunlar bulunmaktadır. Özellikle mali yetersizlikler, spor sahalarının fiziki açıdan yetersizliği ve kulüplerin düzenli destekten mahrum olması dikkat çekmektedir. Adapazarı'nda kulüplerin kendilerine ait sahalarının bulunmaması ve müsabakaların geçici alanlarda yapılması, bu eksikliğin somut bir göstergesidir. Ayrıca bazı kulüplerin ekonomik nedenlerle faaliyetlerini sürdürememesi, sporun kurumsal sürdürülebilirliği açısından önemli bir problem teşkil etmiştir.

Tüm bu sınırlılıklara rağmen Kocaeli Spor Mıntıkası, sporun yerel düzeyde yaygınlaşmasına ve gençliğin fiziksel gelişimine katkı sağlamış; özellikle deniz sporları gibi alanlarda bölgesel başarılar elde edilmiştir. Bu yönüyle mıntıka, erken Cumhuriyet döneminde sporun toplumsallaşma sürecinin önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli Spor Mıntıkası, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Cumhuriyet dönemi spor politikaları, spor kulüpleri, yerel spor tarihi, Adapazarı, İzmit, sporun kurumsallaşması

* Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: taner.bilgin@bilecik.edu.tr, ORCID:0000-0001-6018-5957.

Giriş

Türkiye'de spor kulüplerinin ilk teşkilatlanması 22 Mayıs 1922 tarihinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulmasıyla gerçekleşmiştir.[1] TİCİ'nin teşkil edilmesinin ardından ülke genelinde sportif faaliyetler idman mıntıkalarına ayrılmıştır. İlk etapta 1925 yılına kadar geçen süreçte Edirne, İzmir, İstanbul, Eskişehir, Adana, Antalya, Ankara, Bahriye, Bursa, Harbiye, Canik, Karesi, Konya, Kocaeli, Trabzon, Denizli, Giresun ve Uşak mıntıkaları kurulmuştur.[2] 1935 yılına gelindiğinde, memleket genelinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakına bağlı mıntıka sayısı 28'e yükselmiştir. Bu dönemde kurulanlar arasında Bandırma, Çanakkale, Çukurova, Diyarbakır, Aydın, Afyon, Isparta, Manisa, Muğla ve Ordu spor mıntıkaları bulunmaktadır.[3]

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), kuruluşundan 1936 yılına kadar geçen süreçte, ülke genelindeki mıntıkalardan seçilen delegelerin iştirakiyle toplam sekiz kongre tertip etmiştir. Bu kongrelerde, sporun ülke çapında geliştirilmesine yönelik politikalar müzakere edilmiş; mıntıkalardan sunulan raporlar incelenmiş ve bölgesel bütçelere dair meseleler ele alınmıştır.

İlk umumi kongre, 5-12 Eylül 1924 tarihleri arasında geniş bir delege katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bunu, 18 Eylül -1 Ekim 1925 tarihleri arasında icra edilen ikinci kongre takip etmiştir. Üçüncü kongre ise 28 Eylül-1 Ekim 1926 tarihleri arasında Ankara Türk Ocağı binasında yapılmıştır. Daha sonra 1927, 1931, 1932, 1933 ve 1936 yıllarında gerçekleştirilen kongrelerle bu süreç devam etmiştir.[4] 13 Nisan 1936 yılında yapılan son kongrede "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" ismi "Türk Spor Kurumu" olarak değiştirilecektir.[5]

TİCİ, faaliyet gösterdiği dönemde Türkiye'de sporun kurumsallaşması ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim kuruluş sırasında 14 olan spor kulübü sayısı 1933'te 230'a[6], 1938'de ise 442'ye yükselmiştir. Lisanslı sporcu sayısı da 1923'te 827 iken 1928'de 6.380'e ve 1933'te 10.450'ye ulaşmıştır.[7]

[1] Barış Doster, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Beden Eğitimi ve Spor" Emine Gürsoy Naskali; Aylin Koç (Ed.), Beden Kitabı, Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 244-245.

[2] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifak Teşkilât ve Hesabât-ı Umûmiye. Merkez-i Umûmî, Heyet-i Müttahidler, Mıntakalar ve İdman Cemiyetleri Hakkında Malûmât-i Mücmele, Vatan Matbaası, İstanbul, 1926, s. 18.

[3] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1108-44-1.

[4] Harun Özmaden, "Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri" Yayımlanmamış doktora tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul, 1999, s. 102-118.

[5] Fevzi Çakmak, "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Türk Spor Kurumu)", Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/426/Türkiye_İdman_Cemiyetleri_İttifakı_(Türk_Spor_Kurumu) (10.04.2026).

[6] 1933 senesinde TİCİ bağlı kulüp sayısı bazı kaynaklarda 175 olarak gösterilmiştir. Bkz. Ergun Hiçyılmaz, Türkiye'de Spor, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, TY. YY. s. 32

[7] Tuncer Kurt, Mahmut Kılıç, Muhammet Nuri Kılıç, vd., Spor Tarihi, Devlet Kitapları, İstanbul, 2016, s. 71; 15 inci Yıl Ulus Günlük Gazetesi İlavesi, s. 67.

Kocaeli Spor Mıntıkası

Kocaeli'de spor faaliyetleri, II. Meşrutiyetle birlikte başlamıştır. 1909-1910 yıllarında İzmit'te Fransız mektebi talebelerinden Ferit ve Süreyya Beylerin öncülüğünde futbol kulübü teşkil edilmiştir. Bu sayede gençlerin spora yönelmesi sağlanmaya çalışılmıştır.[8] İlk teşebbüslerin ardından 1912 yılı itibarıyla Kocaeli'de spor faaliyetler daha belirgin hâle gelmiş ve küçük çapta kulüpler teşekkül etmiştir. Ancak bundan birkaç yıl sonra I. Dünya Harbi'nin başlamasıyla bölgede yetişen sporcuların cephelere sevk edilmesi sebebiyle Kocaeli'de sportif faaliyetler durma noktasına gelmiştir.[9]

Kocaeli'nde modern anlamda spor faaliyetlerinin başlaması, genç Türkiye Cumhuriyeti döneminde mümkün olmuştur. 6 Ağustos 1924 tarihinde Kocaeli Mıntıkası'nın teşkil edilmesiyle birlikte şehrin spor hayatında kulüpleşme süreci başlamıştır.[10] Ayrıca İzmit Sultanisi'nin açılması, okul bünyesinde kurulan futbol takımı gençlerin spora olan ilgisini artırmıştır.[11]

Mektepler dışında İzmit'te kurulan ilk spor kulüplerin başında ise İttihat Spor gelmektedir. İttihat Spor Kulübü'nün Cumhuriyet dönemindeki kayıtlarda fiili kuruluş yılı 1923 olarak kayıtlara geçse de kulübün bayrak ve flamalarında asıl kuruluş tarihi olan 1912 tarihi kullanılmıştır. Kulübün Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na katılım tarihi ise 27 Ağustos 1924'tür.[12] İdare merkezi İzmit Türk Ocağı binasında bulunan takımın renkleri yeşil-beyaz olarak belirlenmiştir. İzmit bölgesinde faaliyet gösteren ikinci spor takımı ise 10 Ağustos 1932'de kurulan ve vişneçürüğü- beyaz renklere sahip olan Kocaeli İdman Yurdu'dur.[13] Esasında Kocaeli İdman Yurdunun teşekkülü 1922 yılına dayanmaktadır. Dönemin Akçakoca Numune Okulu öğretmeni S. Edip Bey (Balkır) ve arkadaşlarının girişimiyle 1922 senesinde temelleri atılan Kocaeli İdman Yurdu'nun başkanlığına Hususi İdare Müdürü Raşid Bey getirilmiştir. Kulübün kuruluşu, İzmit ve çevresinde diğer spor kulüplerinin teşkil edilmesine de örnek teşkil etmiştir.[14]

İttihat Spor, 1932 yılında yöneticileri arasında yaşanan iç çekişmeler neticesinde dağılmıştır. Bu bölünmenin ardından kulüpten ayrılan kadrolar vasıtasıyla İzmit İdman Yurdu ve Akyeşil Spor kulüpleri teşekkül etmiştir. İzmit İdman Yurdu; Nuri Özdoğan başkanlığında Mehmet Yüce, Vasıf Bey, Asaf Saner, Müfit Saner, Mahir Kışınbay ve Sadettin Yalım gibi İzmit'in önde gelen isimleri tarafından 1932 yılında kurulmuştur. [15] Tescil tarihi 10 Ağustos 1932 olan İzmit İdman Yurdu'nun forma renkleri vişneçürüğü-beyaz olarak kabul edilmiştir.[16] İttihat Spor'un dağılmasıyla ortaya çıkan ikinci kulüp olan Akyeşil Kulübü ise 1935 yılında Hafız Fuat Geyveli başkanlığında; Paşababa Muammer, Eksper Fevzi, Nazmi Oğuz, Orhan Suda ve Avukat Sedat Pek'in öncülüğünde teşkil edilmiştir.[17]

---

[8] Kocaeli il Yıllığı 1967, Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul, 1970, s. 152-153.
[9] Rifat Yüce, Kocaeli Tarihi ve Rehberi, Türk Yolu Matbaası, İzmit, 1945, s. 298.
[10] Türkiye İdman Cemiyetleri…1926, s. 55.
[11] Kocaeli il Yıllığı…, s. 152.
[12] Levent Atalı, Kocaeli'nin Spor Tarihi, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2007, s. 25.
[13] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1108- 44- 1.
[14] F. Yavuz Ulugün, Kocaeli Spor Tarihi'nde Damlalar, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, Y.Y. s. 5-6.
[15] F. Yavuz Ulugün, age, s. 39-41
[16] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1108- 44- 1.
[17] F. Yavuz Ulugün, age, s. 39-41.

Adapazarı bölgesinde 1924-1935 yılları arasında dört spor kulübü faaliyet göstermiştir. Bu dönemde Adapazarı, Kocaeli Mıntıkası içerisinde en fazla spor takımına sahip bölgedir. Söz konusu kulüplerden ilki, 27 Ağustos 1924'te kurulan Adapazarı İdman Yurdu'dur. Renkleri yeşil-kırmızı olan bu kulübün idare merkezi Adapazarı Uzun Çarşı'da yer almaktadır.[18] Bölgenin ikinci kulübü, Adapazarı'nın Karaağaçdibi semtinde teşkil edilen Adapazarı Gençler Birliği'dir.[19] 27 Mayıs 1925 tarihinde kurulan kulübün, kuruluşunun ilk döneminde 155 üyesi bulunmaktaydı. Kulübün resmî renkleri ise kırmızı-lacivert olarak belirlenmiştir. Bölgede faaliyet gösteren bir diğer kulüp sarı-mavi renklere sahip Yeni Hilal Spor Kulübüdür. 3 Haziran 1928 tarihinde teşkil edilmiştir. Adapazarı bölgesini temsil eden dördüncü takım ise 17 Mart 1932'de kurulan ve sarı-kırmızı renklere sahip olan Sakarya Spor Kulübü'dür.[20]

Kocaeli mıntıkasının köklü spor kulüplerinden biri de Hereke Spor Kulübü'dür. 6 Haziran 1924'te kurulmuştur ve sarı- siyah renklere sahiptir.[21] İdare binası Hereke fabrikasının yakınlarında olduğu belirtilmiştir. Kuruluş döneminde kulübün yönetiminde başkan Mustafa Bey, tahsildar Şefik Bey, kaptan Adnan Bey, muhasip Nebi Bey, kâtip Hamit Bey ile üyeler Mustafa Recai ve Talat Beyler yer almıştır. Kulübün kuruluş tüzüğünün birinci maddesinde, Herekeli gençlerin zihinsel ve bedensel gelişimine katkı sağlamak temel amaç olarak ifade edilmiştir. Ayrıca beşinci maddede siyasetten uzak durularak gençlere bilim, sanayi, müzik ve beden eğitimi gibi alanlarda hizmet edilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir.[22]

1934 yılı itibarıyla Hereke kulüp başkanlığına Halim Bey, başkan yardımcılığına Şefik Bey, genel sekreterliğe Ata Bey, kaptanlığa Akif Bey, saymanlığa Hamit Bey, yönetim kurulu üyeliğine ise Şükrü ve Nazif Bey getirilirken; fahri başkanlığa kulübün her zaman maddi ve manevi destekçisi olan Hereke Fabrikası müdürü Reşat Efendi getirilmiştir.[23]

Geyve bölgesinde iki kulüp faaliyet göstermiştir. Bunlardan ilk 1926 yılında kurulan ve sarı - siyah renklere sahip Geyve Akhisar Yurdu'dur. Diğer kulüp ise 1931 yılının başında kurulan Geyve İdman Yurdu'dur. Kulübün forma renkleri siyah - beyaz olarak belirlenmiştir. Bu kulüplerin yanı sıra Kocaeli mıntıkası bünyesinde sportif faaliyetlerde bulunan diğer takımlar arasında Karamürsel İdman Yurdu (6 Nisan 1927, sarı-lacivert), Kandıra'da Yılmaz Spor Kulübü (21 Ağustos 1926, kırmızı-siyah) ve Sapanca'da Yeşil Yurt Spor Kulübü (10 Temmuz 1932, mavi-yeşil) yer almaktadır.[24]

Kocaeli'de İdman Cemiyetleri ittifakına kayıtlı olmadığı halde kuruluş tarihleri eski olan diğer spor kulüpleri arasında Gölcük Spor Kulübü, İzmit Kâğıt Spor Kulübü, Darıca İdman Yurdu, Karasu İdman Yurdu, Gebze İdman Yurdu, Hereke İdman Yurdu vardır. Ayrıca Kocaeli bölgesinde görev yapan askeri birliklerin de spor kulüpleri mevcuttu. Yavuz İdman Yurdu,

[18] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1108- 44- 1; Türkiye İdman Cemiyetleri…1926, s.57.

[19] Resül Narin, *Adapazarı Kazası 1923-1954*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2022, s. 364.

[20] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1108- 44- 1; Türkiye İdman Cemiyetleri…1926, s.57.

[21] Türkiye İdman Cemiyetleri…1926, s. 57. Hereke kulübünün forma rengi "BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1108- 44- 1" belgede sarı – kırmızı olarak gösterilmiştir.

[22] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596 - 61 – 7.

[23] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596 - 61 – 7.

[24] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596 - 61 – 7.

Jandarma Zabitan İdman Yurdu, Deniz Filotillası, Donanma Deniz gücü gibi takımlar bunlar arasında bulunuyordu.[25]

İttifak dışında kulüpler arasında yer alan Hereke İdman Yurdu da bulunuyordu. 23 Nisan 1927 tarihinde kurulan kulübün başkanlığına Giritli Hilmi Bey; yönetim kuruluna ise Rıza, Mehmet ve Ömer Beyler getirilmiştir. Takımın forma renkleri turuncu-beyaz olarak belirlenmiştir. Kocaeli Mıntıkası'nın Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) 5. Umumî Kongresi'ne sunduğu rapora göre, Hendek Spor Kulübü de mıntıkaya dâhil edileceği belirtilmiştir. [26] Ancak 1932-1933 yıllarına ait 7. Umumî Kongre raporunda; yeterli destekçisi bulunmadığı için kulüp olma özelliğini kaybettiği gerekçe gösterilerek, Hendek Spor'un Kocaeli Mıntıkası ile olan resmî bağının sona erdirildiği belirtilmiştir. [27]

Hendek kazasının bir diğer spor kulübü Bozkurt Spor Kulübü'dür. Alametifarikası yeşil ve turuncu renkler olarak belirlenen Bozkurt Spor Kulübü 1931 yılında teşkil edilmiştir. Kulübün başkanlığına R. Ahmet Bey, yazı işlerine Cevdet Bey, hesap işlerine Hakkı Bey, yönetim kurulu üyeliklerine M. İsmail Bey ve Yusuf Bey, kaptanlığa ise Şevki Bey getirilmiştir. Ayrıca Bozkurt Spor'un kuruluş tüzüğünün ilk maddesinde; her türlü spor dalında faaliyet gösterileceği, amacın ise spor aracılığıyla vatanına yararlı, özü sözü bir, birbirine sevgi ve kardeşlik duygularıyla bağlı, gürbüz ve güçlü gençler yetiştirmek olduğu ifade edilmiştir.[28] Bozkurt Spor Kulübü, 1931 yılında Kocaeli Mıntıkasına dâhil edilmiş olsa da bir yıl sonra, daha önce Hendek Spor için ileri sürülen benzer gerekçelerle ittifaktan düşürülmüştür.[29]

İdman Cemiyeti İttifakı'na dâhil olmayan kulüplerden biri de Gebze Gençler Birliği Cemiyeti'dir. 15 Aralık 1933 tarihinde tescil edilen kulübün başkanlığına dava vekili Salih Bey, yazı işlerine Sırrı Bey, muhasipliğe Gani Bey getirilmiştir. İdare heyetinde M. Hüseyin Bey yer almış, üyeliklere ise Hilmi ve İsmail Efendiler seçilmiştir. Kulübün arması, büyük 'G' harfi içerisine yerleştirilmiş bir 'B' harfinden ibaret olacak şekilde tasarlanmıştır. Formasının ise düz siyah zemin üzerine, göğüs hizasında kırmızı bir şerit barındırması; bu şeridin sol göğüs kısmına ise armanın yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca kulüp flamasının, belirlenen bu şeklin üçgen bir formda olması karara bağlanmıştır.[30]

Tüzükte ayrıca; gençlerin spor, atıcılık ve binicilik gibi faaliyetlerle fiziksel olarak güçlendirilmesi; musiki, tiyatro ve konferans gibi etkinliklerle kültürel yönlerinin geliştirilmesi ile millî ve vatanî duygularının kuvvetlendirilmesi birer temel gaye olarak benimsenmiştir.[31]

[25] Levent Atalı, age, s.27.
[26] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596- 61 – 7.
[27] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Yedinci Umumi Kongre, Ankara, D. Müfit Matbaası, 1935, s. 239-240.
[28] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596- 61 – 7.
[29] TİCİ Yedinci Umumi Kongre…, s. 239-240.
[30] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596- 61 – 7.
[31] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596- 61 – 7.

1933-1935 Yıllarında Kocaeli Mıntıkası

Kocaeli Mıntıkası, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın (TİCİ) 1933 yılının 22-25 Ekim günlerinde gerçekleştirilen yedinci kongresine geniş bir temsilci kadrosuyla katılmıştı. Bu heyette Mıntıka Başkanı Necati Bey'in yanı sıra; Adapazarı Gençler Birliği'nden M. Emin Bey, Adapazarı İdman Yurdu'ndan Ratıp Bey, Adapazarı Yeni Hilal Spor'dan Hakkı Bey, Geyve İdman Yurdu'ndan Sabri Bey, Hereke İdman Yurdu'ndan Ata Bey, İzmit İdman Yurdu'ndan Saadettin Bey, İzmit İttihat Spor'dan Yunus Bey, Karamürsel Spor'dan Yaşar Bey, Kandıra İdman Yurdu'ndan Zeki Bey ve Sakarya (Adapazarı)'dan Hasan Bey temsilci olarak bulunuyordu.[32]

Kocaeli Mıntıka heyetinin yedinci kongreye sunduğu dokuz başlıklı rapora göre, 1932-1933 yıllarında Kocaeli İttifakı'na bağlı federe kulüp sayısı 10 idi. Bu kulüpler İttihat Spor, Yeni Hilal, Hendek Bozkurt, Gençler Birliği, Kandıra, Karamürsel, Akhisar, Geyve ve Hereke İdman Yurtlarıydı. Ancak daha önce de belirtildiği üzere Hendek Spor, Bozkurt Spor ve Akhisar İdman Yurdu, gerekli maddi destekten yoksun kalmaları nedeniyle kulüp olma şartlarını kaybetmiş ve alınan kararla Kocaeli Mıntıkası ile olan ilişkileri sona erdirilmiştir. Bu gelişme sonucunda mıntıkada faal kulüp sayısı yediye düşmüştür.[33]

İncelenen dönemde Kocaeli Mıntıkasına mensup takımların sporcu sayısı ve faaliyet gösterdiği spor branşları şöyle idi.[34]

İttihat Spor Kulübü'ne kayıtlı 185 sporcu bulunmaktaydı. Kulüp; futbol, atletizm, güreş, boks, bisiklet, voleybol, güzel sanatlar, su sporları, avcılık, atıcılık, tenis ve binicilik gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermiştir. Kayıtlı üyelerin dağılımına bakıldığında; 26'sının futbol, 11'inin atletizm, 6'sının güreş, 2'sinin boks, 6'sının bisiklet, 10'unun voleybol, 10'unun güzel sanatlar, 12'sinin su sporları, 14'ünün avcılık, 11'inin atıcılık, 10'unun tenis ve 4'ünün binicilik branşıyla ilgilendiği görülmektedir.

Yeni Hilal Spor Kulübü ise futbol, atletizm ve güreş branşlarında faaliyet göstermiştir. Kulübe kayıtlı üyelerin 65'i futbol, 10'u atletizm ve 10'u güreş branşlarında faaliyet göstermiştir.

Gençler Birliği Spor Kulübü 4 farklı branşta faaliyet göstermiştir. 110 üyesinin 36'sı futbol, 10'u atletizm, 20'si voleybol ve 4'ü bisiklet sporcularıdır.

Kocaeli mıntıkasının en fazla sporcuya sahip kulübü olan Adapazarı İdman Yurdu'nun, faal ve gayri faal olmak üzere toplam 285 sporcusu bulunmaktaydı. Bu sporcuların 80'i futbol, 30'u voleybol, 30'u atletizm, 15'i tenis ve 5'i bisiklet branşlarında faaliyet göstermekteydi.

Karamürsel İdman Yurdu'nun faal 87 kayıtlı sporcusu vardı. Bunların 12'si futbol, 6'sı atletizm, 7'si güreş, 25'i yüzme, 4'ü yelken ve 10'u kürek branşlarıyla meşguldü. Görüldüğü üzere o yıllarda Karamürsel İdman Yurdu ağırlıklı olarak su sporlarında sporcu yetiştirmiştir.

Kandıra İdman Yurdu dokuz farklı spor dallında faaliyet gösteriyordu. Sporcuların 33'ü futbol, 8'i voleybol, 3'ü basketbol, 3'ü bisiklet, 4'ü atletizm, 2'si güreş, 2'si yüzme, 3'ü atıcılık ve 5'i binicilik sporuyla meşguldü.

[32] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 8.
[33] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 239-240.
[34] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 239-240.

Geyve İdman Yurdu dört branşta faaliyet gösteriyordu. 45 kayıtlı sporcuların 26'sı futbol, 6'sı voleybol, 8'i bisiklet ve 5'i avcılık branşlarındaydı.

Hereke İdman Yurdu'nun faal ve gayri faal olmak üzere toplam sporcu sayısı 72'ydi. Faal üyelerin 22'si futbol, 8'i atletizm, 12'si basketbol, 12'si voleybol ve 8'i denizcilik branşlarında faaliyet göstermekteydi. Ayrıca Hereke İdman Yurdu, bölgedeki diğer takımlardan farklı olarak basketbol branşında da faaliyet gösteriyordu.

İzmit İdman Yurdu, sporcu sayısı bakımından Kocaeli bölgesinin ikinci büyük takımıydı ve on farklı spor dalında faaliyet gösteriyordu. Kayıtlı 203 faal üyenin; 45'i futbol, 14'ü voleybol, 20'si atletizm, 15'i denizcilik, 10'u bisiklet, 5'i güreş, 5'i boks, 10'u binicilik, 10'u atıcılık ve 5'i avcılık branşında yer almaktaydı.

Sakarya Spor Kulübü ise bu yıllarda toplam 63 üyeye sahipti ve beş farklı spor dalında faaliyet göstermişti. Faal üyelerin 24'ü futbol, 10'u atletizm, 15'i voleybol, 5'i bisiklet ve 9'u avcılık branşlarıyla ilgilenmekteydi.

Kocaeli mıntıkasına bağlı kulüplerin ve sporcuların 1933 senesinin başlangıcından ekim ayına kadar yaptıkları resmî ve özel müsabakaların sonuçları şöyle idi.[35]

1- İzmit İdman Yurdu; 4 resmî, 30 özel futbol maçı ile 2 özel atletizm ve 1 özel deniz müsabakası gerçekleştirmiştir. Resmî futbol karşılaşmalarında gayrinizami sporcu oynattığı gerekçesiyle hükmen mağlup sayılmıştır. Yapılan 30 özel futbol maçında ise 22 galibiyet, 6 beraberlik ve 2 mağlubiyet elde etmiştir. Deniz ve atletizm müsabakalarının hepsinde başarılı olmuştur.

2- Adapazarı İdman Yurdu; 3 resmî ve 23 özel futbol maçının yanı sıra 1 özel atletizm ve 1 özel tenis müsabakası gerçekleştirmiştir. Resmî futbol karşılaşmalarında 2 galibiyet ve 1 mağlubiyet almıştır. 23 özel futbol maçında ise 14 galibiyet, 4 beraberlik ve 5 mağlubiyet elde etmiştir. Tenis ve atletizm branşlarındaki müsabakalarından ise galibiyetle ayrılmıştır.

3- Kandıra İdman Yurdu 4 resmî, 2 hususî futbol müsabakası yapmıştır. Resmî futbol karşılaşmalarının ikisinde galip gelmiş birinde berabere kalmış birinde de mağlup olmuştur. Hususî futbol müsabakasının birin berabere kalmış birinde mağlup olmuştur.

4- Hereke İdman Yurdu 4 resmî, 5 hususî futbol müsabakası yapmıştır. Resmi karşılaşmalarının ikisinde sahadan galip ayrılmış, ikisinde mağlup olmuştur. Hususî futbol müsabakalarının üçünde galip gelmiş ikisinde mağlup olmuştur. Ayrıca Hereke İdman Yurdu iki kez teşvik için atletizm müsabakası yapmıştır.

5- Karamürsel İdman Yurdu; dört resmî ve iki hususî futbol müsabakası gerçekleştirmiştir. Resmî müsabakaların tamamından mağlubiyetle ayrılan kulüp, hususî karşılaşmanın birinde berabere kalmış, diğerinde ise mağlup olmuştur. Futbolda aradığı elde edemeyen kulüp, başarısını deniz müsabakalarında göstermiştir. Bir resmî birincilik elde etmesinin yanı sıra Türkiye Deniz Birincilikleri yarışmalarında Türkiye ikincisi olma başarısını sergilemiştir.

6- Yeni Hilal Spor Kulübü; 3 resmî ve 6 hususî futbol müsabakası yapmıştır. Resmî müsabakalarda 1 galibiyet ve 2 mağlubiyet elde ederken; hususî futbol karşılaşmalarında ise 1 galibiyet ve 5 mağlubiyet almıştır.

[35] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 242-244.

7- Adapazarı Gençler Birliği Spor Kulübü; 6 resmî ve 27 hususî futbol müsabakası gerçekleştirmiştir. Resmî futbol maçlarında 4 galibiyet ve 2 beraberlik elde etmiştir. Hususî müsabakalarda ise 20 galibiyet, 3 beraberlik ve 4 mağlubiyet almıştır. Kulüp, bu başarılı performansıyla 1933 senesi Mıntıka Şampiyonluğunu elde etmiştir.

8- İttihat Spor Kulübü; 5 resmî ve 6 hususî futbol müsabakası ile 1 hususî, 1 resmî deniz müsabakası gerçekleştirmiştir. Resmî futbol müsabakalarında bir mağlubiyet ve dört beraberlik elde ederken; hususî ve resmî deniz müsabakalarının her ikisinden de başarı elde edememiştir.

9- Geyve İdman Yurdu; bu sene yalnızca bir defa hususi futbol müsabakası yapmış ve bu karşılaşmadan galibiyetle ayrılmıştır.

10- Sakarya Spor Kulübü; 3 resmî ve 3 hususî futbol müsabakası yapmıştır. Resmî futbol müsabakalarının her üçünde de mağlup olmuş, hususî futbol müsabakalarında bir beraberlik ve iki mağlubiyet almıştır.

Kocaeli Mıntıkasında Kulüp Sahalarının Durumu[36]

TİCİ'nin yedinci kongresine sunulan rapora göre 1933'te Kocaeli mıntıkasına mensup kulüplerden Kandıra İdman Yurdu'nun zemini tabii çimen olup 60x100 ebadındadır. Karamürsel İdman Yurdu'nun sahası 25x75, Hereke İdman Yurdu'nun sahası 40x60 ve Geyve İdman Yurdu'nun sahası ise 60x100 ebadındadır. Ancak bu sahaların tamamı gayrinizami ve gayrimuntazam bir haldedir. Bu dört kulübe, sahalarını mümkün mertebe ıslah etmeleri ve antrenman yapmaya uygun hale getirmeleri için mıntıka bütçesinden ellişer lira muavenet edilmiştir. Ancak her biri kaza merkezlerinde bulunan bu kulüplerin, başka hiçbir yerden yardım görmedikleri için sahalarını nizami, fenni ve kullanışlı bir hale getiremedikleri rapora yansıtılmıştır.

Adapazarı'nda bulunan Kocaeli mıntıkası üyesi Adapazarı İdman Yurdu, Yeni Hilal, Sakarya ve Gençler Birliği spor kulüplerinin ise kendilerine ait sahaları yoktur. Söz konusu kulüpler; şehrin ortasında bulunan, 'Kanlı Mezarlık' olarak bilinen, evvelce vakıflara ait iken belediyeye intikal eden, metruk ve nispeten düz bir arazideki yüz yirmi metrekarelik mahalde maçlarını ve antrenmanlarını gerçekleştirmişlerdir.

Mıntıka merkezi olan İzmit'te ise 5-8 metre genişliğinde ve 15 metre uzunluğunda bir kapalı saha ile 60x100 metre ebadında, nispeten nizami bir açık saha mevcuttur. Bu sahaların inşası ve tanzimi için Hususi İdareden bin lira Genel Merkez'den sekiz yüz liralık ödenek alınmışsa da tahsis edilen meblağ ile sahalar tamamlanamamıştır. Bunun yanı sıra raporda en az altı yüz seyirci kapasiteli bir tribün, atletizm müsabakaları için sahanın etrafında 5x400 metre ebadında bir pist ve bir soyunma mahalli yapılması ihtiyacı dile getirilmiştir. Bu mühim noksanların tamamlanması için en az bin beş yüz liraya, henüz bitmemiş olan kapalı sahanın ikmali için ise altı yüz liraya ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir.

[36] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 244-245.

Mıntıkadaki federe olmayan kulüpleri ve sporun gelişimine destek veren mülki Erkân[37]

Kocaeli mıntıkası dâhilinde Türk Gücü ve Yeşilyurt adında federe olmayan birkaç kulüp var ise de bunların teşekkülü ciddi bir esasa dayanmadığı gibi faaliyetleri de basit futbol düzeyinde kalmıştır.

Kocaeli mıntıkası spor kulüplerini destekleyen ve himaye edenler arasında; dönemin valisi Şeref Bey, Deniz Üssü Komutanı Mehmet Ali Paşa, Halk Fırkası Reisi Esat Bey, Halkevleri Reisi Rifat Bey, Halkevleri Spor Şubesi Reisi ve Ağır Ceza Reisi Nail Bey ile İzmit Belediye Reisi Kemal Bey bulunmaktaydı.

Adapazarı İdman Yurdu'nu himaye edenler; Kaymakam Agâh Bey, Belediye Reisi Rauf Bey, Türk Ticaret Bankası Müdürü Asım Bey, Emniyet Müdürü Mustafa Bey, Osmanlı Bankası Şube Müdürü Hafiyet, Nevser Galip, Sipahizade Hamit, Diyarbekirlizade Ömer, Ahmet Kökçüzade Şevket ve Doktor Caferzade Cevat Beyefendilerdir.

Hereke İdman Yurdu'nu himaye eden, Hereke Mensucat Fabrikaları Müdürü Reşat Beyefendi, Geyve İdman Yurdu'nu himaye edenler arasında Kaymakam Hüsnü Bey idi.

İzmit İdman Yurdu ve İttihat Spor Kulübü'nü destekleyenler: Deniz Üssü Kumandanı Mehmet Ali Paşa, İzmit Belediye Reisi Kemal Bey, Halk Fırkası Reisi Esat Bey, Halkevleri Reisi Yüce Rıfat Bey.

Kandıra İdman Yurdu'nu destekleyenler: Kandıra Belediye Reisi Tevfik Bey.

Gençler Birliği, Karamürsel, Yeni Hilal ve Sakarya Spor Kulüpleri'nin ise belirli bir destekçisi bulunmamaktadır.

Kocaeli Mıntıkasına Mensup Kulüplerin Malî Durumu

Kocaeli Mıntıkasının 1933 yılı gelir-gider durumu incelendiğinde, 1.902 lira gelir karşısında 3.497 lira gider olduğu görülmektedir. Bu netice Kocaeli Mıntıkasının 1933 yılı bütçesinde 1.595 lira kadar açık ortaya çıkarmaktadır. [38]

Kulüp	1933 Gelir	1933 Gider
Ada İdman Yurdu	720 lira 32 kuruş	649 lira 42 kuruş
Hereke İdman Yurdu	120 lira	134 lira
Kandıra İdman Yurdu	118 lira	146 lira
Karamürsel İdman Yurdu	312 lira 15 kuruş	312 lira 15 kuruş
İzmit İdman Yurdu	300 lira	300 lira

[37] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 247-249.
[38] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 251-252.

Geyve İdman Yurdu	200 lira	180 lira
İttihat Spor Kulübü	600 lira	600 lira
Adapazarı Gençler Birliği	240 lira	240 lira
Yeni Hilal Spor	160 lira	160 lira
Sakarya kulübü	Bildirilmemiştir	Bildirilmemiştir

Yedinci kongreye sunulan raporun 'Dilek ve İstekler' bölümüne bakıldığında;[39] Kocaeli ve Adapazarı gençliğinin spor yapma imkânlarını kısıtlayan mahrumiyetler üzerinde önemle durulmuştur. Bu engellerin kaldırılması adına Merkezden maddi destek talebinde bulunulmuştur. Ayrıca bölgenin tek resmî sahası olacak projenin tamamlanabilmesi için merkezî makamlardan ödenek talep edilmiş; özellikle Adapazarı'ndaki sporcu potansiyeli göz önünde bulundurularak, belediye tarafından çocuk bahçesine dönüştürülmek istenen metruk arazinin (Kanlı Mezarlık mevkii) nizami bir sahaya dönüştürülmesi ve gençliğe tahsis edilmesi istenmiştir. Bununla birlikte mıntıkada sporun gelişimini sağlamak amacıyla, büyük şehirlerde faaliyet gösteren uzman antrenörlerin Anadolu mıntıkalarına da gönderilmesi için gerekli düzenlemelerin ve çalışmaların başlatılması talep edilmiştir.

1936 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda; İzmit bölgesinde bir futbol alanı, atletizm tesisleri ve koşu pisti, bir tenis kortu, bir basketbol ve bir voleybol sahası ile bir atış poligonunun inşa edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca bu spor alanlarının yanı sıra; soyunma ve yıkanma mahalleleri, bir gazino, satranç odası ve masa tenisi odası yapılması da planlanmıştır. Söz konusu tesislerin tamamlanması için 3.000 liralık bütçenin Dâhiliye Vekâleti tarafından İzmit Cumhuriyet Halk Partisi İl Sekreterliğine gönderileceği bildirilmiştir.[40] Bu meblağın tamamının aktarılıp aktarılmadığı kesin olarak bilinmese de 1936 yılında Kocaeli Mıntıkasına yapılan nakdi yardımın 1.500 lira olduğu dönemin yazışmalarına yansımıştır.[41]

1936 Yılı Kocaeli mıntıkasında faaliyet gösteren branşların idari heyeti şu kimselerden oluşuyordu.[42]

Mıntıka Heyeti	Başkanı	Bağlı olduğu Kulüp
Kocaeli Mıntıkası Başkanı	Necati Acar	Kandıra Yılmaz Spor
Asbaşkan	Ratıp Sipahi	Ada Spor
Futbol Ajanı ve muhasabecisi	Muammer Aydın	Akyeşil Spor
Güreş ve Müfettiş	Nazmi Oğuz	Akyeşil Spor

[39] Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı…, 1935, s. 253-255.
[40] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1112- 60 -1.
[41] BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1542- 271 -1.
[42] Türk Spor Kurumu Dergisi, 24 Ağustos 1936, s. 4.

Tenis ve dağcılık ajanı ve sekreteri	Mehmet Yüce	İdman Yurdu Spor
Bisiklet Ajanı	Y. Nüzhet Unat	Akyeşil Spor
Atletizim Ajanı	Tahir Düzgöre	Akyeşil Spor
Voleybol ve Basketbol Ajanı	Müfit Bey	İdman Yurdu
Denizcilik Ajanı	Hakkı Önen	İdman Yurdu
Binicilik ve Atıcılık Ajanı	Kerim Bey	İdman Yurdu

Sonuç

Kocaeli'de spor faaliyetleri, II. Meşrutiyet döneminde başlayan ilk teşebbüslerin ardından Cumhuriyet devrinde gerçek manada kurumsallaşmıştır. Kocaeli Mıntıkasının 1924'te kurulmasıyla birlikte kulüpleşme süreci hız kazanmış ve İzmit bölgesinden İttihat Spor Kulübü ile İzmit İdman Yurdu ittifaka (TİCİ) dahil olmuştur. İttihat Spor; futbol, atletizm, güreş, boks, bisiklet, voleybol, güzel sanatlar, su sporları, avcılık, atıcılık, tenis ve binicilik branşlarında faaliyet göstermiştir. İzmit İdman Yurdu ise futbol, voleybol, atletizm, denizcilik, bisiklet, güreş, boks, binicilik, atıcılık ve avcılık dallarında sporcu yetiştirmiştir.

Kocaeli mıntıkasına bağlı en fazla kulübün yer aldığı bölge olarak Adapazarı öne çıkmıştır. Dolaysıyla Adapazarı bu yönüyle sportif hayatın en canlı olduğu merkez olmuştur. Bölgedeki dört kulüpten biri olan Adapazarı İdman Yurdu; futbol, voleybol, atletizm, tenis ve bisiklet dallarında sporcu yetiştirmiştir. Sakarya Spor Kulübü; futbol, atletizm, voleybol, bisiklet ve avcılık branşlarında faaliyet gösterirken, Yeni Hilal Kulübü futbol, atletizm ve güreş dallarına odaklanmıştır. Bölgenin köklü takımlarından olan Gençler Birliği ise futbol, atletizm, voleybol ve bisiklet dallarında varlık göstermiştir.

Kocaeli Mıntıkasına bağlı diğer kulüplerden Karamürsel İdman Yurdu; futbol, atletizm, güreş, yüzme, yelken ve kürek branşlarında faaliyet göstermiş; özellikle denizcilik alanında ülke genelinde düzenlenen müsabakalarda önemli başarılar kazanmıştır. Kandıra İdman Yurdu; futbol, voleybol, basketbol, bisiklet, atletizm, güreş, yüzme, atıcılık ve binicilik dallarında sporcular yetiştirmiştir. Geyve İdman Yurdu; futbol, voleybol, bisiklet ve avcılık branşlarına odaklanırken, Hereke İdman Yurdu ise futbol, atletizm, basketbol, voleybol ve denizcilik kollarında faaliyet göstermiştir.

Öte yandan; Kocaeli bölgesindeki tüm kulüplerin ortak sorunlarının başında mali yetersizlikler, tesis eksikliği ve kısıtlı yerel destek öne çıkmıştır. Özellikle tüm branşların gelişimini engelleyen stat ve saha yetersizliği, dönemin en temel sorunu olmuştur. Her şeye rağmen, incelenen dönem içerisinde Kocaeli'deki kulüplerin tamamı faaliyetlerini büyük bir özveriyle sürdürmüştür. Nitekim bölge sporcuları, özellikle deniz ve su sporları alanında 1933 ve 1934 yıllarında ülke çapında önemli başarılar elde etmiştir.

KAYNAKÇA

BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1108-44-1

BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 596- 61-7.

BCA. Fon Adı: Cumhuriyet Halk Partisi 490-1-0-0 / Dosya Adı: 1112- 60 -1.

Atalı, Levent (2007), Kocaeli'nin Spor Tarihi, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli.

Çakmak, Fevzi, "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Türk Spor Kurumu)", Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/426/Türkiye_İdman_Cemiyetleri_İttifakı_(Türk_Spor_Kurumu) (10.04.2026).

Doster, Barış (2009), "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Beden Eğitimi ve Spor" Emine Gürsoy Naskali; Aylin Koç (Ed.), Beden Kitabı, Kitabevi, İstanbul.

Hiçyılmaz, Ergun, (YY.) Türkiye'de Spor, Yeni Yüzyıl Kitaplığı.

Kocaeli il Yıllığı 1967, Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul, 1970.

Kurt, Tuncer (2016), Mahmut Kılıç, Muhammet Nuri Kılıç, vd., Spor Tarihi, Devlet Kitapları, İstanbul, 2016

Narin, Resül (2022), "Adapazarı Kazası 1923-1954" T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli.

Özmaden, Harun (1999), "Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri" Yayımlanmamış doktora tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul.

Türk Spor Kurumu Dergisi, 24 Ağustos 1936.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifak Teşkilât ve Hesabât-ı Umûmiye. Merkez-i Umûmî, Heyet-i Müttahidler, Mıntakalar ve İdman Cemiyetleri Hakkında Malûmât-i Mücmele, Vatan Matbaası, İstanbul, 1926.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Yedinci Umumi Kongre, Ankara, D. Müfit Matbaası, 1935.

Ulugün, Yavuz (Y.Y.), Kocaeli Spor Tarihi'nde Damlalar, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları.

Yüce, Rıfat (1945), Kocaeli Tarihi ve Rehberi, Türk Yolu Matbaası, İzmit.

KOCAELİ'DE SPOR KÜLTÜRÜNÜN GELİŞİMİNDE ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN ROLÜ

Abdullah ELMAS*

Özet

Arifiye Köy Enstitüsü, 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, Kocaeli-Arifiye'de faaliyet göstermekte olan Eğitmen Kursu'nun Köy Enstitüsü'ne dönüştürülmesi suretiyle kurulmuştur. Arifiye'deki Eğitmen Kursu, 1 Mayıs 1937 tarihinde Haydarpaşa-Eskişehir demiryolu üzerinde Adapazarı hattının ayrıldığı Arifiye istasyonunun karşısında açılmıştır. Hem Eğitmen Kursu'nun hem de Arifiye Köy Enstitüsü'nün faaliyete geçtiği dönemde, Arifiye'nin Kocaeli iline bağlı Adapazarı ilçesinin bir köyü olduğu görülmektedir. Ancak 1954 yılında Adapazarı'nın il statüsü kazanmasıyla birlikte Arifiye, bu yeni idari yapılanmaya bağlı bir yerleşim yeri hâline getirilmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü'ne Kocaeli, Bursa, Bolu ve Bilecik illeri köylerinden öğrenci alınmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü'nde ulusal oyunlarda olduğu gibi diğer sportif oyunların da halk sporlarından seçildiği görülmektedir. Voleybol, basketbol, yüzme, kürek, masa tenisi gibi sportif oyunların beden eğitimi derslerinde önemle yer aldığı ve uygulandığı bilinmektedir. Bu çerçevede Arifiye Köy Enstitüsü, yalnızca öğretmen yetiştiren bir eğitim kurumu olarak değil, üretim, spor ve kültürel yaşamı bütüncül biçimde ele alan özgün bir pedagojik model olarak değerlendirilmiştir. Spor faaliyetlerinin, bedensel gelişimin yanı sıra disiplin, dayanışma, kolektif sorumluluk ve yurttaşlık bilincinin kazandırılmasında işlevsel bir araç olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Uygulamalı eğitim anlayışıyla birlikte sporun gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline getirildiği; böylece kırsal kökenli öğrencilerin çok yönlü gelişiminin desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arifiye Köy Enstitüsü, Enstitüdeki Sportif Faaliyetler, Bölgesel Yarışlar, Kültürel Etkileşim, Spor Kültürü

1. Giriş

Köy Enstitüleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen 3803 sayılı Kanun uyarınca tesis edilmiştir. İlkokul sonrasında beş yıllık yatılı eğitim veren bu kurumlara, sağlık koşulları elverişli olan kırsal kökenli öğrenciler seçme sınavları aracılığıyla kabul edilmekteydi. Söz konusu öğrencilerin tüm öğrenim giderleri devletçe karşılanmaktaydı. Kanunda açıklandığı üzere, bu kurumların kuruluş amacı, köy öğretmenlerinin ve köy

* Dr., Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO-Siirt, abdullahelmas@siirt.edu.tr, ORCID: 0000-0003- 3704-3429

yaşamına doğrudan katkı sağlayacak meslek elemanlarının yetiştirilmesiydi. Tarımsal faaliyetlere uygun topraklara sahip yerleşimlerde kurulan yapılar, yalnızca eğitim-öğretim değil; araştırma, inceleme, üretim ve yönetim işlevlerini de üstlendikleri için geleneksel anlamda "okul" değil, "enstitü" olarak adlandırılmıştır. 1954 yılındaki kapatılmalarına kadar geçen süreçte, ülkenin toplumsal hayatına nicel ve nitel bakımdan kayda değer katkılar sunulmuştur. Kurumların doğrudan hedef kitlesini kırsal nüfus ve köylerde yaşayan yurttaşlar oluşturmuştur.

Uygulamanın sürdürüldüğü on dört yıllık dönem (1940-1954) boyunca, 1940'lı yılların ikinci yarısında özgün yapıda bazı uyarlamalar yapılmış olsa da ülke çapında geniş bir etki yaratılmıştır. Dengeli bir dağılımla 21 merkezde açılan enstitüler, eğitim seferberliğinin kurumsal omurgası hâline gelmiştir. Bu süre zarfında 17.000'i aşkın öğretmen, yaklaşık 8.000 eğitmen ve 2.500'e yakın sağlık memuru yetiştirilmiş; en ücra yerleşimlere kadar eğitim hizmetinin ulaştırılması sağlanmıştır. Yaklaşık 16.000 köyün okul olanağına kavuştuğu bildirilmektedir. Model, uluslararası düzeyde dikkat çekmiş; UNESCO tarafından gelişmekte olan ülkelere örnek bir uygulama olarak önerilmiş; ayrıca UNESCO'nun belirlediği 22 evrensel eğitim ilkesinin 15'inin enstitü pratiğinde karşılık bulduğu görülmüştür. Tüm bu somut çıktılara ek olarak, enstitülerin ülkenin aydınlanma sürecine yaptığı özgün katkı, "doğrudan halka temas eden ilk eğitim-kültür hamlesi" olarak özellikle vurgulanmalıdır. Cumhuriyet döneminde erişilen eğitim-kültür düzeyinde, Köy Enstitülerinin belirleyici paya sahip olduğu kabul görmektedir.[1]

Kırsal kalkınmanın eğitsel, toplumsal ve kültürel boyutlarını birlikte gözeten bir program çerçevesinde, köy enstitülerinin spor ile eğitim arasındaki bağı işlevsel bir zemine oturttuğu görülmüştür. Bu zeminde spor, yalnızca bedensel yetkinliklerin geliştirilmesini amaçlayan bir ders olarak değil; üretimle iç içe geçen bir terbiyenin, disiplinin ve ortak yaşam bilincinin taşıyıcısı olarak kavramsallaştırılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü'nün Kocaeli ölçeğinde bu yaklaşımın en görünür odaklarından biri hâline geldiği; spor alanlarının kısa sürede kurulduğu, ders, antrenman ve müsabaka döngüsünün düzenli işlediği; sporun okul-toplum etkileşimini güçlendiren bir araca dönüştürüldüğü tespit edilmiştir.

Arifiye'de Eğitmen Kursu ile başlatılan süreç, köy enstitüsü modeline geçişten sonra genişletilmiştir. Yerleşkenin demiryolu hattına yakınlığı ve Sapanca Gölü gibi doğal imkânların varlığı, sporun çeşitlenmesine ve yaygınlaşmasına uygun bir ekolojik ve mekânsal zemin sağlamıştır. Bu bağlamda sporun, okulun günlük ritmine nüfuz ettiği ve öğrencilerin bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin eşzamanlı olarak desteklendiği bir pratik alanı oluşturduğu görülmüştür.

2. Kurumsal ve Pedagojik Çerçeve

Köy enstitülerinde benimsenen eğitim anlayışında, bilgi ve becerinin üretim içinde edinilmesi esası öne çıkarılmıştır. Bu anlayış, Arifiye'de sporun pedagojik konumunu belirlemiştir. Günlük programın sabah oyunları ve jimnastikle başlatılması; tarım, marangozluk, yapı ve atölye işlerinin bedensel koordinasyonu ve dayanıklılığı artıran birer uygulama alanına dönüştürülmesi; ders saatleri dışında kalan zamanlarda spor sahalarının aktif kullanılması;

[1] Abdullah Elmas, *Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri,* İksad Yayınları, Ankara 2020, ss. i-ii.

sporun okulun tamamlayıcı bir öğesi değil, gövdesi hâline getirildiğini ortaya koymuştur. Böylece spor, hem sağlık ve hijyen alışkanlıklarının içselleştirilmesini hem de dayanışma, iş bölümü, özdenetim ve ekip uyumu gibi yurttaşlık becerilerinin kazandırılmasını mümkün kılmıştır. Bu çerçevede Arifiye'de spor, üç düzlemde konumlandırılmıştır:[2]

a) Bedensel dayanıklılık ve sağlık: Sabah jimnastikleri, yürüyüşler ve temel hareketler aracılığıyla bedensel farkındalığın artırılması hedeflenmiştir.
b) Branş odaklı gelişim: Voleybol, basketbol, masa tenisi, güreş, atletizm, yüzme ve kürek gibi branşlarda altyapının kurulması ve düzenli antrenmanların yapılması sağlanmıştır.
c) Toplumsal etkileşim ve temsil: Enstitüler arası yarışmalar, şehirdeki okullarla müsabakalar, izcilik kampları ve bölgesel etkinlikler aracılığıyla sporun toplumla buluşması mümkün kılınmıştır.

2.1. Arifiye'de Spor

İnsanın yaşamı boyunca sağlıklı bir beden yapısını koruyabilmesi için düzenli fiziksel etkinliklerde bulunması gerekmektedir. Ancak çoğu birey, bedeninin değerini genellikle ilerleyen yaşlarda ya da bir hastalık sonucunda yaşadığı fiziksel zorluklar sırasında fark etmektedir. Özellikle kent yaşamında, hareketin kısıtlanması ve bedensel faaliyetlerin azalması nedeniyle kasların düzenli biçimde çalışmasını sağlayacak bilinçli spor etkinliklerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu gereklilik doğrultusunda eğitim programlarına "beden eğitimi" derslerinin eklenmesi uygun görülmüştür.

Köy Enstitülerindeki yaşam, bu anlayışın doğal bir parçası olarak sürekli hareket hâlindedir. Enstitüde geçirilen her gün, bedenin tüm kaslarını çalıştıran üretken etkinliklerle geçmektedir. Yapı işlerinden tarım ve hayvancılığa, yürüyüşlerden balıkçılığa kadar her alanda bedensel etkinlikler iç içe sürdürülmektedir. Meyve ve sebze bahçelerinde, tarlalarda veya marangozhanelerde çalışan öğrencilerin bedensel gücü, farkında olmadan sürekli biçimde gelişmiştir. Eli, kolu, beyni ve bedeni aynı anda çalışan öğrencilerin bu çok yönlü faaliyetleri, onları dayanıklı, çevik ve sağlıklı bireyler hâline getirmiştir. Böylece her öğrenci, farklı spor dallarına hazır hâlde yetişmiştir. Beden eğitimi dersleri ve sabah yapılan oyunlar, bu zindeliği koruyan bir sistem oluşturmuştur. Arifiye Köy Enstitüsü'nde ilk ciddi spor etkinliklerinin Sapanca Gölü kıyısında yürütülen yüzme ve kürek çalışmaları olduğu bilinmektedir. Bu uygulamalar kısa sürede yaygınlaşmış, öğrencilerin büyük bölümü -yaklaşık yüzde yetmiş beşi- yüzme becerisi kazanmıştır.[3]

Bunun yanı sıra, merkez yerleşkede iki basketbol ve dört voleybol sahasının kısa sürede tamamlanması, öğrencilerin spora ilgisini artırmıştır. Bu alanlarda düzenli biçimde yapılan antrenmanlarla Arifiye takımları kısa sürede büyük başarılar elde etmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü voleybol ve basketbol ekipleri, bölgesel turnuvalarda şampiyonluklar kazanarak kısa sürede çevre enstitüler içinde öne çıkmıştır.[4]

---

[2] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

[3] Karabey Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 378.

[4] Süleyman Edip Balkır, Dipten *Gelen Ses: Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946,* Hür Yayınevi, İstanbul 1974, s. 226.

2.2. Güreş İçin Kispet Gerek

Köy yaşamında geleneksel bir spor dalı olarak kabul edilen güreş, özellikle köy çocukları arasında önemli bir yer tutmaktaydı. Arifiye Köy Enstitüsü'nde öğrenim gören öğrenciler, geziler ve şenlikler sırasında bu geleneği sürdürmüş, fırsat buldukça aralarında güreş müsabakaları düzenlemişlerdir. Bir öğrenci toplantısında, öğrencilerden biri, güreş etkinlikleri için gerekli olan kispetlerin temin edilmesini istemiştir.[5] Ancak dönemin ekonomik koşulları, bu talebin hemen karşılanmasını güçleştirmiştir. Yoksunluk ve kıtlık yıllarında birkaç farklı bedene uygun kispet bulmak kolay olmamıştır. Yapılan girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine öğrenciler, kendi çözümlerini üretmişlerdir. Gerekli malzemelerin bulunamaması durumunda kispetlerin çuval bezinden dikilmesi önerilmiştir. Ayrıca, kemer ve paçalar için meşin temin edilmesi hâlinde bu kumaşların güçlendirilmesi planlanmıştır. Bu öneri, Arifiye öğrencilerinin üretkenliğini ve imkânsızlıklar karşısında çözüm üretme becerilerini ortaya koymuştur. Kısa süre sonra gerekli kispetlerin bulunmasıyla birlikte çuvaldan üretim yapılmasına gerek kalmamış, öğrenciler kısa sürede hazırlanmış olan kispetleri giymiştir. Malzemelerin tamamlanmasının ardından bir "Güreş Günü" düzenlenmiştir. Bu etkinlik, öğrenciler arasında büyük bir heyecan yaratmış; kıyasıya mücadelelerin yaşandığı güreşlerde Arifiye'nin genç pehlivanları yeteneklerini sergilemiştir. Güreşlerdeki coşku ve mücadele düzeyi, büyük müsabakalarda boy ölçüşen deneyimli sporcuların dikkatini çekecek düzeyde olmuştur.[6]

Kısa süre sonra enstitüde göreve başlayan kimya öğretmeni Osman Bektaş, sportif faaliyetleri daha planlı ve sistematik bir düzene oturtmuştur. Onun idaresinde beden eğitimi etkinlikleri yeniden yapılandırılmış; atletizm, güreş, voleybol ve diğer takım sporlarında düzenli antrenmanlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreç, Arifiye Köy Enstitüsü'nde sporun yalnızca fiziksel gelişim aracı değil, aynı zamanda disiplin, dayanışma ve toplumsal uyumun bir göstergesi olarak yerleşmesini sağlamıştır.[7] Arifiye Köy Enstitüsü'nde yürütülen bu faaliyetler, öğrencilerin bedensel becerilerini geliştirirken aynı zamanda özgüven, dayanıklılık ve ekip ruhu gibi değerlerin içselleştirilmesine de katkı sunmuştur. Bu yönüyle Arifiye'deki güreş etkinlikleri, yalnızca bir spor pratiği değil, aynı zamanda Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesinin "emekle öğrenme" anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

2.3. Galatasaray Lisesi ile Yapılan Müsabakalar

Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, eğitim programlarının yoğunluğu içinde dahi sportif faaliyetlerini aksatmamış; boş zamanlarını düzenli biçimde antrenmanlarla değerlendirmiştir. Enstitü sporcuları, bölgedeki pek çok okul ve lise ile dostane müsabakalar düzenlemiş; bu karşılaşmalar, öğrencilerin hem fiziksel hem de ruhsal gelişimlerine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda en dikkat çekici müsabakalardan biri, Galatasaray Lisesi öğrencileriyle yapılan karşılaşmadır.

Enstitü sahalarında gerçekleştirilen bu müsabaka, dönemin tanıklarından öğretmen Mustafa Eyüboğlu tarafından ayrıntılı biçimde aktarılmıştır. Galatasaray Lisesi öğrencileri, Arifiye'yi ilk kez ziyaret ettiklerinde bir köy ortamıyla karşılaşacaklarını düşünmüş, sade (boz) kıyafetli

[5] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, s. 378.
[6] Balkır, *Dipten Gelen Ses*, ss. 226-227.
[7] Mehmet Bayındır, *Arifiye Işığı,* Eğitim Yayınevi, İstanbul 2003, s. 61.

öğrencileri ve enstitü atmosferini farklı bulmuşlardır. Ancak kısa sürede enstitü kampüsünde yer alan modern spor alanlarını —basketbol ve voleybol sahalarını— gördüklerinde şaşkınlık yaşamışlardır. O dönemin beden eğitimi öğretmeni, "İsterseniz çocuklar bir maç yapsınlar" diyerek konuk takımı sahaya davet etmiştir. Yapılan karşılaşmalarda Arifiye öğrencileri hem voleybolda hem de basketbolda üstün bir performans sergileyerek Galatasaray Lisesi takımını yenilgiye uğratmıştır.[8] Bu müsabaka, köy kökenli öğrencilerin yetenek ve disiplinle neleri başarabileceğini göstermesi bakımından sembolik bir önem taşımıştır.

Enstitüde voleybol ve basketbol branşları, yaş ve cinsiyet gruplarına göre organize edilmiştir. Kız ve erkek öğrenciler için ayrı takımlar oluşturulmuş, düzenli olarak turnuvalar düzenlenmiştir.[9] Bu dönemde yetişen sporcular arasında Rüştü Kartal, Süleyman Demir, Hayrettin Uysal ve Fevzi Türker gibi isimler öne çıkmıştır. Özellikle Süleyman Demir'in güçlü fiziksel yapısı ve üstün oyun kabiliyetiyle rakipleri üzerinde baskın bir etki yarattığı belirtilmektedir. Enstitü takımları yalnızca voleybol ve basketbolda değil, güreş, futbol ve kısa mesafe koşularında da önemli dereceler elde etmiştir.[10]

Voleybol branşında başarılarıyla öne çıkan öğrenciler arasında Hikmet Türker, Halim Balkan, Tarzan Sağdıç, Fahri Sünen, Esat Deli, Muzaffer Ercan, Beytullah Gürpınar ve Remzi Atik yer almıştır. Bu sporcular, Arifiye Köy Enstitüsü'nün disiplinli çalışma anlayışının ürünü olarak bölgesel turnuvalarda adlarından sıkça söz ettirmişlerdir.[11]

1948 yılının Mayıs ayında, Arifiye Köy Enstitüsü voleybol takımı İzmit Lisesi ile bir karşılaşma yapmak üzere İzmit'e gitmiştir. Aynı gün tesadüfen Galatasaray Lisesi voleybol takımı da bölgede bulunmuş; bu durum yeni bir müsabakanın düzenlenmesine vesile olmuştur. Galatasaray Lisesi, o dönemde liseler arası Türkiye şampiyonu unvanına sahiptir. Maçın ilk setlerinde Arifiye öğrencileri güçlü rakipleri karşısında sayı üretmekte zorlanmış, Galatasaraylı oyuncular ise üstünlüklerini sergileyerek karşı takımı küçümseyici tavırlar göstermiştir. Bu durum hem Arifiye oyuncularını hem de izleyicileri derinden etkilemiştir. Ancak sonraki setlerde Arifiye takımı üstün bir dayanıklılık göstermiş; organize oyun anlayışı ve azimleriyle rakiplerini geride bırakmıştır. Maç, Arifiye öğrencilerinin set vermeden elde ettiği tarihi bir zaferle sonuçlanmıştır. Karşılaşmanın sonunda Galatasaray Lisesi oyuncuları sahayı sessizlik içinde terk etmiş; İzmit'teki seyirciler Arifiye takımını coşkuyla alkışlamıştır. Enstitüye dönüldüğünde bu başarı büyük bir sevinçle kutlanmış; okulda bayram havası yaşanmıştır.[12]

Bu olay, Arifiye Köy Enstitüsü'nün yalnızca kırsal kalkınma ve eğitim alanında değil, spor kültürünün gelişiminde de önemli bir öncü kurum olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin kararlılığı, sistematik antrenman disiplini ve takım ruhu, Arifiye'nin Cumhuriyet dönemi spor eğitimine yaptığı katkının en somut örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

---

[8] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, s. 379.

[9] Binnur Yeşilyaprak, *Arifiye Köy Enstitülü Annemle Damla Söyleşiler.* Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir 2009, s. 49.

[10] Rüştü Kartal, *Arifiye'den Kızılçullu'ya: Bir Köy Sağlık Memurunun Köy Enstitüsü Anıları*, İstanbul 1997, ss. 64-65.

[11] Fikret Aksu'nun anı notları.

[12] Fikret Aksu'nun anı notları.

2.4. Selim Sırrı Tarcan'ın Arifiye Ziyareti

Türk spor tarihinin öncü isimlerinden biri olan Selim Sırrı Tarcan'ın Arifiye ile ilk teması, dönemin Arifiye Eğitmen Kursu Kurucu Müdürü Sabri Yılmaz Salman aracılığıyla gerçekleşmiştir. Beden eğitimi alanında öncü çalışmalarıyla tanınan Tarcan, eğitmen yetiştirme kurslarında edindiği bilgi ve deneyimlerin uygulamalı biçimde aktarılmasını desteklemiştir. Sabri Yılmaz Salman da Tarcan'ın bu yaklaşımını örnek alarak, Arifiye'deki eğitmen adaylarının eğitim programına beden eğitimi uygulamalarını dâhil etmiştir.

Beden terbiyesi alanında önemli görevler üstlenmiş olan Tarcan, Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin spor faaliyetlerinde kullanılmak üzere özel külotların dikilmesini önermiştir. Bu amaçla, Sapanca Gölü kıyısında yer alan enstitü balıkhanesinin yakınındaki spor kampında kullanılacak bu giysilerin tasarımı yapılmıştır. Dönemin imkânları çerçevesinde lastik bulunmadığından, bu kilotlar yanlardan dikilmiş bağcıklarla sabitlenmiştir.[13]

O dönemi yaşamış öğrencilerden Musa Yılmaz, Tarcan'ın ziyaretine ilişkin tanıklığını şu şekilde aktarmıştır:

> "Balıkhanenin önünde topluca bir fotoğraf çekildik. Selim Sırrı Tarcan o gün okula geldi, bizlere spor için özel kilotlar diktirdi. Onları hemen giydik. Kalaycı köyü civarında bir tepe vardı; orada yüksek atlama ve koşu denemeleri yaptırdı. Hepimizi bedensel bir sınavdan geçirdi. Kilotlarda lastik bulunmadığından, uçkurları geçirip yanlardan bağlamamız gerekiyordu."[14]

Bu ziyaret, Arifiye Köy Enstitüsü'nün beden eğitimi anlayışında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Tarcan'ın önerileriyle öğrenciler yalnızca fiziksel dayanıklılık açısından değil, aynı zamanda disiplinli spor alışkanlıkları kazanma yönünde de teşvik edilmiştir. Böylece Arifiye, beden eğitiminin sistematik biçimde uygulanmaya başlandığı öncü enstitülerden biri hâline gelmiştir.

3. Arifiye Köy Enstitülü Öğrencilerin Spor Branşlarındaki Başarıları

Cumhuriyet döneminde köy enstitüleri yalnızca öğretmen yetiştirme kurumları değil, aynı zamanda beden eğitimi ve sporun yaygınlaştırıldığı merkezler olarak da önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu enstitülerden biri olan Arifiye Köy Enstitüsü, kuruluşundan itibaren öğrencilerinin hem bedensel hem de zihinsel gelişimini esas almış, sporun eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğu anlayışını hayata geçirmiştir. Kurumun bünyesinde yürütülen beden eğitimi dersleri, yalnızca fiziksel becerilerin geliştirilmesini değil, disiplin, dayanıklılık, iş birliği ve toplumsal uyumun da kazandırılmasını amaçlamıştır. Arifiye öğrencilerinin katıldığı çeşitli müsabakalar, bu anlayışın ne denli başarılı biçimde uygulandığını göstermektedir.

Savaş yıllarının yokluk dönemine rağmen enstitüde spor faaliyetleri hiç aksamadan sürdürülmüştür. Öğrenciler, sabah jimnastikleriyle güne başlamış, gün boyunca beden gücünü zorlayan işlerde çalışarak fiziksel dayanıklılığını pekiştirmiştir. Aynı zamanda haftalık spor günlerinde yapılan yarışmalar, enstitü öğrencilerinin rekabet duygusunu geliştirirken takım

[13] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, s. 380.
[14] Fikret Aksu anı notları.

çalışmasının önemini öğretmiştir. 1940'lı yılların ortalarından itibaren Arifiye'de yürütülen spor çalışmaları hem bölgesel hem ulusal ölçekte başarılar getirmiştir.

1945 yılına gelindiğinde, Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin spor alanındaki yetkinlikleri ülke genelinde dikkat çekmeye başlamıştır. Askerlik derslerinde yapılan atış eğitimlerinde, öğrencilerin keskin nişancılık konusundaki becerileri, beden eğitiminde edindikleri dikkat ve el-göz koordinasyonu sayesinde gelişmiştir. Bu durum, köy enstitülerinde verilen eğitimin yalnızca teorik değil, pratik açıdan da etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen Türkiye Tüfekle Atış Yarışması'na katılan Arifiye öğrencilerinden Burhanettin Erman, tüm rakiplerini geride bırakarak Türkiye birinciliğini kazanmıştır. Kendisinin başarısı, Federasyon tarafından verilen bir diploma ile resmen tescil edilmiştir. Bu belge, yalnızca bireysel bir ödül değil, aynı zamanda Arifiye Enstitüsü'nün eğitim anlayışının ulusal düzeyde takdir gördüğünün bir kanıtıdır.

Aynı dönemde yapılan yazışmalardan anlaşıldığı üzere, 12 Eylül 1945 tarihinde gerçekleştirilen atış yarışmalarında Arifiye öğrencileri gerek kız gerekse erkek kategorilerinde önemli dereceler elde etmiştir. Öğretmen Berin Tuç'a gönderilen bir mektupta, Arifiye Enstitüsü öğrencilerinin Pazar günü yapılan müsabakada gösterdiği başarı ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Buna göre, kız öğrencilerden Halime Akyol birinci, Saime Sütçüoğlu ikinci olmuştur. Erkekler kategorisinde ise 33 isabetli atışla Burhanettin Erman ikinciliği elde etmiş, kısa süre sonra Ankara'da yapılan Türkiye genelindeki yarışmada birinciliğe yükselmiştir. Federasyonun gönderdiği yazıda, Arifiye öğrencisinin başarısı ayrıca tebrik edilmiş ve bu sonuç, köy enstitülerinde sporun ne derece sistemli biçimde öğretildiğini bir kez daha ortaya koymuştur.[15]

Arifiye öğrencilerinin başarıları yalnızca atış sporuyla sınırlı kalmamıştır. Aynı yıl, Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin anısına düzenlenen İzmit Atatürk Koşusu'na katılan Arifiye atletleri, olağanüstü bir performans sergilemiştir. Havanın soğuk ve yağışlı olmasına rağmen koşuya gösterilen katılım oldukça fazlaydı. Kağıt Spor, Gölcük Fabrikalar Takımı, İzmit Gençlik Kulübü ve çeşitli liselerin yanı sıra Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri de yarışmada yer almıştır. Toplamda 146 kız ve 64 erkek sporcunun katıldığı koşuda, Arifiye öğrencileri büyük başarı göstermiştir. 1000 metre kızlar kategorisinde Hüsnüye Arıkan birinci, Şükran Bayrak ikinci, Hatice Esen üçüncü olmuştur. Bu sonuç, Arifiye'nin kadın sporcularının dönemin toplumsal şartları düşünüldüğünde ulaştığı yüksek düzeyi göstermektedir. Ayrıca erkekler kategorisinde de Arifiyeliler üst sıralarda yer almıştır. Arifiye öğrencilerinin başarısı yalnızca bireysel değil, takım bazında da gözle görülür bir gelişim göstermiştir. 3000 metre erkekler arası bireysel koşuda Arifiye öğrencilerinden Ömer Sezer birinci, Ramazan Bayrı ikinci, Hasan Tezel üçüncü olmuştur. Yarışmalarda takım olarak da Arifiye A Takımı birinciliği, B Takımı ise ikinciliği elde etmiştir. İzmit Kız Enstitüsü ise üçüncü olmuştur. Bu başarılar, Arifiye'nin kısa sürede Türkiye'nin atletizm alanındaki en önemli kurumlarından biri hâline geldiğini göstermektedir.[16]

Bu süreçte enstitü öğrencileri, yalnızca yarışmalara hazırlanmakla kalmamış, aynı zamanda sporu okul yaşamının doğal bir parçası hâline getirmiştir. Öğrenciler ders dışı zamanlarda

[15] İbrahim Yılmaz'dan Berin Tuç'a 16.9.1945 tarihli mektup.

[16] "Arifiye Köy Enstitüsü de Güzel Neticeler Aldı", *Türkyolu,* 29.12.1946.

koşu, güreş, atış ve voleybol gibi branşlarda düzenli olarak antrenman yapmış, okulun fiziksel imkânları spor alanlarına dönüştürülmüştür. Enstitü avlusu, zamanla çeşitli spor branşları için uygun alanlara bölünmüş; öğrenciler bu alanlarda düzenli turnuvalar gerçekleştirmiştir.

1947 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın teşvikiyle köy enstitüleri arasında ulusal çapta bir spor etkinliği düzenlenmiştir. Bu etkinlik "17 Nisan Spor Yarışmaları" adıyla anılmış ve ilk kez Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde gerçekleştirilmiştir. Yarışmaların amacı, köy enstitülerinde beden eğitimi faaliyetlerinin niteliğini artırmak, sporun köy yaşamına entegrasyonunu sağlamak ve enstitüler arası dayanışmayı güçlendirmek olmuştur. Yarışmalarda voleybol, atletizm, güreş ve atış dallarında mücadele edilmiştir. Bu yarışmalarda birinci olan enstitüye "17 Nisan Şildi" adı verilen özel bir ödül verilmiştir.[17]

Yarışmalara katılım koşulları ayrıntılı biçimde belirlenmiş, her enstitüden bir beden eğitimi öğretmeni yönetiminde bir öğrenci grubunun gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Hasanoğlan'da düzenlenen ilk yarışmaya Arifiye, Beşikdüzü, Çifteler, Gölköy, Kızılçullu, Gönen ve Ortaklar gibi pek çok enstitü katılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü ekibi, öğretmen Basri Gürkan başkanlığında hazırlanmış, öğrencilerden İlyas Ustaoğlu, Kazım Keser, Halim Balkan, Sait Yenen ve Abdullah Emre gibi isimler yarışmalarda görev almıştır.[18]

1947'de yapılan yarışmaların sonuçlarına göre, Arifiye Köy Enstitüsü atletizm dalında üçüncü, voleybol dalında ise birinci olmuştur. Gülle atmada İlyas Ustaoğlu beşinci, yüksek atlamada İsmail Çıra dördüncü sırayı almıştır. Güreş dalında ise Arifiyeli Sait Yenen önemli bir derece elde etmiştir. 17 Nisan Şildi'nin genel değerlendirmesinde Arifiye, Kızılçullu Enstitüsü'nün ardından ikinci sırada yer almıştır. Bu sonuç, Arifiye'nin tüm spor dallarında dengeli bir başarı gösterdiğini ortaya koymuştur.[19]

İkinci 17 Nisan Spor Yarışmaları 1948 yılında İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü'nde düzenlenmiştir. Bu kez 21 köy enstitüsü yarışmalara davet edilmiş, toplam 418 öğrenci ve 30 öğretmen etkinlikte yer almıştır. Arifiye ekibi, beden eğitimi öğretmeni İbrahim Akman yönetiminde yarışmalara hazırlanmıştır. Atletizm yarışmaları Alsancak Stadı'nda, voleybol maçları ise Kızılçullu Enstitüsü sahasında yapılmıştır. Arifiye öğrencileri, büyük bir disiplinle antrenmanlara katılmış ve kısa sürede İzmir halkının da dikkatini çekmiştir.

Yarışmalar sırasında Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, çeşitli branşlarda dereceler elde etmiştir. 3000 metre erkekler koşusunda Ömer Sezer üçüncü, yüksek atlamada Ali Elitunç beşinci olmuştur. El topu yarışmalarında Arifiye takımı altı galibiyet ve üç yenilgiyle birincilik kazanmıştır. Voleybol dalında da genel sıralamada Arifiye Köy Enstitüsü birinciliği elde etmiştir. Su sporlarında 100 metre serbestte Esat Deli üçüncü, 400 metrede Mehmet Şileli beşinci olmuştur. Güreş müsabakalarında toplanan 48 puanla Arifiye beşinciliği almış; kilolarına göre yapılan değerlendirmede orta sıklette üçüncü olmuştur.

Bu yarışmalarda 17 Nisan Şildi'ni kazanan Kızılçullu Enstitüsü olurken, Arifiye Köy Enstitüsü voleybol birinciliği ve yüzme üçüncülüğü bayraklarını kazanmıştır. Ayrıca 67 kiloda güreş ve 3000 metre koşuda alınan derecelerle birlikte Arifiye'ye iki ayrı bayrak verilmiştir. Böylece Arifiye Köy Enstitüsü, ikinci kez düzenlenen bu büyük organizasyonda en çok ödül alan

[17] Sıtkı Şanoğlu, *Köy Enstitüleri Spor Yarışmaları,* Yıl 1, Hasanoğlan Köy Enstitüsü Yayınları, No: 1, Hasanoğlan-Ankara 28 Eylül 1947.

[18] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, ss. 384-385.

[19] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, s. 385.

enstitülerden biri olmuştur. Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, köy enstitülerinin çok yönlü eğitim anlayışını en iyi biçimde temsil eden kurumlardan birinde yetişmişlerdir. Bu öğrenciler, eğitim programları çerçevesinde eltopu, voleybol, atletizm ve güreş gibi spor dallarında sürekli olarak yarışmalara katılmışlardır. Bu müsabakalar, dördüncü ve beşinci sınıflar arasında düzenlenmiş; kurumun kendi içinde olduğu kadar bölgesel düzeyde de ilgiyle takip edilmiştir. Enstitü, bu etkinliklerde voleybolda Yapıcılar 5/B kümesinin, eltopunda ise 5'ler karması ile beyaz kümenin birinci geldiğini, güreşte beyaz kümenin, 3000 metre bireysel koşuda ve takım yarışmalarında ise 5/B kümesinin birinciliğini, 4/D kümesinin ise ikinciliğini elde ettiğini kayda geçmiştir.[20] Bu yarışmalar dışında enstitüde 17 Nisan, 19 Mayıs ve Toprak Bayramı[21] gibi özel günlerde düzenli spor faaliyetleri yapılmış, öğrencilerin bedensel gelişimleri ile birlikte disiplin, ekip bilinci ve rekabet duygusu da pekiştirilmiştir.

Köy enstitülerinde yapılan bu yarışmaların süreçleri ve sonuçları Hasanoğlan Köy Enstitüsü tarafından kitap hâline getirilerek yayımlanmıştır. Bu yayınlar, enstitülerin sadece akademik değil, sportif faaliyetlerde de ne derece örgütlü ve başarılı olduğunu göstermektedir. Köy Enstitüleri Spor Yarışmaları iki yılda bir yapılmakta olup, bu yarışmalar zaman içinde önemli birer spor organizasyonu hâline gelmiştir. Bu organizasyonlardan birçok değerli sporcu yetişmiştir. Bunlar arasında en dikkat çekici örneklerden biri, 1960 Roma Olimpiyatları'nda altın madalya kazanan ve enstitülü bir güreşçi olan Ahmet Bilek'tir.

1949 yılına gelindiğinde Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, Marmara Bölgesi Serbest Güreş Karşılaşmaları'nda da üstün başarı göstermiştir. 15 Temmuz 1949 tarihinde yapılması planlanan Üçüncü Köy Enstitüleri Spor Yarışmaları için Arifiye ekibinin on tim sporcusu kampa alınmıştır. Sporcular özel beslenme programlarıyla hazırlanmış; çalışmalar büyük bir ciddiyet içinde yürütülmüştür. Güreş müsabakaları için millî takım çalıştırıcılarından Gazanfer Bilge, Haydar Zafer ve Nurettin Zafer gibi isimler enstitüye gelmiş, öğrenciler bu isimlerin gözetiminde eğitilmiştir.

Dönemin millî takım antrenörü Nuri Baytoron da güreşçilerle özel olarak ilgilenmiştir. Arifiye ekibi, günün belirli saatlerinde enstitüde çalışırken, akşamları Adapazarı Güneş Kulübü'nde antrenman yapmıştır. Bu süreçte tüm öğrenciler büyük bir heyecan içinde yarışmayı beklemişlerdir. Ancak beklenen karşılaşmaların iptal edildiği haberi enstitüye ulaşınca öğrenciler büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu üzüntü kısa sürmüş; Temmuz 1949'un son haftasında İzmit'te Marmara Bölgesi Serbest Güreş Karşılaşmaları'nın yapılacağı duyurulmuştur. Bu haber öğrencilerde büyük bir sevinç yaratmış, Arifiye Enstitüsü Müdürü Fehim Akıncı'dan izin alınarak yarışmalara katılım sağlanmıştır. Arifiye Köy Enstitüsü güreşçileri, İzmit'te düzenlenen Marmara Bölgesi Serbest Güreş Karşılaşmaları'na büyük bir motivasyonla hazırlanmıştır. Enstitü öğrencileri, yarışmalar öncesinde günlerce süren yoğun bir antrenman programına tabi tutulmuşlardır. Fikret Aksu'nun anılarına göre, öğrenciler sabah erkenden kalkar, kendilerine özel hazırlanan süt, yumurta, tahin, pekmez ve kuru

[20] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, s. 389.

[21] Ülke ölçeğinde toprağın tarımsal üretim ve kırsal geçim açısından taşıdığı yaşamsal önem dikkate alınarak, 11 Haziran 1945 tarihinde "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu düzenleme ile yeterli toprağa sahip olmayan ya da hiç toprağı bulunmayan çiftçi ailelerinin, emeklerini değerlendirebilecek ve geçimlerini sürdürebilecek ölçüde arazi edinmelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Toprağın ekonomik ve toplumsal değerine dikkat çekmek amacıyla aynı yıl 4760 sayılı Toprak Bayramı Kanunu kabul edilmiştir. Bu yasal çerçeve doğrultusunda, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği 11 Haziran tarihini izleyen ilk pazar günü, her yıl "Toprak Bayramı" olarak belirlenmiş ve 1940'lı yılların sonlarına kadar Türkiye genelinde kutlanmıştır.

üzümden oluşan besinlerle kahvaltı eder, ardından gün boyunca disiplinli biçimde çalışırlardı. Arifiye güreşçileri arasında Gazanfer Bilge, Haydar Zafer, Nurettin Zafer gibi dönemin önemli isimlerinden eğitim alan öğrenciler, yalnızca bedensel değil, aynı zamanda zihinsel hazırlık süreçlerinden de geçirilmiştir. Gün içinde Hasan oğlan Köy Enstitüsü alanında yapılan teknik çalışmaları, geceleri Adapazarı Güneş Kulübü'nde sürdüren sporcular, büyük bir özveriyle yarışma gününü beklemişlerdir.[22]

Fakat yarışmaların yapılmayacağına dair haberin gelmesi, enstitüde derin bir üzüntü yaratmıştır. Fikret Aksu, anılarında bu dönemi "enstitüde bir sessizlik hâkimdi, herkes hayal kırıklığı içindeydi" sözleriyle anlatmıştır. Ancak kısa bir süre sonra gelen yeni haber bu durumu tersine çevirmiştir. 1949 yılı Temmuz ayı sonunda Marmara Bölgesi Serbest Güreş Karşılaşmaları'nın İzmit'te yapılacağı ilan edilmiştir. Bu haber Arifiye'de büyük bir sevinçle karşılanmış, öğrenciler yarışmaya katılmak üzere Enstitü Müdürü Fehim Akıncı'dan izin almışlardır.

Yarışma hazırlıkları yeniden başlamış; Fikret Aksu 54 kiloda, Cevat Ok 57 kiloda, İdris 62 kiloda, İbrahim Özer 67 kiloda, Sait Yenen 73 kiloda, Yaşar Kaçar 84 kiloda ve ağır sıklette Memduh Hoca güreşmek üzere belirlenmiştir. Sporcular İzmit'e hareket etmiş, yarışmanın yapılacağı stadyumun tribünleri tıklım tıklım dolmuştur. İlk müsabakada Fikret Aksu sahaya çıkmış ve rakibini kısa sürede tuşla yenmiştir. Ardından Cevat Ok da benzer bir başarı göstermiştir. İkinci turda ise Fikret Aksu, İzmit bölgesinin tanınmış güreşçilerinden biriyle karşılaşmıştır. Bir gün önce öğrendiği yeni bir teknikle rakibini yine tuşla yenmiş, izleyiciler tarafından büyük bir coşkuyla alkışlanmıştır. Hakem Nurettin Zafer'in ifadesine göre, "Bir gün önce öğrendiği bir oyunla rakibini yendi, böyle bir sahneye ilk kez şahit oldum." sözleri bu karşılaşmayı unutulmaz kılmıştır.

Yarışmaların sonunda Arifiye Köy Enstitüsü güreşçileri bireysel ve takım bazında önemli dereceler elde etmiştir. Fikret Aksu 54 kiloda birinci olmuş, 62 kiloda İdris ikinci sırayı almış, 52 kiloda başka bir Arifiyeli öğrenci ikinciliğe ulaşmıştır. 67 kiloda İbrahim Özer, 73 kiloda Sait Yenen ve 84 kiloda Yaşar Kaçar, ağır sıklette ise Memduh Hoca birincilik kazanmıştır. Bu sonuçlar Arifiye Köy Enstitüsü'nü Marmara Bölgesi Serbest Güreş Karşılaşmaları'nda birinciliğe taşımıştır. Enstitü öğrencilerinin bu başarısı, köy enstitüsü hareketinin beden eğitimi ve spor anlayışının ne kadar güçlü bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamıştır.

Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin güreş alanındaki başarıları, yalnızca 1949 yılıyla sınırlı kalmamış; sonraki yıllarda da istikrarlı biçimde devam etmiştir. 1949 yılı Eylül ayında düzenlenen grekoromen güreş müsabakalarında Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinden Halil Kaya, 57 kilo dalında ikinci olmuştur. Bu başarı, enstitü camiasında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Yarışmaların ardından öğrenciler okulda öğretmenleri ve arkadaşları tarafından omuzlarda taşınmış, bu durum enstitüde adeta bir bayram havası yaratmıştır. O dönemde Arifiye Enstitüsü'nde görev yapan öğretmenler, öğrencilerinin başarılarından büyük bir gurur duymuştur. Halil Kaya'nın kazandığı derece, yalnızca bireysel bir başarı olarak değil, aynı zamanda Arifiye'deki spor eğitiminin disiplinli ve sistemli yapısının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Arifiye Enstitüsü Müdürü Fehim Akıncı, bu başarıdan sonra öğrenciler adına özel bir kutlama düzenlemiştir. Takım, okulun bahçesinde yapılan törende yeniden güreş gösterileri yapmış ve

[22] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası,* ss. 389-390.

bu gösteriler büyük bir ilgiyle izlenmiştir. Arifiye Köy Enstitüsü'nün bu başarısı, Sakarya halkı arasında da yankı bulmuştur. 1949-1951 yılları arasında Arifiye mezunu olan öğrenciler, yalnızca bölgesel yarışmalarda değil, ulusal düzeyde düzenlenen çeşitli turnuvalarda da dereceye girmiştir. Örneğin 1951 yılında yapılan Spor ve Millî Oyunlar yarışmalarında Arifiyeli güreşçilerden Halil Kurt, 62 kilo kategorisinde birinciliği elde etmiştir. Aynı dönemde Nurettin Özsoy, 60 kilo dalında Türkiye ikincisi olmuştur.

Arifiye Köy Enstitüsü, bu dönemden itibaren yalnızca bir eğitim kurumu değil, aynı zamanda bölgesel bir spor merkezi olarak da tanınmaya başlamıştır. Enstitü, müzik, yazı ve resim gibi sanat dallarında gösterdiği başarıların yanında, spor dallarında da büyük bir gelişim göstermiştir. Arifiye, özellikle atletizm, voleybol, eltopu ve güreş alanlarında bölgesel yarışmalarda sürekli birincilik elde etmiştir. 17 Nisan Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı etkinliklerinde sergilenen performanslar hem Sakarya halkı hem de çevre illerden gelen izleyiciler tarafından büyük ilgiyle izlenmiştir.

Sakarya merkezinde yer alan Arifiye Stadı, uzun yıllar boyunca bu gösterilerin merkezi hâline gelmiştir. Öğrenciler, hazırladıkları gösterileri yalnızca enstitü camiasına değil, halka açık biçimde de sunmuşlardır. Bu etkinlikler sayesinde Arifiye'nin adı, bölgedeki en başarılı köy enstitülerinden biri olarak anılmıştır. Halkın yoğun ilgisi, öğrenciler üzerinde hem moral hem de sorumluluk duygusunu artırmıştır. Enstitü mezunları arasında beden eğitimi alanında yetişen pek çok isim, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin farklı bölgelerinde öğretmenlik yaparak köy enstitüsü ruhunu yaşatmaya devam etmiştir.

Arifiye Köy Enstitüsü'nün sportif başarıları, yalnızca kuruluş yıllarıyla sınırlı kalmamış; kurumun ilköğretmen okulu dönemine dönüşmesinden sonra da aynı disiplin ve başarı anlayışıyla sürdürülmüştür. Bu dönemde beden eğitimi öğretmeni olarak görev yapan İbrahim Akman hem enstitü hem de sonrasında ilköğretmen okulu yıllarında yürüttüğü etkinlikleri hatıralarında detaylı biçimde aktarmıştır. Akman'a göre, Arifiye öğrencileri gerek Sakarya gerekse İzmit bölgesine bağlı yarışmalarda her zaman öncü olmuş, katıldıkları hiçbir etkinlikte ikinci sırada yer almamıştır. Onların başarısı, yalnızca düzenli çalışmadan değil, aynı zamanda güçlü bir dayanışma ruhundan kaynaklanmıştır.

İbrahim Akman, Arifiye'nin gösteri ve yarışmalarda kazandığı başarının temelinde sistemli bir beden eğitimi anlayışının bulunduğunu vurgular. Öğrenciler, haftalık planlamalar doğrultusunda sabah jimnastikleri, öğleden sonra takım sporları ve akşam yürüyüşleriyle eğitilmişlerdir. Her öğrenci hem bireysel hem de grup faaliyetlerinde görev almış, bu da Arifiye'yi bölgesel yarışmalarda sürekli birincilikle anılan bir kurum hâline getirmiştir. Akman, "Hiçbir yarışmada ikinci olmadık, Arifiye her zaman öndeydi" sözleriyle bu başarıyı özetlemektedir.

1954 yılına gelindiğinde Arifiye Köy Enstitüsü, Sakarya Stadı'nda yapılan 19 Mayıs gösterilerinin en dikkat çekici ekibi olmuştur. Daha önce İzmit'te yapılan gösterilerde de aynı başarıyı sürdüren Arifiye öğrencileri, Sakarya halkı tarafından coşku ve takdirle karşılanmıştır. Gösterilerin sonunda diğer okulların performanslarının dahi beklenmeden alanın boşaltılması, Arifiye'nin kazandığı saygınlığı açık biçimde ortaya koymuştur. Vali ve il milli eğitim yetkililerinin yer aldığı bu törenlerde, Arifiye öğrencilerinin düzenli yürüyüşleri, ritmik jimnastik gösterileri ve sportif koordinasyonları örnek olarak sunulmuştur.

Bu başarıların halk üzerindeki etkisi, yalnızca bir eğitim kurumunun başarısı olarak değil, aynı zamanda köy enstitüsü hareketinin temel felsefesinin bir yansıması olarak görülmüştür. Arifiye öğrencileri, bilgi, sanat ve sporun birleştiği bir eğitim modelinin canlı örnekleri hâline gelmişlerdir. Halk arasında "en disiplinli okul" olarak tanınan Arifiye hem fiziksel eğitimde hem de sosyal etkinliklerde önder konumunu korumuştur. Bu başarı, sonraki yıllarda da devam etmiş; 1970'li yıllara kadar Arifiye mezunları çeşitli öğretmen okullarında, spor kulüplerinde ve bölgesel yarışmalarda adlarından söz ettirmişlerdir.

İbrahim Akman'ın sözleriyle özetlenecek olursa: *"Biz gerek Sakarya gerek İzmit bölgesinde yapılan tüm yarışmalara katıldık. Arifiye her zaman birincilik aldı; hiçbir zaman ikinci olmadı. Halkın ilgisi daima bizdeydi. Sonraları dahi toplantılarda bizim gösterilerimizin anılması, bu başarının kalıcılığını gösteriyordu."* Bu ifadeler, Arifiye Köy Enstitüsü'nün yalnızca bir eğitim kurumu değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in spor ve beden eğitimi anlayışını temsil eden öncü bir merkez olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır.

4. Arifiye Köy Enstitüsü İzcilik Faaliyetleri

Arifiye Köy Enstitüsü'nde izcilik, yalnızca doğayı tanımak ya da kamp yapmakla sınırlı bir etkinlik değil, aynı zamanda öğrencilerde çevre bilinci, dayanışma, iş birliği ve sorumluluk duygusunu geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim anlayışının parçası olmuştur. Enstitüdeki eğitim felsefesi, doğayla iç içe, üretken ve paylaşımcı bir yaşam biçimi üzerine kuruluydu. Dolayısıyla izciliğin temel ilkeleri olan yardımlaşma, doğayı koruma, dostluk ve toplumsal uyum gibi değerler, Arifiye'de zaten gündelik yaşamın doğal bir parçasıydı. Öğrenciler ve öğretmenler, tarlalarda, bahçelerde ve çiftliklerde üretim yaparken hem fiziksel hem de zihinsel dayanıklılık kazanıyor, birlikte çalışmanın önemini bizzat deneyimliyordu. Ancak erken dönemde izcilik, henüz enstitülerin resmî programına tam olarak dâhil edilmemişti. Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin 1940'lı yılların başında izcilik faaliyetlerine sistemli biçimde katılmadıkları, bu uygulamaların daha çok 1946 sonrasında yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde bazı gönüllü öğretmenlerin öncülüğünde yürütülen doğa gezileri ve kamplar, izciliğin temelini oluşturmuştur. Fikret Aksu'nun anılarında yer alan anlatım, bu uygulamaların erken örneklerinden biridir. Aksu, *"Sapanca Gölü kenarında, enstitünün balıkhanesinin yanında izci kampı kurarak eğitim yaptık. Bu kampta kurulan çadırlarda yirmi gün kaldık. Beden eğitimi öğretmenimizin gözetiminde sabahları müzikle kalkar, spor hareketleri yapar, yüzme, boğulanı kurtarma, araziyi tanıma, harp oyunları öğrenme gibi etkinlikler düzenlerdik."* diyerek Arifiye'deki izcilik faaliyetlerinin disiplinli ve eğlenceli yönlerini vurgulamaktadır.[23]

Arifiye'de izcilik yalnızca bir doğa etkinliği değil, aynı zamanda sosyal bir bütünleşme aracıdır. Öğrenciler kamp alanlarında paylaşmayı, dayanışmayı ve doğaya saygılı yaşamayı öğrenmişlerdir. 1950'li yıllara gelindiğinde izcilik, artık resmi bir uygulama hâlini almıştır. 21 Aralık 1951 tarihli öğretmenler kurulu kararında *"elli kişilik izci grubunun oluşturulması ve gerekli malzemelerin artırılması"* yönünde bir karar alınmıştır.[24] Bu karar, izciliğin artık Arifiye'nin eğitim sistemi içinde kurumsal bir yere sahip olduğunun göstergesidir.

[23] Fikret Aksu'nun anıları.

[24] Arifiye Köy Enstitüsü, 21.12.1951 tarihli Zümre Öğretmenler Kurulu kararı.

1952 yılında yapılan bir başka toplantıda ise "yaz izci kampı kurulması" kararı alınmış; bu dönemde 17 Nisan kutlamaları gibi özel günlerde izci gösterileri programın bir parçası hâline gelmiştir.[25] Dönemin haberlerinde, halkın ve davetlilerin enstitü izcilerinin hazırladığı gösterileri büyük bir beğeniyle izledikleri, Arifiye izcilerinin törenlerde disiplinli yürüyüşleri ve sembolik doğa oyunlarıyla dikkat çektiği belirtilmiştir. Bu etkinlikler, köy enstitülerinin yalnızca akademik değil, aynı zamanda bedensel ve sosyal eğitim alanında da yenilikçi bir model sunduğunu ortaya koymaktadır.

1950'li yıllarda izcilik faaliyetleri, köy enstitülerinin ikinci döneminde yaşanan değişimlerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. 1947-1953 yılları arasında üretim temelli uygulamalarda görülen azalma ve eğitimin "sosyal kollar" aracılığıyla sürdürülmesi, izciliğe de sembolik bir nitelik kazandırmıştır.[26] Bu dönemde Arifiye izciliği, bir eğitim aracı olmanın ötesinde, Cumhuriyet'in gençliğe kazandırmak istediği karakter yapısının, doğayla uyumun ve sorumluluk bilincinin canlı bir örneği hâline gelmiştir.

5. Sonuç

Arifiye Köy Enstitüsü, kuruluşundan itibaren Cumhuriyet'in eğitim, üretim ve spor alanlarında somutlaşan kalkınma ideallerinin en kapsamlı örneklerinden birini teşkil etmiştir. Bu kurum, yalnızca öğretmen yetiştiren bir okul değil; köy yaşamını dönüştürmeyi amaçlayan, bilgi ile emeği bütünleştiren bir toplumsal proje niteliği taşımıştır. Arifiye'de uygulanan eğitim modeli, öğrencilerin hem zihinsel hem de bedensel kapasitelerini geliştirmeye yönelik çok yönlü bir program üzerine inşa edilmiştir. Tarım, el sanatları ve teknik üretim gibi alanlarda uygulamalı eğitim sürdürülürken; spor, bu bütünlüğün ayrılmaz bir parçası olarak işlev görmüştür.

Enstitüde beden eğitimi ve spor faaliyetleri, yalnızca bedensel güç kazandıran bir uğraş değil, aynı zamanda dayanışma, özdenetim, liderlik ve toplumsal sorumluluk duygularının geliştirildiği bir karakter eğitimi aracı olmuştur. Bu yönüyle Arifiye, sporun eğitimsel işlevini erken dönemde kavrayan bir kurum olarak öne çıkmıştır. Öğrencilerin voleybol, basketbol, atletizm, güreş, yüzme, masa tenisi ve izcilik gibi alanlarda gösterdikleri başarılar hem bireysel hem de kurumsal anlamda bu anlayışın sonucudur.

Arifiye Köy Enstitüsü öğrencileri, yokluk yıllarında bile imkânsızlıkları üretime dönüştürerek önemli başarılara imza atmışlardır. Kısıtlı malzemelerle oluşturdukları sahalar, kendi imkânlarıyla diktikleri kispetler ve planlı antrenmanlarla sağlanan fiziksel disiplin, enstitü felsefesinin özünü yansıtmaktadır. Bu süreçte öğrenciler, yalnızca yarışmalarda değil, gündelik yaşamda da sporun bir yaşam biçimi olduğunu içselleştirmişlerdir.

Enstitüde elde edilen sportif başarılar, ulusal ölçekte de yankı bulmuştur. 1945 yılında Türkiye Tüfekle Atış Yarışması'nda Burhanettin Erman'ın birinciliği, 1947 ve 1948 yıllarında 17 Nisan Spor Yarışmaları'nda voleybol dalında kazanılan şampiyonluklar ve 1949 Marmara Bölgesi Serbest Güreş Karşılaşmaları'nda elde edilen dereceler, Arifiye'nin sistemli spor anlayışının somut göstergeleridir. Bu başarılar, aynı zamanda köy kökenli gençlerin

[25] Arifiye Köy Enstitüsü 1951-1953 dönemi, 27.5.1952 tarihli Öğretmenler Kurulu kararı.
[26] Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, s. 393.

yeteneklerinin, uygun pedagojik ortam sağlandığında ulusal düzeye ulaşabileceğini kanıtlamıştır.

Arifiye'nin izcilik faaliyetleri de bu bütünsel eğitim anlayışının bir uzantısıdır. Sapanca Gölü kıyısında düzenlenen kamplar, öğrencilerin doğayla uyum, dayanıklılık ve ekip ruhu kazanmalarını sağlamıştır. Bu faaliyetler, yalnızca eğitsel değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal değerlerin pekiştirildiği alanlar olmuştur.

Sonuç olarak Arifiye Köy Enstitüsü, Cumhuriyet'in "fikri, bedeni ve ahlaki gelişimi bir arada yürütme" hedefinin en başarılı uygulama alanlarından biri olmuştur. Burada yetişen öğrenciler, öğretmenlik görevleriyle birlikte sporu, kültürü ve üretimi köy yaşamına taşımış; böylece Cumhuriyet'in aydınlanma projesinin kırsal temsiline öncülük etmişlerdir. Arifiye örneği, modern Türkiye'nin eğitim tarihinde yalnızca bir dönemsel uygulama değil, aynı zamanda insanı bütün yönleriyle geliştiren bir modelin kalıcı sembolü olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, Karabey, *Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Balkır, Süleyman Edip, *Dipten Gelen Ses: Arifiye Köy Enstitüsü*, Hür Yayınları, İstanbul 1974.

Bayındır, Mehmet, *Arifiye Işığı,* Eğitim Yayınevi, İstanbul 2003.

Civelek, Muhsin, *Melen Çayından Arifiye Işığına, Köy Enstitülü Sağlık Memurunun Anıları,* Şefika (Görgülü) Kamçez, Karabey Aydoğan (yay. haz.), Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir 2014.

Elmas, Abdullah, *Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri,* İksad Yayınları, Ankara 2020.

Kartal, Rüştü, *Arifiye'den Kızılçullu'ya: Bir Köy Sağlık Memurunun Köy Enstitüsü Anıları*, İstanbul 1997, https://www.rustukartal.com/arifiyedenkizilculluya/files/assets/common/downloads/Arifiye.pdf (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2025).

Şanoğlu, Sıtkı, *Köy Enstitüleri Spor Yarışmaları I,* Köy Enstitüsü yayınları, Hasanoğlan Ankara 1947.

Şanoğlu, Sıtkı, *Köy Enstitüleri Spor Yarışmaları,* Yıl 1, Hasanoğlan Köy Enstitüsü Yayınları, No: 1, Hasanoğlan-Ankara 28 Eylül 1947.

Türkoğlu, Pakize. *Tonguç ve Enstitüleri,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Yeşilyaprak, Binnur, *Arifiye Köy Enstitülü Annemle Damla Söyleşiler*. Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir 2009.

İbrahim Yılmaz'dan Berin Tuç'a 16.9.1945 tarihli mektup. (Karabey Aydoğan Kişisel Arşiv)

Arifiye Köy Enstitüsü, 21.12.1951 tarihli Zümre Öğretmenler Kurulu kararı. (Karabey Aydoğan Kişisel Arşiv)

Arifiye Köy Enstitüsü 1951-1953 dönemi, 27.5.1952 tarihli Öğretmenler Kurulu kararı. (Karabey Aydoğan Kişisel Arşiv)

Arifiye Köy Enstitüsü de Güzel Neticeler Aldı, *Türkyolu*, 29.12.1946. (Karabey Aydoğan Kişisel Arşiv)

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KOCAELİ'DE SPOR FAALİYETLERİ (1950-1960)

Bilal TUNÇ*

Özet

Türkiye'de 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler sonucu Demokrat Parti (DP) oyların büyük bir çoğunluğunu alarak iktidara gelmiş ve 1960 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Bu dönem, Türk demokrasi tarihinde DP dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de sporun, iç ve dış gelişmelerin etkisiyle önemli bir dönüşümden geçtiği ve kitleselleştiği bir dönemdi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında spor üzerindeki militarist vurgunun azalması ve kulüpler üstündeki baskının hafiflemesi daha özgür bir düşünce ortamının yeşermesini sağlamıştı. Bu dönemde toplumun farklı kesimlerinde olduğu gibi spor çevrelerinin de demokrasi ve hürriyet talepleri yükselişe geçmiş; bu yıllarda canlanan spor basını artan taleplerin sözcülüğünü yapmaya girişmişti. Bu talepler arasında en dikkat çekeni "profesyonelliğin kabulü" meselesiydi. Yıllardır futbolcular ve kulüpleri arasında örtük biçimde devam eden profesyonel ilişkiler, 1951 yılında Türkiye Futbol Federasyonu tarafından "Profesyonellik Talimatnamesinin" yayınlanmasıyla yasal bir zemine kavuşmuştur.

DP döneminde "Türk medya organlarında spor, en önemli konulardan biri haline gelmişti. Bu anlamda hemen her gazete, gündelik içeriği içinde spora geniş yer vermeye başlamıştı. Bu devirde günlük gazeteler birer ya da ikişer kişiden müteşekkil spor yazarlarıyla yetinmiyorlar; günlük spor haberlerine de sayfaları arasında yer verebilmek için yeni yeni genç spor muhabirlerini kadrolarına dâhil ediyorlardı. Bu hal Türk basınında "Spor Yazarı" zümresinin bir anda artmasına da sebep olmaktaydı. Spor sadece günlük gazetelerin ilgi gösterdiği konu başlıklarından birisi olmakla kalmayıp yeni dergi ve haftalık gazetelerin de yayın hayatına girmesinin başlıca sebebiydi.

Bu çalışmadaki amaç, DP döneminde sporun gittikçe etkili bir yapıya kavuştuğu Kocaeli'de spor faaliyetleri bölümünde daha çok futbol, boks, güreş, kürek, yüzme ve yelken konularında ne gibi gelişmelerin olduğunu ortaya çıkarmaktır. Söz konusu sporların seçilmesindeki amaç ise bu sporların Kocaeli'de 1950'li yıllarda çok daha fazla yaygın olmasıdır. Bununla ilgili olarak Kocaeli'de ilgi duyulan spor alanlarındaki gelişmelerin neler olduğu bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu tebliğde doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basketbol, Demokrat Parti, Futbol, Kocaeli, Spor, Voleybol.

* Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: btunc@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5361-8494.

Giriş

Türkiye'de 1946 yılında çok partili hayata geçilmiştir. Bu bağlamda, 7 Ocak 1946 tarihinde DP'nin resmen kurulmasıyla Türkiye'de yeni bir demokrasi deneyimi yaşanmıştır.[1] 1946 seçimlerine katılan DP, CHP karşısında düşük oy almış ve muhalefet partisi olarak TBMM'de dört yıl boyunca görev yapmıştır.[2] 1946 ile 1950 yılları arasındaki dört yıllık süreç, DP'nin muhalefette olduğu yıllardır. Dört yıllık muhalefet döneminden sonra 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimleri kazanan DP, iktidara gelmeyi başarmıştır. Böylece Türk Siyasi Tarihi'nde on yıl sürecek olan DP devri başlamış oluyordu.[3] Zira 1950'den sonra yapılan 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanan DP, siyasi varlığını daha da güçlendirmeyi başarmıştır.

Yakın dönem Türk siyasî yaşamının en önemli siyasi partilerinden birisi DP'dir. Başta DP'nin kuruluşu, 1950- 1960 dönemi iktidarda olması ve siyasi yaşamını sona erdiren 27 Mayıs Askerî Darbesi yanında trajik bir son olarak siyasilerin idamı çokça konuşulmuş, bunun yanı sıra araştırmalara ve hatıratlara konu olmuştur. Şu bir gerçektir ki DP, Türk siyasi hayatında on yıl boyunca etkili olmuş ve etkisi hala da devam etmektedir.[4] Bu partinin politikası, günümüzde birçok partiyi etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir.

Akdoğan ve İnce Erdoğan'a göre Türk siyasi hayatında çok partili dönemde futbol ile başlayan kalkınma hamleleri diğer branşlara da sıçramıştır. 1938'den itibaren oluşturulan birleşik federasyon düzeni olan "Çok Sporlu Federasyon" yönetimleri terk edilmiş ve günümüz spor federasyonunun temelleri atılmıştır. Buradaki en önemli amaç, çağın gerisinde kalmış spor yönetim sisteminin yerine sporda tamamen kurumsal bir yapıya kavuşmak istenmesidir. Bu kurumsallaşma Türk sporunu; basketbol, voleybol, hentbol, güreş, halter, yüzme, yelken, kürek, tenis gibi tek sporlu federasyonlarla tanıştırmıştır. Sporda kalkınma hamleleri bununla kalmamış at yarışları kanunu ile yarış ve bahis uygulamaları bir düzene sokulmuş ayrıca Binicilik Federasyonu'nda da sivilleşme sağlanmış, at yarışları ve yetiştiriciliğinin daha profesyonel yapılmasını sağlamak için Türkiye Jokey Kulübü kurulmuştur.[5]

1950 ile 1960 arasındaki evrede Türk medya organlarında spor, en önemli konulardan biri haline gelmişti. Bu anlamda hemen her gazete, gündelik içeriği içinde spora geniş yer vermeye başlamıştı. Bu devirde günlük gazeteler birer ya da ikişer kişiden müteşekkil spor yazarlarıyla yetinmiyorlar; günlük spor haberlerine de sayfaları arasında yer verebilmek için yeni yeni genç spor muhabirlerini kadrolarına dâhil ediyorlardı. Bu hal Türk basınında "Spor Yazarı" zümresinin bir anda artmasına da yol sebep olmaktaydı.[6] Spor sadece günlük gazetelerin ilgi gösterdiği konu başlıklarından birisi olmakla kalmayıp yeni dergi ve haftalık gazetelerin de yayın hayatına girmesinin başlıca sebebiydi.

---

[1] Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, (Ed. Nevin Bıyık), Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 250.

[2] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1945)*, 3. Baskı. İmge Yayınevi, İstanbul 2013, ss. 407-411.

[3] Bilal Tunç, "Demokrat Parti Kocaeli Milletvekili Nüzhet Unat'ın Siyasi Hayatı ve Yassıada Mahkemelerindeki Yargılanma Süreci (1954-1961)", *Karadeniz Araştırmaları*, 17(66), 2020, s. 366.

[4] Günver Güneş, "Türk Sporunda Adnan Menderes, Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına", *Türk Sporu Kongresi 25-27 Nisan 2024 Bildiriler Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2025, s. 1464.

[5] Doğan Akbeyaz ve Dilşen İnce Erdoğan, "Demokrat Parti Döneminde Spor", *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*, (Ed. Dilşen İnce Erdoğan vd.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, s. 1794.

[6] Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, Eğitim Yayınevi, Konya 2020, s. 395.

DP döneminde spor faaliyetlerinin olduğu Kocaeli Yarımadası, tarihin ilk dönemlerinden itibaren coğrafi konumunun ticarete ve yerleşmeye uygunluğu nedeniyle büyük bir ticaret, sanayi ve kültür merkezi konumunda bulunmaktadır.[7] Kocaeli'deki spor faaliyetleri tarihi Latinler döneminde başlamaktadır. Sonraki süreçte de Kocaeli'de de spor faaliyetleri devam etmiştir. Yani Kocaeli, tarih boyunca önemli bir spor ve kültür merkezi olmayı başarmış bir vilayettir.

Yukarıda verilen bilgiler bağlamında bu tebliğde DP döneminde sporun gittikçe etkili bir yapıya kavuştuğu Kocaeli'de spor faaliyetleri bölümünde adı en çok geçen futbol, boks, güreş, kürek, yüzme ve yelken konuları üzerinde durulmuştur. Kocaeli ile ilgili olarak devrin gazetelerinde günümüzün önemli spor dallarından basketbol, voleybol, hentbol vb. konularda bazı bilgiler vardır; ancak futbol, güreş vs. gibi kapsamlı olmadığı için; mezkûr spor dalları ayrıca konu olarak ele alınmamıştır. Bu çalışmanın özgün değeri, DP döneminde sporun çok fazla ele alınmayan bir konunun inceleniyor olmasıdır. Bu bağlamda tarafımızdan hazırlanan tebliğde genelde DP özelde bu dönemde Kocaeli'de sporun nasıl bir gelişme gösterdiği hususu üzerinde durulmuştur.

1. Futbol

Futbol en temel tanımıyla 11'er kişilik iki takımın çeşitli kurallar çerçevesinde, belirli özellikleri olan bir mekânda, topa ayaklarıyla vurmak suretiyle oynadıkları bir oyundur.[8] Türkiye'de son derece ilgi gösterilen bir alandır. 1950'li yıllarda spor, futbol ekseni etrafında gelişmiş ve yapılan temel değişimin büyük bir kısmı futbolla ilgili olduğu görülmüştür. Ülkede her alanda olduğu gibi spor konusunda da Adnan Menderes'ten beklentiler yüksek olmuş eski bir sporcu ve spor yönetiminin bütün kademelerinde bulunmuş bir kişinin iktidara gelmesi spor çevrelerinde heyecan yaratmıştır.[9] Bundan dolayı da DP döneminde Türkiye'de diğer spor alanlarından ziyade futbol çok daha fazla ön plana çıkmıştır. Bunun temel sebebi de halkın futbola olan ilgisidir. Aynı durum, çalışma konumuz olan Kocaeli için de geçerlidir.

Kocaeli'de spor, örgütlü olarak 1909-1910 yıllarında futbol ile başlamıştı. Bu yıllarda İzmit'te bulunan Fransız okulunun Türk talebelerinden olan Ferit ve Süreyya Beylerin öncülüğü ile bir futbol takımı kurulmuş ve öğrencilerin spor yapmaları yönünde çabalar sarf edilmiştir. Bu kapsamda İzmit'te ilk resmi spor kuruluşu 1924'te faaliyete geçen İzmit İdman Cemiyetleri İttifakı'dır.[10] Reşit Bey'in başkanlığını yaptığı bu takımın yönetim kurulunda İzmit'ten A. Kerim Oktay, Mehmet Yüce, Müfit Saner ile Adapazarı'ndan Vodinalı Hasan Bey ve Hurşit Konuk yer almışlardır. Kocaeli'de futbola olan bu ilgi, 1950'lere kadar devam etmiştir.

1950'li yıllarda Kocaeli'de etkin gazetelerden birisi olan Hürsöz'e göre Kocaeli'de 1950'li yıllarda Kocaeli'de futbola son derece büyük bir ilgi olmasına rağmen bu yıllarda en çok tartışılan konulardan biri şehir stadının yetersizliği ve yeni bir stadın yapılması gerektiğidir.

---

[7] Bilal Tunç, "1950'li Yıllarda Kocaeli'nde Sanayi Alanındaki Gelişmeler", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2018, s. 1449.

[8] Habibe Öngören, Ece Karadoğan, "Küresel Tutku: Futbol", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* (14), 2012, s. 210.

[9] Doğan Akbeyaz, *Demokrat Parti Dönemi Türk Sporu (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2018, s. 45.

[10] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960),* s. 396.

Zira bu, futbolun gelişmesini engellemekteydi. Bilhassa Hürsöz'de yeni bir stadın zorunlu olduğu, eski stadın ihtiyaçları karşılamadığı ve bu yapının Kocaeli'ye yakışmadığı sürekli bir şekilde ifade edilmiştir. Futbol için stadın yetersizliğine rağmen; 1952'de İzmit'te futbol müsabakaları düzenlenmiş ve dönemin Belediye Başkanı Sadettin Yalım Kupası için futbol maçları tertip edilmiştir. Örneğin üç hafta devam eden futbol müsabakalarında Kâğıt Spor 4-0 gibi açık bir farkla rakibini yenerek kupayı almıştır.[11]

1954 yılı Türkiye için önemli bir yıldır. Zira Türkiye, bu yıl ilk kez Dünya Kupası yarışlarında yer almıştır.[12] Bu nedenle hem Türkiye'de hem de Kocaeli'de futbola büyük bir ilgi bulunmaktadır. Çalışma konumuz olan Kocaeli'de, durum aynıdır. Bu bağlamda, Türk Yolu ve Azim gazetelerine göre 1954'te Kocaeli futbol ligi maçlarında oynayan takımlar arasında yer alan Karagücü, Gençler Birliği, Kâğıt Spor, Ata Spor, İzmit Gençlik Spor ve Gölcük Spor maçlarına çok büyük bir ilgi gösterilmiştir. 1955'te ligde oynayan takımların sayıları 1954'e oranla artış göstermiştir. Futbol açısından Kocaeli'de özellikle 1955 yılı bir dönüm noktası olmuştur, çünkü Kocaeli'de futbolun asıl yapısının şekillendiği dönem bu yıldır. Futbol açısından büyük takımların kurulduğu ve çekişmeli futbol karşılaşmalarının olduğu 1955'te ciddi futbol maçları yapılmıştır. 1955'te İzmit genelinde futbol liginde 12 futbol takımı yer almaktaydı.[13] Bu takımlar şunlardan oluşmaktaydı: Hereke Spor, İzmit Gençlik Spor, Ataspor, Baç Spor, Ateş Spor, Kara Gücü, İzmit Deniz Gücü Spor, İzmit Spor, Kâğıt Spor, Gölcük Deniz Gücü Spor, Gençler Birliği, İzmit Deniz Gücü Spor.

Azim gazetesinden elde edilen bilgilere göre 1955 yılı futbol takımları arasında büyük çekişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1955 yılı futbol liginde hem gol kralları hem de en az gol yiyen takımlar ve oyunculara bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: 9 gol atanlar: Nuri (Hereke Spor), K. Necdet (İzmit Gençlik Spor) ve Mehmet Ali (Gençlik Spor). 5 gol atanlar: Şükrü (Baç Spor), Burhan (İzmit Spor), Ferit (Ateş Spor) ve Niyazi (Kara Gücü Spor). 3 gol atanlar: Müstecep (Baç Spor), Hüseyin (İzmit Deniz Gücü Spor) Turan (Ateş Spor) ve Ahmet (İzmit Spor). 2 gol atanlar: Hüsnü (Kağıt Spor), Nuri (İzmit Spor), Muhterem (Baç Spor), Hasan (Gölcük Deniz Gücü Spor), Hüseyin (Hereke Spor), Enver (Ateş Spor) ve Fuat (Gençler Birliği).[14]

En Az Gol Yiyen Kaleciler: Murat (Baç Spor) 11 maçta 7 gol, Kerem (Gençlik Spor) 12 maçta 13 gol, Şefik (İzmit Deniz Gücü Spor), 7 maçta 11 gol, Aziz (Gençler Birliği Deniz Gücü Spor) 10 maçta 19 gol, Ahmet (Ateşspor) 12 maçta 18 gol, Sümer (İz Spor) 11 maçta 19 gol, Alaattin (Kâğıt Spor) 5 maçta 9 gol ve Hüsnü (Kâğıt Spor) 6 maçta 5 gol.[15]

1955'te düzenlenen Türkiye Genç Milli Takım seçmelerine katılan Kocaeli Genç Karması hazırlık maçları yapmıştır. Bu doğrultuda Baç Spor ile bir karşılaşma yapan Genç Karmalar, bu maçı 2-1 kazanmışlardır. Genç karmanın diğer takımlarla yaptığı maçlar neticesinde Kocaeli'den Türkiye Genç Milli Takıma katılacak kişiler belirlenmiştir. Bu dönemde takımlar içerisinde yılın belirli dönemlerinde transfer faaliyetleri vardı. Bu durum, Kocaeli'de canlı bir

[11] *Hürsöz*, 2 Aralık 1952, Sayı: 688, s. 1.

[12] Serdar Kara, "1954 FIFA Dünya Kupası ve Türkiye: Türkiye'nin İlk Dünya Kupası Tecrübesinin Hikâyesi", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Sporu Kongresi 25-27 Nisan 2024 Bildiriler Kitabı,* (Ed. Nejla Güney), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2025, s. 192.

[13] *Türk Yolu*, 15 Eylül 1954, Sayı: 4891, s. 1; *Azim*, 25 Ocak 1955, Sayı: 136, s. 1.

[14] *Azim*, 25 Ocak 1955, Sayı: 136, s. 1.

[15] Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Yayınları, Kocaeli 2024, s. 87.

futbol hayatının olduğunu göstermesi açısından önemlidir.[16] Transfer çalışmalarında Kocaeli'nin en büyük ve en zengin takımlarından Kâğıt Spor çok etkiliydi. Özellikle Kâğıt Spor, SEKA Umum Müdürlüğü tarafından desteklendiği için ekonomik olarak iyi durumda bulunmaktaydı.

Azim gazetesinden elde edilen bilgilere göre futbolda takımlar arasında transferler açısından bazen ilginç neticeler alınabilmekteydi. Örneğin birbirileriyle çok sıkı rekabet içerisinde olan Hereke Spor ile Baç Spor arasındaki transferler, herkesi fazlasıyla şaşırtmıştır. Bu dönemde transfer çalışmalarında yaşanan ilginç gelişmelerden birisi de başka takımlara giden oyuncuların bir süre sonra kendi takımların dönmeleriydi. Örneğin başka takıma transfer olan Baç Sporlu Murat ile Herekesporlu Hayri kendi takımlarına geri dönmüşlerdi.[17]

2. Güreş ve Yağlı Güreş

Güreşin tarihsel gelişim sürecinin ilk gerçek izleri, 5000 yıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Sümerler zamanında yazılmış olan Gılgamış Destanı, güreşin varlığını ortaya çıkaran en önemli kaynaklardan biridir. Dünyada güreşin tarihsel gelişim süreci izlendiğinde, "geleneksel güreşler" ve "modern güreşler" şeklinde bir ayrıma gitmek mümkündür. Her toplumun kendine has kurallarıyla organize ettiği geleneksel güreş, Büyük Asya, Türkistan, Anadolu ve Balkanlar olmak üzere Türk dünyasında toplam 28 adet bulunmaktadır.[18] Bunun dışında güreş, Türk toplumunda geleneksel sporların en önemlisi ve Türk halkının binlerce yıllık kültüründe önemli bir yeri olan sosyal boyutu geniş bir spor dalıdır.[19] Yani Türk toplumu için güreş son derece önemlidir ve bu durum, 1950'li yıllarda da devam etmiştir.

Bir diğer spor dalı olan yağlı Güreş, Türkiye'de en çok bilinen güreş türüdür. Vücudu yağlayarak yapılır. Karakucak Güreş'inin, Ege'de yağlanarak yapılmasından türemiştir. Serbesttir, çok bir kısıtlama yoktur. Diğer türlere göre hantaldır. Çünkü rakibi tutmak çok zordur. Yağdan dolayı rakip kayar. Terle yağ birleşince de gözler yanar. Güreşçiler, çoğu zaman, acıdan dolayı gözleri kapalı güreşirler.[20] Türkler arasında normal güreş dışında yağlı güreş de çok önemlidir ve Türk spor tarihinde son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde yağlı pehlivan güreşçilerinden söz açılınca akla ilk olarak Karamürsel ilçesi güreşçileri gelmekteydi, gerçekten de spor dalında en güçlü güreşçiler Karamürsel'de yetişmiştir. Türkiye çapında bir güreşçi olan Santralci Şeref'in öncülüğü ile güreşe başlayan Raşit Gürbüz, Mahir Kışınbay, Tekelci Zeki ve Nazmi Oğuz o devrin önemli güreşçileri olarak isim yapmışlardır. Zamanla "Türkiye'nin Deli Ormanı" diye isim yapan Kocaeli'nin yağlı güreşte yetiştirdiği Necmi Yıldız, Enver Yıldız, İrfan Atan, Orhan Çakar ve Burhan Çakar yıllarca Kırkpınar başpehlivanlığını yapmışlardır. İrfan Atan 1953'te Kırkpınar yarışlarında birinci gelerek başpehlivanlığı elde etmiştir. Ancak daha sonraları İrfan Atan,

[16] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 398.

[17] *Azim*, 2 Ağustos 1956, Sayı: 600, s. 1.

[18] Recep Nur Uzun, "Osman İmamoğlu, Mehmet Yalçın Taşmektepligil, Musa Çon, Güreşte Küreselleşme Sürecinin Farklı Açılardan İncelenmesi", *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, c: 3/3, 2018, s. 24.

[19] Süleyman Şahin, "Sosyal Değişme Sürecinde Türkiye'de Toplumun Güreş Sporuna Olan İlgi, Bilgi ve Değer", *e-Journal of New World Sciences Academy*, c: 6/3, 2011, s. 195.

[20] Fatih Uslu, "Türk Yağlı Güreşleri İle İsviçre Schwingen Güreşleri Arasındaki Benzeşen Kültür Dokuları", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, c: 1/1, 2016, s. 48.

1956 yılında yapılan Kırkpınar yarışlarına hakem heyeti ile yaşadığı ihtilaftan dolayı yarışmaya girmekten vazgeçmiştir.[21]

Hürsöz gazetesinden elde edilen bilgilere göre normal güreş alanında 1952 Dünya güreş şampiyonu Hasan Gemici İzmit'te yetişmiş önemli bir sporcudur. Hasan Gemici'nin güreş alanında dünya şampiyonu olması İzmit'te güreş alanında kaliteli sporcular yetiştirdiğini göstermesi açısından anlamlıdır. Hasan Gemici dışında Kocaeli'de yetişmiş olan diğer güreşçi olan pehlivan Orhan Çakar, 73 kiloda Kocaeli şampiyonu olmuştur. Ayrıca Necati Morgül de Kocaeli'nin bilinen güreşçileri arasında halen hatırlanan güreşçilerden birisidir.[22] Bu güreşçiler sayesinde Türk sporcular, 1954'te Japonya'da yapılan güreşlerde dünya şampiyonluğu elde etmişlerdir.

Kocaeli'de güreş alanında yetişmiş önemli ve değerli sporculardan birisi de Gazanfer Bilge'dir. Gazanfer Bilge'nin içerisinde yer aldığı 1947'de Prag'daki Avrupa Grekoromen Güreş Şampiyonası'nda Yaşar Doğu ile kazanılan altın madalyalar ile yükselişe geçen Türk güreşi için 1948 Londra Olimpiyatları en fazla madalyanın kazanıldığı organizasyon olmuş, bu başarıya bugüne kadar toplam madalya sayısı olarak sonraki oyunlarda ulaşılamamıştır.[23] Gazanfer Bilge, 1952 Helsinki Olimpiyatları'nda 73 kiloda favori iken; olimpiyat komitesine zamanında ismi verilmemesi ve Mısır'ın itirazı sonucunda müsabakalara katılamaması kendisinde büyük üzüntü yaratmış, bundan dolayı da güreşi bırakmış ve 1961'de Güreş Milli Takımı'nın baş antrenörü olarak çalışmalarını sürdürmüştür.[24] Bu sporcular dışında Kocaeli'den Adil Atan, 1952'de Türkiye şampiyonluğu dışında Helsinki Olimpiyatlarında dünya üçüncülüğü de bulunmaktaydı. Milli güreşçi ve Türkiye Şampiyonu olan Osman Kanbur 1952 yılında Avrupa ikincisi unvanını elde etmiştir.[25] Bu dönemlerde Kocaeli'de yetişen ünlü güreşçiler arasında Hilmi Çetintürk, -İbrahim Sucu, Ahmet Koç, Yakup Selvi, Bostancı Hüseyin Aytar da yer almaktadır.

3. Boks

Bir dövüş sporu olarak boksun tarihi antik dönemlere kadar uzanır. Antik Yunan'ın en bilinen dövüş sporları içerisinde boks, son derece önemlidir.[26] Bu spora Cumhuriyet döneminden itibaren Türkiye'de önem verilmiştir. Bilhassa Türkiye'de 1950'li yıllarda tüm sporlarda olduğu gibi boks içinde büyük gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu dönemde boks sadece 2-3 şehirde değil, birçok şehirde yapılır duruma gelmişti. İzmir, Kocaeli, Mersin, Sivas, Kayseri, Zonguldak gibi şehirlerde boks kulüpleri kurulmuştur. Boks için 1950'li yıların en önemli özelliği futboldaki profesyonelleşme ile Türk boks sporcularının da profesyonel boksa

[21] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 399.

[22] *Hürsöz*, 4 Eylül 1952, Sayı: 625, s. 1.

[23] Selami Özsoy, "Türk Basınında 1948 Londra Olimpiyatları", *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, c: 2, 2017, s. 81.

[24] Hülya Koç, *Hür Söz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Yapısı (1951–1955)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s. 133.

[25] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 400.

[26] Ali Tekin, Gülcan Tekin ve Melih Çalışır, "Sporda Şiddet Bağlamında Antik Yunan Döneminde Boks", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c: 5/3, 2016, ss. 1-12.

yöneldikleri ve bu noktada adımlar attıkları yıllar olmuştur.[27] Bokstaki profesyonellik çabaları futboldaki gibi programlı değil, kişisel çabalar ile gerçekleşmişti.

Kocaeli halkının çok önem verdiği boks 1950'li yılların başına kadar sporcuların gerçek çalışma alanı olmadığı için ciddi sorunlar yaşanmaktaydı. Bundan dolayı 1950'nin hemen başlarında boksörler, SEKA Fabrikası'nın kapalı sinema salonunda, beyaz perdenin arkasındaki alanda çalışırlardı. İzmit Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Kâğıtsporlu boksörlere bir mekân temin etmişti. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra Kağıtspor Boks Takımı ülke çapında ses getirmeye başlamış ve bu takımda ünlü boksörler yetişmiştir. Kocaeli'den Fikri Baykuş, Salih Ölçer, Bayar Konak, Turgut Sarper, Muhittin Ceylan, Nuran Kızılay, Adil Erdemgil, Erdoğan Sarı, Salih Ölçer ve Bayar Konak dış ülkelerde ringe çıkmışlar ve hem kendi adlarını hem de Türkiye'nin adını boks alanında duyurmuşlardır.[28]

Azim gazetesine göre 1955'te Kocaeli boks birincilikleri için karşılaşmalar yapılmıştır. Boksta yapılan bu karşılaşmalara Kâğıt Spor, İzmit Deniz Gücü Spor, Gölcük Deniz Gücü Spor, Petrol Spor ve Ateş Spor boksörleri katılmışlardır. Yapılan karşılaşmalar sonucunda Kâğıt Spor takım olarak birincisi olmuşlardır.[29] Boks alanında 1955'te Kocaelili boksörler arasında milli takım için seçmeler de yapılmıştır. Ankara Gölbaşında yapılan milli takım boks seçmelerine dört sıklette katılan Kocaeli Boks takımı, büyük başarılar elde etmişlerdir. Bu yarışmada örneğin İsmet Demir bütün rakiplerini yenerek milli takıma seçilmiştir. Diğer katılımcılardan muhittin Ceylan ile Fikri Baykuş da milli takım kampına davet edilmişlerdir.[30]

DP döneminde Kocaeli bölgesinde boks antrenörü ihtiyacını karşılamak amacıyla bir adet boks antrenörü kursu açılmıştır. Boks Federasyonu tarafından açılan kurs Kâğıtspor'un SEKA tesislerinde yapılmıştır. Bu kurs, bir İtalyan uzman tarafından verilmiştir. Bilhassa adı geçen kursa masrafları Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü tarafından karşılanmak üzere Mili Boksör Fikri Baykuş katılmıştır.[31] Bu doğrultuda açılan boks kursu, vilâyette boks hakemlerinin yetişmesini sağlamıştır.

4. Yüzme

Tarihsel süreç içerisinde toplumlar, spora ve sporla ilgili önemli günlere önem vermiş ve bu günleri de kutlamıştır.[32] DP döneminde de spor faaliyetlerine önem verilmiş ve geliştirilmesi için çaba harcanmıştır. Bu spor dallarından birisi de yüzmedir. Yüzme sporu, su içinde yapılan ve bedensel gelişimi en mükemmel şekilde sağlayan nadir sporlardan bir tanesidir. Yerçekimi özelliğinin neredeyse sıfıra indiği yüzme sporu, bu sporu yapanların tüm kaslarının bir ahenk ve uyum içinde çalışmasını sağlar. Suyun direncine karşı yapıldığı için yıpratıcı etki

[27] Akbeyaz ve Erdoğan, 2021, s. 1834.

[28] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 400.

[29] *Azim*, 13 Aralık 1955, Sayı: 405, s. 1.

[30] *Azim*, 1 Şubat 1955, Sayı: 142, s. 1.

[31] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 401

[32] Saniye Çetinkaya ve Doğan Duman, "Basında Demokrat Parti Dönemi 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c: 19/38, 2019, s. 247.

göstermeden vücut direncini arttırır.[33] Aynı zamanda fizik tedavide kullanılan nadir sporlardan biri olan yüzme sporu vücut kaslarının simetrik ve dengeli bir biçimde gelişimini sağlar.

Kocaeli'de Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yüzme etkili olan spor dallarından birisidir. Yüzme Türkiye şampiyonluğu yarışmalarında Kocaeli'den katılan sporcular önemli başarılar elde etmişledir. Bu kapsamda Kocaeli'de yüzme alanında yetişen sporcular şunlardır: Ömer Şanlı (Türkiye Şampiyonu), Süheyl Demir (Türkiye Şampiyonu), Yusuf Ünal (Türkiye Şampiyonu), Mehmet Ali İpekten (Türkiye İkincisi), Tamer Ölçer (Türkiye İkincisi),Nuri Namlı (Türkiye Üçüncüsü),Ziya Özen (Türkiye Üçüncüsü), Eşfak Baytın (Türkiye Şampiyonu, Rekortmen, Milli Yüzücü), Faruk Doğu (Türkiye Şampiyonu, Rekortmen, Milli Yüzücü), Necdet Er (Türkiye Şampiyonu, Rekortmen, Milli Yüzücü), Şadan Olcay (Dünya Ordular Arası Pentation Türkiye Temsilcisi), Vahdet Beyoğlu (Dünya Ordular Arası Pentation Türkiye Temsilcisi) ve Metin Sağnıç (Dünya Ordular Arası Pentation Türkiye Temsilcisi).[34]

1954 yılında Marmara Bölgesi Yüzme Birincilikleri Gölcük'te yapılmıştır. 1954 Yüzme Birincilikleri 21 Ağustos 1954'te gerçekleştirilmiştir.[35] Azim gazetesinden elde edilen bilgilere göre 1955'te İzmit'te bölge birincilikleri yapılmıştır. Yapılan yüzme müsabakasına Türkiye birinciliklerine İzmit'ten dört sporcu seçilmiştir. Yapılan yarışma sonunda Gölcük Deniz Gücü Spor birinci, İzmit Karma ikinci ve İzmit Deniz Gücü Spor üçüncü durumunda bulunmuştur. Bu takımlardan seçilen dört kişi olan Faruk Doğu, Tamer Ölçer, Atalay Elbeyli ve İbrahim Mereç, Türkiye birincilik yarışlarında Kocaeli'yi temsil etmişlerdir.[36] Bu şekilde Kocaeli'de yüzme müsabakaları yapılmasına devam edilmiştir. DP döneminden sonra da Kocaeli'de yüzme sporu alanında önemli çalışmalar yapılmıştır.

5. Kürek

Dünya genelinde 19. yüzyıldan itibaren tanınmaya başlanan kürek sporu, Türkiye'de Cumhuriyet döneminde gençler arasında ilgi duyulan bir spor olmuştur.[37] Su Sporları Federasyonu DP döneminde büyük gelişim göstermiş bünyesinde bulunan kürek sporu bu dönemde önemli bir atılım geçekleştirmiştir. Türkiye'nin ilk kürek kulübü de 1959"da Efdal Nogan'ın girişimleriyle Anadoluhisarı Kürek Kulübü ismiyle kurulmuştur. Kürek sporu 1950'li yıllarda dünya genelinde gelişme göstermiş ve bu spor denizlerden alınarak göllere ve yapay göletlerde yapılmaya başlanmıştır. Bu adımla birlikte uluslararası yarışlarda durgun sığ sularda gerçekleştirilmekteydi. Türk kürekçiliğindeki bu gelişime bağımsız federasyonun kurulmasının ardından değişikliklere hemen adapte olmuştur. Bu dönemde kürek sporu Ankara Mogan gölü, İstanbul'da Küçükçekmece gölü ve Sakarya gölüne kürek parkurları kurularak yapılmaktaydı.[38] Ayrıca yine bu dönemde modern tekneler ve araçlar kullanılarak dönemin spor gelişiminin bir örneğini daha vermiştir.

---

[33] İsmail Gökhan, Recep Kürkçü, Sebahattin Devecioğlu ve Hasan Aykut Aysan, "Yüzme Egzersizinin Solunum Fonksiyonları, Kan Basıncı ve Vücut Kompozisyonu Üzerine Etkisi", *Klinik ve Deneysel Araştırmalar Dergisi*, c: 2/1, 2011, s. 36.

[34] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 402.

[35] *Azim*, 25 Ağustos 1954, Sayı: 5, s. 1.

[36] *Azim*, 13 Eylül 1955, Sayı: 328, s. 1.

[37] Veli Ozan Çakır, *Spor Sosyolojisinin Doğuşu; Geleneksel Beden Eğitimi Usul ve Yaklaşımlarında Dönüşüm*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 209.

[38] Akbeyaz, *Demokrat Parti Dönemi Türk Sporu (1950-1960)*, ss. 103-105.

Türkiye genelinde önceleri sadece İstanbul, Kocaeli, Ankara ve Sakarya bölgelerinde düzenlenen kürek yarışları, günümüzde Marmara Bölgesi'nde Kocaeli, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa, Akdeniz Bölgesinde de Fethiye ve Adana olmak üzere Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kürek birincilikleri tertip edilmektedir. Bölgesel yarışmaların yanı sıra bölgeler arası ve uluslararası yarışmalar da düzenlenmektedir. Tabi ki bunlar arasında en önemli olanı Kocaeli'dir. Zira 1950'lerden beri Kocaeli'de kürek sporlarına ilişkin olarak müsabakalar yapılmaktadır.

Yukarıda da izah olunduğu üzere kürek sporunun etkili olmaya başladığı Kocaeli'de 1959'dan itibaren her yıl Kocaeli kürekçileri birkaç kategoride Türkiye birinciliği ve ikinciliği elde etmişledir. Kocaeli'de kürek sporu alanında yetişen önemli sporcular şunlardır: Kemal Yüce (Milli Kürekçi, Milli Takım Kaptanı), Ünal Karaali (Milli Kürekçi) ve Kemal Çapa (Milli Kürekçi). Bu sporcular, Kocaeli'nin kürek sporu alanında adını duyuran sporcular olmuşlardır.[39]

6. Yelken

Osmanlı son dönemlerinden Cumhuriyete kadar Türkiye'de bilinen ve takip edilen yelken sporu, bilhassa 1950'li yıllarda daha fazla gelişme göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Türk yelken sporunun öncüleri olan Behzat Baydar, Burhan Kunt, Harun Ülman ve Şeref Birgen 2 Şubat 1952'de İstanbul Yelken Kulübü'nü kurmuştur. Kurucular dört kişiydi ancak kurucu sayısı 5 Şubat 1952'de yirmi altı kişiye çıktı ve yaptıkları toplantı sonrasında kulübün tüzüğünü hazırlamışlardır. Kulüp tüzüğü Burhan Kunt tarafından 5 Şubat 1952 tarihinde İstanbul vilayetinin onayına sunulmuştur. O dönem İstanbul valisi olan Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay bu kulübün kuruluşuna onay verdiği gibi kulübün binası için Fenerbahçe Burnunun Kalamış Koyuna bakan kıyısını kulübe tahsis etti. Bu bina İstanbul Fenerbahçe Burnu'ndaki günümüz yerleşkesi içindeki bir bölümü kaplamaktaydı.[40]

1953 yılı yazında, 1952'de Fenerbahçe koyunda kurulan "İstanbul Yelken Kulübü" dragon ve piratlarla Hereke'ye gelerek müsabaka yapmışlardır. Bu tarihlerde Fenerbahçe Yelken Kulübü, İstanbul Kurbağalı Dere'de Galatasaray Deniz Tesisleri İstanbul Kuruçeşme'de bulunmaktaydı.[41] Bu kulübün Hereke'deki yarışlara katılması Kocaeli'de bu sporun geliştiğini ve önemli bir seviyede bulunduğunu göstermektedir.

DP döneminde spor organizasyonlarının yeni döneme uygun bir şekilde düzenlendiği ilk alan yelken yarışları olmuştur.[42] Bu nedenle profesyonel anlamda hem Kocaeli'de hem de diğer şehirlerde çok sayıda müsabaka yapılmıştır. Azim gazetesine göre, 1955'te Hereke'de yapılan yelken yarışması için sahil ve gazinolar doldurulmuş ve müsabakalar büyük bir kalabalık tarafından izlenmişti. Müsabakanın düzenlendiği gün Denizcilik Bankası'nın hediye ettiği prat ve şarpiler Hereke koyunu süslemişti. Yüzme yarışlarında genellikle Gölcük Spor birinciydi.

---

[39] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 403.

[40] Sultan Aki, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yelken Sporu ve İstanbul Yelken Kulübünün Kuruluş Süreci", *Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, c: 6/1, 2024, s. 64.

[41] Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli (1950-1960)*, s. 404.

[42] Özcan Çölük, "Askeri Darbelerin Futbol Organizasyonlarına Etkisi Bağlamında İki Örnek Olay: Cemal Gürsel Kupası (1960) ve Devlet Başkanlığı Kupası (1981-1982)", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Sporu Kongresi 25-27 Nisan 2024 Bildiriler Kitabı*, TTK Yayınları, Ankara 2025, s. 754.

Şarpi yarışlarına Hereke Spor, Kâğıt Spor, Su Sporları İhtisas Kulübünün birer teknesi katılmıştı. Yarışma sonunda Hereke Spor'dan Alaattin birinci ve Kâğıt Spor'dan Bülent Demir ikinci olmuştur.[43] Prat yarışlarına yedi tekne katılmıştır. Tekneler, açık denizde Değirmendere'nin yerini bulamadıkları için Karamürsel sahiline kadar gitmişler ve bu yüzden bir sonuç elde edememişlerdir.

DP döneminin spor alanında yapılan en önemli adım, şüphesiz ki yelken dâhil birçok sporun profesyonel anlamda yapılmaya başlamasıdır.[44] 1950'li yıllarda yelken sporu profesyonel olarak gelişme gösterdiği için Kocaeli'de ve diğer şehirlerde bu spora son derece önem verilmiştir. Bunun en belirgin örneği 1955 yılıdır. 1955'te Kocaeli yelken birincilikleri cumartesi ve pazar günleri yapılmaktaydı. Bu yıl üç seri üzerinde yapılan yarışlarda Hereke'den Alaattin Süngüer, birinci olmuştur. Ayrıca yelken dalında senelerce Kocaeli'de birinci olan Alaattin Süngüer, iki defa Türkiye birinciliğini elde etmiştir. Aynı şekilde Derince'den Türkiye şampiyonasına katılmak amacı ile yapılan yarışlar neticesinde Alaattin Süngüer, burada da birinciliği elde etmiştir. Bu yarışmadan sonra İzmit'te yapılan Türkiye Kürek birinciliklerine Derince ve Hereke'nin şampiyonları katılmışlardır.

Görüldüğü üzere Kocaeli'de birçok spor dalında olduğu gibi yelken sporunu da ciddi anlamda ilgi gösterilmiş ve bu anlamda önemli çalışmalar yapılmıştır. Son olarak yelken alanında 1958'de önemli müsabakalar yapılmıştır. Örneğin 1958 yılının 22, 23 ve 24 Ağustos günlerinde yapılan Kocaeli Yelken Bölge Birinciliklerine Kâğıtspor, Hereke Gençlik ve İzmit İhtisas kulüpleri katılmış ve Kâğıtspor şarpi dalında Bülent Öget ve Ahmet Özdil'in ekibi ile birinci olmuştu. Tabi burada Alaattin Süngüer de yer almış, ancak önceki yıllara oranla burada şampiyonluk elde edememiştir.

Sonuç

DP döneminin Türkiye siyasî hayatında olduğu kadar sosyal ve kültürel alanlarda da belirleyici bir kırılma yarattığı açıktır. Bu kırılmanın en görünür olduğu sahalardan biri spordur. 1950–1960 yılları arasında Türkiye'de sporun kurumsallaşması hız kazanmış, futbol başta olmak üzere farklı spor branşlarında örgütlenme modelleri yaygınlaşmış ve spor, medya aracılığıyla gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu genel dönüşümün yerel ölçekteki yansımaları ise Kocaeli örneğinde açık biçimde takip edilebilmektedir. Çalışmada ortaya konulduğu üzere Kocaeli, hem tarihsel olarak hem de coğrafi ve ekonomik konumu itibariyle spora yatkın bir kültürel zemine sahip olup DP döneminde bu potansiyeli daha görünür hale gelmiştir.

Bu dönemde Kocaeli'de futbolun hızlı biçimde yaygınlaşması, yeni takımların kurulması ve lig organizasyonlarının düzenli hale gelmesi, spordaki kitleselleşmenin en somut göstergesi olmuştur. Stadyum tartışmaları, seyirci ilgisinin ulaştığı düzeyi açıkça ortaya koyarken; transfer hareketliliği ve genç milli takım seçmelerine katılım gibi uygulamalar, Kocaeli futbolunun sadece yerel değil ulusal spor sistemiyle de bağlantı kurduğunu göstermektedir. Öte yandan güreş alanında Kocaeli'nin, Türkiye'nin önemli merkezlerinden biri haline geldiği görülmektedir. Başta Karamürsel çevresinde yetişen pehlivanlar olmak üzere hem yağlı güreş

[43] *Azim*, 12 Temmuz 1955, Sayı: 277, s. 1.

[44] İsrafil Yaşın ve Erdoğan Şama, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Spor Yönetimi", *Spor Paradigmaları I*, Ed. İlker Kirişçi ve Mehmet Çetin, Özgür Yayınları, Gaziantep 2023, s. 25.

hem modern güreş branşlarında elde edilen ulusal ve uluslararası başarılar, ilin Türk güreş geleneğine yaptığı katkıyı teyit etmektedir. Boks, kürek, yüzme ve yelken gibi branşlarda da spor kulüpleri ve sporcuların faaliyetleri, Kocaeli'de sporun yalnızca bir eğlence ya da boş zaman etkinliği değil, aynı zamanda bir kimlik ve prestij unsuru haline geldiğini göstermektedir.

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, DP döneminde Kocaeli'de sporun belirgin bir toplumsal karşılık bulduğu ve yerel spor kültürünün kurumsallaşma yönünde önemli bir ivme kazandığı söylenebilir. Dönemin medya organlarının spora ayırdığı geniş yer, sportif faaliyetleri hem görünür kılmış hem de sporun toplumsal dolaşıma girmesinde etkili olmuştur. Böylece spor, yalnızca beden eğitimi veya rekabet alanı olmaktan çıkarak modernleşme, sosyalleşme ve şehirleşmenin bir parçasına dönüşmüştür.

Bu çalışma, DP döneminde spor tarihini yerel bir perspektifle ele alarak literatürde görece sınırlı biçimde ele alınmış bir konuyu incelemektedir. Kocaeli örneği, Türkiye'de spora ilişkin dönüşümlerin merkezle sınırlı kalmadığını; aksine sanayi şehirleri başta olmak üzere yerel dinamikler üzerinden de şekillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte çalışmanın temel kaynaklarını gazeteler ve yazılı basın oluşturduğu için, ileride kurum kayıtları ve sözlü tarih çalışmalarıyla desteklenecek daha kapsamlı araştırmaların, hem Kocaeli spor tarihine hem de Demokrat Parti döneminin sosyal tarihine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak Kocaeli'de DP döneminde spora ilişkin gelişmeler, Türkiye'nin modernleşme sürecinin toplumsal ve kültürel boyutlarının anlaşılması açısından dikkate değer bir laboratuvar niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Azim 25 Ocak 1955, Sayı: 136, s. 1.

Azim, 26 Ocak 1955, Sayı: 137, s. 1.

Azim, 1 Şubat 1955, Sayı: 142, s. 1.

Azim, 12 Temmuz 1955, Sayı: 277, s. 1.

Azim, 13 Aralık 1955, Sayı: 405, s. 1.

Azim, 2 Ağustos 1956, Sayı: 600, s. 1.

Azim, 25 Ağustos 1954, Sayı: 5, s. 1.

Azim, 13 Eylül 1955, Sayı: 328, s. 1.

Hürsöz, 4 Eylül 1952, Sayı: 625, s. 1.

Hürsöz, 2 Aralık 1952, Sayı: 688, s. 1.

İstiklal, 31 Ağustos 1955, No: 287.

Türk Yolu, 15 Eylül 1954, Sayı: 4891, s. 1.

Telif Eserler

Akbeyaz, Doğan & Dilşen Erdoğan İnce, "Demokrat Parti Döneminde Spor", *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*, Ed. Dilşen İnce Erdoğan vd., Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, ss. 1793-1875.

Akbeyaz, Doğan, *Demokrat Parti Dönemi Türk Sporu (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2018.

Aki, Sultan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yelken Sporu ve İstanbul Yelken Kulübünün Kuruluş Süreci", *Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, c: 6/1, 2024, ss. 56-69.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1945)*, 3. Baskı. İmge Yayınevi, İstanbul 2013.

Çakır, Veli Ozan, *Spor Sosyolojisinin Doğuşu; Geleneksel Beden Eğitimi Usul ve Yaklaşımlarında Dönüşüm*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Çetinkaya, Saniye & Doğan Duman, "Basında Demokrat Parti Dönemi 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c: 19/38, 2019, ss. 243-265.

Çölük, Özcan, "Askeri Darbelerin Futbol Organizasyonlarına Etkisi Bağlamında İki Örnek Olay: Cemal Gürsel Kupası (1960) ve Devlet Başkanlığı Kupası (1981-1982)", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Sporu Kongresi 25-27 Nisan 2024 Bildiriler Kitabı*, Ed. Nejla Güney, TTKYayınları, Ankara 2025, ss. 751-770.

Gökhan, İsmail, Recep Kürkçü, Sebahattin Devecioğlu, Hasan Aykut Aysan, "Yüzme Egzersizinin Solunum Fonksiyonları, Kan Basıncı ve Vücut Kompozisyonu Üzerine Etkisi", *Klinik ve Deneysel Araştırmalar Dergisi*, c: 2/1, 2011, ss. 35-41.

Güneş, Günver, "Türk Sporunda Adnan Menderes", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Sporu Kongresi 25-27 Nisan 2024 Bildiriler Kitabı*, Ed. Nejla Güney, TTK Yayınları, Ankara 2025, ss. 1463-1492.

Kara, Serdar, "1954 FIFA Dünya Kupası ve Türkiye: Türkiye'nin İlk Dünya Kupası Tecrübesinin Hikâyesi", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Sporu Kongresi 25-27 Nisan 2024 Bildiriler Kitabı*, Ed. Nejla Güney, TTK Yayınları, Ankara 2025, ss. 191-226.

Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Ed. Nevin Bıyık, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Koç, Hülya, *Hür Söz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Ekonomik Ve Sosyal Yapısı (1951–1955)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.

Öngören, Habibe, Ece Karadoğan, "Küresel Tutku: Futbol", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, c: 14, 2012, ss. 209-220.

Özsoy, Selami, "Türk Basınında 1948 Londra Olimpiyatları", *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, c: 2, 2017, ss. 78-100.

Şahin, Süleyman, "Sosyal Değişme Sürecinde Türkiye'de Toplumun Güreş Sporuna Olan İlgi, Bilgi ve Değer", *e-Journal of New World Sciences Academy*, c: 6/3, 2011, ss. 193-205.

Tekin, Ali, Gülcan Tekin, Melih Çalışır, "Sporda Şiddet Bağlamında Antik Yunan Döneminde Boks", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c: 5/3, 2016, s. 1-18.

Tunç, Bilal, "Demokrat Parti Kocaeli Milletvekili Nüzhet Unat'ın Siyasi Hayatı ve Yassıada Mahkemelerindeki Yargılanma Süreci (1954-1961)", *Karadeniz Araştırmaları*, c: 17/66, 2020, ss. 365-384.

Tunç, Bilal, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, Eğitim Yayınevi, Konya 2020.

Tunç, Bilal, "1950'li Yıllarda Kocaeli'nde Sanayi Alanındaki Gelişmeler", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2018, ss. 1449-1477.

Turgay, Feyza, "Erken Cumhuriyet Döneminde İzmit SEKA Fabrikasında Çalışanlara Sağlanan Sosyal Olanaklar: 1936-1960", *Mülkiye Dergisi*, c: 46/4, 2022, ss. 1029-1070.

Ulugün, Yavuz, F., *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Yayınları, Kocaeli 2024.

Uslu, Fatih, "Türk Yağlı Güreşleri İle İsviçre Schwingen Güreşleri Arasındaki Benzeşen Kültür Dokuları", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, c: 1/1, 2016, ss. 44-59.

Uzun, Recep Nur, Osman İmamoğlu, Mehmet Yalçın Taşmektepligil, Musa Çon, "Güreşte Küreselleşme Sürecinin Farklı Açılardan İncelenmesi", *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, c: 3/3, 2018, ss. 22-34.

Yaşın, İsrafil, Erdoğan Şama, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Spor Yönetimi", *Spor Paradigmaları I*, Ed. İlker Kirişçi ve Mehmet Çetin, Özgür Yayınları, Gaziantep 2023, ss. 13-30.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KOCAELİ FUTBOLUNUN GELİŞİM SÜRECİ VE KURUMSALLAŞMA DİNAMİKLERİ (1950-1960)

Işıl TUNA PINAR*

Özet

Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda yaşadığı dönüşümler, yerel sporun özellikle ülkemizde futbolun örgütlenmesine doğrudan yansımıştır. Bu yıllarda futbol, Kocaeli özelinde yalnızca bir oyun olmaktan çıkarak; şehir kimliğinin, toplumsal aidiyetin ve yerel örgütlenmenin önemli bir bileşeni hâline gelmiştir. Kentin sosyal hayatında futbol gençlerin sosyalleşmesinde ve yerel yönetimlerin halkla bütünleşmesinde güçlü bir rol üstlenmiştir. 1955 yılında Kocaeli Futbol Liginde on iki takım bulunmaktaydı. Kulüp sayısının fazlalığı ve maçların giderek rekabetçi hale gelmesi futbolun şehir yaşamındaki rolünü pekiştiren bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıllarda Kocaeli'nde düzenlenen futbol karşılaşmaları, yalnızca yerel bir sportif etkinlik olmasının ötesinde, genç futbolcuların Türkiye Genç Milli Takımına seçilmelerine imkân tanıyarak, yerelden ulusal ölçeğe geçişin somut bir örneğini sunmuştur. Ayrıca Kocaeli'nde belediye ve yerel yöneticilerin futbol kulüplerine sağlamaya çalıştığı destek Kocaeli'nde futbolun gelişimini etkilemiş ve kentin futbol konusunda kurumsal mirasını oluşturmuştur. Çalışmamızda; Demokrat Parti'nin iktidarda bulunduğu 1950-1960 yılları arasında Kocaeli futbolunun gelişim süreci, mahalli liglerin organizasyon yapısı, Kocaeli kulüplerinin İstanbul merkezli liglerle kurduğu sportif ilişkiler ve bu bağlamda ortaya çıkan rekabet ortamı incelenecektir. Ayrıca futbol kulüplerinin idari yapılanmaları, yönetim kurulları ve üyelik ilişkileri üzerinden Kocaeli'nde Demokrat Parti döneminde futbolun kurumsallaşma pratikleri ayrıntılı biçimde analiz edilecektir. Çalışma kapsamında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri belgelerinin yanı sıra dönemin yerel gazete ve dergileri sistemli bir şekilde taranarak hatırat ve telif-tetkik eserlerden de istifade edilecektir. Böylece konu resmi belge ve kamuoyunun algısıyla birlikte değerlendirilerek bütüncül bir analiz ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Kocaeli, Futbol, Klüp, Sosyo-Kültürel Dönüşüm.

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, isil.tuna@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6238-1609

Giriş

Türkiye'de futbolun kurumsallaşma süreci çoğu zaman ulusal ligler, büyük kentler ve merkezî düzenlemeler üzerinden ele alınmaktadır. Oysa bu sürecin toplumsal ve yönetsel boyutlarının sağlıklı biçimde anlaşılabilmesi, taşra kentlerinde şekillenen yerel örgütlenmelerin, kulüp yapılarının ve idari pratiklerin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Demokrat Parti dönemi (1950–1960), spor alanında merkezî idare ile yerel aktörler arasındaki ilişkinin yeniden tanımlandığı, futbolun örgütlenme biçimlerinde önemli dönüşümlerin yaşandığı bir zaman dilimini temsil etmektedir. Bu bağlamda Kocaeli hem sanayi altyapısı hem de kulüp çeşitliliği bakımından futbolun yerel ölçekte kurumsallaşmasını izlemek için elverişli bir örnek sunmaktadır.1950'li yıllar boyunca Türkiye futbolunda profesyonellik düzenlemeleri, amatör liglerin yeniden kurgulanması ve takvim-temelli organizasyon anlayışının yaygınlaşması, yerel liglerin işleyişini doğrudan etkilemiştir. Bu düzenlemeler, yalnızca sportif rekabeti değil; kulüplerin idari yapılanmalarını, mali kaynaklarını, tesis kullanım biçimlerini ve yerel basınla kurdukları ilişkileri de dönüştürmüştür. Kocaeli'nde futbol, bu dönemde il birincilikleri üzerinden ulusal amatör organizasyonlara eklemlenmiş; kulüp sayısındaki artış, lig hiyerarşisinin belirginleşmesi ve şehir stadı merkezli mekânsal düzenlemelerle daha kurumsal bir çerçeveye oturmuştur.

Bu çalışma, 1950–1960 yılları arasında Demokrat Parti dönemi Kocaeli futbolunu; lig organizasyonları, kulüp ekolojisi, idari ve mali yapı, tesis işletimi, oyun yönetimi ve kamusal ritüeller ekseninde ele almaktadır. Ulusal düzenlemelerin yerel sahadaki yansımaları, yerel basın kaynakları ve dönemsel uygulamalar üzerinden izlenerek, Kocaeli futbolunun bu dönemde nasıl bir kurumsallaşma dinamiği geliştirdiği ortaya konulmaktadır. Böylece çalışma, Türkiye futbol tarihine yerel ölçekten katkı sunmayı ve Kocaeli'nin futbolu yalnızca oynayan değil, aynı zamanda yöneten bir kent hâline gelme sürecini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

1. Kurumsal Eşikler (1951-1953)

Futbol Federasyonunun yeni profesyonellik talimatnamesi

21 eylülden itibaren yürürlüğe giren talimatname, futbolcu ve kulüpler için esaslı maddeleri ihtiva ediyor

Profesyonelliği ilk olarak kabul etmeleri beklenen iki kulübümüz Fenerbahçe ile Beşiktaş'ın, geçe a sene yaptıkları karşılaşmadan

Kaynak: Milliyet, 23 Eylül 1951.

1951 Profesyonellik Talimatnamesi ve 1953 Amatör Türkiye Şampiyonası'nın grup esaslı örgütlenmesi, kentin lig yapısından kulüpler arası rekabete uzanan *"kurumsal eşikleri"* belirleyerek süreklilik ve yoğunluğu artıran bir çerçeve oluşturmuştur. 1951, Türk futbolunda bir eşik yılı olarak nitelendirilebilir. Mayıs 1951'de il ve bölge birincilerinin katıldığı Türkiye Futbol Şampiyonası son kez düzenlenirken, Eylül 1951'de yürürlüğe giren *"Profesyonellik Talimatnamesi"* futbolda Türkiye genelinde profesyonel alanın hukukî çerçevesini kurmuştur. 21 Eylül itibarıyla yürürlüğe giren Profesyonellik Talimatnamesinin futbolcu ve kulüpler için esaslı hükümler içermekteydi. Talimatname üç bölüm altında kulüplerin Profesyonel Futbol Şubesi açmalarına dair usuller, Profesyonel Lig'in tertibi, fikstür ve disiplin mekanizmaları (Tertip Komitesi, Merkez Ceza Heyeti) ve sözleşmeli futbolcuların statüsü ve asgari şartları (ör. 18 yaş) çerçevesinde profesyonel alanın hukukî çerçevesini kurmuştur[1]. Bu düzenleme, amatör futbolun ayrı bir takvim ve örgütlenmeyle işletilmesini fiilen zorunlu kılmış; 1953'te Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası ile ülke genelinde grup merkezleri ve merkezî finaller ekseninde yeniden kurgulanmıştır.[2]

[1] Milliyet, 23 Eylül 1951
[2] Milliyet, Mayıs 1953.

1952 yılında Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası Helsinki Yaz Olimpiyatları nedeniyle yapılamamıştır. 1953'te ise Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası, ülkeyi grup merkezlerine ayıran ve merkezî finallerle tamamlanan yeni bir kurguyla yeniden başlamıştır. Bu kurgu, diğer illerde de olduğu gibi Kocaeli özelinde de yerel liglerin belli tarihe kadar bitirilmesini zorunlu gibi yerel il/bölge birincilerini düzenli biçimde ulusal sahneye taşımıştır.

1953-1960 yılları arasında Kocaeli'nde futbol, Ankara Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün önceden ilan ettiği takvime bağlı iki basamaklı yerel lig düzeni çerçevesinde gelişmiştir. Amatör 1. Küme kulüpleri belirlenen tarihlerde birbirleriyle maç yapıp sezon sonu puantajına göre Kocaeli il birincisini tespit etmişlerdir. Yine belirli bir takvimi olan 2. Küme ise terfi mekanizması olarak işleyişini sürdürmüştür. Buradaki sonuçlar bir sonraki sezonda 1. Kümeye yükselişi belirlemiş, il ölçeğindeki bu hiyerarşi Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası ile doğrudan eklemlenmiştir. Birinci küme il birincisi, ili temsilen ulusal amatör platforma çıkıp bölgelere ayrılmış şampiyona yapısı içinde (bazı bölgelerde deplasmanlı oynanan) gurup birincilikleri üzerinden maçlar yapılmış, her gurubun puantajı kendi içinde tutulmuş ve sonuca göre birinci olan üst aşamaya geçmiş ya da dereceye girmiştir. Ayrıca Gençlik Ligleri de hem oyuncu gelişimi hem de kulüplerin geniş kadrolarını sahada tutmaları için kritik rol oynamıştır. DP döneminde 1. Amatör Küme, gençlik, kurum ve semt kulüplerinin bir aradalığıyla geniş bir kompozisyona kavuşmuştur. İzmit Gençlik, İzmitspor, Bacspor, Bac Doğanspor, Rayspor, Petrolspor, Kağıtspor, Denizgücü, Karagücü, Yukarıpazar, Gençler Birliği, Turgutspor, Boruspor, Derince Gençlerbirliği, Gölcük Gençlerbirliği, Karamürsel, Hereke Yıldızspor şampiyonluk yarışına katılan birinci kümede yer alan takımlardan örneklerdir.[3]

1958 yılında Kocaeli'nde yerel lig formatı merkezi otoritenin müdahalesi ile yeniden tanımlanmıştır. Önce 1'inci Kümenin 11 takıma çıkacağına ilişkin söylentiler ortaya atılmış, hatta bu durumun Turgutspor'un ligde kalmasına imkân sağlayacağı iddia edilmiştir. 27 Ağustos 1958 tarihinde Futbol Federasyonu Kocaeli'nde hazırlanmış fikstürü onaylamamış, 12 takımlı A/B grup düzeni şartı koymuştur. 29 Ağustos'ta ise düzenleme komitesi gruplarda yer alacak takımların isimlerini açıklamıştır. Bu süreç kural mimarisinde makro idari yetkinin yerel işleyişteki etkisini Kocaeli üzerinden bizlere örnek sunmaktadır.

2. Kulüp Ekolojisi ve İdari-Mali Görünüm

1953 -1960 yılları arasında Kocaeli'nin ulusal amatöre açılan kapısı, il birincilikleriyle başlamış ve bölgesel deplasmanlı grup basamağıyla devam etmiştir. Bu kapsamda gördüğünüz tabloda Kocaeli'nin 1953-1960 yılları arasında il birincilikleri bilgisi verilmiştir. 1953 - 1954'te, dönemin idari statüsüne göre Adapazarı Kocaeli vilayetine bağlı olduğundan, Adapazarı Zirai Donatım Kocaeli il birincisi olarak Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası'na gitmiştir; il birinciliği Adapazarı Zirai Donatım 2–1 İzmit Kağıtspor sonucu belirlenmiş ve maçı İstanbul Bölge hakemi Nezih İncil yönetmiştir.[4] 1954 - 1955'te Kocaeli il birincisi İzmit Deniz Gücü, 23 Mayıs 1955'te Bursa grubunda Bursa Acaridman'a 3 - 2 yenilerek (deplasmanlı grup) yarışta geri düşmüş; Bursa temsilcisi grup liderliği yolunda avantaj elde etmiştir.[5] 1955 - 1956'da Kocaeli il birincisi Kağıtspor, grup etabına 27 Mayıs 1956 Kağıtspor

[3] Demokrat Kocaeli, 23 Nisan 1959.
[4] Milliyet, 14 Mayıs 1954.
[5] Milliyet, 24 Mayıs 1955.

2–0 Karagümrük galibiyetiyle başlasa[6] da 20 Haziran 1956'da Bursa Merinos Spor 2–1 Kağıtspor maçıyla (küme merkezi aşaması) yürüyüşü son bulmuştur.[7] 1956 - 1957'de İzmit Deniz Gücü, (deplasmanlı grup) 12 Mayıs 1957'de İstanbul Sümerspor'u 1 - 0'la geçen revanş galibiyetiyle puantajda kritik bir eşik atlamıştır.[8] 1959–1960'ta ise il birincisi Kağıtspor'un sezonu, 27 Mayıs 1960'ta Milli Birlik Komitesi'nin tüm spor faaliyetlerini ikinci bir emre kadar durdurma kararından etkilenmiş; istisnai olarak Sakarya Grup Merkezi'ndeki amatör maçlara askerî izinle kısmen müsaade edilmiştir. Bu arada Yıldırımspor- Kağıtspor karşılaşması Yıldırımspor 1 - 0 öndeyken tatil edilmiş;[9] 10 Haziran itibarıyla müsabakalar yeniden başlayınca süreç tamamlanmış ve Kağıtspor Kocaeli il birincisi olmuştur.[10]

Kulüp manzarası, niceliksel zenginlik ile işlevsel farklılaşmanın birlikte seyrettiği bir tablodur. DP döneminin yerel idare–merkez dengesinde, Bölge Teşkilatı yardımları ve düzenli tahsis talepleri kulüp finansmanının *"resmî"* ayağını oluşturur; basındaki kulüp envanterleri ise sahanın genişlediğini, yeni takımların eklemlendiğini gösterir. 1950'ler Kocaeli'sinde futbolun kurumsallaşmasını hızlandıran belirleyici etkenlerden biri SEKA'dır. SEKA yalnızca Kağıtspor'a verdiği destekle değil kentsel spor hayatını destekleyen tavrı ile de önemlidir. Kocaeli'nin kulüp yapısı, 1950–1960 boyunca katmanlaşma göstermiştir. Kentteki futbol ekosistemi; kurum kulüpleri (Kağıtspor, Petrolspor, Rayspor, Denizgücü) askeri kulüpler (Karagücü), gençlik kulüpleri (İzmit Gençlik, Gölcük Gençler Birliği, Derince Gençler Birliği, Derince Gençler Birliği) ve semt ve mahalle kulüpleri (Bacspor, Bacdoğan Spor, Yukarı Pazar Gençler Birliği, Turgutspor vb.) gibi farklı örgütlenme tiplerinden beslenmiştir. Bu çok katmanlı yapının içinde Kocaeli futbolunda birinci küme – ikinci küme ayrımı da belirginleşmiş ve liglere dahil olmayan takımlarla birlikte kulüp sayısı 1958 yılına gelindiğinde 20'ye yaklaşmıştır. DP döneminde ise kentte yeni kulüplerin kuruluşu bu genişlemeyi sürekli kılan dinamiklerden biri olmuştur.[11] 1958 yılında federasyonun A – B gruplu düzene geçişi ve ligin 12 takıma tamamlanması, yerel rekabet mimarisini doğrudan format ve sayı üzerinden yeniden kurmuştur. Bu düzenleme merkez (federasyon) ile Kocaeli Düzenleme Komitesi arasındaki işleyişin eşiğini temsil etmektedir.[12] Bu açıdan bakıldığında Kocaeli'nde futbolun kurumsallaşmasına katkı sunmuştur.

Mali kaynaklar cephesinde çeşitlenme esastır. Bir ucu Bölge Teşkilatı yardımları ve gişe gelirleri, diğer ucu bağış/kampanyalar ve kurum katkıları tutmuştur. Erken DP döneminde yardımların *"bir yıllık faaliyet"* esasına bağlanması, desteğin performans kıymetlendirmesi diline oturduğunu gösterir.[13] 1958'e gelindiğinde kulüp sayısındaki artış ve maliyet baskısı, acil destek çağrılarını öne çıkarmış; aksi hâlde sezon sonuna hazırlığın aksayacağı

[6] Milliyet, 28 Mayıs 1956.

[7] Milliyet, 21 Haziran 1956.

[8] Milliyet, 13 Mayıs 1957.

[9] Milliyet, 29 Mayıs 1960.

[10] Özcan Çölük, "Askeri Darbelerin Futbol Organizasyonlarına Etkisi Bağlamında İki Örnek Olay: Cemal Gürsel Kupası (1960) ve Devlet Başkanlığı Kupası (1981-1982)", TTK, s. 752. https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2025/10/34-Ozcan-Coluk.pdf

[11] Bizim Şehir, 23 Mayıs 1958.

[12] Bizim Şehir, 17 Temmuz 1958.

[13] Bizim Şehir, 11 Eylül 1958.

vurgulanmıştır.[14] Böylece kurumsal eşikler (statü–takvim–grup sistemi) ile yerel mali pratikler (yardım–gişe–kampanya) birlikte çalışarak kulüplerin ayakta kalma stratejilerini belirlemiştir.

Kulüp içi idarede genel kurulların yer–gün–saat ve gündem ile ilan edilmesi; yoklama–rapor–seçim – sıralı akışı; gerektiğinde fevkalâde kongre çağrıları başkan, ikinci başkan, sekreter, idare/denetim/haysiyet divanı, umumî kaptan, fahri başkan gibi rollere düzenli atamalar ve zaman zaman görülen istifa/görev kabul etmeme kararları bu çerçevenin prosedürleştiğini bize göstermektedir. Kocaeli'nde DP döneminde bazı futbol kulüplerinin ilk kez gece antrenmanlarına başlamıştır. Aydınlatılmış sahalarda yapılan bu idmanların oyuncuların iş, günlük hayat döngüsü ile uyumlu bir çalışma takvimi yaratması ve kondisyon seviyesini yükseltmesi bakımından önemli bir yenilik olarak görülmüştür.

Bu ritim, kurumsallaşmanın canlılığını somutlar. Bu görüşümüzü dönemin yerel gazetesinde yer alan haberlerden örnekleyebiliriz. Baçspor'un 21 Ağustos 1954 saat 21.00'deki genel kurulu ve 27 Ağustos'ta şekillenen yönetimi[15], İzmit Spor Kulübü'nün 1950'de ortalama100 kişi ile yaptığı kongre[16], 1958 başında Ateşspor'da meydana gelen istifa, İzmit Gençlik'te lig öncesi görev kabul etmeme[17], İzmit Gençler Birliği'nin Yukarı Pazar Kahvesi'ndeki fevkalâde kongresi[18] ve Turgutspor'da Sebahattin Bilgisu'nun fahri başkanlığa getirilmesi[19] şeklinde örnekleri çoğaltabiliriz.

3. Şehir Stadı ve Mekân İşletim

İZMİT ŞEHİR STADI Resimde de görüldüğü gibi, stad tribünsüzdür ve sadece bir oyun sahasından ibarettir. Stadın sağ tarafından bir kısım, kara yolu inşaatı sebebiyle istimlâk edilecektir. [İLHAN DEMİREL.]

Kaynak: Milliyet, 2 Ekim 1959.

[14] Bizim Şehir, 23 Mayıs 1958.
[15] Azim, 21 Ağustos 1954.
[16] Türk Yolu, 10 Aralık 1950.
[17] Bizim Şehir, 1 Ocak 1958, Bizim Şehir, 31 Ekim 1958.
[18] Bizim Şehir, 22 Ocak1958, Bizim Şehir, 03 Mart 1958.
[19] Bizim Şehir, 3 Ekim 1958.

1950'ler ortasında İzmit Şehir Stadı'nın değeri, yalnızca maç organizasyonuyla sınırlı değildir; planlı bakım–onarım, öngörülebilir işletim ve şeffaf duyuru üçlüsü üzerinden kurumsal meşruiyeti besleyen bir *"kentsel vitrin"* işlevi görmüştür. Sezon başlangıcı ve stat kullanımına dair önceden ilan edilen bilgiler, kulüplerin hazırlığını senkronize etmiş ve seyircinin davranışını öngörülebilir kılmıştır. Örneğin Azim gazetesinde 1954 yılında Kocaeli lig maçlarının 2 Ekim'de başlayacağına ilişkin haber yapılmıştır.[20] Kocaeli'nde spor faaliyetlerinin belirgin biçimde ivme kazandığı bu dönemde yerel gündemi en çok meşgul eden meselelerden biri şehir stadının yetersizliği ve yeni bir stadyum gereksinimidir. Mevcut stadın kapasite ve donanım bakımından kentin artan ihtiyaçlarını karşılamadığı, bu haliyle Kocaeli'ne yakışmadığı ve çağın gereklerine uygun bir tesisin zorunlu olduğunu yerel gazetede vurgulayan pek çok yayınlanan köşe yazısı bulunmaktadır. 1950 yılında başlayan stat onarım faaliyetleri 1953 yılında belirgin biçimde yavaşladığı gözlemlenmiştir. Sahanın ancak dörtte birine ancak kum döşenebilmiştir. Hatta ilk devre maçları Gölcük sahasında oynanabileceği belirtilmiştir.[21] Stadyum onarımı çalışmaları için 1954 yılında yapılan toplantı dönüm noktasıdır. 20 Ocak 1954'te Beden Terbiyesi Bölge Teşkilatı ve kulüpler süreci hızlandırmak için bir araya gelmiş, Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Cemal Beken'in İzmitspor ve Gençler Birliği kulüplerinin 1. ve 2. küme heyetleriyle ayrı ayrı yaptığı toplantılarda; boks ve güreş karşılaşmaları için lise salonundan yararlanılması, ligin başlayabilmesi adına öncelikle dış sahanın bitirilmesi ve akabinde 1. küme maçlarına başlanması kararı alınmıştır.[22] Belediye halkın stat duvarlarından maçların kaçak izlemesinin bölgeye ve kulüplere zarar verdiği düşüncesinden hareketle 1954 yılında şehir stadının duvarlarının yükseltilmesi çalışmalarına da başlamıştır.[23]

Onarım sürecinin idari ve hukuki kapatılışına ilişkin kritik bir belge, *Kocaeli'nde Spor Damlaları* adlı eserde yer alan referans mektubudur. Bu mektup, 1953'teki sözleşmeden sonra işin şartname ve projesine uygun biçimde tamamlandığını ve kabullerin yapıldığını teyit eder.

"Yukarıda fotoğrafı ilişik müteahhit İsmail Pakdemir, 4 Eylül 1953 tarihli sözleşme ile İzmit spor sahası onarımı işine 23.755,56 lira bedelle taahhüt edip müddeti içinde, şartname ve projesine göre yapmış; muhakkak ve kat'î kabullerini de yaptırmış olduğundan, işbu belge yazılı isteği üzerine kendisine verilmiştir." — B.T. Bölge Müdürü Celal Beken, 25 Kasım 1955 (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü).

Bu kayıt, 1953–1954 sezonunda sahada yaşanan gecikmelere rağmen onarım işinin 1955 yılı itibarıyla resmen tamamlanıp kesin kabulünün yapıldığını gösterir. Böylece şehir stadının onarımı hukuken de sonuçlandırılmıştır. 1958 yılına gelindiğinde stadın yalnızca saha içi değil, kentsel bağlamı da modernizasyon kapsamına alınmıştır. Stadyum ile Sümer Camii arasındaki yolun parke taşlarıyla kaplanmakta olduğu; Vali ve Belediye Başkanı Ekmel Çetiner'in direktifleriyle stadyum önlerinde gayrimuntazam alanların tanzim edilerek kentin giriş estetiğine uygun bir görünüm kazandırılacağı haberleştirilmiştir.[24]1956 yılında bölgedeki

[20] Azim, 8 Eylül 1954.
[21] Bizim Şehir, 22 Ekim 1953.
[22] Bizim Şehir, 23 Ocak 1954.
[23] Azim, 8 Eylül 1954.
[24] Bizim Şehir, 5 Ekim 1958.

spor faaliyetlerinin organizasyonu ve eksiklerin giderilmesi için Beden terbiyesi bölge Müdürlüğü ile Kocaeli kulüp idarecileri 6 Haziran 1956 yılında toplantı düzenlemişleridir.[25]

Kocaeli ana stadının modernizasyonu, 1958 başında idari-mali planlamayla somutlaşmıştır. Kapalı tribün için proje-plan paketi hazırlanmış, tasdik süreci başlatılmış, keşif bedeli 147.000 lira olarak belirlenmiş ve işin ihaleye çıkacağı duyurulmuştur; üstelik kapsam yalnız tribün değil, kalorifer tesisatı, soyunma-duş ve hakem odaları gibi tesis-içi donatıları da içermektedir[26].13 Kasım 1958 tarihinde Şehir Stadı'ndaki iki soyunma odasının onarımının tamamlanmış, her birine ayrı duşlar yapılmış ve duşlara sıcak suyu SEKA'dan temini için girişim başlatılmıştır[2]. Bunu izleyen süreçte, 20 Şubat 1960 tarihli bir başka haber, kapalı tribün inşası tahakkuk etmek üzere olduğu; bölge idarecilerinin ilettiği bu ihtiyaca cevaben SEKA Umum Müdürü Enver Arafat'ın "*inşaata derhal başlanacağı"* vaadinde bulunduğunu ve girişimin sporseverlerce takdirle karşılandığını kaydeder.[27] Bu iki kayıt birlikte okunduğunda, Kocaeli'nde stat modernizasyonunun sporcu sağlığı ve hijyen odaklı iç mekân iyileştirmelerinden (1958) seyirci konforunu artıran üstyapı yatırımlarına (1960) doğru kademeli bir çizgide ilerlediği; ayrıca SEKA gibi bir kamu iktisadi teşebbüsünün yalnız finansal değil lojistik/teknik katkılarla da yerel spor altyapısında belirleyici bir rol oynadığı görülür. İzmit örneğinde, stadın bakım onarım dosyası ile işletim pratikleri birlikte okunduğunda, kentin futbolu oynamanın ötesinde yönetme kapasitesini kurduğu görülür.

4. Oyun Yönetimi ve Tehir

Hava muhalefeti dolayısiyle

Dz. Gücü - Kâğıtspor maçı tehir edildi

Hereke Ateşsporu 1 - 0, Gençlik Turgutsporu 2 - 0, Doğanspor da İzmitsporu 1 - 0 mağlûp ettiler

Cumartesi ve Pazar gü nü oynanan üç lig maçın da yegâne sürprizi son zamanlarda güzel oyunlar çıkartan Hereke yapmış ve Ateşsporu 1 - 0 mağ- lûp etmiştir.

Diğer maçlarda Gençlik Turgutspor 2 - 0, Doğan- spor da İzmitsporu 1 - 0 mağlûp etmişlerdir.

Haftanın son maçı olan Denizgücü - Kâğıtspor karşılaşması fazla yağış dolayısiyle tehir edilmiştir.

Hereke, Ateşsporu yen- mekle, ikinci kümeye düş-

(Devamı 2. sayfada)

Bizim Şehir, 28 Ocak 1958.

[25] Azim, 3 Haziran 1954.
[26] Bizim Şehir, 15 Ocak 1958.
[27] Azim, 20 Şubat 1960.

Yerel ligde maç tehir/iptal kararları, kurumsal işleyişin parçasıdır. Gerekçeler kabaca dört başlıkta toplanmıştır. İlki iklim ve zemin koşulları, ikincisi kamu düzeni ve güvenlik, üçüncüsü kulüp oyuncularının mesleki takvimi ile ulusal/milli takvimle çakışmalar, son olarak ulaşım ve protokol/yas gibi mahalli sebepler şekline kategorize edebiliriz. 1954 Aralık başında *"meydan kavgası"* sonrası 1. Küme maçlarının bir hafta ertelenmesi ve aynı nüshada İstanbul'daki Fenerbahçe–Beşiktaş maçının yerel talebe etkisine yapılan atıf, kararların hem güvenlik hem de üst ölçekli futbol gündemiyle birlikte alındığını gösterir.[28] Gençlik - Denizgücü karşılaşmasının, Denizgücü'nün *"seferde bulunması"* gerekçesiyle ertelendiği örnek, askerî-idari yükümlülüklerin spor takvimine üstün geldiğini gösterir.[29] Yoğun yağış sonrası sahanın *"çamur deryasına"* dönmesiyle toplu erteleme[30] ve Denizgücü - Kağıtspor maçının hava muhalefeti nedeniyle ertelenmesi[31] vakaları, iklim ve zemin kalitesinin belirleyici etkisini somutlar. Bu örnekler birlikte okunduğunda, Kocaeli'nde lig organizasyonunun yalnız sportif performansla değil; güvenlik, ulusal takvim, askerî-kurumsal yükümlülükler ve saha koşulları arasındaki dengeyle şekillendiği anlaşılmaktadır.

Hakemlik sahasında görülen gerilimler de dönemin rekabet ve denetim kültürünü açığa çıkarır. 24 Ekim 1954'te "*Kulüpçü Hakemler"* başlığıyla aktarılan olayda, 2. Küme şampiyonluk kupası törenine yakın bir anda hakem Haluk Hekimoğlu'nun stat hoparlöründen yaptığı eleştiriler ve Bacspor'a açık nasihatleri *"tarafsızlık"* ilkesiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle kamuya açık biçimde eleştirilmiştir.[32] 30 Kasım 1954'te "*Spor Böyle Kalkınamaz"* yazısı, hafta sonu maçlarında yaşanan kavgaları ve seyirci şiddetini hakemlerin kifayetsizliğiyle ilişkilendirerek, Beden Terbiyesi Bölge Başkanı sıfatıyla Vali Cemal Babacan'a *"ehliyetsiz hakemlerin maç idare etmesine mâni olma"* çağrısı yapar.[33]14 Mart 1958 tarihli notta ise İzmit Gençlik Spor kulübünün talebi kabul edilerek bir maçın İstanbul'dan veya başka bir bölgeden gelecek hakem tarafından yönetilmesi kararlaştırılmıştır; bu, atama pratiğinde *"dış bölge hakeminin"* gerilimi dengelemek için kullanılan bir araç olduğunu gösterir.[34] Milliyet'in 31 Mayıs 1954 haberinde, Bursa–Kocaeli karşılaşmasında hakemin hakaret eden oyuncuları mahkemeye vermesi, saha içi otoritenin hukuki zeminde de korunduğunu ve yerelden ulusala uzanan disiplin–yargı ekseninin işlediğini gösterir.[35] 1950'lerin Kocaeli futbolunda hakemlik kurumu hem tartışılan hem de kurumsal araçlarla tahkim edilen bir alandır.

[28] Azim, 01 Aralık 1954.
[29] Bizim Şehir, 09 Şubat1958.
[30] Bizim Şehir, 31Ocak 1958.
[31] Bizim Şehir, 28 Ocak1958.
[32] Azim, 24 Ekim 1954.
[33] Azim, 30 Kasım1954.
[34] Bizim Şehir, 14 Mart 1958.
[35] Milliyet, 31 Mayıs1954.

Kâğıtsporlu Rezzak profesyonel oldu

Kocaeli'nin kıymetli futbolcusu Ankara Demirspor ile iki senelik mukavele imzaladı

Baçsporlu Nihat da A. Gençler Birliğine giriyor

Transfer ayına on gün kala şehrimizde transfer hareketleri hararetlenmiş bulunmaktadır.

Memnuniyetle öğrendiğimize göre, Kocaeli'nin her bakımdan kıymetli futbolcusu Kâğıtspor sağ içi Rezzak, Ankara Demirspor ile iki senelik bir mukavele imzalamış ve profesyonel olmuştur.

Ankara Demirspor, Rezzak'a tatmin edici bir transfer ücreti vermiş, dokuz aylık bağlamıştır.

Baçspor sol açığı Nihat'ın da Ankara Gençler Birliğine transferi tahakkuk etmiş bulunmaktadır.

Bizim Şehir, 16 Haziran 1958.

Transfer hareketliliği bu dönemde iki hat üzerinde ilerlemiştir. İlki Dikey hat, yerel yeteneklerin Genç Milli Takım kadrosuna ve başkent kulüplere yükseldiği hat. Örneğin Bacspor'lu Yılmaz, İzmit Gençlerbirliği'nden Nurdoğan Genç Milli Takıma seçilmiştir.[36] Kağıtspor'un sağ içi Abdurrrezak'ın Ankara Demirspor'a, Bacspor sol açığı Nihat'ın Gençlerbirliği'ne, Reşik Ankara Emniyet'e, Ali Beratlıgil'in Galatasaray'a, Rahmi'nin Beşiktaş'a, Cevdet'in Vefa'ya, Yılmaz Erten'in İstanbul Ateşspor'a geçişi.[37] Bu yükseliş, il birinciliği–ulusal amatör eklemlenmesi ve hazırlık/hususi maçların vitrin etkisi sayesinde hızlanmıştır. Yatay hat ise aynı sezon içinde İzmit Gençler Birliği'nin Doğanspor'dan Ateşspor'a kadar pek çok yerel kulüpten mevkisel takviyeler yaptığını görüyoruz.[38] 1958 yılı özelinde Gençler Birliği'nin transfer ettiği sporcuların isimleri şu şekildedir: Yılmaz Özçelik (Doğanspor), Mustafa Altıntaş (Ateşspor), Fikri Temizsoy (Ateşspor), Altan Süral (Ateşspor), Ruhi Birgün (İzmit Gençlik),Turan Tınaztepe (Kağıtspor), Kadir İşel (Petrolspor), Müfit Karaman (Yılmazspor), Nusret Köksal (Çorum Gençlik), Kemal Demir (Baçspor), Mustafa Pesen (Turgutspor). Tüm bu geçiş süreçleri ilanlı transfer pencereleri içinde gerçekleşmiştir. Federasyon/Bölge Teşkilatı'nın ilan ettiği, oyuncuların kulüp değiştirip lisans/tescil işlemlerinin yapılabildiği başlangıç-bitiş tarihleri bulunmaktaydı. Nitekim Kocaeli'nin yerel gazetelerinden Bizim Şehir'de yer alan 31 Temmuz 1958 tarihinde transfer işlemlerinin saat 17.00'da tamamlan ifadesi, idari disiplinin en net örneğini oluşturmaktadır.[39] 1960 yılında transfer bedelinin 300 liraya çıkarılması ise transfer hareketliliğinin Kocaeli özelinde sadece takvimle değil, parasal ölçekle de çerçevelendiğini göstermektedir. 1950–1960 arasında

[36] Azim, 10 Şubat 1960.

[37] Bizim Şehir, 19 Haziran 1958. Savaş Poyraz, *İz Bırakanlar Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar II,* İzmit 2014, s. 17.

[38] Bizim Şehir, 19 Haziran 1958.

[39] Bizim Şehir, 1 Nisan 1958.

Kocaeli yerel basını, futbolu yalnızca haberle değil, tasnif ve standart dil yoluyla da kurmuştur. 1955 sezonuna ait gol kralları ile en az gol yiyenler tabloları, performansı kamuya açık bir *"Hücum/Savunma"* cetveli üzerinden görünür kılarak rekabeti sayısallaştırmıştır.[40]

16 Eylül- 2 Ekim 1954 tarihleri arasında Azim'de yayımlanan *"Yenilik Sezonuna Girerken"* yazı dizisinde kulüplerin durumu Kadro–Hazırlık–Hedef ekseninde standart bir şablonla sunulmuştur. Kağıtspor, İzmit Gençlik, İzmit/Deniz Gücü, İzmitspor, Gölcük (Deniz Gücü/Gençler Birliği), Karagücü, Ateşspor ve Baçspor gibi ekipler bu üçlü çerçevede tanıtılmıştır.[41] Böylece yerel basın hem sezon öncesi beklenti yönetimini kurmuş hem de sezon içinde performans muhasebesini ortak bir dile bağlayarak kurumsallaşmayı beslemiştir.

5. Sosyalleşme ve Kamusal Ritüeller

1950'lerde Kocaeli'nde yerel futbol sadece lig maçlarıyla sınırlı kalmamıştır. Bayram, anma ve yardım amaçlı özel karşılaşmalarla kentin kamusal ritmine eklemlenmiş ve düzen takvimle birlikte akmıştır. Örneğin, 1958 yılı 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı törenlerine kulüplerin katılımını sağlamak üzere 12 Mayıs Pazartesi saat 17.00'da Bölge Müdürlüğü'nde futbol kulüplerinin temsilcileri ile toplantı yapılmış, toplantıya katılmayan kulüplere yardım yapılmayacağı ve ayrıca ceza uygulanacağı uyarısı yayımlanmıştır.[42] 1952 yılında düzenlenen Saadettin Yalım Kupası ve 1958 yılında belediye tarafından Kocaeli'nin düşman işgalinden kurtuluşunun 37. Yıl dönümünde Kurtuluş Kupası düzenlenmiştir. Kupa organizasyonu çerçevesinde Kocaeli'nin tüm futbol takımları davet edilmiş, çerçevesinde Kocaeli'nin dağıtımı, törensel yürüyüş ve maçlar tek bir programda birleştirilmiştir. Böylece sivil ritüel ile müsabaka aynı sahada buluşturularak Kocaelililer için sosyalleşme alanı haline getirilmiştir.[43] Kocaeli'nin eski futbolcularından Savaş Poyraz'ın kupa maçı hatırası oldukça dikkat çekicidir. Maçın 1–1 tescil edilip kupanın ikiye bölünmesi anısını aktarması, dönemin turnuva pratiği ile tesis koşullarının somut bir kesitini verir.[44] Yardım turnuvaları da bu çizgiyi tamamlamaktadır. Çanakkale Şehitleri Abidesi'nin restorasyonu yararına turnuva düzenleme çalışmalarına başlanmıştır. Yardım amaçlı bir turnuva olması nedeniyle gelir artışı önemli bir yer tutmuştur. Bu neden en kuvvetli rakiplerle oynama arzusu açığa çıkmıştır. Ayrıca hakemlerin ücretsiz görev alması ve ligleri aksatmamak için maçların çarşamba günleri oynanması planlanmıştır.[45] Bayram, anma ve yardım amacıyla düzenlenen futbol karşılaşmaları, Kocaeli'nde yalnızca birer sportif etkinlik olarak kalmamış; sosyalleşme imkanlarını genişleten ve kamusal ritüellerin oluşumuna katkı veren bir zemin üretmiştir. Futbol, bu yönüyle kent yaşamındaki dolaşımı ve canlılığı besleyen başlıca mecralardan biri haline gelmiştir. Hazırlık ve şehirler arası davetli müsabakaları kulüpler arası ilişki ağını genişletmeye ve kentler arası sportif tanınırlığa katkı sağlamıştır. 1950-1960 yılları arasında pek çok maç bu şekilde düzenlenmiştir. İzmitspor'un şehir stadında Çapa Gençlik ile 0–0 biten maçının ardından, kulüp daveti üzerine rövanş için İstanbul'a gitmiştir.[46] Yine ligin başlamasından hemen önceki

[40] Azim, 16 Eylül 1954.
[41] Azim, 2 Ekim 1954.
[42] Bizim Şehir, 12 Mayıs 1958.
[43] Bizim Şehir, 15 Haziran 1958.
[44] Kocaeli Halk Gazetesi, 24 Ocak 2015.
[45] Bizim Şehir, 12 Şubat 1958, Bizim Şehir, 13 Şubat 1958.
[46] Azim, 24 Eylül 1954.

26 Eylül 1954 Pazar gününe ait Kağıtspor–Karagücü (2–0) ve Hereke–Bacspor (3–1) karşılaşmaları[47] bu durumun somut örnekleridir.

1950-1960 yılları arasında Kocaeli futbolunda kulüp sayısının artması ve maç yoğunluğunun yükselmesi, yerel spor alanının çeşitlendiğini ve kurumsal bir ekolojiye dönüştüğünü göstermektedir. Bununla birlikte düşük ilgi, sınırlı kaynak ve örgütlenme kapasitesi gibi nedenlerle kısa ömürlü kulüplerde bulunmaktaydı. Örneğin, Olimpiyat amblemli İzmit Spor'un sınırlı ilgi nedeniyle 1954'te kapanması ya da 1955'te Rafet Yüce ve Aziz Sakah öncülüğünde kurulan Gebze Gençlik Kulübünün yaklaşık yirmi yıl boyunca il düzeyinde beklenen atağı gerçekleştirememesi kurumsallaşma sürecinin kırılgan yanlarını görünür kılmaktadır.

1950-1960 yılları arasında Kocaeli'nde futbol, kulüp sayısındaki artış, fikstür yoğunluğu ve Ulusal Amatör Şampiyonası'na açılan yerel organizasyon kapasitesiyle belirgin bir ivme kazanmıştır. Bayram, anma, yardım maçları ile hazırlık ve davetli karşılaşmalar sporun kent hayatındaki görünürlüğünü arttırırken gençlik ligleri geleceğin oyuncu havuzunu beslemiştir. Oyuncu dolaşımı ve transferler yerel yeteneği merkezi sahaya taşımış, stat – tesis yatırımları, düzenleme-disiplin ve takvim entegrasyonu gibi yönetimsel düzenlemelerle birleşince Kocaeli yalnızca futbol oynanan bir şehir değil futbolu yöneten bir şehre doğru yönelmeye başlamıştır. Bu süreç kurumsal kırılganlıkların varlığına karşın ileriki yıllarda Kocaeli'nde futbolun kurumsallaşmasına öncülük etmiştir.

Sonuç

Demokrat Parti dönemi (1950–1960), Kocaeli futbolu açısından niceliksel büyüme ile kurumsal yapıların eş zamanlı olarak biçimlendiği bir geçiş evresine karşılık gelmektedir. Bu dönemde futbol, yalnızca kulüp sayısındaki artış ve maç yoğunluğu üzerinden değil; lig organizasyonlarının düzenlenmesi, idari ve mali pratiklerin çeşitlenmesi, tesis işletiminin planlı bir çerçeveye oturtulması ve yerel basın aracılığıyla standart bir spor dilinin kurulması yoluyla daha bütüncül bir kurumsallaşma sürecine girmiştir. Ulusal ölçekte yürürlüğe konulan profesyonellik ve amatör futbol düzenlemeleri, Kocaeli özelinde yerel liglerin takvim, hiyerarşi ve temsil mekanizmalarını belirleyerek futbolun süreklilik arz eden bir organizasyon alanına dönüşmesini sağlamıştır.

Kocaeli'nde futbol ekosistemi, kurum kulüpleri, askerî kulüpler, gençlik ve semt kulüplerinin bir aradalığıyla çok katmanlı bir yapı sergilemiş; bu çeşitlilik rekabeti artırırken aynı zamanda idari koordinasyon ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. İl birincilikleri üzerinden Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası'na uzanan organizasyon zinciri, yerel futbolu ulusal sahaya eklemleyen temel eşiklerden biri olmuştur. Bu süreçte transfer hareketliliği ve oyuncu dolaşımı, yerel yeteneklerin merkezle temasını hızlandırmış; gençlik ligleri ise kulüplerin sürekliliğini besleyen önemli bir altyapı unsuru olarak öne çıkmıştır.

Şehir stadı merkezli mekânsal düzenlemeler ve tesis yatırımları, futbolun Kocaeli'nde yalnızca oynanan değil, yönetilen ve planlanan bir faaliyet hâline gelmesinde belirleyici rol oynamıştır. Stat onarımları, işletim takvimleri ve modernizasyon girişimleri, yerel idare, Beden Terbiyesi teşkilatı ve kurum aktörleri arasındaki iş birliğinin somut göstergeleri olarak ortaya çıkmıştır.

[47] Azim, 28 Eylül 1954.

Aynı zamanda maç tehirleri, hakemlik tartışmaları ve disiplin mekanizmaları, yerel futbolun güvenlik, kamu düzeni ve idari denetim ekseninde şekillendiğini göstermektedir.

Bayram, anma ve yardım amaçlı karşılaşmalar ile hazırlık ve davetli müsabakalar, futbolun Kocaeli'nde kamusal ritüellerle bütünleştiğini ve kentsel sosyalleşme alanı ürettiğini ortaya koymaktadır. Yerel basının sezon öncesi değerlendirmelerden performans tablolarına uzanan yayın pratiği ise futbolu sayısallaştıran, sınıflandıran ve standartlaştıran bir kamusal dilin kurulmasına katkı sağlamıştır. Bu yönüyle futbol, 1950'ler Kocaeli'sinde yalnızca sportif bir etkinlik değil, kentsel yaşamın düzenli ve görünür bir parçası hâline gelmiştir.

Sonuç olarak Demokrat Parti dönemi, Kocaeli futbolunda kurumsallaşmanın ivme kazandığı, ancak aynı zamanda kırılganlıkların da açık biçimde gözlemlendiği bir eşik dönemdir. Sınırlı mali kaynaklar, kısa ömürlü kulüpler ve idari kapasite farklılıklarına rağmen bu süreç, ilerleyen yıllarda Kocaeli futbolunun örgütsel ve yönetsel altyapısını şekillendiren temel deneyimleri üretmiştir. Bu çerçevede Kocaeli, 1950-1960 yılları arasında futbolu yalnızca icra eden bir kent olmaktan çıkarak, futbolu düzenleyen, yöneten ve kurumsal bir zemine oturtmaya çalışan bir yerel spor alanı kimliği kazanmıştır.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Azim, 3 Haziran 1954.

Azim, 24 Eylül 1954.

Azim, 28 Eylül 1954.

Azim, 8 Eylül 1954.

Azim, 16 Eylül 1954.

Azim, 2 Ekim 1954.

Azim, 24 Ekim 1954.

Azim, 30 Kasım1954.

Azim, 01 Aralık 1954.

Azim, 10 Şubat 1960.

Azim, 20 Şubat 1960.

Azim, 16 Eylül 1954.

Azim, 2 Ekim 1954.

Bizim Şehir, 22 Ekim 1953.

Bizim Şehir, 23 Ocak 1954.

Bizim Şehir, 15 Ocak 1958.

Bizim Şehir, 28 Ocak1958.

Bizim Şehir, 31Ocak 1958.

Bizim Şehir, 09 Şubat1958.

Bizim Şehir, 12 Şubat 1958.

Bizim Şehir, 13 Şubat 1958.

Bizim Şehir, 14 Mart 1958.

Bizim Şehir, 12 Mayıs 1958.

Bizim Şehir, 23 Mayıs 1958.

Bizim Şehir, 15 Haziran 1958.

Bizim Şehir, 19 Haziran 1958.

Bizim Şehir, 1 Nisan 1958.

Bizim Şehir, 5 Ekim 1958.

Demokrat Kocaeli, 23 Nisan 1959.

Kocaeli Halk Gazetesi, 24 Ocak 2015.

Milliyet, 23 Eylül 1951

Milliyet, 14 Mayıs 1954.

Milliyet, 31 Mayıs1954.

Milliyet, 24 Mayıs 1955.

Milliyet, 28 Mayıs 1956.

Milliyet, 21 Haziran 1956.

Milliyet, 13 Mayıs 1957.

Milliyet, 29 Mayıs 1960.

Kitap ve Makaleler

Poyraz, Savaş, *İz Bırakanlar Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar II,* İzmit 2014.

Çölük, Özcan, "Askeri Darbelerin Futbol Organizasyonlarına Etkisi Bağlamında İki Örnek Olay: Cemal Gürsel Kupası (1960) ve Devlet Başkanlığı Kupası (1981-1982)", TTK Yayınları. https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2025/10/34-Ozcan-Coluk.pdf

PROFESYONELLİK ÖNCESİ KOCAELİ FUTBOLU VE 1952 SAADETTİN YALIM (BELEDİYE) KUPASI

M. Serhan YÜCEL*

Özet

1950'li yıllarda Kocaeli, güreş, boks ve masa tenisi gibi çeşitli spor dallarına yönelik yoğun ilgiyle dikkat çekmiştir. Futbol ise yalnızca geniş bir ilgi alanı olmakla kalmamış, elde edilen sportif başarılar aracılığıyla da öne çıkmıştır. Nitekim İzmit Kâğıtspor, 1950 Türkiye Futbol Şampiyonası'nda gruplar birincisi olarak finale yükselmiş ve ülke çapında ilk dört takım arasında yer almıştır. Ancak 1952'de profesyonel ligin başlamasıyla Anadolu futbolunun geleceği belirsizleşmiş, bu da endişelere yol açmıştır. Beden Terbiyesinin o yıl İzmit'teki futbol organizasyonu konusunda herhangi bir açıklama yapmaması üzerine, futbol karşılaşmalarının başlama zamanı ve statüsü tartışılmaya başlanmış, gerek yerel basın gerekse kulüplerin konuyu gündemde tutması da kamuoyunun futbol karşılaşması izleme taleplerini dillendirmesine yol açmıştır. Kocaeli Belediye Başkanı Saadettin Yalım, bu taleplere kayıtsız kalmamış ve kentteki kulüplerin katılımıyla bir turnuva düzenlenmesini sağlamıştır. Belediye Kupası adıyla düzenlenen ancak maçların başlamasıyla Saadettin Yalım Kupası olarak adlandırılan bu organizasyon, 15 Kasım 1952'de başlamıştır. Tek maçlık eleme usulü ile gerçekleşen turnuvaya sekiz takım katılmış, ilk maçlar sonunda İzmit Gençlik Derince'yi, İzmitspor Ateşspor'u, Kâğıtspor Başpor'u ve Karagücü Doğanspor'u eleyerek yarı finale yükselmiştir. Turnuvanın yarı finalinde İzmit Gençlik, İzmitspor'u; Kâğıtspor ise Karagücü'nü elemiş, 30 Kasım 1952'de oynanan finalde de, İzmit Gençlik ile Kâğıtspor karşı karşıya gelmiştir. Mücadeleyi 4-0 kazanarak şampiyonluğu elde eden Kâğıtspor, kupayı Belediye Başkanı Saadettin Yalım'ın elinden almıştır. Bu çalışmada Demokrat Kocaeli, Hürsöz ve Bizim Şehir gazetelerinin turnuvaya ilişkin haber ve yorumlarının yanı sıra hatıralar değerlendirilmiş, profesyonel ligin başlamasından önce sportmenlik, centilmenlik gibi kavramlara çok fazla önem verildiği, seyircilerin büyük çoğunluğunun futbolu bir eğlence olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli'de Futbol, Saadettin Yalım Kupası, İzmit Kâğıtspor, 1952 İzmit Belediye Kupası

* Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Bilecik Türkiye, mserhan.yucel@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2453-4069.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda topyekûn savaş kavramı, dünyanın birçok ülkesinde -özellikle savaşı yaşamış ülkelerde- revaçta olmuştur. Türkiye'de de bu dönemde yani cumhuriyetin ilk yıllarında devlet, olası savaşlara bütün vatandaşları bedenen ve ruhen hazırlamayı kendine görev edinmiştir. Millî savunmaya hazırlanan her ferdin, ruhen ve bedenen sağlıklı; güçlü ve kuvvetli olması istenmiştir. Bu anlayış, erken cumhuriyet döneminde izcilik faaliyetleriyle yurdun dört tarafında yaygınlaştırılmıştır. İzcilik, yalnızca bir gençlik faaliyeti olarak değil, aynı zamanda yeni devletin ideallerini genç nesillere aktarmayı amaçlayan pedagojik bir araç olarak görülmüştür. Bu dönemde izcilik, bireylere kendi kendine yetme ve doğada yaşamı sürdürme becerileri kazandırmanın yanı sıra; disiplin, dayanışma, sorumluluk bilinci ve bedensel gelişim gibi unsurları da ön plana çıkarmayı amaçlamıştır. Cumhuriyetin inşa ettiği modern yurttaş tipinin şekillenmesinde izcilik faaliyetleri, hem bireysel karakter eğitimini hem de toplumsal değerlerin içselleştirilmesini sağlayan bir eğitim hareketi olarak önemli bir işlev üstlenmiştir.[1] Devlet eliyle desteklenen izcilik, farklı spor dallarına ilginin artmasında önemli rol oynamış; iki savaş arasında yalnızca Türkiye'de değil dünya genelinde de spor alanında arz, talebi belirler hale gelmiştir. Bu yıllarda spor kulüpleri yelken, tenis, ritmik jimnastik, binicilik gibi farklı spor dallarına ait şubeler açmıştır. Urfa'da okullar arası kriket turnuvası düzenlenirken, Erzurum başta olmak üzere Anadolu'nun birçok yöresinde geleneksel atlı oyunlara (çevgan, çöğen gibi) ilgi zirveye çıkmıştır. Dolayısıyla cumhuriyetin ilk yıllarına atletizm, güreş, futbol ve bisiklet gibi spor dallarının yanında askerî hazırlık sporları sayılan binicilik, eskrim, atıcılık, hokey, boks, denizcilik, tüfek, tenis ve su sporları da, satranç ve bilardo gibi oyunlar da damgasını vurmuştur.

Kocaeli, erken cumhuriyet döneminde yaşanan bu çeşitliliği yaşayan vilayetlerin başında geliyordu. Atletizm, güreş, bisiklet, binicilik, eskrim, atıcılık, boks ve tenis başta olmak üzere onlarca dalda spor faaliyetleri yaygınlaşmış, diğer taraftan Kocaeli'nin coğrafi yapısından dolayı hem su sporları, hem de kış sporları hızlı gelişim göstermişti. Bu ilgi ve gelişimi, gerek kulüp, gerekse "idmancı" sayılarında görmek mümkündü: 1934'te Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türkiye'yi yirmi sekiz bölgeye (mıntıka) bölmüştü. Bu 28 bölgede toplam 172 kulüp ve 15.383 idmancı (sporcu) vardı. Hem kulüp, hem de idmancı sayısı bakımından İstanbul (24 kulüp ve 3.700 idmancı) başı çekerken, Kocaeli Mıntıkası 12 kulüp ve 1.343 sporcu ile Ankara Mıntıkasının üstünde ikinci sırada yer almıştı. 1934'te İdman Cemiyetleri İttifakına kayıtlı Kocaeli Mıntıkasının kulüpleri şunlardı:

1- İttihat Spor Kulübü (Kuruluş 1912, resmi kuruluş tarihi 1924. Bu kulüp, 1932'de Akyeşil ve İdmanyurdu olarak ikiye bölündü[2]),

2- Kocaeli İdman Yurdu (Kuruluş 1932),

3- Hereke İdman Yurdu (Kuruluş 1924),

4- Karamürsel İdman Yurdu (Kuruluş 1927),

5- Geyve İdman Yurdu (Kuruluş 1931),

[1] Hande Özdamar, *1930-1945 Arası Dönemde Türkiye'de Militer Anlayış ve Yansıması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 112.

[2] Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, No: 37, 2024, s. 58.

6- (Geyve) Akhisarı İdman Yurdu (Kuruluş 1926),

7- (Kandıra) Yılmaz Spor Kulübü (Kuruluş 1926),

8- (Sapanca) Yeşilyurt Spor Kulübü (Kuruluş 1932),

9- Adapazarı İdman Yurdu (Kuruluş 1924),

10- Adapazarı Yeni Hilal Spor Kulübü (Kuruluş 1928),

11- Adapazarı Gençler Birliği (Kuruluş 1925),

12- Sakarya Spor Kulübü (Kuruluş 1932)

1930'lu yıllarda Kocaeli vilayetinde İdman Cemiyetleri İttifakına kayıtlı olmayan spor kulüpleri de vardı. Bunlar arasında İzmit Kâğıt Spor Kulübü (Kuruluş 1937), Gebze İdman Yurdu, Darıca İdman Yurdu, Karasu İdman Yurdu, Hendek İdman Yurdu, Gölcük Spor Kulübü, Deniz Filotilası, Donanma Deniz Gücü, Yavuz İdman Yurdu, Jandarma Zabitan İdman Yurdu ve Darülmüallimin İdman Yurdu sayılabilir.

Kocaeli vilayetinde spor yaşamının çeşitlenip kurumsallaşmaya başladığı erken cumhuriyet döneminde gerek sporcuların aktif katılımı gerekse yerel halkın ilgisiyle önemli gelişim gösteren farklı spor branşları arasında özellikle 1940'lı yıllardan itibaren futbol öne çıkmaya başlamıştır. Bu yıllardan itibaren futbol, yalnızca geniş kitleleri etrafında toplayan bir ilgi alanı olmanın ötesine geçmiş, yerel takımların elde ettikleri sportif başarılar sayesinde kentin spor kimliğinin en belirgin unsurlarından biri haline gelmiştir.

Dolayısıyla 1940'lı yıllardan itibaren Kocaeli'nde futbolun yükselişi, hem Türkiye'de spora yönelik genel eğilimlerin bir yansıması olarak hem de kentin toplumsal ve kültürel hayatına damgasını vuran bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'de Futbol Ligleri ve Kocaeli

Türkiye'de ilki 1904'te İstanbul'da olmak üzere, 1922'de Ankara, 1923'te Trabzon, 1924'te de Eskişehir, İzmir, Bursa, Kocaeli ve Adana illerinde ligler oluşturulmuştu. Vilayet liglerinden, Türkiye genelinde kulüplerin katıldığı ilk büyük futbol organizasyonuna geçiş 1924'te Türkiye Futbol Şampiyonası adıyla düzenlenen turnuva olmuştur. 1924'te Türkiye 13 mıntıkaya (bölge) ayrılmış, Adapazarı İdman Yurdu, Kocaeli Bölge şampiyonu olarak finallere katılmaya hak kazanmıştır. Ankara İstiklâl Sahasında (şu an Tandoğan/ Anadolu Meydanı) gerçekleşen ve Harbiye'nin Türkiye şampiyonu olduğu turnuvada Adapazarı İdman Yurdu, çeyrek finalde İzmir mıntıkası şampiyonu Altay İdman Yurdu'na 5-0 yenilerek elenmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi Türkiyesi'nin ilk resmi futbol organizasyonunda Adapazarı İdman Yurdu, Kocaeli mıntıkasını temsilen ilk sekiz takım arasında yer almıştır.

Türkiye Futbol Şampiyonası, 1924'ten sonra Millî Küme'nin başladığı 1936'ya kadar (bazı yıllar maddi imkânsızlıklar nedeniyle yapılmasa da) devam etmiştir. 1937'de Türkiye'nin ilk deplasmanlı ligi olan Milli Küme'nin kurulmasıyla Türkiye Futbol Şampiyonası adıyla düzenlenen turnuva son buldu. Ancak Milli Küme[3] isimli lige yalnızca İstanbul, Ankara ve İzmir kulüpleri katılabiliyordu. Bu da Kocaeli'ndeki ve diğer vilayetlerdeki Anadolu

[3] Milli Küme, sonraki yıllarda Maarif Mükâfatı ve Milli Eğitim Kupası isimlerini almıştır.

kulüplerinin futbol takımlarının katılabileceği organizasyon olmaması anlamına geliyordu. Bu yanlıştan 1940 yılında dönülmüş, Türkiye Futbol Şampiyonası yeniden başlamıştır. Dolayısıyla 1940'tan sonra Türkiye'de iki lig oynanmıştır: Ankara, İstanbul ve İzmir vilayetlerinin katıldığı Milli Küme, Türkiye genelindeki Türkiye Futbol Şampiyonası.

Kocaeli'nde yer 1945'te İzmit Harp Filosu, final grubunda Beşiktaş'ı 3-2, Altınordu'yu da 2-1 yenmiş, ancak Harp Okulu karşısında aldığı 9-1 ağır yenilgiyle final grubunu Harp Okulunun ardından ikinci sırada tamamlamıştır. Dolayısıyla Türkiye Futbol Şampiyonasında bir Kocaeli takımı Türkiye ikinciliğini elde etmiştir. Türkiye Futbol Şampiyonasında ilk dörde girerek finallerine katılma hakkı kazanan bir diğer takım da İzmit Kâğıtspor olmuştur. 1950 yılında Kâğıtspor, Kocaeli bölgesini birinci bitirdikten sonra diğer illerden gelen takımları eleyerek "gruplar şampiyonu" olarak finallere katılmaya hak kazanmıştır. İstanbul ligi şampiyonu Beşiktaş, Ankara ligi şampiyonu Gençlerbirliği ve İzmir ligi şampiyonu Göztepe'nin tek devreli lig usulü ile karşılaştığı finallere Beşiktaş, o tarihlerde ABD turnesinden olduğundan yedek ve gençlerden oluşan bir kadroya çıkmıştır. İzmit Kâğıtspor final grubunu, Gençlerbirliği'ne 4-1, Beşiktaş'a 3-1 ve Göztepe'ye 3-0 yenilerek Türkiye dördüncüsü olarak tamamlamıştır. Final grubunda üç maçını kazanan Göztepe 1950 Türkiye şampiyonu olmuştur.

Türkiye'de futbol organizasyonlarının değiştirilmesine yönelik çalışmaların yapılmaya başlaması üzerine 1950'de Milli Küme'de, 1951'de de Türkiye Şampiyonası'nda son sezon maçlarının oynanmasına yol açtı ve iki lig de tarihe karıştı. Bu gelişmenin sebebi hiç şüphesiz Türkiye'de profesyonel futbolun kabul edildiğine dair Futbol Federasyonu talimatnamesiydi. Söz konusu talimatnamenin 24 Eylül 1951 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından İstanbul'da profesyonel bir lig kuruldu. Bu ligin ilk sezonu 1952 yılının Ocak ayında başladı. Bir anda 1937'ye dönülmüş, Anadolu futbolu yine dışlanmıştı. Üstelik bu kez Ankara ve İzmir kulüplerinin oynayacağı bir lig de kalmamıştı.

Ulusal ve yerel basın futboldaki bu belirsizliğin üzerinde dursalar da 1952 yılında İstanbul dışında herhangi bir yerde lig kurulmadı. Bunun üzerine Kocaeli kamuoyu, 1952-1953 sezonu için oluşturulacak bir lig beklentisine girdi. Ancak yetkili kurum Beden Terbiyesi'nin de o yıl İzmit'teki futbol organizasyonu konusunda herhangi bir açıklama yapmaması üzerine, futbol karşılaşmalarının başlama zamanı ve statüsü tartışılmaya başlandı. Kocaeli kamuoyu, bir taraftan yerel basın, bir taraftan da futbol şubesi bulunan spor kulüpleri üzerinden konuyu gündeme taşımıştır.

Kocaeli Belediye Başkanı Saadettin Yalım, bu taleplere kayıtsız kalmadı. Şehirde yer alan takımların yetkilileriyle görüşerek talep edilen organizasyonu belediye olarak üstleneceklerinin sözünü verdi. Kulüpler de bu teklife sıcak baktı ve Belediye Kupası adıyla bir turnuva düzenlenmesine karar verildi.

Saadettin Yalım Kupası

Saadettin Yalım, Kocaeli kamuoyunun yakından tanıdığı bir isimdi. Adnan Menderes'in "*Millet, 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleriyle CHP'yi iktidardan tasfiye etmişti, bu mahalli seçimlerle de muhalefetten tasfiye etti*" sözleriyle bilinen ve 1950 sonbaharında yapılan yerel

seçimlerle Kocaeli Belediye Başkanlığına seçilmişti.[4] Ancak Demokrat Parti'nin Kocaeli teşkilatı, parti içi mücadelelerin ve hizipleşmenin yaşandığı teşkilatların başında geliyordu. Bu hiziplerden birinin başını çeken Süreyya Sofuoğlu, Demokrat Kocaeli gazetesinin sorumlu müdürlüğünü üstlenmişti. Söz konusu gazete her ne kadar Demokrat Parti'nin yayın organı gibi hareket etse de, DP'li başkan Saadettin Yalım'a çok sert muhalefet ediyordu. Gazetenin de etkisiyle "*1952 yılının Ekim ayında yapılan Belediye Meclisi toplantısında toplantı yeter sayıya ulaşılmamasına rağmen toplantının yapılmış olması*" Yalım hakkında soruşturma açılmasına yol açtı. Dolayısıyla Belediye Kupası karşılaşmalarına bu gergin ortamda gidildi.

Organizasyon, başlangıçta Belediye Kupası adıyla düzenlense de, maçların resmen başlamasıyla birlikte Saadettin Yalım Kupası olarak anılmaya başlandı. Kısa süreli ve yoğun bir tempoda geçen bu turnuva, 15 Kasım 1952 tarihinde başladı ve on beş gün sonra, 30 Kasım 1952 Pazar günü sona erdi. Toplamda sekiz takımın katıldığı organizasyon, tek maçlık eleme usulüyle gerçekleştirildi. Turnuvaya, Derince, İzmit Gençlik, Ateşspor, İzmitspor, Kâğıtspor, Baçspor, Karagücü ve Doğanspor kulüpleri katıldı.

Turnuvanın ilk günü, Demokrat Kocaeli gazetesinde yayımlanan "Kupa Maçları Başlarken" başlıklı yazıda[5] turnuvanın 4-5 hafta süreceği ifade ediliyordu. Bu yazıdan anlaşılıyor ki, iki hafta sonra tamamlanan turnuvanın programı, turnuvanın başlangıcında henüz netleşmemişti. Söz konusu yazıda Beden terbiyesi bölge müdürlüğünün 'meçhul olan sebeplerden dolayı' hâlâ lig maçlarına başlamamış olmasının sporcu gençliğini üzdüğü ifade ediliyordu. Kupa maçlarının Beden terbiyesi bölge müdürlüğünün bu lakayt davranışı dikkate alınarak düzenlendiği de gazetenin iddiaları arasındaydı. Demokrat Kocaeli gazetesi turnuvaya katılan takımları da değerlendiriyor; İzmit Gençlik ve Kâğıtspor'u favori olarak gösteriyordu.

Turnuva ve Yerel Gazetelerin İlgisi

1952 sonbaharında düzenlenen Belediye Kupası, programın ilk günlerinde dahi yerel basında yalnızca bir sportif faaliyet olarak değil, Beden Terbiyesi'nin belirsizliği karşısında oluşan boşluğa verilen yerel bir karşılık olarak sunuldu. Turnuvanın 4-5 hafta süreceğini ima eden ilk yazılar, organizasyonun başlangıcında takvimin tam anlamıyla oturmadığını düşündürse de, müsabakalar kısa süre içinde hızlandı ve turnuva on beş gün (üç hafta sonu) yoğun bir futbol gündemi yarattı. Bu durum, 1952'deki kurumsal belirsizlik atmosferinde, Kocaeli kamuoyunun futbol ihtiyacını pratik ve yerel çözümlerle karşılamaya yöneldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Turnuvanın ilk haftası, saha içi rekabet kadar maç disiplinine ve kulüp yönetimlerine dair dikkat çekici örnekler üretti. Ateşspor'un sahaya çıkmaması nedeniyle İzmitspor hükmen galip ilan edildi; Karagücü–Doğanspor karşılaşmasında ise skor 4-1 Karagücü lehine iken Doğanspor'un maçı terk etmesi turnuvaya erken aşamada bir gerilim unsuru taşıdı.[6] Aynı hafta Derince karşısında İzmit Gençlik'in 9-1'lik galibiyeti, takımın turnuvaya iddialı girişini pekiştirdi; Kâğıtspor'un Baçspor'u 3-0 yenmesi ise favori algısını güçlendirdi. Bu ilk tur manzarası, iki önemli noktaya işaret eder: Birincisi, tek maçlı eleme sistemi içinde kulüplerin

[4] O tarihlerde "belediye başkanlığı seçimi" adıyla yapılan bir seçim yoktu. Belediye Meclisi seçimleriyle meclis üyeliğine seçilenler kendi aralarından bir kişiyi belediye başkanı olarak seçiyordu.

[5] "Kupa Maçları Başlarken", *Demokrat Kocaeli*, 15 Kasım 1952, s. 1-2.

[6] "Pazar Günkü Kupa Maçları", *Bizim Şehir*, 18 Kasım 1952, s. 2.

organizasyon ve disiplin düzeylerinin doğrudan sportif sonucu belirleyebildiği; ikincisi ise yerel kamuoyunun futbolu bir kent eğlencesi olarak sahiplense de, kulüp davranışlarının sportmenlik beklentisiyle yakından izlendiğidir. Böylece kupanın toplumsal meşruiyeti, yalnızca skorlarla değil, maçların *vakar ve sportmenlik havası içinde* sürdürülmesi idealiyle kurulmuştur.

Yerel basın, yarı finaller öncesinde İzmit Gençlik ve Kâğıtspor'u şanslı görüyor, bununla beraber İzmitspor ile Karagücü'nün sürpriz potansiyelini de vurguluyordu. Bu öngörünün, saha içi rekabetin canlılığını yansıttığı düşünülebilir.[7] Ancak basının, turnuvayı seyirci gözünde heyecan üreten bir anlatı üzerinden büyütmeye çalıştığı da göz ardı edilmemelidir. Yarı final aşamasında en dikkat çekici olay, İzmit Gençlik–İzmitspor karşılaşmasında yaşandı. Maç, 2-2'ye giden tartışmalı bir akış içinde ilerledi. Özellikle ofsayt tartışması etrafında hakem kararına yönelik itirazlar oyunu kesintiye uğrattı. İzmitspor'un sahayı terk etmesi üzerine müsabakanın hükmen İzmit Gençlik lehine sonuçlanması, turnuvanın centilmenlik vurgusunu daha belirgin hale getirdi. Demokrat Kocaeli gazetesinin bu karara yönelik eleştirel tonu, genç ve enerjik bir kadronun sahadan çekilmesinin *istikbal için moral bozucu* olacağı yönündeki yaklaşımıyla dikkat çeker.[8] Bu yorum, yerel basının yalnızca sonuçları değil, kulüp idareciliği anlayışını da tartışma alanına taşıdığını göstermektedir. Aynı gün diğer yarı final karşılaşmasında Kâğıtspor'un Karagücü karşısında aldığı 9-3'lük galibiyet ise farklı skorun ve bol golün yanı sıra Karagücü'nün *dağınık ve bilgisizce* oyunu üzerinden yapılan değerlendirmelerle basında yer bulmuştur.[9] Yarı final karşılaşmalarından sonra finale yükselen İzmit Gençlik karşısında favori Kâğıtspor olsa da, yerel basının temkinli yorumlar yaptığı ve *top yuvarlaktır* vurgusuyla kesin hükümden kaçınan, klasik amatör futbol retoriğini sürdürdüğü görülmektedir.

Final karşılaşmasından önce yerel basın, finalin yalnızca bir kupa mücadelesi değil, Kocaeli'nin iki köklü rakibinin centilmenlik sınavı olarak değerlendirdi. Özellikle Demokrat Kocaeli, kulüp yöneticileri ve futbolcuların görüşlerine yer verdi[10] ve *civanmertlik, sportmenlik duygusu, maddi menfaatten uzak oyun* gibi ifadeleri öne çıkardı. Bu söylem, profesyonel lig sonrası Anadolu futbolunun dışarıda kalma tartışmalarıyla birlikte düşünüldüğünde, Kocaeli kamuoyunun futbolu ahlaki ve toplumsal bir değer alanı olarak korumaya çalıştığını düşündürmektedir. Final öncesi analizde yer alan *sert oyun* ile *kasıtlı sertlik* arasındaki ayrımın özellikle açıklanması da anlamlıdır.[11] Bu ayrım, hem seyirciyi ve kamuoyunu olası gerginliklere karşı hazırlayan bir "norm koyma" girişimi, hem de turnuvayı kavgadan arındırılmış bir şehir şölenine dönüştürme çabası olarak okunabilir.

Saadettin Yalım Kupasında final karşılaşması 30 Kasım 1952 Pazar günü İzmit Şehir Stadında yapıldı. Karşılaşmadan önce belediye başkanı Saadettin Yalım *Türk gençliğine ve stadı dolduran sporseverlere* kısa bir konuşma yaptı.[12] Final, İstanbul'dan getirilen hakem Ferit Ersin yönetiminde, kalabalık bir seyirci önünde ve "kavgasız" bir atmosferde geçti.[13]

[7] "Kupa Maçları", *Demokrat Kocaeli*, 23 Kasım 1952, s. 3.
[8] "Kupa Maçları", *Demokrat Kocaeli*, 26 Kasım 1952, s. 1.
[9] "İzmit Gençlik 2 - İzmit Spor 2, Kâğıt Spor 9 Kara Gücü 3", Hürsöz, 25 Kasım 1952, s. 1.
[10] "Kâğıtspor mu, Gençlik mi?", *Demokrat Kocaeli*, 28 Kasım 1952 s. 2.
[11] "Kupa Maçları", *Demokrat Kocaeli*, 30 Kasım 1952 s. 2.
[12] "Belediye Başkanı Sadettin Yalım Kupasını Kağıt Spor Kazandı", *Hürsöz*, 2 Aralık 1952, s. 1-2.
[13] "K.Spor Gençliği 4-0 yendi", *Bizim Şehir*, 2 Aralık 1952, s. 1.

Kâğıtspor karşılaşmaya Alaattin, Melih, Hüseyin, Yılmaz, Salih, Yaşar, Abdürrezak, Rahmi, Burhan, Kadri ve Mustafa oluşan kadroyla çıktı. İzmit Gençlik'in on birinde ise Kenan[14], Hasan, Erci, Bayram, İbrahim, Nail, Nasut, Necdet, Ahmet, Turan ve Ruhi bulunuyordu. Final maçı saat 14.45'te İzmit Gençlik'in vuruşuyla başladı. Rakip kaleye inen Gençlik'in hücum hattı, Kâğıtspor kalesini abluka altına aldı. Ancak Kâğıtspor'un kaleci dâhil savunma ve orta saha oyuncuları (hafbek) gole izin vermedi. İlk yarının ortalarına doğru baskıdan kurtulan Kâğıtsporlular, Gençlik kalesini yoklamaya başladılar. Bu sırada santradan gelen bir pası alan Rahmi,[15] fırsatı kaçırmayıp çok güzel ve yerinde kullanarak sol bir şutla takımını 1-0 galip duruma getirdi. Bu golden sonra daha canlanan Kâğıtsporlular, Gençlik'i sıkıştırmaya başladılar. Burhan'ın[16] golüyle skor 2-0'a geldi ve ilk yarı bu sonuçla Kâğıtspor'un lehine bitti. Kâğıtspor ikinci yarıya daha canlı başladı. Burhan'ın sert şutunun kaleci Kenan'dan dönmesi üzerine pozisyonu takip eden Rahmi durumu 3-0'a getirdi. Oyunun bitmesine az bir zaman kala Kadri,[17] Kâğıtspor'un dördüncü golünü attı ve Kâğıtspor, İzmit Gençlik'i 4-0 gibi açık bir farkla yenerek kupanın şampiyonu oldu.[1819] Bu finalden sonra yapılan tören, turnuvanın yalnızca sportif bir sonuçla değil, belediye-kulüp-seyirci ilişkisini tamamlayan bir şölenle kapandığını göstermiştir. Belediye bandosunun da katıldığı tören, kupanın kent gündeminde yarattığı anlamı pekiştirmiş; futbolun, 1952'deki belirsizlik ortamına rağmen Kocaeli'nde kurumsal bir dayanışma ve şehirli eğlence biçimi olarak canlı tutulduğunu göstermiştir. Kupayı Kâğıtspor kaptanı Alaattin, Saadettin Yalım'ın elinden almıştır.[20]

30 Kasım 1952'de final karşılaşmasından önce aynı statta oynanan bir maç, Kocaeli'nin spor tarihi açısından önem taşımaktadır. Saat 14.45'teki final maçına erken gelen seyircilerin eğlenceli vakit geçirmesini sağlayan bu mücadele, Kâğıt Fabrikası müdüriyeti ile teknisyenleri arasında oynanan "tekaütler maçı" olmuştur. Karşılaşma, turnuva dışı olmasına rağmen şehirdeki futbol coşkusunu tamamlayan dikkat çekici bir anekdot sunmuş, kâğıt fabrikası müdüriyeti ile teknisyenleri arasında oynanan bu müsabakayı teknisyenler 3-1 kazanmıştır. Yerel basın bu maçta müdüriyetin mağlup olmasını, hepsinin masa başında memur olarak mesleklerinin icabı oturup çalışmaları ve ayaklarının tutuk olmasına bağlamış; teknisyenlerin daima ayakta ve sağa sola gezinmelerinin de maçı kazanmalarının ana etkeni olarak değerlendirmiştir. Öte yandan yerel basından bu maçın neredeyse Saadettin Yalım Kupası Finali kadar ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Kaybeden tarafın kazanana "kuzu" alacağı maçı heyecanlı ve eğlenceli yapan, oyuncuların topa vurduktan sonra veya vururken yanındakilere düşmemeleri için tutunmaları ve birbirini itmeleri gibi ağır hareketleri olmuştur. Karşılaşmayı seyirciler baştan sona kahkahalarla izlemiştir. Emekliler müsabakasının gülüşmeli bir şehir eğlencesine dönüşmesi, oyuncuların saha içindeki mizahi sürtüşmeleri ve seyircinin bu anlara

[14] Kaleci Kenan veya tanınan lakabıyla Haşlak Kenan, İzmit esnafının ve çarşının takımı İzmit Gençlik'in kaptanlığını da yapıyordu. Kalecinin uzun boylu olması efsanesini yıkmış, İzmit Gençlik'in uzun yıllar kalesini korumuştur. Aynı zamanda birçok gence siyah-beyaz renkleri sevdiren kişi olmuştur. Bkz. Yavuz Ulugün, Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, No: 37, 2024, s. 97.

[15] Rahmi Sezgenç.

[16] Burhan Erkinay siyasetle de ilgilenmiş, 1954'te Demokrat Parti'nin Gençlik Heyeti kurucu üyesi olmuştur.

[17] Kadri Özoral.

[18] "Belediye Başkanı Sadettin Yalım Kupasını Kağıt Spor Kazandı", *Hürsöz*, 2 Aralık 1952, s. 1-2.

[19] "Kâğıtspor 4-0 galibiyetle Belediye Kupasını Kazandı", 2 Aralık 1952, s.1.

[20] Bilal Tunç, Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Sakarya, 2016, s. 517.

verdiği tepki, profesyonellik öncesi Kocaeli futbolunda rekabet kadar şenlik ve sosyalleşme unsurunun da güçlü olduğunu somutlaştırmıştır.

Sonuç

1952 Saadettin Yalım (Belediye) Kupası, profesyonel ligin İstanbul merkezli olarak başlamasıyla Anadolu futbolunda ortaya çıkan belirsizliğe karşı Kocaeli'nde geliştirilen yerel ve pratik bir organizasyon modeli olarak değerlendirilmelidir. Beden Terbiyesi'nin İzmit'teki lig organizasyonuna ilişkin suskunluğu, yerel basın ve kulüpler aracılığıyla güçlü bir kamuoyu beklentisine dönüşmüş; belediye başkanı Saadettin Yalım, bu beklentiyi karşılayan aktör olarak futbol alanında görünür bir rol üstlenmiştir. Böylece turnuva, yalnızca kısa süreli bir kupa mücadelesi değil, aynı zamanda resmî kurumların yarattığı boşluğun yerel düzeyde nasıl doldurulduğunu gösteren somut bir örnek haline gelmiştir.

Demokrat Kocaeli, Hürsöz ve Bizim Şehir'de öne çıkan *sportmenlik*, *centilmenlik* ve *vakar* vurguları, profesyonellik öncesi yerel futbol kültürünün güçlü bir amatör etik çerçeve içinde kurulduğunu göstermektedir. İlk tur ve yarı finalde görülen sahaya çıkmama ya da sahayı terk etme gibi olayların eleştirel bir dille karşılanması da bu normatif alanın basın tarafından aktif biçimde üretildiğine işaret etmektedir. Öte yandan Kâğıt Fabrikası müdüriyeti ile teknisyenler arasında oynanan ve kuzu bahsine bağlanan turnuva dışı karşılaşma, futbolun aynı zamanda şehirli eğlence, mizah ve sosyalleşme boyutunu görünür kılarak bu çalışmanın temel iddiasını destekleyen mikro bir kültürel kanıt sunmaktadır.

Bu bakımdan 1952 Saadettin Yalım Kupası, Kocaeli futbol tarihinde 1940'lı yıllardan itibaren belirginleşen bir yükseliş eğrisinin halkalarından biri olarak görülebilir. İzmit Harp Filosu'nun 1945'te Türkiye ikinciliği, Kâğıtspor'un 1950 Türkiye Şampiyonası finallerine yükselerek dördüncülüğü elde etmesi ve nihayet 1952'de belediye destekli turnuvaya gösterilen ilgi, Kocaeli'ndeki futbol kültürünün kurumsal birikim ve yerel sahiplenme ile geliştiğini göstermektedir. Turnuva, bu birikimin profesyonellik öncesi son dönemecinde, amatör ruh ile giderek belirginleşen modern futbol anlayışının yan yana var olabildiği bir zemin sunmuştur.

Çalışmada kullanılan yerel gazeteler ve maç anlatıları, profesyonellik öncesi futbolun yalnızca organizasyon yapısını değil, aynı zamanda gündelik hayatla kurduğu ilişkiyi de görünür kılmaktadır. Basın aracılığıyla izlenen seyirci davranışları, kulüp idareciliğine yöneltilen eleştiriler, fair-play beklentileri ve "tekaütler maçı" gibi anekdotlar, Kocaeli'nde futbolun hem ciddiyetle takip edilen bir rekabet alanı, hem de şehirli eğlence ve sosyalleşme biçimi olarak yaşandığını göstermektedir. Bu yönüyle 1952 kupası, erken cumhuriyet döneminde beden terbiyesi, izcilik ve spor politikalarıyla şekillenen *sağlıklı ve modern yurttaş* idealinin, yerel ölçekte nasıl içselleştirildiğini ve yeniden üretildiğini izlemeye imkân tanımaktadır.

Sonuç olarak, 1952 Saadettin Yalım (Belediye) Kupası, profesyonel ligin başlamasıyla taşra futbolunun marjinalleşmesi sürecinde yerel aktörlerin, belediyelerin ve basının oynadığı dengeleyici ve yaratıcı rolü ortaya koymaktadır. Kocaeli'nde düzenlenen bu turnuva, bir yandan profesyonel futbolun Anadolu'daki belirsiz etkilerine karşı yerel bir cevap, diğer yandan da futbolun kent ölçeğinde eğlence, kimlik ve dayanışma üreten bir kültürel pratik olarak ne kadar güçlü köklere sahip olduğunu gösteren çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Özdamar, Hande, *1930-1945 Arası Dönemde Türkiye'de Militer Anlayış ve Yansıması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Tayga, Yunus, *Türk Spor Tarihine Genel Bir Bakış*, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1990.

Tunç, Bilal, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Sakarya, 2016.

Ulugün, Yavuz, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, No: 37, 2024.

Yıldız, Özer, Uslu, Serdar, Yıldız Mehtap, "Structuring of Sports Associations During Ataturk Period and Their Activities", *International Journal of Sport Culture and Science,* c: 9/1, Mart 2021, ss. 137-147.

Gazeteler:

Demokrat Kocaeli, Bizim Şehir, Hürsöz.

KOCAELİ SPOR TARİHİNDE 3 ALTIN ADAM: GAZANFER BİLGE, AYDIN DEMİR, AHMET TAŞÇI

Erdoğan ÖZDEMİR*

Özet

Bu çalışma, Kocaeli spor tarihine damga vurmuş üç önemli güreşçiyi—Gazanfer Bilge, Aydın Demir ve Ahmet Taşçı—biyografik ve tarihsel bir perspektifle incelemektedir. Makalede, söz konusu sporcuların hem bireysel başarıları hem de Türk güreş geleneğine yaptıkları katkılar ele alınarak, Kocaeli'nin spor kültüründeki yeri vurgulanmaktadır. Gazanfer Bilge'nin 1946 Avrupa Şampiyonası ve 1948 Londra Olimpiyatları'nda elde ettiği başarılar, Türk minder güreşinin uluslararası alandaki prestijini artıran dönüm noktaları olarak değerlendirilmektedir. Özellikle geliştirdiği tekniklerin güreş literatürüne girmesi, onun spor tarihindeki özgün konumunu pekiştirmiştir. Öte yandan, yağlı güreş geleneğinin önemli temsilcilerinden Aydın Demir'in Kırkpınar'daki altın kemer başarıları ve teknik yenilikleri, bu sporun gelişiminde belirleyici olmuştur. Demir'in disiplinli çalışma anlayışı ve fiziksel kapasitesi, onu döneminin önde gelen başpehlivanlarından biri haline getirmiştir. Benzer şekilde, Ahmet Taşçı ise uzun süreli başpehlivanlık serileri ve kırdığı rekorlarla dikkat çekmiş; modern dönemde yağlı güreşin popülerleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Sonuç olarak makale, bu üç sporcunun yalnızca bireysel başarılarıyla değil, aynı zamanda Kocaeli'nin spor kimliğinin oluşumuna ve Türk güreşinin kurumsallaşmasına yaptıkları katkılarla da öne çıktığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, yerel spor tarihinin ulusal spor tarihiyle kesişim noktalarını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli Spor Tarihi, Gazanfer Bilge, Aydın Demir ve Ahmet Taşçı

Giriş

Kocaeli ve aynı zamanda Türk spor tarihine damgasını vurmuş bulunan 3 ünlü altın adam vardır: Kocaeli ili Karamürsel ilçesi doğumlu, Olimpiyat ve Avrupa Güreş Şampiyonu Gazanfer Bilge, yine aynı ilçede doğan, altın kemer sahibi Aydın Demir ve Ahmet Taşçı.

Bu 3 sporcumuzun, ata sporumuz güreşte gösterdikleri başarıları ve kazandıkları ödülleriyle Kocaeli'nde tarihsel bir farkındalık yarattıkları bilinmektedir. 1946 Stockhlom Avrupa Şampiyonası ile 1948 Londra Olimpiyatları serbest güreş müsabakalarında, rakiplerini adeta mindere yapıştırarak birincilik elde eden Gazanfer Bilge'nin ve 2 altın kemerli Türkiye

* Araştırmacı-Yazar, e-mail: emin erozdemir1953@gmail.com

Başpehlivanı Ahmet Taşçı'nın Kocaeli'ne rekorlar kazandırdığı ortadadır. Başpehlivan Aydın Demir de bu alanda söz sahibidir.

Olimpiyat ve Avrupa Serbest Güreş Şampiyonu Gazanfer Bilge

Time Dergisinin, 1972 yılı itibariyle son 25 Olimpiyat şampiyonu güreşçi arasında 13. sıraya koyduğu Gazanfer Bilge, 1923 yılında Karamürsel'de doğdu. Hafız İsmail Bey ve Nafize Hanımın 6 çocuğundan 5.dir. Spora küçük yaşlarda başladı. Kısa sürede çayır ve karakucak güreşleriyle dikkatleri üzerine topladı. Babası daha sonra güreşi iyice benimseyip öğrenmesi için onu, kasabadaki Halkevi'ne yolladı. Bilge, askerlik çağına kadar güreşten hiç kopmadı. Askerlik görevini yaptığı İstanbul Kasımpaşa'da yolu, zamanın ünlü güreş hocalarından Servet Meriç'le kesişti. Sergilediği yetenekleri sayesinde minderde onun öğrencisi oldu.

Gazanfer Bilge, terhis olduğu 1945 yılında, minder güreşi yanında yağlı güreşte de şansını denemeye karar verdi. Aynı yıl yapılan 584. Edirne Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşleri deste boyuna çıktı ve bu boyda 3.lüğü elde etti.[1] Bu, onun için başarılı bir sonuçtu. Ancak aradığı esnekliği ve çabukluğu yağlı güreşte bulamayan genç sporcu tekrar minder güreşine döndü. Hocası Servet Meriç'le yeniden bir araya geldi ve ondan minder güreşinin bütün oyunlarını ve inceliklerini öğrendi. Serbest stilde üstün tekniğe ulaştığında, vücut yapısının da müthiş bir çabukluğa büründüğünü, hocası gibi kendisi de fark etti. Bu özellik ona güven de verdi. Ünlü güreş otoriteri ve yazarı Ali Gümüş'e göre, Bilge, ortaya çıkan bu sıradışılığı ile 'Maççılık Yeteneği' adı verilen yenme, kazanma arzusunu ön planda tutmayı başaran bir sporcuydu.[2]

1946 yılında Avrupa Güreş Şampiyonası Türkiye seçmelerine katılıp, 61 kilo serbest stilde Nurettin Zafer'i mağlup eden Gazanfer Bilge, bu kilonun birincisi olarak takımın 'Tecrübeliler' kategorisine girmeye hak kazandı. Bir başka ifadeyle Yaşar Doğu ve Celal Atik gibi Türk güreşinin dev isimlerinin yer aldığı A Milli Güreş Takımına dâhil edildi.

Kocaelili genç güreşçi, Türk Güreş Milli Takımında serbestte 62 kiloda mücadele edecekti. İlk mayosunu, 1946 yılında Mısır'da yapılan uluslararası bir turnuvada giyip ardından aynı yıl İsveç'in Stockholm kentinde gerçekleştirilen Avrupa Serbest Güreş Şampiyonasına katıldı. Gazanfer Bilge, şampiyonada, ünlü Macar güreşçi Ferene Toht da dâhil, rakiplerini mağlup etti. Böylece sergilediği nefis güreşiyle ülkesine ilk altın madalyayı kazandırmış oldu.

Minderde fırtına gibi esen Bilge'nin ortaya koyduğu etkili 'sarma' oyunu, o dönemde Avrupa'da söz sahibi olan İsveçli güreş otoritelerinin dikkatlerini çekmiş olmalı ki, minderde iken filme aldıkları genç güreşçimizin sarma oyununu, 'Bilgesax' adıyla güreş literatürüne soktular.[3] Zira Türk güreşinin kendisine özgü oyunu o dönemde Avrupa'da pek bilinmemekteydi.

Avrupa Güreş Şampiyonasında aradığını elde eden ve ortaya koyduğu başarılı güreşleriyle ülkesinde büyük bir sükse yaratan Gazanfer Bilge, iki yıl sonra yapılacak Olimpiyatlara gözlerini çevirdi ve çalışmalara başladı. Ön hazırlıklarını test etmek ve tecrübelerini arttırmak amacıyla 1947 yılında Prag'da yapılan Avrupa Grekoromen Şampiyonasına da katıldı.

---

[1] Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2017, s. 389.

[2] Ali Gümüş, *Şampiyonlar Geçiyor*, Türk Güreş Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 63.

[3] Cem Atabeyoğlu, *Olimpiyat Dünyası*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları,

Gazanfer Bilge 1948 Londra Olimpiyat Oyunlarında

Gazanfer Bilge, 1948 Londra Olimpiyat Oyunlarında, Türk Güreş Milli Takımını temsilen yine 62 kiloda, minder öncesi kantara çıktığında, serbest stilde çeşitli ülkelerden toplam 16 güreşçi daha hazırlıklara başlamıştı. Çok geçmeden kuralar çekildi. Bilge, ilk turda karşısına çıkan İranlı Hasan Sadiyan'ı, sık sık tatbik ettiği o meşhur sarma oyunuyla, ikinci turda, Avrupa Şampiyonasında final yaptığı Macar Ferene Toth'u tuşlayarak yendi. Olumsuz puan almadan üçüncü tura yükselen genç sporcu, bu turda Fransız A. Jousville ile karşı karşıya geldi; üç dakika içinde onu da mindere serdi.

Çeyrek finalde, salonda heyecanın arttığı gözleniyordu. Yan minderlerde fırtına gibi esen diğer Türk güreşçileri Yaşar Doğu ve Celal Atik de tıpkı Gazanfer Bilge gibi rakiplerini oyun dışına iterek çeyrek finale adlarını yazdırmışlardı.

Bilge, çeyrek finalde rakibinin şampiyonanın iddialı isimlerinden Amerikalı Hal Moore olduğunu öğrendiğinde, hiç kimseye hiçbir tepki vermeden kendisini mindere hazırladı ve başlamak üzere olan zorlu mücadeleye odaklandı. Güreş başlar başlamaz genç sporcumuzun dur durak bilmeyen hamleleri görülüyordu. 14 dakikada 3-0 öne geçti. Müsabaka bu şekilde bitecek diye beklenirken, otoritelerin 'delifişek' diye adlandırdıkları Bilge, aniden rakibini havalandırıp sarmayla birlikte sırtüstü mindere yaydı. Tuttuğunu koparan güreşçimiz yine tuşla galip gelmişti ve yarı finaldeydi.

Gazanfer Bilge, yarı finalde karşısına çıkan Finlandiyalı Paavo Hietala'nın da önünü kesti. 11 dakika 10 saniyede, 'bel kıran' diye tabir ettiği sarma oyunuyla tuş serisine bir yenisini eklemiş ve böylece Finli rakibini diskalifiye etmişti. Finalde, kilosunda dünyanın sayılı güreşçilerinden biri olan İsveçli İvar Sjölin'le karşılaşacaktı.

Gazanfer Bilge, finale büyük bir moralle başladı, elde ettiği inisiyatif ve puanlarla İvar Sjölin'e karşı üstünlük sağladı. Bilhassa sarma oyunuyla elde ettiği bu üstünlük müsabaka sonuçlanana kadar açık ara devam etti. Müsabaka bitince minder hakemi, Gazanfer Bilge'nin elini kaldırarak, 62 kiloda onu Olimpiyat şampiyonu ilan etti. Kocaeli'nin ele avuca sığmayan genç güreşçi katıldığı 1948 Olimpiyatlarından altın madalya ile dönecekti. Ancak Gazanfer Bilge bu zafer yolunda yalnız değildi. Aynı salonun diğer iki minderinde ve aynı saatlerde mücadele eden 66 kiloda Celal Atik, 73 kiloda Yaşar Doğu da altın madalyanın sahipleri olmuşlardı.[4]

Güreşçilerimiz İngiltere Kralının Davetinde

Londra Olimpiyatlarında altın madalya kazanan güreşçilerimiz, İngiltere Kralı 6. George ve eşi 1. Elizabeth'in, Olimpiyat Oyunları şampiyonları adına verdiği davete katıldıktan sonra ülkeye döndüler. İstanbul'da yoğun bir kortej onları bekliyordu. Burada coşkuyla karşılanan şampiyon güreşçilerimiz Taksim'de omuzlarda taşındı. Gazeteciler, Olimpiyatlar konusunda güreşçilerimizle röportajlar yaptılar. Bu gazetecilerden birinin, Yaşar Doğu'ya yönelttiği, 'Olimpiyatlarda, Yaşar Doğu, Celal Atik ve Gazanfer Bilge üçlüsünün en iyisi hangisiydi?' sorusuna, bu ünlü, ünlü olduğu kadar da mütevazı güreşçimizin verdiği cevap müthişti: 'Ben, bu işin hamallığını, Celal, cambazlığını, Gazanfer ise pehlivanlığını yapmıştır.'[5]

[4] Erdoğan Özdemir, *Yeşil Kentin Altın Çocukları*, Basılmamış Eser, s. 49.
[5] Ali Gümüş, *Şampiyonlar Geçiyor*, Türk Güreş Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.72.

1948 Londra Olimpiyat Oyunlarında 6 altın, 4 gümüş ve 1 bronz madalyanın sahibi olan Güreş Milli Takımı, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul ve tebrik edildi.

1953 yılında güreşi bırakan Gazanfer Bilge, kısa süren polis mesleğinden ayrılarak iş dünyasına girdi. Önce Karamürsel-İstanbul arasında başlattığı otobüs işletmeciliğini daha sonra yurt sathına yaydı ve şehirlerarası kara ulaşımında gittikçe güç kazanan önemli bir şirketin sahibi oldu.

İş hayatı yanında spor ve eğitim alanında yaptığı hizmetler nedeniyle de öne çıkan ve devlet üstün hizmet madalyası ile taltif edilen başarılı iş adamı Gazanfer Bilge, ayrıca Türkiye Milli Olimpiyat Komitesince, 'Olimpiyat Meşalesi' ödülüne, daha sonra da Uluslararası Olimpiyat Komitesinin bir kuruluşu olan Dünya Fair Play Konseyince (CIFP) verilen, 'Fair Play' ödülüne layık görüldü.[6] Ünlü sporcu Bilge, 20 Nisan 2008'de vefat etti.

Kocaeli'nin İlk Altın Kemerli Başpehlivanı Aydın Demir

1943 yılında Kocaeli'nin Karamürsel ilçesinde doğan Aydın Demir, ortaokulda beden eğitimi öğretmeninin teşviki, ağabeyi Erdoğan Demir'in desteğiyle güreşe başladı. İlk boy gösterdiği yer minderdi. Ancak daha sonra çevredeki pehlivanların çağrılarına kulak vererek yağlı güreşte karar kıldı. Karamürselli başpehlivan' Koca' lakaplı Sabri Kılıçaslan'ın çırağı oldu. İzmir'de, dönemin önde gelen başpehlivanlarından Kara Ali'yle tanıştı. Ege ve Marmara Bölgelerinde yağlı güreş müsabakalarına katıldı. Bu müsabakalarda pek çok oyun öğrenen genç sporcu, gelecekte Kara Ali'nin en çetin rakiplerinden biri olacaktı.

Aydın Demir, ilk defa Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşlerine 1963 yılında, 19 yaşında iken iştirak etti. Hakemler, fiziki yapısını dikkate alarak onu deste orta boya çıkardılar. Demir, boyunda başarılı müsabakalar çıkararak 5 rakibini peş peşe yendi, 6'cısına mağlup oldu. Ama o azimle yoluna devam etmekte kararlıydı. Aynı kararlılığı, askerlik dönüşünde de sürdürdü.

Aydın Demir, spora çok emek harcayan ve çok yoğun antrenman yapan bir güreşçi olduğundan, onu sıradışı çalışmalar içinde görmek mümkündü. 30 kilometrelik Karamürsel-Yalova yolunu aralıksız koşar, kondisyon uğruna beline ip bağlar ve o ipi, sür'atini arttırmak için, yokuş yukarı hızla hareket eden otomobile çektirirdi. Yağlı güreşte çok önemli işlevi olan kol ve parmakları güçlü kılmak gibi detaylar da onun için önemliydi. Zira Demir'e göre, güçlü bir pehlivanın tuttuğunu koparan parmakları, hidrolik gibi çalışan kolları olmalıydı. Nitekim bu genç güreşçi, Türkiye yağlı güreş ekolüne 'yeniciliği' en yüksek olan 'paça-kazık' oyununu kazandırmasında bu anlayışın rolü olacaktı.

1968 yılı, yağlı güreşte Aydın Demir'in büyük bir atılım yılı oldu. Büyükorta pehlivanı iken Yalova'da yapılan bir güreşte, dönemin en ünlü başpehlivanı ve altın kemer sahibi Ordulu Mustafa Bük'ü yenmesi, camiada büyük bir ses getirdi. Bunun önemli sonuçları da oldu. Karamürselli genç güreşçi, aynı yıl yapılan 607. Kırkpınar Yağlı Pehlivan müsabakalarında, kule hakem kararıyla, başaltı boyu pas edilerek büyükortadan başa çıkarıldı. Böylece Ordulu Mustafa Bük, İzmirli Kara Ali Çelik, Babaeskili Nazmi Uzun, Bandırmalı Sabri Acar, Ordulu Davut Yılmaz, Manisalı Arap Mustafa Yıldız ve Yörük Mehmet Gökçe gibi dönemin en namlı başpehlivanları arasında yerini aldı. Demir, er meydanlarında daha etkin olma adına,

[6] Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınevi, 5.Baskı, İstanbul, 2017, s. 397.

kendisinden çok daha kilolu İzmitli başpehlivanlar Ali Gürbüz ve Göçmen Recep'le fiziksel ağırlıklı antrenmanlar yapmaktan geri durmadı. Çok geçmeden bunun olumlu sonuçlarını da almaya başladı. Kiloda kendisinden ağır olan rakiplerini, iç kazık, ters paça gibi oyunlarla sırtüstü yere getirebiliyordu.

Aydın Demir, çayırda edindiği deneyimler sayesinde Kırkpınar dışında, İzmir, Antalya, Çanakkale, Samsun, Kocaeli, Sakarya ve İstanbul illerinde her yıl düzenlenen yağlı pehlivan güreşlerinde başarıdan başarıya koştu. Nitekim19 Mayıs1969 tarihinde Ankara'da yapılan Cumhurbaşkanlığı Şampiyonluğu da dahil, Akyazı Ayşecik Güreşlerinde aralıksız 5 yıl, Çanakkale Çan Güreşlerinde 3 yıl ve Antalya Elmalı Güreşlerinde 2 yıl başpehlivanlığı kimseye vermeyecekti.

Aydın Demir Altın Kemer Yolunda

Azmi ve sergilediği üstün çaba sayesinde ülkede yağlı güreşin zirvesine yerleşen Aydın Demir, istikrarlı çıkışının ilk semeresini 1976 yılında aldı. 615. Kırkpınar Yağlı Pehlivan baş güreşlerinde, çeyrek finalde Babaeskili Nazmi Uzun'u, yarı finalde Balıkesirli İbrahim Gümüş'ü, finalde ise Manisa Akhisarlı Arap Mustafa'yı mağlup ederek ilk altın kemerin sahibi oldu. 1977 yılı 616. Kırkpınar Güreşleri de Karamürselli genç sporcunun üstünlüğü ile geçti. Üst turlardaki rakipleri Manisalı Ahmet Güneş, Manisalı Yörük Mehmet ve İzmirli Kara Ali'yi, ortaya koyduğu yoğun mücadeleler sonucu yenmiş ve birincilik kürsüsüne çıkmıştı.

Sert ve etkili güreşiyle tanınan Aydın Demir, iki yıl üst üste boynuna astığı altın kemeri, 617. Kırkpınar Güreşlerinde üçüncü kez de boynuna asmak ve onun temelli sahibi olmak için yıl boyunca yine o bitip tükenmeyen antrenmanlarını sürdürdü. 1978 yılı Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşleri gelip çattığında, heyecanla Edirne Sarayiçi'nin yolunu tutmakta gecikmedi. Spor kariyerini altın kemerle taçlandıracak zorlu müsabakalara artık hazırdı.

Başpehlivanlık final yolunda önce Bandırmalı Sabri Acar'ı yenen Karamürselli Aydın Demir, yarı finalde Babaeskili Nazmi Uzun'u, finalde ise Manisalı Yörük Mehmet'i mağlup ederek 3. Kez Kırkpınar Başpehlivanlığını kazandı. Ve ebedi sahibi olacağı altın kemeri, çıktığı şeref kürsüsünde törenle kendisine takıldı.

Cumhuriyet tarihinde, er meydanlarının en güçlü isimlerinden biri olan Aydın Demir, 20 yıllık aktif spor hayatını 1983 yılında sonlandırdı. Bir süre Kırkpınar Kule Hakem Kurulu Başkanlığı yaptı ve bu alanda da Türk yağlı güreşine hizmet etti. Edirne Belediye Meclisi kararıyla, 11 Temmuz 2021 tarihinde, Sarayiçi Er Meydanına heykeli dikilen Demir'e, spora hizmetleri ve başarılarından dolayı, 5774 Sayılı Kanun gereği 'Devlet Sporcusu' unvanı verildi.[7]

Altın kemer sahibi başpehlivan Aydın Demir, 6 Şubat 2024 tarihinde aramızdan ayrıldı.

[7] Erdoğan Özdemir, *Yeşil Kentin Altın Çocukları*, Basılmamış Eser, s. 111.

2 Altın Kemer Sahibi, Efsane Başpehlivan Ahmet Taşçı

1958 yılında Kocaeli'nin Karamürsel ilçesinde doğan Ahmet Taşçı, 26 yaşına kadar, aktif bir güreşçi olan ağabeyi Mehmet Taşçı'ya rağmen güreşle hiçbir teması olmadı ve hiç bu kulvarda yer almadı. Fiziken çok güçlü olduğu halde o, futbol oynamayı tercih etmişti. Ancak dost meclislerinde, altın kemer kazanan Karamürselli Aydın Demir örnek gösterilerek ona sürekli güreş yapması tavsiye edilmişti. Ahmet Taşçı sonunda ikna oldu; önce serbest güreşi denedi ancak toplumda kitlesel karşılığı olduğu için yağlı güreşte karar kıldı. O dönemde ilçede çok sevilen ünlü başpehlivanlardan Kadir Birlik'in güreş ekibinde yer aldı ve onun çırağı oldu. Birlik de, yine tanınmış başpehlivanlardan Aydın Demir'in çırağı idi.

Ahmet Taşçı ilk defa 1985 yılında Edirne Kırkpınar Güreşlerine katıldı. Küçük orta büyük boydaki yine ilk müsabakasını gerçekleştirdi. Bir yandan da Sarayiçi'nin o tarihi, mistik havasını teneffüs etme imkânı buldu. Er meydanını sevdiği söylenebilirdi. Birinci turda mağlup olmasına rağmen yağlı güreşi ısrarla sürdüreceğine orada karar verdi. Bir yıl sonra Kırkpınar'da ilk birinciliğini elde etti. Karşısına çıkan rakiplerini tek tek yenerek Büyükorta birincisi olmuştu. Taşçı, müthiş kuvveti, kendisine özgü güreş tarzıyla dikkat çekmeye başlamış, çok geçmeden büyük bir taraftar kitlesi kazanmıştı. 1987 yılında yine bileğinin gücü sayesinde hiç zorlanmadan Kırkpınar başaltı pehlivanı oldu. Hiçbir rakip onun gücü karşısında duramıyordu.

1988 yılında Kırkpınar Başpehlivanlığına ilk defa soyunan Ahmet Taşçı, kendisinden daha deneyimli usta başpehlivanlar arasında dereceye giremedi; bir sonraki seneyi beklemesi gerekecekti. Nitekim 1989 yılında Kırkpınar Baş Güreşlerinde üçüncülük kürsüsünde yer aldı Artık adı, ülke sathına yayılmış yaman bir başpehlivandı.

Başpehlivan Ahmet Taşçı, tecrübeli ustası başpehlivan Kadir Birlik ile beraber, adına 'Karamürsel Ekolü' de denilen hızlı güreş, etkili oyun, kesin sonuç üçlemesini müsabakalarda uygulamaya karar verdi. Zaman zaman saatler süren uzatmalı güreşlerin bu şekilde önüne geçmek, seyirciye seyir zevki vermek bunda en büyük amaçtı.

Neticede bu yeni yapılanmanın önemi, başarıdan başarıya koşan Taşçı'nın, başpehlivanlık zirvesine yerleştiği 1990 yılı ve sonraki süreçte çok daha iyi anlaşılacaktı. İç paça kazık ve ters paça gibi güce ve yüksek tekniğe dayalı yer oyunlarını er meydanlarında başarıyla uygulayan Karamürselli sporcuya, artık bu kulvarın lideri gözüyle bakılıyordu.

Bu arada yağlı güreşte alınan başarılı sonuçlar Karamürsel'de toplumsal gelişmeleri de beraberinde getirmekteydi. Yağlı güreş, halkın gündeminde sürekli yer alan bir konuma yükselince, Karamürsel Belediyesi de bu alanda girişimlerde bulundu. İlk iş olarak ilçede sayıları artan yağlı güreşçiler için spor eğitim merkezi kurdu ve başpehlivan Ahmet Taşçı da dâhil, bu sporculara istihdam sağlayarak onları sosyal güvenceye kavuşturdu. Karamürsel Belediyesinin sporcularına sağladığı bu kurumsal desteğin, diğer belediyeler ve devlet kurumlarınca da benimsenmesi çok zaman almadı; böylece yağlı güreş, sportif varlığı yanında, taşıdığı toplumsal kültürü ile resmi kurumların odağında yer buldu. Nitekim bunun sonucu olarak, zamanın Başbakanı Turgut Özal ve 9.Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Edirne Sarayiçi'ne giderek bizzat bu güreşlere desteklerini göstereceklerdi.

Taşçı, ona seri şampiyonluğun kapısını açacak ilk sıçramayı, 32 yaşına bastığı 1990 yılında gerçekleştirdi. 'Herkesin çıkmak istediği bir tepe olmalı' düsturuyla ortaya etkili bir vizyon koyan namlı sporcu, o yılki 629. Kırkpınar Başpehlivanlığını kazandı. İlginçtir; bu

mücadelenin finalini, Bülent Gürbüz ve Reşit Karabacak'ı yenip ustası Kadir Birlik'le yapmıştı.[8]

1991 yılı Kırkpınar'da sergilediği çetin karşılaşmalarda ise rakiplerine er meydanını dar eden Ahmet Taşçı, yarı finalde Antalya'nın ünlü Başpehlivanı Cengiz Elbeye'yi, finalde ise İzmit'in önde gelen isimlerinden Bülent Gürbüz'ü geçerek altın kemeri ikinci kez boynuna astı.

1992 yılı ise Taşçı için milat olacak bir yıldı. O yıl yapılacak 631. Kırkpınar Başpehlivanlığını yakalayabilirse altın kemerin ebedi sahibi olacaktı. O yıl yüksek forma ulaşabilmek için inanılmaz derecede ağır antrenmanlarla karşıladı Kırkpınar Güreşlerini. Çayıra çağrıldığında ise yüksek güreş kapasitesini ortaya koymakta gecikmedi. Yarı finalde Balıkesirli Saffet Kayalı'yı, finalde Samsunlu Abdullah Ersoy'u mağlup ederek şeref kürsüsüne üçüncü kez adımını attı. O yıl temelli sahip olduğu altın kemeri ise, Sarayiçi'ndeki müsabakaları bizzat izlemeye gelen 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in elinden alacaktı.

Başpehlivan Ahmet Taşçı Kırılamayan Rekorun Sahibi

Er meydanlarının aranan sporcusu başpehlivan Ahmet Taşçı, ilk altın kemerin sahibi olduğu iki yıl sonra Kırkpınar Başpehlivanlık şeref kürsüsüne yeniden çıkmaya odaklandı. 1995, 1996 ve 1997 yıllarında aralıksız başpehlivanlığı kazanıp elde ettiği 2 altın kemerle, Kırkpınar tarihinde bir rekorun sahibi oldu. Ve bugüne dek o rekor kırılamadı. Onun bu başarıları, ulusal TV kanalları yanında, dünyanın önemli yayın kuruluşları İngiliz BBC, Fransız TV3 ve Discovery'de belgesellere dönüştü. Japonların ulusal sporu Suma güreşlerine katılması için Tokyo'dan davet aldı. Taşçı, bu davete katıldı.

Edirne Belediye Meclisinin 2004 yılında aldığı kararla, Ahmet Taşçı'nın heykeli, Sarayiçi'ndeki 4 büyük başpehlivan Koca Yusuf, Kel Aliço, Adalı Halil ve Kurtdereli Mehmet'in heykellerini yanına dikildi. Ünlü güreşçi, kendisi hayatta iken dikilen heykelin açılış törenine bizzat katılarak bu tarihi anın paylaşanı oldu.

2010 yılında, ünlü güreşçi Ahmet Taşçı'nın, 25 yıllık spor hayatında önemli bir gelişme daha yaşandı: Birleşmiş Milletler (BM) Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı UNESCO, Olimpiyatlar dışında, dünyanın en eski ve köklü spor organizasyonu olan Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşlerini, onun en son büyük Başpehlivanı Ahmet Taşçı'yı, somut olmayan dünya kültür mirası kategorisine dâhil etti. Kültür ve Turizm Bakanlığı da, UNESCO'nun bu uluslararası kararı üzerine, aynı zamanda devlet sporcusu olan Ahmet Taşçı'yı, 650. Kırkpınar anısına özel bir kemerle onurlandırmayı uygun gördü. Bu özel kemer, Ahmet Taşçı'ya, 2011 yılı 650. Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşlerinde, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından takıldı.[9]

Cumhuriyet tarihinde, 12 defa Kırkpınar Başpehlivanlığını ve 2 altın kemeri kazanan Ahmet Taşçı, rekorlarla yüklü bu başarısını, aynı zamanda Kocaeli spor tarihine taşıyarak, ilimizde de müstesna bir sporcu olduğunu ortaya koymuştu.

[8] Erdoğan Özdemir, *Yeşil Kentin Altın Çocukları*, Basılmamış Eser, s. 134.
[9] Erdoğan Özdemir, Kaptan-ı Derya Karamürsel, Zinde Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2017, s.414

Sonuç olarak, spor kariyerlerini, kazandıkları altın ödüllerle tescilleyen Olimpiyat ve Avrupa Güreş Şampiyonu Gazanfer Bilge, Kırkpınar altın kemer sahipleri Aydın Demir ve Ahmet Taşçı, bu alandaki hizmetleriyle, Kocaeli spor tarihinin, Türk spor tarihindeki üstün yerini perçinlemişlerdir.

KAYNAKÇA

Atabeyoğlu, Cem, *Olimpiyat Dünyası, 1948 Olimpiyat Oyunları*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları.

Gümüş, Ali, *Şampiyonlar Geçiyor*, Türk Güreş Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Özdemir, Erdoğan, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınevi, 5.Baskı, İstanbul 2017.

Özdemir, Erdoğan, *Yeşil Kentin Altın Çocukları*, Basılmamış Eser.

Kırkpınar'da altın kemeri kazanan Karamürselli Başpehlivan Aydın DEMİR (1976)

Gazanfer BİLGE kazandığı madalyalarıyla

Türkiye Başpehlivanı Ahmet TAŞÇI

SEKA KAĞITSPOR'UN OLİMPİYAT MADALYALI SPORCUSU: HASAN GEMİCİ

Semra IŞIN*

Özet

Kocaeli spor camiasının önde gelen isimlerinden biri olan Hasan Gemici, 1927 yılında Samsun'un Terme ilçesinde dünyaya gelmiştir. Askerlik yaptığı sıralarda güreşe başlayan Gemici, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin gurur duyduğu kişilerden biri olarak Türk spor tarihine adını yazdırmıştır. 1949 yılında SEKA Kağıtspor bünyesinde profesyonel olarak güreş hayatına başlamış ve kısa sürede büyük bir başarı yakalamıştır. 1951'de Mısır'da düzenlenen I. Akdeniz Oyunlarına katılacak olan güreş milli takımına seçilerek İskenderiye'ye gitmiş ve orada ilk uluslararası başarısını kazanmıştır. 1951 Akdeniz Oyunlarından birincilikle dönen Hasan Gemici, başarılarının üzerinden çok zaman geçmeden bu sefer 1952 Helsinki Olimpiyatlarına katılmıştır. Türk güreş takımı adına tartışmalı geçen bu olimpiyatlarda, takımın sorumluluğunu üzerine alarak bunun altından başarıyla kalkmıştır. Gemici, 52 kiloda güreş şampiyonu olarak olimpiyatlardan döndüğü zaman Türkiye'de özellikle Kocaeli'de büyük bir gururla karşılanmıştır. Bu başarısı o dönemde ulusal ve yerel basında geniş yer tutmuştur. Ne yazık ki çok yaşadığı bir sakatlık onun genç yaşta aktif sporu bırakmasına ve minder kenarına çekilmesine yol açmıştır. Bir dönem Romanya'da antrenörlük yapmaya başlamış, kısa süren bu deneyiminin ardından Türkiye'ye dönerek Kağıtspor'da güreşçi yetiştirmeye devam etmiştir. 1994'te jübilesini yapan milli sporcumuz 2001 yılında hayatını kaybetmiştir. Bu çalışmayla Hasan Gemici'nin hayatına kısa bir bakış sunmak ve başarılarına odaklanmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda da çoğu ulusal basın olmak üzere çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Gemici, Güreş, I. Akdeniz Oyunları, Olimpiyat Şampiyonu, SEKA Kağıtspor.

* Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bölümü, Sosyal Bilgiler Ana Bilim Dalı, Dr. Öğretim Üyesi, sisin@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8910-8004

Giriş

Ata sporumuz olan güreş, günümüzde iki güreşçinin belirli ölçülerdeki minder üzerinde herhangi bir araç kullanmadan, Uluslararası Dünya Güreş Birliği (UWW)'nin kurallarına uygun biçimde teknik beceri, kuvvet ve zekâyı kullanarak birbirlerine üstünlük kurma mücadelesi olarak tanımlanmaktadır[1].

Güreş sporu, insanlık tarihi kadar eski olup beden gücü ve zekâya dayanmaktadır. Antik Mısır'a ait hiyeroglif resimlerde güreş sporuna ait figürlere rastlanmaktadır[2]. Grekler, Romalılar ve Türkler arasında da güreşin var olduğu bilinmektedir. Çin kaynaklarında ve bazı seyahatnamelerde, Türklerin güreşi savaş antrenmanı olarak gördükleri, ayrıca şenliklerde ve düğün gibi özel zamanlarda güreşe yer verdikleri bilgileri yer almaktadır. Hükümdarlar, şehzadeler, vezirler ve devlet adamları tarafından büyük ilgi gören bu spor dalı, Türkler için kahramanlık ve yiğitlik ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Gücün simgesi olan güreş, geçmişten günümüze çeşitli değişikliklere uğrasa da önemini korumaya devam etmektedir[3].

Hayatı

Kocaeli'nin yetiştirdiği en önemli sporculardan biri olan olimpiyat şampiyonu Hasan Gemici, 1927 yılında Samsun'un Terme ilçesine bağlı Eğercili Köyü'nde Hüseyin ve Hatice Gemici'nin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İkisi öz, ikisi üvey olmak üzere dört kardeşi vardır[4]. Çiftçi bir ailenin çocuğu olan Hasan Gemici, ilkokulu burada okumuş; güreşe de bu sıralarda başlamıştır. Daha sonra Kırıkkale Askerî Sanat Lisesi'ne devam etmiş, burada hem eğitimini sürdürmüş hem de disiplinli bir ortamda spora ilgisini geliştirmiştir. Ancak geçirdiği bir sakatlık nedeniyle Ankara Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde tedavi görmüş; ardından çıkarılan bir kararnameyle okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır. 1946 yılında askerlik hizmeti dolayısıyla geldiği Kocaeli'nde Nezahet Hanım ile evlenmiştir[5]. Bazıları kendisi gibi sporcu olan beş evladı olan Hasan Gemici 25 Haziran 2001 yılında böbrek yetmezliği nedeniyle vefat etmiştir.

Hasan Gemici ve Spordaki Başarıları

Hasan Gemici, profesyonel spor hayatına 1948 yılında yağlı güreş ile başlamış; kısa bir süre sonra ise minder güreşine geçiş yapmıştır. Bununla birlikte, onun profesyonel anlamda spor yaşamına resmen adım attığı yer Kocaeli olmuştur[6]. Askerlik görevini tamamlamasının ardından SEKA Kağıtspor bünyesine katılmıştır. Dönemin şartları zor olmasına rağmen azmi, disiplini ve çalışkanlığı sayesinde kısa süre içerisinde adından söz ettiren bir güreşçi olmayı

[1] Ali Burak Toy Serbest İlişkisi ve Grekoromen Stil Güreşçilerin Hedef Yönelimi ve Yaşam Doyumu İlişkisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2015, ss.6-9

[2] Özcan, Abdulkadir, "Güreş" DİA, c: 14, 1996, ss, 317-320.

[3] Rıdvan Mutlu, "Osmanlı Devleti'nde Güreş ve Güreşçiler" Muğla Sıtkı Koçman üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2018, s.1-3

[4] 26. 03. 2019 tarihli Bülent Gemici ile yapılan röportaj.

[5] Ali Gümüş, *Şampiyonlar Güreşiyor*, Türk Güreş Vakfı Yayınları, 1994. s.119

[6] 26. 03. 2019 tarihli Bülent Gemici ile yapılan röportaj.

başarmıştır[7]. Bu süreçte kendisiyle aynı sıklette yer alan ve "*serbest güreşin sihirbazı*" olarak anılan Ali Yücel'in dikkatini çekmiştir[8]. Yapılan müsabaka ve seçmelerdeki başarılı performansıyla yavaş yavaş kendini göstermiş; antrenörlerin ilgisini ve takdirini kazanmayı başarmıştır.

Bu başarılar, Gemici'nin ulusal düzeydeki yarışmalara katılımına ve milli takım kamplarına davet edilmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim 1949 yılında Milli sporcu olmasının ardından 1951 yılının mart ayında Spor ve Sergi Sarayı'nda düzenlenen Türkiye Ferdi Güreş Yarışmaları'nda, Avrupa Serbest Güreş Şampiyonası'na gönderilecek sporcuların seçilmesi amacıyla düzenlenen elemelere katılmıştır. Bu müsabakalarda Kocaeli'den katılan sporcular göz doldurmuş ve birçok isim milli kamp kadrosuna seçilmiştir. Hasan Gemici'nin de aralarında bulunduğu toplam 23 sporcunun katıldığı kamp kadrosunda, dönemin önemli güreşçileri olan Yaşar Doğu, Ali Yücel ve Bayram Şit gibi isimler yer almıştır. Hasan Gemici başarılı bir performans sergilemiş olsa da maalesef bu şampiyonaya katılma fırsatı bulamamıştır[9].

Hasan Gemici'nin yıldızının parladığı en önemli uluslararası organizasyon ise 1951 yılında Mısır'ın İskenderiye kentinde düzenlenen I. Akdeniz Oyunları olmuştur. Bu müsabaka öncesinde, İskenderiye'ye gidecek olan Güreş Millî Takımı'nı belirlemek amacıyla seçmeler gerçekleştirilmiş; Hasan Gemici de bu seçmelere katılarak kamp kadrosuna dahil olmaya hak kazanmıştır[10]. Emirgan'da gerçekleştirilen kampta yer alan 16 sporcu arasında yapılan elemelerde, Gemici İskenderiye kafilesine katılması muhtemel adaylar arasında gösterilmiştir. Nitekim 24 Eylül tarihinde düzenlenen müsabakalar sonucunda 52 kilo kategorisinde millî takım kadrosuna girmeyi başarmış ve İskenderiye'ye gitmesi kesinleşmiştir[11]. Güreş milli kampı devam ederken Türkiye Güreş Federasyonu, millî güreş takımını I. Akdeniz Oyunları'na gönderme kararından geçici olarak vazgeçmiştir. Fakat bir süre sonra yapılan değerlendirme ve görüşmeler sonucunda bu karar yeniden gözden geçirilmiş; nihayetinde güreşçilerin Mısır'a gönderilmesine karar verilmiştir[12].

Milliyet gazetesi yazarlarından Halit Talayer, Emirgan'da güreşçi kampını ziyaret ederek izlenimlerini köşesine taşımıştır. Yazısında, sporcuların oldukça rahat ve elverişli bir ortamda I. Akdeniz Oyunları'na hazırlandıklarını, güreşçilerin heyecanlı ve motive bir şekilde uzun süredir devam eden antrenman sürecini sürdürdüklerini ifade etmiştir. Talayer, sporcuların bu "*şerefli imkân*"dan duydukları memnuniyetin, davranışlarına da yansıdığını dile getirmiştir. Kamp ziyareti sırasında güreşçilerle birebir röportajlar da gerçekleştiren Talayer'in görüştüğü isimlerden biri, henüz çok genç olmasına rağmen iddialı bir profil çizen Hasan Gemici'dir. Gemici, I. Akdeniz Oyunları öncesinde duygularını şu sözlerle ifade etmiştir: *"Türkiye'de galip geldikten sonra dışarıda kazanmak bizim için kolaydır. Kamp çok iyi geçti. İnşallah*

[7] Hürses, 28 Temmuz 1952.

[8] Güreş sporu kendi içinde farklı çeşitlere ayrılmaktadır. Grekoromen stil, serbest stil ve folklorik güreşler. Serbest güreş; vücudun baş bölümünden ayak bileklerine kadar olan tüm bölgelerini tutarak yapılır. Bu stil güreşte sporcular rakiplerinin el, ayak, vücut ve enselerinden tutarak yere atmaya veya üstün gelmeye çalışırlar. Serbest güreş 1904'de Saint Louis 8. Olimpiyatları'nda bir spor dalı olarak resmen kabul edilmiştir. Serbest güreş stili, erkekler kategorisinin yanı sıra bayanlar kategorisinde de yapılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için *bk.* Toy, a.g.t., ss. 6-8

[9] Milliyet, 25 Mart 1951; 26 Mart 1951.

[10] Milliyet, 16 Eylül 1951.

[11] Milliyet, 24 Eylül 1951.

[12] Milliyet, 27 Eylül 1951.

birincilikle döneceğim." Bu ifadelerden, Gemici'nin Türk güreşçilerinin gücüne olan inancına ve yabancı rakipleri karşısında kendine duyduğu özgüvene işrarettir. Talayer ayrıca, Hasan Gemici'yi antrenmanı esnasında izleme fırsatı bulduğunu; genç sporcunun hocasının direktiflerini dikkatle ve özenle yerine getirdiğini gözlemlediğini aktarmıştır[13].

Sekiz güreşçiden oluşan güreş millî takım ile birlikte basketbol ve atletizm branşlarında yarışacak olan sporcular, 3 Ekim 1951 tarihinde iki özel uçakla Mısır'ın İskenderiye kentine hareket etmişlerdir. I. Akdeniz Oyunları, Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır; zira bu organizasyonda elde edilecek başarıların, Türk sporunun Avrupa nezdindeki saygınlığını ve uluslararası alandaki yerini pekiştireceğine inanılmaktadır. Dönemin basınında özellikle güreş branşında, Türkiye'nin dünya çapındaki üstünlüğüne olan inanç sıkça vurgulanmış; bu alandaki başarıların ulusal gurur ve spor politikası açısından stratejik bir anlam taşıdığı ifade edilmiştir [14].

Gazeteci Faruk Demirtaş, I. Akdeniz Oyunları süresince millî sporcularımızı yakından takip etmiş ve gelişmeleri gün gün kamuoyuna aktarmıştır. Demirtaş, Hasan Gemici'yi İskenderiye'de ilk gördüğü anı şu sözlerle aktarmaktadır: *"Otele geçtiğimiz zaman ilk önce Hasan Gemici'yle karşılaştık. Kırmızı beyaz ay yıldızlı forması içinde azametle merdivenleri iniyordu, bu saf ve mert Türk çocuğu..."* [15]. Bu ifadeler yalnızca Gemici'nin fiziksel duruşuna değil aynı zamanda kişiliğine yönelik olumlu bir izlenimi de yansıtmaktadır. Demirtaş'ın değerlendirmeleri, Türk güreşinin uluslararası platformda taşıdığı itibarı da destekler niteliktedir.

Akdeniz Oyunları'nda Güreş Millî Takımı, ilk karşılaşmaların yapıldığı ilk gün tüm müsabakalardan galibiyetle ayrılarak dikkat çekici bir başarı elde etmiştir. 52 kilo serbest stil kategorisinde mücadele eden Hasan Gemici, ilk olarak Suriyeli rakibi Sassi'yi dinamik ve hızlı bir güreşin ardından yalnızca bir dakika içinde mağlup etmiştir[16]. Ardından Mısırlı rakibini de yenerek şampiyonluğa ulaşmış ve ödülünü dönemin Mısır yöneticilerinden Tahir Paşa'nın elinden almıştır[17]. Bu başarı hem Hasan Gemici'nin kişisel kariyerinde bir dönüm noktası olmuş hem de Türk güreşinin bölgesel üstünlüğünü bir kez daha teyit etmektedir.

Mısır dönüşünün ardından çok geçmeden bu kez Helsinki'de düzenlenecek 1952 Yaz Olimpiyatları için Güreş Millî Takımı seçmeleri başlatılmıştır. Türkiye Güreş Federasyonu tarafından A, B ve C gruplarındaki sporcular seçmelere davet edilmiş; Hasan Gemici bu elemelere B grubundan katılmıştır. Seçmelerin sürdüğü dönemde Türkiye'ye davet edilen Alman Güreş Millî Takımı ile yapılan karşılaşmalarda Gemici, 52 kilo serbest stil mücadelesinde Alman rakibi Weber'i yalnızca 1 dakika 53 saniyede tuşa getirerek üstün bir galibiyet elde etmiştir[18].

Olimpiyatlara katılacak güreşçilerin belirlenmesinin ardından, 10 Mayıs 1952 tarihinde Spor ve Sergi Sarayı'nda üç gün sürecek bir hazırlık kampı başlatılmıştır. Kocaeli'nden kampa katılan sporcular arasında Hasan Gemici'nin yanı sıra Osman Kanbur, Orhan Çakar ve Necati

[13] Milliyet, 28 Eylül 1951.
[14] Milliyet, 4 Ekim 1951.
[15] Milliyet, 8 Ekim 1951
[16] Milliyet, 11 Ekim 1951.
[17] Milliyet, 16 Ekim 1951.
[18] Milliyet, 25 Şubat 1952.

Morgül gibi isimler de yer almıştır[19]. Kamp süresince yapılan müsabakalarda Hasan Gemici, performansıyla özellikle dikkat çeken isimlerden biri olmuş; millî takım içerisinde en çok güven veren ve olimpiyatlarda altın madalya kazanmasına kesin gözüyle bakılan sporcu olarak öne çıkmıştır[20].

Helsinki Olimpiyatları seçmelerinde başarılı bir performans sergileyerek Güreş Millî Takımı kadrosunda yer almaya hak kazanan Hasan Gemici'nin, olimpiyat kafilesine katılımını kesinleştirmesi için bir rakibini daha mağlup etmesi gerekiyordu. Bu isim, Ali Yücel'di. Yücel, İsveç'te katıldığı bir organizasyonda haksız yere suçlandığı için ilk aşamada olimpiyat seçmelerine katılamamış, ancak daha sonra suçsuzluğu ispat edilince Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kendisine ikinci bir şans tanınmıştır. Ancak Yücel'in, Helsinki kafilesine dahil olabilmesi için hem Hasan Gemici'yi hem de Fahrettin Akbaş'ı mağlup etmesi şart koşulmuştur[21]. Nihayetinde Gemici üstün performansını sürdürerek millî takım kadrosunda yer almayı başarmış ve güreş millî takımıyla birlikte Finlandiya'nın başkenti Helsinki'ye gitme hakkını elde etmiştir.

Olimpiyat oyunları öncesindeki hazırlık ve seçme süreci oldukça büyük bir heyecanla sürdürülmüş olsa da hem güreş millî takımı hem de genel olarak Türkiye olimpiyat kafilesi adına bazı ciddi sorunlar da yaşanmıştır. Bu sorunların başında, spor yazarı Burhan Felek'in *"Olimpiyatlar ve Amatörlük-Profesyonellik Meselesi"* başlıklı yazısının ardından gündeme gelen tartışmalar yer almaktadır. Felek'in yazısının ardından, Türk Millî Olimpiyat Komitesi (TMOK), Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından seçmeler neticesinde oluşturulan sporcu listesini kabul etmemiştir. TMOK'un bu kararına gerekçe olarak, 1948 Londra Olimpiyatları sonrasında başarı gösteren sporculara verilen çeşitli hediyelerin amatörlük ilkeleriyle bağdaşmadığı yönündeki değerlendirmeler gösterilmiştir[22]. Burhan Felek yazısında bu konuya şu sözlerle dikkat çekmiştir: *"...Hükümetler olimpiyat masraflarını ödeyebilirler. Lakin olimpiyatlara gireceklere, girmişlere ücret, mükâfat, yevmiye, hatta paraya tahvil kabil hediyeler veremezler. Onlar verirler, şampiyonlar da alırlarsa amatörlüklerini, yani olimpiyatlara girme hakkını kaybedeler"* [23]. Bu tartışma, dönemin amatörlük-profesyonellik anlayışı çerçevesinde Türk sporunda yaşanan kurumsal karmaşayı ve olimpiyatlara katılım sürecindeki belirsizlikleri gözler önüne sermektedir.

Yaşanan belirsizlik neticesinde 1948 Londra Olimpiyatları'nda büyük başarılar elde eden Türk güreşçileri "profesyonel" sayıldıkları gerekçesiyle 1952 Helsinki Olimpiyatları'na katılma haklarını kaybetmişlerdir. Türk güreşinin altın kuşağında yer alan bu sporcuların dışlanması, kamuoyunda ciddi bir tepkiye yol açmıştır. Zira söz konusu güreşçiler, daha önce ulusal düzeyde büyük bir gurur ve sevinç kaynağı olmuş; Türkiye'yi başarıyla temsil etmişlerdir. Halk, yapılan bu haksızlığa sessiz kalmamış; dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a, Başbakan Adnan Menderes'e, Türk Millî Olimpiyat Komitesi (TMOK) Genel Sekreteri

[19] Milliyet, 11-12 Mayıs 1952

[20] Milliyet, 26 Haziran 1952.

[21] Milliyet, 11 Temmuz 1952.

[22] Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi (TMOK) Arşivi. "1952 Helsinki Olimpiyat Raporları". İstanbul, 1952.

[23] Burhan Felek, "Olimpiyatlar ve Amatörlük-Profesyonellik Meselesi", *Milliyet Gazetesi*, 1952; konunun ayrıntısı için bk. Özsoy, Selami. "Basına Yansımalarıyla '1952 Amatörlük Olayı'". Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 26, 2011 ss. 67-84.

Burhan Felek'e ve profesyonellik iddialarını ortaya atan diğer yetkililere telgraflar göndererek alınan kararı kınamıştır[24].

Kamuoyundan gelen yoğun tepkiler üzerine TMOK, kısa süre içinde daha önce profesyonel ilan edilen güreşçilerin aslında "amatör" statüsünde olduklarını açıklamışsa[25] da bu beyan geriye dönük olarak olimpiyat kadrosuna alınmalarını mümkün kılamamıştır. Alınan karar, Türkiye'nin güreş tarihine damga vurmuş isimlerden Yaşar Doğu, Nasuh Akar, Gazanfer Bilge ve Halil Kaya gibi şampiyon sporcuların 1952 Helsinki Olimpiyatları'na katılmalarını engellemiştir. Oysa adı geçen bu güreşçiler, geçmişte Türkiye'yi uluslararası arenada büyük bir başarıyla temsil etmiş, ülkenin spor tarihinde unutulmaz bir iz bırakmışlardır[26].

Olimpiyat kafilesini etkileyen bir diğer önemli sorun ise mali yetersizliktir. Basında da geniş yer bulan bu mesele, yalnızca güreş millî takımını değil, Helsinki'ye gidecek tüm sporcu ve idarecileri ilgilendirmektedir. Olimpiyat yolculuğu için ayrılan 200.000 liralık bütçenin, iaşe ve diğer gider kalemlerine ayrıntılı biçimde dağıtılması sonucu ortaya çıkan tablo, ayrılan kaynağın yetersiz olduğunu göstermiştir. Yapılan hesaplamalar doğrultusunda, bu bütçenin uzun süreli konaklama, ulaşım, iaşe ve organizasyon giderlerini karşılamakta zorlanacağı dile getirilmiştir[27]. Bu durum, hazırlık sürecindeki sporcular açısından moral bozucu bir unsur olmuş; olimpiyatlara katılım sürecinde Türkiye'nin organizasyonel anlamda karşı karşıya kaldığı yapısal sorunları da gözler önüne sermiştir.

Tüm bu olumsuzluklara ve yaşanan tartışmalara rağmen, Hasan Gemici'nin de yer aldığı Türk olimpiyat kafilesi, 1952 yılında belirlenen tarihte Finlandiya'nın başkenti Helsinki'ye doğru yola çıkmıştır[28]. Gemici, olimpiyatlardaki ilk karşılaşmasını ev sahibi ülke Finlandiya'dan Timonen ile yapmış ve bu müsabakadan galip ayrılarak turnuvaya başarılı bir başlangıç yapmıştır. Ertesi gün, İngiliz güreşçi Cheetham'ı yalnızca dört dakikada tuşla mağlup etmiştir. Üçüncü turda ise İtalyan rakibi G. De Giorgi'yi, iç kepçe oyunuyla 2 dakika 45 saniyede yenerek üst üste üç galibiyet elde etmiştir. Hasan Gemici, ilk üç karşılaşmasını rahat bir şekilde kazanmış olsa da olimpiyat oyunları boyunca en fazla zorlandığı mücadele dördüncü turda gerçekleşmiştir. İranlı güreşçi Mahmud Mollaghassemi karşısında oldukça zorlanan Gemici, bu müsabakadan mağlubiyetle ayrılmıştır. Minderden büyük bir üzüntüyle ayrılsa da bu sonuç Gemici'nin şampiyonluk şansını tamamen kaybettiği anlamına gelmemekteydi. Toplam dört müsabaka sonunda Gemici'nin dört puanı bulunurken, Mollaghassemi'nin ise yalnızca üç puanı vardı. Bu nedenle Hasan Gemici'nin altın madalya kazanabilmesi için tek şart, Mollaghassemi'nin son karşılaşmasında mağlup olmasıydı. Bu süreçte millî güreşçimiz, son müsabakasını Japon sporcu Yuhsu. Kitano ile yapmış ve zorlu geçen karşılaşmayı sayı üstünlüğüyle (oybirliği kararıyla) kazanmayı başarmıştır. Final karşılaşmasında ise İranlı Mollaghassemi ile Japon Kitano karşı karşıya gelmişlerdir. Hasan Gemici'nin olimpiyat şampiyonu olabilmesi için, daha önce mağlup ettiği Kitano'nun bu maçta galip gelmesi gerekiyordu. Beklenen sonuç gerçekleşmiş, Kitano, Mollaghassemi'yi mağlup ederek İranlı

[24] Gümüş, *a.g.e.*, s.120. Ant, 13 Temmuz 1952.
[25] Vatan, 13 Temmuz 1952.
[26] Gümüş, *a.g.e.*, s.120-121.
[27] Vatan, 10 Temmuz 1952.
[28] Hürriyet, 13 Temmuz 1952.

güreşçinin puan sıralamasında gerilemesine neden olmuştur. Böylece Hasan Gemici, 52 kilo serbest stil kategorisinde altın madalyaya uzanarak olimpiyat şampiyonu olmuştur[29].

1952 Helsinki Olimpiyatları'na 80 kişilik bir kafileyle katılan Türkiye, elde edilen sonuçlar bakımından beklentilerin oldukça gerisinde kalmış; başarılar, bir önceki olimpiyatların gölgesinde kalmakla birlikte genel olarak memnun edici olmaktan uzak bir tablo ortaya koymuştur[30]. Yayınlanan haberlere bakıldığında her ne kadar Hasan Gemici'nin bireysel başarısı Türkiye adına büyük bir gurur kaynağı olmuşsa da, 1952 Helsinki Olimpiyatları genelinde Türk güreş takımı için alınan sonuçlar, 1948 Londra Olimpiyatlarına kıyasla tatmin edici bulunamadığı anlaşılmaktadır.

Olimpiyat şampiyonu Hasan Gemici, yurda dönüşünün hemen ardından bu kez Türkiye'ye resmi ziyaret gerçekleştirecek olan Japon Güreş Millî Takımı ile yapılacak karşılaşmalar için Ankara'da düzenlenen kampa katılmıştır. Kampta yapılan seçmelerde sergilediği üstün performans sayesinde favori gösterilen Gemici, Türk-Japon Serbest Güreş Müsabakası'nda millî formayı giymeye hak kazanmıştır[31].

1953 yılında güreş alanında yapılan bu ilk millî uluslararası karşılaşmalar, halkın yoğun ilgisiyle karşılanmıştır. İstanbul Spor ve Sergi Sarayı, müsabaka saatinden çok önce tamamen dolmuş; kalabalık seyirci topluluğu boyunca millî sporcularımıza coşkulu tezahüratlarla destek vermiştir. Bu önemli karşılaşmalarda yer alan olimpiyat şampiyonu Hasan Gemici, Japon rakibi Hishimeto ile karşı karşıya gelmiştir. Müsabakanın ilk devresi beraberlikle sonuçlanmış olsa dahi ikinci devrede Gemici üstünlüğünü ortaya koyarak rakibini tuşla mağlup etmiştir. Bu galibiyet, Gemici'nin uluslararası arenadaki başarısını sürdürdüğünü ve millî güreşin halk nezdindeki değerini pekiştirdiğini bir kez daha göstermiştir[32].

Yılın sonuna doğru İsveç'in başkenti Stockholm'de düzenlenecek Dünya Güreş Şampiyonası için yapılan millî takım seçmelerine Hasan Gemici de katılmıştır. Ancak seçmeler öncesinde yaşadığı sakatlık nedeniyle, gösterdiği çabalara rağmen İsveç'e gidecek olan millî takım kadrosuna dahil edilememiştir. Bu durum, olimpiyat şampiyonu güreşçimizin uluslararası alandaki yükselişine son vermesine neden olmuştur[33].

Olimpiyat şampiyonluğunun ardından Hasan Gemici, yalnızca resmî uluslararası turnuvalarda değil, aynı zamanda yurtiçinde ve yurtdışında düzenlenen çeşitli özel güreş karşılaşmalarında da millî formayı temsil etmeye devam etmiştir. Bu özel müsabakalar, çoğu zaman dostluk temelli organizasyonlar olmakla birlikte, dönemin spor diplomasisi açısından da önemli birer araç olarak değerlendirilmiştir. Gemici sakatlığının ardından 1955 yılında zorunlu olarak sporculuk kariyerini sonlandırmıştır. Aktif spor hayatından sonra da güreşten kopmayan Gemici, Türkiye Güreş Federasyonu tarafından açılan kurslara ve seminerlere katılarak antrenör olmuştur[34]. Bir dönem Romanya'da antrenörlük yapmış, Seka Kâğıtspor bünyesinde Kocaeli'de çok sayıda güreşçi yetiştirmesine katkı sağlamıştır. Güreşteki başarısını yalnızca

[29] Mustafa Küpçü, "Türk Sporunda Kocaeli'nin Gurur Abidesi 1952 Helsinki Olimpiyat Şampiyonu Hasan Gemici", *KDÖD Dergi*, Mayıs 2008, ss. 150-151.

[30] Gümüş, *a.g.e.*, s.120-121.

[31] Milliyet, 26-27 Ocak 1953

[32] Milliyet, 08 Şubat 1953; Türkiye Güreş Federasyonu Arşivi, *Özel Müsabakalar ve Dostluk Karşılaşmaları Raporları (1951–1954)*, Ankara, 1954.

[33] Gümüş, *a.g.e.*, s.120-121.

[34] *Şehrimiz Kocaeli,* Kocaeli İl Millî Eğitim Müdürlüğü, s.145.

minderde değil, karakteriyle de gösteren Gemici, genç sporcular için bir rol model haline geldi. Kocaeli'nde uzun yıllar boyunca güreşin yaygınlaşması için çaba göstermiştir.

Hasan Gemici'nin başarıları elbette Kocaeli'ler tarafından da büyük takdir toplamıştır. Akdeniz Oyunları'ndan döndükten kısa süre sonra 1952 Helsinki Olimpiyatları'na katılan Hasan Gemici, Türk bayrağını bu kez olimpiyat şampiyonluğu kazanarak göndere çekmeyi başarmıştır. Helsinki'den dönüşünün ardından İzmit Belediyesi, bu büyük başarıyı onurlandırmak amacıyla "*Hasan Gemici Gecesi*" düzenlemiştir. Bu geceye özel olarak İstanbul ve Kocaeli Kağıtspor'dan oluşan iki takım kurulmuş ve aralarında çeşitli yarışmalar gerçekleştirilmiştir. Organizasyona birçok şampiyon güreşçi katılmıştır. Hasan Gemici millî bir güreşçi olmasının yanı sıra İzmit Belediyesi bünyesinde itfaiye eri olarak görev yapmaktaydı. 1952 yılında Helsinki Olimpiyatları'ndan birincilikle dönmesinin ardından, İzmit Belediyesi yetkilileri bu büyük başarısını takdir ederek Hasan Gemici'yi ödüllendirmek istemiştir. Bu kapsamda da görevindeki başarısı ve olimpiyat şampiyonluğu nedeniyle rütbesi yükseltilerek itfaiye onbaşılığına terfi ettirilmiştir[35]

Hasan Gemici, Türk sporuna yaptığı katkılar ve olimpiyatlardaki büyük başarısı nedeniyle devlet yetkilileri tarafından da takdir edilmiştir. Cumhuriyet'in yetiştirdiği en önemli sporculardan biri olarak 1997 yılında kendisine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Türkiye Cumhuriyeti Devlet Üstün Hizmet Madalyası verilmiştir. Bu madalya, sadece onun sportif başarılarının değil, aynı zamanda Türk sporunun gelişimine yaptığı katkının da bir sembolü olmuştur. Ayrıca Atatürk'ün doğumunun 100 yılında örnek davranışlarıyla Türk sporuna sağladığı katkılardan ötürü Hasan gemici "Şampiyonluk Belgesi" ne layık görülmüştür. Bugün ise Kocaeli'de ismini taşıyan Hasan Gemici Spor Salonu'yla onun anısını yaşatmaya devam etmektedir.

Sonuç

25 Haziran 2001 tarihinde hayata veda eden Hasan Gemici ardında hem Türkiye'ye olimpiyat gururu yaşatmış bir şampiyon olarak hem de Türk güreşine gönül vermiş bir eğitici olarak unutulmaz bir miras bırakmıştır. Gemici, Türk güreşinin altın çağının simge isimlerinden biri olarak hatırlanmakta ve genç nesiller için bir ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Bugün hala mezarı başında anma törenleri yapılması ve adına müsabakalar düzenlenmesi de Hasan Gemici'nin Kocaeli'de bıraktığı ize en büyük göstergedir.

[35] Hürses, 28 Temmuz 1952; Milliyet, 30 Temmuz 1952.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Gümüş, Ali. *Şampiyonlar Güreşiyor*. Ankara: Türk Güreş Vakfı Yayınları, 1994.

Kocaeli İl Millî Eğitim Müdürlüğü. *Şehrimiz Kocaeli*. Kocaeli, t.y.

Makaleler ve Ansiklopedi Maddeleri:

Felek, Burhan. "Olimpiyatlar ve Amatörlük-Profesyonellik Meselesi." *Milliyet*, 1952.

Küpçü, Mustafa. "Türk Sporunda Kocaeli'nin Gurur Abidesi 1952 Helsinki Olimpiyat Şampiyonu Hasan Gemici." *KDÖD Dergi*, Mayıs 2008, 150–151.

Özcan, Abdulkadir. "Güreş." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 14. İstanbul, 1996, 317–320.

Özsoy, Selami. "Basına Yansımalarıyla '1952 Amatörlük Olayı'." *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 26 (Aralık 2011): 67–84.

Tezler:

Mutlu, Rıdvan. *Osmanlı Devleti'nde Güreş ve Güreşçiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2018.

Toy, Ali Burak. *Serbest ve Grekoromen Stil Güreşçilerin Hedef Yönelimi ve Yaşam Doyumu İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2015.

Arşiv Belgeleri:

Türkiye Güreş Federasyonu Arşivi. *Özel Müsabakalar ve Dostluk Karşılaşmaları Raporları (1951–1954)*. Ankara, 1954.

Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi (TMOK) Arşivi. *1952 Helsinki Olimpiyat Raporları*. İstanbul, 1952.

Sözlü Kaynaklar:

Gemici, Bülent. Kişisel görüşme (röportaj), 26 Mart 2019.

Gazeteler:

Ant.

Hürriyet.

Hürses.

Milliyet.

Vatan.

PEDALIN İZİNDE BİR HAYAT: HASAN SERT'İN BİSİKLET SPORUNDAKİ YOLCULUĞU (1946-2019)

Halim DEMİRYÜREK*

Özet

Bu çalışma Hasan Sert'in yaşam seyrini literatür, basın, aile arşivinde muhafaza edilen kayıtlar ve sözlü tanıklığın birlikte okunmasıyla ele almaktadır. Köy ortamında şekillenen emek terbiyesi 1957'de İzmit'e gerçekleşen göçle şehir hayatının düzenli mesaisine intikal etmiş ve bu süreklilik Sert'in spor anlayışının ana eksenini oluşturmuştur. 1960'lı yıllarda yarışma dünyasının teşekkülü, 1969 Konya ve aynı yıl Alanya etabında elde edilen birincilik, bisiklet kariyerinde öne çıkan bir safhaya karşılık gelmektedir. 1970'li yıllarda pist ve yol yarışlarında biriken tecrübe 1976 sonrasında üstlenilen antrenörlük vazifesiyle bir talim tertibine dönüşmüştür. Lassa/Brisa bünyesinde yürütülen çalışmalar Kocaeli'de kurumsal bir bisiklet çevresinin teşkiline katkı sağlamıştır. 1990'lar ve 2000'lerde Balkan ölçeğinde üstlenilen görevler spor idaresine dair tecrübenin daha geniş bir alana taşınmasına imkân vermiştir. Hasan Sert'in 2010'da Bükreş'te yaşanan kaza ile nihayete eren hayatı Kocaeli'de sürdürülen anma etkinlikleriyle tarihsel bir çerçeve kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Sert, Kocaeli, Bisiklet, Türkiye bisiklet tarihi, Lassa/Brisa

Giriş

Hasan Sert'in biyografisi kırsal üretim dünyasında şekillenen emek terbiyesinin şehir hayatının disiplinli düzeniyle birleştiği bir güzergâh üzerinde gelişmiştir. 15 Ağustos 1946'da Kandıra'nın Pirceler köyünde doğan Sert, ailesinin 1957'de İzmit'e taşınmasıyla yeni bir sosyal çevreye dâhil olmuş ve ilkokul eğitimine ikinci sınıftan devam etmiştir[1]. Aile arşivinde muhafaza edilen nüfus cüzdanı örneği baba adını İsmail, anne adını Hatice ve doğum yerini Kandıra olarak kayda geçirir. Yavuz Ulugün'ün Kent ve Bisiklet adlı çalışması; yarış sonuçları, takım yapılanmaları, sporcuların konumları ve kurumsal dönüşümler bakımından önem arz etmektedir. Süleyman Durak'ın kaleme aldığı Kocaeli Ansiklopedisi'nin ilgili maddesi ise erken yaşam, aktif sporculuk dönemi, antrenörlük safhası ve Balkan ölçeğindeki

* Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, halim.demiryurek@bilecik.edu.tr, ORCİİD: 0000-0002-0731-4235

[1] Hüseyin Sert ile mülakat, Hasan Sert'in erken yaşamı, sporculuk yılları, antrenörlük dönemi ve Balkan faaliyetleri üzerine; İzmit, 20 Ekim 2025.

faaliyetler açısından tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Gazete haberleri ise Konya ile Alanya etap birinciliği ve tur içindeki ceza kaydı bağlamında dönemin kamuoyundaki akisleri görünür kılmaktadır. Yazılı kaynaklar aile arşivindeki belgelerle desteklenmiştir: İzmit Belediyesi İşçi Kimliği, sürücü belgesi; T.C. Bisiklet Federasyonu Yönetim Kurulu Üyelik Kartı (01.04.2004-31.12.2004) ve Romanya daimî oturum kartı (11.03.2005-10.03.2010). Anılan kayıtlar yaşam öyküsünün idarî ve hukukî boyutlarını teyit eden belgeler olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sözlü tarih ayağı Hasan Sert'in kardeşi Hüseyin Sert ile 20 Ekim 2025'te gerçekleştirilen mülâkata dayanmaktadır. Sözlü tanıklık; çocukluk yılları, ilk bisiklet tecrübesi, makara temrinleri, askerlik dönemindeki çalışma düzeni, takım içi disiplin, Lassa/Brisa'nın çalışma tertibi, Balkan kurumlarıyla kurulan irtibat ağı, Romanya döneminin gündelik işleyişi ve vefat sonrasında şekillenen anma etkinlikleri hakkında ayrıntı sunar. Fakat burada ilke açıktır: Yazılı belgeyle örtüştüğü ölçüde anlatıyı kuvvetlendirir, yazılı dayanak bulunmayan ayrıntılar açıklayıcı not düzeyinde tutulur.

Hasan Sert'in Spor Yolculuğu

Pirceler'de zirai üretim aile yaşamının merkezindeydi. Anne Hatice Hanım'ın el tezgâhında dokuduğu Kandıra bezi kıyafetler ile baba İsmail Bey'in tarla ve inşaat işlerinde sürdürdüğü yoğun emek çocukların gündelik mesaiye erken yaşta dâhil olmasını sağlamıştır. İzmit Belediyesi'nde işe başlamasının ardından babanın hafta sonları bisikletle köye gidip gelmesi bisikleti aile hayatında sıradan bir ulaşım vasıtası haline getirmiştir[2]. Söz konusu temas ileride sporculuğa açılacak merakın ilk işaretlerindendir. Bisiklet bir anda hayatın yönünü tayin etmemiş fakat gündelik hayatın içine sessizce yerleşmiştir.

1957'de İzmit'e taşınma sonrasında Mehmet Ali Paşa çevresinde kurulan mahalle düzeni dayanışma esaslı bir sosyal çevre sunmuştur. Okula intibak bu çevrede gerçekleşmiş ve ev-okul hattındaki gündelik akış yeni hayatın çerçevesini tayin etmiştir.[3] Köyden kente geçiş emeğin daha düzenli bir mesai tertibine bağlanmasını mümkün kılmış ve Sert'in ileride sporda arayacağı intizamın zemini burada tahkim edilmiştir.

1962 yazında İzmit Hali'nde kabzımal Cemal Balcı'nın yanında üç ay süreyle çalışılması, ev ekonomisine katkı sağlamakla sınırlı kalmamış; emeğin karşılığı olarak bir okul kıyafeti ile bir bisiklet temin edilmiştir. Bu bisiklet yaşam seyrinde yön değişikliğini simgeleyen somut bir eşya haline gelmiştir. Aynı yıl lisans kaydı yapılmış resmî sporcu kimliği kazanılmıştır[4]. Aile içinde temkinli yaklaşımlar bulunsa da spor hedefi geri çekilmemiş kayıt işlemleri ve ilk yarış hazırlıkları planlı biçimde ilerlemiştir.

İzmit Spor Salonu'ndaki bisiklet odasında yer alan makara düzeneği, yola çıkmadan önce kilometre hedefli çalışma imkânı sunmuştur. Pist erişiminin sınırlı olduğu yıllarda bu düzenek antrenman sürekliliğini sağlayan başlıca vasıtalardan biri olarak görünür. Pist gerektiren çalışmalarda Balıkesir ve Konya velodromlarına yapılan seyahatler ise hazırlık programına

[2] Hüseyin Sert, a.g.t. (adı geçen tanıklık)

[3] Hüseyin Sert, a.g.t.

[4] Hüseyin Sert, a.g.t.; Süleyman Durak, "Hasan Sert", *Kocaeli Ansiklopedisi*, md. 610.

çeşit kazandırmıştır. Bu dönem "az imkânla tertib" kurma becerisinin yavaş yavaş şekillendiği yıllardır[5].

1964 II. Marmara Turu, genç bir sporcu için uzun menzilli etap yükünü sınayan yarışlardan biri olmuştur. Ulugün, turun sekiz etap ve 894 kilometre üzerinden koşulduğunu, on bölgeden kırk bisikletçinin katıldığını kaydeder. Çanakkale-Biga etabında Lapseki civarında Eskişehirli Münir Acı ile yaşanan temas Sert'in etap temposunu muhafaza ederek yarışı tamamlamasıyla sonuçlanmıştır[6].

1965 yılı Marmara Turu'nun Cumhurbaşkanlığı adını alarak uluslararası bir hüviyet kazandığı dönemdir. Konya merkezli pist-yol seçmeleri sonrasında A, B, C ve D olmak üzere dört millî havuz teşkil edilmiş ve Sert'in D Millî takım içinde yer aldığı kaydedilmiştir[7]. Bu aşama lisanslı sporculuktan millî havuza uzanan çizginin resmî düzeyde tanındığı ilk halkadır.

Dönemin millî sporcularının Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı bünyesinde askerlik yapması fizikî hazırlığın sürekliliğini sağlayan ve takım içi düzeni kuvvetlendiren bir uygulama olarak öne çıkar. Sözlü tanıklık bu yıllarda yoğun antrenman temposu ve askerî programın kazandırdığı zaman idaresi alışkanlıklarının Sert'i olgunlaştırdığını aktarır[8]. Burada "spor terbiyesi" ile "mesai disiplini" yan yana yürümüştür.

1968 İstanbul Şampiyonası'nda yol yarışına 82 sporcu katılmış ve Sert ikincisi olmuştur.[9] Sözlü tanıklıkta antrenman düzeninin kısa sürat blokları, hız tekrarları ve yarış temposuna uyarlanmış yüklenmeler üzerine kurulduğu ifade edilir[10].

1969 sezonu, Hasan Sert'in sporculuk kariyerinde öne çıkan bir safha olarak görünür. Nitekim Türkiye Şampiyonası'nın Konya'da koşulduğu bu yıl için Kocaeli Ansiklopedisi, Sert'in Türkiye şampiyonu olduğunu kaydeder.[11] Aynı yıl düzenlenen Akdeniz Bisiklet Turu kapsamında Alanya etabının Sert tarafından kazanıldığı ifade edilir[12]. Uzun menzilli yarış içinde yüksek temposuyla öne çıkan bu etap yol okuma kabiliyetinin olgunlaştığını gösteren güçlü bir işarettir.

Cumhurbaşkanlığı Türkiye Turu sezonun yaz başındaki ayağında Ankara kriteriumu ile açılmıştır. Güzergâh ve toplam etap sayısı dönemin gazetelerinde yayımlanmış, aynı kupürlerde A ve B millî takımlarının kadroları ilan edilmiştir[13].

Gazete haberlerinde Eskişehir-Bursa etabında ferdi sıralamada Sert'in dördüncü sırada yer aldığı görülür. Aynı belgelerde konvoy yardımı gerekçesiyle Sert'e dört dakika, Mustafa Cengiz'e iki dakika ceza verildiği kaydedilir[14].

---

[5] Hüseyin Sert, a.g.t.

[6] F. Yavuz Ulugün, *Kent ve Bisiklet*, İzmit Rotary Kültür Yayınları, İzmit 2021, s. 77.

[7] Ulugün, a.g.e., s. 82.

[8] Hüseyin Sert, a.g.t.

[9] Durak, a.g.m.

[10] Hüseyin Sert, a.g.t.

[11] Durak, a.g.m.

[12] Ulugün, a.g.e., s. 88-90.

[13] "Cumhurbaşkanlığı Turuna Katılacak Bisiklette (A) ve (B) takımları belli oldu", Hürriyet, 17 Haziran 1969, s. 6.

[14] Hürriyet, 25 Haziran 1969

1969'dan sonra sonuç listeleri yol yarışına ağırlık veren fakat hazırlığını uzun menzil üzerinden kuran bir istikameti işaret eder. 23 Mart 1971'de koşulan Adana-Ceyhan 100 km yol yarışında Sert'in 18. sırada yer alması sezonun erken dönem yüklenme düzeyini okumaya elverişli bir kayıttır. Aynı yarışta İzmitli Müjdat Yassı'nın 16. sıraya yerleşmesi, İzmitli sporcuların farklı kulüp çatılarında tempo muhafazasını sürdürdüğünü gösteren tamamlayıcı bir veridir. 20 Nisan 1972'de gerçekleşen Eskişehir-Akşehir 275 km yol yarışında ferdi sıralama da bu çizgiyle uyumludur. Ulugün'ün ardışık iki sezon için sunduğu kayıtlar 1970'lerin başında hazırlığın uzun yol dayanıklılığı üzerine kurulduğunu gösterir[15].

Yol merkezli hazırlığın ağır bastığı bu yıllarda Sert'in pist disiplinini sürdürmesi kayda değerdir. 7-8 Ekim 1972'de Balıkesir'de yapılan Türkiye Şampiyonası'nda 1 km saate karşı sürat yarışında ve 4 km ferdi takip disiplininde finale yükselmiştir. Bu sonuç pist yetkinliğinin korunmakla kalmadığını, tempo idaresini kuran bir referans olarak işletildiğini düşündürür. Ulugün'ün verileri pist ile yol arasındaki geçişin Sert'in profilinde yerleşik bir nitelik taşıdığını teyit eder[16].

Cumhurbaşkanlığı Türkiye Turu takvimi ile Kocaeli'nin yerel hafızası arasında kurulan bağ da dönemin anlaşılması açısından önem taşır. 25 Haziran 1972'de başlayan tur öncesinde millî sporcuların 6 Haziran'da Ankara kampına çağrıldığı listede Sert'in adının yer alması 1972 sezonunda millî takım ölçeğinde bulunduğunu gösteren bir kayıttır. Turun Bolu-Kocaeli etabı ve İzmit-Gölcük bireysel saate karşı yarışı üzerinden Kocaeli coğrafyasının tur rotasına yerleştiği görülür[17]. Kocaeli Ansiklopedisi'nde yer alan veri ile aile anlatılarındaki kayıtlar tur tarihinin kentin kurtuluş günü çevrimine denk düşmesi üzerinden birleşir[18].

Bu yıllarda iş-spor dengesinin nasıl kurulduğu biyografinin mühim parçalarındandır. Aile arşivindeki İzmit Belediyesi İşçi Kimlik Kartı'nda yer alan "İdari İşler" kaydı Sert'in belediye bünyesinde mesai yürüttüğünü gösterir[19]. Yarış sezonlarının izin, yazışma ve yolculuk gereksinimleri yerel yönetimle yakın temas gerektirdiğinden mesai düzeni sıkı bir zaman idaresini zorunlu kılmıştır. Sözlü tanıklık, gecikmeye tahammülü olmayan bir çalışma ahlâkının benimsendiğini belirtir[20].

1976 yılı sporculuktan antrenörlüğe geçişin takvimsel dönemeci olarak öne çıkar. Yarış kariyerinin bu yıl itibarıyla sona erdiği ve odağın antrenörlük ile idari görevlere çevrildiği bilgisi Kocaeli Ansiklopedisi'nde yer alır. Sözlü tanıklık burada duygusal bir "bırakış"tan ziyade birikimi genç sporculara aktarmaya dönük bilinçli bir yöneliş bulunduğunu aktarır[21].

1976 sonrasında Hasan Sert'in çalıştırıcılık faaliyetleri bölge takımı sınırında kalmamış kısa sürede Kocaelispor bünyesinde de antrenörlük sorumluluğu üstlenmiştir[22]. Söz konusu genişleme Kocaeli'nin yerel kulüp kültürü ile İzmit Belediyesi'nin kurumsal yapısının verimli zeminine dayanır. Lisans işlemlerinin daha hızlı yürütülmesi, seyahat planlarının belediye ile sürdürülen yazışmalar üzerinden düzenlenmesi ve malzeme tedarikinde yaşanan aksamaların

[15] Ulugün, a.g.e., s. 91-92.
[16] Ulugün, a.g.e., s. 93.
[17] Ulugün, a.g.e., s. 93.
[18] Durak, a.g.m.
[19] Aile arşivi, İzmit Belediyesi İşçi Kimliği.
[20] Hüseyin Sert, a.g.t.
[21] Hüseyin Sert, a.g.t.
[22] Hüseyin Sert, a.g.t.

azalması bunun somut çıktılarıdır. Antrenman dili kulüp ölçeğine taşınırken gündelik idare de daha düzenli bir mecraya bağlanmıştır.

Bu dönemde antrenörlük saha içi teknik yönetime indirgenmemiş karayolu lojistiği de görevin tabiî parçası haline gelmiştir. Aile arşivindeki sürücü belgesi Sert'in takım ulaşımında rol aldığını belgeleyen temel dayanaklardan biridir[23].

Saha yönetimi, ulaşım ve evrak süreçlerinin aynı kişide toplanması 1970'ler Türkiye'sinde kulüp bisikletinin gerçekliğini açıklayan bir çerçeve sunar. Teknik ekipler geniş değildir; mekanisyen, masör ve lojistik vazifeleri sınırlı sayıda kişiyle yürür. Bu şartlar altında antrenörler birden fazla vazifeyi yüklenmiştir. Sert'in bu yükleri aynı düzen içinde taşıyabilmesi ilerleyen yıllarda daha kurumsal bir iş organizasyonu kabiliyetinin ortaya çıkmasını da açık eder.

1978'de Lassaspor Bisiklet Takımı'nın kurulması, Kocaeli bisikletinde yeni bir eşiğe karşılık gelir. Bu adım yerel bisiklet dünyasının yeniden canlandırılmasına dönük arayışı özel sektör destekli bir tesis düzeniyle bir araya getirmiştir. İzmit fabrikasındaki sosyal tesislerin sağladığı imkânlar dönemin Türkiye koşullarında ileri bir çerçeve sunmuştur. Antrenman, dinlenme ve beslenme ihtiyaçlarının aynı yerleşke içinde karşılanabilmesi sporcu gününün dağılmasını önleyerek intizamlı bir çalışma akışı kurmaya olanak tanımıştır[24].

Sözlü tanıklık kuruluş aşamasında Hasan Sert'in kurucu kadro içinde rol aldığını bildirir. Saha disiplininin fabrika düzenine taşınması, sporculuk döneminde kazanılan çalışma alışkanlığının kurumsal yapıya aktarılmasıyla gerçekleşmiştir. Tanıklıkta vurgulanan "konfor değil düzen" ifadesi imkânlar artarken disiplin çizgisinin gevşememesini hedefleyen bir ilkeyi dile getirir[25].

Özel sektörle kurulan ilişki maddî destekle sınırlı kalmamış; tesis tertibinin kısa sürede sonuç üretmesi kurumsal meşruiyeti kuvvetlendirmiştir[26]. Sözlü tanıklık, yönetici-sponsor-saha üçgeninde kurulan tutarlı iş birliği sayesinde takım içi işleyişin daha az aksadığını ve ekip ruhunun pekiştiğini aktarır[27].

Şirket unvanının değişmesiyle takım Brisaspor adını almış ve A takım çalıştırıcılığı Sert'te kalmış, altyapı sorumluluğu Osman Alev'e verilmiştir[28]. Zikredilen yapı iki antrenör arasında net bir görev taksimi tesis etmiştir. 1985'te Brisa yönetiminin altyapıya resmî davet çıkarması bu modeli kurumsal düzeyde teyit eden bir kayıttır. 1988'de Sert'in sürdürdüğü A takım antrenörlüğünün sona ermesi ve sorumluluğun Osman Alev'e devredilmesi kulüp içinde rol paylaşımının yerleştiğini göstermektedir. Bu safhada mekanisyen, masör ve antrenör vazifelerinin ayrışmasıyla da kulüp iş tanımlarına dayanan bir sisteme yönelmiştir[29].

Sözlü tanıklık, bu yıllarda Sert'in yönetici Savaş Gürler ile yakın bir iş birliği kurduğunu aktarır[30]. Avrupa bağlantılarının gelişmesi kamp planlamalarının çeşitlenmesi ve uluslararası iletişim kanallarının açılması bu kanal üzerinden ivme kazanmıştır.

---

[23] Aile arşivi, Sürücü Belgesi.
[24] Ulugün, a.g.e., s. 98.
[25] Hüseyin Sert, a.g.t.
[26] Ulugün, a.g.e., s. 98.
[27] Hüseyin Sert, a.g.t.
[28] Ulugün, a.g.e., s. 98.
[29] Ulugün, a.g.e., s. 125.
[30] Hüseyin Sert, a.g.t.

Ulugün'ün aktardığı karşılıklılık esaslı kamp düzenekleri 1980'lerin ortasında Kocaeli merkezli bisiklet çevresinin uluslararası bir ağla temas kurmasını sağlamıştır. Polonyalı takımlar kış dönemlerinde İzmit'te kamp yaparken Brisa sporcuları Polonya'ya giderek uzun yol ve düz hat çalışmalarında Avrupa standardıyla karşılaşmıştır. Ulugün'ün Marian Bedranek türünden isimlerin süreçleri millî takım ölçeğinde takip ettiğini ve performans ölçümlerinin sistematik biçimde izlendiğini belirtmesi kamp döngüsünün daha geniş bir spor politikası çerçevesiyle irtibatlı yürüdüğünü düşündürür[31]. Sözlü tanıklık Avrupa'daki düz-dalgalı çalışma tertibinin Kocaeli çevresindeki rotalara uyarlanabildiğini ve lojistik imkânların planı kolaylaştırırken disiplin çizgisini gevşetmediğini ifade eder[32].

Bu dönemde üretilen antrenman felsefesi pahalı teknolojik aygıtlara yaslanmayan; tekrar, ölçüm ve rota sadakati üzerinden kurulan erişilebilir bir tertip olarak görünür. Kandıra düz hattında tempo muhafazası ile Karamürsel yönündeki iniş-çıkış uyumu haftalık programın esasını oluşturmuştur[33]. Pist çalışmaları da ölçüm disiplinini pekiştiren bir referans alanı olarak kullanılmıştır. 1972 Balıkesir pist finallerinde yer alınan 1 km sürat ve 4 km ferdi takip disiplinleri tempo belirleyen göstergeler olarak değerlendirilmiştir[34]. Böylece pist ile yol arasındaki ilişki tempo değişimlerini sezgiye bırakmayan bir hazırlık düzeni üretmiştir.

1988 sonrasında Sert, saha içi birikimini daha geniş bir organizasyon alanına taşımıştır. Ulugün'ün aktardıkları 1980'lerin sonundan 1990'ların başına uzanan dönemde Türkiye Turları ve millî takım süreçlerinde teknik kurul ve tertip düzeyinde ardışık görevler üstlenildiğini gösterir[35]. Kocaeli Ansiklopedisi aynı dönemi Sert'in örgütleyici ve aracılık eden işlevi üzerinden değerlendirir[36]. Bu suretle kulüp bünyesinde kurulan plan, zamanlama, ulaşım ve evrak tecrübesi ülke yarışlarının tertip mekanizmasına intikal etmiştir.

Kocaeli Ansiklopedisi, Sert'in Balkan Bisiklet Federasyonu bünyesinde önce Teknik Komite sorumluluğu üstlendiğini akabinde Asbaşkanlığa yükseldiğini kaydeder[37]. Sözlü tanıklık 1960'ların sonundan itibaren başlayan uluslararası temasların 1990'larda Romanya ve Bulgaristan yöneticileriyle kurulan güven ilişkisi üzerinden daha kurumsal bir vasfa kavuştuğunu aktarır[38].

Kocaeli Ansiklopedisi "Medeniyetler Turu" projesini İstanbul-Atina geçişiyle başlayan, Konya-Roma hattı ile genişleyen ve Antakya'dan İspanya'ya uzanan çok aşamalı bir rota olarak çerçeveler[39]. Sözlü tanıklık hazırlık sürecinde diplomatik ve finansal kanatlarda farklı kurumlarla eşgüdüm ihtiyacının doğduğunu ve yakın çevreden dil ve yazışma desteği alındığını bildirir ki İlker Özben'in elçilik ve resmî yazışma kanallarındaki katkısı özellikle

[31] Ulugün, a.g.e., s. 125.
[32] Hüseyin Sert, a.g.t.
[33] Hüseyin Sert, a.g.t.
[34] Ulugün, a.g.e., s.93; Hüseyin Sert, a.g.t.
[35] Ulugün, a.g.e., s.125-129.
[36] Durak, a.g.m.
[37] Durak, a.g.m.
[38] Hüseyin Sert, a.g.t.
[39] Durak, a.g.m.

anılır[40]. Kaynakların ortak paydası projenin kapsamlı bir hazırlık sürecinden geçtiğini ancak Sert'in vefatı sebebiyle tamamlanamadığını göstermektedir.[41]

2004 yılı Hasan Sert'in Türkiye'deki yönetişim rolünün kurumsal düzeyde görünür hale geldiği bir safha olarak kayda geçer. Aile arşivinde bulunan 01.04.2004 tarihli "T.C. GSGM-Bisiklet Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi" kartı, üzerindeki "31.12.2004" ibaresiyle bu dönemin resmî çerçevesini tayin eder[42]. Bahse konu belge Ulugün'ün federasyon ve tertip sahalarındaki görev çizgisiyle örtüşür[43]. Kocaeli Ansiklopedisi de Türkiye Turları ve organizasyon komitelerinde düzen merkezli bir çalışma anlayışının öne çıktığını bildirir[44]. Sözlü tanıklık bu çevrede Balkan federasyonlarıyla yürütülen etkileşim üzerinden temsil kapasitesinin kuvvetlendiğini belirtir[45].

Romanya'ya yerleşme takvimi iki yazılı kaynakta farklı tarihlerle kaydedilmiştir. Ulugün geçişin 1990'da başladığını belirtir, Kocaeli Ansiklopedisi 1992 tarihini verir[46]. Söz konusu fark fiilî yerleşme ile idarî tamamlanma arasındaki zaman aralığı ihtimaliyle açıklanabilir. Aile arşivindeki daimî ikamet kartı bu yorumu kuvvetlendiren somut veridir: "Permis de ședere permanentă" düzenleme tarihi 11.03.2005 (Bükreş) ve geçerlilik sonu 10.03.2010.[47] Sözlü tanıklık 1990'lar boyunca ticari girişimler ile spor organizasyonu faaliyetlerinin bir arada yürüdüğünü ve Romanya bürokrasisinde görev yapan eski bisikletçi tanışıklıklarının işlemleri kolaylaştırdığını aktarır. Aynı tanıklık Romanya'da bulunulan dönemde günlük 50-60 km aralığında düzenli antrenman alışkanlığının korunduğunu bildirir[48].

Sözlü tanıklık, aile hayatına ilişkin sınırlı fakat mühim bazı bilgiler de sunar. Eşin sağlık sorunları sebebiyle erken vefat ettiği; bu süreçte çocukların babalarıyla birlikte oldukları belirtilir. Kızın Romanya'da tıp eğitimi aldığı, sonrasında Avusturya'ya geçtiği; iki oğlun Romanya'da ikamet ettiği bilgileri de aynı çerçevede yer alır[49]. Yazılı kaynaklarda bunu teyit eden ayrı bir kayıt bulunmadığı için değerlendirme sözlü tanıklığın sınırı içinde tutulmuştur.

12 Eylül 2010 Pazar günü Bükreş'te antrenman sırasında yaşanan trafik kazası ve 14 Eylül 2010 tarihindeki vefat hem Kocaeli Ansiklopedisi'nde hem Ulugün'de tutarlı biçimde kaydedilmiştir[50]. Defnin Kandıra/Pirceler aile kabristanında yapıldığı bilgisini Kocaeli Ansiklopedisi de doğrular[51].

Vefatın ardından Kocaeli'de oluşan hatırlama usulleri yerel hafızanın spora verdiği değerle birleşen bir merasim düzeni üretmiştir. Yahya Kaptan Bisiklet Trafik Eğitim Parkı içindeki "Hasan Sert Anıtı" bu hatırlama tertibinin merkezinde durur. Ulugün, 15 Eylül 2019 tarihli anma programında anıt önünden tur startı verildiğini; fotoğraf sergisi ve konuşmalarla günün

[40] Hüseyin Sert, a.g.t.
[41] Durak, a.g.m.; Hüseyin Sert, a.g.t.
[42] Aile arşivi, Federasyon YK kartı
[43] Ulugün, a.g.e., s. 125-129
[44] Durak, a.g.m.
[45] Hüseyin Sert, a.g.t.
[46] Ulugün, a.g.e., s. 128; Durak, a.g.m.
[47] (Aile arşivi, Romanya oturum kartı).
[48] Hüseyin Sert, a.g.t.
[49] Hüseyin Sert, a.g.t.
[50] Ulugün, a.g.e., s. 128-129; Durak, a.g.m.
[51] Durak, a.g.m.

tamamlandığını kaydeder[52]. Kocaeli Ansiklopedisi anıtın konumunu ve parkın niteliğini aktararak mekânın eğitsel işlevini vurgular[53]. Sözlü tanıklık, anıt fikrinin belediye ve yerel kültür çevreleriyle istişare edilerek olgunlaştırıldığını; süreçte Ramazan Karataş, Mehmet Zeki Kutlu, Süleyman Durak ve aile bireylerinin birlikte çalıştıklarını belirtir[54]. Belediye meclisi onayı ve yıl dönümünde yapılan açılış, anmanın kurumsal vasfını gösteren işaretlerdir. Sözlü tanıklığın 2019 anmasına dair katılımcı çerçevesi Ulugün'ün kaydıyla uyumludur[55].

Sonuç

Netice itibariyle bu çalışma Hasan Sert'in biyografisini emek terbiyesinin şehir mesaisiyle birleşmesinden doğan düzen fikri etrafında okunabilen bir spor icrası ve kurumlaşma tecrübesi olarak değerlendirmiştir. 1969 sezonunda görünen başarılar ve tur içindeki ceza kaydı dönemin yarış ikliminin hem performans hem kural rejimi boyutunu belgelendirirken, 1976 sonrası antrenörlük ve 1978'de Lassa/Brisa çerçevesinde gelişen tesis modeli Kocaeli'de bisikletin kurumsal bir çalışma düzeni kazanmasında mühim bir eşik oluşturmuştur. Balkan ölçeğindeki görevler bu yerel birikimi bölgesel bir dile taşımış; 2010'daki kaza sonrası 2019 anması ve anıt etrafında şekillenen uygulamalar ise mirasın şehir hafızasında süreklilik üretebildiğini göstermiştir. Sonuçta bu çerçeve yazılı kaynakların temel zemin kabul edildiği ve sözlü tanıklığın denetimli biçimde tamamlayıcı olarak kullanıldığı bir yöntemle Türkiye bisiklet tarihinin yerel düzeyde izlenebilir bir biyografik örneğini ortaya koymaktadır.

[52] Ulugün, a.g.e., s. 129.
[53] Durak, a.g.m.
[54] Hüseyin Sert, a.g.t.
[55] Ulugün, a.g.e., s. 129; Hüseyin Sert, a.g.t.

KAYNAKÇA

Ulugün, F. Yavuz, *Kent ve Bisiklet*, İzmit Rotary Kültür Yayınları, İzmit 2021.

Durak, Süleyman, "Hasan Sert", *Kocaeli Ansiklopedisi*, md. 610.

"Cumhurbaşkanlığı Turuna Katılacak Bisiklette (A) ve (B) Takımları Belli Oldu", *Hürriyet*, 17 Haziran 1969, s. 6.

Hürriyet, 25 Haziran 1969.

Sert, Hüseyin, Hasan Sert'in erken yaşamı, sporculuk yılları, antrenörlük dönemi ve Balkan faaliyetleri üzerine mülakat, İzmit, 20 Ekim 2025.

Aile Arşivi, İzmit Belediyesi İşçi Kimliği

Aile Arşivi, Sürücü Belgesi

Aile Arşivi, T.C. Bisiklet Federasyonu Yönetim Kurulu Üyelik Kartı

Aile Arşivi, Romanya Daimî Oturum Kartı (*Permis de ședere permanentă*)

EKLER

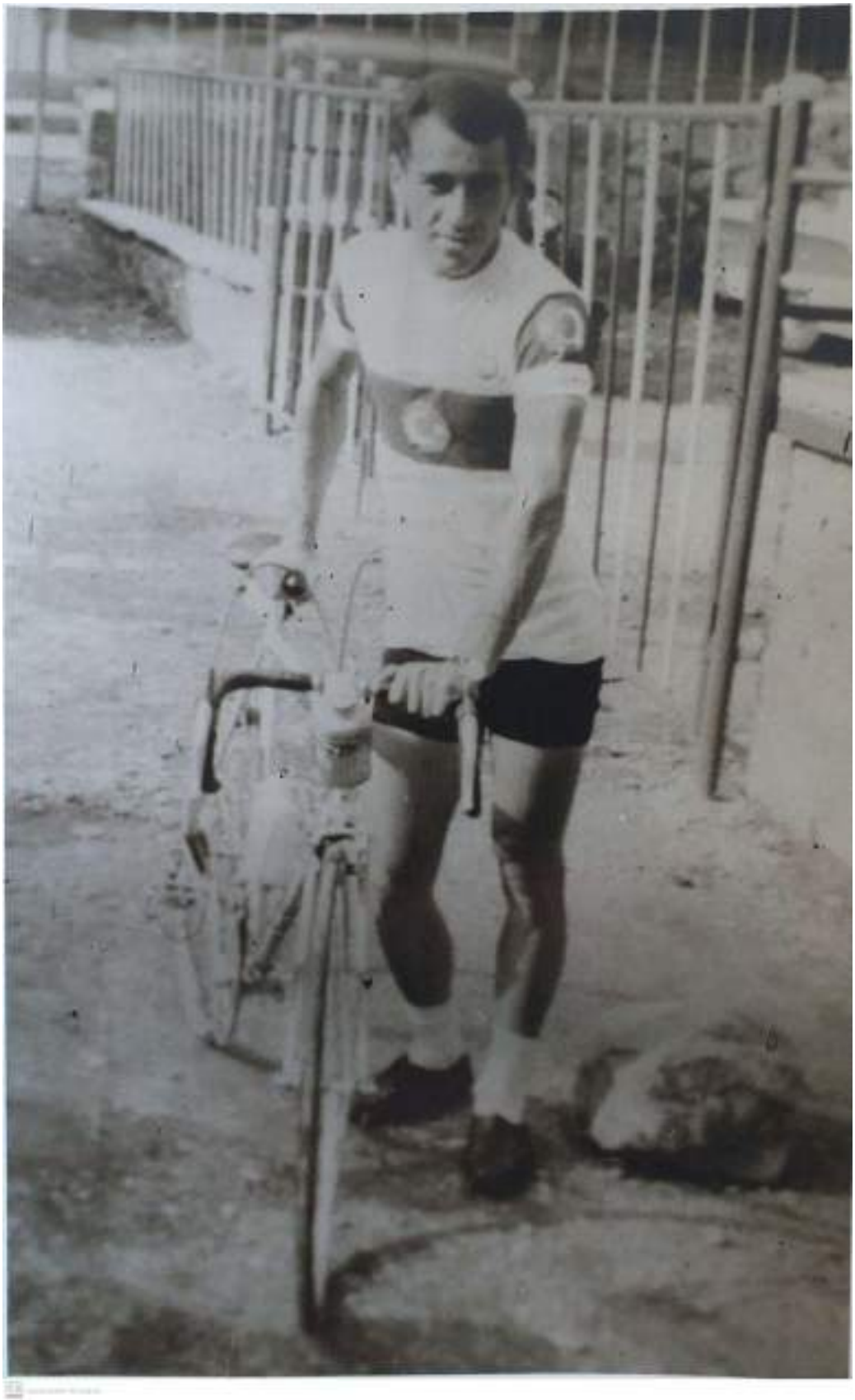

Hasan Sert adı yaşatılıyor

KENTİN HAFIZASINDA SPOR: BİR FUTBOL EMEKTARININ ANILARI

Esra BALCI*

Eminalp MALKOÇ**

Özet

İzmitli futbolcu Haydar Akif Okumuş'un (d. 23 Ağustos 1958) spor yaşamı, kentteki spor kültürünün geçmişi ve dolayısıyla günümüze ulaşan sürecin anlaşılabilmesi açısından tanıklık sunmaktadır. Okumuş'un futbol hayatı, çocukluk yıllarında Nasut Kayalı yönetimindeki Kocaeli Spor Futbol Okulu'na katılmasıyla başlamıştır. Petrolspor'da top koşturan Okumuş, 7–8 yıl bu kulübün formasını taşımıştır. Daha sonra Gölcük Tersanespor'da ve 3. Ligin yeni kuruluş sürecinde İznikspor'da futbol oynamıştır. Futbol hayatının iki senesini profesyonel oyuncu olarak geçiren Akif Okumuş, saha içi deneyimlerinin ardından Tersanespor'da Hoca olarak çalışmıştır. Dönemin şartları içinde spor kariyerini sonlandıran Okumuş, bundan sonra ticaret hayatına yönelmiştir.

Bu çalışma, Kocaeli'nin yerel futbol tarihine bireysel bir hafıza üzerinden katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Nitekim Okumuş'un amatör ve profesyonel liglerde geçen yılları, bireysel spor geçmişinin yanında aynı zamanda İzmit'in yerel spor hafızasında bir dönemin tanıklığı niteliğine sahiptir. Bu çalışma, sözlü tarih yöntemiyle gerçekleştirilen görüşmeler ve Akif Okumuş'un kişisel arşivindeki fotoğraf, belge ve hatıralarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışma, futbolun İzmit'teki fiziksel ve mekânsal karşılıklarını -antrenman sahaları, stadyumlar, kulüp mekânları ve kent dokusundaki izleriyle birlikte- ele alarak, bireysel hafızanın kentin spor kültürüyle kesiştiği noktaları ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Haydar Akif Okumuş, Kocaeli, Futbol, Kent Hafızası

Giriş

Bir kentin spor geleneğini anlamak/değerlendirebilmek için profesyonel başarılarla kurumsal arşivlerin incelenmesinin yeterli olmayacağı rahatlıkla söylenebilir. Yalnızca bazı teknik araştırma ya da yöntemlere başvurmanın kentin spor geleneğini yeterince yansıtmayabileceği, Kocaeli Spor Tarihi Sempozyumu'nun açılış oturumunda da bahis konusu olmuştur. Nitekim sporun kent yaşamındaki yeri; sokaklarda, mahalle aralarında, fabrika sahalarında, amatör kulüplerin soyunma odalarında ve çoğu zaman kayda geçirilmemiş kişisel deneyimlerde

* Dr. Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fak., Mimarlık Bl., esra.balci@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6536-875X

** Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bl., malkocem@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5840-6922

kendini göstermektedir. Dolayısıyla spor geçmişine dair yapılacak çalışmalarda, bireysel tanıklıklara yer vermek bu görünmez alanları görünür kılmakta büyük yarar sağlayacaktır. Kocaeli özelinde bu durum daha da belirgindir; zira kentin zengin spor kültürü, uzun yıllar boyunca amatör futbolun ritmiyle, yerel kulüplerin rekabetiyle ve genç sporcuların tutkulu mücadeleleriyle şekillenmiştir.

Bu araştırma, yalnızca bir sporcunun kişisel deneyimini ve bir döneme dair algısını aktarmayı amaçlayan biyografik nitelikli bir çalışma olarak tasarlanmamıştır. Türkiye'de sporun çok büyük ölçüde ve yoğunlukta amatör seviyede yaşandığı, profesyonelliğe adım atabilen sporcu sayısının sınırlı kapasitesi düşünüldüğünde -bu çalışmaya anılarıyla konu olan- Haydar Akif Okumuş'un yaşam öyküsü, kendi bireysel çizgisinin ötesinde, geniş bir sporcu grubunun temsil ettiği ortak deneyimi yansıtır hale dönüşmektedir. Çocukluk yıllarında mahallede sporla tanışan, kısıtlı olanaklara rağmen düzenli antrenman yapan, KİT kulüplerine girmeyi başaran ve kısa bir dönem profesyonelliği deneyimleyen geniş bir sporcu jenerasyonunun sesi niteliğine sahip olmaktadır.

Bu çerçevede H. Akif Okumuş ile gerçekleştirilen röportaj ve sporcunun kişisel arşivinde yer alan fotoğraflar, giriş kartları/efemeralar ve gazete kupürleri, 1960'lar ile 1990'lar arasında İzmit'in spor kültürünün nasıl örgütlendiğine dair fikir veren çok katmanlı bir veri seti niteliğinde kullanılmıştır.

Haydar Akif Okumuş'un Futbollu İlk Yılları (1965-1974)

Haydar Akif Okumuş, 1958'de Fatih'te doğdu. 27 Mayıs'ın ardından babasının işleri etkilenince aile, akrabalarının yoğun olduğu İzmit'e yerleşti. H. Akif Okumuş çocukluğunun İzmit'ini "*İstanbul'dan geldiğimizde iki yaşındaydım henüz. Onları hiç hatırlamıyorum. Fakat burada kendimi hatırlamaya başladığımda İzmit çok şirin çok güzel bir yerdi"* sözleriyle tasvir etmiştir.

Babası Ahmet Server Okumuş İzmit Belediyesi'nin Elektrik, Su ve Otobüs İşletmesinde çalışarak emekli olacaktır. Annesi Mukaddes Okumuş ise Derince Deniz Eğitim Makina Okulları Komutanlığında görev yapmıştır. Akif Okumuş'un anlatımıyla maarif müfettişi olan dedesi Nuri Okumuş'a soyadını bizzat Atatürk vermişti. Yedi sekiz yaşlarından itibaren 28 Haziran İlkokulu'nun bahçesi ve yaşadığı mahallenin sokak araları Akif Okumuş'un ilk *sahaları* olmuştu.

Akif Okumuş -1970lerin başı-Kocaelispor altyapısında Kocaeli İsmetpaşa Stadında çıktığı ilk maçlardan birinde (H.A. Okumuş özel arşivi)

Kocaelispor'un futbol okulu, o dönemde İzmit Fuarındaki baraka tesislerde faaliyet gösteriyordu. Yaş grubu ayrımı yoktu; bir iki yaş büyük ya da küçük sporcular aynı sahada birlikte çalışıyordu. Kalabalık oldukları için takım kendi içinde ikiye, hatta üçe bölünüyor; okulun durumuna göre sabahçı-öğlenci düzeninde, özellikle tatillerde sabahtan akşama kadar antrenman yapıyordu.

H. Akif Okumuş futbola başladığı yılları şöyle anlatmaktadır:

"Sabahtan akşama kadar okulun bahçesinde top oynuyordum. Mahallemizde sporla ilgililerden biri bana dedi ki Kocaelispor'un okuluna yazıl. Orada hem gelişirsin hem daha iyi öğrenirsin. O şekilde ben başladım futbol okuluna…. Yani alt yapım Kocaelispor'la başladı. Orada topa nasıl vurulur, pas nasıl verilir? Nasıl boşa kaçılır…. Yani bir okul eğitimi gibi Nasut Kayalı hocamızın sayesinde orada kendimizi iyi geliştirdik.

İsmetpaşa Stadı vardı ama biz daha çok küçüktük. Sonra artık biraz gelişmiştik. Güçlenmiştik. Daha evvel hiç oraya gitmemiştik. Fuardaki sahada yıkanıp orada antrenman yapardık. Yanımızda da büyüğümüz oldu. Abim olur veya arkadaşlarımın babası gelir, annesi gelir çünkü o zaman fuar bile biraz uzaktı İzmit'e."

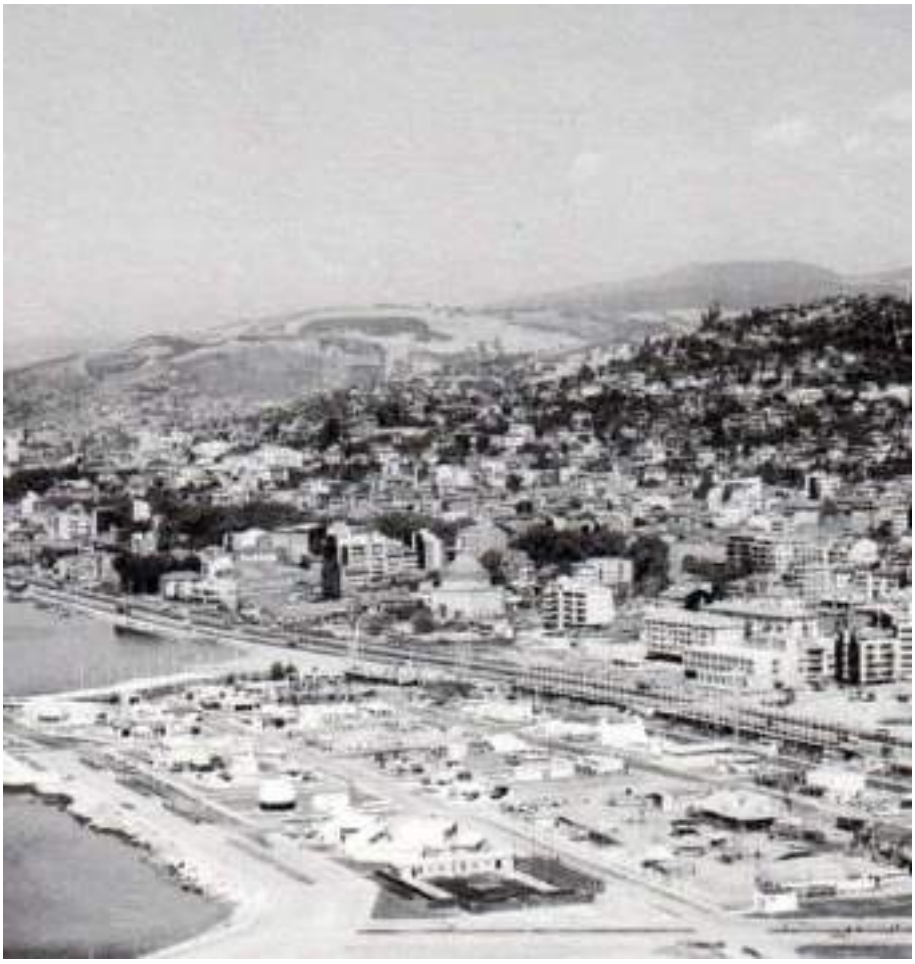

1970'ler İzmit Fuar Alanı ve çevresinin genel görünümü[1]

Petrolspor Yılları (1974-1981)

Kocaelispor altyapısında gelişimini tamamladığı dönemde H. Akif Okumuş, Nasut Kayalı aracılığı ile Petrol Ofisi'ne geçmiştir. Nasut Kayalı, hem İzmit Belediyesi'nde başkan yardımcılığı yapmış hem de Kocaelispor'un altyapısında uzun yıllar görev üstlenmişti. Nasut Hoca, Petrol Ofisi'nden teknik direktörlük teklifi alınca genç Akif'i de yanında götürmek isteyecektir. Nasut Hoca, durumu anlattığında Akif Okumuş'un babası Server Bey "*hem başkan yardımcısı hem bu işin* [işi] *en altından en üstüne kadar bilen insan* [insansınız], *siz nasıl uygun görürseniz öyle yapın"* diyerek yaklaşımını ortaya koymuştu. O sıralarda Petrol Ofisi iyi bir takım olarak tanınmıştı. Okumuş da oraya gidişiyle ilgili olumlu düşünmüştü.

[1] Tarihi İzmit Fotoğrafları: https://www.facebook.com/KadirErbagg/posts/eskimeyen-eski-izmit-foto%C4%9Fraflar%C4%B1derleme-ve-d%C3%BCzenleme-kadir-erba%C4%9F-izmitkocaelit%C3%BC/732443227443393/

Akif Okumuş'un kişisel arşivinde yer alan ve Gençlik ve Spor Bakanlığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Kocaeli Bölge Başkanlığı tarafından verilen resmi «**Futbol Müsabakaları Serbest Geçiş Kartlar**»ı 1976–1983 yılları arasında Petrolspor ve Tersanespor dönemlerine aittir. Bu belgeler hem Okumuş'un futbol serüveninin kronolojisini hem de dönemin amatör–yarı profesyonel futbol yapısının işleyişini göstermektedir.

1976-1977 (18 yaş-Petrolspor) **1980-1981 (22 yaş-Petrolspor)** **1982-1983 (24 yaş-Tersanespor)**

(H.A. Okumuş özel arşivi)

Okumuş, Petrol Ofisi dönemini anlatırken hem takımın yapısını hem de dönemin rekabet ortamını özellikle vurgulamaktadır. Kendi oynadığı ilk sezonlarda şampiyonluklar yaşadıklarını, sonraki yıllarda ise çoğu zaman *ipin ucundan döndüklerini* söylemektedir. Ona göre bunun en önemli nedeni, Kağıtspor gibi güçlü rakiplerin varlığıdır. Avni Kalkavan'ın çalıştırdığı, üst düzey oyuncuların yer aldığı Kağıtspor, diğerlerine göre daha geniş olanaklara sahipti.

Akif Okumuş'un Petrolspor döneminden takım arkadaşlarıyla çekilmiş fotoğrafları
(H.A. Okumuş özel arşivi)

Petrol Ofisi'nde de teknik ekip güçlü bir kuşaktan oluşmuştu. Petrolspor'un hocaları hakkında "*Metin Uzuner Kocaelispor'un ilk kalecisi. Allah rahmet eylesin o da öldü. Suat* [Kel Suat] *abi vardı. Nasut Abi'yle iki sene çalıştıktan sonra… Metin Uzuner geldi. Suat abi vardı, bunlar hep öldüler, rahmetli oldular. İyi hocalarla çalıştık… Yani zaten dört-beş tane hocayla sade Petrol Ofis'te çalıştım"* diyen Okumuş, bu hocaların tamamını *kültürlü, seviyeli büyüklerimiz* olarak anmaktadır[2]. Dolayısıyla Petrol Ofisi'nde sadece o dönemde dört-beş farklı hocayla çalışma imkânı bulduğunun altını çizerek futbol kültürünün büyük ölçüde bu eğitimci ve antrenör kadrosu tarafından şekillendirildiğini seslendirmektedir.

Okumuş, bölgesel ligde Gebzespor, Karamürselspor, Gölcükspor, Kağıtspor, Rabakspor gibi takımların yer aldığını ve Petrol Ofisi'nin bu rekabetin önemli bir parçası, konumunda bulunduğunun altını çizmektedir. Okumuş söz konusu yıllarda Petrolspor, yalnızca Kocaeli bölgesinde mücadele eden 12 takımlı yerel ligde oynasa da hazırlık maçları için sık sık Sakarya, Bursa ve Adapazarı'na gittiğini hatırlatmaktadır. Onun anlatımıyla bu dört il, *Türkiye'nin futbol beşiği* sayılır; bu bölgede yetişen pek çok oyuncu ulusal düzeyde kendini kanıtlamıştır.

[2] H. Akif Okumuş, 14-16 Kasım 2025 tarihlerinde gerçekleştirilen Uluslararası Kocaeli Spor Tarihi Sempozyumu'nun 15. Oturumunda (16 Kasım Pazar-Süleyman Paşa Salonu, saat: 09.00-10.30) *Kentin Hafızasında Spor: Bir Futbol Emektarının Anıları* başlıklı bildirinin sunumu sırasında, kendisiyle birlikte (Ceyhun, Orhan, Veli, Baturman, Gürbey gibi isimleri sıralayarak) birçok sporcunun yetişmesine büyük emeği geçen Kocaelispor'un hocalarından Ferruh Duygu'yu özellikle ve özenle anmıştır.

Akif Okumuş -1979 SEKA sahası Arkada SEKA Kâğıt Fabrikası (H.A. Okumuş özel arşivi)

Petrol Ofisi yılları, onun açısından dönemin önemli futbolcularıyla temas kurduğu ve dostluk ve arkadaşlık ilişkilerinin şekillendiği bir süreci ifade ediyordu. Galatasaray'ın kaptanı Yusuf Altıntaş'ın abisi Yaşar Altıntaş'la aynı takımda forma giymişti. "*Ben Yaşar'la beraber oynadım, Yusuf'un abisiyle Petrol Ofisi'nde oynadım. Onun da babası bizi çalıştırdı. Petrol Ofis'te Köylü Mustafa. Galatasaraylı Yusuf'un babası. Yaşar'la orada bir sene beraber oynadık. Sonra o askere gitti. Ordu Milli Takımına seçildi…*" cümleleriyle hatırladıklarını aktaran Okumuş, bunların ardından Yaşar Altıntaş'ın profesyonel olarak Kocaelispor'a geçtiği ve daha sonra uzun yıllar Ankaragücü'nde oynadığını kaydetmektedir. Okumuş, bu kuşağın birçok oyuncusuyla -Ceyhun Güray, Mahir Danabay, Güvenç Kurtar gibi- bağını hâlâ sürdürmektedir. Fotoğraflar üzerinde göstererek gençlik çağında fiziksel benzerlikleri nedeniyle Yaşar Altıntaş'la sık sık *ikiz sanıldıklarını* biraz da latifeyle anımsamaktadır.

Petrolspor'da Yaşar Altıntaş ile "ikiz sanıldıkları" dönemlerden, Sol ön-Yaşar Altıntaş/Orta ön-Akif Okumuş, (H.A. Okumuş özel arşivi)

Akif Okumuş'un anlatısında Kağıtspor'un tesisleri ayrı bir öneme sahiptir. Zira şehrin takımı Kocaelispor bile ikinci ligde oynarken antrenmanlarını Kağıtspor'un sahasında yapıyordu. Futbolcular da ihtiyaçlarını Kağıtspor'un geniş tesislerinde karşılıyorlardı. SEKA ve diğer KİT'lerin sağladığı güçlü altyapı ve imkanlar sayesinde Petrol Ofisi, Kağıtspor ve Petkimspor, o yıllarda profesyonel takım düzenine yakın tesislere, hocalara ve sağlık ekip ve ekipmanlarına sahip kulüplerdi[3]. Bu imkânların içinde Akif Okumuş'un Petrol Ofisi'nde geçirdiği 7-8 sene hem düzenli bir gelişim sağlamış olması hem de hedefi olan bir takım atmosferi motivasyonu içinde bulunması bakımından belirleyici idi. Her sezon şampiyonluğa oynayan takım, o dönemin futbol kültürünün şekillenmesi bakımından adeta inşacı unsurlardandı. Akif Okumuş'a Derince'deki Petrolspor tesislerinin bugünkü durumu sorulduğunda, uzun yıllardır gitmediğini ve kulübün özelleştirme sonrası eski düzenini kaybettiğini ifade etmiştir. Kendi döneminde Petrol Ofisi bir kamu kuruluşuydu. Hem kendisinin hem önceki ve sonraki nesillerin aynı güçlü imkânlarla spor yaptığını vurgulamış; para sorununun olmadığı, imkânların son derece iyi olduğu ve kulübe alınan futbolcuların tamamen yetenek kriteriyle

[3] Hemen bu dönemin öncesinde Türkiye'de spor bütçeleri, sporun finansmanı ve Spor Toto'nun spor tesislerinin yapılmasına katkısı hakkında bkz.: Eminalp Malkoç, "Cumhuriyet Senatosu'nda Gençlik ve Spor Bakanlığının Kuruluşuna Kadar Spor Toto Hakkındaki Tartışmalar", *Spor Tarihi Araştırmaları Dergisi/STAD*, S.1/2, 2025, ss.38-51 (https://doi.org/10.29228/SPORTARIHI.81914)

seçildiği bir dönem portresi çizmiştir… Bu tanıklık, kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmelerinden önce amatör spora sağladıkları kurumsal desteğin önemini ve yoğunluğunu ortaya koymaktadır.

Akif Okumuş'un Petrolspor döneminden takım arkadaşlarıyla çekilmiş fotoğrafları, (A. Okumuş özel arşivi)

Tersanespor Yılları (1982-1984)

Petrolspor'dan Tersanespor'a geçtiği yıl, Petrolspor'a yeni bir çalıştırıcı atanmıştı. Mersin'den gelen ve geçmişte profesyonel futbol oynamış olan Cengiz Hoca görevine başladığında, Okumuş -takımdan ayrılmış olmasına rağmen- sezon başında kendisini ziyaret ederek çiçek götürmüş ve başarı dilemiştir. Bu ziyareti özellikle hatırlatan Okumuş, futbol yaşamı boyunca kurduğu ilişkilerin sadece saha içinde değil sonrasında da devam ettiğini, hocaları ve takım arkadaşlarıyla yıllarca bağlarını sürdürdüğünü vurgulamaktadır. Okumuş'un spor hayatının belirleyici özellik ve çıktılarından biri kuşkusuz bu güçlü ve kalıcı ilişki ağlarıdır.

Akif Okumuş, Tersanespor'a geçtiği yıl Petrolspor'un yeni teknik direktörü Cengiz Hoca'yı ziyaret ederek sezon için başarılar diliyor. Derince Petrolspor Tesisleri, 1982, (A. Okumuş özel arşivi)

Okumuş, Petrol Ofisi yıllarından sonra Tersanespor'a geçiş sürecini anlatırken özellikle Tersane Komutanı Nezih [İşeri] Paşa'yla yaptığı görüşmenin altını çizmektedir. O dönem Petrol Ofisi'nde takım kaptanıdır ve Paşa'nın makamında birebir görüştüğü ilk futbolcunun kendisi olduğunu belirtir. Tersanespor Mahir [Danabay] Kaptan, Nuri Karlıoğlu gibi İzmit'in en tanınmış isimlerini kadrosuna katmaktadır ve güçlü bir takım kurma yoluna girmiştir.

Okumuş, tersanede çalışmak istediğini, torna-tesviye belgesi bulunduğunu ve Paşa'nın kendisine *ilk alınacak işçilerin başında sen varsın* diyerek söz verdiğini aktarmaktadır. Ancak daha sonra Genelkurmay'dan gelen emir yazısı doğrultusunda bu sözün tutulmadığını da hatırlamaktadır. Bu açıklamaları sporcuların yaşamsal kaygılarına ışık tutması bakımından anlamlıdır.

O ve arkadaşları takımı şampiyon yapmış, birinci kümeye çıkarmışlardır. Ardından İznik'ten gelen teklifle profesyonelliğe adım atmış; üçüncü ligin kurulduğu dönemde İznik'e transfer olmuştu.

İznikspor Yılları (1985-1988)

Okumuş, İznikspor'a transferini anlatırken dönemin koşullarına göre aldığı ücretin olağanüstü olduğunu belirtmektedir. Üçüncü ligin yeni kurulduğu bu yıllarda iki sezon için ödenen 7.750 TL'yi, babasının 30 yıllık belediye müdürlüğü tazminatı olan 1.250 TL ile kıyaslamıştı. Transferin gerçekleşmesinde en büyük pay Şener Dal'a ait idi. Nitekim Okumuş,

"İki sene. Maaşım var, primim onlar ayrı. İki sene de orada oynadım. Oraya da gitmeme sebep olan Şener Dal. Şener Hoca o zaman her gün gazetede. Derwall Galatasaray'ı çalıştırıyor. Şener Abi Kocaelispor'u çalıştırıyor. Halen telefonla hep görüşürüz. Gazetelerin hepsinin başlığında Derwall değil diyor Şener Dal! Biz lider bitirmiştik ligi ilk yarı. Diyeceğim Şener Abi'nin bana o zamanda çok şeyi [desteği] oldu çünkü üçüncü ligde öyle bir para alan adam bulamazsın. Mümkün değil!"

sözleriyle o günleri hatırlamaktadır. O dönem Kocaelispor'u çalıştıran Dal, İznik yönetimiyle Otel Altınnal'da yapılan görüşmede Okumuş'u destekleyerek "*Akif'i bir şartla veririm; seneye Kocaelispor'a alacağım"* sözleriyle sürece son noktayı koymuştu.

İznik, Balkes'i fena çarptı: 1-0

Maçın tek gölünü 2. dakikada Turgay attı

B takımlar maçı ise 1-1 bitti

İznikspor'un 1985'te Balıkesir'de oynadığı hazırlık maçına ait gazete kupürü. Kadroda dikkat çeken isimlerden biri de dönemin İran Millî Takımı kalecisi Hoccat Tehrani'dir. (A. Okumuş özel arşivi)

İznikspor'da iki yıl oynadıktan sonra Okumuş artık otuzlu yaşlarına yaklaşmış, yeni evlenmiş ve yaşam düzeni kurmuştu. Başka şehirlerden ciddi transfer teklifleri gelse de o dönemin ekonomik koşullarının kısıtlılığı, yeni bir eve taşınmanın zorluğu ve bilmediği bir yerde sıfırdan hayat kurma endişesi nedeniyle İznik'ten başka yerlere gitmeyi tercih etmeyecektir. Futbolun yalnızca para için değil, *beyinle oynanan* bir oyun olduğunu; doğru hocayla ve doğru takımla buluşmasının önemini değerlendiren Okumuş, kendisini tanımayan bir teknik ekiple uyumsuzluk yaşama ihtimalinin de kararında etkili olduğunu belirtmektedir. Aslında yavaş yavaş futbolu bırakmanın eşiğine ilerlemektedir. Bu arada Gölcük'ten tanıdığı bir arkadaşının yönlendirmesiyle İzmit'te spot eşya dükkânı açmıştı.

Akif Okumuş'un 1980'lerin ortasında İznikspor formasıyla takım arkadaşlarıyla birlikte çekilmiş takım fotoğrafı. (H.A. Okumuş özel arşivi)

Harb-İşspor'da Hocalık Dönemi (1998-2000)

Futbolu bıraktıktan yaklaşık 10 yıl sonra Okumuş'un hocalığa yani takım çalıştırmaya başlaması, zor durumda olan eski takımı Tersanespor'un -yeni adıyla Harbiş'in- kendisine ulaşması sonucudur. 1990'ların sonunda kulübün mali kaynakları tamamen kesilmiş; işçilerin ve subayların maaş kesintileri kaldırıldığı için güçlü bütçe yerini derin bir krize bırakmıştır. Saha ve tesisler duruyor olsa da mali destek yoktur; takım puan alamadan sezona başlamıştır. Başkan, Okumuş'u kişisel olarak tanıdığı için "*tek yetki sende olacak, ne yaparsan yap bizi kurtar"* diyerek göreve çağırır. Okumuş hem bilgi birikimine hem de gençlik yıllarında formasını giydiği kulübe duyduğu ahde vefaya dayanarak teklifi kabul etmiştir.

Harb-İşspor Antrenör değişikliğini yaptı

Akif Okumuş ile anlaştılar...

Harb-İşspor'un antrenörlük görevi için Akif Okumuş ile anlaşmasını duyuran gazete kupürü. (A. Okumuş özel arşivi)

Kulübün ekonomik koşulları o kadar kötüleşmiştir ki Okumuş, bazı maçlara giderken oyuncuların tozluklarını kendi imkanlarıyla satın alarak tamamladığını anımsamaktadır. Oynadığı yıllardaki imkânlarla hoca olarak döndüğünde karşılaştığı koşullar arasındaki farkı *zengin bir adamın iflas etmiş hâline dönmesi* metaforuyla tanımlamaktadır. Buna rağmen iki yıl boyunca takımı ligde tutmak için elinden geleni yapmıştır. Kulübün o dönem ayakta kalabilmesine onun bu gönüllü çabası önemli bir katkı sağlamıştır.

Harb-İşspor'un antrenör futbolcusu

Okumuş, ikinci yarıya umutla baktıklarını söyledi

"Biz düşmeyiz"

Kocaeli 1'nci Küme Kırmızı grupta ligde kalma mücadelesi veren Harb.İşspor'un antrenör futbolcusu Akif Okumuş,ikinci yarıda başarılı sonuçlar alacaklarını söyleyip "Küme düşen takımlardan biri biz olmayacağız"dedi.

Geçen sezonki takımdan fazlaca fire verdiklerini söyleyen Akif Okumuş "Yepyeni bir ekipte mücadele veriyoruz.Sezona iyi başlangıç yapamayan takımımız devrenin sonlarına doğru bir atağa geçmiştir"dedi.

Kocaeli 1'nci Amatör Küme Kırmızı grupta mücadele yapan Harb.İşspor'un antrenör futbolcusu Akif Okumuş ligden düşmeyeceklerini iddia etti.

Geçen sezonki takımdan fazlaca fire verdiklerini söyleyen Okumuş "Yepyeni bir ekipte mücadele ediyoruz.İlk yarıyı kritik bir yerde bitirdik. Ancak ikinci yarıda çok başarılı olup ligden düşen takımlardan biri biz olmayacağız"dedi.

Takımın sezona kötü başladığını hatırlatan Okumuş "Göreve geldiğimiz son haftalardaki çıkışımızla daha da kötü durumda olmaktan kurtulduk.Düşme hattının bir üstündeki takımla aramızda sadece iki puan fark var. İkinci yarıda bambaşka bir Harb.İşspor izlettireceğiz'dedi.

AKİF OKUMUŞ

Akif Okumuş'un antrenör olarak görev yaptığı Harb-İşspor dönemine ait gazete kupürü. (A. Okumuş özel arşivi)

Akif Okumuş'un Deneyimleri Üzerinden Sportif Değerlendirmeleri (1974-1988)

Akif Okumuş'un futbol içinde aktif bulunduğu 1974-1988 yıllarına yönelik değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Nitekim o, imkânların sınırlı, tesislerin yetersiz, gelir kaynaklarının kırılgan olduğu bir dönemde kendisi ve kuşağının İzmit futboluna kattığı değerin büyüklüğünün altını çizmektedir. O yıllarda Kağıtspor, Petrolspor, Petkimspor gibi kentin köklü kulüplerinde forma giymek takım sayısının azlığına koşut son derece zordur.

Akif Okumuş'un tanıklığı, dönemin amatör futbol ortamının maddi imkânsızlıklarla iç içe geçtiğini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Kendi ifadesiyle

"Burada oynamak çok zordu o dönem o takımlarda. Çok az takım var ama çok futbolcu var. Az takım olduğu için çok yetenekli, hakikaten üst düzey olmuş insanlar oynayabiliyordu çünkü takım yok başka. Futbolcu çok ama. İnanın o dönemlerde, bu bahsettiğin amatör kümelerdeki arkadaşların birçoğu şu anda Türkiye'de birinci ligde çoğu oynayacak yetenekte ve kapasitedeydi. İkinci ligde çoğu oynardı. Çoğumuz oynardık. Çok kaliteli, çok iyi futbolcular vardı. Hem bu kadar imkânsızlıklara rağmen ailelerinin durumlarına rağmen. Sevgi vardı. Ne bileyim. Tekmeye kafasını koyan insanlar vardı. Şimdi para var… Nerede öyle? Soyunma odalarında sıcak su yok, bir şey yok. Hele semt takımları. Biz gene onlardan çok şeyiz [iyiyiz], otobüs bulamaz. Gelemez. Maç biter, üstü başı yıkanmamış. Sıcak su yok kış günü… ayakkabılarımız Dinyakos… altı yuvarlak kösele çiviliydi, çorapları çıkardığımızda bütün takımın ayağı kan içindeydi."[4]

Buna rağmen sahadaki tutku eksik değildir; tam tersine, zorluk arttıkça aidiyet ve istek güçlenir. Okumuş'un *"hakikaten çok zordu ya ama sevgi vardı. Şey vardı, yani bir istek vardı*" cümleleri bu ruhu özetlemektedir.

Bütün bu yokluklara karşın İzmit'te futbolun yarattığı heyecan olağanüstüdür. Petrol Ofisi-SEKA karşılaşmalarının onun deyimiyle *İzmit'in Fenerbahçe-Galatasaray derbisi* olarak görülmesi; SEKA tribünlerinin tamamen dolması, hatta insanların *duvarlarda çıkacak yer araması* futbolu/sporu sahiplenmenin güçlü göstergesi kabul edilmelidir. Nitekim Gebze, Karamürsel, Ulaşlı fark etmeksizin her maçın geniş bir izleyici kitlesi bulunduğu; o dönemde insanların parasız, beklentisiz, yalnızca gönülden oynanan futbolu seyretmeye geldiği yönündeki anlatımı kuşkusuz sahiplenme açısından önemlidir.

İzlenimler/Son Sözler

Akif Okumuş ile yapılan söyleşi ve röportaja dayanan incelemenin doğurduğu izlenimler birkaç noktada ortalanabilir. Öncelikle mahalle kültürü içinde başlayan futbol ilgisinin, kurumsal altyapıların sınırlı imkânlarıyla nasıl biçimlendiği; KİT spor kulüplerinin amatör futbolu nasıl desteklediği; kentin mekânsal dönüşümünün spor alanlarına nasıl yansıdığı ve amatör sporun bireyin yaşamında nasıl bir karşılık bulduğu hakkında oldukça kesin çizgiler

[4] Dinyakos marka ayakkabıların son üreticilerinden İbrahim Yöney ile yapılan bir görüşmede benzer bir tasvir yapılmaktadır. Aslında sorun ayakkabılardan değil pasekül zeminli sahalardan kaynaklanmaktadır. https://dinyakos.com/2015/05/11/ibrahim-yoney-son-dinyakos-ustasi/

ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle böyle çalışmalar bireysel hafızanın kentsel spor geleneğine nasıl eklemlendiğini göstermek açısından örnek niteliğinde görülebilir.

Kişisel hafıza, kentte kurumsal belleğin eksik bıraktığı alanları tamamlayan önemli bir kaynak olduğundan Akif Okumuş'un tanıklığının, amatör sporcuların kişisel hikâyelerinin Kocaeli'nin spor geleneğini taşıyabildiğinin örneği durumunda olduğu ileri sürülebilir.

Okumuş'un anlatısı, Kocaeli'de futbolun bir dönem sevgi, dayanışma ve karşılıksız emek etrafında kurulan güçlü bir topluluk hissiyle yaşandığını hatırlatmaktadır**.** Zaten Okumuş'un deneyimi, sporun yalnız bireysel başarılardan değil, aktarılan duygulardan ve paylaşılan hatıralardan beslendiğini açığa çıkarmaktadır. Üstelik futbol o ve kuşağı için bir meslekten ziyade bir ilişki ve dayanışma kültürü olmuştur.

Öte yandan geçmişte Kamu İktisadi Teşekkülleri amatör spora sahalar, tesisler ve maddi imkânlar sağlamıştır. Bugün ise aynı alan daha profesyonel, daha rekabetçi ve ekonomik dinamiklerle farklı bir yapıda işlemektedir.

Amatör sporcuların deneyimlerinin görünür kılınması ve kentin spor hafızasına katkı sağlayan doğal araç niteliğinde değerlendirilmesi; bu deneyimlerin sistemli biçimde kayıt altına alınması, spor tarih yazımındaki eksik halkaları tamamlamakla kalmayıp, yerel spor hafızasının güçlendirilmesine de katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Balcı, Esra Ekşi, *Sözlü Tarih Çalışması: Haydar Akif Okumuş ile "Kentin Hafızasında Spor: Bir Futbol Emektarının Anıları" başlıklı bildiri için yapılan röportaj,* 29 Ekim 2025, Kocaeli.

H. Akif Okumuş Özel Arşivi

https://dinyakos.com/2015/05/11/ibrahim-yoney-son-dinyakos-ustasi/

https://www.facebook.com/KadirErbagg/posts/eskimeyen-eski-izmit-foto%C4%9Fraflar%C4%B1derleme-ve-d%C3%BCzenleme-kadir-erba%C4%9F-izmitkocaelit%C3%BC/732443227443393

Malkoç, Eminalp, "Cumhuriyet Senatosu'nda Gençlik ve Spor Bakanlığının Kuruluşuna Kadar Spor Toto Hakkındaki Tartışmalar", *Spor Tarihi Araştırmaları Dergisi/STAD*, S.1/2, 2025, ss.38-51 (https://doi.org/10.29228/SPORTARIHI.81914)

KOCAELİSPOR'UN EFSANE RUMEN KALECİSİ DUMİTRU STİNGACİU

Recep KANKAL*

Özet

1990'lı yıllar, Türk futbolunda yabancı oyuncuların sayısının ve etkisinin belirgin biçimde arttığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Avrupa'dan transfer edilen futbolcular, Süper Lig kulüplerinde sergiledikleri performans, oyun disiplini ve profesyonel yaklaşımlarıyla Türk futbolunun gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bu süreçte Romanya'dan gelen oyuncular da Türk takımlarında dikkat çekici katkılar sunmuş; Gheorghe Hagi, Gheorghe Popescu ve Daniel Pancu gibi isimler hem sportif başarıları hem de saha içi liderlikleriyle iz bırakmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'de forma giymiş önemli yabancı kalecilerden biri olan Dumitru Stingaciu'nun Kocaelispor kariyeri, yabancı futbolcuların Türk futboluna katkısını değerlendirmek açısından dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Romanya'nın Braşov kentinde doğan Stingaciu, 1996–2000 yılları arasında Kocaelispor forması giymiş; özellikle 1997 yılında sergilediği başarılı performansla takımının Türkiye Kupası'nı kazanmasında belirleyici rol oynamıştır. Bu başarı, onun Kocaelispor tarihine "efsane kaleci" olarak geçmesini sağlamıştır.

Türkiye Futbol Federasyonu'nun (TFF) resmi kayıtlarına göre Stingaciu, Kocaelispor formasıyla toplam 117 karşılaşmada görev almıştır. Çalışmada, bu maçlardaki performansı; kart istatistikleri, maç içi müdahaleleri ve takım içindeki konumu üzerinden değerlendirilecektir. Ayrıca, Stingaciu'nun Kocaeli'ye transfer süreci, kulüpteki rolü ve kamuoyundaki yansımaları, dönemin basın organlarında yer alan haber ve röportajlar üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Spor Tarihi, Kocaelispor, Dumitru Stingaciu

* Dr., Araştırmacı-Yazar, email: recepkankal@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3021-9057.

Dumitru Stingaciu

Kocaelispor şimdiye kadar birkaç Rumen oyuncuyu kadrosunda bulundurmuştur. Bunlardan biri Sabin Ilie Fenerbahçe'den 1998 senesi başında Kocaelispor'a gelmiş ve sene yarısında Valencia CF'ye transfer olmuştur. Bu süre zarfında 2 gole sahip olmuştur.[1] Diğeri ise tam adıyla Dan Dumitru Stingaciu'dur. İki sporcu da 1998 senesinde Kocaelispor'da oynamıştır. Stingaciu, 9 Ağustos 1964 tarihinde Romanya'nın Braşov şehrinde dünyaya gelmiştir.[2] Lisans numarası 10223'tür. Kocaelispor'da 117 maçta forma giymiş, 1996-2000 yılları arasında yedi sarı kart cezası almıştır. Kırmızı kart görmemiştir. Maç sırasında bazı sakatlanmalar yaşadığı için oyuncu değişiklikleri de olmuştur.

Dakika	Maç	Tarih	Maç Organizasyonu
63.dk	Kocaelispor-Turan Spor A.Ş.	23.11.1997	Turkcell Süper Lig
89.dk	Kocaelispor-Gençlerbirliği	11.05.1997	"
55.dk	Kocaelispor-Trabzonspor A.Ş.	30.08.1998	"
60.dk	Kocaelispor-Hesap.com Antalyaspor	16.10.1998	"
38.dk	Kocaelispor-Altay	01.11.1998	"
77.dk	Fenerbahçe A.Ş.-Kocaelispor	14.08.1999	"
89.dk	Kocaelispor-Erzurumspor	12.02.2000	"

Maçlarda aldığı sarı kartları gösterir tablo

Vanspor'dan Kocaelispor'a Transferi

Stingaciu'nun Kocaelispor'da oynamaya başladığı 1996 senesinden 2000 senesine kadar geçen sürede basında birçok haberine denk gelmek mümkün. Bu haberlerin yoğunluğu arasında en çok karşımıza çıkan haber 1997'de alınan kupa başarısındaki yerine dairdir. Öncesinde ise onun takıma katılma süreçleri hakkında çıkan haberleri görmekteyiz. Basında yer aldığına göre 1996 senesinde Vanspor'dan ayrılması sonrasında Galatasaray'ın talip olduğu Stingaciu, iki kulübün yöneticilerinden bir an önce anlaşma yollarını arıyor. Galatasaray, Almanya'da bulunan Kocaelispor kulübü başkanı Sefa Sirmen'e Stingaciu ile Knup'un takasını önerir. Stingaciu'yu Galatasaray'a vermeyi kabul eden Başkan Sirmen, buna karşılık Knup ile birlikte Evren'i de ister. Tüm hesaplarını Knup'u vermek üzerine kuran Galatasaraylı yöneticiler ise konuyu tekrar görüşeceklerini bildirdiler.

Bu transfer görüşmelerinden önce Denizlispor'a da gitmesi gündeme gelen ancak Kocaelispor'un önerdiği rakamın fazla bulması üzerine transferinden vazgeçilen Stingaciu Galatasaray'a gitmeyi o tarihlerde çok istemiştir. Bu görüşmeler gerçekleşirken Stingaciu,

[1] https://www.transfermarkt.com.tr/kocaelispor/gastarbeiterDetails/verein/120/land_id/140 (Erişim tarihi: 05.09.2025).

[2] https://www.national-football-teams.com/player/15426/Dumitru_Stangaciu.html (Erişim tarihi: 05.09.2025).

artık oynamak istediğini belirterek, yönetimden anlayış beklediğini söyler. Kocaelisporlu yöneticiler, transfer konusunda tüm yetkinin Sefa Sirmen'de olduğunu vurgularken, Stingaciu'nun transferinin kısa bir süre içinde neticeleneceği bildirilir.[3]

Denizlispor'un daha önceden bir kez talip olduğu Rumen kaleci Stingaciu, bu takımın ikinci transfer girişiminin de sonuçsuz kalmasıyla Kocaelispor'da kalır. Stingaciu'yu iki kez transfer etmek isteyen Denizlisporlu yöneticiler, para konusunda anlaşamayınca Stingaciu'dan vazgeçerler. Bu süreçte ise Stingaciu, Kocaelispor ile birlikte idmanlara devam eder.[4]

Basında çıkan haberlerden kupürler[5]

1996 senesi Aralık ayında, aylar sonra ilk defa kaleye geçen Alper ve Stingaciu'nun ardından, yeni transfer Evren de ilk defa Samsunspor maçında forma giyerler. Bu maçta Volkan'ın transfer olup takımdan ayrılmasıyla aylar sonra kaleye geçen ancak şanssız bir şekilde sakatlanan Alper'in yerini, yine aylar sonra forma giyecek başka bir futbolcuya, Stingaciu'ya bırakır. Stingaciu'nun bu maçta ürkek ve güvensiz olduğu, Evren'in de ilk maçın olumsuz baskısını üzerinde hissettiği haberlerde yer alır.[6] Kocaelispor'un kalesini ligin 16 maçında da 90 dakika boyunca koruyan Volkan'ın Galatasaray'a transfer olması üzerine Alper maça girer. Stingaciu'nun antrenmanlardaki hırslı çalışmalarıyla teknik direktör Hikmet Karaman'ın gözüne girmeye çalıştığı ve Karaman'ın Stingaciu'nun kaleye geçmeye hazır olduğu basında yer almıştır.[7] 3-0 Samsunspor'un galibiyetiyle biten maçın 54. dakikasında oyuna giren Stingaciu'nun Kocaelispor'daki ilk saha tecrübesi bu maç olur.[8]

[3] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Stingaciu'ya karşı Evren ve Knup", 6 Aralık 1996, s. 8.

[4] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Stingaciu bilmecesi", 20 Aralık 1996, s. 1.

[5] Kocaeli Gazetesi'nin geçmiş nüshalarından ve arşivinden yararlanma imkânı sağlayarak, çalışmamızın zenginleşmesine katkıda bulunan gazetenin imtiyaz sahibi Tanzer Ünal'a teşekkürler.

[6] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Körfez'in 'ilk'leri", 24 Aralık 1996, s. 1.

[7] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Kalede Alper var", 22 Aralık 1996, s. 1.

[8] Milliyet, 23 Aralık 1996, s. 31.

Samsunspor karşısında alınan şok yenilginin ardından büyük oranda moral kaybeden Kocaelisporlu futbolcular, ilkyarı tatiline de bu tarihlerde çıkarlar. 2 Ocak'a kadar sürecek bu tatilde kimi futbolcular memleketlerine giderken kimisi de İzmit'te kalmışlardır. Stingaciu da şehirden ayrılanlar arasındadır ve memleketi Romanya'ya gitmiştir.[9]

Samsunspor karşılaşmasının ardından tatile giden Stingaicu'nun 1997 senesi Nisan ayında da Romanya'da olduğu öğrenilmektedir. 6 Nisan 1997'de İstanbulspor-Kocaelispor maçında oynayacağı, Teknik Direktör Holger Osieck'in açıklamalarında görülmektedir. Bu maçın çok çetin geçeceğini belirten Osieck, Romanya Milli Takımı'na çağrılan kaleci Stingaciu'nun İstanbulspor'a karşı oynayacağını bildirmiştir.[10]

Oynadığı bu maçta gol yiyen Stingaciu'yla yapılan bir haber ve röportaj dikkat çekmektedir. Habere göre ligde ve kupada Kocaelispor'un kalesini başarıyla koruyan Stingaciu, 'İstanbulspor'dan çok basit bir gol yediği için kahroluyor', denmiştir. Barajın bozulması yüzünden gol yediğini söyleyen Stingaciu, "Haftalardır çok iyi kurtarışlar yaparak kalemi korumaya çalışıyorum. İstanbulspor maçında yediğim kolay gole hala inanamıyorum." dediği ifade edilmiştir. Stingaicu'nun moralini bozmayarak kendini Fenerbahçe ve Trabzonspor maçlarına hazırlayacağı haberde belirtilmiştir.[11]

Kupaya Giden Süreçteki Rolü

Takıma katıldığı günden beri kalede fileyi beklemeye devam eden Stingaciu'nun ismi oynadığı 18. maçında öne çıkmış, şehir halkı tarafından da efsane bir futbolcu olarak akıllarda kalmasına sebep olmuştur. Bu maç İsmetpaşa Stadı'nda, 16 Nisan 1997'de yapılan Trabzonspor-Kocaelispor karşılaşmasıdır.[12] Neticesi itibariyle dönemin yerel ve ulusal basınında da bu maç geniş yer bulmuştur.

Maçın başlamasından beri orta sahayı kontrol altında tutan Kocaelispor, kanatlardan atak geliştirmeye çalışmıştır. 15. dakikadan sonra maçın temposu artıran futbolcular, 42. dakikada Moşe'nin yakaladığı fırsatı kullanamayınca Kocaelispor mutlak golden olmuştur. Maçın ikinci yarısında Trabzonspor atağa geçmiştir. Defansı sağlam tutmayı tercih eden Kocaelispor kontra ataklarla golü aramış, Trabzonspor'un bunaltıcı ataklarını defans oyuncularının soğukkanlılığı ve Stingaciu'nun başarılı kurtarışlarıyla gol yemeden savuşturmuştur. Nuri'nin 85. dakikada sol çaprazdan attığı gol maçın skorunu belirlemiş ve Kocaelispor Türkiye Kupası'nı kazanmıştır.[13] Trabzonspor'u finalde Nuri'nin golüyle 1-0 mağlup eden Kocaelispor, bu karşılaşmayla birlikte 35. Türkiye Kupası'nı kazanmıştır. Tarihinde ilk kez finali oynayan Yeşil-Siyahlı takımın galibiyeti sonrası Kocaelisporlu futbolseverler sokaklara dökülerek kupayı kutlamıştır. Maçtan sonra Sefa Sirmen Tesisleri'ne giden Kocaelisporlu futbolcular, kupayı kazanmanın sevincini yaşamışlardır.[14] Yeşil-Siyahlılar, Trabzonspor'u 1-0 yenerek 9 yıl aradan sonra ilk kez kupayı kazanan Anadolu takımı olmuştur.[15]

[9] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Körfez tatile çıktı", 24 Aralık 1996, s. 1.
[10] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Üç puana şartlandık", 4 Nisan 1997, s. 1.
[11] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Stingaciu yediği gole inanamıyor", 8 Nisan 1997, s. 1.
[12] Yeni Gebze Gazetesi, "Kocaeli'de büyük şenlik hazırlıkları", 16 Nisan 1997.
[13] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Kupayı aldık destan yazdık", 17 Nisan 1997, s. 1.
[14] Kocaeli Gazetesi, "Kupa Bize Yakıştı", 19 Nisan 1997, s. 1.
[15] Cumhuriyet, "Türkiye Kupası Kocaelispor'un", 17 Nisan 1997, s. 18.

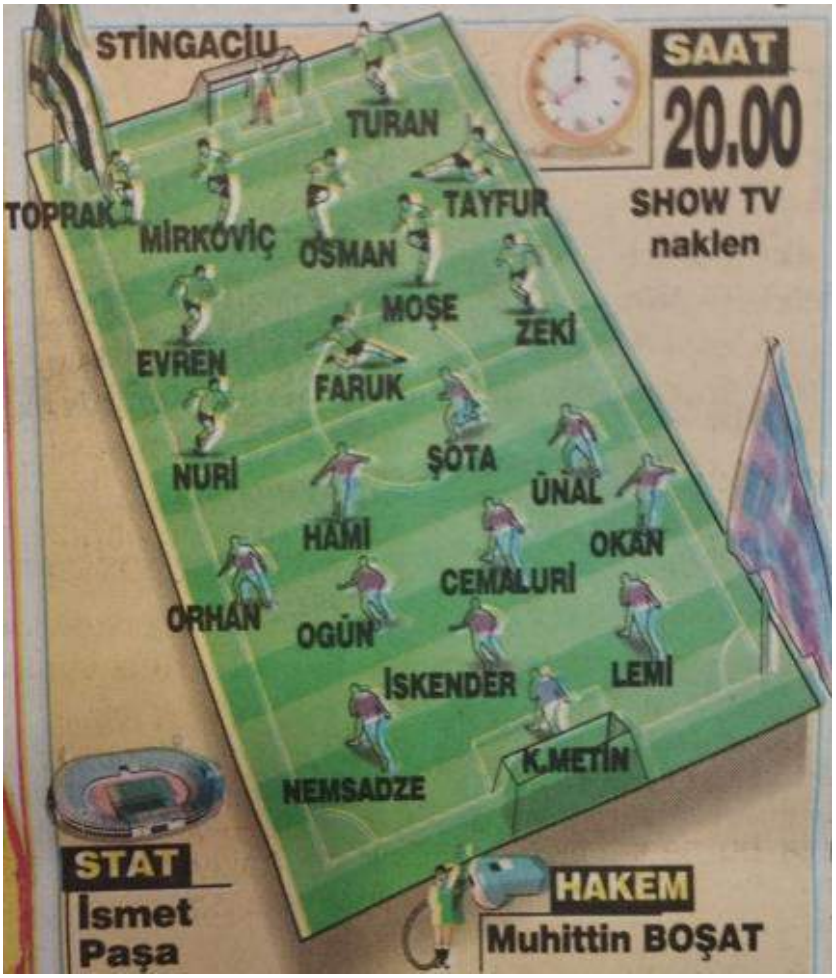

Oyuncuların sahadaki yerleşim planı[16]

Maç sonrası kendisi ile röportajlar yapılan, Kocaelispor'un başarılı file bekçisi Stingaciu mutluluğunu kelimelerle ifade edemediğini söylemiştir. Stingaciu: "*Maçtan önce herkes gibi ben de heyecanlıydım. Ama zaman geçtikçe çok iyi konsantre oldum. Defanstaki arkadaşlarım ile birlikte uyum içindeyiz. Kupayı aldığımıza hala inanamıyorum. Sanki rüyadayım. Kocaelispor forması altında, kupa şampiyonu olduğumuz için çok mutluyum*" diyerek sevincini bu sözler ile ifade etmiştir.[17]

Arif Kızılyalın imzasını taşıyan köşe yazısında maçın detaylarına yer verilmiş ve Trabzonspor gibi Kocaelispor'un kalesinde de başarılı bir isim olarak gösterdiği Stingaciu hakkında Şota'nın yakın mesafeden yaptığı vuruşu bloke edip, skor tabelasındaki dengenin değişmesine izin vermediği ve bir anlamda takımını ateşleyen isim olduğuna dikkat çekilmiştir. Yine aynı sayfada *Maçın Eleştirisi* köşesinde Adnan Dinçer tarafından kaleme alınan yazıda Stingaciu'dan da bahsedilmiştir. Dinçer'in ifadesine göre maçın 87. dakikasına kadar gol yememek için büyük bir dikkat içinde olan Yeşil-Siyahlılar, oyuna iyi konsantre olmanın ve taktiksel terbiyenin mükâfatını gördüklerini belirtmiştir. Zaman zaman dikkatli ve top

[16] Akşam, "Türkiye Kupası Sahibini Buluyor", 16 Nisan 1997, s. 14.
[17] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Stingaciu: 'Sanki rüyadayım'", 19 Nisan 1997, s. 1.

kaybetmeden düşündükleri ataklarda gol aradıklarını ama oyunda kupayı gol yememenin getireceğini bildiklerinden bunu unutmadıklarını yazmıştır. Devamında ise altyapıdan yetişen Nuri'nin 87. dakikada sol kanattan indiği ve kaleyi gözüne kestirerek kaleye topu vurduğunu ve yan direkten topun ağlarla buluştuğunu bildirmiştir. Bu gölün Körfez'in hakkı olduğunu belirten yazar, golü atan Nuri kadar kaleci Stingaciu'nun bu zaferde önde gelen isimlerden olduğuna dikkat çekmiştir.[18]

Stingaciu Maç Sonrası Kupayla[19] [20] Stingaciu ve Osieck[21]

Akşam gazetesi yazarı Ergun Alkan bu maçın değerlendirmesini yaptığı köşesinde Stingaciu'nun başarısına değinerek: "*Trabzonspor avantajını ilk maçta kaybetmişti. Dün gece Kocaelispor önünde gol pozisyonları da buldular. Ancak maçın kahramanları bana göre kalecilerdi ve Stingaciu kupa için en büyük engeldi. Gerek Metin gerek Stingaciu mükemmel oyandılar. Ama şans bu kez Metin'den yana değildi*." ifadelerinde bulunmuş ve Stingaicu'nun başarısına dikkat çekmiştir.[22] Ömer Üründül köşesinde: "*Stingaciu'nun Goşa'nın şutunu*

[18] Cumhuriyet, "Türkiye Kupası Kocaelispor'un", 17 Nisan 1997, s. 18.

[19] Tanyel Keser, "Kupa pirimi üçe katlandı", Milliyet, 18 Nisan 1997.

[20] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Stingaciu: 'Sanki rüyadayım'", 19 Nisan 1997, s. 1.

[21] Akşam, 18 Nisan 1997, sayfa 16. Haberin detayı: "Lejyonerler Mutluluktan Uçtu-Kocaelispor'un yabancıları Teknik Direktör Holger Osieck ile kaleci Stingaciu maçın bitiş düdüğü ile birlikte birbirilerine koştu. İki yabancı, sevinçten uçuyordu."

[22] Ergun Alkan, Yakın Markaj, Akşam, 17 Nisan 1997, s. 17.

mükemmel kurtarışı maçın kader anıydı." diye yazmıştır.[23] Attila Gökçe de: "*Kocaelispor bir sezonda üç teknik adamla çalışarak her defasında kendini yenileyerek, yeni hocanın anlayışına uyum sağlayarak bugüne geldi. Bunda kalecisi Stingaciu'nun da emekleri var. Trabzonspor önüne gerçekten kupayı hak eden bir oyun anlayışı ile çıkmıştı. Kaleci Stingaciu ve savunmadaki arkadaşları yerinde sağlam dururken orta alan hem onlara yardım ediyordu. Goşa'nın kalabalık içinde patlattığı korkunç şutu tuttuğu anda Stingaciu bana göre kupayı da yakalamıştı*.[24] diyerek maçtaki önemine ve kalede sergilediği başarıya dikkat çekmiştir.

Dört büyüklerde futbol koşturduktan sonra Kocaelispor'da birleşen tecrübeli isimlerin de Trabzonspor karşısında gösterdikleri başarıda önemli rol sahibi olduğu ve Beşiktaş'ın kapısından gönderilen Stingaciu ve diğerler oyuncuların yeteneklerini birleştirince Kocaelispor'un başarıdan başarıya koştuğu basında belirtilmiştir.[25]

Kocaelispor'daki Son Maçı

117 maçta Kocaelispor forması giyen Stingaciu, son olarak Kocaelispor-Galatasaray maçında kaleyi beklemiştir. 7 Mayıs 2000 tarihinde, Ali Sami Yen Stadı'nda 19.00'da başlayan maçtan önce basında konuşmaları yer alan Stingaciu, formunun zirvesinde olduğunu belirterek: "*Bu maçı ben kazandıracağım. Stresten ve endişeden uzak çıkacağımız bu maçta takım arkadaşlarım ve ben gerçek futbolumuzu bütün Türkiye'ye göstereceğiz. Rakibimizin gücü ortada, fakat onların aklı Kopenhag'da olacağı için konsantrasyon sorunu yaşayacak ve sakatlanmamak için dikkatli oynamaya çalışacaklar. Biz de bunu en iyi biçimde değerlendirip, İzmit'e puan veya puanlarla döneceğiz*." ifadelerinde bulunmuştur.[26]

Kocaelispor, dişe diş mücadele ettiği Galatasaray'a şahsi hatalar sonucu yenilmiştir. Karşılaşmayı 5-0 kazanan Galatasaray, şampiyonluğunu garantilemiş ve maçtan sonra tur atlamıştır. Maç sırasında kalesinde riskli hareketlerde bulunan Stingaciu, yediği hatalı bir gol nedeniyle, Kocaelispor Teknik Direktörü Güvenç Kurtar 51. dakikasında Rumen kaleciyi hemen oyundan alarak yerine Metin Mert'e görev vermiştir.[27]

Mağlubiyetle sonuçlanan bu maçın ardından bir iki hafta sonra Kurtar, takımında oynayan beş futbolcuya özel izin vermiştir. Stingaciu, Halil İbrahim, Nuri, Serdar ve Mirkoviç sezonu bir hafta erken kapatmışlar ve antrenmanlara katılmayarak transfer görüşmeleri için gelmişlerdir. Bu süreçte Stingaciu Kurtar'dan izin alarak Romanya'ya gitmiştir.[28]

Kocaelispor'da gerçekleşen iç transfer, 10 imza ile başlamış, Stingaciu bu imza programında bulunmamıştır. Kaleci olarak Özden Öngün'ün sözleşmesi yenilenmiştir.[29] Kocaelispor Mali Asbaşkanı ve Transfer Komitesi üyesi Rasim Su, iç transferde imza atmayan Stingaciu, İlker, Halil İbrahim, Sawieh, Nuri ve İlker'i değerlendirdiği haberde Stingaciu için: "*Yönetim kurulu*

[23] Ömer Üründül, "Maçın Tenkidi-Müthiş Final", Milliyet, 17 Nisan 1997, s. 26.
[24] Attila Gökçe, "Maçın Tenkidi-Hepiniz hakettiniz", 17 Nisan 1997, s. 26.
[25] Milliyet, "Kocaeli hesap kesti", 18 Nisan 1997.
[26] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Stingaciu: 'Benim maçım olacak'", 7 Mayıs 2000, s. 1.
[27] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Stingaciu çıldırttı", 8 Mayıs 2000, s. 1.
[28] Kocaeli Gazetesi-Spor, "5 futbolcuya özel izin", 20 Mayıs 2000, s. 1.
[29] Kocaeli Gazetesi-Spor, "10 imza 5 pürüz", 23 Mayıs 2000, s. 1.

toplantısında aldığımız karar gereği biz kendisinde ısrarcı olmayacağımızı söyledik. Talep varsa değerlendirebileceğini söyledik." demiştir.[30]

Kocaelispor-Trabzonspor maçından (02.08.1997)[31]

2019'da Kocaeli'yi Ziyareti

Beş yıl Kocaelispor'un kalesini koruyan Stingaciu, Galatasaray maçından sonra Romanya'ya dönmüş ve basında ise geçmişteki başarıları öne çıkmıştır. Romanya'nın eski milli futbolcularından Teknik Direktör Petrescu'nun ekibinde kaleci antrenörlüğüne devam eden Stingaciu, İzmit Belediyesi'nin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen "Bir Konu Bir Efsane" programının ilk konuğu olarak 26 Ekim 2019 tarihinde Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği (KYÖD)'nde Kocaelisporlularla bir araya gelmiştir.

[30] Kocaeli Gazetesi-Spor, "Transferde son durum", 25 Mayıs 2000, s. 1.

[31] İsmet Paşa Stadı'ndaki bu maç karşılaşmasının kaydı için bkz Futbolkolik, https://www.youtube.com/watch?v=TpHffCGthPk, (Erişim tarihi: 08.09.2025)

Cumartesi günü saat 12.00'de düzenlenen kokteyl sonrası, saat 13.00 ile 15.00 arasında da söyleşi gerçekleştirmiştir. Eşi Maria ve oğlu Alex'in de yer alacağı programın ardından Stingaciu, Kocaeli Stadı'ndaki Kocaelispor-Erbaaspor maçını izlemiştir.[32]

KYÖD'deki söyleşide Kocaelispor'u ve kenti unutamadığını belirterek konuşmasına başlayan Stingaciu, "*Buraya davet edildiğim için çok mutlu ve gururluyum. Türkiye benim ikinci evim. Herkese sıcak karşılamasından ötürü çok teşekkür ediyorum. Geçmişte Kocaelispor 1. Lig'de mücadele ediyordu. Geçmişteki takımımız bir aile gibiydi, disiplinli bir çalışma yöntemimiz vardı. Hiçbir zaman asla dememek gerekiyor belki ileride Kocaelispor ile ilgili yine bir çalışma içerisinde olabilirim*." ifadelerinde bulunmuştur.[33]

Stingaciu İle Röportaj

Stingaciu'nun bu ziyaretinden sonra şehre geldiği yönünde basında bir habere denk gelmedik. Ancak 1 Aralık 2025'te Romanya Milli Günü vesilesiyle İstanbul'a gelen Stingaciu ile 2 Aralık'ta Taksim'de kaldığı otelde yaptığımız görüşmede Kocaelispor hakkında hatırında kalanları dinledik. Hem şehre hem de kulübe dair şunları söyledi:

Stingaciu'yla görüşmemizden, 02.12.2025.

[32] https://www.spor41.com/haber/kocaelispor/efsane-kaleci-stingaciu-izmite-geliyor/46794.html (Erişim tarihi: 11.09.2025).

[33] https://www.cagdaskocaeli.com.tr/haber/4698136/kyodten-efsaneler-gecti (Erişim tarihi: 12.09.2025)

"Bir senede yaklaşık 750 dakika maçlarda forma giydim. Bu karşılaşmalar arasında özellikle Beşiktaş'la oynadığımız maçlar hâlâ aklımdadır. Sahada iyi bir oyun ortaya koymuştuk; önce 1-0 kazandık, ardından 2-1 kaybettik. Trabzonspor'u 1-0 yendiğimiz maç ve sonrasında final oynamamız da unutulmaz anılarım arasında. Finalde Nuri'nin attığı golü hatırlarım.

2000 senesinden sonra Kocaeli halkıyla birebir çok fazla diyalog kurma imkânım olmadı, ancak yaşananları annem aracılığıyla öğreniyordum. Buna rağmen Kocaelispor taraftarını çok sevdim, onlardan gördüğüm ilgi ve samimiyetten son derece memnun kaldım. Bursa, Sakarya, Samsun ve Antalya taraftarlarını da gördüm; fakat Kocaelispor seyircisi bana her zaman daha hızlı, daha hareketli ve daha coşkulu gelmiştir. Zaten 41 plakamız bunu anlatmaya yeter. Aradan uzun yıllar geçtiği için bazı detayları hatırlamakta zorlanıyorum, ancak Kocaelispor'un bugün geldiği noktadan büyük mutluluk duyuyorum. Süper Lig'e yükselmeleri beni gerçekten heyecanlandırdı. Yeni statları çok güzel, kulüp genel olarak iyi bir ivme yakalamış durumda.

Kocaeli'nin yemeklerini çok severim. Özellikle köftesi ve sık sık gittiğim balıkçı aklımdadır. Fevziye Caddesi'nde bir balıkçımız vardı, fırsat buldukça oraya giderdim. İnönü Caddesi'nde, Hoşgör Pastanesi karşısındaki Hilmi Bey Apartmanı'nda beş yıl kaldım, ayrıca Kirazlıyalı'da kışlık bir evim vardı. O dönem Dobrowski, Mirkovic ve Turan yanımdaydı; sık sık sahilde vakit geçirirdik. TÜPRAŞ'a yakın bir bölgede oturuyorduk. Boş zamanlarımızda Sapanca ve Maşukiye'ye gezmeye giderdik. Doğasıyla, huzuruyla çok özel yerlerdi. Alabalık vardı. Oralara bir gün mutlaka tekrar gelmek isterim.

Kariyerimde unutamadığım maçlardan biri de Vanspor'da oynarken bir karşılaşmada 35 şut kurtardığım maçtır. Bu benim için ayrı bir gurur kaynağıdır."

Sonuç

Stingaciu'nun Vanspor'dan Kocaelispor'a uzanan futbol kariyeri, 1990'lı yıllarda Türk futbolunda yabancı oyuncuların sportif başarısı üzerindeki etkisini somut biçimde ortaya koymaktadır. 1996 yılında transfer süreciyle birlikte, Kocaelispor'da kalarak kulüp tarihine geçen bir başarıya imza atmıştır. Özellikle 1997 Türkiye Kupası finalinde Trabzonspor karşısında sergilediği performans, onu yalnızca takımın değil, kentin de hafızasında yer edinmesini sağlamıştır. 117 maçta görev alan Stingaciu'nun performansı, kritik kurtarışları ve büyük maçlardaki soğukkanlılığıyla ön plana çıkmıştır. Dönemin ulusal ve yerel basınında yer alan haberler, köşe yazıları ve maç değerlendirmeleri, kupaya giden süreçte onun belirleyici rolünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Kocaelispor'daki son maçının ardından kulüpten ayrılışı ise sportif olduğu kadar kadro planlaması ve gelecek vizyonu çerçevesinde şekillenmiştir. 2019'daki şehri ziyareti ve 2025 yılında yaptığımız röportajda dile getirdiği ifadeler, Stingaciu'nun kulüp ve şehir halkı ile kurduğu duygusal bağın devam ettiğini göstermektedir.

Kocaelispor'da Forma Giydiği Maçlar[34]

Galatasaray	5-0	Kocaelispor	07.05.2000	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	0-0	Adanaspor A.Ş.	29.04.2000	"
Kocaelispor	4-1	MKE Ankaragücü	23.04.2000	"
Kocaelispor	1-0	Trabzonspor	15.04.2000	"
Kocaelispor	1-2	Gaziantepspor	08.04.2000	"
Kocaelispor	2-1	İstanbulspor A.Ş.	02.04.2000	"
Kocaelispor	2-1	Altay	26.03.2000	"
Kocaelispor	1-2	Beşiktaş	26.02.2000	"
Kocaelispor	0-0	Gençlerbirliği	19.02.2000	"
Kocaelispor	4-0	Erzurumspor	12.02.2000	"
Kocaelispor	1-1	Fenerbahçe	05.02.2000	"
Kocaelispor	2-0	Göztepe A.Ş.	29.01.2000	"
Kocaelispor	3-2	Bursaspor	23.01.2000	"
Kocaelispor	0-2	Trabzonspor	19.01.2000	Fortis Türkiye Kupası
Antalyaspor A.Ş.	3-0	Kocaelispor	15.01.2000	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	1-2	Galatasaray	09.01.2000	"
Adanaspor A.Ş.	3-0	Kocaelispor	25.12.1999	"
Kardemir D.Ç. Karabükspor	0-4	Kocaelispor	15.12.1999	Fortis Türkiye Kupası
Samsunspor	5-1	Kocaelispor	31.10.1999	Turkcell Süper Lig
Vanspor A.Ş.	5-0	Kocaelispor	24.10.1999	"
Denizlispor	3-1	Kocaelispor	17.10.1999	"
Beşiktaş	1-0	Kocaelispor	25.09.1999	"

[34] TFF'nin web sayfasından derlenmiştir. Bkz. https://www.tff.org/Default.aspx?pageId=30&kisiId=26564 (Erişim tarihi: 10 Eylül 2025)

Gençlerbirliği	0-4	Kocaelispor	18.09.1999	“
Erzurumspor	3-3	Kocaelispor	12.09.1999	“
Fenerbahçe	1-1	Kocaelispor	14.08.1999	“
Göztepe A.Ş.	0-0	Kocaelispor	08.08.1999	“
Kocaelispor	2-0	Gençlerbirliği	21.05.1999	“
Fenerbahçe	1-1	Kocaelispor	15.05.1999	“
İstanbulspor A.Ş.	2-1	Kocaelispor	02.05.1999	“
Altay	3-1	Kocaelispor	11.04.1999	“
Kocaelispor	1-1	Gaziantepspor	04.04.1999	“
Antalyaspor A.Ş.	2-1	Kocaelispor	21.03.1999	“
Kocaelispor	0-1	MKE Ankaragücü	14.03.1999	“
Beşiktaş	0-3	Kocaelispor	06.03.1999	“
Kocaelispor	0-1	Sakaryaspor A.Ş.	26.02.1999	“
Trabzonspor	0-3	Kocaelispor	21.02.1999	“
Kocaelispor	1-2	Galatasaray	12.02.1999	“
Kardemir D.Ç. Karabükspor	0-1	Kocaelispor	07.02.1999	“
Beşiktaş	0-0	Kocaelispor	02.02.1999	Fortis Türkiye Kupası
Kocaelispor	1-0	Samsunspor	30.01.1999	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	1-2	Beşiktaş	26.01.1999	Fortis Türkiye Kupası
Kocaelispor	2-1	Adanaspor A.Ş.	20.12.1998	Turkcell Süper Lig
Gençlerbirliği	1-1	Kocaelispor	11.12.1998	“
Kocaelispor	0-3	Fenerbahçe	04.12.1998	“
Kardemir D.Ç. Karabükspor	1-4	Kocaelispor	01.12.1998	Fortis Türkiye Kupası
Erzurumspor	0-0	Kocaelispor	28.11.1998	Turkcell Süper Lig

Kocaelispor	0-1	İstanbulspor A.Ş.	21.11.1998	“
Kardemir D.Ç. Karabükspor	1-1	Kocaelispor	18.11.1998	Fortis Türkiye Kupası
Kocaelispor	2-0	Dardanelspor A.Ş.	13.11.1998	Turkcell Süper Lig
Bursaspor	2-1	Kocaelispor	08.11.1998	“
Kocaelispor	2-1	Altay	01.11.1998	“
Kocaelispor	3-2	Antalyaspor A.Ş.	28.10.1998	Fortis Türkiye Kupası
Gaziantepspor	1-2	Kocaelispor	25.10.1998	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	2-1	Antalyaspor A.Ş.	16.10.1998	“
MKE Ankaragücü	0-2	Kocaelispor	27.09.1998	“
Kocaelispor	0-2	Beşiktaş	20.09.1998	“
Sakaryaspor A.Ş.	2-2	Kocaelispor	13.09.1998	“
Kocaelispor	1-1	Trabzonspor	30.08.1998	“
Galatasaray	3-1	Kocaelispor	22.08.1998	“
Kocaelispor	2-0	Kardemir D.Ç. Karabükspor	16.08.1998	“
Samsunspor	0-1	Kocaelispor	08.08.1998	“
Kocaelispor	3-2	Beşiktaş	11.04.1998	“
Antalyaspor	2-0	Kocaelispor	03.04.1998	“
Kocaelispor	2-1	Fenerbahçe	27.03.1998	“
Vanspor A.Ş.	2-1	Kocaelispor	22.03.1998	“
Kocaelispor	3-1	Dardanelspor A.Ş.	15.03.1998	“
Beşiktaş	4-1	Kocaelispor	10.03.1998	Fortis Türkiye Kupası
Kocaelispor	1-2	Bursaspor	06.03.1998	Turkcell Süper Lig
MKE Ankaragücü	2-0	Kocaelispor	01.03.1998	“

Kocaelispor	0-1	Beşiktaş	25.02.1998	Fortis Türkiye Kupası
Kocaelispor	2-3	Kardemir D.Ç. Karabükspor	22.02.1998	Turkcell Süper Lig
İstanbulspor A.Ş.	0-1	Kocaelispor	13.02.1998	“
Kocaelispor	1-1	Bursaspor	10.02.1998	Fortis Türkiye Kupası
Kocaelispor	1-1	Gaziantepspor	13.12.1997	Turkcell Süper Lig
Gençlerbirliği	0-0	Kocaelispor	06.12.1997	“
Gümüşhane Doğanspor	1-1	Kocaelispor	02.12.1997	Fortis Türkiye Kupası
Kocaelispor	3-0	Şekerspor	23.11.1997	Turkcell Süper Lig
Beşiktaş	1-1	Kocaelispor	15.11.1997	“
Kocaelispor	2-1	Antalyaspor	09.11.1997	“
Fenerbahçe	2-0	Kocaelispor	02.11.1997	“
Kocaelispor	4-2	Vanspor A.Ş.	18.10.1997	“
Dardanelspor A.Ş.	2-0	Kocaelispor	05.10.1997	“
Bursaspor	1-2	Kocaelispor	28.09.1997	“
Kocaelispor	2-0	MKE Ankaragücü	21.09.1997	“
Kayserispor	2-1	Kocaelispor	31.08.1997	“
Kocaelispor	1-1	Galatasaray	24.08.1997	“
Altay	1-0	Kocaelispor	10.08.1997	“
Kocaelispor	1-3	Trabzonspor	02.08.1997	“
Galatasaray	2-1	Kocaelispor	31.05.1997	CB Kupası
Kocaelispor	2-5	Samsunspor	23.05.1997	Turkcell Süper Lig
Denizlispor	0-0	Kocaelispor	18.05.1997	“
Kocaelispor	3-2	Gençlerbirliği	11.05.1997	“
Çanakkale Dardanelspor	3-2	Kocaelispor	04.05.1997	“

Kocaelispor	1-0	Sarıyer	20.04.1997	“
Kocaelispor	1-0	Trabzonspor	16.04.1997	Fortis Türkiye Kupası
Fenerbahçe	0-0	Kocaelispor	12.04.1997	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	1-1	İstanbulspor A.Ş.	06.04.1997	“
Trabzonspor	1-1	Kocaelispor	19.03.1997	Fortis Türkiye Kupası
Vanspor	0-0	Kocaelispor	15.03.1997	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	0-0	Bursaspor	09.03.1997	“
Beşiktaş	2-1	Kocaelispor	04.03.1997	Fortis Türkiye Kupası
MKE Ankaragücü	0-3	Kocaelispor	01.03.1997	Turkcell Süper Lig
Antalyaspor	3-2	Kocaelispor	23.02.1997	“
Kocaelispor	1-0	Beşiktaş	19.02.1997	Fortis Türkiye Kupası
Zeytinburnuspor	0-1	Kocaelispor	15.02.1997	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	0-0	Beşiktaş	08.02.1997	“
Samsunspor	0-0	Kocaelispor	05.02.1997	Fortis Türkiye Kupası
Galatasaray	0-0	Kocaelispor	02.02.1997	Turkcell Süper Lig
Kocaelispor	0-0	Altay	26.01.1997	“
Kocaelispor	1-0	Samsunspor	22.01.1997	Fortis Türkiye Kupası
Gaziantepspor	1-1	Kocaelispor	19.01.1997	Turkcell Süper Lig
Samsunspor	3-0	Kocaelispor	22.12.1996	“

KAYNAKÇA

Akşam, “Türkiye Kupası Sahibini Buluyor”, 16 Nisan 1997.

_____, Ergun Alkan, Yakın Markaj, 17 Nisan 1997.

_____, 18 Nisan 1997.

Cumhuriyet, “Türkiye Kupası Kocaelispor'un”, 17 Nisan 1997.

Kocaeli Gazetesi-Spor, “Stingaciu'ya karşı Evren ve Knup”, 6 Aralık 1996.

_____, “Stingaciu bilmecesi”, 20 Aralık 1996.

_____, “Kalede Alper var”, 22 Aralık 1996.

_____, “Körfez tatile çıktı”, 24 Aralık 1996

_____, “Körfez'in 'ilk'leri”, 24 Aralık 1996.

_____, “Üç puana şartlandık”, 4 Nisan 1997.

_____, “Stingaciu yediği gole inanamıyor”, 8 Nisan 1997.

_____, “Kupayı aldık destan yazdık”, 17 Nisan 1997.

_____, “Kupa Bize Yakıştı”, 19 Nisan 1997.

_____, “Stingaciu: ‘Sanki rüyadayım’”, 19 Nisan 1997.

_____, “Stingaciu: ‘Benim maçım olacak’”, 7 Mayıs 2000.

_____, “Stingaciu çıldırttı”, 8 Mayıs 2000.

_____, “5 futbolcuya özel izin”, 20 Mayıs 2000.

_____, “10 imza 5 pürüz”, 23 Mayıs 2000.

_____, “Transferde son durum”, 25 Mayıs 2000.

Milliyet, 23 Aralık 1996.

_____, Ömer Üründül, “Maçın Tenkidi-Müthiş Final”, 17 Nisan 1997.

_____, Attila Gökçe, “Maçın Tenkidi-Hepiniz hakettiniz”, 17 Nisan 1997.

_____, Tanyel Keser, “Kupa pirimi üçe katlandı”, 18 Nisan 1997.

_____, “Kocaeli hesap kesti”, 18 Nisan 1997.

Yeni Gebze Gazetesi, “Kocaeli’de büyük şenlik hazırlıkları”, 16 Nisan 1997.

İnternet Kaynakları

https://www.transfermarkt.com.tr/kocaelispor/gastarbeiterDetails/verein/120/land_id/140 (Erişim tarihi: 05.09.2025).

https://www.national-football-teams.com/player/15426/Dumitru_Stangaciu.html (Erişim tarihi: 05.09.2025).

Futbolkolik, https://www.youtube.com/watch?v=TpHffCGthPk, (Erişim tarihi: 08.09.2025).

https://www.tff.org/Default.aspx?pageId=30&kisiId=26564 (Erişim tarihi: 10.09.2025)

https://www.spor41.com/haber/kocaelispor/efsane-kaleci-stingaciu-izmite-geliyor/46794.html (Erişim tarihi: 11.09.2025).

https://www.cagdaskocaeli.com.tr/haber/4698136/kyodten-efsaneler-gecti (Erişim tarihi: 12.09.2025).

İLK TÜRKİYE YÜZME ŞAMPİYONALARINDA KOCAELİLİ SPORCULAR (1932-1939)

Önder DUMAN*

Özet

Bu çalışma, 1932–1939 yılları arasında düzenlenen ilk Türkiye Yüzme Şampiyonaları çerçevesinde Kocaelili sporcuların performanslarını ve Türk yüzme sporuna katkılarını incelemektedir. Makalede, Kocaeli'nin coğrafi avantajları, kulüpleşme süreci ve yerel yöneticilerin desteği sayesinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemli bir yüzme merkezi hâline geldiği vurgulanmaktadır. Karamürsel, Hereke ve İzmit merkezli kulüplerin yetiştirdiği sporcular, hem yerel hem ulusal müsabakalarda dikkat çekici başarılar elde etmiştir.

Çalışmada, Türkiye Denizcilik Federasyonu tarafından düzenlenen ilk yüzme şampiyonalarına Kocaeli'nden katılan sporcuların dereceleri ayrıntılı biçimde analiz edilmektedir. 1932 yılındaki ilk şampiyonada sınırlı başarı elde eden Kocaelili yüzücüler, 1933 yılından itibaren önemli bir yükseliş göstermiş; bireysel yarışlarda birincilikler ve Türkiye rekorları kazanmış, takım sıralamalarında ise İstanbul'un ardından ikinci sıraya yerleşmiştir. İhsan, Yusuf, Ali Haydar ve İsmail gibi sporcular, bu dönemin öne çıkan isimleri olarak dikkat çekmektedir.

1930'lu yıllar boyunca Kocaeli takımları, özellikle bayrak yarışlarında istikrarlı dereceler elde etmiş ve ulusal yüzme rekabetinin güçlü aktörlerinden biri hâline gelmiştir. Ayrıca kadın sporcuların da müsabakalara katılması, yüzmenin toplumsal yaygınlığının arttığını göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, erken Cumhuriyet döneminde yerel spor politikaları, coğrafi koşullar ve kurumsal desteklerin birleşimiyle Kocaeli'nin Türk yüzme tarihinde öncü bir konum kazandığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, Yüzme, Türkiye Yüzme Şampiyonası, Spor Tarihi, Karamürsel, Erken Cumhuriyet Dönemi, Su Sporları

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: onder.duman@omu.edu.tr, ORCID:0000-0002-4359-3761

Tarihin en eski spor dallarından biri olarak kabul edilen yüzmenin Kocaeli'nde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılan önemli bir kültür olduğu söylenebilir. Yüzmeye dair bu kültürün oluşum ve gelişiminde coğrafi konum ve koşulların ciddi etkisi olduğu bir gerçektir. Güneydeki Samanlı Dağları ile rüzgâra kapalı hale gelen İzmit Körfezi'nde güçlü akıntıların olmaması, diğer bir ifadeyle sakin suların varlığı ve ulaşım kolaylığı burayı önemli bir spor merkezi yapmıştır. Körfez ile birlikte kuzeydeki Kandıra sahilleri, Sapanca Gölü ve irili ufaklı göller de su sporları ve yüzme için önemli avantajlar olarak dikkati çekmektedir. Tüm bu olumlu koşullar altında Kocaeli Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülkenin önemli yüzme merkezlerinden biri olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yüzmenin deniz kenarındaki yerlerde daha revaç bulduğu açık olmakla birlikte bu noktada Karamürsel ve Hereke'nin oldukça ön plana çıktığı görülmektedir. 1925'te Hereke'de kurulan Hereke Sümer Spor Kulübü ile 1927'de Karamürsel'de faaliyete başlayan Karamürsel İdman Yurdu Spor Kulübünün diğer sporlarla birlikte yüzmeye önem vermeye başlamaları yüzücülerin yetişmelerine olanak sağlamıştır[1]. Sonraki yıllarda bu kulüplere İzmit Akyeşil ve İzmit İdmanyurdu kulüpleri de eklenmiştir[2]. Gerek yerelde ve gerekse ulusal bazda yapılan etkinliklere katılan ve isimleri aşağıda belirtilecek olan yüzücüler adı geçen kulüpler bünyesinde yetişmiştir.

Kocaeli'nde yüzmeye ve su sporlarına yönelik bu ilgi kısa sürede Türkiye Denizcilik Federasyonunun da dikkatini çekmiş olsa gerek, 1932 yılında bir yıllık kontrat yapılarak Türkiye'ye getirilen yüzme antrenörü Bulgar Tegetof[3] eğitim için Karamürsel'e de götürülmüştür. 13 Ekim 1933'te Türkiye Denizcilik Federasyonundan Ekrem Rüstü Bey ile Karamürsel'e gelen Tegetof iki kürek takımı oluşturarak çalışmalara başlamıştır[4].

Bu günlerde Karamürsel'de yüzücülüğe ve su sporlarına olan ilginin mülki idare tarafından önemli ölçüde desteklendiği tespit edilmektedir. 1930'ların ilk yıllarında İlçe Kaymakamı Nuri Bey ile Belediye Başkanı İsmail Bey'in bu yöndeki gayretleri ulusal basına yansıyacak boyutlara ulaşmıştır. 1933 Türkiye şampiyonasında önemli başarılar elde eden yüzücülerin bu başarısı karşısında Milliyet gazetesinin adı geçen kişileri öne çıkardığı dikkati çekmektedir. Nitekim gazetenin 19 Ağustos 1933 tarihli nüshasında bu durum şu şekilde cümlelere dökülmüştür[5]: "…Karamürsellilerin bu tarz yetişmelerinin en büyük âmilleri başlarında spor seven ve onun memleket gençliği için ne kadar elzem olduğunu hazmetmiş kaymakamları Nuri ve belediye reisleri İsmail Beylerin bulunmasıdır. Bu iki hükümet adamı, Karamürsel sporcularına çok yardım etmekteler ve onları memleket sporunu tam manasila temsil edebilecek bir kabiliyette yetiştirmektedirler. Kendilerine memleket sporu namına teşekkür ederiz…"

Bu dönemde Karamürsel'de kaymakam ve belediye başkanının yüzmeye olan ilgiyi görerek İstanbul Moda'dakine benzer deniz kenarında üç tarafı kapatılmış, 50 metre boyunda bir yüzme havuzu yaptırdığı ve yüzücülerin burada çalışmalarına devam ettiği görülmektedir[6]. Burada antrenmanlarını yapan yüzücülerin gerek vilayet dahilinde ve gerekse İstanbul'da

[1] Talha Altuntaş, "Yüzme", *Kocaeli Ansiklopedisi,* Madde No: 1650.
[2] *Akşam*, 7 Eylül 1936, s. 13.
[3] *Akşam*, 26 Ağustos 1932, s. 8.
[4] *Cumhuriyet*, 15 Teşrini Evvel 1933, s. 5.
[5] *Milliyet*, 19 Ağustos 1933, s. 5.
[6] *Cumhuriyet*, 15 Teşrini Evvel 1933, s. 5.

katıldıkları yarışlarda önemli başarılar kazandığı görülmektedir. Örneğin Karamürselli yüzücülerin Ağustos 1933'te Kaymakam Nuri Bey'in yardımları ile İstanbul'da Milliyet gazetesinin düzenlediği yarışlara katıldığı, 400 metre serbest erkeklerde İsmail'in ikinci, 1500 metre serbest erkeklerde İhsan'ın ikinci, 100 metre sırtüstü erkeklerde Ali Haydar'ın ikinci, 4X200 bayrak yarışında İhsan, Mehmet Ali, İsmail ve Ali Haydar'dan oluşan Karamürsel takımının ikinci ve 12-14 yaş çocuklar 50 metre serbestte Selahattin'in yine ikinci olduğu tespit edilmektedir[7].

1930'larda Kocaeli'nde spor bayramlarında yüzme etkinlikleri yapıldığı ve yukarıda adı geçen yüzücülerin yine bu müsabakalarda önemli derecelere imza attıkları görülmektedir. Örneğin 1934 yılı Temmuz ayı başında Sapanca'da yapılan spor bayramında Kocaelili yüzücülerin İstanbul'dan gelen yüzücülerle yarıştıkları ve bu yarışlarda önemli derecelere imza atmışlardır. 100 metre sürat yarışında Karamürsel'den İhsan birinci olurken, 1,09,10 derecesi ile Türkiye rekoru kırmış, 200 metre kurbağalamada Karamürsel'den Yusuf 3,01,8 derece ile birinci olmuş ve Türkiye rekoru kırmıştır. 4X100 bayrak yarışında Karamürsel takımı Fenerbahçe'nin ardından ikinci olurken, 1500 metre mukavemet yarışında İhsan 24,30'luk derecesi ile Türkiye rekoru kırmış, aynı yarışta yine Karamürsel'den İsmail 24,30,10 derece ile ikinci olmuştur[8].

1936 yılı Kocaeli ve ülke yüzme tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Çünkü yıllardan beri yüzmede haklı bir üne sahip olan Karamürsel bu tarihte müstakil yüzme havuzuna kavuşmuştur. Ağustos 1936 sonlarında tamamlanarak hizmete açılan havuz için oldukça geniş katılımlı bir tören ve ardından havuzda yarışlar yapılmıştır. Vali ve Parti Başkanı Hamit Oskay, General Mürsel Bakü, Ağır Ceza Reisi Nail Türe ve Halkevi Başkanı Rıfat Yüce ile birlikte İzmit'ten üç motorla gelen 200 davetlinin katıldığı açılış töreni oldukça coşkulu geçmiş[9], ardından yüzme ve kürek yarışları düzenlenmiştir. Kocaeli dışında Bandırmalı yüzücülerin de katıldığı müsabakalarda Karamürselli sporcuların oldukça başarılı oldukları dikkati çekmiştir. Nitekim 100 metre serbestte Karamürsel'den Mehmet 1,15 ile birinci olurken, İzmit Akyeşil'den Nuri 1, 38 ile ikinci sıra da yer almıştır. 200 metre serbestte ise Karamürselli İsmail 2,43 ile rekor kırarken, İzmit İdmanyurdu'ndan Fuat ikinci, Akyeşil'den Halim üçüncü olmuştur. 100 metre sırtüstünde Karamürsel İdman'dan Yusuf 1,32 ile rekor kırmış, 400 metre serbestte yine Karamürsel'den Mehmet 6,33 ile rekor kırmış, İzmit İdman'dan Mehmet ikinci, Akyeşil'den Mithat üçüncü olmuştur. 200 metre kurbağalamada Karamürsel İdman'dan Yusuf 3,12 ile Türkiye rekoru kırarken, Akyeşil'den Hüsamettin ikinci gelmiş, 1500 metre serbestte Karamürsel'den İsmail birinci olmuştur. 4X200 bayrak yarışında ise Mehmet, Hasan, İhsan ve İsmail'den oluşan Karamürsel İdmanyurdu 12,15,02 ile birinci, Basri, Salahattin, Nuri ve Reşat'tam kurulu Akyeşil ikinci, Fuat, Kemal, Adnan ve Refik'ten oluşan İzmit İdmanyurdu üçüncü gelmiştir. Yarışlar sonunda genel puan durumu itibarı ile Karamürsel 117 puan alırken, Akyeşil 47, İzmit İdmanyurdu 44 puanda kalmıştır[10].

Tüm bu sayılan kulüp ve sporcuların Türkiye şampiyonalarına katılımları ve elde ettikleri neticeler ise şu şekildedir:

Denizcilik Federasyonu tarafından ilk Türkiye Şampiyonluğu Ağustos 1932 sonunda İstanbul'da Büyükdere yüzme havuzunda yapılırken, şampiyonaya sadece İstanbul, İzmir,

[7] *Milliyet*, 14 Ağustos 1933, s. 5.
[8] *Akşam*, 17 Temmuz 1934, s. 4.
[9] *Kurun*, 25 Ağustos 1936, s. 7.
[10] *Son Posta*, 28 Ağustos 1936, s. 5.; *Akşam*, 7 Eylül 1936, s. 13.

Bandırma ve Kocaeli mıntıkalarından sporcular katılmıştır. Giresun, Samsun, Trabzon, Antalya gibi yüzme ve su sporlarının revaç bulduğu bölgelerden yol ve diğer masrafların karşılanacağına dair federasyon taahhüdü ve davetine rağmen katılımın olmaması ve hatta davete yanıt bile verilmemesi ulusal gazetelerin teessürle üzerinde durdukları bir konu olmuştur[11]. 26 Ağustos'ta yapılan yarışlarda 100 ve 200 metre mesafelerde Kocaelili yüzücüler istedikleri sonucu alamamıştır. 100 metre serbestte İstanbul'dan Vangel 1,17,05 ile birinci olurken, Kocaeli'nden İhsan dördüncü sırada yer almış, aynı mesafede sırt üstünde İstanbul'dan Garip 1,42,01 ilk sırada yer alırken, Kocaeli'nden Ali Haydar dördüncü sırada yer bulabilmiş, 100 metre kurbağalamada İzmir'den Alp birinci olurken, Kocaeli'nden Sıtkı dördüncü sırada yer almıştır. 200 metre serbestte yine İstanbul'dan Vangel birinci olurken, Kocaeli'nden Yusuf dördüncü sırada kalmıştır. 400 metre serbestte İstanbul'dan Salim 6,31,04 ile birinci olurken, Kocaeli'nden Ahmet 8,25,05 ile üçüncü sırada yer almış, 800 metre serbestte ise İzmir'den Rasim ilk sırada yer alırken, Kocaeli'nden Ali Haydar dördüncü olabilmiştir. Kocaeli şampiyonadaki en önemli başarısını 1500 metre mukavemette İhsan ile elde etmiştir. İstanbul'dan Salim'in ilk sırada olduğu mukavemet yarışında İhsan ikinci olma başarısı göstermiştir. 4X50 bayrak yarışında ise Kocaeli takımı üçüncü sırada yer almıştır. İstanbul takımının ilk sırada yer aldığı bayrak yarışında Kocaeli takımı İhsan, Ali Haydar, Sıtkı ve Yusuf'tan oluşmuştur. Toplam 8 kategoride boy gösteren Kocaelili yüzücüler şampiyonadan 1 ikincilik, 2 üçüncülük ve 5 dördüncülük ile takım bazında İzmir'i geride bırakarak üçüncü sırada yer almıştır. Şampiyonada İstanbul ve Bandırma takımları ilk iki sırada yer almışlardır.

İlk Türkiye şampiyonasından istediği sonuçları alamayan Kocaelili yüzücüler, ertesi yılki şampiyonada ulusal basının önemli ölçüde dikkatini çekecek dereceler elde etmişlerdir. 1933 yılındaki şampiyona önceki yıl gibi İstanbul'da Büyükdere'deki yüzme havuzunda 18 Ağustos'ta yapılırken, Karamürsel İdmanyurdu sporcularından İhsan'dan neredeyse tüm ulusal gazeteler övgüyle bahsetmiş ve kendisinin resmi haberlerin içinde birinci sayfada yer almıştır[12]. Yine bu şampiyonada yarışan Ali Haydar ve İsmail de İhsan gibi gazetelerin övgülerini alan yüzücüler olarak dikkati çekmiştir. Bu noktada Milliyet gazetesinin Kocaelili yüzücüler hakkında yapmış olduğu değerlendirmeleri aynen aktarmakta fayda vardır:[13]
"..Günün kahramanı hiç şüphe yok ki Kocaeli mıntıkası. Bu mıntıkanın inhitat ettiği en mühim kuvvet, Karamürsel kazası olduğu meydana çıktı. Karamürselliler hakikaten Türk su sporlarında çok mühim bir yer işgal etmektedirler. Bilhassa üç yüzücüsü pek yakın bir istikbalde İstanbul'da arkadaşlarını geçebilecek bir kıymettedirler. Nitekim İhsan 1500 metrede Türkiye rekorunu kırmıştır. Bunda bir parça da müsabaka harici yüzen ve rekor için yüzen Salim'in dahil ve tesiri vardır. Bütün bunlara rağmen İhsan çok iyi bir yüzücüdür. Ali Haydar ve İsmail'e gelince, bugün için değilse bile, yarın için çok iyi rakiplerimiz olacaktır…"

Yarışlarda 100 metre serbestte İstanbul'dan Orhan 1,31,1 ile ilk sırada yer alırken, Kocaeli'nden İsmail 1,21,1 derece ile üçüncü olmuş, 100 metre sırt üstünde Kocaeli'nden Ali Haydar en yakın rakibine iki saniye kadar fark atarak, 1,36,6 ile birincilik kürsüsünde yerini almıştır. 200 metre kurbağalamada İzmir'den Alp 3,19,8 ile ilk sırada yer almış onu 3,44,2 derece ile Kocaeli'nden İsmail izlemiştir. İsmail 200 metre serbestte de yine yarışmış ve 2, 58,

[11] *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1932, s. 5.; *Vakit*, 27 Ağustos 1932, s. 7.
[12] *Vakit*, 19 Ağustos 1933, s. 1.; *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1933, s.1.; *Milliyet*, 19 Ağustos 1933, s.1.
[13] *Milliyet*, 19 Ağustos 1933, s. 1-5.

9'luk derece ile üçüncü sırada yer almıştır. 400 metre serbestte İstanbul'dan Mehti 6,35,2 ile birinci olurken, Kocaeli'nden İhsan oldukça cüzi bir farkla 6,36 ile ikinci olmuştur. 1500 metre mukavemet yarışı ise şampiyonanın en heyecanlı yarışı olurken, Kocaeli'nden İhsan yarışmaya damgasını vurmuş, 25,45, 8 ile birinci olmuş ve Türkiye rekoru kırmıştır. Tüm bu ferdi yarışlardan sonra takım yarışlarına geçilmiş, 4X200 ve Türk bayrak yarışlarında Kocaeli takımı İstanbul'un ardından ikinci sırada yer almıştır. Tüm bu sonuçlar sonucunda genel puanlamada İstanbul yine önceki yıl olduğu gibi ilk sırada yer almış, önceki yıl üçüncü olan Kocaeli 84 puanla ikinci olmuş ve İzmir, Bandırma ve Ankara'yı geride bırakmıştır[14]. Bakıldığında Kocaelili yüzücülerin katıldıkları 8 yarışmada 2 birincilik, 4 ikincilik ve 2 üçüncülük elde ettikleri görülmektedir.

1933 Türkiye şampiyonasından oldukça başarılı biçimde çıkan Kocaelili yüzücüler bir sonraki şampiyonada da başarılı sonuçlarla dikkat çekmişlerdir. Bu şampiyonada önceki yılın şampiyonu ve Türkiye rekoru sahibi İhsan'ın kramptan kaynaklı yaşadığı sakatlık ve yarışı yarıda bırakması[15] Kocaeli takımı açısından ciddi üzüntü kaynağı olurken, şampiyonada Kocaeli adına ilk kez bir kadın yüzücünün, Muzaffer Hanım'ın yarışlarda yer alması da iftihar vesilesi olmuştur[16]. 13 Eylül'de İstanbul Moda'da yapılan ve Ahmet Fetgeri Bey'in başkanlık ettiği hakem heyeti önünde yapılan yarışlarda Karamürselli genç yüzücüler aldıkları derecelerle yakın bir gelecekte İstanbul hegemonyasını kıracaklarının sinyallerini vermeye başlamışlardır. Sonuçlara bakıldığında 100 metre serbestte İstanbul'dan Orhan 1,7,6 ile birinci olurken, onu 1,14,2 ile Kocaeli'nden Sıtkı izlemiş, 100 metre sırt üstünde İstanbul'dan Agâh 1,25,8 ile ilk sırada yer alırken, 1,36,6'lık derece ile Kocaeli'nden Ali Haydar ikinci olmuş, 200 metre kurbağalamada ise Kocaeli'nden Yusuf 3,13,2'lik bir derece ile en yakın rakibine 23 saniye fark atarak birinci sırada yarışı tamamlamıştır. 200 ve 400 metre serbest yarışlarında Kocaeli'nden İsmail İstanbullu yüzücülerin arkasından ikinci olmuş, 1500 metre yarışında ise İhsan sakatlıktan dolayı yarışa katılamamıştır. Bayrak yarışlarında ise 4X200'de Kocaeli takımı İstanbul'un ardından ikinci olurken, 100-200-100 Türk bayrak yarışında ise Kocaeli Türkiye rekoru kırarak ilk sırada yer almıştır. Bu yarışta Yusuf'un kurbağalama performansı herkesin beğeni ve alkışını almıştır. Şampiyonda ayrıca Kocaeli bölgesinden Muzaffer Hanım kadınlar 100 metre serbestte ve tramplen atlamada yarışmış ve her iki yarışmada da ikinci sırada yer almıştır. Yarışlar sonunda İstanbul 115 puanla ilk sırada yer alırken, Kocaeli 87 puanla önceki yıl gibi ikinci olmuş, İzmir, Bandırma ve Ankara'yı geride bırakmıştır[17]. Bu şampiyonda Kocaeli 2 birincilik ve 7 ikincilik almıştır.

1935 Türkiye yüzme şampiyonası yine İstanbul'da Moda havuzunda yapılmış olup, önceki yıllardan farklı olarak çok daha fazla bölgenin yarışlara katılımı açısından dikkat çekmiştir. Önceki yıllarda dört veya beş takımın katıldığı şampiyonaya bu yıl tam sekiz bölgeden yüzücüler yarışmıştır. Önceki yıllarda gördüğümüz İstanbul, Kocaeli, İzmir, Bandırma ve Ankara'nın yanında bu yıl ilk defa Çukurova, Samsun ve Trabzon bölgele yüzücüleri havuzda yerlerini almışlardır. 17-18 Ağustos'ta iki gün süren yarış sonuçlarına göre erkekler 100 metre serbestte İstanbul'dan Orhan ilk sırada yer almış, Kocaeli'nden Sıtkı ise üçüncü olmuş, kadınlar 100 metre serbestte ise Kocaeli'nden Muzaffer Hanım1, 40, 2 derece ile birincilik

[14] *Son Posta*, 19 Ağustos 1933, s. 7.; *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1933, s. 4.; *Vakit,*19 Ağustos 1933, s.7.; *Milliyet*, 19 Ağustos 1933, s. 5.

[15] *Haber*, 15 Eylül 1934, s. 5.

[16] *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1934, s. 5.

[17] *Vakit*, 15 Eylül 1934, s. 7, 9.; *Haber*, 15 Eylül 1934, s. 5.; *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1934, s. 5.

kürsüsüne çıkmıştır. 100 ve 200 metre sırt üstü yarışlarında Kocaeli'nden Ali Haydar ve İsmail İstanbullu rakiplerinin ardından ikinci olmuşlar, 200 metre sırt üstünde 200 metre kurbağalamada önceki yıl gibi Kocaeli'nden Yusuf en yakın rakibine 13 saniye fark atarak, 3, 20, 3 derece ile birinciliği kimseye bırakmamıştır. Sekiz yüzücünün yarıştığı 400 metre serbestte Kocaeli'nin rekortmen yüzücüsü İhsan üçüncü olurken, 1500 mukavemette İsmail Kocaeli adına üçüncülük kürsüsünde yer almıştır. 4X200 ve 100X200X100 bayrak yarışlarında Kocaeli takımı önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul'un ardından ikinci olmuştur[18]. Tüm bu yarışlar sonunda Kocaeli sekiz takım arasında ikincilik kürsüsüne çıkarken, 2 birincilik, 4 ikincilik, 3 üçüncülük kazanmıştır.

1936 yılında Türkiye şampiyonası yapıldığına dair elimizde bir veri mevcut değildir. Bu bir yıllık aradan sonra şampiyona ilk kez İstanbul dışında İzmir'de 16-17 Eylül tarihleri arasında Karşıyaka yüzme havuzunda yapılmıştır. Şampiyonaya Ankara, İstanbul, Kocaeli, İzmir, İçel, Antalya ve Balıkesir bölgelerinden sporcular katılırken[19], öncekinden farklı olarak Karadeniz'den yüzücülerin bulunmaması dikkat çekicidir. İlk günkü yarışlarda İstanbul ve Kocaelili yüzücüler damga vururken, yarışlar sonucunda 100 metre serbestte İstanbul2dan Orhan 1, 07, 6 ile birinci olmuş, onu Kocaeli'nden Mehmet 1, 14, 9 ile takip etmiş, 200 metre kurbağalamada son iki yılın şampiyonu Kocaeli'nden Yusuf 3,15 ile ilk sırada yer almış, günü son yarışında 400 metre serbestte İstanbul'dan Halil birinci olurken, Kocaeli'nden Abdullah üçüncülük basamağında kendine yer bulmuştur[20]. İkinci gün yarışlar 200 metre serbest ile başlamış, bu yarışta Kocaeli kürsüde yer bulamamış, 100 metre sırt üstünde İstanbul'dan Şamil ilk sırada yer almış, Kocaeli'nden Yusuf bu yarışta Kocaeli'ne üçüncülük getirmiştir. Sonrasında yapılan 1500 metre mukavemet yarışında da Kocaeli adına havuza giren Yusuf, yine üçüncülük kürsüsünde yerini almıştır. Günün sonunda 100X200X100 Türk bayrak yarışına 7 takım da katılmış, önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul takımı birinci olmuş, onu Kocaeli takımı izlemiştir. Yarışlar sonunda İstanbul toplamda 73 puanla ilk sırada yer alırken, Kocaeli takımı 32 puanla Balıkesir takımının ardından üçüncü olmuştur[21]. Kocaeli 1937 şampiyonasında 1 birincilik, 2 ikincilik ve 3 üçüncülük elde etmiştir.

1938 yılında şampiyona yapıldığına dair elimizde bir veri yoktur. Bu bir yıllık aradan Sonra Türkiye yüzme şampiyonası 1939'da İstanbul'da Beşiktaş yüzme havuzunda 2-3 Eylül günleri arasında yapılmıştır. İlk defa bölge katılımının çift haneye çıktığı yarışlarda İstanbul, Kocaeli, Ankara, İzmir, Balıkesir, İçel, Trabzon, Ordu, Hatay ve Seyhan bölgesinden 80 kadar yüzücü havuzda kendini göstermiştir. İlk gün yapılan yarışlar sonunda 100 metre serbestte İstanbul'da Saffan birinci olurken, Kocaeli'nden Mehmet kendine üçüncü sırada yer bulmuş, 200 kurbağalamada önceki yılların Şampiyonu Yusuf bu kez 3, 1, 7 ile Türkiye rekoru kırarak kürsünün en tepesinde yer almış, 400 metre serbestte ise Kocaelili yüzücüler derece elde edememişlerdir. Günün son yüzme müsabakası 100X200X100 Türk bayrak yarışı olurken, Fehmi Yusuf ve Mehmet'ten oluşan Kocaeli takımı Türkiye rekoru kıran İstanbul'un ardından ikincilik kürsüsünde yerini almıştır. İlk gün ayrıca Kocaeli su topu takımı Ankara karşısında oynadığı maçı 4-1 kaybetmiştir[22]. İkinci gün yarışlarda 200 metre serbestte İstanbul'dan Vedat

[18] *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1935, s. 1, 8.; *Son Posta*, 18 Ağustos 1935, s. 5.; *Haber*, 18 Ağustos 1935, s. 4.; *Tan,* 19 Ağustos 1935, s. 7.; *Haber*, 19 Ağustos 1935, s. 8.

[19] *Haber*, 17 Eylül 1937, s. 6.

[20] *Anadolu*, 17 Eylül 1937, s. 1, 6.

[21] *Anadolu*, 18 Eylül 1937, s. 1, 4.; *Akşam*, 18 Eylül 1937, s. 10.

[22] *Akşam*, 3 Eylül 1939, s. 8.; *Son Posta*, 3 Eylül 1939, s. 11.

birinci olmuş, Kocaeli'nden Cemal üçüncü sırada yer bulmuş, 100 metre sırt üstünde Kocaeli kürsüye çıkamamış ve 1500 mukavemette Kocaeli'nden Mustafa Kocaeli'ne üçüncülük kazandırmıştır. Günün son yüzme müsabakası olan 4X200 bayrak yarışında Mehmet, Mustafa, Rıfat ve Yusuf'tan oluşan Kocaeli takımı yılların geleneğini devam ettirerek İstanbul2un ardından ikincilik kürsüsünde yerini almıştır. Su topu müsabakalarında ise ikinci gün Kocaeli takımı İçel'i 6-4 mağlup ederek, İstanbul'un ardından ikinci olmuştur. İki günlük yarışlar sonunda İstanbul 125 puanla şampiyon olurken, Kocaeli 65 puanla önceki yıllarda olduğu gibi ikinci sırada yer almıştır[23]. Bakıldığında Kocaeli 1939 Türkiye yüzme şampiyonasında 1 birincilik, 1 ikincilik ve 3 üçüncülük kazanmıştır.

[23] *Akşam*, 4 Eylül 1939, s. 8.

KAYNAKÇA

Akşam (1932, 1934, 1936, 1937, 1939)

Anadolu ((1937)

Cumhuriyet (1932, 1933, 1934, 1935)

Haber (1934, 1935, 1937)

Kurun (1936)

Milliyet (1933)

Son Posta (1933, 1935, 1936, 1939)

Tan (1935)

Vakit (1932,1933, 1934)

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA YÜZME SPORU VE KARAMÜRSELLİ YÜZÜCÜLER

Refik ARIKAN*

Özet

Bu çalışma, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de yüzme sporunun gelişimini ve bu süreçte Karamürselli yüzücülerin rolünü tarihsel bir perspektifle incelemektedir. Makalede öncelikle yüzmenin insanlık tarihi kadar eski bir faaliyet olduğu, Antik çağlardan Osmanlı dönemine kadar hem gündelik yaşamda hem de askerî ve eğitsel alanlarda önemli bir yer tuttuğu vurgulanmaktadır. Modern anlamda yüzme sporunun ise 19. yüzyılda Avrupa'da geliştiği ve Cumhuriyet dönemiyle birlikte Türkiye'de kurumsallaşma sürecine girdiği belirtilmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra spor politikaları çerçevesinde yüzmeye yapılan yatırımlar, havuzların inşası, kulüpleşme faaliyetleri ve ulusal yarışmaların düzenlenmesi bu sporun gelişiminde belirleyici olmuştur. Özellikle 1931'de Büyükdere'de açılan yüzme havuzu ve yabancı antrenörlerin katkıları, Türkiye'de yüzmenin modernleşmesini hızlandırmıştır. Bu süreçte İstanbul merkezli gelişmelere paralel olarak Kocaeli'nin Karamürsel ilçesi de yüzme alanında önemli bir merkez hâline gelmiştir.

Karamürselli yüzücüler, coğrafi avantajlar, yerel yönetim desteği ve kulüpleşme faaliyetleri sayesinde kısa sürede ulusal düzeyde başarılar elde etmiş, Türkiye şampiyonalarında dereceler kazanmış ve milli takıma sporcular göndermiştir. İhsan Keskin, İbrahim Sulu ve Ömer Namlı gibi isimler bu başarının temsilcileri olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak çalışma, erken Cumhuriyet döneminde spor politikaları ile yerel dinamiklerin birleşiminin, Anadolu'da dahi yüksek düzeyde sportif başarıların elde edilmesini mümkün kıldığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: yüzme, spor tarihi, Cumhuriyet dönemi, Karamürsel, Kocaeli, yüzme kulüpleri, spor politikaları

Giriş

Yüzme insanlık tarihi kadar eski bir aktivitedir. İnsanlar su kenarlarında kurdukları yaşam alanlarında doğal olarak bu fiili icra etmişlerdir. Yüzme bir taraftan bu doğal mecrasında varlığını devam ettirirken askerî alanda bir harp sanatı olarak da gelişmiştir. Bu bağlamda

* Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: refik.arikan@bilecik.edu.tr, ORCID:0000-0001-7813-8171

yüzme, Antik medeniyetlerden itibaren ehemmiyet kesbetmiş ve yüzme bilmek bir ayrıcalık ifadesi olmuştur.

Türk Tarihi'nde de benzer önemini koruyan yüzme aktivitesi özellikle Osmanlıların deniz hakimiyetleri ile birlikte farklı bir mecraya girmiştir. Yüzmenin Osmanlılar ile birlikte bir yarışma formuna dönüştüğü, özellikle yaz şenliklerinde bu sporun hem bir gösteri hem de rekabet aracı olarak yer aldığı görülür.

Tarihimizdeki bu gelişmelere mukabil yüzmenin modern anlamda bir yarışma aracına dönüşmesi Avustralya'dan tüm dünyaya yayılmış ve 19. yüzyıldan itibaren yüzme müsabakaları düzenlenmeye başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanını takip eden süreçte pek çok spor dalında gelişim kaydedildiği gibi yüzme alanında da çağın gerekliliklerine göre yatırım ve düzenlemeler yapılmış; bu sayede yetişen Türk yüzücüler hem ulusal hem de uluslararası alanda kendilerini göstermeye başlamışlardır. 1931 yılında İstanbul Büyükdere'de 50 metrelik açık bir yüzme havuzunun hizmete açılması ile birlikte ülkemizde sportif amaçlı yüzmenin temelleri de atılmıştır. Aynı yıllarda Alman yüzme antrenörü Teketof'un İstanbul'a getirilerek yüzme faaliyetlerinin başına getirilmesi bu sporun ülkemizde gelişimi adına bir dönüm noktası olmuştur. 1933 yılından itibaren İstanbul'da başlatılan Türkiye Yüzme Birincilikleri, bu alanda yetişen sporcuların kendilerini ispat ettikleri bir organizasyona dönüşmüştür.

Yüzmenin bir sportif dal olarak yükselmesinde özellikle İstanbul'da bulunan spor kulüplerinin etkisini belirtmek gerekir. Galatasaray, Fenerbahçe, Beykoz ve Beylerbeyi kulüpleri bu alanda öncü olurken; Kocaeli'nin Karamürsel takımı da yüzme dalında çok önemli sporcular yetiştirmiştir. Kocaelili sporcular Türkiye Yüzme Birinciliği müsabakalarında büyük başarılar elde ederek ülke çapında ikincilik gibi önemli bir başarı yakalamışlardır. Aynı dönemde öne çıkan yüzücülerden İhsan (Keskin) Karamürselli bir yüzücü olarak ulusal müsabakalarda gösterdiği başarılar sonrası yüzme milli takımına yükselme başarısını göstermiştir. Nitekim İhsan Bey, 1934 yılında Rusya ile ilk kez yapılan milli müsabakalarda yer almış ve hem ülkemizi hem de Kocaeli'ni temsil etmiştir.

Bu çalışma ülkemizde modern anlamda yüzme sporunun başlaması ile birlikte bu alana katkı sunan Kocaelili sporculara odaklanmış ve onlar üzerinden Kocaeli Spor Tarihine dair yeni bir şeyler söylemeyi hedeflemiştir.

Yüzmenin Tarihine Dair

Yüzme sporu, kol ve bacak hareketlerinin senkronize şekilde yapılmasıyla gerçekleşen ve vücuttaki pek çok kası aynı anda çalıştıran, bu yönü ile insan sağlığı açısından önemli bir faaliyettir. Nitekim yüzme, çocuk sağlığı açısından özellikle gelişmiş ülkelerde daha da önemsenmiş ve bu sebeple küçük yaşlardan itibaren tercih edilen bir aktivite haline gelmiştir (Horoz, 2022: s. 5). Ülkemizde de sayıları hızla artan açık ve kapalı yüzme havuzları ile bu alanda yapılan yatırımlar dikkat çekmektedir.

Yüzme insanlık tarihi kadar eski bir aktivitedir. Libya'da mağara resimleri bu alandaki en eski veri olarak kabul edilmektedir (Tunç, 2021: s.9; Horoz, 2022: 6). Günümüzden binlerce yıl önce Mısırlıların Nil Nehrinde yüzdükleri bilinmektedir. Mısır'da yönetici elitin eğitim programlarında yüzmenin yer aldığı belgelerden de anlaşılmaktadır. Yine Anadolu'da Hitit

duvar resimlerinden sırtüstü yüzmenin olduğu anlaşılmaktadır. Gılgamış Destanında da yüzme ile ilgili menkıbeler yer almaktadır. Yüzmeye Museviler de önem vermiş ve babaların çocuklarına öğretmek zorunda oldukları üç şeyden birinin yüzme olduğu anlaşılmaktadır. Çinliler de yüzmeyi çok önemsemişler ve çocukların 10 yaşına geldiklerinde yüzmeyi, 15 yaşında ise dalmayı mutlak surette öğrendikleri belgelerden anlaşılmaktadır. Yüzme bir spor dalı olarak olimpiyat oyunlarında yer almasa da Eski Yunanlılarda bir şahsın cahilliğinin vurgulanmasında yüzme ve okumayı bilmemesi temel kriter olarak kullanılmıştır. Yine aynı dönemde Denizler tanrısı Poseidon'un adına inşa edilen tapınak yakınlarında yüzme yarışlarının yapıldığı görülmektedir. Romalılar da diğer devletler gibi yüzme üzerinde hassasiyetle durmuşlar, nitekim yüzme imparatorların boks, eskrim ve binicilik ile beraber imparatorların uğraş alanlarından birisi olmuştur. Yine Roma döneminde Thermae olarak adlandırılan hamamların içinde yer alan büyük havuzlarda yüzme müsabakaları icra edilmiştir (Atabeyoğlu, 1993: s. 3-4).

Antik dönemde yüzmeye dair yukarıda zikredilen çeşitli aktivitelere rastlansa da modern anlamda yüzme sporunun doğuşu İngiltere'de oldu. 1837 yılında Londra'da açılan bir havuzdaki yüzme faaliyetleri bu anlamda ilk adım olarak genel kabul görür. Modern yüzmenin temel stillerinden olan "Kravl" ise yine İngiltere sömürgelerinden olan Avustralya'dan dünyaya yayılmıştır.

Türklerde Yüzme Sporu

Yüzme diğer devlet ve coğrafyalarda zaman içerisinde önem kazanırken Türk Tarihinde de bu spora karşı bir ilginin olduğu anlaşılmaktadır. Türkler daha Türkistan'dan göç etmeden orada bulunan akarsu ve göllerde yüzme ile iştigal ettikleri gibi Uygurların yüzme yarışmaları düzenledikleri de belgelerle sabittir. Her ne kadar kravl sitilinin Avustralya'dan dünyaya yayıldığı iddia edilse de bundan yüzyıllar önce Uygur Türklerinin bu sitilde yüzdükleri görülmektedir. Uygurlardan önce bölgeye hâkim olan Hunlar'da da yüzme ve kürek sporlarına karşı bir ilgi vardı (Atabeyoğlu, 1993: s. 4-5).

Yakın tarihe doğru gelindiğinde, Osmanlılarda da yüzme çok önemsenmekteydi. Özellikle savaş gemilerinde görevli levendler için yüzme olmazsa olmaz becerilerden biriydi. Osmanlı Devleti'nde beden ve spor eğitimi, Tanzimat Döneminde Mekteb-i Harbiye'de yüzme, jimnastik ve eskrim derslerinin müfredata eklenmesiyle başladı (Bal& Şentürk, 2023: s. 53). Diğer yandan yüzmenin halka arasında yayılması ise deniz hamamları aracılığı ile olmuştur (Turan, 2024: s. 1-4). Deniz kıyılarında ağaç kazıklar çakılması ve bunların yine tahta perdelerle kapatılması ile deniz içerisinde oluşturulan bu hamamlar, halkın ilgi ve rağbetine maruz kalmış; hatta kısa zaman içerisinde kadınlara özel deniz hamamları da hizmete girmiştir. Özellikle İzmir tarafında başlayan bu uygulama İstanbul'da da yaygınlaşmış ve Boğaz kıyılarından Moda'ya, Kalamış'tan Bakırköy ve Adalara kadar farklı noktalarda deniz hamamları inşa edilmiştir. Deniz hamamları sayesinde yüzme sporu toplumun geniş kesimlerine ulaşmış ve bu temayülün sonunda kulüplerimizin bünyesinde yüzme şubeleri açılmaya başlamıştır (Atabeyoğlu, 1993: s. 7-8).

Türk yüzme sporunun öncüleri olan Ahmed İhsan, Bedri Ziya ve Faik Bey gibi gençlerin isimleri de bu dönemde duyulmaya başladı. Özellikle İstanbul ve İzmir'deki Levantenler arasında düzenlenen iddialı yüzme arışlarına isimleri zikredilen bu Türk yüzücüler de dahil

oldular. Fenerbahçe ise kulüpler bazında yüzme şubesini hayata geçiren ilk kulübümüz oldu. Galatasaray da kısa süre sonra benzer uygulamayı hayata geçirdi ve genç yetenekler kulüplerin çatısı altında toplanmaya başladılar. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında meydana gelen bu gelişmeler yüzme sporunun gelişimi açısından çok önemli yer tutar. Aynı dönemde Moda ve Büyükdere deniz hamamları yüzme müsabakalarına ev sahipliği yaptı. Türkiye'de ilk resmi yüzme müsabakaları ise Cumhuriyetin ilanından hemen önce 15 Eylül 1923 tarihinde yapıldı. 1928 yılına gelindiğinde ise ilk İstanbul Yüzme Şampiyonası Kalamış'ta icra edildi. Bu dönem Türkiye'de yüzme sporunun emekleme safhası olarak görülebilir. Bu yarışmalar iskele ve denize konulan dubalar arasında yapılıyor, haliyle depar ve dönüş alanları bulunmuyordu. Ülkemizde ilk yüzme havuzunun açılması teknik gelişimin en temel adımlarından biriydi. 1923 yılında kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Yüzme Komisyonu başkanı Ekrem Rüştü Bey'in kişisel çabalarıyla 1931 yılında ülkemiz ilk ciddi yüzme havuzuna sahip oldu. Şirket-i Hayriye tarafından inşa ettirilen bu havuz Boğaziçi'nde, Büyükdere'de bulunmaktaydı. 50x25 m büyüklüğe sahip bu havuz 15 Temmuz 1931 günü şaşalı bir törenle açıldı. Hizmet verdiği 5 yıllık süre zarfında hem kulüplerin hem de halkın yoğun ilgisine mazhar olan bu havuz yüzme sporunun gelişiminde ve sevilmesinde son derece etkili oldu. Ekrem Rüştü Bey İstanbul Su Sporları Kulübünü kurarak Türk spor tarihine büyük bir hizmet daha yaptı. Bu kulüp Türkiye'nin ilk yüzme organizasyonu olarak tarihe geçti (Atabeyoğlu, 1993: s.10-13).

https://www.peramuzesi.org.tr/blog/deniz-hamamlari/1284

İstanbul başta olmak üzere ülkemizde giderek daha fazla ilgi duyulan bir spor dalı olan yüzmeye yapılan yatırımlar Cumhuriyetin ilk yıllarında artarak devam etti. 1937 yılında Beşiktaş kulübü Çırağan sarayı kenarındaki arazisine 33,3 metrelik bir havuz inşa ettirdi. Bu havuz yüzme sporuna hizmet verdiği gibi zaman zaman suyu boşaltılıp güreş ve boks müsabakalarına ev sahipliği yaptığı gibi düğün ve eğlence gibi organizasyonlarda burada

yapıldı. Bu havuzu o güne kadar yapılanlardan ayıran temel farklardan birisi 1500-2000 kişi kapasiteli beton basamaklı tribünlere sahip olmasıydı. 1940'lı yıllarda yüzme sporunun büyük bir eksikliğini giderecek yeni bir yatırım Ankara'da hayat buldu. Yüzücülerin en temel sorunlarından bir tanesi kış aylarında antrenman yapamamaktı. Bu ihtiyaca cevap verecek kapalı havuzun yapımı gerçekleşse de havuz çeşitli sebeplerle hizmete alınamadı ve bir süre atıl durduktan sonra sinema olarak kullanıldı (Atabeyoğlu, 1993: s. 19-21).

Yüzme sporu ilk yıllarında erkek egemen bir seyir izlerken; Cumhuriyet'in kadınlara verdiği değer ve kazandırdığı haklarla bu alanda da gelişim gösterdi. Leyla Asım Turgut hanımın Fenerbahçe kulübüne girmesi bu anlamda bir ilk ve motivasyon kaynağı olmuş, kısa sürede başka isimler de Leyla hanımın yanına eklenmişler ve kadın yüzme takımı teşekkül etmiştir. Fenerbahçe'yi Beykoz, Beylerbeyi başta olmak üzere diğer takımlar da takip etmişler ve kadın yüzücülerin sayısı hızla artmış; 1932 yılından itibaren kadınlar arası yüzme yarışları tertip edilmeye başlanmıştır. (Atabeyoğlu, 1993: s. 15).

1934 yılı Türk Yüzme Tarihi için dönüm noktalarından bir tanesidir. Türk yüzücüleri ilk uluslararası yarışma için Sovyetler Birliği'ne gitmiş ve ülkemiz bu alanda ilk kez yurt dışında temsil edilmiştir. Fenerbahçe'den Leyla Asım Turgut ve İstanbul Su Sporları Kulübünden Cavidan Erbelger de kadın yüzücülerimiz olarak milli kafilede yer almışlardır. Naili Moran, Suat Erler, Alp Aslan, Safvan Serim, Mehdi Ağaoğlu, Halil Dalhan, İhsan Keskin, Orhan Saka ve Adnan Beylerden oluşan yüzme takımımız ilk uluslararası başarılarına bu vesileyle imza attılar. Ülkemizde yabancı yüzücülerle ilk müsabaka ise 1937 yılında Macar yüzme takımına karşı yapıldı. Yüzme takımımızın genel ekseriyetini İstanbul takımlarının yüzücüleri oluştururken dönemin Anadolu'da önde gelen takımlarından Karamürsel'den iki yüzücü: Yusuf Öcal ve İsmail Açıkalın milli takımda yer aldılar. II. Dünya Savaşı sonrası, 1946 yılında Türkiye bu sefer Mısırlı yüzücüleri misafir ederek başka bir uluslararası faaliyete imza attı. Burada dikkat çeken noktalardan biri takımda Karamürselli sporcu olmaması ve Adana Demirsporlu yüzücülerin çokluğudur. Türkiye'nin bu uluslararası faaliyetleri şüphesiz ülkemizin bu alandaki kurumsal gelişmeleri de yakından takip etmesi ile ilişkilidir. Nitekim Türkiye daha 1931 yılında FINA'nın (Uluslararası Yüzme Federasyonu) üyesi olarak kabul edilmiş ve kısa sürede kendini uluslararası müsabakalarda gösterecek bir gelişim yakalamıştır (Atabeyoğlu, 1993: s.18-19, 23).

Türkiye'de yüzme sporunun gelişimi ve altyapı tesislerinin inşasında etkili olan bir başka husus da Carl Diem'in raporudur. Alman sporunun gelişiminde, Alman Olimpiyat Tarihinde önemli bir yeri olan Carl Diem, hem bir spor adamı hem de spor araştırmacısı olarak ön plana çıkan bir isimdir. 1933 yılında devletin davetiyle Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye'de spor konusunda danışmanlık görevi icra etmiştir. 1933 yılında Anadolu'da incelemeler yaparak 50 sayfalık ve 17 başlıktan oluşan bir rapor hazırlamıştır. Genel manada teşkilatlanma ve uygulama önerilerinin yer aldığı bu rapor özellikle kulüpleşmeye dikkat çekmiştir. Sperun tabanda yaygınlaşması adına kulüplerin kurulması gerektiğini bu raporunda özellikle vurgulamış olup aynı tarihlerden itibaren yüzme başta olmak üzere diğer spor dallarını kapsayan teşkilatlanmada bu raporun etkisi büyüktür (Bal&Şentürk, 2023: s.55-56).

Yüzmenin tabana yayılıp sevilmesinde, üzerinde durulması gereken bir başka etken de dönemin gazetelerinin düzenledikleri müsabakalardır. Vakit Gazetesi'nin 10 Ağustos 1934 tarihinde İstanbul'da organize ettiği bu yarışlara büyük ilgi olmuş, program bir yarıştan ziyade şenliğe dönüşmüştür. Gazete haberinde de yer aldığı üzere, bu müsabakaların temel amacı

gençliği denize teşvik etmek olmuş, resmi müsabakalara katılmayan gençlere ve çocuklara daha fazla kontenjan ayrılmıştır. Bu yarışmaya Karamürselli yüzücüler de katılmışlar ve elde ettikleri başarılarla kalitelerini bir kez daha kanıtlamışlardır. 100m sırtüstünde Ali Haydar Bey ikinci olurken, Yusuf Bey ise 200m kurbağalamada Türkiye rekoru kırmak suretiyle ilk sırayı almıştır (Vakit Gazetesi, 11 Ağustos 1934, s.1,8)

VAKIT

Gezinti kuponu: 58

Yüzme müsabakamız güzel ve muvaffakıyetli oldu

Teşvik hedefimize muvaffakıyetle vardık, üç yeni Türkiye rekoru kazandık

Karamürsel'de Yüzme Faaliyetleri

Kocaeli'nde spor faaliyetlerinin örgütlü hale gelmesi II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda gerçekleşti. İdman Ocağı ile başlayan süreç sonrasında İttihatspor'u ortaya çıkardı. Balkan Savaşları'ndan Milli Mücadele'nin sona erdiği 1922 sonlarına kadar geçen 10 yıllık süre zarfında spor faaliyetleri, bunlarla iştigal edecek gençlerin cephede olmaları sebebiyle gelişme gösteremedi. Cumhuriyetle birlikte adeta yeniden doğan Türk Milleti, diğer pek çok şey de olduğu gibi spor alanında da harekete geçti. Kocaeli, 1923 yılı itibariyle hayata geçirilen Türkiye İdman Cemiyeti'nin önemli şubelerinden olarak pek çok kulübün kurulduğu bir merkez oldu. 1923 yılında fiilen hayata geçen, 6 Nisan 1927 tarihinde ise resmen kurulan Karamürsel İdmanyurdu Spor Kulübü de bunlardan biriydi. Sarı-lacivert renkleri ve 61 kurucu üyesiyle futbol odaklı kurulmuş olsa da; diğer kulüpler gibi voleybol, güreş, su sporları ve atletizm gibi diğer dallara da yer verilmekteydi. Karamürsel, kulüpleşmenin kazandırdığı

ivmeyle kısa sürede çok büyük sporcular yetiştirdi. Güreşte Olimpiyat ve Avrupa şampiyonu olan Gazanfer Bilge, Olimpiyat ve Akdeniz Oyunları şampiyonu Hasan Gemici; Milli atlet Galip Yaman ve Balkan Yüzme Şampiyonası 400m ikincisi Ömer Namlı bu yeteneklerden sadece bir kaçıdır. (Özdemir, 2016: s. 1699-1700,)

Karamürselli sporcuların yüzme branşında ön plana çıkmalarındaki temel faktör yaşadıkları coğrafyanın etkisi ve yanı başında büyüdükleri denize karşı aşırı tutkularıydı. Karamürsel İdmanyurdu kuruluşundan kısa süre sonra spor aşkıyla yanan gençlerin uğrak yerine dönüştü. Özellikle yaz aylarında çalıştıkları iş ya da bahçelerden dönen gençler, kulüp adına sahile akın ederken temel hedefleri su sporlarında başarıya ulaşmaktı. Bu iştiyak onların "Denizin çocukları" olarak adlandırılmalarına neden oldu. 1932 yılına gelindiğinde şehrin ilk resmi yüzme takımı da bu şekilde ortaya çıktı. Belediye Başkanı Hafız Selahattin Erkin'in desteği yüzme takımının kısa sürede başarıya ulaşmasında önemli bir etken oldu. Bahçıvan İhsan keskin, Ali Haydar Akgün Hamamcı İsmail Açıkalın Yusuf Önal, Bahriyeli Sıtkı Eryar, Zehir Mehmet ve Samiye'nin Hasan'dan oluşan Karamürsel Yüzme takımı önce Kocaeli bölgesinde ve hemen akabinde de İstanbul'da katıldığı yarışlarda tüm dikkatleri üstüne çekmeyi başardı (Özdemir, 2016: s. 1701-1702).

Şehirde yüzmenin bu kadar hızlı gelişiminde bir diğer faktör de şehir idaresinin ve önde gelenlerin bu konudaki teşvik edici yatırımları ve tavrıydı. Nitekim Karamürsel'de bir yüzme havuzu inşa edilmiş ve bu sayede sporcuların her koşulda antrenman yapabilmelerinin de önü açılmıştır. Bu havuz geniş katılımlı bir törenle hizmete açılmış ve İzmit'ten davet edilen 200 kadar davetli de açılışta yerlerini almışlardır. Açılış töreni münasebetiyle yüzme yarışları da yapılmıştır. Bu yarışlarda 100 m serbestte Karamürsel'den Mehmet 1,15 ile birinciliği alırken, Akyeşil'den Nuri 1,38 ile ikinci olmuştur. 200 m serbest stilde ise Karamürsel'den İsmail 2,34 ile ilk sırayı almış; İzmit İdman Yurdundan Fuat 3,30 ile onu takip etmiştir. 100 m sırtüstünde de yine bir Karamürselli sporcu, Yusuf birinciliği kazanmıştır. Aynı gün 400 m serbest stilde de yarışma yapılmış ve burada da Karamürselli Mehmet, İzmit Akyeşil'den Mitat'ın önünde ilk sırada finişe ulaşmayı başarmıştır. Bu yarışmalarda öne çıkan Karamürselli yüzücü Mehmet günün son yarışması olan 1500 m serbest stilde de birinciliği bırakmamıştır (Son Posta Gazetesi, 28 Ağustos 1936, s. 5). Açılış müsabakalarına il genelinden yüzücüler katılmışlarsa da Karamürselli yüzücüler her birinde rakiplerini geçmeyi başardıkları gibi aynı zamanda dereceler arasındaki açık farkla da kalitelerini ortaya koymuşlardır. Bu sonuçlar bile Türkiye'nin ilk yüzme havuzlarından birinin neden burada inşa edildiğini açıklamaktadır.

1932 yılında İzmit'te düzenlenen müsabakalarda bölge şampiyonluğunu rahat bir şekilde kazanan Karamürselli yüzücüler, aynı yıl İstanbul Büyükdere'de düzenlenen İstanbul şampiyonasına katıldılar. İstanbul, Ankara, İzmir, Balıkesir ve Zonguldak illerinin katılımıyla düzenlenen bu yarışlarda İstanbul'un ardından ikinciliği 1933 Yılı Karamürsel Yüzme Takımı kazandılar (Özdemir, 2016: s. 1702). (Son Posta Gazetesi, 28 Ağustos 1936, s. 5).

Cumhuriyetin erken döneminde yüzme sporları açısından dönüm noktalarından biri 1933 yılı yüzme yarışmalarıdır. Her ne kadar kulüpler bazında ve İstanbul'a özel yarışmalar daha önceki yıllarda başlamış olsa da 13 Ağustos 1933 tarihinde Moda'da yapılan yüzme yarışları ile rekabet yurt geneline yayılmaya başlamıştır. Fenerbahçeli sporcuların 66 puanla şampiyonluğa ulaştığı bu yarışmalarda Karamürselli yüzücüler de kendilerini gösterme fırsatı bulmuşlardır. Bu yarışmalara davet yazıları müsabakalardan sadece bir gün önce ulaşmasına rağmen, Kaymakam Nuri Bey'in çabalarıyla Karamürselli yüzücüler bu turnuvaya yetişebilmişlerdir. Yarışmalarda Karamürselli yüzücülerden İsmail 100 ve 400 m serbest sitilde yer almış ve 400 m yarışını ikinci olarak tamamlamıştır. Selahattin de 50 m serbest sitilde ikinci olarak takımını en iyi şekilde temsil etmiştir. 200 m serbest stilde Mehmet Ali takımı adına yarışa katılmıştır. İleriki yıllarda milli takımda da yer alacak olan İhsan, 1500 m serbest sitilde ikinci olarak kürsüye çıkmıştır. Yine 100 m sırtüstünde Ali Haydar ikinci olmak suretiyle kendini göstermiştir. Karamürsel'den yarışmalara katılan Yusuf da 200 m kurbağalama stilinde yarışmıştır. Karamürselli sporcular 4x200 bayrak yarışında da yerlerini almışlar; İhsan, Mehmet Ali, İsmail ve Ali Haydar'dan oluşan takım yarışı turnuva şampiyonu Fenerbahçe'nin hemen ardında ikinci olarak tamamlamıştır. Katıldıkları ilk turnuvada şampiyon olamasalar da dikkatleri üzerlerine çekmişler, özellikle dönüş talimi yaptıkları takdirde birincilikler elde etmelerinin mümkün olduğu vurgulanmıştır (Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1933, s.1-5). Yukarıda da değinilen havuz konusunda 1935 yılında harekete geçilmesi ve bu havuzun 1936 yılında hizmete alınması, Kaymakam Nuri Bey'in Karamürselli sporculara güveninin bir hediyesi olarak gerçekleşmiştir. Bu havuzun inşasında Karamürsel eski belediye başkanı Cemil Bal'ın da katkıları büyüktür. O yıllarda Kocaeli su sporları ajanı olarak görev yapması Cemil Bal'ın bu girişimi sahiplenmesini temin etti. Böylece Karamürsel

İdman Yurdu takımı 50 metrekarelik bir yüzme havuzu ile 12m yüksekliğinde bir atlama kulesine sahip oldu. Havuzun yapılması ile birlikte Karamürselli sporcular daha rahat çalışma imkanına sahip olurken; dönemin ünlü yüzme antrenörü Teketof aralıklarla Karamürsel'e gelerek yüzücülerin yetişmesini temin etti (F. Yavuz Ulugün, Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar IV, https://www.academia.edu/127943781/Kocaeli_Spor_Tarihinden_Damlalar_IV; E.T. 04.01.2026).

1933 yılında Moda'da düzenlenen Türkiye Yüzme Şampiyonası'nı Karamürsel için özel hale getiren gelişmelerden bir diğeri de takımda bulunan kadın yüzücüydü. Hem yüzme hem de kürekte kendinden söz ettiren bu sporcu Muzaffer Dörtbudak'tı. Bu dönemde henüz 22 yaşında olan Muzaffer Hanım, müsabakalarda büyük başarı göstererek 100m serbestte dönemin favori isimlerinden İstanbul takımının yüzücüsü Leyla hanımı geçerek birinciliğe ulaşmıştır. 1936 yılında bu başarısını tekrar eden Muzaffer Hanım, 1937 yılında önce Fenerbahçe ve ardından İstanbul Deniz Kulübüne geçerek spor hayatını orada devam ettirmiştir (Özdemir, 2016: s. 1702; Altuntaş, 2023a; Altuntaş 2023b).

Muzaffer Hanım: 15 Eylül 1934, Cumhuriyet Gazetesi, s. 5

Karamürselli yüzücüler sonraki yıllarda da yüzme müsabakalarında başarılar elde etmeye devam ettiler. Yüzmede ikinci kuşak temsilcilerinden Zehir Mehmet 1939 yılında düzenlenen Türkiye Yüzme Şampiyonasında ferdi sıralamada Türkiye üçüncüsü oldu. 1944 yılına gelindiğinde Karamürsel İdmanyurdu Spor Kulübü Karamürsel Gençlik ve Spor Kulübü adını aldı. Takımın yeni adıyla ilk önemli başarısı 1947 yılında iki sporcusunu Türk Milli Yüzme takımına göndermek oldu. Hem Karamürsel'in hem de ülkemizin önde gelen isimlerinden olan İbrahim Sulu ve Ömer Namlı bu gururu Karamürsel'e yaşatan yüzücüler oldular. Bu iki isim 2. Dünya Savaşı sonrası Atina'da düzenlenen 1. Balkan Yüzme Müsabakalarına milli takıma dahil olarak katıldılar. Burada yapılan müsabakalarda Türk Milli Takımı birinciliği kazanırken, İbrahim Sulu 100 ve 400m serbestte birinci olarak; Ömer Namlı da 400m ikinciliği ile bu başarıya önemli katkı sağladılar (Özdemir, 2016: s. 1704-1705).

Sonuç

Yüzme insanlık tarihiyle yaşıt bir aktivite olarak hayatın bir parçası oldu. İnsanın yetkinliğini ispatlayan bir faaliyet olarak saraylardan toplumun alt katmanlarına kadar önemsendi. Zaman içerisinde aynı zamanda hem eğlencenin hem de rekabetin bir parçası haline geldi. Özellikle Cumhuriyet sonrası spora verilen önemle birlikte kulüpler bazında temsil edilen bir spor dalı oldu. Erken Cumhuriyet Döneminde ilk yüzme kulüpleri ortaya çıkarken bu anlamda ilk yatırımlar da bu gelişimin bir lokomotifi oldu. Carl Diem'in çalışmaları, Teketof'un Türkiye'ye gelişi yüzmeyi profesyonelleşme anlamında daha da ileri taşıdı.

Ülkemizin İstanbul başta olmak üzere pek çok şehrinde yüzme kulüpleri kurulurken Kocaeli de bu yarışta geri kalmadı. Karamürsel ise yüzme başta olmak üzere çeşitli spor dallarında il genelinde elde ettiği başarıları ulusal arenaya taşıyarak hem adından söz ettirdi hem de Kocaeli'ni en güzel şekilde temsil etti. Karamürsel'in konumu, halkın denize olan sevdası dönemin devlet ve spor adamlarının katkısıyla birleşince başarı da kaçınılmaz oldu. Türkiye'nin Büyükdere ile ilk yüzme havuzuna kavuştuğu yıllarda Karamürsel'de de bir havuzun inşa edilmiş olması şehrin ve idarecilerinin spora verdikleri önemi göstermesi bakımından son derece dikkate şayandır. Yapılan bu yatırımların karşılığı kısa sürede alınırken Karamürselli yüzücüler İstanbul ve Türkiye Şampiyonalarında ardarda büyük başarılar kazandılar. Bu başarılar sadece ulusal boyutta da kalmayarak uluslararası alana taşındı. Milli takıma seçilen Karamürselli yüzücüler ülkemizi en iyi şekilde temsil ettiler. Bu çalışma, iyi bir yönetim, doğru organizasyon ile Anadolu'nun küçük bir şehrinin spor alanında neler yapabileceğinin ispatını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Altuntaş, Talha, “Yüzme”, Kocaeli Ansiklopedisi, Kocaeli 2023: https://kocaeliansiklopedisi.com/default/maddedetay/1650 E.T.: 10.02.2026.

Altuntaş, Talha, “Muzaffer Dörtbudak”, Kocaeli Ansiklopedisi, Kocaeli 2023: https://kocaeliansiklopedisi.com/Default/MaddeDetay/1651 E.T. 10.02.2026.

Atabeyoğlu, Cem, Türk Yüzme Tarihi, Türk Spor Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Bal, Mehmet Akif, Şentürk, Ayşenur, “Cumhuriyet Döneminde Türk Sporunda Alman Etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi”, Sosyolojik Bağlam Dergisi, Vol. 4/1, 2023, ss. 51-66.

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Eylül 1934, s.5.

Horoz, Tuğçe, 10-12 Yaş Grubundaki Erkek Yüzücülerde 8 Haftalık Swissball Antrenmanlarının 50m Kurbağalama ve Sırtüstü Stile Etkisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2022.

https://www.peramuzesi.org.tr/blog/deniz-hamamlari/1284.

Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1933, s.1-5.

Özdemir, Erdoğan, “Kocaeli’nin Spor Tarihinde Karamürsel’in Yeri”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II Bildiri Kitabı*, C.3, Kocaeli 2016, ss. 1699-1720.

Son Posta Gazetesi, 28 Ağustos 1936, s. 5.

Tunç, Afitap, 9-13 Yaş Gruplarındaki Yüzme Faaliyetlerinde Bulunan Öğrencilerin Fiziki Gelişim ve Fiziki Uygunluk Özelliklerinin İncelenmesi Mardin İli Uygulaması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2021.

Turan, Fatma Ahsen, “Zaman ve Mekan bağlamında Deniz Hamamları”, Uluslararası Deniz ve Kıyı Folklörü Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2024, ss. 1-12.

Ulugün, F. Yavuz, Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar IV, https://www.academia.edu/127943781/Kocaeli_Spor_Tarihinden_Damlalar_IV; E.T. 04.01.2026).

Vakit Gazetesi, 11 Ağustos 1934, s. 1, 8.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YÜZME SPORUNUN YAYGINLAŞMASI VE KARAMÜRSELLİ YÜZÜCÜLER

Hakan TAN*

Özet

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde beden terbiyesi politikalarının etkisiyle sporun kurumsallaşması hız kazanmış, bu süreçte yüzme sporu da hem büyük şehirlerde hem de taşra sahil kasabalarında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu çalışma Karamürsel'de yetişen yüzücülerin Cumhuriyet dönemi yüzme sporunun gelişimindeki rollerini incelemektedir. Yerel basın ve dönemin ulusal gazetelerinde yer alan haberler, Karamürsel'in yüzme sporundaki görünürlüğünü ortaya koymaktadır.

1932 yılında Karamürselli sporcuların Büyükdere Yüzme Müsabakalarındaki başarıları, küçük bir sahil kasabasından çıkan yüzücülerin ülke çapındaki önemli yarışmalarda varlık gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Ardından Vakit Gazetesi'nin Moda'da düzenlediği yarışlara katılan Karamürsel yüzücüleri, yerel kimliklerini ulusal arenaya taşıyarak görünürlüklerini arttırmışlardır. 1934'te Karamürselli İhsan Keskin'in Türkiye'nin Rusya ile gerçekleştirdiği uluslararası yüzme müsabakasında millî takımda yer alması, bu sürecin en görünür örneklerinden biridir. Ayrıca Karamürsel'den yetişen bazı sporcuların daha sonra Galatasaray gibi büyük kulüplere transfer olmaları, yerelden ulusala uzanan sporcu dolaşımını somutlaştırmaktadır.

Bu çalışmada, Karamürsel'in yüzme sporundaki rolü ve Cumhuriyet döneminde yüzme sporunun yaygınlaşmasına sağladığı katkılar incelenecektir. Arşiv gazeteleri, dönemin spor haberleri ve yarışma kayıtları üzerinden yapılacak analiz, Cumhuriyet'in spor politikalarının yerel yansımalarını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Böylece Karamürsel örneği üzerinden Cumhuriyet döneminde yüzme sporunun hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde nasıl geliştiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karamürsel, Yüzme, Beden Terbiyesi, Yüzme Yarışları, Spor Politikaları

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Çarşamba/Samsun, tn.hakan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3420-176X

1. Giriş

Yüzme, insanın doğayla kurduğu en eski fiziksel etkileşim biçimlerinden biridir. Arkeolojik bulgular yüzme eyleminin binlerce yıl öncesine uzandığını göstermekle birlikte Eski Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarında hem askerî hem de eğlence amaçlı bir faaliyet olarak yer aldığını ortaya koymaktadır.[1] Ancak yüzmenin tam olarak ne zaman ve nerede başladığı bilinmemektedir. 19. yüzyıl yüzme araştırmacılarından William Wilson, yüzmenin insanlığın en eski becerilerinden biri olduğunu ve yazılı kayıt tutma yöntemlerinin ortaya çıkmasından çok daha önce geliştiğini öne sürmektedir.[2]

Medeniyetin doğduğu toprakların Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer aldığı dikkate alındığında, insanlığın suyla kurduğu ilişkinin çok eski dönemlere uzandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu ilişki, aynı zamanda insanın doğayla verdiği mücadelenin de bir yansımasıdır. Antik çağ komutanları için bu iki nehrin mevsimsel taşkınları ve öngörülemeyen yatak değişimleri, ciddi lojistik zorluklar yaratmaktaydı. Geçitlerin veya köprülerin bulunmadığı durumlarda karşıya geçmenin tek yolu tekne ya da sal kullanmaktı. Ancak ordular her zaman bu imkânlara sahip değildi. Böyle durumlarda pek çok asker için nehirleri yüzerek geçmek, çoğu zaman tek seçenek olarak kalmaktaydı.[3]

Eski çağlarda hem bir eğlence biçimi hem de nehirleri aşmanın bir aracı olarak kullanılan yüzme, modern dönemlerde bir spor dalı hâline gelmişti. Ayrıca, bireylerin fiziksel gelişimlerini ve bedensel aktivitelerini desteklemek amacıyla eğitim müfredatlarında yer almaya başlamıştı. Japonya ise yüzme için ulusal düzeyde bir spor örgütü kuran ilk ülke olmuştu. 1603 tarihli bir imparatorluk fermanıyla yüzme, okul müfredatının ayrılmaz bir parçası hâline getirilmiş; okullar arası yarışmalar düzenlenerek yüzme sporunun teşvik edilmesi sağlanmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise bu yarışmalar Japonya'da öylesine popüler bir hâl almıştır ki, üç gün süren yüzme organizasyonları düzenlenmiştir.[4]

Batı dünyasında ise yüzme için dernekler kurulmuştur. Bunlardan ilki İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 1837 senesinde Londralı bir şarap tüccarı olan John Strachan, Ulusal Yüzme Derneği kurmuştur. Strachan, 5 Ağustos 1837'de basında da gündem olan ilk yüzme yarışlarını düzenlemiştir. Londra'daki Hyde Park'ta yer alan Serpentine Gölü'nde kısa süren müsabaka iki yüzücü arasında gerçekleşmişti. Halk arasında büyük yankı uyandıran ve dikkat çeken bu yarışı kısa süre içerisinde başka yarışlar izlemiştir. Bu yarışlara katılan yüzücüler para ödülü

[1] Libya'daki bir vahada bulunan on bir bin yıllık bir duvar kabartmasının dünyadaki en eski yüzücü tasviri olduğu düşünülmektedir. Martha Capwell Fox, *Swimming*, Lucent Books, United States of America 2003, s. 13; Yunan tarihçi Pausanias bir yüzme yarışından bahseder, aynı şekilde Roma'da da yüzme yarışları yapılmıştır. Uzak Doğu'da ise M.Ö. 36 yılında İmparator Sugiu döneminde Japonya'da büyük yarışmalar düzenlenmiştir. Francois Oppenheim, *The History of Swimming*, Swimming World, California 1970, s. 3.

[2] Yüzme yöntemleri o dönemde sözlü aktarım ve örnekleme yoluyla öğretilmekteydi. İlk "stillerin" ise muhtemelen insanların suda içgüdüsel olarak yaptıkları basit hareketlerden ibaret olduğu düşünülmektedir. Fox, *a.g.e.*, s. 13.

[3] Eric Chaline, *Strokes of Genius, A History of Swimming*, Reaktion Books, London 2017, s. 91.

[4] Oppenheim, *a.g.e.*, s. 3; Japonya'da erken tarihlerde yüzmeye verilen önem, onun profesyonel bir spor dalı hâline gelmesine ve farklı yüzme stillerinin ortaya çıkmasına katkı sağladı. Japonya'nın okyanuslarla çevrili, büyük nehirler ve göllerle dolu bir ülke olması da bu durumu doğrudan etkileyen unsurlar arasındaydı. Bu nedenle, Japonya'da her biri farklı koşullara uygun olarak geliştirilmiş on iki kadar yüzme stili ortaya çıktı. Her yüzme biçiminin kendine özgü bir adı bulunmaktaydı ve her biri farklı su türlerine uyum sağlamak amacıyla geliştirilmişti. Fox, *a.g.e.*, s. 14.

için yarıştıklarından "profesyonel" olarak adlandırılmaktaydılar ancak muhtemelen ne yüzme konusunda çok yetenekleri vardı ne de saygın kişiler arasında yer alıyorlardı.[5]

Zamanla Doğu'da ve Batı'da yaygın sporlardan biri geline gelen yüzme, son yüz yıl içerisinde hem rekabetçi bir spor hem de bir eğlence etkinliği olarak büyük bir gelişim göstermiştir. Yüzmenin gelişim hikayesi aynı dönemde meydana gelen birçok sosyal, ekonomik ve kültürel değişimle de iç içe geçmiştir.[6] Söz konusu küresel gelişmelerin etkileri, Osmanlı Devleti'nin modernleşme süreciyle birlikte Anadolu topraklarında da hissedilmeye başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde beden terbiyesi ve spor kavramlarının eğitim ve askerî alanlarda önem kazanmasıyla yüzme hem bir beceri hem de bir disiplin olarak gündeme gelmiştir.

2. Osmanlı Döneminde Sporun Gelişimi ve Yüzme

Osmanlı geleneksel yapısı içerisinde spor, daha çok "eğlence" ve "askerî eğitim" amacıyla öne çıkan bedensel bir etkinlik olarak görülmekteydi. Bu etkinlikler arasında güreş ve okçuluk başı çekerken, binicilik, cirit atma ve ağırlık kaldırma gibi dallar da önemli yer tutuyordu. Osmanlı düşünce dünyasında spor, savaşlarda mücadele gücünü artıran ve bu gücün sürekliliğini sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmekteydi. İyi ata binen, ok veya cirit atmada usta olan, ağırlık kaldırabilen ya da güreşte başarılı kişilerin iyi birer savaşçı olacağına inanıldığından, spor esasen savaş meydanlarına hazırlık işlevi görmekteydi.[7]

19. yüzyıla gelindiğinde ise spor, artık yalnızca savaşlarda üstünlük sağlamanın bir aracı olarak değil, bireylerin fiziksel yetkinliklerini geliştirmek, beden sağlıklarını korumak ve estetik görünümlerini güçlendirmek amacıyla "beden terbiyesi" adı altında uygulanmaya başlanmıştı. Osmanlı Devleti'nde sporcu yetiştirmeye yönelik özel bir kurum bulunmamaktaydı. Ancak 1868 yılında, giderek genişleyen bürokrasiye nitelikli eleman yetiştirmek amacıyla açılan Mekteb-i Sultânî, eğitim programında beden eğitimine yer veren ilk okul olarak kabul edilmektedir. Bu okulda jimnastik derslerinin düzenli biçimde uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, Osmanlı eğitim sisteminde ilk kez bir sivil okul öğrencileri için beden terbiyesi derslerine önem verilmeye başlanmıştı.[8] Mekteb-i Sultânî'de başlayan bu uygulama, 1869 yılında yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 23. maddesi ile genişletilerek tüm rüşdiyelerde jimnastik derslerinin zorunlu hale getirilmesini sağlamıştır. 1870'lere gelindiğinde ise bazı diğer sivil okulların müfredatına "riyazat-ı bedeniye" adı altında jimnastik dersleri dâhil edilmiştir.[9]

---

[5] Fox, *a.g.e.*, s. 15.

[6] Fox, *a.g.e.*, s. 10, 11.

[7] L.Hilal Akgül, "Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından: Burhan Felek", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.17, S. 49, 2001, s. 205.

[8] Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 51; Bu dönemde uygulanan beden eğitimi Jahn-Amoros jimnastiği prensiplerine dayanmaktaydı. Bu sisteme göre oluşturulmuş jimnastikhanede halka, trapez, ip merdiven, paralel, sabit demir ve çeşitli ağırlıklardaki gülleler kullanılmaktaydı. Buradaki asıl amaç fiziksel olarak güçlü, gösterişli ve akrobatik hareketlerde başarılı gençler yetiştirmekti. Ancak Amoros tekniğinin uygulanmasının zor olması ve öğrenciler tarafından cambazlıkla eş değer görülmesi ve bilimsel bir yanının bulunmadığı görüşü hızla yayılmıştı. Öğrencilerin aletli hareketleri zorlukla yapabilmeleri ise onları spordan soğutan başlıca etmenlerden biri olmuş ve bu yönüyle eleştirilmişti. Mutlu Türkmen, *Beden Terbiyesi, Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri*, Spor Yayınevi, Ankara 2018, s. 48; Sabri Özçakır, "100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüzdeki Yansımaları" *Spor Bilimleri Dergisi*, C.26, S. 1, 2015, s. 19.

[9] Akın, *a.g.e.*, s. 50, 51.

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda yüzme faaliyetlerinin ilk kez 19. yüzyılın ortalarında askerî okullarda sistemli bir biçimde ele alındığı görülmektedir. 1850'li yıllarda Mekteb-i Harbiye'de yüzme derslerinin müfredata dâhil edildiği, bu uygulamadan daha önce ise Mekteb-i Bahriye'de denizcilik eğitiminin bir parçası olarak yüzme öğretiminin yapıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte, söz konusu derslerin temel amacı yüzmeyi bir spor disiplini olarak geliştirmekten ziyade, askerî eğitim çerçevesinde subay adaylarının deniz ve suyla mücadele becerilerini artırmak olmuştur. Bu yönüyle yüzme, dönemin anlayışında fiziksel bir eğitim aracı olarak görülmüş; ancak ilerleyen yıllarda modern spor anlayışının gelişmesiyle birlikte yarışma ve performans boyutu kazanmaya başlamıştır.[10]

Ancak, Osmanlılar uzun süre denizde serinlemek ve güneşlenmek yerine onun üzerinde gezinti yapmayı tercih etmişlerdir. Deniz, ulaşımı kolaylaştırmanın ötesinde diğer yönüyle hiç akla gelmemiştir. Osmanlıların denizle olan sınırlı ilişkisini minyatür, gravür, resim, illüstrasyon, fotoğraf ve kartpostallardan takip etmek de mümkündür. 19. yüzyılın önde gelen bu görsel kaynaklarında birkaç örnek dışında insanların denize girdiği görüntülere rastlamak neredeyse imkansızdır. Bu durum, ilgili kaynakları oluşturanlardan ortaya çıkan bir sorun değil, aksine bu dönemde denize girme eyleminin yaygın olmayışındandır. Refik Halid'in Abdülaziz dönemi Caddebostan'ından bahsederken "mevsim yaza da rastlasa denize girmek kimsenin aklına gelmez" ifadeleri de denizin yüzmek ve serinlemek gibi amaçlarla kullanılmadığının en net ifadelerinden biridir. O dönemlerde denize girmek yalnızca balıkçı, kayıkçı, tulumbacı taifesiyle, gemi tayfaları ve bahriyelilerin işiydi.[11]

Osmanlı topraklarında modern anlamda sivil nitelikli ilk yüzme sporu faaliyetlerinin ise 1910'lu yıllarda başladığı görülmektedir. Bu gelişmede, İstanbul'da yerleşik İngiliz ailelerin kendi aralarında düzenledikleri yüzme gösterileri ve yarışmaların etkili olduğu düşünülmektedir. Böylece yüzme, askerî bir eğitim pratiği olmaktan çıkarak kentli bir eğlence ve spor etkinliği kimliği kazanmaya başlamıştır.[12]

Osmanlı'nın son döneminde görülen bu sivil girişimler, Cumhuriyet'in ilanından sonra sporun kurumsallaşması sürecine zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet yönetimi, sporu yalnızca bireysel bir uğraş değil, modern ulusun inşasında önemli bir toplumsal araç olarak görmüş; yüzme de bu anlayış çerçevesinde beden terbiyesi politikalarının bir parçası hâline getirilmiştir.

3. Cumhuriyet Dönemi Spor Politikaları ve Yüzme

Modern anlamda beden terbiyesi kavramı, 19. yüzyılın ortalarında Avrupa'da doğmuş ve sağlıklı, disiplinli bedenler aracılığıyla askerî ve ekonomik açıdan "faydalı" vatandaşların yetiştirilmesini amaçlayan bir araç hâline gelmiştir. Bu anlayış, yalnızca bireylerin fiziksel gelişimine değil, aynı zamanda toplumun üretkenliğine ve devletin gücüne katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Foucaultcu bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, beden terbiyesinin "modern devlet"in iki temel iktidar mekanizmasının kesişiminde yer aldığı söylenebilir. Bunlardan ilki, bireylerin

[10] Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1517.

[11] Burçak Evren, *İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000, s. 12-14.

[12] Atabeyoğlu, *a.g.e.*, s. 1517.

itaatkâr, verimli ve disiplinli kılınmasını amaçlayan anatomo-politika, diğeri ise nüfusun tamamının sağlık, doğurganlık ve üretkenlik gibi ölçütler üzerinden düzenlenmesini hedefleyen biyo-politikadır. Bu kesişim noktasında spor ve beden terbiyesi, devletin hem bireye hem de topluma yönelik politik müdahalesinin en görünür olduğu "sosyal alan"lardan birini oluşturur.[13]

Bu kuramsal çerçeve, Cumhuriyet döneminde Türkiye'de spor politikalarının nasıl şekillendiğini anlamak açısından da yol göstericidir. Cumhuriyet yönetimi, bedenen güçlü, disiplinli ve üretken bir toplum idealini, modern ulus inşasının vazgeçilmez bir unsuru olarak görmüş, bu doğrultuda beden terbiyesini yalnızca bir sağlık veya eğitim meselesi değil, aynı zamanda bir yurttaşlık görevi hâline getirmiştir. Sporun kurumsallaşması ve özellikle yüzme gibi branşların teşvik edilmesi de söz konusu ideolojik yaklaşımın doğrudan yansımaları arasında yer almıştır.

Bu anlayış doğrultusunda, 1923 gibi erken bir tarihte Başvekil İsmet Paşa, beden terbiyesinin öncelikle gençleri sağlıklarına kavuşturacağını, aynı zamanda onları ahlaken zararlı alışkanlıklardan uzak tutacağını ifade etmiştir. Benzer biçimde Mustafa Kemal Atatürk de sporu bir vatan görevi olarak görmüş; sporun öneminin toplumun tüm kesimlerince anlaşılması gerektiğini vurgulamış ve spor yapmayı her vatandaşın millî bir sorumluluğu olarak tanımlamıştır.[14]

Türkiye'de ilk merkezi spor teşkilatı, gönüllü bir şemsiye örgüt olarak kurulan *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı* (TİCİ) olmuştur. Kuruluşu sırasında büyük ölçüde İstanbul'daki spor kulüplerini bünyesinde toplayan TİCİ, başlangıçta yarı-bağımsız bir koordinasyon organı işlevi görmüştür. Daha önce kulüpler arasındaki maçların takvimini, hakemlerini ve sahalarını düzenleyen bu yapı, Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesi ve Ankara Hükûmeti'nin yetkili tek otorite olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, ulusal düzeyde bütün spor faaliyetlerini koordine eden merkezi bir örgüt niteliği kazanmıştır.

TİCİ, böylece yalnızca teknik talimatnameleri ve nizamnameleri düzenleyen bir kurum olmanın ötesine geçmiş, beden terbiyesi ve sporun temel ilkelerini belirleyen ve bunları temsil eden bir kuruluş hâline gelmiştir. 1924 yılının Eylül ayında toplanan ilk kongresine Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Samsun, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Karesi, Kocaeli, Konya ve Trabzon'dan temsilciler katılmıştır. Bu kongrede, TİCİ'nin yalnızca futbol faaliyetleriyle sınırlı kalmayıp diğer spor dallarını da kapsayacak biçimde genişlemesi kararlaştırılmıştır. Böylece farklı spor branşlarının ülke genelinde yaygınlaşması yönünde önemli bir adım atılmıştır.[15]

Cumhuriyet yönetiminde beden eğitimi ve sporun geliştirilmesine özel önem verilmiştir. Okulların beden terbiyesi programları yeniden düzenlenmiş, spor talimatnameleri hazırlanmış ve yeni okul binalarında beden eğitimi salonlarına yer verilmiştir. 1926'da İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda açılan kurslarda yerli ve yabancı uzmanların katkısıyla 147 beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmiş, ayrıca bazı öğretmenler ihtisas eğitimi için Avrupa'ya gönderilmiştir. 1933'te Gazi Terbiye Enstitüsü bünyesinde modern donanımlı bir Beden

[13] Y. Tolga Cora, "II. Meşrutiyet'te Beden Terbiyesi: Genç Kalemlerin "Milli Jimnastik" (1911) Adlı Risalesi Üzerine Notlar", *Müteferrika*, S. 29, 2006, s. 177, 178.

[14] Türkmen, a.g.e., s. 40; Akın, *a.g.e.*, s. 56.

[15] Akın, *a.g.e.*, s. 57.

Terbiyesi ve Spor Okulu açılmış, 1936'da bu okula kızlar şubesi eklenmiştir. 1935'te Bakanlık içinde spor, beden eğitimi ve izcilik işlerini düzenleyecek ayrı bir daire kurulmuş; aynı yıl okullarda her yıl Mayıs ayında düzenlenen beden eğitimi şenliklerinin, 1936–1937 öğretim yılından itibaren 19 Mayıs Millî Bayramı'nda yapılması kararlaştırılmıştır.[16]

Bir süre TİCİ bünyesinde yürütülen spor faaliyetleri zamanla daha kapsamlı bir yapılanmaya duyulan ihtiyaç ve mevcut kurumun bu alandaki yetersizlikleri, 16 Temmuz 1938 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan *Beden Terbiyesi Kanunu* ile Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün kurulmasına zemin hazırlamıştır. Böylece spor faaliyetleri, devletin doğrudan gözetim ve denetimi altına alınarak merkezi bir örgüt yapısına kavuşturulmuştur.

Söz konusu kanunda, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün görevi; yurttaşların fiziksel ve moral kabiliyetlerinin, ulusal ve inkılapçı amaçlar doğrultusunda geliştirilmesini sağlayacak oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek olarak tanımlanmıştır. Merkezi Ankara'da bulunan Direktörlüğün kendine ait özel bir bütçesi de bulunmaktaydı. Kanunla birlikte gençlerin kulüplere üye olmaları ve boş zamanlarında beden terbiyesi faaliyetlerine katılmaları zorunlu tutulmuştur. Ayrıca, farklı yaş gruplarının ne kadar süreyle ve hangi dönemlerde "spor mükellefiyeti" kapsamında yer alacakları ile beden eğitiminin hangi kurumlar bünyesinde yürütüleceği, oluşturulan heyet tarafından belirlenmiştir.[17]

Hükûmet, söz konusu kanunun çıkarılmasının gerekçesini dönemin Batı ülkelerinde sporun sevk ve idaresine ilişkin gelişen düşünceler ve uygulamalara dayandırmıştır. Bu ülkelerde sporun tıpkı eğitim ve sağlık işleri gibi bir devlet görevi olarak ele alınması gerektiği fikri öne çıkmış, sporun yalnızca bireysel bir uğraş değil, toplumun ıslahı ve kalkınması açısından stratejik bir alan olduğu kabul edilmiştir. Hükûmetin değerlendirmesine göre, birçok Batı ülkesinde neslin ıslahı ve yurttaşların güçlü, sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesi, hem millî savunmanın hem de iktisadî kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak görülmekteydi. Bu nedenle sporun sevk ve idaresi devletin sorumluluğuna alınmış, spor faaliyetlerine devlet mekanizması içinde kurumsal bir yer verilmiştir.

Türkiye'de de bu anlayıştan hareketle, sporu büyük şehirlerle sınırlı olmaktan çıkararak kasaba ve köylere kadar yaymak, halkın geniş kesimlerine benimsetmek ve özellikle millî spor dallarına önem vermek hedeflenmiştir. Ayrıca beden terbiyesi uygulamalarının 45 yaşına kadar bütün yurttaşları kapsaması öngörülmüş; böylece yalnız gençlerin değil, tüm vatandaşların enerjik, güçlü ve sağlıklı bireyler hâline getirilmesi amaçlanmıştır.[18]

---

[16] *Çocuk Duygusu*, 27 Ekim 1938, s. 6, 7; Deabold B. Van Dalen, Elmer D. Mitchell, Bruce L. Bennett, *A World History of Physical Education*, Prentice-Hall, Newyork 1953, s. 566, 567; Bu kapsamda, farklı dönemlerde ihtiyaçlara göre hem yerli hem de yabancı birçok uzman istihdam edilmiştir. Örneğin, İstanbul Kız Muallim Mektebi'nde açılan Beden Terbiyesi Kursu'nda bir ay süreyle izcilik ve yüzme dersleri vermek üzere Vildan Aşir ve Nizameddin Rıfat Bey görevlendirilmiş, maaşları Maarif Vekâleti bütçesinden karşılanmıştır. Leipzig Üniversitesi Beden Terbiyesi Profesörü Dr. Altrock'a, Yüksek Ziraat Enstitüsü beden terbiyesi programı ve enstitü projeleri nedeniyle 600 lira ödeme yapılmıştır. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nde görev yapan Macar uyruklu Julius Ratkay'ın sözleşmesi sona ermek üzereyken, Gazi Terbiye Enstitüsü bünyesinde beden terbiyesi uzmanı olarak istihdam edilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca Ankara'da bulunan Amerikalı John Jackson ve Abrahams adlı iki uzman, 170 lira kadrolu ücretle Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü emrinde antrenörlük görevine atanmışlardır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30 - 55 – 11, 06.09.1928; BCA, 42 - 3 – 1, 21.01.1934; BCA, 89 - 105 – 2, 27.10.1939; BCA, 107 - 90 - 4, 03.01.1945.

[17] *Resmi Gazete*, "Beden Terbiyesi Kanunu", 16 Temmuz 1938, s. 10300.

[18] *Ulus*, 30 Haziran 1938, s. 1, 2.

Bu kapsamda yüzme, hem bedensel gelişimi destekleyen hem de modernleşme ve medeniyet idealleriyle özdeşleşen bir spor dalı olarak Cumhuriyet yönetiminin özel ilgi gösterdiği branşlardan biri hâline gelmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yüzme sporu, beden terbiyesi anlayışının doğal bir uzantısı olarak teşvik edilmeye başlanmıştır. Devletin modern ve dinamik bir toplum inşa etme vizyonu çerçevesinde yüzme hem beden sağlığını geliştiren hem de disiplin, cesaret ve dayanıklılığı temsil eden bir spor dalı olarak desteklenmiştir. 1930'lu yıllarda özellikle kıyı şehirlerinde düzenlenen yüzme yarışmaları beden terbiyesi politikalarının sahadaki en görünür yansımalarından biri hâline gelmiştir. Bu dönemde deniz ve yüzme kültürünün, Cumhuriyet'in "sağlam nesiller" idealinin somut göstergeleri arasında yer aldığı görülmektedir.

13 Nisan 1940 tarihinde yürürlüğe giren *Beden Terbiyesi Nizamnamesi*, yüzmeyi beden terbiyesi kapsamında yapılması zorunlu spor dallarından biri olarak tanımlamıştır. Nizamnamenin sekseninci maddesi uyarınca, memur ve işçi sayısı 500'ü aşan kurumlarda jimnastik salonu, spor alanı, yüzme havuzu ya da saha gibi tesislerin kurulması zorunlu tutulmuştur. Ayrıca, yüzme havuzlarının temizlik ve bakımına ilişkin esasların Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü tarafından belirlenmesi hükme bağlanmıştır.[19]

Bu düzenlemeler, yüzme sporunun Cumhuriyet yönetimi tarafından yalnızca bir eğlence veya rekreasyon faaliyeti olarak değil, toplumsal sağlık ve disiplin anlayışının bir parçası olarak görüldüğünü göstermektedir. Yüzmenin zorunlu spor dalları arasında sayılması, devletin beden terbiyesi politikalarında su sporlarına atfettiği önemin açık bir göstergesidir. Ayrıca büyük kurumlarda inşa edilmesini zorunlu kılan hükümde yüzme havuzunun da yer alması yüzme sporunun ülke genelinde kurumsal altyapı ve tesisleşme yoluyla yaygınlaştırılmasının hedeflendiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, yüzmenin hem bireysel beden sağlığını geliştiren hem de modern yaşam tarzını temsil eden bir etkinlik olarak devlet politikalarında merkezi bir yer edindiğini göstermektedir.

Cumhuriyet'in genel spor politikası çerçevesinde, yüzme sporu yalnızca büyük şehirlerde değil, kıyı yerleşimlerinde ve taşra kasabalarında da teşvik edilmiştir. Bu bağlamda Marmara kıyısında küçük bir sahil kasabası olan Karamürsel, yüzme sporunun yerel ölçekte benimsenmesi ve kurumsallaşmasının dikkate değer örneklerinden birini oluşturmuştur.

Karamürsel, 1930'lu yıllarda yetiştirdiği sporcularla ulusal yarışmalarda adını duyurmuştur. Bu başarılar, Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi politikalarının taşrada nasıl karşılık bulduğunu gösteren somut örnekler arasında yer almıştır. Bu çerçevede, dönemin gazetelerinde yer alan haberler Karamürsel'de yüzme sporunun gelişimini somut biçimde ortaya koymaktadır.

[19] *Resmi Gazete,* "Beden Terbiyesi Nizamnamesi", 13 Nisan 1940, s. 13642-13646.

4. Cumhuriyet'in Denizle Buluşan Bedenleri: Karamürsel ve Yüzme Sporu

27 Ağustos 1932 tarihli Milliyet gazetesinde yayımlanan habere göre, Türkiye yüzme birincilikleri ilk kez aynı yılın Ağustos ayında Büyükdere'de düzenlenmiş ve dört bölgenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Haberde, müsabakaların "Türkiye'de ilk defa yapılması itibariyle büyük bir heyecan ve zevkle takip edildiği" belirtilmiş ve yaygınlaşmaya başladığı vurgulanmıştır.

Müsabakalarda İstanbul bölgesi büyük üstünlük sağlarken, Kocaeli ekibi dikkat çekici dereceler elde etmiştir. Milliyet, İstanbul dışındaki başarılı isimler arasında özellikle İzmirli Alp Bey ile Kocaelili İhsan Bey'in öne çıktığını belirtmiştir. Alp Bey 100 metre kurbağalama yarışında birinci olurken, Kocaeli takımından İhsan Bey 1500 metre serbest yüzmede Türkiye'nin önde gelen yüzücüsü Salim Bey'in yalnızca 15 metre gerisinde ikinci olmuştur. Ayrıntılı sonuçlarda Kocaeli takımı, genel sıralamada dördüncü olmasına karşın çeşitli branşlarda önemli dereceler kazanmıştır: Ali Haydar Bey 100 metre sırtüstünde ikinci (1.50.5), 1500 metre serbestte ise yine ikinci (26.29) olmuştur. Ahmet Bey 400 metre serbestte üçüncü (8.25.4), Yusuf Bey 200 metre serbestte dördüncü (3.47.1), Ali Haydar Bey 800 metrede dördüncü (18.09.8) ve Kocaeli takımı 6x50 metre bayrak yarışında üçüncü (2.40.6) sırada yer almıştır.

Bu haber, Kocaeli bölgesinin ve bu bağlamda Karamürsel'in 1930'ların başında Türkiye yüzme sporuna aktif biçimde katıldığını ve yerel düzeyde yetişen sporcuların ulusal arenada başarı göstermeye başladığını belgeleyen ilk örneklerden biridir.[20]

1932 yılında Milliyet gazetesinde yayımlanan haber, Kocaeli bölgesinin ilk kez ulusal düzeydeki yüzme müsabakalarına katıldığını ve Karamürselli yüzücülerin adlarının Türkiye şampiyonaları arasında anılmaya başladığını göstermekteydi. Bu gelişmeden yalnızca bir yıl sonra, Vakit gazetesinin 12 Ağustos 1933 tarihli nüshasında yer alan haber, Karamürsel'in yüzme sporundaki bu yükselişin sürdüğünü ve bölgedeki faaliyetlerin artık kurumsal bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır.

Habere göre Vakit gazetesinin bizzat tertip ettiği 1933 yılı "Büyük Yüzme Müsabakaları" Moda'da gerçekleştirilmiş ve "mevsimin en büyük spor hadiselerinden biri" olarak tanımlanmıştır. Yarışlara yaklaşık üç yüz yüzücü katılmış, binlerce izleyici Moda sahilini, gazinoları ve hatta yarış alanını çevreleyen sandalları doldurarak müsabakaları büyük bir ilgiyle takip etmiştir. Yarışları dönemin önde gelen isimlerinden Fahrettin ve Kemaleddin Sami Paşalar ile Salah Cimcoz Bey gibi tanınmış zevatın da izlediği belirtilmiştir.

Bu büyük organizasyonda Karamürsel İdman Yurdu, bir taşra kulübü olmasına rağmen dikkat çekici bir şekilde yer almıştır. Kulüp başkanı Saim Bey yönetiminde, İhsan, Ali Haydar, İsmail, Mehmet, Yusuf ve Mehmet Hasan Beylerden oluşan Karamürselli yüzücüler, İstanbul'daki yarışmalara özel olarak gelmiş ve "hakikaten varlık göstermişlerdir." Bu ifade, dönemin gazetecilik dilinde taşra kulüplerinin beklenenin ötesinde bir başarı göstermesi anlamında övgü niteliği taşımaktadır.

[20] *Milliyet*, 27 Ağustos 1932, s. 1, 6.

Karamürselli sporcular yarışmaların farklı kategorilerinde yer almışlardır. 100 metre sırtüstü yarışında Ali Haydar Bey, Beykozlu rakipleriyle birlikte mücadele etmiş; 200 metre serbest ve 100 metre serbest yarışlarında İsmail Bey, 200 metre kurbağalama kategorisinde Yusuf Bey Karamürsel'i temsil etmiştir. En dikkat çekici sonuç ise 1500 metre serbest yüzme yarışında elde edilmiştir. Bu dalda Fenerbahçeli Salim Bey 26 dakika 06 saniyelik derecesiyle eski Türkiye rekorunu kırarak birinci olurken, Karamürsel İdman Yurdu'ndan İhsan Bey 26 dakika 17 saniye ile ikinci sırayı almış ve aynı zamanda eski rekoru da geçmiş, dolayısıyla "eski Türkiye rekorunu kırmak suretiyle parlak bir muvaffakiyet" elde etmiştir.

Haberde ayrıca Karamürsel İdman Yurdu'nun genç yüzücülerine de özel olarak değinilmiştir. 12–14 yaş grubuna ayrılmış 50 metre çocuklar yarışına Karamürsel'den Salahattin adlı bir yüzücünün katıldığı ve İstanbul'un köklü kulüpleriyle aynı kategoride yarıştığı belirtilmiştir. Bu bilgi, Karamürsel'de yüzme sporunun yalnızca yetişkinler arasında değil, çocuk yaş grubunda da teşvik edildiğini ve bölgedeki yüzme kültürünün sürdürülebilir biçimde geliştiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu sonuç, Karamürsel İdman Yurdu'nun yalnızca bölgesel değil, ulusal düzeyde de rekabet edebilecek sporcular yetiştirdiğini göstermektedir. Bir yıl önce İstanbul'un gölgesinde yer alan Kocaeli bölgesi, 1933 itibarıyla artık Türkiye yüzme sahnesinde tanınan bir kimlik kazanmıştır. Ayrıca haber, Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi politikalarının yerel düzeyde yarattığı etkiyi somutlaştırmakta; Karamürselli yüzücülerin başarılarının yalnızca sportif bir kazanç değil, aynı zamanda modernleşme sürecinde taşra gençliğinin Cumhuriyet idealleriyle bütünleşmesinin bir göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır.[21]

Vakit gazetesinin 12 Ağustos 1933 tarihli haberinde Karamürsel İdman Yurdu'nun İstanbul'daki büyük yüzme müsabakalarındaki başarısı kamuoyuna yansımışken, iki gün sonra, 14 Ağustos 1933 tarihli Milliyet gazetesi benzer bir organizasyonun ardından Karamürselli yüzücülerin performansını daha ayrıntılı biçimde aktarmıştır. Haberde, Moda Yüzme Havuzu'nda[22] gerçekleştirilen yarışların "Türkiye su sporları tarihine altın harflerle yazılacak" bir etkinlik olarak tanımlandığı ve organizasyonun büyük bir başarıyla tamamlandığı belirtilmiştir.

Yarışlara Beykoz, Fenerbahçe, İstanbul Spor Kulübü (İ.S.K.) ve Deniz Lisesi takımlarının yanı sıra Karamürsel İdman Yurdu da katılmıştır. Haberde özellikle, Karamürselli yüzücülerin yarışa davet mektubunu yalnızca bir gün önce almalarına rağmen Kaymakam Nuri Bey'in desteğiyle İstanbul'a gelmeyi başardıkları ve yarışlara "başlama saatinden yalnızca bir saat önce yetişmelerine rağmen üstün bir performans sergiledikleri" vurgulanmıştır. Gazetenin ifadesiyle, "Karamürselli yüzücüler pek kısa bir zamanda Türkiye Şampiyonluğunu kazanacaklardır." Haberde ayrıca, Karamürsel'de henüz bir yüzme havuzunun bulunmamasının sporcuların dönüş tekniklerini olumsuz etkilediği, bu eksikliğin giderilmesi

[21] *Vakit,* 12 Ağustos 1933, s. 1, 6, 8.

[22] Moda Plajı'nın bulunduğu kıyı şeridi ve setin üstü Sultan Aziz döneminde ünlü sarraflardan İtalyan asıllı, Fransız uyruklu bir Levanten olan Lorando'ya hibe edilmişti. Burası daha sonra Avusturya uyruklu Franckenstein'e geçti. Franckenstein aile ve dostları yazın burada denize girerek eğlenirlerdi. 1923 senesinde Kaptan İhsan Akdağ ve ortağı burada bir deniz hamamı ve plajı kurmak için harekete geçti. Plaja ilk kez küçük bir iskele ile atlama kulesi ve birkaç kabin yapıldı. Moda Plajı'nın denize uzanan üç iskelesi, 10 metrelik, daha sonra 5 metreye indirilmiştir, bir atlama kulesi, 50 metrelik bir yarışma havuzu ve küçükler için boyu geçmeyen bir iç havuzu vardı. Moda Plajı pek çok yarışa ev sahipliği yapmıştır. 7 Eylül 1913'te modern anlamdaki ilk kürek yarışları buradaki koyda gerçekleştirilmiştir. 1937 senesinde ise Türk-Macar yüzme yarışları da buradaki havuzda yapılmıştır. Evren, *a.g.e.*, s. 122-127.

hâlinde "bir misli fazla randıman" alınabileceği belirtilmiştir. Bu yorum, dönemin taşra spor yapısına dair önemli bir gözlem niteliği taşımaktadır. Altyapı eksikliklerine rağmen Karamürselli sporcuların performansları, doğal yüzme alanlarında kazanılmış pratikle dikkat çekmektedir.

Müsabaka sonuçlarına göre, İhsan Bey 1500 metre serbestte ikinci (26.37.8), İsmail Bey aynı yarışta üçüncü (27.27.9) olmuştur. Ayrıca İsmail Bey 400 metre serbestte ikinci, Ali Haydar Bey 100 metre sırtüstünde ikinci (1.40.8), Mehmet Ali Bey ise 200 metre serbestte Karamürsel'i temsil etmiştir. Karamürsel takımı 4x200 metre bayrak yarışında ikinci sırada yer alarak güçlü bir takım performansı sergilemiştir.

Haberde özellikle dikkat çekici bir diğer ayrıntı, 12–14 yaş kategorisindeki çocuk yüzücüler yarışında Karamürselli Salahattin'in 50 metre serbestte 50.6 saniyelik derecesiyle ikinci olmasıdır. Bu sonuç, Karamürsel'de yüzme kültürünün yalnızca yetişkin sporcularla sınırlı kalmadığını, çocuk yaş gruplarına da yayıldığını göstermektedir. Böylece Karamürsel, 1930'ların başında yüzmeyi hem bireysel hem de kuşaklar arası bir spor pratiği olarak sürdüren az sayıdaki yerel merkezden biri hâline gelmiştir.

Bu haber, Cumhuriyet döneminin spor politikalarının taşrada nasıl canlı bir biçimde karşılık bulduğunu gösterirken, aynı zamanda yerel idare, basın ve kulüp işbirliğinin bir araya gelerek yüzme sporunu Karamürsel gibi küçük bir sahil kasabasında dahi kurumsallaştırabildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.[23]

14 Ağustos 1933 tarihli Milliyet gazetesinde yer alan haberde, Karamürsel İdman Yurdu'nun henüz bir yüzme havuzuna sahip olmamasına rağmen İstanbul'daki yarışlarda güçlü bir performans sergilediği, bu eksikliğin giderilmesi hâlinde "bir misli fazla randıman" alınabileceği vurgulanmıştı. Ancak yalnızca beş gün sonra, 19 Ağustos 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberde, Karamürsel'de "mıntıka denizcilik heyetinin himmet ve gayretiyle güzel bir yüzme havuzu yapıldığı" ifade edilmiştir. Bu iki haber arasındaki kısa zaman farkı dikkate alındığında, ortada ya henüz tamamlanmakta olan bir tesisin varlığı ya da gazetelerin birbirinden farklı bilgilere dayanarak yazılmış olması gibi olasılıklar söz konusudur. Ancak 15 Ekim 1933 tarihli Cumhuriyet ve Vakit Gazetelerinde "Karamürsel'de Deniz Faaliyeti" başlığıyla yayınlanan her iki haberde nüfusunun azlığına ve kasabanın küçüklüğüne rağmen çalışkan Karamürselli gençler için kaymakam beyin destekleriyle diğer mıntıkalara da örnek olacak Moda yüzme havuzu gibi üç tarafı kapatılmış, 50 metre boyundaki yüzme havuzunun varlığından bahsedilmektedir.[24]

Yüzme müsabakalarıyla ilgili bir diğer önemli organizasyonu Cumhuriyet gazetesinin haberinden takip etmek mümkündür. Cumhuriyet gazetesine göre, Türkiye yüzme birincilikleri bu kez İstanbul'da yapılmış ve beş bölgenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. İstanbul mıntıkası 107 puanla birinci olurken, Kocaeli mıntıkası 84 puanla ikinci sırada yer almış, Karamürselli yüzücüler bu başarıda belirleyici rol oynamıştır. Haberde, "Karamürselli

[23] *Milliyet*, 14 Ağustos 1933, s. 1, 5.

[24] İlgili haberde ayrıca, Türkiye yüzme birinciliklerine katılan ve sahil şeridinde yer alan İzmir, Bandırma ve Kocaeli bölgelerine, İstanbul'da yeni inşa edilen kürek teknelerinden teslim edildiği ve bu bölgelerde kürek sporunun geliştirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir. Bu kapsamda, kürek sporunun öğretilmesi amacıyla Türkiye Denizcilik Federasyonu'ndan Ekrem Rüştü Bey ile öğretmenlerden Her Tegetof, Karamürsel'e gönderilmiştir. Bu kişiler, burada iki kürek takımı kurulmasını sağlamış ve sporcularla birlikte teknelerde antrenmanlara başlamışlardır. Her Tegetof, yaklaşık bir hafta Karamürsel'de kalarak yerel sporculara hem kürek talimleri hem de jimnastik dersleri vermiştir. *Cumhuriyet,* 15 Ekim 1933, s. 5; *Vakit,* 15 Ekim 1933, s. 9.

yüzücülerin İstanbul şampiyonlarıyla yaptıkları çetin mücadele" özellikle vurgulanmış, Karamürselli gençlerin "büyük muvaffakiyet kazanarak iki birincilik elde ettikleri" belirtilmiştir.

Karamürsel takımının öne çıkan sporcularından İhsan Bey, 1500 metre serbest yarışında Türkiye'nin en tanınmış yüzücülerinden Fenerbahçeli Salim Bey ile neredeyse "atbaşı beraber" bitişe ulaşmış ve yalnızca yarım saniye farkla ikinci olmuştur. Haberde, Salim Bey'in kulüp transferi nedeniyle yarışma dışı yüzdüğü, bu nedenle İhsan Bey'in resmî olarak Türkiye birincisi sayıldığı ifade edilmiştir. Vakit gazetesi ise İhsan Bey'in bu başarısına "*Karamürsel'in kıymetli çocuğu İhsan'ın eğer havuzda yüzme tecrübesi Salim kadar olsaydı muhakkak ki hususî de olsa Salim'den daha evvel müsabakayı bitirecekti. Yeni Türkiye şampiyonu İhsan Beyi hararetle tebrik ediyoruz*." ifadeleriyle satırlarına taşımıştı.[25] Ayrıca 100 metre sırtüstünde Ali Haydar Bey birincilik (1.36.6), 200 metre kurbağalamada Yusuf Bey ikincilik, 100 metre serbestte İsmail Bey üçüncülük, 400 metre serbestte İhsan Bey ikincilik, 200 metre serbestte İsmail Bey üçüncülük ve 4x200 metre bayrak yarışında Kocaeli ekibi, Karamürsel ağırlıklı, ikinci olmuştur.

Milliyet gazetesi de 19 Ağustos 1933 tarihli sayısında bu yarışları aktarırken, Karamürselli yüzücüleri "günün kahramanları" olarak nitelendirmiş ve Türk su sporlarındaki başarıları hakkında övgü dolu ifadeler kullanmıştır. Haberde özellikle üç Karamürselli sporcuya dikkat çekilmiş; 1500 metrede Türkiye rekoru kıran İhsan Bey ön plana çıkarılırken, Ali Haydar ve İsmail Bey için ise yakın gelecekte önemli başarılara imza atacakları değerlendirmesinde bulunulmuştur.[26]

Haberde yer alan "Karamürsel'de yapılan yüzme havuzunun büyük fayda sağladığı" ifadesi, taşrada sporun kurumsallaşma sürecine dair önemli bir gözlem niteliğindedir. Eğer bu havuz gerçekten tamamlanmışsa, Karamürsel, 1930'ların başında kendi yüzme tesisine sahip sayılı yerleşimlerden biri olmuştur. Eğer henüz yapım aşamasındaysa, bu bilgi dahi Karamürsel'in beden terbiyesi politikalarının yerel düzeydeki uygulayıcılarından biri hâline geldiğini gösterir. Her iki ihtimalde de, Karamürsel'in kısa süre içinde yüzme sporunda elde ettiği başarı, Cumhuriyet'in "sağlam ve modern bedenler" idealiyle tam bir uyum içindedir.[27]

19 Ağustos 1933 tarihli Vakit gazetesi de söz konusu yüzme müsabakalarına geniş yer vermiş ve haberinde Kocaeli–Karamürsel mıntıkasına ayrı bir başlık ayırmıştır. Gazete, "dünkü müsabakalarda en çok dikkat ve memnuniyetimizi çeken mıntıka Kocaeli–Karamürsel mıntıkası oldu" ifadesiyle Karamürsel'in yarışlardaki performansını özellikle vurgulamıştır. Haberde, Kocaeli adına İstanbul'a gelen şampiyonların neredeyse tamamının Karamürselli olduğu, yalnızca bir sporcunun İzmitli olduğu belirtilmiştir. Bu bilgi, o dönemde Kocaeli mıntıkası adıyla yarışan ekibin esasen Karamürsel'de yetişmiş sporculardan oluştuğunu göstermektedir.

Gazete, Karamürselli yüzücülerin derecelerinin "yüzücülükte ne kadar ileri gittiklerini anlamak için kâfi" olduğunu belirterek özellikle 1500 metre şampiyonu İhsan Bey'in "istikbal için çok şey vadettiğini" ifade etmiştir. Haberin sonunda ise Karamürsel'de yüzme faaliyetlerinin ardındaki yerel desteğe dikkat çekilmiş; Kaymakam Nuri Bey ve Belediye Reisi

[25] *Vakit,* 19 Ağustos 1933, s. 7.
[26] *Milliyet,* 19 Ağustos 1933, s. 1, 5.
[27] *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1933, s. 1, 4; *Milliyet,* 18 Ağustos 1933, s. 1.

İsmail Bey öncülüğünde el birliğiyle bir yüzme havuzu inşa edildiği ve bu azim ve gayretin başarının temelini oluşturduğu vurgulanmıştır.[28]

1933 yılı boyunca ulusal yarışmalarda adını sıkça duyuran Karamürsel İdman Yurdu, bir yıl sonra bu kez Türkiye'nin en köklü spor kulüplerinden olan Fenerbahçe'yi Karamürsel'de ağırlamıştır. 19 Haziran 1934 tarihli Akşam gazetesi, "Fenerbahçe Yüzücüleri Karamürsel'de" başlığıyla yayımladığı haberde, Fenerbahçeli yüzücülerin kendi motorlarıyla Karamürsel'e gelerek burada yerel sporcularla karşılaşmalar yaptıklarını bildirmiştir. Bu gelişme, Cumhuriyet döneminde sporun merkezden çevreye doğru yayılımının en somut örneklerinden birini oluşturur. Zira bu kez taşradaki bir sahil kasabası, İstanbul'un büyük kulübünü ağırlayan bir mekân hâline gelmiştir.

Haberde yarışların "çok güzel" geçtiği ve oldukça çekişmeli bir atmosferde yapıldığı belirtilmiştir. 100 metre serbest yarışında Fenerbahçeli Aram birinci, Fuat ikinci olmuştur. 100 metre sırtüstü yarışında ise Fenerbahçeli Agah birinci gelmesine karşın faul yaptığı gerekçesiyle diskalifiye edilmiş, böylece Karamürselli Haydar birinciliği kazanmıştır. 200 metre serbestte Cemil (Fenerbahçe) birinci olurken, 400 metre serbest yarışında sahne bu kez Karamürselli yüzücülere geçmiştir. Eski Türkiye şampiyonu Fenerbahçeli Salim Bey ile Karamürselli İsmail arasındaki bu yarış büyük heyecan yaratmış, İsmail Bey rakibini 22 saniye farkla geçerek birinci olmuş ve geçen yılki Türkiye rekorunu iki saniye geliştirmiştir.

Yarışların bir diğer dalı olan 200 metre kurbağalamada Karamürselli Yusuf, Fenerbahçeli rakiplerini geride bırakarak birinciliği elde etmiştir. 1500 metre dayanıklılık yarışında ise İhsan Bey birinci, İsmail Bey ikinci, Fenerbahçeli Cemil Bey üçüncü olmuştur. Bu sonuçlar, 1932'de ulusal yarışmalara ilk kez katılan Karamürselli yüzücülerin, 1934'e gelindiğinde artık İstanbul'un güçlü kulüpleriyle rekabet edebilecek, hatta onları yenebilecek düzeye ulaştıklarını göstermektedir.[29]

1934 yazı boyunca gerek İstanbul gerek taşra basınında Karamürsel yüzücülerinin başarıları geniş yer bulmaya devam etmiştir. Vakit gazetesinin ağustos ayında düzenlediği yarışlarda Karamürselli sporcuların kırdığı rekorların ardından, bu kez Akşam gazetesi 17 Temmuz 1934 tarihli sayısında "Sapanca'daki Spor Bayramı" başlıklı haberiyle Karamürselli yüzücülerin yeni zaferlerini kamuoyuna duyurmuştur. Haberde, 6 Temmuz'da Sapanca Gölü'nde gerçekleştirilen spor bayramının İstanbul ve Karamürsel'den gelen deniz yüzücülerinin katılımıyla yapıldığı belirtilmiştir. Etkinliğin büyük bir kalabalık önünde gerçekleştiği, yolcu trenlerinin dolup taştığı ve özellikle gençlerin göl kıyısındaki yarışmaları heyecanla izlediği aktarılmıştır.

Yarışmaların öğleden sonra yüzme müsabakalarıyla başladığı ve Karamürselli sporcuların tüm kategorilerde dikkat çekici dereceler elde ettiği bildirilmiştir. İsmail Bey, 100 metre sürat yarışında 1.09.10'luk derecesiyle Türkiye rekoru kırarak birinci olmuştur. 200 metre kurbağalamada Yusuf Bey, 3.01.8'lik derecesiyle yine Türkiye rekoru kırmış ve birinciliği kazanmıştır. 100x4 bayrak yarışında Karamürsel takımı, Fenerbahçe'nin ardından ikinci olmuştur. 1500 metre mukavemet yarışında ise 1933'ün Türkiye şampiyonu İhsan Bey, rekorunu 24.30'a indirerek yeniden birinciliği elde etmiş; İsmail Bey 24.30.10'luk derecesiyle ikinci, Beykozlu Mekki Bey ise üçüncü olmuştur.

[28] *Vakit,* 19 Ağustos 1933, s. 7.

[29] *Akşam,* 19 Haziran 1934, s. 2; Aynı haber için ayrıca bkn: *Cumhuriyet,* 20 Haziran 1934, s. 4.

Haberde, "tatlı suda yapılan yüzme yarışlarında Karamürselli gençlerin yeni rekorlar kırdığı" özellikle vurgulanmış; bu başarıların ardından "bu yıl Türkiye şampiyonluğunu Karamürsel'in almasının yüzde doksan oranında ümit edildiği" ifade edilmiştir. Bu değerlendirme, Karamürselli yüzücülerin artık sadece bireysel olarak değil, bir ekip halinde Türkiye yüzme sahnesinde baskın bir konuma yükseldiklerini göstermektedir.[30]

1934 yılı sonuna gelindiğinde Karamürselli yüzücülerin başarıları artık ulusal yarışmalarda düzenli biçimde izlenir hale gelmişti. 15 Eylül 1934 tarihli Vakit ve Cumhuriyet gazeteleri, sezonun kapanış yarışlarını aktarırken, Kocaeli mıntıkası adına katılan Karamürsel ekibinin İstanbul'un güçlü takımlarıyla giriştiği mücadeleye özel bir vurgu yapmıştır. Haberde, Ahmet Fetgeri Bey başkanlığındaki hakem heyeti önünde büyük bir düzen içinde gerçekleşen müsabakalarda "en sıkı mücadelenin Kocaeli mıntıkasını temsil eden Karamürselli gençlerle İstanbullular arasında geçtiği" belirtilmiş, bu gençlerin "İstanbullu arkadaşlarına biraz daha yakınlaşmış" olmasının memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir.

Yarış sonuçları da bu gözlemi destekler niteliktedir. 100 metre serbestte Sıtkı (Kocaeli) ikinci olmuş; kadınlar 100 metre yarışında Muzaffer (Kocaeli) ikinci sırayı almıştır. 200 metre serbestte İsmail Bey, 2.43.6'lık derecesiyle ikinci; 400 metrede yine ikinci (6.30.8) olmuştur. 4x200 bayrak yarışında Kocaeli takımı 12.06.8'lik süresiyle İstanbul'un ardından ikinci olmuştur. 1500 metre serbestte ise İstanbul'un en önemli rakibi olarak görülen İhsan Bey, yarış sırasında kramp geçirdiği için yarışı tamamlayamamıştır.[31]

Haberdeki "Karamürselli gençlerin İstanbullulara biraz daha yakınlaştıkları" ifadesi, basının gözünde artık bu küçük sahil kasabasının İstanbul gibi bir spor merkezine denk bir düzeye eriştiği anlamına gelmektedir. Bu durum, Cumhuriyet'in spor politikalarının taşrada yarattığı dönüşümün basın dili aracılığıyla da tescillendiğini göstermektedir. Ayrıca kadın sporcuların "Kocaeli mıntıkası" adına yarışmalarda yer alması, Karamürsel çevresinde beden terbiyesi faaliyetlerinin yalnız erkeklerle sınırlı kalmadığını, kadınların da bu sürece dâhil olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Karamürsel'de yüzme sporunun giderek artan başarısı, kısa sürede yerel bir altyapı ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. 19 Nisan 1934 tarihli Akşam gazetesinde yayımlanan haberde, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Denizcilik Federasyonu Genel Kâtibi Ali Rıza Bey'in Karamürsel'e gelerek bir inceleme yaptığı, geçen yıl inşa edildiği bildirilen havuzun belediyece yıkımına karar verilmesi üzerine bölgede tahkikat yürüttüğü aktarılmıştır. Söz konusu haberde, mevcut havuzun belediye tarafından yıktırılma gerekçesine ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bununla birlikte, bu kararın havuzun bulunduğu yerle ilgili bazı idari veya teknik sorunlardan kaynaklanmış olabileceği ya da daha modern bir tesis inşa etme amacıyla alınmış olabileceği düşünülebilir.[32]

İki yıl sonra, 27 Temmuz 1936 tarihli Akşam gazetesinde yayımlanan haber, Karamürsel'de yeni bir havuz inşa edilmesi fikrinin artık fiilen bir projeye dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Habere göre, Kocaeli Spor Bölgesi Başkanı Necati Bey Karamürsel'e gelerek Denizcilik Heyeti ile görüşmüş, yeni yapılacak havuzun yerini ve planlarını belirlemiştir. Necati Bey, bölgeye ayrılan 2000 liralık bütçenin önemli bir kısmının Karamürsel'e tahsis edileceğini,

[30] *Akşam,* 17 Temmuz 1934, s. 4.
[31] *Vakit,* 15 Eylül 1934, s. 9; *Cumhuriyet,* 15 Eylül 1934, s. 1, 5.
[32] *Akşam,* 19 Nisan 1934, s. 6.

kasabanın uzun süredir yüzme sporundaki başarılarının bu yatırımı hak ettiğini belirtmiştir. Buna göre havuzun nizami ölçülerde olacağı, maliyetinin yaklaşık 900 lira olarak hesaplandığı, ilk etapta 500 lira tahsis edildiği, gerekirse 400 lira daha eklenerek bütçenin tamamlanacağı ifade edilmiştir. Haberde, inşaatın on beş gün içinde başlayacağı, bölge yüzme birinciliklerinin Temmuz sonunda Karamürsel'de yapılmasının planlandığı ve yeni rekorlar beklendiği de duyurulmuştur.[33]

Gerçekten de kısa süre içinde inşa süreci başlamıştır. Akşam gazetesinin 14 Ağustos 1936 tarihli haberinde, "Karamürsel Yüzme Havuzuna Başlandı" başlığıyla, 50 metre uzunluğunda ve 12 metre genişliğinde modern bir havuzun yapımına başlandığı bildirilmiştir.[34] İki gün sonra, 16 Ağustos 1936 tarihli Ulus gazetesi, inşaatın hızla ilerlediğini ve tamamlanmasının 21 Ağustos olarak planlandığını yazmış, ayrıca Türkiye yüzme birinciliklerinin bu yeni havuzda yapılması için girişimlerin başlatıldığını duyurmuştur.[35]

Nihayet 26 Ağustos 1936 tarihli Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinde yer alan haberler, Karamürsel Yüzme Havuzu'nun büyük bir törenle açıldığını bildirmektedir. Açılışta Kocaeli Valisi Hamid Bey, yaptığı konuşmada Karamürselli yüzücülerin başarılarıyla vilayetin gurur duyduğunu ifade etmiş, vilayetin dar bütçesine rağmen bu tesisin tamamlanmasının bölge sporu için büyük bir kazanım olduğunu vurgulamıştır. Açılış konuşmasında, Cumhuriyet hükümetinin spora verdiği önemi hatırlatarak, "Karamürsel gençlerinin muhafaza ettikleri Türkiye ikinciliğini birinciliğe çıkarmalarını temenni ettiğini" söylemiş ve kurdeleyi kesmiştir.

Açılışın ardından yapılan mıntıka yüzme birinciliklerinde Karamürsel İdman Yurdu yüzücüleri, 100, 200, 400, 1500 metre serbest, sırtüstü ve kurbağalama yarışlarının yanı sıra 4x200 bayrak yarışını da kazanarak büyük bir üstünlük sağlamışlardır. Türkiye birincisi Muzaffer Hanım, 100 metre yarışında yeniden birinciliği elde etmiş; Türkiye kurbağalama birincisi Yusuf ise kendi rekorunu kırmıştır. Bin kişiyi aşkın seyircinin izlediği yarışlarda iki yüzden fazla kadının bulunması, Cumhuriyet'in spor alanında kadın katılımını teşvik eden toplumsal dönüşümünü göstermesi bakımından da dikkat çekici bulunmuştur. Yarışmaların ardından belediye parkında düzenlenen çay ziyafetinde Vali Hamid Bey ve General Mürsel Bey, yüzme birincilerini tebrik etmiştir.[36]

Karamürsel Yüzme Havuzu'nun açılışının ardından bölgedeki spor faaliyetleri hızla artmış ve kısa sürede Kocaeli mıntıkasının yüzme merkezi hâline gelmiştir. 7 Eylül 1936 tarihli Akşam gazetesinde yer alan habere göre, Kocaeli bölgesi yüzme birincilikleri bu yeni havuzda gerçekleştirilmiş ve yarışlar "çok güzel geçti" ifadesiyle aktarılmıştır. Haberde, İzmit Akyeşil ve İdman Yurdu takımlarının da katıldığı müsabakaların Kocaeli Valisi Burhanettin Hamid Oskay'ın açılış konuşmasıyla başladığı, valinin "Karamürsel gençliğine sonsuz başarılar" dileyerek bölgedeki spor çalışmalarını övdüğü belirtilmiştir.

Binden fazla seyircinin izlediği yarışlarda Karamürsel İdman Yurdu yüzücüleri hemen her kategoride üstünlük sağlamış, aynı zamanda birçok Türkiye rekoru kırılmıştır. 100 metrede Mehmet Bey, 1.15'lik derecesiyle rekor kırarak birinci olmuş; 200 metrede İsmail Bey

[33] *Akşam,* 27 Temmuz 1936, s. 8.
[34] *Akşam,* 14 Ağustos 1936, s. 5.
[35] *Ulus,* 16 Ağustos 1936, s. 2.
[36] *Cumhuriyet,* 26 Ağustos 1936, s. 6; *Ulus,* 26 Ağustos 1936, s. 7.

2.43'lük derecesiyle yine rekorla birinciliği elde etmiştir. 100 metre küçükler kategorisinde Eşref Bey 1.40'lık derecesiyle rekor kırmış, 100 metre sırtüstünde Yusuf Bey 1.32'lik derecesiyle birinci gelmiştir. 400 metrede Mehmet Bey (6.33), 200 metre kurbağalamada Yusuf Bey (3.12) ve 1500 metre serbestte İsmail Bey (25.3.2) birincilik kazanmıştır.

Takım kategorisinde, Mehmet, Hasan, İhsan ve İsmail'den oluşan Karamürsel İdman Yurdu ekibi 4x200 bayrak yarışını 12.15.2'lik derecesiyle birinci tamamlamıştır. Genel sıralamada Karamürsel İdman Yurdu 117 puanla birinci, İzmit Akyeşil 47 puanla ikinci ve İzmit İdman Yurdu 44 puanla üçüncü olmuştur.[37]

Bu sonuçlar, yeni havuzun Karamürsel'de yüzme sporunun gelişiminde ne kadar belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. 1932'de ulusal yarışmalarda adını duyuran Karamürselli yüzücüler, 1936 yılına gelindiğinde artık kendi tesislerinde rekorlar kıran, bölgesel birincilikler kazanan ve Kocaeli yüzme sporunun merkezine dönüşen bir yapıya kavuşmuşlardır. Cumhuriyet'in "beden terbiyesinin yurt sathına yayılması" politikasının yerel ölçekte başarıyla hayata geçtiği örneklerden biri de hiç kuşkusuz bu dönemde Karamürsel olmuştur.

Aynı yıl içerisinde Karamürselli yüzücüler bu defa Cumhuriyet döneminde yüzme sporunun en prestijli etkinliklerinden biri olan Boğazı Geçme Yarışı'nda onlarca yarışmacı arasında isimlerini duyurmayı başardılar. İstanbul'da düzenlenen ve hem kulüplerin hem de bireysel sporcuların performanslarını sergiledikleri bir organizasyon olarak büyük ilgi görmekteydi. 21 Ağustos 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesi, bu yılki yarışların 88 yüzücünün katılımıyla gerçekleştirildiğini, etkinliğin İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Muhiddin Üstündağ başkanlığında çok sayıda seyircinin huzurunda yapıldığını bildirmiştir. Yarış, Anadolu Hisarı'ndan başlayarak Bebek'teki Galatasaray Lokali'nde sona ermiştir.

Haberde, yarış boyunca uzun süre birinciliği elinde bulunduran Galatasaraylı Halil'in son metrelerde suların ani olarak değişmesi nedeniyle temposunu kaybettiği, bu fırsatı değerlendiren Orhan (Galatasaray)'ın öne geçerek birinciliği kazandığı, Karamürselli İsmail Bey'in ise yalnızca 27 saniye farkla ikinci sırada yarışı tamamladığı belirtilmiştir. Böylece Karamürsel'i temsil eden İsmail Bey, Türkiye'nin en köklü kulüplerinden Galatasaray'ın iki sporcusunun arasında yer alarak Boğaz yarışının ikincisi olmuştur.[38]

Karamürselli yüzücüler katıldıkları hemen hemen her müsabakada ilk sıralarda yer almakta ve yüzme organizasyonlarında kasabalarının adını duyurmaktaydılar. Karamürsel'de bir yüzme havuzunun 1936'da açılmasının ardından ise kasaba, yalnızca Kocaeli bölgesinin değil adeta Marmara havzasının da başlıca su sporları merkezi hâline gelmiştir. 10 Eylül 1937 tarihli Akşam gazetesi, İzmit'te gerçekleştirilen su sporları bölge birinciliklerini aktarırken, yarışlarda Karamürselli yüzücülerin bir kez daha belirleyici bir üstünlük kurduklarını bildirmiştir. Habere göre, Kocaeli Valisi Burhanettin Hamid Oskay'ın başkanlığında yapılan yarışlar, "on binlerce seyirci" önünde gerçekleşmiş; Karamürsel ekibi yarışlar boyunca defalarca tebrik edilmiştir.

Sonuçlara bakıldığında, hemen her kategoride Karamürselli sporcuların öne çıktığı görülmektedir. 100 metre süratte Mehmet (Karamürsel) birinci olmuş, 200 metre serbestte Mustafa (Karamürsel), 400 metrede Abdullah (Karamürsel), 1500 metre mukavemette yine

[37] *Akşam,* 7 Eylül 1936, s. 13.

[38] *Cumhuriyet,* 21 Ağustos 1936, s. 6.

Mustafa (Karamürsel) birincilik elde etmiştir. 4x200 bayrak yarışında Hasan, Mehmet, Mustafa ve Abdullah'tan oluşan Karamürsel takımı birinci olmuştur. 200 metre kurbağalamada Yusuf, 3.05'lik derecesiyle yeni Türkiye rekoru kırmış; 100 metre sırtüstünde de birinciliği elde etmiştir. Haberde özellikle Yusuf'un "Türkiye kurbağalama şampiyonu olduğu ve aslında Karamürselli bulunduğu" belirtilmiştir. Genel sıralamada Karamürsel İdman Yurdu 90 puanla birinci, İzmit İdman Yurdu ise 71 puanla ikinci olmuştur.

Gazete, yarışların yapıldığı İzmit'te henüz bir yüzme havuzunun bulunmadığını, bu nedenle bir mavna ile bir römorkör arasında 50 metrelik geçici bir havuz oluşturulduğunu belirtmiş; bu koşullarda alınan derecelerin "tam anlamıyla hakiki sayılamayacağını" ifade etmiştir. Haberin sonunda ise, Karamürsel'de iki yıl önce inşa edilmiş olan modern ve nizami ölçülere sahip havuzun varlığına dikkat çekilerek, "yüzmelerin Karamürsel havuzunda yapılmasının daha uygun olacağı" vurgulanmıştır.[39]

1930'ların sonuna gelindiğinde Karamürsel, Cumhuriyet'in spor politikaları doğrultusunda yüzme sporunun taşradaki en köklü merkezlerinden biri hâline gelmiştir. 27 Aralık 1939 tarihli Akşam gazetesi, "Karamürsel'de Spor – Yüzme Birincilikleri Bu Hafta Neticelendi" başlıklı haberinde bu sürekliliği gözler önüne sermektedir. Haberde, yüzme birinciliklerinin İzmit'te yapıldığı, Karamürsel İdman Yurdu'nun İzmit Akyeşil İdman Kulübü'ne karşı açık farkla birincilik elde ettiği belirtilmiştir. Gazete, "eskiden beri kuvvetli yüzme ekibi çıkaran Karamürsel gençlerinin bu yıl da çalışarak iyi dereceler aldıklarını" ifade etmiş; bu sonuçlara dayanarak, yaklaşan Türkiye yüzme birinciliklerinde Kocaeli bölgesinin birinci olmasının "kuvvetle muhtemel" olduğunu yazmıştır.

Haberin dikkat çeken yönlerinden biri, takımın başında yer alan Karamürsel İdman Yurdu kaptanı Yusuf Ünal'a yapılan özel vurgudur. Gazete, Ünal'ın Türkiye kurbağalama şampiyonluğunu yedi yıldır muhafaza ettiğini ve bu müsabakalarda da yüksek bir performans sergilediğini belirtmiştir. Bu vurgu, Karamürsel'in sporcu yetiştirme geleneğinin sürekliliğini ve kasabanın yüzme sporundaki öncü konumunu göstermektedir.[40]

1932'den itibaren ulusal yarışmalarda adını duyuran Karamürselli yüzücüler, 1939 yılına gelindiğinde artık Cumhuriyet'in modern spor anlayışının taşradaki en istikrarlı temsilcileri haline gelmişlerdir. Bu gelişme, yalnız bireysel başarıların değil, aynı zamanda yerel düzeyde oluşturulan kurumsal yapının —özellikle 1936'da inşa edilen yüzme havuzunun— bölge sporunun sürekliliğini sağlayan temel unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

5. Sonuç

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte spor, yalnızca bireysel bir uğraş ya da askerî hazırlığın parçası olmaktan çıkarılarak, toplumun fiziksel, ahlaki ve kültürel dönüşümünü hedefleyen bir devlet politikası hâline gelmiştir. "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ilkesi, beden terbiyesi uygulamalarının ve spor teşkilatlarının Cumhuriyet ideolojisiyle bütünleşmesinin temel zeminini oluşturmuştur. Bu kapsamda yüzme sporu, hem sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi hem de denizcilik kültürünün geliştirilmesi bakımından özel bir önem taşımıştır. Cumhuriyet'in ilk

[39] *Akşam,* 10 Eylül 1937, s. 8.
[40] Akşam, 27 Aralık 1939, s. 6.

on yılında çıkarılan kanunlar, kurulan teşkilatlar ve açılan beden eğitimi okulları, Türkiye'de sporun merkezî bir planlama anlayışıyla kurumsallaşmasını sağlamıştır.

Bu genel çerçeve içinde Karamürsel, Cumhuriyet'in taşrada hedeflediği "modern spor toplumu" vizyonunun erken ve çarpıcı örneklerinden biri olmuştur. Marmara Denizi kıyısında küçük bir sahil kasabası olmasına rağmen, Karamürsel 1930'lu yılların başından itibaren yetiştirdiği sporcularla ulusal yüzme müsabakalarında dikkat çekmiş; kısa sürede Anadolu'da yüzme sporunun yaygınlaşmasında öncü bir merkez haline gelmiştir. Basında 1932'de yer alan Büyükdere yarışları haberi, Karamürselli yüzücülerin ilk kez İstanbul merkezli organizasyonlarda görünür olduklarını göstermektedir. Bu yıllarda İhsan, İsmail, Ali Haydar ve Yusuf gibi sporcuların elde ettikleri dereceler, taşradan çıkan gençlerin metropol kulüpleriyle rekabet edebilecek düzeye ulaştığını kanıtlamıştır.

1933 ve 1934 yıllarına ait Milliyet, Vakit ve Akşam gazetelerindeki haberler, Karamürselli yüzücülerin yalnız bireysel başarılarını değil, aynı zamanda güçlü bir yerel spor kültürü oluşturduklarını göstermektedir. Özellikle Vakit gazetesinin "Karamürsel'in kıymetli çocukları" ifadesi, Cumhuriyet'in yeni insan tipini —çalışkan, disiplinli, mücadeleci ve vatanperver gençliği— simgeleyen bir övgü biçimine dönüşmüştür. Fenerbahçeli yüzücülerin 1934 yılında Karamürsel'e gelerek yerel sporcularla yarışmaları, Cumhuriyet döneminde sporun merkezden çevreye değil, artık çevreden merkeze doğru da yayıldığını gösteren simgesel bir gelişmedir.

Bu süreçte basının rolü de dikkat çekicidir. Vakit, Cumhuriyet ve Akşam gibi gazeteler yalnızca yarış sonuçlarını değil, yüzme sporunun eğitim, altyapı ve teşvik boyutlarını da gündeme getirmiştir. Bu sayede Karamürsel, taşrada modern sporun toplumsal meşruiyet kazandığı ilk yerleşimlerden biri haline gelmiştir. Özellikle Vakit gazetesinde Karamürsel'in "müstakil bir havuza sahip olması" gerekliliği vurgulanmış; bu yönde atılan adımlar kısa sürede sonuç vermiştir.

1936 yılında tamamlanan Karamürsel Yüzme Havuzu, bu gelişimin somutlaşmış hâlidir. Nizami ölçülerde inşa edilen bu tesis, yalnızca Kocaeli vilayetinin değil, Marmara bölgesinin en modern spor yapılarından biri olarak kayıtlara geçmiştir. Açılış töreninde Kocaeli Valisi Hamid Oskay'ın, "Karamürselli gençlerin Türkiye ikinciliğini birinciliğe çıkaracaklarına inanıyorum" sözleri, Cumhuriyet'in yerel yöneticiler eliyle sporu millî bir kalkınma unsuru olarak nasıl gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu havuzda yapılan bölge birincilikleri, Karamürsel İdman Yurdu'nun büyük üstünlüğüyle sonuçlanmış; erkek ve kadın sporcuların katılımı, Cumhuriyet'in toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını spor alanına da taşımıştır.

1937 ve 1939 yıllarına ait haberler, Karamürsel'in bölgesel bir merkez olmaktan çıkarak ulusal düzeyde bir "spor referans noktası" haline geldiğini göstermektedir. Artık Karamürselli yüzücüler yalnızca yarışlara katılan değil, standart belirleyen sporcular olarak tanımlanmıştır. Akşam gazetesinin 1937 tarihli haberinde, İzmit'te yapılan yüzme yarışlarının geçici bir mavna havuzunda düzenlenmesi eleştirilmiş; "hakiki ve nizami ölçülere sahip tek havuzun Karamürsel'de bulunduğu" vurgulanmıştır. Bu tespit, Karamürsel'in yalnızca sportif değil, teknik altyapı bakımından da öncü bir konumda olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1939 yılına gelindiğinde ise Karamürsel İdman Yurdu artık Cumhuriyet Türkiye'sinin yüzme tarihinde kökleşmiş bir kurum kimliği kazanmıştır. Kulübün kaptanı Yusuf Ünal'ın yedi yıl boyunca Türkiye kurbağalama şampiyonluğunu elinde bulundurması, Karamürsel'in sporcu

yetiştirme geleneğinin sürekliliğini ve disiplinini göstermektedir. Bu başarı, Cumhuriyet'in "taşrada kurumsallaşmış spor" hedefinin gerçekleştiği ender örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Karamürsel'in hikâyesi, erken Cumhuriyet döneminde sporun yalnız büyük şehirlerin imtiyazı olmadığını, doğru teşkilatlanma, yerel dayanışma ve merkezi teşvikle taşranın da modern sporun sahnesine dönüşebileceğini göstermektedir. Yüzme havuzunun inşası, beden terbiyesi ideallerinin mekânsal karşılığı olurken; Karamürselli gençlerin başarıları, Cumhuriyet'in "yeni insan" modelinin toplumsal hayatta nasıl ete kemiğe büründüğünü kanıtlamıştır.

Sonuç olarak Karamürsel örneği, sporun toplumsallaşması ve kurumsallaşması sürecinin Türkiye'deki modernleşme hikâyesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Küçük bir sahil kasabasından çıkan yüzücüler, kısa sürede ulusal rekorlar kırmış, modern tesislerin inşasına öncülük etmiş ve Cumhuriyet'in spora yüklediği ideolojik ve kültürel anlamları taşrada somutlaştırmışlardır. Karamürsel'in yüzme serüveni, beden terbiyesi politikalarının yerelde nasıl karşılık bulduğunu, bireysel başarıların toplumsal bir ideali nasıl temsil eder hâle geldiğini ve sporun Cumhuriyet modernleşmesindeki sembolik gücünü ortaya koyan özgün bir örnektir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Çocuk Duygusu

Milliyet Gazetesi

Resmi Gazete

Ulus Gazetesi

Vakit Gazetesi

Tetkik Eserler

Akgül, L.Hilal, "Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından: Burhan Felek", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C.17, S.49, 2001, ss.203-236.

Akın, Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Atabeyoğlu, Cem, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, ss.1474-1518.

Chaline, Eric, *Strokes of Genius, A History of Swimming*, Reaktion Books, London 2017.

Cora, Y. Tolga, "II. Meşrutiyet'te Beden Terbiyesi: Genç Kalemlerin "Milli Jimnastik" (1911) Adlı Risalesi Üzerine Notlar", *Müteferrika*, S.29, 2006, ss.177-192.

Dalen, Deabold B. Van, Elmer D. Mitchell, Bruce L. Bennett, *A World History of Physical Education*, Prentice-Hall, Newyork 1953.

Evren Burçak, *İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000.

Fox, Martha Capwell, *Swimming*, Lucent Books, United States of America 2003.

Oppenheim, Francois, *The History of Swimming*, Swimming World, California 1970.

Özçakır, Sabri, "100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüzdeki Yansımaları" *Spor Bilimleri Dergisi*, C.26, S.1, 2015, ss.18-25.

Türkmen, Mutlu, *Beden Terbiyesi, Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri*, Spor Yayınevi, Ankara 2018.

EKLER

Ek 1: 1933 Moda Yüzme müsabakasına katılan Karamürselli yüzücüler

Milliyet, 14 Ağustos 1933

Ek 2: Kocaeli mıntıkası yüzücülerinden Muzaffer Hanım

Cumhuriyet, 15 Eylül 1934

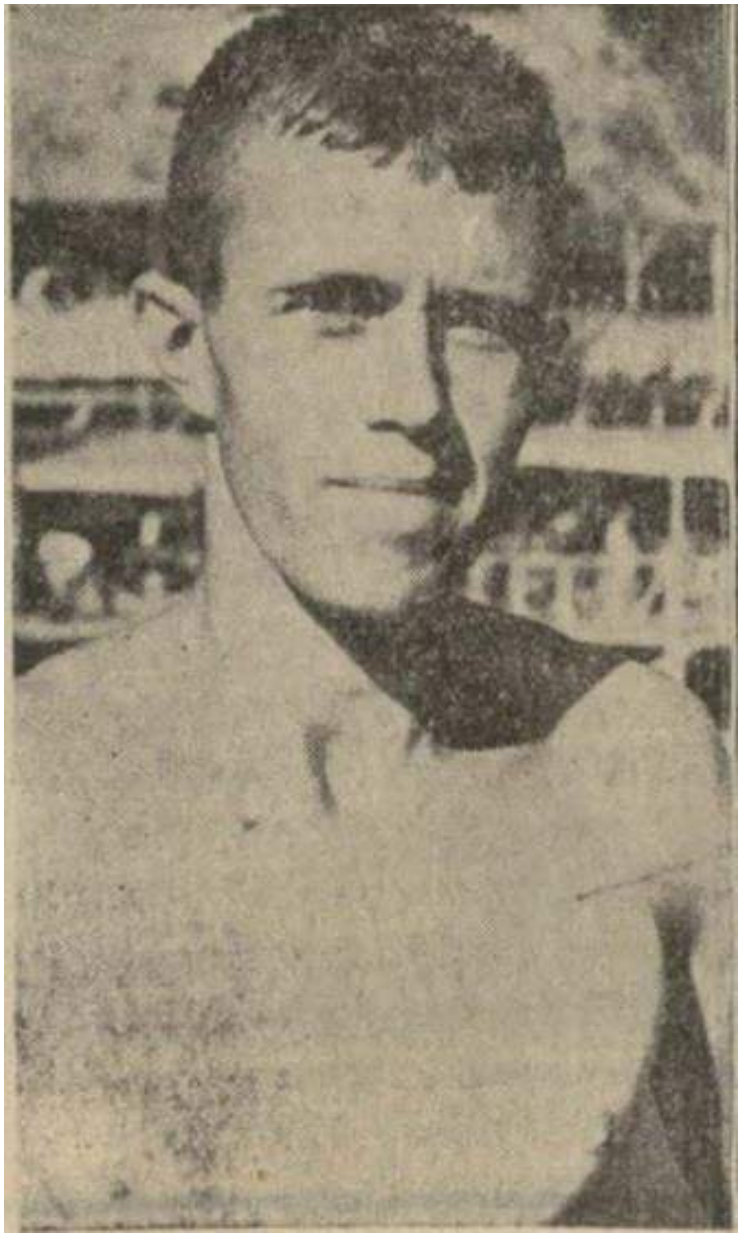

Ek 3: Karamürselli Yusuf Bey

Vakit, 11 Ağustos 1934

BAHÇECİK VE SPOR

Süleyman PEKİN*

Kadem DURAN**

Özet

Kocaeli'nin önemli beldelerinden ve İzmit'in sosyo-kültürel tarihinin yakın paydaşlarından Bahçecik'in sporla ilgili mâzisi Osmanlı devirlerine kadar sarkar. III. Selim (18. yüzyıl sonu) ve II. Mahmut (19. yüzyıl başı) gibi askerî alanda yenilikçi padişahların kurduğu yeni ordu birliklerinin Bahçecik'e gelerek burada spor ve jimnastik talim ettikleri, dönemin Ermenice kaynaklarında bile kayıtlıdır. 19. yüzyıl sonlarında Amerikan misyonerlerince Bahçecik'te kurulan Bitinya Koleji kapsamında gelişen kültürel faaliyetler arasında spor da bulunmaktadır hatta bu maksatla 1905'te okul binalarına ek olarak bir de spor salonu yapılmıştır.

Ağırlıklı olaraksa Bahçecik'te spor 1955 yılında kurulan Belediye teşkilâtına paralel olarak kurumsallaşmıştır. H. Fehmi Pekin öncülüğündeki bir grup genç ve orta yaşlı insan tarafından "sarı - siyah" renklerle kurulan futbol kulübünden sonra 1963-64'lerde güreş branşı da faaliyete geçmiştir. 50'li yılların meşhur boksörü Fikri Baykuş ise Bahçecikspor henüz kurulmadan işçi olarak çalıştığı Kâğıt Fabrikası'nın spor kulübünde ünlenmiştir. Sonraki yıllarda çeşitli yaş gruplarındaki futbol takımları ekseninde gelişen Bahçecikspor'un yanısıra Seymen Karşıyakaspor (1986) ve Başiskele Damlarspor (2016) gibi sonradan kurulan kulüpler de futbol ağırlıklı olarak yapılanmışlardır.

Bunun dışında olarak Bahçecik Yelken Kulübü'nden (1994) ve Bahçecik/Başiskele Doğa Sporları Kulübü'nden (2009) söz edilebilir. Kulüpler düzeyinde olmasa da değişik zamanlarda yapılan yağlı güreş ve voleybol turnuvaları Bahçecik'in sosyal hayatındaki sportif izler olarak kayda girmiştir.

1. Bahçecik ve Tarihi Hakkında Kısa Bir Bilgilendirme

Bahçecik, yakın geçmişe / 90'lı yıllara kadar süren nahiye/bucak kimliğiyle bugünkü Başiskele İlçesini temsil ediyordu. İlçenin en eski yerleşim yeri olmakla birlikte Başiskele sahilindeki Astakos antik kenti de Kocaeli İli'nin en eski yerleşim yeridir (MÖ 8. yüzyıl). Bu döneme ait MÖ 712 tarihli Astakoz/Olbia Parası, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.[1]

* Dr., Tarih Başöğretmeni; MEB – Başiskele, Kocaeli, e-mail: suleymanpekin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6037-3402.

** Emekli, Yüksek Elektronik Mühendisi; İzmit, Kocaeli, e-mail: kademduran@hotmail.com.

[1] Süleyman Pekin – Murat Bayram, *Bahçecik Tarihi,* Berikan Yayınları, Ankara 2011, s. 25.

11. yüzyıl Bizans kaynaklarında "Nikomedia'dan (İzmit) Nikaia'ya (İznik) giden yol üzerinde" şeklinde ve "BASİLEİA" isimlendirmesiyle geçmektedir. Kraliyetle ilgili olan bu sözcük haricinde Bizans komutanı Tetikos'un (Tetik) Süleyman Şah öncülüğündeki Anadolu Selçuklularınca alınan Nikomedya'yı (İznikumid) geri almak gayesiyle 1085'te bu beldeden uzun süre İzmit'i ve Türk kuvvetlerini gözlediği bilinmektedir.[2]

Roma/Bizans döneminde Bahçecik'te nasıl bir yerleşim olduğuna dair henüz net bilgilerimiz yok ama Belde merkezinin üst kısmındaki (Yaylacık mevkii) su kemeri ve su tünellerinin tıpkı Yazlık-Yeniköy Ilıcası gibi o dönemden kalma olduğunu biliyoruz. Ayrıca Bahçecik'ten İznik'e doğru Menekşe Yaylası civarından geçen Taş Yolun (Ambar Yolu) da Cenevizlilerden kaldığı sanılmaktadır.[3]

2. Osmanlı Devlet Yönetimi ve Bahçecik'te Spor

Osmanlı devriyle alâkalı olarak Bahçecik'te 1580-90'lardan başlayan bir Ermeni yerleşimi söz konusudur. Gerek Anadolu'daki Celâli isyanları nedeniyle ve gerek 1591'deki İzmit Körfezi'ni bir kanal vasıtasıyla Sapanca Gölü üzerinden Sakarya Nehri'ne bağlama projesi kapsamında Orta ve Doğu Anadolu'dan getirilen binlerce işçi/amele arasından yöreye yerleşimler başlamıştır. Sivas ve Erzincan bölgesinden gelen Ermenilerce yeniden kurulan Bahçecik'in Ermenice adı olan Bardizag da 'küçük bahçe' / 'bahçe-cik' anlamındadır. İran'dan kaçan Ermenilerle birlikte çoğalan ve Bahçecik haricinde Yuvacık, Döngel, Arslanbey gibi yerlere yayılan gayrimüslim halkı için Osmanlı padişahları 17, 18 ve 19. yüzyıllarda imtiyaz fermanları yayınlamışlardır.

Bahçecik Dağları hem İstanbul'un odun hem de Donanma'nın kereste ihtiyacını karşılayan, bu yüzden özel korunan yerlerden biriydi. Keza Darphane için çam kömürü ve İzmit'le İstanbul'da satılmak üzere odun kömürü üretimi de yapılırdı. Yenilikçi ve ıslahatçı padişahlardan III.Selim zamanında kurulan Nizâm-ı Cedid Ordusu'nun birçok ihtiyacı Bahçecik ahalisince karşılanmış ve beldenin uç tarafındaki (muhtemelen sonradan Kolej yapılacak olan doğu tarafındaki düzce arazi) evler boşaltılarak talimci askerlere tahsis edilmişti (muhtemelen 1793-1795 civarı). II.Mahmud zamanında da Kapıkulu askerlerinden olan Kapanönü Sipahileri 40 gün boyunca Bahçecik'te konaklamış ve sürekli spor ile jimnastik hareketleri yapmışlardır (1832). Bu esnada konut ve yakacak ihtiyaçları da yine Bahçecik ahalisince karşılanmıştır.[4]

3. Ermeniler Döneminde Bahçecik ve Spor

Osmanlı askerlerinin antrenman/idman tarzı talimleri mi fikir verdi bilinmez lâkin Bahçecik kasabasında sporla alâkalı bilinen ilk ciddi uğraşlar Ermenilerce ve özellikle de 1873'te (resmî açılış 1879) Amerikan misyonerlerince (ABCFM / American Board) kurulan Bardızag Koleji ya da diğer adıyla Bithynia High School kapsamında verilmiştir. Meslek (Program) Yüksek Okulu hüviyetindeki Kolej; bir dönemin Köy Enstitüleri gibi ayakkabıcılıktan marangozluğa,

[2] Süleyman Pekin, "Bahçecik – Başiskele İlçesinin Bir Semti", *Kocaeli Ansiklopedisi,* c: I/171, (2023) s. 203.
[3] Pekin, a.g.m., s. 203.
[4] Ermenice "Bardızag" Kitabı (Çev: Agop Minasyan, Mayıs 2007); Yaprak 117.

İngilizceden ilâhiyata, döner sermayeden yetimhaneye, matbaadan mezuniyet programlarına dek oldukça popülerdi. Resmî açılışının 25.Yıl kutlamaları oldukça şaşaalı olmuş; hem halk yoğun ilgi göstermiş hem de İl Mutasarrıfı, Maarif Âmirleri, Robert Koleji Müdürü gibi protokol katılım sağlamıştı. Kutlamada aktif görev üstlenen okulun müzik bölümü de popülerleşmiş ve peşi sıra bir de spor salonu inşa edilmiştir (1904).[5]

Kolejin imkânları ve modern dünyaya açık eğitimcileri sayesinde bazı spor dallarında faaliyet yürütüldüğüne bilgilere rastlayabiliyoruz. Bunlardan 2 adet örnek:

Resim 1-Bardızag/Bitinya Koleji'nin ilk Yeşilay Kulübü ve futbol oyuncuları; İl'in ilk spor kulübü (Hakkında sempozyum bildirisi hazırlanan ASİS takımı mıdır; bilmiyoruz.)

Resim 2-1918'de Bahçecik'te kurulan Bardızag Futbol Kulübü diğer adıyla Homenetmen Spor; Sempozyum görselindeki 7'li fotoğrafın sol ortadakinin tıpkısı gibi. (Kaynak: Ara S. Melkonian)

[5] Süleyman Pekin, "Meşru - Gayrimeşru Faaliyetleriyle Bardızag Amerikan Koleji'nin Yarım Asırlık Tarihi (1873–1923)" *Uluslararası Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III,* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, c: 2 (2017), s. 1435–1441. [Dipnot 52: P. ABCFM, mic. 617, doc. 585-586]

4. Cumhuriyet Döneminde Bahçecik ve Spor; Bahçecikspor

1900'lü yıllar aynı zamanda Bahçecik Ermenilerinin Amerikan Mektebi misyonerlerinin yol göstericiliğinde, Hınçak ve Taşnak örgütlenmeleri ekseninde terörize faaliyetler gösteren siyasî suç çetelerinin de meşhur olduğu yıllar: Bahçecikli Agop Karabetyan, Yuvacıklı Vahan Zamgoçyan ve Arslanbeyli Donik çeteleri gibi..

I.Dünya Savaşı'nda Düvel-i Muazzama ile 11 cephede savaşan Osmanlı Ordusunu içerde muhtelif çap ve türdeki saldırılarla yıpratarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kurulacak Ermenistan'ın (Vilâyet-i Sitte) ekonomik ve politik destekçisiydi bu Azınlık Çeteleri; 1915 ortalarındaki Zorunlu Yer Değiştirme (Tehcir) yapılmasaydı Anadolu'nun durumu çok daha farklı olabilirdi.

Bahçecik sâkini 9-10 bin Ermeni'nin Suriye'nin kuzeydoğusunda ve Fırat Nehri kıyısındaki Deyr-i Zor Sancağı'na savaş bitimine kadar gönderildiğini; bunların önemli kısmının Halep ve Beyrut gibi diğer Bilâd-i Şam / Suriye şehirleri ile Fransa ve ABD gibi ülkelere dağıldıkları, 3500 civarındakinin de tekrar Bahçecik'e döndüğünü bilmekteyiz.

Ne der Santayana: *"Tarihten ders almayanlar, onu tekrar yaşamaya mahkûmdur."* 1919'da Atatürk'ün liderliğinde başlayan Millî Mücadele'ye karşı da çetecilik/komitacılık faaliyetleri sergilemekten vazgeçmediler; işgalci İngiliz ve Yunan kuvvetleriyle iş birliği yaptılar. Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasıyla da (28-29 Haziran 1921) düşman ordusuyla kader birliği halinde yöreyi terk etmişlerdir.[6]

1924 Mübâdelesi (Lozan) ile Yunanistan'ın Drama bölgesinden getirilen İslâm nüfus onlardan boşalan yerlere yerleştirilmiş; Bahçecik çevresindeki Müslüman köylerden peyderpey yerleşenlerle (I. Dünya Savaşı esnası ve Kurtuluş Savaşı sonrası) de Bahçecik bugünkü demografik yapısına kavuşmuştur. Öncelikleri hayatlarını idâme ettirmek olan bu insanların kaynaşması da kolay olmadı. Sporun sağladığı ortak aidiyet hissi ve kaynaştırıcılığı bu konuda önemli bir rol oynadı.

Hâl-i hazırda faaliyet gösteren spor kulüplerinin en eskilerinden olan Bahçecikspor, orijinal adıyla Bahçecik Gençlik, 1955 yılında kurulan Belediye teşkilâtına paralel olarak kurumsallaşmıştır. Hasan Fehmi Pekin başkanlığındaki bir grup genç ve orta yaşlı insan tarafından "sarı - siyah" renklerle kurulan futbol kulübünden sonra 1963-64'lerde güreş branşı da faaliyete geçmiştir. Eski Bahçecik İlkokulu'nun alt bahçesi (şimdiki Cumhuriyet Parkı) bu güreşlere mekân olmuştur.

[6] Pekin, *a.g.m.* ("Bahçecik"), s. 204.

Şekil 3-Bahçecikspor'un ilk yıllarına ait bir fotoğraf; muhtemelen SEKA arazisinde çekilmiş.

1954'te Demokrat Kocaeli Gazetesi'ni kuran ve 1961-1969 yılları arasında Adalet Partisi Kocaeli Milletvekilliği yapan Bahçecikli Süreyya Sofuoğlu'nun da Bahçecikspor'a katkıları olmuştur. Aşağıdaki resmin altında yazan "Basın Şeref Kartı sahibi Süreyya Sofuoğlu, Bahçecik Gençlik'in Gölcük, Yazlık, Yeniköylü oyuncuları ile" ibâresi bile kulübün İzmit Körfezi'nin güney yakasında nasıl bir işlev gördüğünü anlatması bakımından anlamlıdır.[7]

[7] F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihi'nden Damlalar,* İzmit Rotary Kulübü Yayınları, İzmit 2024, s. 147.

50'li yılların meşhur boksörü Fikri Baykuş ise Bahçecikspor henüz kurulmadan işçi olarak çalıştığı Kâğıt Fabrikası'nın spor kulübünde ünlenmiştir. Birçok branşta öne çıkan Kâğıtspor'un büyük başarı kazandığı 1965 yılı Kocaeli Serbest Güreş Teşvik Müsabakalarına (Turnuvanın başhakemliğini eski şampiyonlardan Hasan Gemici'nin yaptığı) Bahçecik Güreş Gençlik Kulübü'nün de katıldığını görebiliyoruz.[8]

Bahçecik, güreşi seven ve çoğu zaman Tarihî Kırkpınar Güreşleri'ne izleyici grubu gönderen bir belde olarak 1980'li yılların sonunda eski Belediye başkanlarından Kâzım Candaner'e ait arazide Yağlıgüreş Turnuvasına da ev sahipliği yapmıştır. Kırkpınar'ın Cumhuriyet tarihindeki en meşhur pehlivanı Karamürselli Ahmet Taşçı'nın şampiyonluğuyla sona eren turnuvada Bahçecikli güreşçi Davut Aslan da başaltında birinci olmuştur.

Sonraları daha çok çeşitli yaş gruplarındaki futbol takımları ekseninde ilerleyen Bahçecikspor'un yanı sıra ünlü boksör Yusuf Acar'ın öncülüğünde II'nci bir kulüp olarak Seymen Karşıyakaspor kuruldu (1986). 2016'da Halil Meteer başkanlığında kurulan Başiskele Damlarspor ise Bahçecik'in III. futbol kulübü olarak amatör ligde yer aldı. Bahçecikspor'un profesyonel futbola kazandırdığı isimlerden bir sonraki bölümde bahsedilecektir.

[8] Ulugün, *a.g.e.*, s. 276.

Şekil 5 - Bahçecikli güreşseverler ünlü güreşçi Reşit Karabacak'la (Kadem Duran Arşivinden)

Bahçecikspor, Seymen Karşıyakaspor ve Başiskele Damlarspor kulüp armaları

Başka spor dalları olarak da 1994'te Bahçecik Belediye başkanı İbrahim Gençer (merhum) liderliğinde kurulan ancak 17 Ağustos 1999 Depremi'nden sonra faaliyet gösteremeyen Bahçecik Yelken Kulübü'nden ve Kocaeli Doğa Sporları Kulübü Derneği (KODOSK) örnek alınarak Cengiz Dülge, Yüksel Bayhan gibi gençlerin öncülüğünde 2009'da kurulan Kocaeli Bahçecik/Başiskele Doğa Sporları Kulübü'nden (BADOSK) söz edilebilir. Ayrıca Bahçecik Kültür ve Dayanışma Derneği (1997) uhdesinde zaman zaman yapılan halısaha futbol ve voleybol turnuvalarını da Bahçecik'in sosyal hayatındaki sportif izler olarak görebiliriz.[9]

Bahçecik'ten geçen ve Bahçecikli Kadem Duran öncülüğünde oluşturulan İzmit-İznik Hoşgörü Yolu (Tolerance Way) da doğa sporları ve trekking (hafif tempolu sportif yürüyüşler) parkuru/parkurları da uluslararası bir niteliği olan hüviyettedir. Kültür Rotaları Derneğince 21. Kültür Rotası olarak tescillenmiş yürüyüş ve bisiklet yolu olarak aynı zamanda İtalya'daki Roma'dan Bari'ye, Arnavutluk Dıraç'tan İstanbul'a, oradan da farklı adlar ve bağlantılar üzerinden Antalya Demre'ye dek uzanan ve uluslararası kültür rotaları ağı olan Avrasya Yolu'nun (Via Eurasia) da bir parçasıdır. [10]

5. Bahçecik'in Spor Tarihinde Öne Çıkan İsimler

* Fikri BAYKUŞ-1930 doğumlu millî boksör; 1951-52 Türkiye ikincisi, 1953-54 Türkiye şampiyonu (71 kilo). 1955'le 60 arasında Türkiye'yi yurtdışındaki birçok müsabakada ve olimpiyatlarda temsil etti; 126 maçta 74 galibiyeti, 29 beraberliği, 23 de mağlûbiyeti var. Boks antrenörlüğü de yaptı.[11]

* Yusuf ACAR-1946 doğumlu millî boksör ve spor yöneticisi. 1965-1973 arası bölge şampiyonlukları var; 1973 yılı 60 kilo Türkiye şampiyonu. Millî sporcu olarak yurtdışında birçok maçta Türkiye'yi başarıyla temsil etti. Aktif sporculuğu sonrasında uzun yıllar Kocaelispor'da genel kaptanlık da yaptı.

* Osman BAYRAM-1965 Bahçecik doğumlu; 1990-1994 arası Gölcükspor'da (3. Lig) profesyonel futbolcu olarak, Bahçecikspor'da da futbolcu antrenör olarak uzun yıllar görev yaptı.

* Erdal SELİMOĞLU-1966 Bahçecik doğumlu millî sporcu; başta judo olmak üzere 6 farklı branşta dereceleri var. Judo Federasyonu Asbaşkanlığı, Halter Federasyonu ile Sualtı Sporları Federasyonu'nda yönetim kurulu üyeliği, Bolu İl Gençlik ve Spor Müdürlüğü gibi görevlerde bulundu.

* Emin EROL-1982 Bahçecik doğumlu. 2002 ile 2012 arasında profesyonel futbolcu olarak 2. ve 3.liglerde Gölcükspor, M.Kemalpaşaspor ve Kilimli Belediyespor'da; amatör olarak da İstanbul'dan Balıkesir'e, Zonguldak'tan Kocaeli'ye birçok farklı kulüpte oynadı. Bahçecikspor'da da hem oynadı hem uzun dönem kulüp başkalığı yaptı.

* Hamza ÖZKARADENİZ-1992 Bahçecik doğumlu millî güreşçi ve Beden Eğitimi öğretmeni. 2012 Gençler Türkiye şampiyonu ve Gençler Avrupa üçüncüsü, 2023 Türkiye

[9] Pekin - Bayram, *a.g.e.,* s. 401.

[10] Süleyman Pekin, "Hoşgörü Yolu", *Kocaeli Ansiklopedisi,* c: II/649, (2023) s. 810. ; Yolu) ve Ulugün, *a.g.e.,* s. 437.

[11] Levent Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi,* KBB Kültür Yayınları, Kocaeli 2007, s. 153-156 ve Ulugün, *a.g.e.,* s. 354.

Yağlı Güreş Ligi başaltı birincisi; ayrıca Kırkpınar'da çeyrek final ve Gömeç Ulubeyler, Terme Oğuzlu gibi yöresel turnuvalarda şampiyonlukları var.

* Merve BAYRAM-1996 Bahçecik doğumlu millî kürekçi ve diş hekimi; Kocaeli Sümerspor Kürek Kulübü sporcusu. Master Kadın Salon Küreği ve Uzun Mesafe Deniz Küreği gibi dallarda Türkiye şampiyonlukları (2023-2025) var.

İki eski ve iki yeni şampiyon: Fikri Baykuş ile Yusuf Acar ve Hamza Özkaradeniz ile Merve Bayram

KAYNAKÇA

Atalı, Levent, *Kocaeli'nin Spor Tarihi,* KBB Kültür Yayınları, Kocaeli 2007.

Ermenice "Bardızag" Kitabı (Çev: Agop Minasyan, Mayıs 2007).

Pekin, Süleyman - Bayram, Murat, *Bahçecik Tarihi,* Berikan Yayınları, Ankara 2011.

Pekin, Süleyman, "Bahçecik", Kocaeli Ansiklopedisi, c: I/171, 2023, ss. 203-205.

Pekin, Süleyman, "Hoşgörü Yolu", Kocaeli Ansiklopedisi, c: II/649, 2023, ss. 810-811.

Pekin, Süleyman, "Meşru - Gayrimeşru Faaliyetleriyle Bardızag Amerikan Koleji'nin Yarım Asırlık Tarihi (1873-1923)" Uluslararası Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, c: 2, 2017, ss. 1435-1460.

Ulugün, F. Yavuz, *Kocaeli Spor Tarihi'nden Damlalar,* İzmit Rotary Kulübü Yayınları, İzmit 2024.

FOTOĞRAFLARLA KOCAELİ'DE SPOR TARİHİ

Abdulmecit BÜLBÜL*

Özet

Kocaeli, yerel spor tarihinden aldığı birikim ve kentte sporun çok yönlü yapılmasından dolayı bu çeşitlilik farklı branşlarda gelişime açık olmayı, ulusal ve uluslararası başarıları da beraberinde getirmiştir. Kocaeli'nin spor tarihi ile ilgili yayınlar incelendiğinde bu konuda birçok kitap, dergi ve makale dikkat çekmektedir. Tarih yazımında başvurulan kaynak çeşitleri; yazılı kaynaklar, sözlü kaynaklar ve görsel kaynaklar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada, arşiv taraması yapılarak Kocaeli'de farklı spor branşlarından fotoğraflara ve daha önce başka kitaplarda yayımlanmayan fotoğraflara da yer verilmiştir. Fotoğraflarda tarih-yıl, kişiler ve mekân tespit edilerek fotoğrafın ait olduğu sosyal dönem yansıtılacaktır. Bu çalışma ile Kocaeli'nin farklı branşlardaki sporu, açıklama ve analizleriyle tespit edilecektir. Tespit edilen fotoğraflar başka araştırmacılar için başvuru kaynağı olabilecektir. Kocaeli'nin spor, kültür ve tarih birlikteliğine katkı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, Spor Tarihi, Spor Fotoğrafı, Yerel Tarih, Fotoğraf Okuma.

1. Giriş

Görüntünün kaydedilmesi anlamına gelen fotoğraf[1], 1826'da Joseph Nicephore Niepce tarafından[2], fotoğraf makinası ise 1839'da Louis Lacques Mande Daguerre tarafından keşfedilmiştir[3]. Fotoğraf, Fransa'da icat edildikten sonra diğer Avrupa devletlerinde ilgi ile karşılanmıştır.[4]

20. yüzyılın başlarında görselliğin önemi anlaşılmış ve araştırmalarda veri olarak kullanılmıştır. Görsel veriler ilk defa antropoloji alanında kullanılmaya başlanmış ve sosyal bilimlerin öteki alanlarına hızlı bir biçimde yayılmıştır. Günümüzde görsel verileri kullanmadan sosyal bilimler alanında araştırmalar yapılamayacak duruma gelmiştir.[5]

* Uzman Spor Bilimci, Yalova Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, mecitsgm@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0362-6039

[1] Fatma Acun, "Tarihin Kaynakları", *Tarih Nasıl Yazılır*, Ahmet Şimşek (Ed.), 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2021, s. 82.

[2] Nafia Özdemir, "İlerlemenin Yolunda Fotoğraf", *Sanat Dergisi*, 2, 2010, s. 18.

[3] Fatma Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 18, 2004, s. 95.

[4] Ali Gözeller, "Osmanlı'da Fotoğrafçılığın Gelişimi ve Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri Koleksiyonu", *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, 21, 2021, s. 101.

[5] Acun, a.g.m., s. 95.

Fotoğrafın keşfi ile bilimsel araştırmalarda topluma birçok faydası olmuş ve yaşamın içerisinde önemli bir yer tutmuştur.[6] Fotoğrafın olanakları ile hareketin resmi kayıt altına alınmıştı.[7]

Kocaeli'nin spor tarihi ile ilgili yayınlar incelendiğinde bu konuda birçok kitap, dergi, bülten[8] ve makale dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Kocaeli spor tarihi üzerine yazılan kitap, dergi, bülten ve makaleler incelenmiştir. Ayrıca, bir dönem Karamürsel ile bağı olan Amerikalı aileler ile görüşülmüş, kişisel fotoğraf arşivleri talep edilmiş ve sözlü tarih çalışması gerçekleştirilmiştir.

1.1. Türk Tarihinde Fotoğrafçılık ve Fotoğraf Kullanımı

Fotoğrafçılık, Osmanlı Devleti basınında, Takvîm-i Vekâyi gazetesinin 28 Ekim 1839 tarihli, 186 nolu baskısı ile halka duyurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde, aynı yıl içinde Fransız fotoğrafçılar tarafından ilk defa ülkenin fotoğrafları çekilmiştir. Yerli fotoğrafçılar ise 19. yüzyılın ortalarından sonra ortaya çıkmıştır.[9]

Osmanlı padişahları, fotoğraf sanatına ilgi duymuş, 2. Abdülhamit'in emriyle, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarını ve başka ülkeleri kapsayan fotoğraf çekimleri "Yıldız Albümleri" adında koleksiyon haline getirilmiştir.[10]

Cumhuriyet'in ilk senelerinde, nüfus cüzdanı ve resmi evraklara fotoğrafın konulmasının mecburi tutulması ile toplumun geniş bir kesimi fotoğraf ile tanışmıştır.[11]

1.2. Tarihsel Kaynak Çeşitleri

Tarih araştırmalarında temel unsuru tarihsel kaynaklar meydana getirmektedir. Tarih araştırması yapılırken kaynakların orijinalliği ve güvenilirliği dikkate alınır.[12]

Tarihsel kaynaklar, genel olarak şu şekilde sınıflandırılabilir[13]:

- *"Yazılı kaynaklar; her türlü yazılı belge.*
- *Görsel kaynaklar; iki boyutlu (fotoğraf, film, resim) ve üç boyutlu (heykel, müze eşyalar ve her türlü eşya) nesneler.*
- *Sözlü kaynaklar; sözlü kayıtlar ve hikaye, şiir, destan, fıkra vb."*

[6] Haşim Karpuz, "Anadolu'nun İlk Fotoğrafhanesi Konya Foto Behçet'in Tarihi", *Sanat Tarihi Dergisi*, 22/1, 2014, s. 132.

[7] Özlem Vargün., "Fotoğraf ve Görüntünün Tarihi Kullanım Alanları ve Sınırları", *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları*, 1/3, 2021, s. 66.

[8] Levent Atalı, Sercan Karabacak, "Tarihsel Süreçte Kocaeli Kent Yaşamında Spor Yayınları", *4. Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, 2018, s. 2048.

[9] Gözeller, a.g.m., s. 101.

[10] Büşra Cansız., "Payitaht İstanbul'da Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Portre Fotoğrafçılığı", *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, 26, 2024, s. 163.

[11] Acun, a.g.m., s. 99.

[12] Acun, a.g.e., s. 70.

[13] Acun, a.g.e., s. 75.

Tarih alanında yapılacak araştırmalarda, farklı kaynak çeşitleri kullanılmalıdır. Kullanılacak kaynak sayısı ve kaynak çeşidi ne kadar çok olursa, gerçek bilgiye de daha fazla yaklaşılmış sayılabilir. Yapılacak olan araştırmalarda, kaynakların dilini tanımak ve yorumlayabilmek için öncelikle o yerin kültürünü bilmek gereklidir.[14]

1.3. Fotoğraf Okuma Yöntemi

Fotoğraf okuması, fotoğraftaki unsurların anlamlandırılması ve betimlenmesi metodudur. Fotoğraftaki özel sembolleri okumak için o konuda bilgi sahibi olmak gerekirken, hayata ait fotoğraf okumaları için ise sağduyu sahibi olmak gereklidir.[15]

Fotoğrafların önemi halen yeterince anlaşılmamış ve yapılan araştırmalarda kaynak olarak değil sadece görsel veri biçiminde değerlendirilmektedirler.[16] Günümüzde karşılaştığımız, *"Fotoğrafların yazıların aralarına yerleştirilmesi veya kitapların sonlarına eklenmesi, görsel verilerin destekleyici ve gösterim amaçlı kullanım örneklerindendir."* Fotoğraflardan bilgi üretmek yerine popüler tarih dergilerinde magazin amaçlı kullanılması uzun bir süredir kullanılan bir yöntemdir.[17]

Fotoğraf okuma yönteminde, fotoğrafın geçmişi ve ehemmiyeti hakkında bilgi verildikten sonra fotoğrafın nasıl analiz edildiği ve fotoğrafın tarih ile olan bağlantısı ile ilgili bilgi açıklaması yapmak gerekmektedir.[18]

1.4. Fotoğraflarla Kocaeli'de Spor

Fotoğraflarla Kocaeli'de spor tarihi adlı çalışmada, kronolojik sıralamaya göre düzenlenen fotoğraflar şu şekilde tasnif edilmiştir; Güreş, atletizm, beyzbol, Amerikan futbolu (Korumalı futbol), basketbol ve futbol.

Kocaeli'de yağlı güreş organizasyonları önemli bir organizasyon olarak görülmekte ve geleneksel olarak yapılan birçok yağlı güreş organizasyonu devam etmektedir.[19] Kocaeli ile anılan pehlivanlar; Hergeleci İbrahim, Gazanfer Bilge, Hasan Gemici, İrfan Atan, Aydın Demir, Ömer Aslantaş ve Ahmet Taşçı[20] şehrin güreş kültürüne önemli katkılar sunmuştur. Karamürsel'de "Yağlı Pehlivan Güreşleri",[21] ve "Fevziye Yağlı Güreşleri"[22] (Fevziye Köyü, Karamürsel'e bağlı köy iken 1995 yılında Yalova'ya bağlandı) öne çıkan yağlı güreş organizasyonlarıdır.

---

[14] Fahri Sakal, "Tarihyazımında Temel Kavramlar", *Tarih Nasıl Yazılır*, Ahmet Şimşek (Ed.). 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2021. s. 30-31.

[15] Acun, a.g.m., s. 116.

[16] Zeynep Devrim Gürsel, "Fotoğrafın Biyografisi ve Fotoğraftakinin Biyografisi", *Toplumsal Tarih Akademi*, 1, 2022, s. 112.

[17] Acun, a.g.m., s. 99.

[18] Özlem Baykal, "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, 3/1, 2022, s. 109.

[19] Levent Atalı, Betül Bayazıt, Eray Atalı, "Kartepe İlçesinde Gerçekleştirilen "Hergeleci İbrahim Yağlı Güreşleri" Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2/2, 2019, s. 510.

[20] Levent Atalı, *Er Meydanı Kocaeli*. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2010.

[21] Levent Atalı, Betül Bayazıt, Eray Atalı, a.g.m. s. 510.

[22] Levent Atalı, Abdulmecit Bülbül, *Fevziye Yağlı Güreşleri*, Yalova İl Özel İdaresi Yayınları, Yalova 2023, s. 6.

Karamürselli Ahmed, 16 Haziran 1790 tarihli bir belgeye göre Ramazan Bayramı dolayısıyla Osmanlı padişahı huzurunda güreş yapmıştır.[23] Karamürselli Başpehlivanlar Aydın Demir ve Ahmet Taşçı, Altın Kemerli güreşçilerdir. Karamürsel'de 1897 yılında, (Fotoğraf 1) yapılan güreşe çok büyük bir ilgi olduğu, seyircilerin güreş tutanların etrafını çevrelediği, alanı belirleyen herhangi bir engel-çit bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca halkın giyiminin dönemin kıyafetlerini yansıttığı görülmekte ve olumsuz havadan korunmak için şemsiye kullanan kişiler dikkat çekmektedir.

Atletizm branşının Kocaeli'de köklü bir geçmişi bulunmaktadır.[24] Bir grup genç kızın yer aldığı (Fotoğraf 2) üzerinde el yazısı ile "26.11.949 Kır Koşusu" yazısı görülmektedir. Fotoğraf üzerinde yazılan yazılar fotoğrafa ait bilgi üretmek için önem taşımaktadır.

Ülkemizde, 2002 yılında Türkiye Beyzbol ve Softbol Federasyonu, beyzbol ve softball branşlarında faaliyet göstermiştir. 2005 yılında federasyon bünyesine Amerikan futbolu ve ragbi branşlarının katılmasına karar verilmiştir. 2007 yılında federasyonun adı Türkiye Beyzbol, Softbol, Korumalı Futbol ve Ragbi Federasyonu, 2011 yılında ise Türkiye Ragbi Federasyonu olarak değiştirilmiştir. Beyzbol ve Amerikan futbolu (Korumalı futbol) ise federasyon bünyesinde faaliyet göstermektedir.[25] Nina Pruitt Thomas (Fotoğrafta görülen küçük kız) ile yapılan görüşme sonucunda[26] 1960'lı yıllarda Karamürsel Hava Üssü'nde görevli olan babası ve Yalova'da yaşayan Harry Pruitt'e ait aile albümünü göndermiştir (Fotoğraf 3). Türkiye'de beyzbol ile ilgili literatürde ilk defa nerede ve kimler tarafından oynandığı hakkında bir bilgiye ulaşılmasa da beyzbol ile ilgili fotoğraflar hakkında, Amerikan askerlerinin gittikleri yerlere kültürlerini de taşıdıklarını göstermektedir.

Beyzbol sporu için özel bir alan yapıldığı ve izleyici kitlesinin de yoğun olduğu görülmektedir. Ayrıca beyzbola özgü kıyafetler ve ekipmanlar son derece dikkat çekerken fotoğraftaki yüksek kalitenin nedeni ise Amerika'dan getirilen dijital makinelerle çekilmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'deki Amerikan futbolunun öncüsü olarak Boğaziçi Üniversitesi gözükmektedir. 1987 yılında, ilk defa Boğaziçi Üniversitesi'nde, üniversite öğrencilerinin kendi aralarında maçlar yaptığı, ilk resmi maçın ise 1993 yılında yapıldığı ve aynı yıl ilk Amerikan Futbolu takımının "Boğaziçi Elephants" adıyla kurulduğu belirtilmektedir.[27] James W. Haan'ın paylaştığı albümde (Fotoğraf 4) Karamürsel Hava Üssü'nde 1970 yılında Amerikan futbolu oynayan askeri ve sivil personel görülmektedir. Türkiye'de Amerikan futbolu tarihinin bilinenden çok daha eski olduğu görülmektedir. Amerikan futboluna ait kıyafetler ve ekipmanlar çok dikkat çeken özelliktedir. Sahadaki düzen, özveri ve kalabalık bir seyirci kitlesinin olması da fotoğraflara yansımıştır. Fotoğraftaki yüksek kalitenin nedeni ise Amerika'dan getirilen dijital makinelerle çekilmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de yayımlanan (Muhtemelen Karamürsel Hava Üssü'ne ait) İngilizce bir gazete haberi ve altındaki fotoğrafta Karamürsel Lisesi'nin bir Amerikan futbolu takımı olduğu

[23] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Spor. Seçil Ofset, İstanbul, 2018, 217.

[24] Levent Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2007, s. 9.

[25] Türkiye Beyzbol, Softbol, Korumalı Futbol ve Ragbi Federasyonu. Tarihçesi. (trf.gov.tr).

[26] Nina Pruitt Thomas, Kişisel Görüşme, 4 Mayıs 2021.

[27] Boğaziçi Üniversitesi. (25 Kasım 2014). Amerikan Futbolu'nu Türkiye'ye Sevdiren Takım: Boğaziçi Sultans. bogazici.edu.tr

belirtilmektedir (Fotoğraf 5). "Karamursel Kougar High School Football Team" olarak geçen ve Karamürsel Kougar Lisesi Futbol Takımı olarak Türkçeye çevirebileceğimiz takımın İzmir Sultan's ile maç yapacağı yazmaktadır. "Turkey Division Champs", Türkiye Bölgesel Ligi Şampiyonları düzeyinde bir lig olduğu Adana (İncirlik), Ankara ve İzmir'de Amerikan futbolunun faal olduğu belirtilmektedir. Fotoğrafa ait künyede ise ABD Hava Kuvvetleri fotoğrafı ve askeri personel Earl Medlock yazılıdır.

Karamürsel Gençlik Basketbol takımı, Karamürsel Hava Üssü'nden kadrosuna kattığı iki Amerikalı ile Kocaeli'de yabancı oyuncu oynatan ilk basketbol kulübüdür.[28] 1970'li yıllara ait fotoğrafta, Türkiye Şampiyonası'na katılan takım görülmektedir (Fotoğraf 6). Takım kaptanı Ahmet Ün (Öndekiler sağ başta) Yalova'da basketbol faaliyetlerini başlatan kişidir. Ahmet Ün, Yalova'da oluşturduğu bir grup genç ile Karamürsel Hava Üssü'nde ve bazı dönemlerde de Karamürsel'den takımlar Yalova'ya gelerek maçlar yapmışlardır. Bu maçlar sayesinde Yalova'da basketbol branşı ilgi görmüştür.[29]

SEKA Kağıtspor Kulübü 1964-1965[30] ve 1981-1982 sezonunda iki defa Türkiye Amatör Kulüpler Futbol Şampiyonası'nda birinci olmuştur. 1982 yılında Kayseri'de düzenlenen Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası'nda, SEKA Kağıtspor Kulübü şampiyonluk kupası (Fotoğraf 7) ile görülmektedir.

2. Sonuç

Kocaeli'de spor tarihiyle ilgili ulaşılan en eski fotoğraf, Osmanlı Dönemi'ne ait Karamürsel'de 1897 yılındaki bir güreş karşılaşmasıdır. Türkiye'de beyzbol (1960'lı yıllarda) ve Amerikan futbolu (1970'de) fotoğraf ve diğer tarihi belgelerle Karamürsel'de oynandığı tespit edilmiştir. Bu spor branşlarının tarihi açısından Türkiye'de bilinenden çok daha önce faal olduğunu göstermektedir.

Karamürsel Hava Üssü'nde görevli askeri ve sivil personel beyzbol, Amerikan futbolu ve basketbol branşlarında, Kocaeli'nin spor tarihini ve kültürünü etkilemiştir. Karamürsel Hava Üssü, basketbol branşında, çevre yerleşimlerini (Yalova) etkilemiştir. Bu çalışmanın, Kocaeli'nin spor, kültür ve tarih birlikteliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Öneriler

Yerel yönetimler tarafından, Kocaeli'de yaşayan bireylerin özel arşivlerine erişmek için haber yapılabilir. Fotoğraf bağışında bulunan vatandaşlar bir araya getirilerek sosyal programlar düzenlenebilir. Bağışçılar, kentte spor tarihi ile ilgili düzenlenecek etkinliklere davet edilebilir. Spor Federasyonları, faaliyet gösterdikleri spor branşlarının tarihçeleri hakkında araştırmalar yaparak veya yaptırarak internet sayfalarında yayımlamaları doğru bilgiye ulaşmak açısından önem taşımaktadır.

[28] Feyzullah Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihi'nde Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü Yayınları, Kocaeli 2024, s. 319.

[29] Kenan Bektaş, Kişisel Görüşme, 5 Aralık 2021.

[30] Ulugün, a.g.e., s. 148.

KAYNAKÇA

Atalı, Levent, Karabacak, Sercan, "Tarihsel Süreçte Kocaeli Kent Yaşamında Spor Yayınları" *4. Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri,* Kocaeli, 2018, ss. 2047-2053

Atalı, Levent, Bayazıt, Betül, Atalı, Eray, "Kartepe İlçesinde Gerçekleştirilen "Hergeleci İbrahim Yağlı Güreşleri" Üzerine Bir İnceleme". *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi* 2 (2), 2019, ss. 509-15.

Atalı, Levent, *Er Meydanı Kocaeli.* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2010.

Atalı, Levent, Bülbül, Abdulmecit, *Fevziye Yağlı Güreşleri.* Yalova İl Özel İdaresi Yayınları, Yalova, 2023.

Atalı, Levent, *Kocaeli'nin Spor Tarihi.* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2007.

Acun, Fatma, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 18, 2004, ss. 95-118.

Acun, Fatma, "Tarihin Kaynakları", *Tarih Nasıl Yazılır*, Ahmet Şimşek (Ed.). 3. Baskı, TTK Yayınları. Ankara 2021, ss. 63-92.

Baykal, Özlem, "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi". *Journal of Anglo-Turkish Relations* 3/1, 2022, ss. 97-125.

Boğaziçi Üniversitesi. (25 Kasım 2014). Amerikan Futbolu'nu Türkiye'ye Sevdiren Takım: Boğaziçi Sultans. https://bogazici.edu.tr/tr/announcements/amerikan-futbolunu-turkiyeye-sevdiren-takim-b/388 Erişim Tarihi: (14 Ocak 2026).

Cansız, Büşra, "Payitaht İstanbul'da Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Portre Fotoğrafçılığı", *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi,* 26, 2024, ss. 163-79.

Gözeller, Ali, "Osmanlı'da Fotoğrafçılığın Gelişimi ve Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri Koleksiyonu", *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi,* 21, 2021, ss. 100-117.

Gürsel, Zeynep Devrim, "Fotoğrafın Biyografisi ve Fotoğraftakinin Biyografisi", *Toplumsal Tarih Akademi,* 1, 2022, ss. 112-118.

Karpuz, Haşim, "Anadolu'nun İlk Fotoğrafhanesi Konya Foto Behçet'in Tarihi". *Sanat Tarihi Dergisi,* 22(1), 2014, ss. 131-144

Özdemir, Nafia, "İlerlemenin Yolunda Fotoğraf", *Sanat Dergisi*, 2, 2010, ss. 17-34.

Sakal, Fahri, "Tarihyazımında Temel Kavramlar", *Tarih Nasıl Yazılır*, Ahmet Şimşek (Ed.). 3. Baskı, TTK Yayınları. Ankara 2021, ss. 29-48.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Spor.* Seçil Ofset, İstanbul, 2018.

Türkiye Beyzbol, Softbol, Korumalı Futbol ve Ragbi Federasyonu. Tarihçesi. https://trf.gov.tr/?page_id=59 Erişim Tarihi: (14 Ocak 2026).

Ulugün, Feyzullah Yavuz, *Kocaeli Spor Tarihi'nde Damlalar.* İzmit Rotary Kulübü Yayınları, Kocaeli, 2024.

Vargün, Özlem, "Fotoğraf ve Görüntünün Tarihi Kullanım Alanları ve Sınırları". *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları,* 1/3, 2021, ss. 39-70.

FOTOĞRAF ALBÜMÜ

ثروت فنون

پنجشنبه کونلری چیقار . منافع ملك و دولته خادم معمور عثمانلی غزته‌سی

SERVET-I-FUNOUN

JOURNAL ILLUSTRE TURC PARAISSANT LE JEUDI
CONSTANTINOPLE

N° 346

Rédacteur en chef
Ahmed IHSAN

7me Année

BUREAUX:
76, Grand'rue de la Sublime Porte

(قره‌مرسلده بر کوریش)

Les lutteurs de Karamursel

Fotoğraf 1: Karamürsel'de bir güreş: 1897

Kaynak: Servet-i Fünun Dergisi. Sayı: 346/Sayfa: 113.

Fotoğraf 2: İzmit. Kır koşusu. 26 Kasım 1949.

Kaynak: Levent Atalı arşivi

Fotoğraf 3: Karamürsel Hava Üssü'nde, beyzbol oynayan gençler. 1960'lı yıllar.

Kaynak: Nina Pruitt Thomas arşivi

Fotoğraf 4: Karamürsel Hava Üssü'nde, Amerikan futbolu (Korumalı futbol) oynayan personel. 1970.

Kaynak: James W. Haan arşivi

Karamursel Kougars

Football squad prepares for Izmir, home opener

Fotoğraf 5: Karamürsel Hava Üssü'nde, Amerikan futbolu (Korumalı futbol) ile ilgili haber. 1977.
Kaynak: U.S. Air Force photo by SSgt. Earl Medlock

Fotoğraf 6: Karamürsel Gençlik basketbol takımı. 1970'li yıllar.

Kaynak: Mehmet Tören arşivi/Onur Yıldırım, manifold.press

Fotoğraf 7: SEKA Kağıtspor Kulübü. 1981-1982 sezonu.
Kaynak: Levent Atalı arşivi

SEKA POSTASI GAZETESİ VE SEKA'DA SPORTİF FAALİYETLERİN KOCAELİ SPOR TARİHİNE KATKILARI

Gürsoy DEĞİRMENCİOĞLU*

Mert GÜRER**

Özet

Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş. (SEKA), Kocaeli'nin endüstriyel ve sosyal tarihinin en önemli kurumlarından biri olarak, sadece ülke ekonomisine değil, aynı zamanda yerel spor kültürünün gelişimine de büyük katkılar sağlamıştır. Bu bildiri, SEKA bünyesinde çıkarılan kurumsal yayınların spor haberlerindeki rolü ve SEKA'nın sportif faaliyetlerinin Kocaeli spor tarihi üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. SEKA Postası gazetesi ve benzeri kurumsal yayınlar, çalışanlar arasında spor bilincini artırmanın yanı sıra, yerel spor etkinliklerinin duyurulması ve sporcuların başarılarının kayıt altına alınmasında önemli işlevler üstlenmiştir. SEKA, 1934 yılında İzmit'te kurulan Türkiye'nin ilk kağıt fabrikası olarak sadece endüstriyel üretime değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yaşama da önemli katkılar sağlamıştır. 27 yıl boyunca iş gazetesi olarak yayın hayatına devam eden SEKA Postası, çıkarıldığı son yıllara kadar 15 günde bir, dört sayfa olarak yayımlanmıştır. Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler, SEKA Postası'nın yayın periyodunda değişikliklere neden olmuştur. Çalışma kapsamında, 21 Haziran 1956 ile 1 Ocak 1982 tarihleri arasındaki 27 yıllık dönemde, SEKA Postası gazetesinin 484 basılı nüshasında yer alan toplam 2 bin 488 sayfalık haber içeriği incelenmiştir. Ciltlenmiş SEKA Postası gazetesinin tüm basılı nüshalarında, spor ve gündelik yaşam konularındaki haberler içerik analizi yöntemiyle nicel olarak çözümlenmiştir. Çalışmada, SEKA Postası'nda yer alan spor haberlerinin endüstriyel kalkınma sürecinde toplumsal bütünleşmeyi güçlendirdiği ve şehir kültürünün oluşumuna katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. SEKA Postası, sadece endüstriyel üretime ilişkin bilgileri paylaşmakla kalmayıp, sporun sosyalleştirici gücünü kullanarak kent kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çalışma, sanayileşme ve spor kültürü arasındaki ilişkiyi Kocaeli örneği üzerinden somut verilerle ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor Tarihi, SEKA, Kent Kültürü, SEKA Postası, Gazete.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Kocaeli/Türkiye, gursoyd@gmail.com. 0000-0003-2200-3096.

** Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Kocaeli/Türkiye, mertgurer@gmail.com. 0000-0002-2940-2009.

Giriş

Türkiye'deki sanayileşme süreci ve ekonomik kalkınma, kentlerin kültürel yaşamını belirleyen önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır. Sanayileşmiş kentler, hem kentlerin kültürel dinamiklerinin temellerinin atılmasında hem de kent yaşamına egemen olacak ekonomik altyapının oluşturulmasında öncü bir rol oynamaktadır. Coğrafi konumu ve hinterlandı sayesinde Türkiye'nin önemli sanayi kentleri arasında yer alan Kocaeli, büyük sanayi kuruluşlarının merkezi durumundadır. Cumhuriyet tarihinin ilk sanayi kuruluşlarından biri olan Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş.'nin (SEKA) ve sonraki yıllarda yaygın adıyla SEKA'nın bu kentte kurulmuş olması, bu stratejik coğrafi konumu doğrular niteliktedir. Bu anlamda SEKA, yalnızca kâğıt üretimi yoluyla kentin ekonomik kalkınma sürecine katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda özellikle Kocaeli ve İzmit'in toplumsal ve kültürel gelişimine de önemli katkılarda bulunmuştur. SEKA, kurum çalışanları tarafından kurulan Çocuk Dostları Derneği ile eğitim, Kâğıtspor Kulübü ile spor, sinema-tiyatro salonu ve SEKA Sineması ile kültür-sanat gibi farklı alanlarda kentin sosyo-kültürel yapısında önemli değişimlerin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda, SEKA bünyesinde yayımlanan ve basılan SEKA Postası gazetesi, SEKA Dergisi ve SEKA Radyosu gibi kitle iletişim araçları, kentin kültürel değerlerinin temsiliyetini ve bir başka deyişle taşıyıcılığını sağlamıştır.

Yayın hayatını 27 yıl boyunca bir işletme gazetesi olarak sürdüren SEKA Postası, yayın hayatının son yıllarına kadar 15 günde bir, dört sayfa olarak yayımlanmıştır. Ülkedeki siyasi ve ekonomik gelişmeler, SEKA Postası'nın yayın periyodunda değişikliklere yol açmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen gazete, 517 sayıda toplam 2 bin 488 sayfa ile yayın sürekliliğini korumayı başarmıştır. SEKA Postası'nın yayın planlaması, içerik çeşitliliği ve bir işletme bünyesinde basılıyor olması, sanayi ile kent kültürünün bütünleşmesinin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Kocaeli kentinin önemi ve SEKA'nın sanayileşme sürecinde oynadığı rol, tarihsel süreç içinde inşa edilmiştir. SEKA bünyesinde faaliyet gösteren kitle iletişim araçlarının kentin değerlerinin yaygınlaştırılmasındaki rolü açıklanmış, SEKA Postası gazetesinin basılı nüshalarındaki spor haberleri içerik analizi yöntemiyle niceliksel olarak incelenmiştir. Çalışmada, gazetede yayımlanan haber ögelerinden hangilerinin kent kültürünün temsilini yansıttığı, dönemin toplumsal-siyasal gelişmeleri ile SEKA'nın spor kültürüne katkısının kent aidiyetini etkileyip etkilemediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kocaeli ve SEKA İşletmesinin Tarihçesi

Kocaeli şehrinin tarihçesi M.Ö. XII. yüzyılda yaşamış olan Friglere kadar dayanmaktadır. Bölgede ilk yerleşimlerle ilgili tespitler M.Ö. VIII. yüzyıla ait olup, bu dönemde adı bilinen en eski yerleşme birimi Astakoz'dur. İzmit'in çekirdeğini teşkil eden Astakoz kenti, Bitinya krallığı döneminde (M.Ö. 262) Nikomedia adı ile bugünkü İzmit'in yerini almıştır (Çalık, 2007: 885). Kent, Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı Devleti'ne kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış stratejik bir bölgede yer almaktadır. İzmit, antik dönemde Nikomedia adıyla anılmış ve özellikle Roma döneminde önemli bir liman kenti ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Orhan Gazi döneminde Osmanlı topraklarına katılan kent, Kurtuluş Savaşı'nda düşman işgalinden kurtarılarak 1924 yılında il statüsüne kavuşmuştur (Oral, 2007; Kocaeli İl

Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017). Bu zengin tarihsel geçmiş, Kocaeli'yi yalnızca bir sanayi kenti değil, aynı zamanda kültürel birikimi yüksek bir yerleşim yeri haline getirmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'nin sanayileşme hamleleri kapsamında Kocaeli, öncü bir rol üstlenmiştir. 1934 yılında temelleri atılan ve 1936'da üretime geçen SEKA Kağıt Fabrikası, bu sürecin en önemli simgelerinden biridir. Fabrika, Türkiye'nin ilk yerli kağıt üretimini gerçekleştirerek dışa bağımlılığı azaltma misyonunu üstlenmiştir (Balkı, 2012: 65; Oral, 2007). SEKA, sadece bir sanayi tesisi olarak değil, aynı zamanda bulunduğu kentin sosyo-ekonomik yapısını dönüştüren bir kurum olarak öne çıkmıştır.

SEKA'nın kuruluşu, Kocaeli'nin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmış; nitelikli işgücü ihtiyacı, kente yönelik iç göçü hızlandırmıştır. Fabrikanın faaliyete geçmesiyle birlikte, kağıt ve karton üretiminde sürekli artış yaşanmış, bu durum diğer sanayi kentlerinde olduğu gibi büyük bir nüfusun Kocaeli'ye yerleşmesine olanak tanımıştır (Balkı, 2010; Sarıoğlu, 2013). SEKA, bu yönüyle yalnızca ekonomik bir işletme değil, aynı zamanda kentsel dönüşümün ve sosyal hareketliliğin de itici gücü olmuştur.

SEKA, sadece kâğıt üretim süreci ile değil, aynı zamanda kurum içerisinde ve kentte gerçekleşen birçok sosyal, ekonomik, kültürel ve gündelik hayata dair gelişmeleri kent insanına yansıtmada önemli bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra Kocaeli'nin gelişim sürecini hızlandıran ve ilin ekonomik potansiyelinin temelini oluşturan ilk kuruluş SEKA Fabrikası'dır. Fabrikanın kurulduğu yıldan itibaren kağıt ve karton üretiminde meydana gelen sürekli artış, diğer sanayi kentlerinde de olduğu gibi büyük bir nüfusu kente çekmeye başlamıştır (Balkı, 2010; Balkı, 2012; Sarıoğlu, 2013; Kocabaşoğlu vd., 1996).

SEKA, bir sanayi işletmesi olmasının yanı sıra kentleşme sürecinde sosyal katkılarda da bulunmuştur. SEKA çalışanları tarafından kurulan Çocuk Dostları Derneği küçük yaştaki çocukların eğitimine katkı sağlarken, düzenlenen yardım kampanyaları sosyal farkındalığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. İşletme, spor kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla futboldan güreşe, yelkenden basketbola kadar birçok branşta faaliyet gösteren Kağıtspor Kulübü'nü kurmuştur. Ayrıca spor altyapısında kullanılmak üzere sahalar, kortlar, yüzme havuzları ve sosyal paylaşım alanlarına yatırımlar yapılmıştır (Balkı, 2010, 2012; Dölen, 2015; Kocabaşoğlu vd., 1996; Sarıoğlu, 2013).

SEKA'nın kendi çalışanları için faaliyete geçirdiği sinema-tiyatro salonu, kentin kültürel hayatına katkı sağlayan mekanlardan birini oluşturmuştur. Yıllar içinde tüm Kocaeli halkına hizmet veren SEKA Sineması, dönemin önemli filmlerine yer vermiştir. Kocaeli'ne gelen seçkin tiyatro toplulukları temsillerini SEKA'daki çok işlevli sinema salonunda gerçekleştirmişlerdir. Bu salonlarda açılan sergiler, siyasi kişiliklerin halk ile buluşmaları, konferanslar, Kocaeli halkına sanat sevgisini aşılarken kentin siyasi hayatına da katkı sağlamıştır (Balkı, 2001; Bayar, 2002). Sanayi yapıları, geçmişten bugüne sosyal donatıları ile kuruldukları kentlerin sosyo-kültürel yapılarının değişiminde önemli bir etki yaratmaktadırlar (Çalık, 2007: 886).

1998 yılında özelleştirme programına alınan SEKA işletmesi, 27 Ocak 2005 tarihinde kapatma kararı alınana kadar Türkiye'nin endüstriyel üretiminde önemli rol oynayan işletmelerden biri olmuştur (Aydın vd. 2002; Balkı, 2012: 65; Oral, 2007). SEKA Fabrikası'nın kuruluşuyla başlayan toplumsal yapıdaki değişim, işçilerin mesai saatleri dışında fabrika içinde düzenlenen sosyal mekanlardaki buluşmalarını ve sosyalleşmenin artmasını sağlamıştır. Açılan sinema ve

düzenlenen spor etkinlikleri kent içinde yaşayan kitlenin bir araya gelmesine olanak tanımıştır. Böylelikle SEKA Fabrikası o dönemde Kocaeli'nde eğitimli ve modern bir işçi sınıfı kültürünün doğmasına öncülük etmiştir.

SEKA'nın Kocaeli için önemi, yalnızca ekonomik katkılarıyla sınırlı değildir. Kentin sosyal ve kültürel hayatına yaptığı katkılar, onu bir "sanayi üniversitesi" konumuna taşımıştır (Balkı, 2010:166). SEKA, çalışanlarına sağladığı eğitim olanakları, spor kulübü, sosyal dernekleri ve kültürel etkinlikleriyle, modern bir işçi sınıfı kültürünün oluşumuna öncülük etmiştir. Bu bağlamda SEKA, Kocaeli'nin sanayi kimliğinin yanı sıra bir kültür ve yaşam kenti olarak anılmasında da belirleyici bir rol oynamıştır.

Kocaeli, SEKA ve Spor

Kocaeli, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hızla sanayileşen ve bu süreçte önemli bir işçi kenti kimliği kazanan bir şehirdir. Kocaeli'nin sanayi kenti kimliği, kentin spor kültürünün gelişiminde de belirleyici bir rol oynamıştır. SEKA gibi büyük sanayi kuruluşlarının varlığı, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve kültürel alanlarda da önemli katkılar sağlamıştır. Spor kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla SEKA, futboldan güreşe, yelkenden basketbola kadar birçok branşta faaliyet gösteren Kağıtspor Kulübü'nü kurmuştur. Ayrıca spor altyapısında kullanılmak üzere sahalar, kortlar, yüzme havuzları ve sosyal paylaşım alanlarına yatırımlar yapılmıştır (Balkı, 2010, 2012; Dölen, 2015; Kocabaşoğlu vd., 1996; Sarıoğlu, 2013).

SEKA bünyesindeki sportif faaliyetlerin kurumsal temeli, 1937 yılında "iyi sporcular yetiştirmek" amacıyla Kağıtspor Kulübü'nün kurulmasıyla atılmıştır. SEKA işletmesinde eğitim konusunda olduğu gibi spor faaliyetlerinde de kurumsal bir yaklaşım benimsenmiştir. 1938'den itibaren fabrikada kurs biçiminde eğitimlerin başlatıldığı ve bu kursların çırak kursu, kalfa kursu, usta kursunu içerdiği bilinmektedir. Zamanla kulübe hizmet edecek futbol ve basketbol sahalarının, tenis kortlarının, yüzme havuzlarının açılması sosyal mekânlara verilen önemin bir göstergesidir (Kocabaşoğlu vd., 1996). SEKA'nın coğrafi konumu göz önüne alındığında, Kocaeli'nin coğrafi konumuna paralel olarak, yelken, kürek ve yüzme branşlarından Kağıtspor bünyesinde faaliyet gösteren özel içerikler de gazetenin sayfalarında yer bulmuştur (Gürer ve Değirmencioğlu, 2024).

Kocaeli'de spor kültürünün gelişmesinde SEKA'nın katkıları sadece tesis ve kulüp kurma ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu faaliyetlerin kitle iletişim araçları vasıtasıyla duyurulması ve yaygınlaştırılması da sağlanmıştır. SEKA Postası gazetesinde spor temalı haberlere verilen önem, bu konudaki kurumsal yaklaşımın bir yansımasıdır. Gazetede yer alan spor haberleri, sadece SEKA çalışanlarını değil, aynı zamanda tüm kent halkını spor faaliyetleri konusunda bilgilendirmiş ve spor kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Takım sporları olan futbol, basketbol ve voleybol gibi dalların yanı sıra güreş, boks, bisiklet, yüzme ve kürek gibi bireysel performansa dayalı spor dallarına da gazetede yer verilmiştir (Gürer ve Değirmencioğlu, 2024).

SEKA'da sosyal yaşam, lokali, sineması, düğün salonu, lojmanları, sosyal dayanışmaları ve sağlık konumlarıyla her zaman bir atılım sağlamıştır. Kreş, Çocuk Dostları Derneği, bandosu, her şeyi ile bir atılım öncüsü olan SEKA, aslında bir eğitim, kültür ve İzmit halkının ekmek-aş kapısı, bir üniversite gibi işlev görmüştür (Balkı, 2010: 166). Bu çok yönlü sosyal yapı

içerisinde spor faaliyetleri, hem çalışanların hem de kent halkının sosyalleşmesinde ve kentlilik bilincinin gelişmesinde önemli bir araç olmuştur.

Kocaeli'nin spor kültürü, SEKA gibi kurumsal yapıların katkılarıyla şekillenmiş ve gelişmiştir. SEKA Fabrikası'nın kuruluşuyla başlayan toplumsal yapıdaki değişim, işçilerin mesai saatleri dışında fabrika içinde düzenlenen sosyal mekanlarda buluşmaları ve sosyalleşmenin artmasını sağlamıştır. Açılan sinema ve düzenlenen spor etkinlikleri kent içinde yaşayan kitlenin bir araya gelmesine olanak tanımıştır. Böylelikle SEKA Fabrikası o dönemde Kocaeli'nde eğitimli, kültürel olarak sosyalleşmiş ve aktif bir işçi sınıfı kültürü inşa etmiştir (Gürer ve Değirmencioğlu, 2024). Bu kültür içerisinde spor, sadece bir boş zaman aktivitesi olmanın ötesinde, kentlilik bilincinin ve kurumsal aidiyetin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

SEKA'nın Kocaeli spor tarihine katkısı, yalnızca bir spor kulübü kurmak veya tesis inşa etmekle sınırlı değildir. Kurum, spor aracılığıyla kent kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelen kolektif bir bellek ve sürekli bir spor kültürü inşa etmiştir. SEKA Postası gazetesi ise, bu kültürün yazılı bir kaydı ve aktarıcısı olarak, Kocaeli'nin sportif mirasının nesiller boyu yaşatılmasında vazgeçilmez bir tarihi belge niteliği taşımaktadır.

SEKA Postası Gazetesi'nin Kuruluşu ve Önemi

SEKA Postası, 1944 yılında kurulan SEKA Matbaası'nda basılmıştır (Balkı, 2010: 133). 1955 yılından sonra SEKA'daki sosyal faaliyetlerin arttığı görülmektedir. Kocabaşoğlu ve diğerlerine göre (1996: 211) bu konuda atılan önemli adımlardan biri, SEKA Postası adı altında 15 günde bir yayımlanan, tabloid boyutta dört sayfalık bir süreli yayının başlatılması olmuştur.

21 Haziran 1956 tarihinde o dönemki SEKA Genel Müdürü Enver Atafırat'ın teşvikiyle yayın hayatına başlayan SEKA Postası, bir işletme gazetesi olarak bir süre Cevdet Yakup Baykal tarafından özenle hazırlanmış, genel yayın yönetmenliğini Nihat Önür üstlenmiş ve ilerleyen yıllarda gazete Naci Girginsoy'un ismiyle özdeşleşmiştir. Girginsoy'un yönetimindeki SEKA Postası, sadece kağıt fabrikalarından haber veren bir işletme gazetesi olmaktan çıkmış, teknik bilgiler, üretim raporları, genelgeler ve yönetmeliklerin yanı sıra kentteki her türlü sanatsal, kültürel ve sportif etkinliklere yer vermiştir (Sarıoğlu, 2013: 8). Girginsoy, Kocaeli'nin yerel basında da köşe yazıları yayımlanan önemli yazarlarından biriydi ve roman, hikâye ve deneme de yazan, bazı dergiler için tiyatro ve sinema yazıları kaleme alan bir isimdi (Balkı, 2010: 124).

Balkı (2010), gazetenin başyazarı ve yazı işleri müdürü olan Naci Girginsoy'u gazetenin her şeyi olarak tanımlamakta, Girginsoy'un tüm yazıları yazması, röportajlar yapması, sayfaları düzenlemesi, fotomuhabir olarak çalışması ve klişelerin peşinde koşması gibi çok yönlü görevler üstlendiğini belirtmektedir. Balkı, Girginsoy'un gazeteyle özdeşleştiğini ve bu serüvenin 26 yıl devam ettiğini ifade etmektedir. SEKA Postası'nda sanat, sinema, tiyatro, edebiyat ve spor haberlerini Naci Girginsoy yazmıştır. Yaklaşık 28 yıl yayımlanmaya devam eden gazete 1984 yılında kapanmış ve yerine baskı kalitesi açısından renkli ve daha kaliteli olan SEKA Dergisi geçmiştir (Balkı, 2010: 123).

SEKA Postası, "Siyasetten konuşmaz, mesleki ve işletme gazetesidir" sloganıyla yayın hayatına başlamış, 41x57,5 cm ölçülerinde beş sütundan oluşan dört sayfalık nüshalar şeklinde yayımlanmıştır. Fiyatı 1 kuruş olan ve 6-7 bin adet basılan SEKA Postası, işletme ve kağıtçılık haberleri ile birlikte kültür, sanat ve sosyal olaylara da sayfalarında yer vermiştir (Şimşek, 2007: 149). İzmit halkının gözü kulağı ve dış dünyaya açılan penceresi olan gazetenin başarısı, Işık, Hürsöz, Türkyolu-Bizimşehir, Kocaeli, Yeni Yarımca, Doğuş gibi yerel gazeteler ile Sesim Dergisi ve Kocaeli Milli Eğitim Bülteni gibi yayınlar tarafından haber yapılmıştır (Sarıoğlu, 2013: 17).

Sarıoğlu (2013), gazetenin çok yönlü ve tatmin edici bir yayın organı olduğunu belirtmiş ve SEKA'yı ziyaret eden devlet büyükleri, anma törenleri, bayramlar, sendikacılık haberleri, yangın tatbikatları, toplu iş sözleşmeleri, alınan kararlar, ülke ve dünyadaki gelişmeler, şiirler, denemeler, makaleler, gezi yazıları, röportajlar, spor etkinlikleri, filmler, tiyatro gösterileri, sergiler, konserler, törenler, SEKA kampı, SEKA Çocuk Dostları Derneği faaliyetleri, anaokulu, kermes, sünnet düğünleri, evlilik haberleri, sağlık köşesi, yararlı bilgiler, bazı teknik buluşlar, İzmit ile ilgili haberler, fuar haberleri, yeni kitaplar, karikatürler, mizah, fıkralar ve günlük hayattaki gelişmelerin gazetenin sayfalarında yer alan konular arasında olduğunu ifade etmektedir.

SEKA Postası, 27 yıllık yayın hayatı boyunca toplam 517 sayı ve 2 bin 488 sayfa ile Kocaeli basın tarihinde silinmez bir iz bırakmıştır. 1984 yılında yayın hayatına son verilmesinin ardından yerini SEKA Dergisi'ne bırakmıştır (Balkı, 2010:123). Gazetenin yayın planlaması, içerik çeşitliliği ve bir işletme bünyesinde basılması, sanayi ve kent kültürünün entegrasyonunun sağlanması açısından önemlidir. SEKA Postası gibi işletme içinde yayımlanan ve basılan kitle iletişim araçları, kentin kültürel değerlerinin temsilini ve taşıyıcılığını sağlamıştır.

Araştırmanın Amacı Önemi

Coğrafi konumu ve üretim kapasitesi ile Kocaeli, Türkiye'nin önemli sanayi kentlerinden biridir. Cumhuriyet tarihinin sanayileşme sürecinde İzmit'te kurulan ilk sanayi kuruluşlarından biri olan SEKA, şehrin bu potansiyelini daha da güçlendiren bir rol üstlenmiştir. SEKA, yalnızca kâğıt üretim sürecine katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda kurum içinde ve şehirdeki birçok sosyal, ekonomik, kültürel ve günlük yaşam gelişmelerini kent halkına yansıtmada da önemli bir rol oynamıştır. Kitle iletişim araçları, kent kültürünün yaşatılması ve halka aktarılması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmanın önceliğini SEKA Postası gazetesinin endüstriyel gelişim sürecinde kent-spor ilişkisine katkıda bulunması oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma, kurum tarafından çıkarılan ve kendi matbaalarında basılan SEKA Postası gazetesi aracılığıyla kurumun endüstriyel gelişim sürecinde spor kültürünün oluşumuna katkısını araştırmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma kapsamında, 21 Haziran 1956'dan 1 Ocak 1982'ye kadar geçen 27 yıllık dönemde SEKA Postası gazetesinin 484 basılı nüshasında yer alan toplam 2 bin 488 sayfa haber içeriği incelenmiştir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi SEKA Kâğıt Müzesi Dokümantasyon Merkezi arşivinde bulunan SEKA Postası gazetesinin tüm basılı nüshalarında kent kültürüyle ilgili spor konusunu içeren haberler nicel olarak analiz edilmiştir. İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası, kentin sosyal ve kültürel yaşamının öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sinema, birçok spor dalı, tiyatro, sanat kursları, konferanslar gibi etkinliklerin yapıldığı fabrika aynı zamanda bir okul ve kültür merkezi işlevi de görmüştür (Balkı, 2010: 142; Şenyurt, 2010).

Çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında, kent ve spor kültürünü temsil ettiği düşünülen spor başlığı altında 19 değişken toplanarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Kurum içi haber, köşe yazısı ve görsel materyallerin çalışmaya dâhil edilmemiş olması çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Öncelikle Kocaeli'nin tarihsel gelişim süreci ele alınmış, SEKA işletmesinin dönüşümü ve Kocaeli-SEKA-Spor kültürünün oluşumu literatür taraması yoluyla tarihsel olarak aktarılmıştır. Çalışma kapsamında 27 yıl boyunca yayımlanan SEKA Postası gazetesindeki haber içerikleri nicel içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Gazetenin basılı nüshalarındaki spor haber içerikleri fiziksel olarak sayılarak tespit edilmiş ve elde edilen veriler tablo halinde bir araya getirilmiştir.

İçerik analizi yöntemi, önceden belirlenmiş kategoriler çerçevesinde iletişim içeriğinin sistematik olarak gerçekleştirilmesini sağlayan bir araştırma tekniği olarak tanımlanmaktadır. Bu içerikler gazete haberleri veya makaleleri, televizyon haberleri, filmler, radyo programları, sinema filmleri gibi farklı içerikler olabilir. Yani bu yöntemle her türlü metinsel, görsel ve işitsel içerik ve belgeyi incelemek mümkündür. Sosyal bilimler araştırma yöntemleri arasında içerik analizi, kitle iletişim araçlarının içeriğini inceleme yöntemi olarak ortaya çıkmıştır (Geray, 2014: 135). Berger'e (1996: 104) göre içerik analizi, çizgi filmler, durum komedileri, haberler gibi belirli iletişim biçimleri söz konusu olduğunda belirli şeylerin niceliğini ölçmeye, yani saymaya dayalı araştırma tekniklerinden birini oluşturur. Riffe'ye göre ise içerik analizi, bireysel düzeydeki bilişsel süreçlerin ve etkilerin mesaj karakteristiğiyle nasıl ilişkili olduğunu daha doğrudan araştıran araştırmacılar için önemli bir araç olmaya devam etmektedir (2005: 9). Nicel içerik analizi tekniği, yazılı metinlerin analizinde ve metnin görünür yüzeyindeki içeriklerin kodlanmasında yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bulgular

Çalışmada, spor başlığı altında yer alan değişkenlere göre elde edilen veriler, SEKA Postası gazetesinin yayın yıllarına göre tablolaştırılmıştır. Bu çerçevede, SEKA Postası'nın bir işletme gazetesi olarak spor-kent yaşamındaki olayları ne ölçüde ele aldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo: 1 SEKA Postası Gazetesi'nde Yayımlanan "Spor" Temalı Haber İçeriği (1956-1982)

Yayın Yılı	Yayın Sayısı	Futbol	Basketbol	Güreş	Boks	Yelken	Genel	Voleybol	Bisiklet	Atıcılık	Yüzme	Kürek	Jimnastik	Tenis	Atletizm	Atçılık	Masa Tenisi	Satranç	Eskrim	Ralli
1956	12	12		1	6	4						3								
1957	24	13	3	5	11	3		3					2	1						
1958	24	38	2	11	2	5	5			1					1					
1959	23	35	7	22		2	1													
1960	19	43		12		1	4	2		1										
1961	14	15	13	5	8	5	2	2				1								
1962	22	25	11	17	5	8	10	1	1	1	2			2						
1963	23	34	12	1	2		6	1	2	1	1			2						
1964	23	45	6	4	2		4	1		1	2		1							
1965	19	47	2	4	3	1	2		3	3			1				1			
1966	23	59	5	5	2	3	1	1	3	1										
1967	22	42	4		3				1						1					
1968	23	39	4		3	3	1	5	1											

1969	24	26	7		8	3	2													
1970	24	25	7	6	11	3	1	3								1				
1971	22	7	7		6			3					1		1	1				
1972	23	14	6		2				1	1										1
1973	14	13	3		1	1		1												
1974	22	8	8		1	1			3		2								1	
1975	18	15	5					1			1									
1976	19	10	10														1			
1977	14	10			1			4												
1978	10	7	4		1															
1979	9	5	1		1		1													
1980	8	7	2		1			1										1		
1981	5	5	2		4			2				1			1					
1982	1	3	1																	
Toplam	**484**	**602**	**132**	**93**	**84**	**43**	**40**	**31**	**15**	**10**	**8**	**5**	**5**	**5**	**4**	**2**	**2**	**1**	**1**	**1**

Çalışma kapsamında spor teması üzerinden belirlenen 19 değişken incelendiğinde, futbolun 602 haberle en sık işlenen haber içeriğini oluşturduğu görülmektedir. Satranç, eskrim ve ralli ise yalnızca birer kez yer almıştır. Gazetede futbol, basketbol ve voleybol gibi takım sporlarının yanı sıra güreş, boks, bisiklet, yüzme ve kürek gibi bireysel performansa dayalı spor dallarına ait haberlere de yer verilmiştir. 1956-1982 yılları arasında yayınlanan SEKA Postası gazetesinde, Türkiye'deki sosyo-ekonomik yaşam göz önüne alındığında kamuoyu nezdinde pek tanınmadığı düşünülebilecek eskrim, ralli, atıcılık, bisiklet, tenis ve atletizm gibi sporlara yer verilmesi dikkat çekmektedir. İncelenen haberlerin yayınlandığı yıllar arasındaki durum incelendiğinde ise, gazetenin 1956-1966 yılları arasında çok çeşitli spor dallarından haberlere yer verdiği görülmektedir. SEKA Postası'nın 1975-1982 yılları arasındaki son yayın döneminde, konuyla ilgili haber sayısının azalması ve haber yoğunluğunun futbol haberlerinde olması dikkat çekicidir. Bu dönüşümün nedeninin, gazetenin yayın sayısının ve özellikle spor branşlarındaki faaliyetlerin azalması olduğu söylenebilir. Ayrıca, Kocaeli'nin coğrafi konumuna paralel olarak, SEKA bünyesinde faaliyet gösteren Kağıtspor'un yelken, kürek ve yüzme branşlarına özel içerikler de sayfalarda yer bulmuştur.

Sonuç

Türkiye'nin sanayileşme sürecinde ortaya konulan kalkınma planları çerçevesinde yıllar içinde büyüyen bir kurum olarak SEKA Gazetesi İşletmesi, yalnızca bir sanayi işletmesi olmakla kalmamış, aynı zamanda 1950'lerden bu yana çeşitli sosyo-kültürel adımlarla dönemin kentleşme sürecinde aktif rol üstlenmiştir. Bu çerçevede, araştırmanın başlangıç noktası olarak belirlenen SEKA Postası gazetesi, tıpkı bir ürünün sanayinin gelişimine katkısı gibi, Kocaeli kent kültürünün önemli bir paydaşı olarak yerini almıştır.

SEKA işletmesi bünyesinde faaliyet gösteren SEKA Postası gazetesindeki haber içerikleri üzerinde yapılan inceleme çerçevesinde, çalışmada geliştirilen araştırma sorularının doğrulandığı tespit edilmiştir. Bu çerçevede, SEKA Postası'nın sanayileşme sürecinde bir işletme gazetesi olarak kentleşme bilincine katkıda bulunarak sanayinin toplumsal boyutunu temsil eden bir misyon üstlendiği ve bu anlamda kentin kültürel yaşamının gelişimine katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır.

SEKA Postası gazetesi, Kocaeli'nin sanayileşme sürecinde yalnızca bir kurum yayını olmanın ötesinde, kent kültürünün ve spor tarihinin şekillenmesinde aktif bir rol üstlenmiştir. Yapılan içerik analizi, gazetenin özellikle futbol olmak üzere basketbol, güreş, boks, yelken gibi birçok spor branşına dair haberlere yer verdiğini göstermektedir. Bu haberler aracılığıyla SEKA, çalışanları ve kent halkı arasında spor bilincini artırmış, sosyal bütünleşmeyi desteklemiş ve kent kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Kağıtspor Kulübü'nün faaliyetlerinin duyurulması ve sporcuların başarılarının kayıt altına alınması, SEKA Postası'nın spor kültürünün nesiller boyu aktarılmasındaki işlevini ortaya koymaktadır.

SEKA'nın spor faaliyetleri ve bu faaliyetlerin medya aracılığıyla topluma ulaştırılması, sanayi kuruluşlarının sosyal sorumluluk anlayışının erken dönemdeki önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Gazetenin sayfalarında yer alan spor haberleri, sadece kurum içi iletişimi güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Kocaeli halkının kentlilik bilincini pekiştirmiştir. Özellikle 1956-1966 yılları arasında çok çeşitli spor dallarına yer verilmesi, SEKA'nın spor kültürüne verdiği önemi ve bu kültürün kent yaşamına nasıl entegre edildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, SEKA Postası gazetesi, Kocaeli'nin endüstriyel ve sosyal tarihine ışık tutan önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Spor haberleri aracılığıyla kent kültürünün ve aidiyet duygusunun gelişimine yaptığı katkı, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin birbiriyle nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. SEKA'nın spor üzerinden inşa ettiği kolektif bellek, kentin kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda, SEKA Postası yalnızca bir işletme gazetesi değil, aynı zamanda Kocaeli'nin sportif ve kültürel mirasının yaşatıldığı bir hafıza mekânı olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aydın, E.Ö. Şenlier, N. Kandaş, H. (2002). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kâğıt fabrikası kapanırken. *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 222–233.

Balkı, Ş. (2001). *O yılları yaşamak (İzmit Sinemaları)*. Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Yayını.

Balkı, Ş. (2010). *Atatürk'ün yaşamında İzmit imgesi-SEKA'nın trajik sonu*. KYÖD Kültür Yayınları.

Balkı, Ş. (2012). *SEKA'nın trajik sonu*. KYÖD Kültür Yayınları.

Bayar, H. (2002). *Bir zamanlar İzmit*. Kastaş Yayınevi.

Berger, A. A. (1996). *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri* (2.). Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları.

Çalık, R. (2007). Nikomedia (İzmit) arkeoloji çalışmaları ve kentin vizyonu. *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 879–899.

Dölen, E. (2015). *Dünyada ve Türkiye'de kağıtçılığın tarihçesi*. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Geray, H. (2014). *İletişim Alanından Örneklerle Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Umuttepe Yayınları.

Gürer, M., & Değirmencioğlu, G. (2025). Representation of Daily Life in SEKA Postası as a Business Newspaper in the Industrial Development Process. *Sosyoekonomi*, 33(64), 205-224.

Kocabaşoğlu, U. Bulutgil, A. Çiloğlu, F. Binbaş, İ. Şeker, N. (1996). *SEKA tarihi*. SEKA Genel Müd. Yayınları.

Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2023). 17 Eylül. http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/TR,69187/tarihce.html

Oral, A. (2007). *Kocaeli tarih ve rehberi Rifat Yüce*. Demkar Yayınevi.

Riffe, D., Lacy, S., & Fico G., F. (2005). *Analyzing Media Messages* (2.). Lawrence Erlbaum Associates.

Sarıoğlu, M. (2013). *SEKA Postası'nın ışığında İzmit'te kültürel yaşam*. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Şimşek, S. (2007). *Kocaeli basın tarihi (1848-2002)*. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

KOCAELİ
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ÇALIŞINCA OLUYOR

ULUSLARARASI KOCAELİ

SPOR TARİHİ

SEMPOZYUMU

VII

TK- ISBN: 978-625-90546-5-0
9 786259 054650

ISBN: 978-625-90546-6-7
9 786259 054667